PREFACE

While collecting materials for my History of Hindu Chemistry I was very much struck with the wealth of information and chemical knowledge of which Rasárnava is the repository. Thus 'Nature' in its review of the "History of Hindu Chemistry" (Vol I) speaking of the progress of chemistry in ancient India quotes two remarkable passages from Rasárnava;

> "Copper yields a blue flame that of tin is pigeon-coloured, that of lead is pale tinted,"

and as another example:—

> "A pure metal is that which, when melted in a crucible, does not give off sparks, nor bubbles, nor spurts, nor emits any sound, nor shows any lines on the surface, but is tranquil as a gem" (see pp 51 52 vs 49 52) *

Among the alchemical Tantras Rasárnava holds a unique position and I have referred to it in the following terms in the Introduction to the History of Hindu Chemistry, Vol I, 2nd ed. Intro lxxxiii:

"It is to be regretted that of the several works quoted by Mádhava Rasárnava alone seems to have survived to our days. This work is almost unknown in Bengal, and extremely rare even in N India and the Deccan We have been fortunate enough

---

* "Nature", 1903, LXVIII, 51.

to procure a transcript of it in the Raghunátha Temple Library, Kashmir, and another from the Oriental MSS Library, Madras. As one of the earliest works of the kind, which throws a flood of light on the chemical knowledge of the Hindus about the 12th century A D., Rasárnava must be regarded as a valuable national legacy It has, besides the merit of being the inspirer of several works of the Iatro-chemical period, notably Rasaratna-samuchchaya and Rasendrachintámani."

It was thought highly desirable that the full and correct text of this great Tantra be presented to the world, and the Publication Committee of the Bibliotheca Indica have laid me under a debt of obligation by acceding to my request to include it in their series A serious difficulty, however, arose in the way of restoring the text The MSS mentioned above were both faulty and defective I was, however, fortunate in procuring three more transcripts from the libraries of Bikanir, the Deccan and Mysore respectively. The text of the present work is thus based upon a careful collation of five distinct MSS It is a remarkable fact that these MSS, though procured from such widely divergent sources, often concur in repeating the same errors There is a close agreement between the MS of Bikanir and that of Kashmir—possibly they are both derived from the same exemplar The Kashmir MS has been found to be on the whole complete and reliable, and it has been mainly followed The other MSS are more or less fragmentary, but these *disjecta membra* have been of signal service in throwing light upon doubt-

ful passages. Additional help has also been derived from a comparison of several extracts from Rasárnava with which Rasendrachintámani, Rasaratnasamuchchaya, Sarvadarsanasamgraha, Yogatarangini etc abound In spite of all these collateral advantages there was much that could be desired. While the third and concluding part of the present work was in the press, I received a letter from Kaviráj Durgánáráyan Sen Sástri, who had been to Jammu on a professional visit, volunteering his services for the search of rare Sanskrit MSS bearing upon Chemistry and Medicine Among the several MSS which the scholarly instinct of the Kaviraj had hit upon was one entitled Rasakámadhenu Although this work is merely a compilation it proved to me like a God send, as it is full of lengthy extracts from Rasárnava of remarkable textual accuracy Indeed, so material has been the help rendered by Rasakámadhenu that it has been thought advisable to draw up a list of corrections based upon this work and it has been inserted as an appendix

As the Preface appears over my signature alone, I avail myself of this opportunity of expressing my deep obligations to my collaborator, Pandit Harischandra Kaviratna, on whom has mainly devolved the vast labour of going carefully and critically through the text of the MSS He has also drawn up the exhaustive table of contents (अनुक्रमणिका) and the alphabetical index with glossary of technical terms. It is to be hoped that even a casual reader will have no difficulty in finding out the particular information he is in need of.

I have not attempted here any historical review of the Rasárnava. The probable date of the work will be found discussed at length in the History of Hindu Chemistry, Vol. I. Introduction, under the *Tantric Period* and in Vol II, Intro, ch I, under the *age of Nagárjuna and the alchemical Tantras*

P. C Ráy

Presidency College.
October, 1910.

रसार्णवस्य अनुक्रमणिका ।

सप्तम पटल —महारसोपरस-लोहलक्षण-संस्कार रत्नद्रावणमारण-निर्णय . ९५-१२५

द्वादशः पटलः—

ABBREVIATIONS USED IN THIS WORK.

B = Bikánir MS.
D = Deccan MS
K = Kásmir MS.
M = Madras MS
My = Mysore MS
d.r = different reading
gram = grammatically
inc. = incorrect
र चि = रसचिन्तामणि
र र. स or रस स = रसरत्नसमुच्चय
स द स = सर्व्वदर्शनसंग्रह ।

The following table of errata and variants is mainly based upon the authority of a big MS called रसकामधेनु, compiled by CHUDAMANI MISRA of Sákadwípa —the MS. having been at hand of the editors about the close of printing of the text

THE TABLE OF ERRATA AND VARIANTS.

Page	Line	For	Read
१४	७	सदृशो योनो	सदृश, पीनो
४५	४	सोहस्य	सोपस्य
५७	८	फणिविजिह्वा गोजिह्वा	गोजिह्वा फणिजिह्वा च
६०	१	तोरवल्ली	तोयवल्ली
,,	७	कङ्गुनी	कञ्चुकी
,,	,,	च पिपोलिजम्	चापि पीलुकम्
७४	८	सर्जधारो	सर्जिधारो
८३	(12) note	is incorrect.	we have adopted.
८८	४, ६	गुणपचसम	गुणवयसमं
९०	२, ५	मोदितम्	मर्द्दितम्
,,	९	चिंचा	विद्रा
,,	१२	सूरणकन्दसम्पुटे	सूरणसंपुटेन
९९	१०	गिलावदातुक धात	शिलावघरसुगन्धानां

Page	Line	For	Read
१०१	५	सारयेत्	मारयेत्
१०४	७	कोकिलात्रयम्	कोकिलत्रयम्
१०६	५	लघुकन्दरदो	लघुकन्दरसो
,,	८	लोह	मेह
११७	१	च पडालकम्	चपलालयम्
,,	५	गोरसोनं	गोरसना
११८	७	हयगन्धाहुतालकैः	हयगोधीहृतालकैः
१२२	५	कटुपञ्चकम्	पटुपञ्चकम्
,,	८	षड्बिन्दुर्द्विमुखो तथा	षड्विधा द्विमुखास्तथा
१२६	११	श्वेतपीतारुणः सिते	श्वेतपीतारुणासिते
१३०	७	स्वर्ण	चूर्णं
१३१	१०	च नरीकेश	चामरीकेशं
१३२	१०	लाचारसनिभं	लाचाभं निर्मलं
१३४	८	घर्षेत्	चिपेत्
,,	११	गतै	गर्भे
,,	१२	तदेतद्द्विष्टिकास्तम्भे	एतदेकाग्निकस्तम्भो
१३५	८	चापितं भस्मवत्	चापि शतशः
,,	११	शिलासुत	शिलासत्त्व
१३६	२	शतसद्गुणे	शतशो गणे
१३७	१	शिलावाद्यं	शिलावापं

Page	Line	For	Read
१२७	३	योपासृष्टस्य	घोपकृष्णस्य
,,	५	खादति	वापितं
,,	,,	विना	विपम्
१२८	७	काक	शाक
,,	८	कोरण्डकस्य	कौरण्डकेन
,,	१०	च त्रिगुणया	त्रिगुणेनैव
,,	११	वापयित्वा	म्रावयित्वा
१२९	१	द्रव	द्दं
१४२	११	माचिकम्	मोघकम्
१४८	४	घकम्पय	सकम्पय
१४९	४	वसुभण्डादिभि	वसुद्दादिभि
१५३	५	मूलत्वात्	मूलस्थं
,,	९	मतभावं	भाभभावं
१५५	४	लब्धापायो	लब्धमायो
१६२	६	वक्षीपुपुङ्काया	सितेपुपुङ्काया
१६३	२	नागमुण्डी	नागशुण्डी
,,	११	करकाभ्रकम्	भास्कराभ्रकम्
१६५	१२	धारयेत्	जारयेत्
,,	१३	कट्टम्ल	पट्टम्ल
१६६	३	जायते	जार्यते

Page	Line	For	Read
१६६	५	प्राणेन	कोष्णेन
,,	११	वासवाश्च	वेतसाश्च
,,	१२	दुग्धोर्णा	दग्धोर्णा
१६८	३	मतिमात्मनः	गतिमात्मनः
१७०	३	सण्भद्रस	मधुहृदय
१७१	१	तया रत्नं	रत्नगर्भं
१७२	६	महाजारसमायुक्तं	महाजारणमिश्रयुक्तं
,,	८	पद्मरागप्रलेपेन	पद्मरागं प्रयत्नेन-
१७३	१०	पादितं	पाचितं
१७४	११	विड़ाग्निना	दृढ़ाग्निना
१७५	१	मार्द्रपिण्डे नपुंसकम् ।	मार्द्रपिण्डेन संयुतः ।
,,	२	पाचयेद्	तृतीये
,,	३	दोलायन्त्रविचक्षणः	दोलायन्त्रे विचक्षणः
,,	६	यावदार्द्रक	प्राग्वदार्द्रक
१७६	४	महाजारसमन्विताम्	महाजारणसंयुताम्
१८२	१	च पक्षालयम्	चपलालयम्
१८४	७	सिद्धवली	सिद्धवली
१८७	५	विवारनाम	विचारनाम
१८८	१	वह्निशिखा	वह्निशिखा
१९०.	८	यदा लक्षणमिदि च	कथ्यते सैन्धवं यथा

Page	Line	For	Read
१८४	८	प्रयोगो	प्रयागो
„	९	तस्यासने	तस्य मध्ये
२१०	२	नैव वाइस्तु	न च वा भस्म
२२१	३	यथा याह्य	तथा गुह्यं
२२४	१	तापयेद्भूगतं	तापयेद्भूमितः
२४१	१	तारताम्राणि	तारपत्राणि
२०६	४	प्राकार	प्रकाश
२७७	९	त्रप	त्रय
२९५	९	द्रव	द्रव्य
३१०	५	भूपा	मूपा
३१२	३	रसयेव	रसायासा
„	४	यन्धकर्पानन्मस्तथा	भध कुर्यादयामलम्
„	८	जले	मले
३१७	५	वसुभद्द	वसुद्दद
३३८	११	पुष्प रम	पुष्पैरय
३४०	५	दीनारी	वाराही
३४२	९	कोकिला करवोर च	कोकिलाक्षकवीजञ्च
३४४	३	पिष्टि	सृष्टि
३५३	५	यच्चस्त्री	महाम्भोपरमन्तोदयन्तो
३६१	१	वज्रतोयं कपालो	वज्रतोयकपाली

Page	Line	For	Read
३६२	१	वैक्राम्लं नागकापाली	वैक्रान्तनागकापाली
,,	११	रविनागं कपाली	रविनागकपाली
३७०	७	पुटवेधकम्	याममात्रकम्
,,	१२	द्रुग्धर्म्मांश	द्रुमधर्म्मांय
३७१	५	चित्रधर्म्मा	पीतधर्म्मा
,,	७	धर्म्मसुधा	घर्मसुधा
,,	१२	कारयेद्दलधर्म्मीय	कारयेत्तद्दलं घर्मे
३८८	१	शिशुपश्चाङ्गुली	शिशुः पश्चाङ्गुली
३९१	४	चौरे चार्कस्य	चौरेणार्कस्य
३९२	४	पाचयेद्तुजाम्लेन	पाचयेद्भुजाम्लेन
,,	१५	[घतुज may mean मध्यम.]	
४०९	८	पर्णेषु	पर्णेषु
४१९	१२	चारविल्वञ्च	चिरविल्वञ्च

रसार्णवम् ।

ॐ श्रीगणेशाय नमः ।

प्रथमः पटलः ।

यस्मिन् सर्व्वं यतः सर्व्वं यः सर्व्वं सर्व्वतश्च यः ।
यश्च सर्व्वमयो नित्यः तस्मै सर्व्वात्मने नमः ॥ १ ॥[1]
कैलासशिखरे रम्ये नानारत्नविभूषिते ।
नानाद्रुमलताकीर्णे शुभसम्बन्धवर्जिते ॥ २ ॥
देवदेवं सुखासीनं नीलकण्ठं त्रिलोचनम् ।
प्रणम्य शिरसा देवी पार्व्वती परिपृच्छति ॥ ३ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

देवदेव महादेव काल कामाङ्गदाहक ।
कुलकौल-महाकौल सिद्धकौलादिनाशन ॥ ४ ॥

---

(1) The portion from the first sloka to the first hemistich of the 54th is wanting in the Bikánir MS. (B) Slokas from the first to the 43rd are wanting in the Madras MS. (M)

त्वत्प्रसादाच्छ्रुतं सर्व्वं मयैवमवधारितम् ।
यदि तेऽहमनुग्राह्या यद्यहं तव वल्लभा ॥ ५ ॥
सूचिता सर्व्वतन्त्रेषु या पुनर्न प्रकाशिता ।
जीवन्मुक्तिरियं नाथ कीदृशी वक्तुमर्हसि ॥ ६ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

साधु साधु महाभागे साधु पर्व्वतनन्दिनि ।
साधु पृष्टं त्वया देवि भक्तानां हितकाम्यया ॥ ७ ॥
अजरामरदेहस्य शिवतादात्म्यवेदनम् ।
जीवन्मुक्तिर्महादेवि देवानामपि दुर्ल्लभा ॥ ८ ॥
पिण्डपाते च यो मोक्षः स च मोक्षो निरर्थकः ।
पिण्डे तु पतिते देवि गर्द्दभोऽपि विमुच्यते ॥ ९ ॥
यदि मुक्तिर्भगक्षोभैः किं न मुच्यन्ति[1] गर्द्दभाः ।
अजाद्य वृषभादेव किन्न मुक्ता गणाम्बिके ॥ १० ॥
तस्मात् संरक्षयेत्[2] पिण्डं रसैरेव रसायनैः ।
शुक्रमूत्रपुरीषाणां यदि मुक्तिर्निषेवणात् ॥ ११ ॥
किन्न मुक्ता महादेवि श्वानशूकरजातयः ।
षड्दर्शनेऽपि मुक्तिस्तु दर्शिता पिण्डपातने ॥ १२ ॥
करामलकवत्[3] सापि प्रत्यक्षं नोपलभ्यते ।
अकथ्यमपि देवेशि सद्भावं कथयामि ते ॥ १३ ॥

---

(1) [illegible] Ms (K) reads [illegible], which is incorrect. (2) [illegible] reads [illegible] (3) K reads [illegible], which is inaccurate.

शून्यपापो मन्त्रयाजी[1] न पिण्डं धारयेत् क्वचित् ।
देवानामपि देवेशि दुर्लभं पिण्डधारणम् ॥ १४ ॥
किं पुनर्मानुषाणान्तु धरणीतलवासिनाम् ।
धर्मे नष्टे कुतो धर्मः धर्मे नष्टे कुतः क्रिया ॥ १५ ॥
क्रियानष्टे[2] कुतो योगः योगे नष्टे कुतो गतिः ।
गतिनष्टे[2] कुतो मोक्षो मोक्षे नष्टे न किञ्चन ॥ १६ ॥
(तेन पिण्डो महाभागे रक्षणीयः प्रयत्नतः ॥)[3]

श्रीदेव्युवाच ।

जीवन्मुक्तिस्वरूपं तु देवदेव श्रुतं मया ।
तत्प्रत्युपायं मे ब्रूहि यद्यस्ति करुणा मयि ॥ १७ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

कर्मयोगेन देवेशि प्राप्यते पिण्डधारणम् ।
रसश्च पवनश्चेति कर्मयोगो द्विधा मतः[4] ॥ १८ ॥
मूर्च्छितो हरते व्याधिं[5] मृतो जीवयति स्वयम् ।
बद्धः खेचरतां कुर्यात् रसो वायुश्च भैरवि ॥ १९ ॥[6]
ज्ञानान्मोक्षः सुरेशानि ज्ञानं पवनधारणात् ।

---

(1) K reads शून्यपापामन्त्रयाजी which seems to be grammatically incorrect (2) क्रियानष्ट=क्रियानाशे, गतिनष्ट=गतिनाशे [नपुंसके भावे क्त] K reads गतौ नष्टे, which is inc. (3) K adds the line within brackets without affixing a serial number to it (4) र द स and रसेन्द्रचिन्तामणि read मतं (5) र द स reads हरति व्याधीन् (6) The 18th and the 19th ślokas are quoted in र द स

तत्र देवि स्थिरं पिण्डं यत्र स्थैर्य्यं रसः प्रभुः ॥ २० ॥
अचिराज्जायते देवि शरीरमजरामरम् ।
मनसश्च यथा ध्यानं[1] रसयोगादवाप्यते ॥ २१ ॥
सत्यं स[2] लभते देवि ज्ञानं विज्ञानपूर्व्वकम्[3] ।
तस्य[4] मन्त्राश्च सिध्यन्ति योऽश्नाति[5] मृतसूतकम् ॥ २२ ॥
यावन्न शक्तिपातस्तु न यावत् पाश[6]कृन्तनम् ।
तावत्तस्य कुतो बुद्धिः[7] जायते मृतसूतके ॥ २३ ॥
मद्यमांसरता नित्यं भगलिङ्गेषु ये रताः ।
तेषां विनष्टबुद्धीनां रसज्ञानं सुदुर्ल्लभम् ॥ २४ ॥
कुलशासनहीनानां सद्दर्शनमकाङ्क्षिणाम् ।
न सिध्यति रसो देवि पिबन्ति मृगतृष्णिकाम् ॥ २५ ॥
गोमांसं भक्षयेद्यस्तु पिबेदमरवारुणीम् ।
कुलीनं[8] तमहं मन्ये रसज्ञमपरेऽधमाः ॥ २६ ॥
न गर्भः संप्रदायार्थे[9] रसो गर्भो विधीयते ।
तेनायं लभते सिद्धिं न सिद्धिः सूतकं विना ॥ २७ ॥

---

(1) र चि reads समाधानम् (2) सत्यम्, a variant in र चि. (3) र. चि reads विज्ञानं ज्ञानपूर्व्वकम् (4) सत्य, a variant in र चि. which is not appropriate here (5) K reads अश्नुते in the sense of अश्नाति. (6) र. चि reads शक्ति, which is tautological. (7) र चि. reads शुद्धि. (8) अहं तं कुलीनं कुकार्यलीनं कदाचारं मन्ये, कुलीनशब्दादुत्पन्नं कौलीनं लोकनिन्दा इत्यर्थः। अन्ये अधमाः न रसज्ञा भवन्ति इत्यर्थः। (9) We have adopted the reading in र चि.

यावन्न हरबीजन्तु भक्षयेत् पारदं रसम् ।
तावत्तस्य कुतो मुक्तिः कुतः पिण्डस्य धारणम् ॥ २८ ॥[1]
मद्यमांसरताभ्रष्टा[2] मोहिताः[3] शिवमायया ।
जल्पन्ति च वयं मुक्ता यास्यामः शिवमन्दिरम् ॥ २९ ॥
पिण्डधारणयोगे च निस्पृहा मन्दबुद्धयः ।
खण्डज्ञानेन देवेशि वञ्चितं सचराचरम् ॥ ३० ॥
स्वदेहे खेचरत्वं च शिवत्वं येन लभ्यते ।
तादृशे तु रसज्ञाने नित्याभ्यासं कुरु प्रिये ॥ ३१ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

अवतारं रसेन्द्रस्य माहात्म्यं तु सुरेश्वर ।
श्रोतुमिच्छामि देवेश वक्तुमर्हसि तत्त्वतः ॥ ३२ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

साधु पृष्टं महाभागे गुह्याद्गुह्यतरं त्वया ।
अनुग्रहकरं ध्यानं लोकानामुपकारकम् ॥ ३३ ॥
त्वं माता सर्व्वभूतानां पिता चाहं सनातनः[4] ।
द्वयोश्च यो रसो देवि महामैथुनसम्भवः ॥ ३४ ॥
खैरतः सम्भवाद्देवि[5] पारदः कीर्त्तितो महः[6] ।

---

(1) र. चि. exactly quotes this śloka. (2) K reads मद्यमांसरतां भ्रष्टा, which is inc. (3) K reads मोहिता, which seems to be an error of the scribe. (4) K reads सनातनम्, which is inc. This śloka (34th) is also found in र. चि. (5) K reads खेरतश्चसतोदेवि, which is absurd, being gram. untenable (6) K reads महा, which is inc.

पारदो गदितो यश्च परार्थं साधकोत्तमैः ॥ ३५ ॥
सूतोऽयं[1] मत्समो देवि मम प्रत्यङ्गसम्भवः ।
मम देहरसो यस्मात् रसस्तेनायमुच्यते[2] ॥ ३६ ॥
दर्शनात् स्पर्शनात् तस्य भक्षणात् स्मरणादपि[3] ।
पूजनाच्च प्रदानाच्च[4] दृश्यते षड्विधं फलम् ॥ ३७ ॥
केदारादीनि लिङ्गानि पृथिव्यां यानि कानि च[5] ।
तानि दृष्ट्वा तु यत्पुण्यं तत्पुण्यं रसदर्शनात् ॥ ३८ ॥
चन्दनागुरुकर्पूरकुङ्कुमान्तर्गतो रसः ।
मूर्च्छितः शिवपूजायां[6] शिवसान्निध्यसिद्धये ॥ ३९ ॥
भक्षणात् परमेशानि हन्ति पापत्रयं रसः ।
तथा तापत्रयं हन्ति रोगान् दोषत्रयोद्भवान् ॥ ४० ॥
दुर्लभं ब्रह्मनिर्वाणं[7] प्राप्यते परमं पदम् ।
हृद्व्योमकर्णिकान्तःस्थं रसेन्द्रस्य महेश्वरि ॥ ४१ ॥[8]
स्मरणान्मुच्यते[9] पापैः सद्यो जन्मान्तरार्जितैः ॥ ४२ ॥
स्वयम्भूलिङ्गसाहस्रैः[10] यत्फलं सम्यगर्चनात् ।

---

(1) स द स reads सूतोऽयम् (2) K reads रसमेनं समुच्यते, which ... gram inc. We have adopted the variant in स द स (3) र चि... reads स्मरणात् प्रिये (4) स द स reads पूजनात् रसदानाच्च This variant exactly agrees with that in र चि (5) स द स and र चि rea... कानिचित् (6) शिवपूजा सः, a variant in र चि (7) र चि reads ब्रह्मनिर्वाणं (8) The reading in र चि is as follows —हृद्व्योमकर्णिका... न्तःस्थं रसेन्द्र परमेश्वरि (9) स्मरन् विमुच्यते, a variant in र चि (10) K reads ...साहस्रैः, which is inc

तत्फलं कोटिगुणितं रसलिङ्गार्चनाद्भवेत् ॥ ४३ ॥
अधमः खगवादस्तु[1] बिलवादस्तु मध्यमः ।
उत्तमो मन्त्रवादस्तु रसवादो महोत्तमः[2] ॥ ४४ ॥
मन्त्रतन्त्रपरिज्ञाने रसयोगस्य[3] दूषकाः[4] ।
प्रयान्ति नरकं[5] सर्वे हित्वा सुकृतसञ्चयम् ॥ ४५ ॥
रसविद्या परा विद्या त्रैलोक्येऽपि सुदुर्लभा[6] ।
भुक्तिमुक्तिकरी यस्मात् तस्माद्देया गुणान्वितैः ॥ ४६ ॥[7]
अस्तीति भाषते कश्चित् कश्चिन्नास्तीति भाषते ।
आस्तिके तु भवेत्सिद्धिः[8] तस्य सिद्ध्यति भूतले ॥ ४७ ॥
नास्तिकेनानुभावेन[9] नास्ति नास्तीति यो वदेत् ।
तस्य नास्ति प्रिये सिद्धिर्जन्मकोटिशतैरपि ॥ ४८ ॥
ब्रह्मज्ञानेन मुक्तोऽसौ पापी यो[10] रसनिन्दकः ।

---

(1) M reads खनयवादस्तु रससार reads गुप्यवाद in place of खगवाद, and चित्रवाद in place of बिलवाद (2) रसवादोत्तमोत्तम, a variant in M, which is gram inc (3) रसो योगस्य, a variant in K, which seems to be inc M reads रसवादस्य (4) K reads दूषक, which is inc M reads भूपका, which deteriorates the sense (5) K reads रसक, which has no sense here (6) M reads च दुर्लभा, which agrees with र चि (7) भुक्ति मुक्तिकरी यस्मात् तस्माज्ज्ञेया गुणान्विता is the reading in र चि (8) अस्तीति भाषते यस्तु, a variant in M (9) नास्तिकेन तु वादेन, a variant in M. (10) M reads पापीयान् सोऽयुक्तो च पापी, a variant in र चि

नाहं त्राता भवे तस्य[1] जन्मकोटि[2]शतैरपि ॥ ४९ ॥
श्वानोऽयं जायते देवि यावत्[3] जन्मसहस्रकम् ।
त्रिकोटिजन्मलक्षाणि मार्जारो जायते रसात् ।
रासभो लक्षजन्मानि लक्षजन्मानि वायसः ॥ ५० ॥[4]
क्रमिको लक्षजन्मानि कुक्कुटो[5] जन्मलक्षकम् ।
गृध्रको लक्षजन्मानि यः पापी रसनिन्दकः ॥ ५१ ॥
आलापं गात्रसंस्पर्शं यः कुर्याद्रसनिन्दके ।
यावज्जन्मसहस्रं तु स भवेद्दुःखपीड़ितः ॥ ५२ ॥[6]
रसवीर्यविपाके च सूतक[7]स्त्वमृतोपमः ।
तेन जन्मजराव्याधीन्[8] हरते सूतकः प्रिये ॥ ५३ ॥
गुरुमाराधयेत् पूर्व्वं विशुद्धेनान्तरात्मना[9] ।
संप्रदायं प्रयच्छन्ति[10] गुरौ तुष्टे मरीचयः ॥ ५४ ॥

---

(1) K reads भवेत्तस्य , so also र चि M reads भवेत्तस्य Both are gram inc The correct reading is either भवाम्यस्य or भवे तस्य (2) K reads जन्मकोटी (3) श्वयान्यो जायते सोऽपि यावत्, a variant in M. (4) Slokas 50—52 are wanting in M The sense of रसात् is not accurate (5) कुक्कट, a variant in K, is palpably an error of the scribe. (6) The hemistich as quoted in र चि is as follows —यावज्जन्मसहस्राणि स भवेत् पापपीड़ित. (7) रसो वीर्य्यं विपाके चा पारद, a variant in M, which is gram. inc. (8) M reads जन्मजराव्याधी (9) This charana is wanting in M. (10) M reads सम्प्रदायमप्रच्छन्ति, which has no sense here

गुरुसेवा विना कर्म्म य कुर्य्यान्मूढचेतनः[1] ।
स याति निष्फल कर्म्म[2] स्वप्नलब्धं धनं यथा[3] ॥ ५५ ॥
य. कर्म्म कुरुते दृष्ट तस्य लाभ.[4] पदे पदे ।
कारयेद्रसवादन्तु तुष्टेन गुरुणा प्रिये ॥ ५६ ॥
सिद्धुपायोपदेशोऽयमुभयोर्भोगमोक्षद ।[5]
रसार्णवं महातन्त्र[6]मिद परमदुर्लभम् ॥ ५७ ॥
गोप्य गुरुप्रसादेन लब्ध स्यात् फलसिद्धये ।[7]
लब्ध्वा च[8] रसकर्म्माणि नाहङ्कार समाचरेत् ॥ ५८ ॥
अनुज्ञातय गुरुणा लब्ध्वा चाज्ञा रसाङ्कुशीम् ।[9]
भैरवीं तनु[10]माश्रित्य साधयेद्रसभैरवम् ॥ ५९ ॥
एवमुक्ता रसोत्पत्ति. माहात्म्यञ्च[11] सुरेश्वरि ।
तन्ममाचक्ष्व[12] देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६० ॥

---

(1) B reads विन which is inc मूढचेतसा a variant in M (2) B and M read कर्म्म (3) B reads यथा धन M reads स्वप्न लब्धं यथा धनम् which is senseless. (4) B and K read लाभ, which is gram. inc M reads पाप which is absurd (5) B reads मोक्षयो This hemistich is wanting in M. (6) रसार्णवमिद तन्त्रम् a variant in M (7) This hemistich is wanting in M (8) लब्ध्वा तु a variant in M (9) B reads लब्ध्वा चाज्ञ This hemistich is wanting in M (10) B reads भैरवीतनु K reads भैरवीमनु (11) K reads रसोत्पत्ति महात्मञ्च which is inc. (12) B reads समाचक्ष्व, which is inc. This hemistich is wanting in M

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे[1]
रसार्णवे रससंहितायां[2]
तन्त्रावतारो नाम[3]
प्रथमः पटलः ॥१॥

द्वितीयः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

रसोपदेशदाता च[1] कथं स्याद्वद मे[2] प्रभो ।
शिष्यश्चैव कथं[3] देव रसानुष्ठानतत्परः ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

निस्पृहो निरहङ्कारी लोभमायाविवर्ज्जितः ।
कुलमार्गरतो नित्यं गुरुपूजारतश्च यः ॥ २ ॥[4]

---

(1) श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे is wanting in M (2) रससंहितायां is wanting in M (3) B reads रसावतारो नाम

---

(1) K reads रसोपरसदाता We have adopted partly the reading in B and that in M. (2) कथं मम वद, a variant in B and M. (3) K reads रस, which is senseless (4) B reads षट्कपूजा instead of गुरुपूजा This śloka is wanting in M.

शान्तः शिष्योपदेशज्ञ.[1] शक्तिमान् गतमत्सरः[2] ।
धर्मज्ञः सत्यवाक् दक्ष. शीलवान् गुणवान् शुचि ॥ ३ ॥
अनेकरसशास्त्रज्ञो रसमण्डपकोविद ।[3]
रसदोषाविधानज्ञो यन्त्रौषधि[4]महारसान् ॥ ४ ॥
रागसख्या[5] वीजकला द्वन्द्व[6]मेलापनं विडम् ।
रञ्जन[7] सारण तैल[8] दलानि क्रामणानि च[9] ॥ ५ ॥
वर्णोत्कर्ष[10] मृदुत्वञ्च जारणा बालवृद्धयो.[11] ।
खेचरीं भूचरीं चैव यो वेत्ति स गुरुर्मतः[12] ॥ ६ ॥
देशकालक्रियाभिज्ञो[13] दयादाक्षिण्यसंयुतः ।
लोभमायाविनिर्मुक्तो सन्ध्यानुष्ठानतत्परः ॥ ७ ॥
सामुद्रलक्षणोपेतो गम्भीरो गुरुवत्सल. ।

---

(1) शिष्योविशेषज्ञ , a variant in B शिष्योविनीतश्च, a variant in M Both are inc (2) K reads विमत्सर which breaks the metre We have adopted the reading in M (3) The portion from धर्मज्ञ to कोविद is wanting in M B reads मितवान्, which is inc. (4) B reads दिव्या K reads मन्त्रौषध Both are inc. (5) रागसंख्या, a variant in K (6) B reads विजकला, which is inc. K reads द्वन्द which is a palpable mistake. (7) M reads रञ्जक (8) तैला a variant in K (9) K reads बलाग्निक्रम णानि च दलानीकामणानि च, a variant in M, which seems to be inc. (10) K reads वर्णोत्कर्षं, which is gram. inc. (11) जारणावृद्धयो, a variant in K (12) B has खचरि, and भूचरि, which are inc. खचरीश्चैव यो वेत्ति भूचरीं स गुरुर्मतेत् a variant in M (13) देशकालक्रियाभिज्ञ, a variant in K, which cannot be reconciled without the word गुरु to be understood.

देवाग्नि[1]योगिनीचक्र कुलपूजारतः सदा ।
शिष्यो विनीतस्तन्त्रज्ञः सत्यवादी दृढव्रतः ॥ ८ ॥[2]
ये नरा.[3] कुम्भकुद्दाल ध्वजशंखादिलाञ्छितैः[4] ।
करै[5]रधिष्ठिता देवि योज्यास्ते निधिसाधने[6] ॥ ९ ॥
बलवन्तो महासत्वाः[7] कृष्णरक्त[8]विलोचनाः ।
वक्रघोणाः[9] सदा[10] क्रूराः प्रशस्ता बिल[11]साधने ॥ १० ॥
निर्मांस[12]मूर्द्धपिण्डोकान्[13] रक्तकेशान् गतालसान्[14] ।
कठिनानुपपादाय[15] धातुवादे[16] नियोजयेत् ॥ ११ ॥
आदौ परीक्षयेद्देवि साधकान्[17] सुसमाहितान् ।
ब्राह्मणान् क्षत्रियान् वैश्यान् शूद्रांश्चानुक्रमेण तु[18] ॥ १२ ॥
जितेन्द्रियाः क्लेशसहा नित्योद्यमसमन्विताः ।

(1) K reads देवाग्नौ, which is inc. (2) K reads सिद्धो instead of शिष्यो The portion beginning from सोमसायाविनिमज्जो and ending in सत्यवादी दृढव्रत is not to be found in M (3) K reads नरा (without विसर्ग), which is absurd and inc. (4) B reads लाञ्छनै K reads सवचै (5) M reads नरै, which is inappropriate. (6) निधिदर्शने, a variant in M (7) K reads महासाद्, which is gram inc. (8) B reads कृष्णारक्त (9) K reads वक्रघोरा (10) सदा, a variant in K, which is meaningless. (11) K reads किल which is a mere expletive. (12) K reads निर्मांसाः (13) B reads मूर्द्धपिण्डोक M reads मूर्द्धफलिकाद् (14) K reads रक्तकेशाड्गालिका (15) K reads कठिनानुपपादाय कठि नानुप य, an incomplete variant in M (16) K reads धातोर्वादे (17) M reads साधनान्, which is gram inc. (18) ब्राह्मण क्षत्रियं वैश्य शूद्र चानुक्रमेण तु, a variant in K. M has च instead of तु

शूराश्च क्षतविद्याश्च प्रगल्भाः[1] साधकाः प्रिये ॥ १३ ॥
रसदीक्षाविहीना ये[2] भोक्तलक्षणवर्जिताः ।
विघ्नासक्ताः पापरता[3] वर्जयेत्तान्[4] प्रयत्नतः ॥ १४ ॥
दुश्चारिणी दुराचारा निष्ठुरा कलहप्रिया ।
बह्वाशिनी[5] च दुश्चित्ता कोटराक्षी च निर्दया ।
रसनिन्दाकरी या च तां नारीं परिवर्जयेत् ॥ १५ ॥
ईदृशीभिर्वरारोहे[6] सम्पूर्णं क्षितिमण्डलम् ।[7]
न तादृशी[8] भवेन्नारी यादृशी रसबन्धकी ॥ १६ ॥[9]
काकिणी कोकणी नारी तथैव काञ्चिकाचिनी ।[10]
कृष्णपक्षे ऋतुमती सा नारी काकिणी स्मृता ॥ १७ ॥
उभयपक्षे ऋतुमती सा नारी कोकणी मता[11] ॥ १८ ॥
शुक्लपक्षे ऋतुमती सा नारी[12] काञ्चिकाचिनी ॥ १९ ॥

---

(1) K reads विज्ञेयाः. The portion commencing from the 14th śloka and ending in the first hemistich of the 45th is wanting in M. (2) K reads रसा दीक्षाविहीनाश्च (3) K reads भवेच्चरसान्यायरताः. (4) K reads वर्जयेत्तान्, which is gram. inc. (5) B reads बहुकामिनी (6) K reads ईदृशी, which is palpably inc. (7) K has सम्पूर्णक्षितिमण्डले. (8) K reads तादृशी च (9) Cf रसरत्नसमुच्चय, Chap VI ślokas 34—38. (10) काकणी काञ्चिकाचीति कोकणी, a variant in K, which we have not adopted for its deficiency in words and defect in metre. The B reads कालिनी in lieu of काञ्चिनी (11) उभयपक्षे ऋतुमती सा कोकणी, a variant in K, where some words are wanting (12) This word is not found in K. The ślokas 17—19 are not found in B.

नवयौवनसम्पन्ना सुरूपा चारुहासिनी ।
सूक्ष्मकेशा तु या नारी घोराहारप्रिया सदा ॥ २० ॥
प्रियालापकरी[1] नित्यं शिवशास्त्रकथाप्रिया ।
पद्माकार[2] मुखं यस्या दृष्टिरिन्दीवराकृतिः ॥ २१ ॥
दशना वज्रसदृशा. प्रवालसदृशोऽधरः[3] ।
यस्याः पयोधरौ देवि तुङ्गपीनौ समावुभौ ॥ २२ ॥
अश्वत्थपत्रसदृशो योनौ यस्या भग समः ।[4]
यत्पादौ मांसलौ स्निग्धौ वर्त्तुलावल्परोमकौ[5] ॥ २३ ॥
श्यामा च मध्ये वामा च[6] तन्वी भक्तिपरा[7] शिवे ।
पद्मिनी सा तु विज्ञेया प्रसवा[8] मृगलोचना ॥ २४ ॥
पूर्णिमायाममायां वा पक्षे पक्षे रजस्वला ।
षड्भिदा काकिणी नाम्ना पूर्व्वप्रोक्ता रसप्रदा ॥ २५ ॥[9]
यस्य तुष्टो महादेवस्तस्य सिद्धो[10] रसायने ।
तथैव[11] देवदेवेशि रसकर्म्माणि कारयेत् ॥ २६ ॥

---

(1) [illegible] a variant in K, which is inc. (2) K. has [illegible] (3) B reads [illegible] K. has [illegible], which seems to be inc. (4) [illegible], a variant in [illegible] (5) [illegible] a variant in L (6) [illegible], a variant in K. (7) [illegible] a variant in K, which is inc (8) L reads [illegible] (9) The 25th śloka is not found in B (10) B reads [illegible] K. reads [illegible], which is gram. inc. (11) K. reads [illegible]

तस्य हि निर्म्मला बुद्धिर्निश्चिता रससाधने ।
तस्माद्गुरुश्च शिष्यश्च पूर्व्वोक्तः सिद्धिभाग्भवेत् ॥ २७ ॥

श्रीदेव्युवाच ।

ईदृशैर्लक्षणै.[1] नारीं कुतः प्राप्नोति साधकः ।
यत्र रूपं महादेव लक्षणं नात्र विद्यते ॥ २८ ॥
लक्षणं विद्यते यत्र भावना नात्र विद्यते ।
अथवा रूपहीनाया रूपं केन प्रवर्त्तते ॥ २९ ॥
लक्षणत्रितय[2] कुत्र त्वया दृष्टं महेश्वर ।
तदेतज्ज्ञायते येन तमुपायं वद प्रभो[3] ॥ ३० ॥

श्रीभैरव उवाच ।

शृणु देवि परं गुह्यं यत्सुरैरपि दुर्लभम् ।
पितुः सदाशिवाज्जात[4] जन्म यश्चण्डिकोदरे ॥ ३१ ॥
तासां बुद्धिर्भवेद्देवि निर्म्मला रससाधने ।
दापयेत्त्वरितामन्त्र जपेत्त[5] दर्पवर्जिता[6] ॥ ३२ ॥
लक्षमन्त्र[7] जपेद्द्या तु जायते सा सुलक्षणा ।
बद्ध्वा तु खेचरी मुद्रां जपेत् फेट्कारभैरवीम् ॥ ३३ ॥

---

(1) ईदृशीं लक्षणां, a variant in K, which is gram untenable [Here उपलक्षिता is to be understood] (2) K reads लक्षण त्रितय (3) K reads तदुपायं वद मे प्रभो, where the word मे can be left out in order to keep up the metre (4) The reading in K is gram inc., the text runs thus —पितुः सदाशिवाख्याय तस्यायाश्चण्डिकोदरे (5) [Here सा is to be understood]• (6) स जपेद्दर्पवर्जिता is the reading in B (7) B reads लक्षमात्र

ममेयं[1] चण्डिका माता जाता च त्रिपुरान्तकात्[2] ।
कालिकाहं समुद्भूताश्चोद्दृशं संचरेत्तु[3] सा ॥ ३४ ॥
भूतं भव्यं भविष्यञ्च त्रैलोक्ये[4] कथयेत्तु सा ।
सहायास्तादृशास्तस्य यादृशी भवितव्यता ॥ ३५ ॥[5]

श्रीदेव्युवाच ।

देवदेव महादेव समस्तज्ञानभाजन ।
रसदीक्षां तु पृच्छामि साधकानां हिताय वै ॥ ३६ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

शृणु भैरवि यद्भावम्[6] अपूर्वं वर्णयामि ते ।
रसदीक्षाविधानन्तु[7] तस्माद्विगदितं शृणु ॥ ३७ ॥
यत्र राजा नयपरो[8] बलवान् धर्म्मतत्परः ।
मन्त्री च धर्म्मतत्त्वज्ञो भक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ ३८ ॥
तत्रेदं कारयेत् कर्म्म रसबन्धं रसायनम् ।
जना माहेश्वरा यत्र तत्र स्थाने[9] तु कारयेत् ॥ ३९ ॥

---

(1) After the 33rd śloka we find a hemistich in B, which runs thus —यदा प्रवर्त्तते भावो जन्म करोति मानुष, we have rejected it, since the 34th śloka serves the same purpose. K reads ममेयं. (2) K reads त्रस्तान्तका, which is inc. (3) K reads सञ्चरंतु सा, which is gram. inc. (4) B has भूतं च भवद्भविष्य च which mars the metre. K reads त्रैलोक्य which is inc. (5) After the 35th śloka we have the following hemistich in B —रसदीक्षां विधास्येऽहं यस्मात् कर्म समाचरेत् । We have rejected it, because रसदीक्षाविधान is not yet explained. (6) K reads वदन्ति. (7) Cf. र. र. स. Chap. VI ślokas 12—66. (8) K reads नयवरो. (9) K reads माहेश्वराश्च मठे तु.

कारयेद्विजने स्थाने पशुयंच न विद्यते ।
सुगुप्ते सुयमे स्थाने सर्व्वबाधाविवर्ज्जिते ॥ ४० ॥
प्राकार[1]परिखोपेते कपाटार्गलरचिते ।
एकान्ते निर्म्मले हृद्ये नानापुष्पद्रुमान्विते ॥ ४१ ॥
हंसकारण्डवाकीर्णे चक्रवाकोपशोभिते ।
दिव्यौषधिगणोपेते सजले श्यामशाद्वले[2] ॥ ४२ ॥
कुमुदोत्पलकह्लार कदलीषण्डमण्डिते ।
चित्रिते[3] भवनोद्याने कारयेत् परमेश्वरि ॥ ४३ ॥
तन्मध्ये देवदेवेशि मत्तवारणसंयुतम्[4] ।
वातायनसमोपेतमूर्द्धनिर्गामिधूमकम्[5] ॥ ४४ ॥
रत्न[6]पताकासंयुक्तं सर्व्वोपकरणं तथा ।
प्रविभक्तौषधितुपा[7]काष्ठारण्योत्पलालयम्[8] ॥ ४५ ॥
समालिखितदिग्देवं[9] समर्च्चितविनायकम्[10] ।

(1) K reads प्रकार, which seems to be an error of the scribe.
(2) K reads स्यात् ससाह्वले, wherein the first word (स्यात्) is redundant.
(3) B reads चित्रते (4) यन्त्रोद्वार तु कारयेत्, a variant in K, which seems to be unconnected (5) K reads निष्काम instead of निर्गाम.
(6) B reads रत्ना K reads रत्ना, which is inc. (7) K reads प्रविभक्तौषधोत्प, wherein त्प has no meaning (8) काष्ट वन्योत्पमालक, a variant in K, wherein the word काष्ट is an error of the scribe. काष्ठारण्योपलालयम्, a variant in M, wherein some of the terms are inc.
(9) This sloka (46th) is wanting in B K reads दिग्‌द्रव्य, which has no clear meaning (10) M reads विनाकम्, which is a palpable error of the scribe

प्रतिष्ठितमुमेशाख्यां[1] लोकपालैश्च रक्षितम् ॥ ४६ ॥
निर्म्मापयेदेकतलं द्वितलं वापि मण्डपम्[2] ।
अथ पक्षे सिते देवि चन्द्रताराबलान्विते[3] ॥ ४७ ॥
पुण्ये तिथौ मुहूर्त्ते च[4] लग्ने सौम्यग्रहेक्षिते ।
स्नातः शुक्लाम्बरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ ४८ ॥
मधुसर्पिर्दधिक्षीरतिलैः संपूज्य बालिकाः[5] ।
कपिलागोमयालिप्ते हिरण्यकलशावृते ॥ ४९ ॥[6]
यवसिद्धार्थकाम्भोभिः[7] गन्धमाल्योपशोभिते ।
सवेष्टिकाभिः रचिते[8] करपीठे सुरेश्वरि[9] ॥ ५० ॥
शिलापट्टं समुत्कीर्य शिल्पशास्त्रागमं प्रिये ।
न्यासं रसाङ्कुशेनैव कृत्वाङ्गुलिहृदादिषु[10] ॥ ५१ ॥
रसलिङ्गं न्यसेत्तत्र देव्या च[11] सहितं प्रिये ।

---

(1) [illegible], a variant in M, which breaks the metre. (2) B reads मण्डल. M reads मण्डपम् which is an error of the scribe. (3) चन्द्रताराबले [illegible], a variant in B and K. We have adopted the reading in M. (4) पुण्यतिथौ मुहूर्ते तु, a variant in K, which seems to be unconnected. (5) M reads बालका. (6) The portion from स्नात to कलशावृते is wanting in M. (7) B reads यव सिद्धार्थका- [illegible], M reads [illegible], both the readings seem to be erroneous. (8) [illegible], a reading in B. [illegible], a reading in M. (9) K reads [illegible]. [illegible], a variant in M, which has no clear sense. (10) [illegible], a variant in K. [illegible], a reading in M, which seems to be erroneous. (11) K reads [illegible].

ॐ क्लीं ग्लौं[1] मूलराजश्च मूलमन्त्र उदाहृतः ॥ ५२ ॥
तस्मिन् रसाङ्कुशां देवीं[2] मूलेनावाहयेत्प्रिये ।
चतुरस्त्रे तु दिक्पालान्[3] पूजयित्वा बहिः क्रमात् ॥ ५३ ॥
नन्दिनञ्च महाकालं भृङ्गिरीटं महाबलम्[4] ।
कुम्भकर्णञ्च सुग्रीवं भृङ्गीकञ्च[5] दृढायुधम्[6] ॥ ५४ ॥
द्वारे चतुर्षु विन्यस्य पूजयेद्दक्षवामयोः ।
शक्रं पूर्वेऽभि[7]संपूज्य स्कन्दमाग्नेयगोचरे[8] ॥ ५५ ॥
दक्षिणस्यां ततो रुद्रं[9] पवनं नैर्ऋते तथा[10] ।
शिवं पश्चिमभागे तु पावकं वायवे न्यसेत् ।
ऐशानमुत्तरे भागे तु व्यापकं चेशगोचरे[11] ॥ ५६ ॥
लेपिका चेपिका चैव चारिका रञ्जिका तथा[12] ।
लोहिटी बन्धकारी च भूचरी मृत्युनाशिनी[13] ॥ ५७ ॥
विभूतिः खेचरी[14] चैव दश दूत्यः क्रमेण च[15] ।

---

(1) ग्लौं ग्लां क्लीं, a variant in M (2) B reads रसाङ्कुशां M reads रसाङ्कुशं देवीं, which is grammatically inc (3) चतुर० दैशदिकपालान्, a variant in M (4) M reads मनोभवम् (5) B reads भङ्गकञ्च M reads मृगाङ्कञ्च (6) K reads दृढायुधम् which has no clear sense (7) B reads पूर्वेऽपि M reads शक्रं पूर्वे च (8) B reads मारकम्. (9) K reads भद्रं (10) K reads दशेत् (11) B reads चेत् समाचरेत् (12) B has लेपिका रञ्जिका तथा K has लेपिका चेपिका चैव रञ्जिका रञ्जिका तथा (13) लोहिनी बन्धकारी च भूतभूषविनाशिनी, a variant in K. (14) विभूति खेचरी, a variant in K. (15) दशदूत्यक्रमेण च, a reading in M, which is grammatically inc.

प्रतिष्ठितसुमेराख्या[1] लोकपालैश्च रक्षितम् ॥ ४६ ॥
निर्मापयेदेकतलं द्वितलं वापि मण्डपम्[2] ।
अथ पक्षे सिते देवि चन्द्रताराबलान्विते[3] ॥ ४७ ॥
पुण्ये तिथौ मुहूर्ते च[4] लग्ने सौम्यग्रहेक्षिते ।
स्नातः शुक्लाम्बरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥ ४८ ॥
मधुसर्पिर्दधिक्षीरतिलैः संपूज्य बालिकाः[5] ।
कपिलागोमयालिप्ते हिरण्यकलसावृते ॥ ४९ ॥[6]
यवसिद्धार्थकास्तीर्णे[7] गन्धमाल्योपशोभिते ।
सचेष्टिकाभिः रचिते[8] करपीठे सुरेश्वरि[9] ॥ ५० ॥
शिलापट्ट समुत्कीर्य शिल्पापट्टार्गलं प्रिये ।
न्यासं रसाङ्कुशेनैव कृत्वाङ्गुलिष्टदादिषु[10] ॥ ५१ ॥
रसलिङ्गं न्यसेत्तत्र ईशा च[11] सहितं प्रिये ।

---

(1) [illegible], a variant in M, which breaks the metre.
(2) B reads मण्डप. M reads मण्डपम् which is an error of the scribe.
(3) चन्द्रताराबले सति, a variant in B and K. We have adopted the reading in M.
(4) पुण्यतीर्थे मुहूर्ते तु a variant in K, which seems to be unconnected.
(5) M reads बालक.
(6) The portion from [illegible] to कलसावृते is wanting in M.
(7) B reads [illegible], M reads [illegible], both the readings seem to be erroneous.
(8) [illegible], a reading in B. [illegible], a reading in M.
(9) K reads [illegible]. [illegible] a variant in M, which has no clear sense.
(10) [illegible] a variant in K. [illegible], a reading in M, which seems to be erroneous.
(11) A reads [illegible]

ॐ क्रीं थीं[1] सूतराजस्य मूलमन्त्र उदाहृतः ॥ ५२ ॥
तस्मिन् रसाङ्कुशो देवी[2] मूलेनावाहयेत्प्रिये ।
चतुरस्रे तु दिक्पालान्[3] पूजयित्वा बहिः क्रमात् ॥ ५३ ॥
नन्दिनञ्च महाकालं भृङ्गिरीटं महाबलम्[4] ।
कुम्भकर्णञ्च सुग्रीवं शङ्कुकर्णञ्च[5] दृढायुधम्[6] ॥ ५४ ॥
द्वारे चतुर्दा विन्यस्य पूजयेद्दक्षवामयोः ।
शैले पूर्वेऽभि[7] संपूज्य स्कन्दमाग्नेयगोचरे[8] ॥ ५५ ॥
दक्षिणस्यां ततो रुद्र[9] पवनं नैर्ऋते तथा[10] ।
शिवं पश्चिमभागे तु पावकं वायवे न्यसेत् ।
धर्मांसुमुत्तरभागे तु व्यापकं चेशगोचरे[11] ॥ ५६ ॥
क्षेपिका चेपिका चैव धारिका रञ्जिका तथा[12] ।
लोहटी वन्यकारी च भूचरी मृत्युनाशिनी[13] ॥ ५७ ॥
विभूतिः खेचरी[14] चैव दश दूत्य. क्रमेण च[15] ।

---

(1) थीं श्रीं क्रीं, a variant in M (2) B reads रसाङ्कुशी M reads रसाङ्कुशं देवी, which is grammatically inc (3) चतुर° वेदिदिक्पालान्, a variant in M (4) M reads महोबलम् (5) B reads शङ्ककर्ण M reads मृगाङ्कञ्च (6) K reads सुधायुधम् which has no clear sense (7) B reads पूर्वेषि M reads पूर्व पूर्वे च. (8) B reads मायरम्. (9) K reads रुद्र (10) K reads यजेत् (11) B reads चेत् समाचरेत् (12) B has क्षेपिका रञ्जिका तथा K has क्षेपिकां चेपिकां चैव रचकां रञ्जिकां तथा. (13) लोहटी वन्यकारी च भूचरमृत्युविनाशिनी, a variant in K. (14) विभूतिं खेचरी, a variant in K. (15) दशदूत्यक्रमेण च, a reading in M, which is grammatically inc.

पूज्यास्त्वष्टदले[1] पद्मे अष्टाधस्तु दलेषु च[2] ॥ ५८ ॥
माक्षिको विमल[3] शैल[4]चपलो रसकस्तथा ।
सस्यको[5] गन्धतालौ च पूर्व्वादिक्रमयोगत ॥ ५९ ॥
अष्टादशभुजा रुद्रा[6] पञ्चवक्त्रास्त्रियम्बका[7] ।
चन्द्रार्द्धशोभिमुकुटा[8] नीलग्रीवा वृषध्वजा[9] ॥ ६० ॥
स्वस्ववर्णधरा[10] सर्व्वेऽप्यष्टविद्येश्वरास्तथा[11] ।
पूजनीया महेशानि द्वितीयेऽष्टदलाम्बुजे[12] ॥ ६१ ॥
कर्णिकायान्तु पूर्व्वादिपूर्व्वं[13] शक्तिचतुष्टयम् ।
शान्तिनी हेमशक्तिश्च परा शक्तिर्मला स्मृता[14] ।
अपरा वज्रशक्तिश्च कान्तिश्चैव परापरम्[15] ॥ ६२ ॥

---

(1) [illegible] is the reading in K. which is a palpable error (2) [illegible] a variant in B [illegible] a variant in M (3) K. reads [illegible] (4) M reads [illegible] which seems to be erroneous (5) [illegible] is the reading in K. and [illegible] is that in M Both are incorrect (6) K. reads [illegible] (without [illegible]). (7) [illegible] (without [illegible]) a variant in K. (8) M reads [illegible]. (9) K. reads [illegible] (without [illegible]) (10) The portion from the first to the first hemistich of the 94th is wanting in B [illegible] a variant in K. which is absurd (11) [illegible] a variant in K. [illegible] a reading in M which is inc (12) M reads [illegible] (13) [illegible] is the reading in M which seems to be incorrect. (14) K. reads [illegible] which is incorrect. This chapter and the next are wanting in M (15) [illegible] a variant in K.

मध्ये तासाञ्च शक्तीनां सर्व्वेशं रसभैरवम् ।
शुद्धस्फटिकसंकाशं पञ्चवक्त्रं त्रियम्बकम्[1] ॥ ६३ ॥
ज्वलत्पिङ्गोग्रनेत्रञ्च[2] ज्वलज्जिह्वाननं तथा ।
ज्वलद्भ्रुवं[3] ज्वलत्क्रोधं दुःप्रेक्ष्यं[4] प्रेतविष्टरम् ॥ ६४ ॥
जटामुकुटसंयुक्तं चन्द्रार्द्धकृतशेखरम्[5] ।
व्याघ्रचर्म्मधरं नागोपवीतं वृषभध्वजम्[6] ॥ ६५ ॥
अष्टादशभुजं देवमीषद्धसिताननम् ।
ध्यानिर्व्यापेन मनुना पूजयेत् सकलं शिवम् ॥ ६६ ॥
रसेश्वरस्य मन्त्रञ्च कथ्यमानं निबोध मे[7] ॥ ६७ ॥

ॐ ह्रीं क्रों[8] रसेश्वराय महाकालाय महाबलायाघोर-
भैरवाय[9] वज्रवीर[10] क्रोधकङ्काल ह्रौं: क्षु:[11] ॥ ६८ ॥
तयोरुत्सङ्गे महादेवीं रत्नाभरणभूषणाम्[12] ।

---

(1) M reads त्र्यम्बकम्, which is the correct form of त्रियम्बकम्. (2) K reads ज्वलत्पिङ्गोग्रनेत्रञ्च. (3) M reads ज्वलद्भ्रुव. (4) M reads दुष्प्रेक्ष्य, which is an alternative form of दुःप्रेक्ष्य. (5) M reads चन्द्रार्द्धकृतशेखरम् (6) M reads नाग उपवीत वृषध्वजम्, wherein the former is grammatically incorrect. (7) In lieu of this hemistich M has only रसेश्वरमनुम् which ought to be रसेश्वरमन्त्रम् (8) M reads ओम् ह्रीम् क्रैम् क्रम्. (9) M reads भैरव. (10) वज्रवीर is the reading in M. The correct form would be वज्रवीराय and क्रोधकङ्कालाय. (11) M reads ह्रौं क्षः । After this, is added इति मन्त्रः This मन्त्र contains 32 letters (द्वात्रिंशद्वर्णैः), the last two (ह्रौं क्षु) being excepted. (12) रत्नाभरणभूषिताम्, a variant in K.

उद्यत्हेमरुचिरां पीतवस्त्रां त्रिलोचनाम् ॥ ६९ ॥
श्वेतचामरयोर्मध्ये मुक्ताच्छत्रेण शोभिताम्[1] ।
अङ्कुशं चाक्षमालां च दधती दक्षहस्तयोः ॥ ७० ॥
पाशाभये च वामाभ्यां[2] चन्द्रार्द्धकृतशेखराम् ।
रसाङ्कुशीं[3] महादेवीं नीलग्रीवां कृपामयीम् ॥ ७१ ॥
पूजयेद्रससिद्ध्यर्थं विद्यया पञ्चबीजया ।
वाग्भवं भुवनेशीश्च[4] श्रीबीजञ्च सुरेश्वरि ॥ ७२ ॥
मादनं[5] शक्तिबीजञ्च—विद्या[6] परमदुर्लभा ।
धूपदीपैश्च नैवेद्यै[7] पुष्पताम्बूलचन्दनैः ॥ ७३ ॥
शान्तिपाठस्य निर्घोषैः[8] स्तोत्रमङ्गलनिस्वनैः[9] ।
घण्टाटङ्कारसंयुक्तैः पूजां कृत्वा यथाविधि ॥ ७४ ॥
अघोरेण बलिं दद्यात् सर्व्वविघ्नोपशान्तये[10] ।

---

(1) K reads मुक्ताच्छत्रेणशोभितां which is a palpable error of the scribe. (2) वरद मदद्दस्त द्वाभ्यां a variant in K. पाशमयौ च वामाभ्यां a variant in M where in the first term is grammatically incorrect. (3) रसाङ्कुशां a reading in M. (4) K reads भुवनश नी. भुवनेशिश a variant in M which ought to be भुवनेशीश्च. (5) K reads मदनं. (6) K reads विद्याय which is incorrect. This charana "विद्या परमदुर्लभा" is the remark made by Siva to draw special attention of his consort. This विद्या is to be communicated by the गुरु to his शिष्य (see śloka 82). (7) धूपदीपै सुमैवद्यै a variant in K. (8) K reads शान्तिपाठेय नि घोषै. M reads शास्त्रपाठस्य निर्घोषैः. We have adopted the above reading after collating all the texts. (9) K reads नि स्वनै. (10) K reads सर्व्वविघ्नस्य शान्तय।

भूतेभ्यो यत्तरक्षभ्यो[1] पिशाचेभ्यश्च यत्नतः ॥ ७५ ॥
अघोरमन्त्रसंयुक्त[2]मोङ्काराद्दिनमोऽन्तकम् ।
सर्व्वकर्म्माकर[3] देवि विघ्नोपद्रवनाशनम्[4] ॥ ७६ ॥
यथाशक्ति जपित्वा तु विद्यामेव रसाङ्कुशीम् ।[5]
कुण्डं विधाय देवेशि योनिचक्र[6] समेखलम् ॥ ७७ ॥
तत्राज्यतिलसंयुक्तं होमं कृत्वा क्रमेण तु ।
कलशं स्थापयेद्देवि पय.पूर्णं फलान्वितम्[7] ॥ ७८ ॥
पञ्चरत्नसमोपेतं वासोभिः परिवेष्टितम् ।
सप्ताष्टादश[8]विद्याभिरभिमन्त्र्य पृथक् पृथक् ॥ ७९ ॥
गन्धपुष्पादिभिः पूर्ण[9] पञ्चदैरुपशोभितम् ।
अर्घ्यपात्रञ्च[10] संपूज्य यद्दन्त्याभ्युक्ष्य साधकम्[11] ॥ ८० ॥
शतमष्टोत्तरं चैवमर्घ्यपात्रोदकेन[12] तु ।

(1) Both K and M read यत्तरक्षेभ्य, which is grammatically incorrect, the term being रक्षस् and not रक्ष (2) M reads संयुक्तं, which is incorrect (3) सर्व्वकर्म्माकर, a variant in M, which is meaningless (4) K reads विघ्नोपद्रवनाशनम्, which is palpably an error of the scribe M adds here after the 76th śloka अघोराद्योऽपि घोर इति मन्त्र नमोऽन्तकम्, which we have rejected as it is redundant. (5) K reads विद्योविद्या विद्या तु, which has no clear sense (6) योनि चक्र, a variant in K. (7) पय पूर्णफलादिकम् a reading in M. (8) K reads सप्तादश. (9) M reads कोर्ण (10) K reads बलिपात्र (11) Both K and M read यद्दन्त्युक्ष्य, which is incorrect M reads साधक, which is grammatically untenable. (12) चैव मर्घ्यपात्रोदकेन, a variant in K.

अभिषिच्य[1] विधानेन कुम्भतोयेन मन्त्रवित् ॥ ८१ ॥
विद्यामुपदिशेद्देवि पाठयेद्रससाधकम्[2] ।
कुमारीयोगिनीयोगि[3]साधकांश्च यथोचितैः[4] ॥ ८२ ॥
तर्पयेदन्नपानैश्च[5] जागरं तत्र कारयेत् ।
एवंविहितदीक्षस्तु[6] साधकः सुरनायिके ॥ ८३ ॥
महाभूतमयीं तत्त्व[7] वर्णपञ्चकसंयुताम्[8] ।
पञ्चबीजात्मिका[9] विद्या प्राणायामात्मसूत्रके[10] ॥ ८४ ॥
मुद्रां रसाङ्कुशीं बध्वा लक्षमेकं जपेत्प्रिये ।
तस्य सिध्यति देवेशि निर्विघ्नं रसभैरवः ॥ ८५ ॥
प्रणवादिनमोऽन्तस्तु तर्पणान्ते जपः परः[11] ।
अहिंसा चन्दनं[12] सत्यं पुष्पमस्तेयधूपनम्[13] ॥ ८६ ॥
ब्रह्मचर्यं महादीपमप्रतिग्रहघण्टिकाम्[14] ।

---

(1) K reads अभिषिच, which is incorrect (2) K reads साधक, which is incorrect M reads साधन, which conveys a different idea. (3) K reads योगि, which is erroneous. (4) M reads साधकाश्च यथो चित wherein the first term is incorrect. (5) दानपानैश्च, a variant in M (6) K reads दीक्षा तु, which is erroneous. (7) M reads तन्तु, which means dependent. (8) वर्णात्म तां महात्मिक°, a variant in M (9) पञ्च बीजात्मिका, a reading in K, which is absurd (10) K reads प्राणाय मात्मसूत्रक. M reads प्राणायामात्मसूत्रके We have adopted the above reading after collating all the texts (11) K reads परम् प्रणवादिनमोन्त स्वाहान्तान्ते जप पर°, a variant in M (12) K reads चन्दन (13) M reads धूपकम (14) M reads कर्णिकाम

पायसान्नं[1] महेशानि सर्व्वभूतदयात्मकम्[2] ॥ ८७ ॥
संगृह्याराधयेद्देवो[3] स भवेत्सिद्धिभाजनम्[4] ।
सहस्रं वा शतं वापि त्रिसन्ध्यं संजपेदिमाम्[5] ॥ ८८ ॥
अस्या आज्ञा[6]प्रसादेन जायते खेचरो रसः ।
दिव्यौषध्यश्च तस्यैव सिध्यन्ति सुरवन्दिते ॥ ८९ ॥
अनङ्कुशं समारुह्य वने मत्तगजं यथा ।
तथाऽरसाङ्कुशाभिज्ञो[7] रसेन्द्रं प्राप्य सीदति[8] ॥ ९० ॥
विद्यया[9] सह मन्तव्यं गुरोः[10] सत्सम्प्रदायिनः ।
रसप्रयोगजातन्तु[11] सर्व्वतः सिद्धिमिच्छता ॥ ९१ ॥
अथ प्रत्यावताराय[12] पूर्व्वोक्तं रसभैरवम् ।
समाहितमना ध्यायेत् तदालीनं[13] समाचरेत् ॥ ९२ ॥

---

(1) K reads पायसानि, which seems to be incorrect. (2) सर्व्वभूतमयात्मकम्, a reading in M (3) M reads देवि, which makes the sentence incomplete (4) लभेत् is the reading in M. सिद्धिभाजन is the reading in K. (5) त्रिसन्ध्या सञ्जपेदिमाम्, a variant in M, wherein the first term is incorrect (6) अस्याज्ञया is the reading in K, which is not correct. (7) रसाङ्कुशापूर्ण, a variant in K. In this reading no nominative to सीदति is to be found. (8) K reads सिद्यति, which is absurd (9) K reads मयया, which is senseless. (10) K reads गुरो (without विसर्ग) which is erroneous (11) M reads रसप्रयोगजातम् which is incorrect [जात is neuter] (12) प्रत्यवतारार्थ is the reading in M, which is an evident error of the scribe (13) M read तदालीनम्

अनाहते[1] ब्रह्मरन्ध्रे मनः कृत्वा निरामये ।
करन्यासं पुरा[2] कृत्वा अङ्गन्यासमनन्तरम्[3] ।
यथाशक्ति जपेन्मन्त्रं रसेन्द्रस्य समाहितः ॥ ८३ ॥
चतुष्कोणं पुनः[4] कृत्वा मध्ये षट्कोणमण्डलम्[5] ।
हस्तमात्रं द्विहस्तं वा तण्डुलैर्विमलैर्लिखेत् ॥ ८४ ॥
सुगन्धैर्लेपिते स्थाने[6] पूजयेच्चन्दनादिभिः ॥ ८५ ॥
कर्णिकायां[7] न्यसेद्देवि[8] पूर्वोक्तं रसभैरवम् ।
षट्कोणे[9] देवताषट्कं महाकालादि विन्यसेत् ॥ ८६ ॥
महाकालं महाबल[10]मघोरं वज्रवीरकम्[11] ।
न्यसेत् क्रोधञ्च कङ्कालं मालामन्त्रैः समर्चयेत् ॥ ८७ ॥

ॐ ह्रीं क्रौं ह्रूँ ह्रः ह्रीं ह्रीं ह्रीं ह्रूं हुं फट्—रसेश्वराय महाकालभैरवाय रौद्ररूपाय कृष्णपिङ्गललोचनाय । अवतर २ अवतारय २ जल्प २ जल्पय २ शुभाशुभं कथय २ कथापय २ मद्रक्षां कुरु २ रससिद्धिं देहि ॥ इति मालामन्त्रः ॥[12]

---

(1) अनाहतौ a variant in M which is incorrect. (2) M reads पुन (3) The portion commencing from this charana and ending in the third charana of the 94th sloka is not found in K (4) B reads पुरा (5) K and M read मण्डले (6) B reads सुगन्धिलेपितस्थाने (7) M reads कर्णिकाया which seems to be an error of the scribe (8) न्यसेद्देवं a reading in K (9) M reads षट्कोण which is not (10) B and K read महाबल this reading we have adopted though it makes a defect in metre because we see the same word occurring afterwards M reads महाबाल (11) वज्रवीरकम् is the variant in M (12) B reads ॐ ह्रीं क्रौं स्वः स्वः ह्रीं ह्रीं ह्रीं हूं फट् ।

ॐ महाकालभैरवाय हृदयाय नमः। ॐ महाबलभैरवाय शिरसे स्वाहा। ॐ अघोरभैरवाय शिखायै वौषट्। ॐ वज्रभैरवाय कवचाय हुम्। ॐ क्रोधभैरवाय नेत्राय वौषट्। कङ्कालभैरवाय अस्त्राय फट्। सर्व्वत्र स्वाहान्तम्। एवङ्गन्यासाः।[1] एवमङ्गुलीन्यासान् कुर्य्यादादौ। एते षडङ्गे नने च मूलमन्त्राः॥

एवं न्यासाचरैः कूटे[2] गन्धपुष्पैः समर्च्चयेत्[3]।
पूर्णकुम्भ[4] न्यसेन्मध्ये शरावं तण्डुलैः सह॥ ८८॥
तस्योपरि घृतदीप[5] वर्त्तीं मन्त्रैय[6] मन्त्रवेत्॥ ८९॥
समानीय कुमारीं तु कुमार वा शुभेक्षणम्।[7]

एकद्वित्रिचतुःप्रस्थं[1] यथालाभं समानयेत् ।
गन्धपुष्पैर्धूपदीपैः नैवेद्येन च पूजयेत् ॥ १०० ॥
एकैकस्या[2] न्यसेन्मन्त्रं हृदयाद्याश्च[3] देवताः ॥ १०१ ॥
ततो निरीक्ष्य[4] तद्दीपं[5] सर्व्वास्तत्र[6] कुमारिकाः[7] ।
पश्यन्ति देवता दीपे कुमाराय[8] शुभाशुभम् ।
सिद्धिं वा[9]प्यथवासिद्धिं कथयन्ति कुमारिकाः[10] ॥ १०२ ॥
प्रश्नावतारं ज्ञात्वेति[11] रसकर्म्मणि सञ्चरेत्[12] ॥ १०३ ॥
यः पुरा देवदेवेशि रसेन्द्रे[13] भावितात्मवान् ।
सप्तजन्म[14] मृतो जातो न त्यजेद्रसभावनम्[15] ॥ १०४ ॥
एवं शुभाशुभं ज्ञात्वा देवतानुग्रहान्वितः ।

---

(1) एकद्वित्रिचतुःप्रस्थ is the reading in K, which is not correct. (2) B reads एकैक स्यात्. M reads एकैकस्य (3) हृदयादीश is the reading in M. They are mentioned in p. 27. (4) M reads निरीक्ष्य. B and K read निरीक्ष, which seems to be inc (5) B reads तद्दीप K reads त द्दीप, which is grammatically untenable (6) B reads सर्व्वं ते च K reads सर्व्वा तत्र, which is a palpable mistake (7) B and M read कुमारिका. (8) ते कुमारा is the reading in B and M. (9) B and M read वा. (10) B and M read कुमारिका. (11) प्रश्नावतारम् ज्ञात्वा is the reading in M, which seems to be incorrect. (12) B reads कर्म्मकर्माणि. M reads रसकर्म्मणि सञ्चरन्, which is incorrect (13) या पुरा देवदेवेशि रसेन्द्र is the reading in M, which is incorrect. (14) B and M read सप्त. (15) B reads रसभावनं रसभाविनम् is the variant in M, which has no sense here

मण्डपे पूर्व्ववद्देवी[1]मर्च्चयित्वा रसाङ्कुशीम्[2] ॥ १०५ ॥
आचार्य्यमपि संपूज्य धूपस्रक्चन्दनादिभिः ।
अघोरेण बलिं दत्त्वा ततः कर्म्म समाचरेत् ॥ १०६ ॥
ओषध्यो मण्डपे[3] प्राच्या रसस्वेदोऽग्निगोचरे[4] ।
दक्षिणस्या लोहमारो नैर्ऋत्यां पेषणादिकम्[5] ॥ १०७ ॥
द्रुतिक्रिया तु[6] वारुण्यां वायव्ये धमनं प्रिये ।
वर्णोत्कर्षस्तु[7] कौवेर्य्याम् ऐशान्यां रसवेधनम्[8] ॥ १०८ ॥
आसनन्तु गुरोर्मध्ये[9] निवेश्य[10] सुरनायिके ।
नियामनादिकं कर्म्म क्रामणान्तं[11] वरानने ।
रसाङ्कुशेन मन्त्रेण कर्त्तव्यं साधकेन तु ॥ १०९ ॥

---

(1) B and K read देवि, which is incorrect. (2) B reads रसाङ्कुशा. M reads रसाङ्कुशम्. Both are grammatically erroneous. (3) ओषधी मन्त्रवित्, a variant in K, wherein मन्त्रवित् has no final verb to govern (4) B reads रस स्वेदोऽग्निगोचरे K reads रसे स्वेदोऽग्निगोचरे. (5) K reads पेषिण दक, wherein पेषिण is incorrect. The correct form is पेषण [दक=water.] (6) B reads द्रुतिक्रिया तु, which ought to be spelt द्रुतिक्रिया तु K reads कर्मौ चूर्णोक्ति M reads द्रुतिक्रिया तु. (7) वर्णोत्कर्षश, a reading in K (8) ईशान्यां रसबन्धनम्, a variant in B and M. Cf रसरत्नसमुच्चय, Chap VII, Ślokas 3—5. (9) आसनन्तु गुरुसंख्ये, a reading in K, which is incorrect (10) K reads निवेद्य, which is not accurate here (11) कर्मयाम्, a reading in M, which seems to be incorrect. But K has a different reading in the 5th. Patala, Śloka 1, नियामिकादिक कर्म्म क्रमशाम्

यः पुरा देवदेवेशि वर्णितो[1] रसभैरवः ।
सद्योजातं तस्य जानु[2] वामदेवन्तु गुह्यकम्[3] ॥ ११० ॥
अघोरं हृदयं[4] तस्य वक्त्रं तत्पुरुषं स्मृतम्[5] ।
यावद्[6]भ्रूमध्यमीशानमर्द्धचन्द्रं ललाटकम्[7] ॥ १११ ॥
बिन्दुर्देवेशि तस्योर्द्ध्वं बिन्दोरूर्द्ध्वं स्थितो नदः[8] ।
ललाटशिरसोर्मध्ये[9] शक्तिस्तत्रैव संस्थिता ॥ ११२ ॥
व्यापिनी[10] ब्रह्मरन्ध्रस्था[11] तस्योर्द्ध्वं सुमना[12] भवेत् ।
उन्मना उन्मनोभावम्[13] उन्मनापदमव्ययम् ॥ ११३ ॥

---

(1) M reads वर्णत, which is incorrect (2) K reads जानी सद्योज तस्या जानु, a variant in M wherein जानु is an error of the scribe (3) K reads गुह्यके वामदेवेन्तु गुह्यकम्, a reading in M, wherein the first term is erroneous. (4) K and M read अघोरहृदय, which is not correct (5) B reads तत्पुरुष स्मृत K reads तत्पुरुष स्मृतम् (6) B and M read यावेद्, which is not appropriate (7) K reads ललाटके M reads भ्रूचन्द्रललाटकम् The final verb भावयेत्, stated in the śloka 116 is to be understood here (in the ślokas 110-111) by सन्दंश इति connection (8) The 112th śloka is not found in B, except the initial and final words, i. e. बिन्दुर्दे and संस्थिता बिन्दोरूर्द्ध्वस्थितो नदः, a variant in M, which is incorrect [Here the correct word is नादः as is stated in the [illegible] Paṭala I "[illegible]" (9) ललाट शिरसो मध्ये, a reading in M (10) K reads व्यापिनि M reads व्यापिनी Both are incorrect (11) M reads ब्रह्मरन्ध्रगा (12) B and K read सुमन (13) B and M read उन्मन उन्मनोभावम् [उन्मन = उन्मनापद]

तस्योर्द्ध्वं परमं सत्यं[1] व्योमस्थायि परात्परम्[2] ।
शून्यं शून्यं पुन[3] शून्यं त्रिशून्यञ्च[4] निरामयम् ॥ ११४ ॥
नभश्च गगनं व्योम खमाकाशं[5] च केवलम् ।
निष्कल निर्म्मलं नित्यं निस्तरङ्गं निरामयम् ॥ ११५ ॥
निष्प्रपञ्चं[6] निराधारं निर्गुणं गुणगोचरम्[7] ।
एवंरूपं सदा ध्यायेत् स्वदेहे रसभैरवम् ॥ ११६ ॥
यदा च निश्चलं[8] ध्यायेत् यदा च निश्चलं[9] मन: ।
वह्निमध्ये तदा[10] सूतो बध्यते निश्चलस्तथा[11] ॥ ११७ ॥
यदा च[12] चलति ध्यानं रसो वह्नौ न तिष्ठति ॥ ११८ ॥
मण्डलस्य बहि:[13] रात्रौ सुरामञ्चामिषादिभि: ।
भचयेद्[14]यचगन्धर्व्वान् पिशाचान् राचसांस्तथा ॥ ११९ ॥

---

(1) B reads तस्योर्द्धे K reads तु पद शून्य M reads तु पर सत्य (2) B has व्योमव्यापि परापर. व्योमव्यापीच तत्परम्, a variant in M, which is erroneous. (3) K reads पर (4) B reads विशून्यञ्च (5) खप्रकाश, a variant in K [This repetition expresses the intensity of essence of God, who is compared with nothing but the sky] (6) K reads नि प्रपञ्च (7) नागमनुपमगोचरम्, a variant in M, which has no clear meaning. (8) K reads सनिश्चल, which is inc. (9) B reads न चल K reads तदा च M reads यदा वै (10) B reads तथा. (11) M reads तदा, thus creating a tautology (12) B and K read यथा च M reads यदा स. (13) K reads मण्डल स M reads मण्डप कारयेत्. (14) The portion beginning from भचयेद and ending in वटुकेश्वरम् is wanting in M.

अवश्या रोगजातस्य[1] सन्देहस्य[2] पदे पदे ।
आलस्याद्गुरुलोभाच्च[3] परस्य कथनेन च[4] ।
उत्पन्नमपि विज्ञानं हरन्ति कुलकाः प्रिये ॥ १२२ ॥
दीक्षितो रसकर्माणि मन्त्रन्यासविदाचरेत् ।[5]
तन्ममाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १२३ ॥[6]

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[7]
रसार्णवे रससंहितायां[8]
दीक्षाविधानो नाम[9]
द्वितीयः पटलः ॥२॥

---

(1) B and K read रोगजातस्य, which seems to be incorrect. (2) K reads सदेहस्य. (3) K reads लोभस्य. (4) B has परस्य कथनेन वा (5) मन्त्रे न्यास विचारयन्, a variant in K. दीक्षिते रसकर्माणि मन्त्रन्यासे समाचरेत्, a variant in M (6) This hemistich is not found in M (7) (8) (9) These portions are not found in M. K reads दीक्षाविधान नाम.

तृतीयः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

भगवन् देवदेवेश लोकनाथ जगत्पते ।
मन्त्रन्यासं समाचक्ष्व रसकर्म्मोपकारकम् ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[2]

पुनरन्य[3] प्रवक्ष्यामि मन्त्रमूर्त्तिं रसाङ्कुशीम्[4] ।
पञ्चमं तु गृहं देवि दुर्लभं देवदानवैः ॥ २ ॥
चत्वारः प्रधानगृहाः हंसगृहं[5] तु पञ्चमम् ।
यत्र सिद्धिर्मकारादिः[6] तिष्ठते[7] पञ्चमे गृहे[8] ॥ ३ ॥
लिङ्गाश्रयं यथा रूपं[9] लिङ्गमायया[10] तु लिङ्गिनी ।
गगनेन[11] तु सा ज्ञेया भगरेखा[12] तु पञ्चमी ॥ ४ ॥

---

(1) M reads देवी. (2) This as well as the above mentioned śloka are not found in M. (3) K reads पुनरन्यत्, which is grammatically untenable. (4) M reads रसायनम् (5) B reads चत्वार प्रधानगृह गृहा M reads प्रधानगृहा चतुर् गृह Both have no clear sense (6) K reads सिद्धिरकारादि M reads सिद्धिर्ंकारादि (7) K reads तिष्ठति (8) गृहे is the reading in M (9) K reads लिङ्गो यथं, which is evidently an error of the scribe M reads लिङ्गस्य. We have adopted the above text after collating all the readings The portion commencing from यथा रूप and ending in the 20th sloka is not found in B. (10) लिङ्गमाया a variant in M, which is properly लिङ्गमायया. (11) M reads गगन (12) भागरेखा, a variant in K.

प्रणव पूर्व्वमुच्चार्य्य बीज यच्चमनुत्तरम्[1] ।
फ्रींकारश्चैव[2] क्रीकार हसबुद्धि[3]मनन्तरम् ॥ ५ ॥
कालपाश महामन्त्र श्लाघीयात्साधकेश्वर[4] ।
महारम्भे तु तन्मन्त्र प्रतीहार रसाङ्कुशम्[5] ॥ ६ ॥
लक्षमेक जपेत्तस्य महासिद्धि प्रवर्त्तते ।[6]
बालवत्सपुरीष तु[7] तत केनैव ग्राहयेत्[8] ॥ ७ ॥
चिताग्नि[9]भस्म तेनैव ग्राहयेत् परमेश्वरि ।
सैव तदुत्तम स्थान रसेन्द्रस्तत्र तिष्ठति ॥ ८ ॥
भाजन्या भाजयेत्स्थान कुब्जिकाख्या तु खेचरी[10] ।
द्वात्रिंशदक्षरा[11] देवि पत्तनादिषु सस्थिता ॥ ९ ॥
तत सिद्धाय चत्वार पुरुषाष्टादय[12] स्मृता ।
षर्ष[13]पञ्चकसयुक्ता ध्यान स्यात्[14] पञ्चक पुन ॥ १० ॥
योगिनीषट्कसयुक्त[15] सप्तविंश्त्क्रमान्वितम्[16] ।

(1) ष्रिबमच्चमननतरम् a variant in K (2) फ्रींकार चैव, a variant in K, which is incorrect as it is connected with उच्चार्य (3) K reads हसबद्ध (4) This charana and the next are wanting in K. (5) K reads प्रतिहार रसाङ्कुश which is incorrect. (6) This hemistich is wanting in M (7) K reads चौक्ष in lieu of बाल M reads बालवत्सपुर चैव (8) K reads पुनस्तेनैव ग्राहयत् which has no clear sense M reads ग्रहयत् which is incorrect (9) K reads चिताग्नि (10) कब्जिकाख्या तु खचरी a reading in M (11) M reads द्वात्रिंशदक्षरा (V de Patala II verse 68) (12) K reads पुरुषाष्टदिय (13) M reads षट्. (14) K reads ध्य गाथा (15) योगिनीषट्कसयुक्ता, a variant in K (16) K reads सप्तविंशत्क्रमान्विता.

एकाशीतिपदैर्युक्तं पञ्चावरणसंयुतम् ॥ ११ ॥
अनेन क्रमयोगेन मार्जनीं परिपूजयेत्[1] ।
अनेन मार्जयेत् चैवं रसेन्द्रो यत्र तिष्ठति ॥ १२ ॥
उपलेपन्तु तत्रैव चण्डघण्टान्तु कारयेत् ।
पूर्वे गृहे[2] तु सा देवी चण्डघण्टा व्यवस्थिता ॥ १३ ॥
चण्डभैरविका देवी संस्थिता[3] दक्षिणे गृहे ।
गोमयं तेन गृह्णीयाल्लेपनार्थं वरानने ॥ १४ ॥
चण्ड[4]कापालिनी देवी[5] संस्थिता[6] चोत्तरे गृहे ।
गृहीत्वा चोदकं तेन[7] लेपयेद्भूमिमण्डलम्[8] ॥ १५ ॥
समदशाक्षरां कालीं[9] खड्ग[10]पाषाणतो न्यसेत् ।
द्वात्रिंशदक्षरं घोरं मर्दके[11] तु नियोजयेत् ॥ १६ ॥
गृह्णीयात् काञ्चिकां देवि कालपाशेन मन्त्रितः ।[12]
एवं सुकर्मसंयोगं कुरुते खेचरीकुलम् ॥ १७ ॥
अष्टाशीतिसहस्राणि या. स्थिता दिव्यखेचरी[13] ।

---

(1) M reads तेन पूजयेत् (2) पूर्ववेद्हे, a variant in K. (3) K reads सा स्थिता (4) M reads पञ्च. (5) M reads देव्या, which is incorrect. (6) K reads सा स्थिता. (7) M reads देवि. (8) लेपनद्भूमिमण्डले, a variant in M (9) साष्टादशाक्षरी काली, a variant in K (10) All the MSS agree in spelling खड्ग thus—खल्ल But no lexicon supports the latter spelling. (11) K reads मर्दने. (12) गृहीत्वा काञ्चिकां देवि कालपाशेन चार्चिताम्, a variant in K. (13) [इति श्रुत्वा] is to be understood after दिव्यखेचरी Both K and M read या (without विसर्ग), which is incorrect.

ता सर्व्वा किंकरास्तस्य[1] औषधं पेययन्ति ता[2] ॥ १८ ॥
तासा सर्व्वन्तु मन्त्रैक[3] चतुरक्षरसयुतम् ।—'सोह हस.'
सा विद्या खेचरीणा तु[4] नाम्ना[5] तु कुलखेचरी ॥ १९ ॥
राजिका सैन्धव न्यस्य[6] सा विद्या कुलखेचरी ।
मन्त्रयेत् काञ्जिका[7] तत्र मन्त्रराजो रसाङ्कुशो[8] ॥ २० ॥
यस्त्वविद्या जपेत्तत्र[9] या ख्याता पूर्व्वभार्गवे[10] ।
गुडहकान्तु सम्मर्द्य[11] प्रिये तन्मर्दित[12] रसम् ॥ २१ ॥
का कथा मन्त्रराजस्य[13] न वाक्य त्रिशिरस्य च[14] ।
षडङ्ग योजयेत् त[15] तु त्वरित[16] धारयेत् तत. ॥ २२ ॥
डामराख्य महामन्त्र धमनीषु[17] नियोजयेत् ।

---

(1) विषरास्तस्य is the reading in M [Here किंकरा = female servants]. (2) K reads पेयदत्त (3) तासाञ्च सर्व्वमन्त्रैक, a reading in K (4) K reads खचरा नाम (5) M reads नाम्ना which is an error of the scribe (6) राजिका सैन्धव न्यस्य a variant in M, which seems to be erroneous (7) M reads काञ्चिक (8) B reads रसाङ्कुशा K reads रसाङ्कुशौ (9) B has यस्तु विद्या अथ तत्र (10) K has या ख्याता पूर्व्वभ भवत् M has या ख्याता पूर्व्वभ भवेत् (11) B reads गुडहक K reads गुडहक तु वासक, wherein the last term seems to be an error (12) B reads त मर्दित (13) B reads कालपाश मन्त्रराजस्य, which mars the metre (14) B reads न वाक्या त्रिशतस्य च K reads तत्वाकत्रिशिरस्य च (15) K reads तत् M reads ते which is incorrect (16) B and K read त्वरितौ, which is a palpable mistake (17) B reads महामन्त्र कामयेषु M reads भुग्रसु which has no clear sense

चिन्तामणिमहाविद्यां कवचेषु नियोजयेत् ॥ २३ ॥
चण्डिकाया महामन्त्रं तं तु पात्रे नियोजयेत् ।[1]
नवविद्यां[2] वरारोहे विन्यसेत्तुषगोमये ॥ २४ ॥
त्रिपुराभैरवीं देवी[3] राजिकाकाञ्जिके[4] न्यसेत् ।
गुडस्य कालरात्रिस्तु न्यस्तव्या वीरवन्दिते[5] ॥ २५ ॥
त्रिकूटाख्यं त्रिनेत्रं तु[6] अनलस्य तु विन्यसेत्[7] ।
उदके विन्यसेद्देवि चतुरशीति[8]चण्डिकाः ॥ २६ ॥
क्षेत्रपालमघोरास्त्रं[9] न्यस्तव्यं कोष्ठके प्रिये[10] ।
महापाशुपतास्त्रन्तु मूषायां च नियोजयेत्[11] ॥ २७ ॥
एतन्मन्त्रगणं[12] देवि रसस्थाने नियोजयेत् ।

---

(1) The portion commencing from चिन्तामणिमहाविद्या and ending in पात्रे नियोजयेत् is not found in M (2) K reads नवविद्या (3) B reads त्रिपुराभैरवि देवि M reads त्रिपुराभैरवी देवि Both seem to be incorrect. (4) M reads राजिका काञ्जिके (5) गुडस्य कालरात्रिस्तु न्यस्तव्या वीरवर्जिता, a variant in M, which is inc (6) K reads त्रिकूटाख्यत्रिनेत्र च. M reads त्रिकूटाख्यात्रिकोणेन्तु (7) K reads अनले च दद्ये न्यसेत् M reads erroneously अनलस्यन्तु विन्यसेत् [गुडस्य = गुडे, अनलस्य = अनले, षष्ठी सर्वत्र युज्यते ।] (8) All the MSS read चतुराशीति, which is grammatically incorrect (9) क्षेत्रपालमघोरास्त्र, a variant in M (10) K reads प्रिये All the MSS read काष्ठके, which is incorrect. (11) महापाशुपत या तु मूषायां तन्नियोजयेत्, a variant in M, which is inc. K reads मूखायां, wherein ख is written in the place of ष, which is pronounced by the up countrymen as ख (12) This hemistich is wanting in B K reads एतन्मन्त्रगणं, which is incorrect.

तदा तु सिद्ध्यति[1] तस्य साधकस्य फलं[2] प्रिये ॥ २८ ॥
रसाङ्कुशं महामन्त्रं जपेत्तु हृदयान्तरे[3] ।
अन्ये ये[4] योगिनीमन्त्राः सर्व्वांश्चैव जापयेत्[5] ॥ २९ ॥
अप्रकाश्यस्तु[6] तेनैव मन्त्रराजं रसाङ्कुशम् ।
अप्रकाश्यं[7] नारीणां रक्षयेत्तमेव तथा[8] ।
महासमयविभ्रमं[9] नारीणां हृदयं यथा[10] ॥ ३० ॥
कुब्जिकायास्तु ये मन्त्रा मया[11] ते सम्प्रकाशिताः ।
त्रैलोक्ये घोषितास्ते तु[12] न मन्यन्ते मम प्रिये ॥ ३१ ॥[13]
रसाङ्कुशेन ध्यानेन[14] त्रैलोक्यं वश्यतां[15] व्रजेत् ॥ ३२ ॥

---

(1) B reads सिध्यते which is incorrect (2) B reads परं M reads रसं (3) B reads जपस्य तु हृदन्तरे M reads हृदयान्तरे All the texts read जपस्व which is grammatically incorrect as the term मन्त्र is not neuter (4) B and M read च (5) B has सर्वांश्चैव च सर्वमन्त्रांश्च जापये a variant in K which has no clear meaning (6) K reads अप्रकाश्यस्तु M reads अप्रकाश्यन्तु which is incorrect (7) K reads अप्रकाश्यमतं (8) B reads मात्मवद्यथा K reads मात्मवत्तं तां wherein तां is incorrect. (9) महासमयविभ्रम is the reading in K which seems to be defective (10) हृदयस्तथा is the variant in K which is incorrect This hemistich is wanting in M (11) B reads मन्त्रा य मया wherein the last term is incorrect (12) K reads तैस्तु which seems to be incorrect (13) The portion beginning from कुब्जिकायास्तु and ending in प्रिये is not found in M. (14) K reads ध्यानेन (15) K reads वश्यता

मन्त्रन्यासमिति[1] ज्ञात्वा यन्त्रमूषाग्नि[2]मानवित् ।
कुर्व्वाणो रसकर्म्माणि सिद्धिं प्राप्नोति साधकः ॥ ३१ ॥

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे
रसार्णवे रससंहितायां
मन्त्रन्यासो नाम[3]
तृतीयः पटलः ॥३॥

चतुर्थः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

यन्त्रमूषाग्निमानानि न ज्ञात्वा मन्त्रवेद्यपि ।
किं करोति[2] महादेव तानि मे वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

---

(1) मन्त्रन्यासमिति, a variant in K. (2) K reads [illegible] (See the remark in p 39) (3) M reads रसार्णवे मन्त्रन्यासनाम तृतीयः पटलः.

---

(1) K has the following śloka, which being absurd, we have not adopted —[illegible] । [illegible] । The portion commencing from the opening श्रीदेव्युवाच &c. up to श्रीभैरव उवाच (next page) is not found in M except the word भैरव. (2) K reads कि करोति which is inaccurate.

श्रीभैरव उवाच ।

रसोपरसलोहानि वसनं[1] काञ्जिकम्[2] विडम् ।
धमनी-लोहयन्त्राणि[3] खल्व[4]पाषाणमर्दकम् ॥ २ ॥
कोष्ठिका[5] वङ्कनाल च[6] गोमय सारमिन्धनम् ।
मृन्मयानि च यन्त्राणि मुषलोलूखलानि च ॥ ३ ॥
सडसो पट्टसदंश[7] मृत्पात्राय कटोरकम्[8] ।
प्रतिमानानि च तुला च्छदनानि कपोपलम्[9] ॥ ४ ॥
धमनालो-लोहनालो[10]-मूषाङ्गारा[11]स्त्वौषधी. ।
स्नेहाम्ललवणक्षारविषाण्युपविषाणि च ॥ ५ ॥
एव सङ्गृह्य[12] सम्भार कर्मयोग समाचरेत् ॥ ६ ॥
द्रवद्रव्येण भाण्डस्य पूरिताद्धोदरस्य[13] च ।

(1) B and M read वासमा (2) B reads किञ्जिका M reads काञ्चिक (3) K reads लोहयन्त्राणि (4) All the texts read खल्व which is not supported by any lexicon (5) B and K read कोष्ठिका which is not correct (6) M reads वङ्कनालक, which seems to be incorrect. (7) K reads च पट्टदंश M reads सण्डसीपट्ट सन्दश (8) K reads करोटकम् M reads कमोरकम् Both are inc. (9) योदिनोनि, a reading in M, which has no meaning K reads कपोत् पलम् which is not correct (10) K reads धमनालि लोहनालि, which is incorrect (11) M reads मूषादाल K reads मुखसाया, which has no clear sense (12) M reads सगाह्य (13) K reads द्रवद्रवेण भाण्ड च पूरीतमधरमेव which seems to be an error We have adopted the reading in B and M, which agrees with that in रसरत्न समुच्चय Chap IX . .

मुखे तिर्य्यक्कृते[1] भाण्डे रसं सूत्रेण लम्बितम् ।
तं[2] स्वेदयेत् तल[3]गतं दोलायन्त्रमिति स्मृतम् ॥ ७ ॥
लोहमूषाद्वयं कृत्वा द्वादशाङ्गुलमानत ।[4]
ईषच्छिद्रान्वितामेकां तत्र[5] गन्धकसंयुताम्[6] ॥ ८ ॥
मूषाया रसयुक्तायाम् अन्यस्या तां प्रवेशयेत् ।
तोयं स्यात् सूतकस्याध[7] ऊर्द्धाधो वह्निदीपनम्[8] ॥ ९ ॥
रसोनकरसं भद्रे यत्नतो[9] वस्त्रगालितम् ।
दापयेत्प्रचुरं यत्नात् आप्लाव्य[10] रसगन्धकौ[11] ॥ १० ॥
स्थालिकायां निधायोर्द्ध[12] स्थाल्योमन्यां दृढां कुरु[13] ।
सन्धिं[14] विलेपयेद्यत्नात् मृदा वस्त्रेण चैव हि[15] ॥ ११ ॥

---

(1) K reads मुखतिर्य्यक्कृते (2) K reads तत्र (3) K reads तत्र M reads तैल For the definition of दोलायन्त्र vide रसरत्नसमुच्चय Chap. IX. vs 3–4 (4) This sloka and the following six slokas are nearly the same as in रस र in Chap IX vs 15–21. (5) K reads ईषच्छिद्रा छिद्रमितमेकां (6) M reads गन्धकसंयुतम, which is grammatically inc. (7) B reads सूतकस्याद्धै. (8) Both K and M read दीपकम् We have adopted the reading in B and रस र (9) M reads यत्नत, which is evidently an error of the scribe. (10) B reads आप्लव्या, which is incorrect, K reads आप्लुतो. (11) M reads रसगन्धके, which seems to be incorrect. (12) B reads निधायोद्धा. K reads निधायोर्द्धे निधायोर्द्धे is the reading in र.स. We have adopted the reading in M (13) स्थालिमन्यां दृढ कर a variant in K. (14) K reads सार्द्ध, which seems to be incorrect. (15) M reads वैदरत्

स्थाल्यन्तरे कपोताख्यं पुटं कर्याग्निना[1] सदा ।
यन्त्रस्याधः करोपाग्नि[2] दद्यात्तीव्राग्निमेव वा ॥ १२ ॥
एवन्तु त्रिदिन[3] कुर्य्यात् ततो यन्त्रं विमोचयेत्[4] ।
तप्तोदके तप्तखल्वा[5] न कुर्य्याच्छीतले क्रियाम्[6] ॥ १३ ॥
न तत्र चीयते[7] सूतो न च गच्छति कुत्रचित् ।
अनेन क्रमयोगेन[8] कुर्य्याद्गन्धकजारणम्[9] ॥ १४ ॥
ऊर्द्ध्वं वह्निरधश्चापो मध्ये तु[10] रससङ्ग्रहः ।
मूषायन्त्रमिदं देवि[11] जारयेद्गगनादिकम्[12] ॥ १५ ॥

(1) M reads पुटकर्याग्निना which is incorrect (2) B reads करिष्याग्नि, which is not correct (3) B, K and M read त्रिविध, the sense whereof is not clear We have adopted the reading in रसरत्नसमुच्चय (4) ततस्तेन विमर्दयेत्, a variant in K We have adopted the reading in B, M and र.स. (5) तप्तोदके तदा खल्वा, a variant in K M reads तप्तोदकेन तप्तखल्वा which seems to be an error We have adopted the reading in B and र स स (6) B reads न कुर्य्याच्छीतलक्रिया K reads न कुर्य्याच्छीतलां क्रियाम्, which is evidently a mistake न कुर्य्याच्छीतलक्रिया, a reading in M We have adopted the reading in र स स (7) K reads जायते M reads च्यवते We have taken the reading in B and र स स (8) अनेन च क्रमयोगेन, a variant in र स स (9) M reads गन्धकजारणाम् (10) M reads च (11) मूषायन्त्रमिदं देवि a variant in M which seems to be an error K reads मूषायन्त्र, which ought to be मूषायन्त्र सोमनालमिदं प्रोक्तं or सोमानलमिदं प्रोक्तं, a reading in र स स Most probably सोमानलयन्त्र is the modern name of मूषायन्त्र (12) जारयेद्गगनादिकं a variant in B जारयेत् गन्धकादिकं, a variant in K जारयेद्गगनादिकम् a reading in M, which destroys the metre.

गर्भयन्त्रं प्रवक्ष्यामि पिष्टिकाभस्मकारणम्[1] ।
चतुरङ्गुलदीर्घां तु[2] मूषिकां मृन्मयीं दृढ़ाम् ॥ १६ ॥
त्र्यङ्गुलां मध्यविस्तारे[3] वर्त्तुलं कारयेन्मुखम् ।
लोहस्य[4] विंशतिर्भागा एको भागस्तु गुग्गुलोः[5] ॥ १७ ॥
सुश्लक्ष्णं पेषयित्वा तु तोयं दद्यात्[6] पुनः पुनः ।
मूषालेपं ततः कुर्य्यात्[7] तले पिष्टीं च निक्षिपेत्[8] ॥ १८ ॥
तुषकर्षाग्निना भूमौ[9] मृदुस्वेदन्तु कारयेत्[10] ।
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा रसेन्द्रो भस्मतां व्रजेत् ॥ १९ ॥

---

(1) B reads भस्मकारक K reads पिष्टिकायन्त्रकारकम् We have adopted the reading in रसरत्नसमुच्चय For पिष्टिका, see रस स Chap VIII, slokas 7—8, and for गर्भयन्त्र vide do Chap IX, vs 28—31 This hemistich is wanting in M. (2) K reads चतुरङ्गुलदीर्घं च, which is incorrect. दीर्घान्तु मूषीकां, a variant in M (3) B reads त्र्यङ्गुल मध्यविस्तारे K reads त्र्यङ्गुल मध्यविस्तार त्र्यङ्गुलोन्मितविस्तरां is the reading in रसरत्नसमुच्चय, wherein the last term seems to be incorrect, as the term विस्तर is invariably used to express a collection of words and not the breadth Vide Pánini 3.3 33 (4) B and K read लोणस्य M reads लौहस्य We have adopted the reading in रस.स (5) B reads एकभागस्तु गुग्गुलु. M reads एको भागस्तु गुग्गुलु. (6) B and M read दत्वा. दद्याद्वारवारं is the reading in रस स (7) K reads मूषालिप्त दृढं कृत्वा is the reading in रस स (8) K reads तिलपिष्ट सुनिक्षिपेत्. तैलपिष्टञ्च निक्षिपेत्, a variant in M. रस स. has लवणार्द्रमृदस्तुभि. (9) B has भूम्यो instead of भूमौ K has कृष्णाग्निना भूमौ च. करीषाग्निना भूमौ, a variant in रस स (10) रस स reads स्वेदयेल्लघु मात्रया.

जारणे मारणे[1] चैव रसराजस्य रञ्जने ।
यन्त्रमेकं[2] परं मन्त्रं यन्त्रौषध्यो महाबलम्[3] ॥ २० ॥
औषधीरहितयाय हठाद्[4]यन्त्रेण बध्यते ।
सर्व्वत्र सूतको याति[5] मुक्त्वा भूधरलक्षणम् ॥ २१ ॥
देवताभिः समाक्रान्तो लोष्टस्थोऽपि[6] हि गच्छति ।
तस्माद्यन्त्रबलं चैकं न विलङ्घ्यं[7] विजानता ॥ २२ ॥
मन्त्रौषधिसमायोगात् सुसिद्धं कुरुते क्षयम्[8] ।
मन्त्रोऽघोरोऽत्र जप्तव्यो[9] जपान्ते[10] पूजयेद्रसम्[11] ॥ २३ ॥
एकान्ते तु क्रिया कार्य्या दृष्टान्यैर्विफला[12] भवेत् ॥ २४ ॥
गन्धकस्य क्षयो नास्ति[13] न रसस्य क्षयो भवेत् ।

---

(1) B reads जारणमारणे K reads मारणे (2) K reads यन्त्रमेव परं कर्म M reads यन्त्रौषध परं कर्म (3) K reads यन्त्रौषिधा महाबला M reads यन्त्रौषध्या महारसम् Both are partly correct (4) M reads हिङ्गाद, which is incorrect and absurd (5) सूतका यान्ति a variant in M (6) B has a defective hemistich समाक्रान्तोऽथयोऽपि हि न गच्छति तथा पोतो ऽपि, a variant in M (7) B has भविलङ्घ M reads नाविलङ्घ्य, which seems to be inaccurate (8) B and M read क्षयात् In this reading the sentence becomes incomplete (9) K reads मन्त्रघोरोत्र यष्टव्यो M reads मन्त्रेऽघोरोऽत्र जप्तव्यो Both the readings are not free from slight errors (10) K reads यजान्त M reads यजान्ते Both are inc. (11) K reads पूरयद्रसम् (12) दृष्टेऽन्यैर्विफल a variant in M, which is incorrect (13) गुह्यकार्थक्षयो नास्तीत्, a reading in M, which has no sense at all

चयो यन्त्रस्य विज्ञेय[1] यन्त्रे विक्रियते क्रिया[2] ।
अलाभे कान्तलोहस्य यन्त्र लोहेन कारयेत् ॥ २५ ॥
वह्निलक्ष्य[3]मविज्ञाय रसस्यार्द्धचयो[4] भवेत् ।
यन्त्रचयविधिज्ञस्य चतुर्थांशचयो[5] भवेत् ॥ २६ ॥[6]
द्विमासेन द्वितीयांश तृतीयांश त्रिभिर्भवेत् ।
महाग्नि सहते क्षेप सारितो यत्र[7] तिष्ठति ॥ २७ ॥
खर्पर सिकतापूर्ण[8] कृत्वा तस्योपरि न्यसेत् ।
अपर खर्पर[9] तत्र शनैर्मृद्वग्निना[10] पचेत् ॥ २८ ॥
पञ्चक्षारैस्तथा मूत्रै[11]र्लवणैश्च[12] विडन्तत[13] ।
हसपाक स विख्यातो[14] यन्त्रतत्त्वार्थकोविदै[16] ॥ २९ ॥

---

(1) K reads विज्ञेय B and M read यन्त्रमविज्ञाय (2) M reads क्रिया which is incorrect (3) K reads वह्निलक्ष्य M reads वह्निलक्ष. (4) रसस्यार्धचयो a variant in M which seems to be an error of the scribe (5) यन्त्रचयविधिज्ञस्य चतुर्थांशचयो, a variant in M, which is inc (6) This hemistich is not found in K (7) K reads स्वदात् instead of यत्र B reads सरितावत्र M reads सरितावत्र Both the readings are unintelligible (8) B reads कपूर which is inc कपर सिकत चण a variant in M (9) तत्पर कर्पर a reading in M (10) K reads शनै मृदग्निना which is a palpable mistake of the scribe. (11) B reads पञ्चक्षारैस्तथा मूत्रै M reads पचचरै, which is senseless (12) लवणञ्च is the reading in रसरत्नसमुच्चय (13) K reads विडेन्तत (14) स विख्यातो a variant in B हसपाद सुविख्यातो a variant in M. हसपाक समाख्यात a variant in रस र (15) M reads यत्र तत्त्वार्थकोविदै Vide see यत्र तत्त्वार्थकोविदै in रस स

कृष्णा रक्ता च पीता[1] च शुक्लवर्णा[2] च मृत्तिका ।
आद्या श्रेष्ठा कनिष्ठान्त्या[3] मध्यमा मध्यमा मता ॥ ३० ॥
दग्धधान्यतुषोपेता मृत्तिका कोष्ठिकाविधौ[4] ।
वक्रनालकृता[5] वापि शस्यते सुरसुन्दरि ॥ ३१ ॥
गारा[6] दग्धा तुषा दग्धा दग्धा वल्मीकमृत्तिका ।
अजाश्वाना मल[7] दग्ध यावत्तत् कृष्णता गतम्[8] ॥ ३२ ॥
वासकस्य च पत्राणि वल्मीकस्य मृदा सह ।
पिषयेदह्निलोयेन यावत्तत् कृष्णता गतम् ॥ ३३ ॥[9]
मर्दयेत्तेन बध्नीयात् वक्रनालञ्च कोष्ठिकाम्[10] ॥ ३४ ॥
गारा दग्धा तुषा दग्धा दग्धा वल्मीकमृत्तिका ।
घोरमङ्गारकं किट्ट वज्रेणापि न भिद्यते ॥ ३५ ॥[11]
दग्धाङ्गारस्य षड्भागा भागैका[12] कृष्णमृत्तिका ।
घोरमङ्गारकं किट्ट वज्रमूषा[13] प्रकीर्त्तिता ॥ ३६ ॥

---

(1) M reads पीता. (2) M reads शुक्लका (3) कनिष्ठा च a variant in K (4) B reads कोष्टकाय वै K reads कोष्टकायं वै which is inc The correct reading appears to be कोष्ठकाय वै (5) B and M read वक्रनालाकृता (6) M reads गौरा [गार or गारा — black earth mixed with kankar or nodular stones] (7) K reads अजाश्वानां मल. M reads अजाश्वामल Both are inc. (8) दग्धा मृत् कृष्णतां गता a variant in K (9) भवेत यावत्ता गत a variant in K This śloka (33) is not found in M (10) B reads मर्दयेत् तेनौषधी या, which is not intelligible M reads कोष्ठिकाम (11) This śloka is wanting in M (12) M reads भागैक which is not correct (13) According to रसरत्नसमुच्चय this appears to be वज्रमूषा (Chap X v 13)

सुपं वस्त्रसम दग्ध[1] मृत्तिका चतुरंशिका[2] ।
कूपो[3]पाषाणसयुक्ता वरमूषा[4] प्रकोर्त्तिता ॥ ३७ ॥
प्रकाशा चान्धमूषा च मूषा तु द्विविधा स्मृता[5] ॥ ३८ ॥
प्रकाशमूषा देवेशि शरावाकारसयुता ।
द्रव्यनिर्वाहणे सा च वादिकैः[6] सुप्रशस्यते ॥ ३९ ॥
अन्धमूषा तु कर्त्तव्या गोस्तनाकारसन्निभा ।
पिधानकसमायुक्ता किञ्चिदुन्नतमस्तका[7] ॥ ४० ॥
पत्रलेपे तथा रङ्गे[8] द्वन्दमेलापके तथा ।
सैव च्छिद्रान्विता[9] मन्दा गम्भीरा सारणोचिता ॥ ४१ ॥
तिलभस्म हिरण्य तु[10] इष्टकाश[11]समन्वितम् ।

(1) तुष दग्धसम दग्ध a variant in K, which is a senseless tautology. (2) B reads चतुरशका (3) K reads कूर्म M reads कुपो (4) B, K and M read वज्रमूषा According to रसरत्नसमुच्चय this appears to be वरमूषा (Chap X v 15) Hence we have adopted the reading in रस स in order to avoid tautology (5) प्रकृतिर्द्विविधा स्मृता, a variant in K (6) K reads वैदिके M reads सा चावैदिके (7) किंचि दुन्नमस्तका, a variant in K किञ्चिदुच्चितमस्तका a variant in M Both are incorrect. [उन्नम should be उन्नत, and उच्चित should be उच्छ्रित] This मूषा is called in रस स as गोस्तनी (Vide Chap X v 25) (8) B reads सव लेपे K reads भागे in place of रङ्गे (9) M reads छिद्रान्वितान्विता, which is a mistake of the scribe (10) M reads हिरण्यन्तु which is not correct. (11) B reads रसकाश K reads इष्टाकांश Both appear to be incorrect

भस्ममूषा तु विज्ञेया तारसशोधने हिता[1] ॥ ४२ ॥
माक्ष[2]तारस्य भागौ द्वौ इष्टकाशसमन्वितौ[3] ।
मूषागास्तारशुद्ध्यर्थमुत्तमा[4] वरवर्णिनि[5] ॥ ४३ ॥
रक्तवर्गेण सम्मिश्रा रक्तवर्गपरिप्लुता[6] ।
रक्तवर्गकृतालेपा[7] सर्व्वशुद्धिषु शोभना[8] ॥ ४४ ॥
शुक्लवर्गेण सम्मिश्रा[9] शुक्लवर्गपरिप्लुता ।
शुक्लवर्गकृतालेपा शुक्लशुद्धिषु शोभना[10] ॥ ४५ ॥
विडवर्गेण[11] सम्मिश्रा द्युतिमिच्छति जारणे[12] ।

---

(1) भस्म मूषा तु विज्ञया तारसशोधनी हिता a variant in B तारशो शोधने हिता a variant in K तारसशोधने हिता a variant in M All appear to be the error of the scribe We do not find any mention of this मूषा (भस्ममूषा) in रस स (2) M reads मोक्ष (3) इष्टका च सम न्वित a variant in B which is incorrect ईष्टकांशसमन्वित a variant in M (4) B and K read द्रुतम which is not grammatically correct (5) सुरवर्णिनि is the reading in K which is not accurate (6) K reads रक्तवर्णपरिप्लुता which is incorrect (7) रक्तवर्गकृतालया a variant in K which is an error of the scribe (8) This charana and the next three charanas are wanting in M (9) K reads मिश्रा या (10) सर्वशुद्धिषु शोभना, a reading in K शुक्लसिद्धिषु शोभना a reading in M [For रक्तवर्ग and शुक्लवर्ग see the next Patala v 39 and v 40 respectively] (11) K reads विडवर्गेण M reads षड्वर्गेण च (12) द्युतिमिच्छति कारणे a variant in M which is meaningless K reads क्षतिमिच्छति कारणे, which has no clear meaning We have adopted the above reading, after collating all the texts

निर्वाहणं प्रकुर्व्वीत[1] रक्तवर्गप्रलिप्तया[2] ॥ ४६ ॥
विषटङ्कणगुञ्जाभि मूषालेपन्तु[3] कारयेत् ।
प्रकाशाया प्रकुर्व्वीत यदि वाङ्गारलेपनम्[4] ॥ ४७ ॥
तस्या विन्यस्य मूषाया द्रव्यमावर्त्तयेद्बुध ।
लेपो वर्णपुट देवि रक्तमृत्सिन्धुभूखगे[5] ॥ ४८ ॥
आवर्त्तमाने कनके पीता तारे[6] सिता प्रभा[7] ।
शुल्वे[8] नीलनिभा तीक्ष्णे कृष्णवर्णा सुरेश्वरि ॥ ४९ ॥
वङ्ग ज्वाला कपोताभा[9] नागे मलिनधूमका[10] ।
शैले तु धूम्रा देवि आयसे कपिलप्रभा ॥ ५० ॥
अयस्कान्ते धूम्रवर्णा[11] सस्यके[12] लोहिता भवेत् ।
वज्रे नानाविधा[13] ज्वाला खसत्त्वे[14] पाण्डुरप्रभा ॥ ५१ ॥

(1) B and M read प्रकुर्व्वन्ति (2) B reads रक्तवर्गप्रलिप्तया [मूषया is to be understood after this charana] (3) K reads मूख लपन्तु wherein मूखा = मूषा (4) K reads वाङ्गारलपयत् wh ch is gram inc M reads वाङ्गविलेपनम् which is not accurate here (5) रक्तमविलम्भूषणे, a variant in K which appears to be incorrect M reads रक्तमृत् सितभूखगे (6) B reads तार K reads पितातारे wh ch is evidently a mistake (7) K reads सिता प्रभा M reads सितप्रभा (8) K reads शुक्ले, which is inc (9) कपोता च a read ng in B and K (10) B and K read मलिनधूमता (11) K reads धम्रवर्णा (12) K reads सत्वके which is incorrect (13) K reads नानाभिधा [According to Varāha and Garuḍa a diamond may be रक्त पीत सित शैरीष and श्यामल Hence it emanates different kinds of flames] (14) K reads खसत्व, wh ch seems to be incorrect [ख=खग]

न विस्फुलिङ्गो[1] न च बुद्बुदश्च[2]
यदा न रेखापटलं[3] न शब्दः[4]।
मूषागतं रत्नसमं स्थिरञ्च[5]
तदा विशुद्धं प्रवदन्ति लोहम् ॥ ५२ ॥

प्रतीवापः पुरा योज्यो[6] निषेक[7]स्तदनन्तरम्।
छादनं तु प्रतीवाप[8] निषेकं मज्जनं[9] विदुः।
अभिषेकं[10] तदिच्छन्ति स्नपनं क्रियते तु यत्[11] ॥ ५३ ॥

वापो निषेकः स्नपनं[12] द्रुते[13] निर्मलतां गते।
उष्णेनैव हि वाञ्छन्ति शीतलं[14] न च वाञ्छति ॥ ५४ ॥

शुक्लदीप्ति समाब्दश्च[15] यदा वैश्वानरो भवेत्।

---

(1) K reads विस्फलिङ्गा (2) B reads बुद्बुदाश्च K reads बुद्बुदाश्च which is incorrect (3) नरे खापटलं a variant in M, which is senseless (4) न शब्दम् is the reading in M, which is grammatically incorrect (5) M reads मूषागमा, which is meaningless. B reads स्थित च (6) K reads यो हि M reads प्रतिवाप पुरा योज्या which is gram. inc. (7) K reads निकरे M reads निषेका (8) छादनन्तु प्रतिवापे, a variant in K, wherein the latter term is inc. (9) M reads मज्जन (10) K reads अभिषक which is gram inc (11) K reads स, which is gram incorrect अपिच क्रियते तु यत्, a variant in M (12) वापि निषक स्नपन, a variant in K, which is erroneous. (13) K has कचि M has only the letter ह Both are absurd. (14) M reads शीतले (15) B reads शुक्लदीप्तिसमशब्द स्याद शुक्लदीप्ति समशब्द स्यात् यदा, a variant in K, which seems to be inaccurate.

लोहावर्त्तः स विज्ञेयः सत्त्वं पतति निर्मलम् ॥ ५५ ॥[1]
षोडशाङ्गुलविस्तीर्णं हस्तमात्रायतं शुभम्[2] ।
धातुसत्त्वनिपातार्थं[3] कोष्ठकं[4] वरवर्णिनि ॥ ५६ ॥
वंश[5]खादिरमाधूक[6] बदरोदारुसम्भवैः[7] ।
परिपूर्णं दृढाङ्गारैः धमेद्वातेन कोष्ठकम्[8] ।

---

(1) To illustrate the above technical terms we quote here the verses from रसरत्नसमुच्चय (Chap VIII vs 49—52) —

द्रुते द्रव्यान्तरक्षेपो लोहाद्ये क्रियते हि यः ।
स आवापः प्रतीवापस्तदेवाच्छादनं मतम् ॥ ४९ ॥
द्रुते वह्निस्थिते लोहे विरम्याद्गनिमिषकम् ।
सलिलस्य परिक्षेपः सोऽभिषेक इति स्मृतः ॥ ५० ॥
तत्रस्थस्य विनिक्षेपो निर्वापः शमनञ्च तत् ।
प्रतीवापादिकं कार्यं द्रुते लोहे सुनिर्मले ॥ ५१ ॥
यदा द्रुतायां दोषाग्नि पुष्कोत्थानसमन्वितः ।
शुद्धावर्त्तस्तदा ज्ञेयः स कालः सत्त्वनिर्गमे ॥ ५२ ॥

(2) B, K and M read शुभम् but we see समम् in रस स and in धवि.
(3) धनुसत्त्वनिपातार्थं, a variant in M which is not correct (4) B, K and M read कोष्टकं which is not correct It is called कोष्ठिकायन्त्र in the 6th Patala, Śloka 16 and कोष्ठोयन्त्र in रस स (Chap IX. v 44.)
(5) K reads वसा, which is incorrect. (6) M reads माधूर्वं, which has no clear sense. (7) बदरीदरीदारिसम्भवैः a variant in M, which is absurd. (8) B reads धमेद्वातेन कोष्टके K reads धमेद्वातेन कोष्ठके धमेद्वातेन कोष्ठके is the reading in M. धमेद्वातेन कोष्ठके is the variant in धवि [We cannot account for the third case-ending in कोष्ठके, which has an adjective परिपूर्णं]

मस्रया[1] ज्वालमार्गेण ज्वालयेच्च हुताशनम् ॥ ५७ ॥
प्रविततमुखभागं सङ्कतान्तःप्रदेशं[2]
स्थलरचितविरान्तर्जालकं कोष्ठकं स्यात् ।[3]
वकगलसममानं[4] वङ्कनालं विधेयं[5]
सुषिरनलिनिका स्या[6]न्मृन्मयी दीर्घवृत्ता[7] ॥ ५८ ॥
मृन्मये लोहपात्रे वा[8] अयस्कान्तमयेऽथवा ।
पाषाणे स्फटिके वाथ मुक्ताशैलमयेऽथवा ॥ ५९ ॥
सुदृढो मर्दकः कार्यः[9] चतुरङ्गुलकोच्छ्रयः[10] ।

---

(1) मात्रया is the reading in चवि. (2) प्रागुक्तमुखभागात् सङ्कतान्तःप्रदेशत, a variant in K, which is inc B and M read प्रविततमुखभागं सङ्कतान्तःप्रदेशं, whereas they state कोष्ठक (neuter) (3) स्थलरचितविरान्तर्पावक कोष्ठकस्तु, a variant in K, which has no sense, neither metre. M reads चिरान्तर्जालक (4) वकगलसममानं च, a reading in K, which is not correct. M reads वकागमलसमानं, wherein वकाग has no meaning (5) B reads वङ्कनालं. K reads विधारयेत् which mars the metre (6) B reads सुषिरनलिकान्याः स्मिग्धं वरनलिकास्या, a variant in K, which is a palpable error सुषिरनलिनकाढ्या, a variant in M. [सुषिर=सच्छिद्र, नलिनिका=नली, नाल] (7) K reads दीर्घवृत्तया, which is incorrect. M reads दीर्घवृत्ता the meaning whereof is not intelligible (8) K reads च. M reads मनुष्यपात्रे वा, which seems to be incorrect (9) B and K read मर्दकं कार्यं. M reads कार्यो, which is incorrect. रसरत्नसमुच्चय has the term मर्दक in the masculine gender (Chap IX, v 87.) We have adopted that reading (10) चतुरङ्गुलकोटयः, a variant in K. चतुरङ्गुलकोच्छ्रियः, a reading in M Both are unintelligible.

स च[1] लोहमयः शैलो ह्ययस्कान्त[1]मयोऽथवा ॥ ६० ॥
अघोरास्त्राभिधानेन महापाशुपतेन वा।
सन्धेय रचयेच्छुद्धिं भूमिं तेनैव शोधयेत् ॥ ६१ ॥
इन्धनानि च सर्व्वाणि द्रव्याणि च विशेषतः।
दाहकं ज्वालयेत्तेन खल्वं तेनैव शोधयेत् ॥ ६२ ॥[2]
रसं विशोधयेत्तेन विन्यसेत् दिवसे शुभे[3]।
खल्लोपरि न्यसित्वा[4] च शिवमूर्त्तिमनुस्मरेत् ॥ ६३ ॥
देवतानुग्रहं[5] प्राप्य यन्त्रमूषाग्निमानवित्।
देवेशि रससिद्ध्यर्थं आनीयात्[6] श्रोषधीरपि[7] ॥ ६४ ॥
यन्त्रमूषाग्निमानानि[8] वर्णितानि सुरेश्वरि।
तत्समाचक्ष्व देवेशि[9] किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६५ ॥[10]

---

(1) K reads सैव, and ह्यस्काम Both the readings are incorrect. [The अयस्कम् is mentioned in detail in the 2nd Patala Vide the portion between the ślokas 97 and 98] (2) This śloka is wanting in M (3) विश्वदैवत्यर्क्षे तथा, a variant in B and M (4) K reads न्यसित्वा, which is incorrect (5) देवतानुग्रहं is the reading in K, which seems to be an error of the scribe. (6) K reads आनि वा, which is inconsistent. (7) M reads दोषधीरपि, which seems to be दोषधीरपि. (8) यन्त्रमूषादिमानानि, a variant in K. (9) This charana is wanting in M K reads तत्समाचक्ष्व which is an error of the scribe. (10) This hemistich is written in K between the two hemstichs of the 64th śloka, which is an evident error of the scribe.

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[1]
रसार्णवे[2] रससंहितायां
यन्त्रमूषाग्निवर्णनो[3] नाम
चतुर्थः पटलः ॥४॥

पञ्चमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

नियासमादिकं[2] कर्म क्रामणान्तं सुरेश्वर ।
यया सम्पद्यते देवासोपधी[3] वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[4]

---

(1) This is wanting in B and M (2) This is wanting in M (3) B reads यन्त्रमूषाग्निवर्णन नाम M reads only मूषाग्निवर्णनम् and omits the term यन्त्

---

(1) M reads only देवी (2) B and M read here नियामकादिक, but they have stated नियमनादिक in the 2nd Patala K reads here नियामिकादिक but it has stated नियामनादिक in the 2nd Patala (Vide Patala II śloka 109) (3) B reads मोषधी K reads मौषधि [यथा इत्यत्र आतिशयकत्वादकत्वम्] (4) M reads only भैरव.

सर्पाक्षी वृश्चिककर्कोटी[1] कञ्चुकी जलबिन्दुजा[2] ।
शतावरी भृङ्गराजः[3] शरपुङ्खा[4] पुनर्नवा ॥ २ ॥
मण्डूकपर्णी[5] मत्स्याक्षी ब्रह्मदण्डी शिखण्डिनी[6] ।
अनन्ता काकजङ्घा च काकमाची[7] कपोतिका[8] ॥ ३ ॥
विष्णुक्रान्ता सहचरा[9] सहादेवी[10] महाबला ।
बला नागबला क्षुण्णा[11] चक्रमर्दः कुरङ्गिणी[12] ॥ ४ ॥
पाठा चामलकी नीली[13] ज्वालिनी पद्मचारिणी ।
फणिजिह्वा गोजिह्वा[14] कोकिलाक्षी[15] घनध्वनिः[16] ॥५॥

---

(1) K reads वृश्चिकाकोटी. M reads वृश्चिकाकोटी. (2) B reads कञ्चुकी जलबिन्दुजा K reads कञ्चुकि जलविन्दिका M reads कञ्चकी जालविन्दिका. (3) M reads भृङ्गराजो (4) B reads शरपुङ्खी (5) K has मण्डूकपर्णि (without विसर्ग). (6) K has शिखण्डिनि, which is gram inc. (7) B reads काचमाची, which is not accurate K reads only माचि (8) B reads कपोतकी. K reads कपोतिका तथा. M reads कपोतका. (9) K reads सहसा च (10) K and M have सहदेवी (11) B and K read मूर्वा But this is a tautology, since we see afterwards ज्वालिनी meaning मूर्वा (12) चक्रमर्दकरञ्जिणी, a variant in B चक्रमर्दकविङ्गिणी, a variant in M (13) K has चामलकि नीलि, which is gram inc. (14) B reads फणिजिह्वा गोजिह्वा. K reads फणिजिह्वा जिह्वा च (15) K reads erroneously कोकीलाक्षा. M reads कोकिलाक्षा (16) B has घनध्वनि, which is incorrect. K has घनध्वनी which is also incorrect M has घनस्वन (which means काकमाची), which has been already mentioned

आखुपर्णी[1] त्रिपर्णी च[2] द्विपर्णी चैकपर्णिका[3] ।
तित्तिडी[4] क्षीरिणी रास्ना[5] मेषशृङ्गी च कुक्कुटी[6] ॥ ६ ॥
कृष्णपर्णी[7] च तुलसी श्वेता च गिरिकर्णिका[8] ।
एता नियामकौषध्यः[9] पुष्पमूलदलान्विताः[10] ।
दोलास्वेदः प्रकर्तव्यो[11] मूलेनानेन सुव्रते[12] ॥ ७ ॥
षण्डाली[13] राक्षसी व्याघ्री खड्गारी गजकर्णिका[14] ।
गङ्गपुष्पाग्निधमनी[15] लाङ्गली बालमोचका[16] ॥ ८ ॥

---

(1) B reads आखुकर्णि M reads अखुपर्णी Both are gram incorrect. (2) B reads त्रिपुर्णी च M reads तिलपर्णी च (3) B reads चैकपर्णिका (4) K has तिन्तिणी M has तिंतिरी (5) B reads रास्नी M has रास्नी and रास्ना (6) B reads कुकटी K reads कुर्कुटी. [All meaning the same] (7) K reads कृष्णपर्णि, which is gram. inc. M reads कृष्णपर्णी (8) M reads erroneously श्वताली चिरिकर्णिका (9) B reads एता नियामिकौषध्य K reads एतास्य यामकौषध्य, which is inc. (10) K reads erroneously पुष्पमूला दलान्विता (11) B reads दोला स्वेदा प्रकर्तव्यो. M reads दोलास्वेद प्रकर्तव्य Both are grammatically incorrect. (12) Both K and M have a defective charapt मूलनानें सुव्रते (13) K and M read चाण्डाली, which is also correct. (14) B reads षड्गारी गजकर्णिका. K reads षट्कारि गजकर्णिका M reads षाण्डारी गजकर्णिका All the texts have ष as the initial letter. ष is pronounced as ख by the up countrymen. We do not find any name as षड्गारि or षट्कारि or षड्गारी in any lexicon Hence we have adopted a word with ख as its initial (15) B reads गङ्गपुष्पा, which is rarely found in the lexicons (16) K reads बालमोचिका

रक्तसुह्ली रक्तशृङ्गी रक्तिका[1] नीलचित्रकः ।
शृगालजिह्वा हृद्वती वज्री चक्री च राजिका ॥ ९ ॥[2]
एकवीरा नरकसा रुदन्ती ब्रह्मचारिणी[3] ।
सुघटा[4] मालिनीकन्दा[5] कुमारी रक्तचित्रक ॥ १० ॥[6]
लक्ष्मी, शाखाटकश्चैव[7] कञ्चुकी[8] मेषशृङ्गिका ।
हिमावती सोमलता मोदा[9] व्याघ्रनखी शमी[10] ॥ ११ ॥
काञ्चनी वनराजी च[11] काकमाची च केशिनी[12] ।

---

(1) B has रक्तक M has रक्तवर्णी च चित्रका. (2) This hemistich and the next two are not found in M K reads चक्रा B reads कारिका. But all other texts have the above reading After this (9th) sloka we find a hemistich in B and K, which we have omitted, as it appeared to be a repetition of the above-mentioned objects. (3) B reads पद्मचारिणी (4) B reads सुघाटा K reads सुचला (5) K has an absurd reading मालिनिकलावसु (6) After the 10th sloka B and K read the very same hemistich, which is the first part of the 9th sloka (7) B and M read लक्ष्मीशाकोटकश्चक्री K reads लक्ष्मीशाखोटकश्चक्री All the texts read चक्री which is once mentioned in the 9th sloka (8) B and K read वज्रिणी, which is once mentioned in the shape of वज्री (9) B and K read व्याघ्री, which is once mentioned in the 8th sloka (10) K reads व्याघ्रानखी सखी M reads व्याघ्रमुखी गया Both seem to be incorrect (11) *B reads वनराजा च which is* gram. incorrect M reads काञ्चिनी वानराजी च (12) *B has* काकमाची च केशमी K has काकमाची कमोदनी

अजमारी[1] कोटराची हनूमत्यङ्गनायिका[2] ॥ १२ ॥
नरजोवा[3] हैमपुष्पो[4] काकमुण्डो च कालिका ।
तोरवल्ली गजारो च[5] हसाङ्घ्री कुङ्कविका[6] ।
ताम्बूली सूर्यभक्ता च[7] रसनिर्जीवकारिका.[8] ॥ १३ ॥
कटुतुम्बी च गोसम्बी देवदालोन्द्रवारुणी[9] ।
वाकुची ब्रह्मबीजानि[10] कार्पास कृष्णजीरकम् ॥ १४ ॥
काङ्गुनी[11] कृष्णकनक श्वेतार्क च पिपीलिजम्[12] ।
दन्तिनी यवचिञ्चा च कर्कोटी[13] कारवल्लिका[14] ॥ १५ ॥
गोजिह्वा काकजङ्घा च महाकाली च शम्बरी[15] ।

---

(1) M reads चज मारो (2) K has हनुमतयणायिता, which has no sense M has हनुमत्यङ्गमिका wh ch is a defective charana. (3) M reads नरजिवा. (4) K reads हैमपुपि का thus want.ng a charaṇa. (5) B reads जगारो च K reads अगतारो (6) K has हसांघी च कडविका M has हसांघ्रो गुडुमखिका (7) K has ताकलो सर्वभुक्ता च (8) B reads रसनीजीवकारका K reads रसनिर्जिवकारिका. M reads रस निर्जीवकारका All the readings are more or less void of grammatical accuracy (the correct term being कारिका, qualifying औषधम् to be understood.) (9) B reads इन्द्रवारुणी M reads देवताली (10) M has वाकुची ब्रह्मबीजानी wherein the last term is not gram. correct. (11) K reads कंगुको M reads कङ्गुनी (12) B reads पिपीलुकं K reads वा पिपीलुक M reads पिपूलुजम् (13) M reads कार्कोटी (14) K reads कारवल्लिका (15) B and M read शबरा K reads बंरी (The correct term appears to be शम्बरी, which we have adopted above)

श्वेतगुञ्जा सिताङ्कोलः[1] पटोली विल्वमेव च।
एकैकमोषधीवीज[2] मारयेद्रसभैरवम् ॥ १६ ॥
रक्तस्नुही सोमलता रुदन्ती रक्तचित्रक[3]।
आखोटको[4] दग्धरुहा मोदिनी[5] हृद्दारुकः ॥ १७ ॥
त्रिशूली कृष्णमार्जारी[6] चक्रिका चौरकुक्कुटी[7]।
देवदाली[8] शङ्खपुष्पी काकमाची हनूमती[9] ॥ १८ ॥
नीलज्योतिस्तृणज्योति[10] रुल्कटा हैमवल्लरी[11]।
त्रिदण्डी ब्रह्मदण्डी च चक्राङ्की[12] स्थलपद्मिनी ॥ १९ ॥
नागजिह्वा नागकर्णी वीरा वर्त्तुलपर्णिका[13]।
चर्मपत्री वंशपत्री[14] ताम्रपर्णी तथेश्वरी[15]।

---

(1) B has सिताकोल, which is incorrect K has सितांकोल M has सिताङ्कोला (The proper term is अङ्कोल) (2) एकैकमोषधीबीज a variant in B एकैकौषधीबीजैः, a variant in K एकैकमोषधबीज, a variant in M (3) M reads रक्तचित्रकम् (4) B reads आकोटरी K reads आखोटकी M reads आकोटका (5) K reads रोहिणि which is grammatically incorrect M reads मोहिनी (6) K reads कृष्ण मर्जारी M reads कृष्णमञ्जारी (7) B reads चक्रीका चौरकुकुटी K reads चक्रिका चोरककटी (8) M reads देवताखी (9) K reads हनुमती which, though correct, mars the metre (10) B has लताज्योतिस्तृणज्योति (11) उर्वरा हैमवल्लिका, a variant in K उत्कट हैमवल्लरी, a variant in M (12) M reads चक्राङ्गी (13) M has वर्तुलपर्तिका (14) K reads ताम्रपर्णी (15) B reads तथेश्वरी K reads स्वर्णपृष्ठं तथेश्वरी, which is partly incorrect M reads ताम्रपर्णी तथैव च, wherein the term ईश्वरी is wanting

अजमारी[1] कीटराची हनूमत्यङ्गनायिका[2] ॥ १२ ॥
नरजोवा[3] हेमपुष्पो[4] काकतुण्डो च कालिका ।
तीरवल्ली गजारी च[5] हंसाङ्घ्री सुडुकंबिका[6] ।
ताम्बूली सूर्यभक्ता च[7] रसनिर्जीवकारिका:[8] ॥ १३ ॥
कटुतुम्बी च गोसन्धी देवदालीन्द्रवारुणी[9] ।
वाकुची ब्रह्मबीजानि[10] कार्पास कृष्णजीरकम् ॥ १४ ॥
कङ्गुनी[11] कृष्णकनक श्वेतार्क च पिपीलिजम्[12] ।
दन्तिनी यवचिञ्चा च कर्कोटी[13] कारवल्लिका[14] ॥ १५ ॥
गोजिह्वा काकजङ्घा च महाकाली च शम्बरी[15] ।

---

(1) M reads अजामारी (2) K has हनुमतनायिका, which has no sense M has हनुमत्यङ्गिका, which is a defective charana. (3) M reads नरजिह्वा (4) K reads हेमपुष्पि का, thus wanting a charana. (5) B reads गजारी च K reads गजारी. (6) K has हंसाघ्री च कंबिका M has हंसाघ्रो सुदुकंबिका. (7) K has ताम्बूली सूर्यभक्ता च (8) B reads रसनीजीवकारिका K reads रसनिर्जीवकारिका. M reads रस निर्जीवकारका All the readings are more or less void of grammatical accuracy, (the correct term being कारिका, qualifying औषधः to be understood.) (9) B reads इन्द्रवारुणी M reads देवदाली (10) M has वाकुची ब्रह्मबीजानी, wherein the last term is not gram. correct. (11) K reads कङ्गुनी M reads कङ्गुनी (12) B reads पिपीलुकं K reads च पिपीलुक M reads पिपूलुकम्. (13) M reads कार्कोटी. (14) K reads कारवल्लिका (15) B and M read शवरा K reads शर्वरी. (The correct term appears to be शम्बरी, which we have adopted above)

श्वेतगुञ्जा सिताङ्कोलः[1] पटोली बिल्वमेव च ।
एकैकमोषधीबीज[2] मारयेद्रसभैरवम् ॥ १६ ॥
रक्तस्नुही सोमलता रुदन्ती रक्तचित्रक[3] ।
शाखोटको[4] दग्धरुहा मोदिनी[5] हृद्दारुकः ॥ १७ ॥
त्रिशूली कृष्णमार्जारी[6] चक्रिका चौरकुकुटी[7] ।
देवदाली[8] शङ्खपुष्पी काकमाची हनूमती[9] ॥ १८ ॥
नीलज्योतिस्तृणज्योति[10] रुक्कटा हैमवल्लरी[11] ।
त्रिदण्डी ब्रह्मदण्डी च चक्राङ्की[12] स्थलपद्मिनी ॥ १९ ॥
नागजिह्वा नागकर्णी वीरा वर्तुलपर्णिका[13] ।
अर्कपत्री शंखपत्री[14] ताम्रपर्णी तथेश्वरी[15] ।

---

(1) B has सिताकोल, which is incorrect K has सिताकोल M has सिताङ्कोला (The proper term is अङ्कोल) (2) एकैकमोषधीबीज, a variant in B एकैकोषधीबीजेन, a variant in K. एकैकमोषध बीज, a variant in M (3) M reads रक्तचित्रकम् (4) B reads शाकोटरौ K. reads शाखोटको M reads शाकोटका. (5) K reads रोहिणि, which is grammatically incorrect. M reads मोहिनी (6) K reads कृष्ण मर्जारी M reads कृष्णमार्जारी (7) B reads चक्रीका चौरकुकुटी K reads चक्रिका चौरकुकुटी (8) M reads देवताली (9) K reads हनुमती, which, though correct, mars the metre (10) B has सताज्योतिस्तृणज्योति (11) रुक्टा हैमवल्लिका, a variant in K. रुक्कटा हैमवल्लरी, a variant in M. (12) M reads चक्राङ्गी (13) सिद्धासनौ has वर्तुलवर्तिका. (14) K reads नागपर्णी (15) B re (14) रुदिता K. reads ह्रस्वपर्णी तथेश्वरी, which is partly incorrect. M rea 5) b has पञ्चम च, wherein the term ईश्वरी is wanting

अजमारी[1] कीटराची हनूमत्यङ्गनायिका[2] ॥ १२ ॥
नरजोवा[3] हेमपुष्पी[4] काकमुण्डो च कालिका ।
तोरवल्ली गजारी च[5] हसाङ्घ्री कुङ्कुकविका[6] ।
ताम्बूली सूर्यभक्ता च[7] रसनिर्जीवकारिका[8] ॥ १३ ॥
कटुतुम्बी च गोसम्भी देवदालीन्द्रवारुणी[9] ।
बाकुची ब्रह्मबीजानि[10] कार्पास कृष्णजीरकम् ॥ १४ ॥
काङ्गुनी[11] कृष्णकनक श्वेतार्क च पिपीलिजम्[12] ।
दन्तिनी यवचिञ्चा च कर्कोटी[13] कारवल्लिका[14] ॥ १५ ॥
गोजिह्वा काकजङ्घा च महाकाली च मम्बरी[15] ।

---

(1) M reads अज मारी (2) K has हनुमतनायिका which has no sense M has हनुमत्यङ्गमिक which is a defective charana. (3) M reads नरजिवा. (4) K reads हेमपुष्पि का thus wanting a charana (5) B reads गजारी च K reads गजतारी (6) K has हसांघ्री च कङ्कविका M has हसांघ्री कुङ्कुमविका (7) K has ताम्बूली सूर्यभक्ता च (8) B reads रसनीजीवकारका K reads रसनिर्जिवकारिका. M reads रस निर्जीवकारका All the readings are more or less void of grammatical accuracy (the correct term being कारिका qualifying औषधम् to be understood) (9) B reads इन्द्रवारुणी M reads देवदाली (10) M has बाकुची ब्रह्म जाली wherein the last term is not gram. correct (11) K reads कङ्गुनी M reads कङ्गुनी (12) B reads पिपीलिकं K reads च पिपीलुक M reads पिपुलुम्. (13) M reads कार्कोटी. (14) K reads कारवेल्लिका (15) B and M read मम्बा K reads मबरी. (The correct term appears to be मम्बरी, which we have adopted above)

सक्तुक[1] कालकूटं च सितमुस्ता[2] तथैव च ।
शृङ्गी कृष्णविषं चैव[3] पञ्चैते तु महाविषाः[4] ॥ २३ ॥
स्नुह्यर्कोन्मत्तकश्चैव करवीरं च लाङ्गली ।
पञ्चैवोपविषा मुख्याः[5] —तैलानि ह्युत्तमानि वै[6] ।
कुसुम्भकङ्गुणी[7]नक्ता तिल[8]सर्षपजानि तु ॥ २४ ॥
हस्त्यश्वछागनारीणां मूत्रं गव्यं च[9] पञ्चमम् ॥ २५ ॥
पित्तं पञ्चविधं मत्स्यगवाश्वनरबर्हिजम्[10] ॥ २६ ॥
वसा पञ्चविधा मत्स्यमेषाहिनरबर्हिजा[11] ॥ २७ ॥
कपोतचाष[12]गृध्राणां शिखिकुक्कुटयोश्च विट् ॥ २८ ॥

---

(1) B reads शक्तुक which appears to be the error of the scribe (2) B reads चमितमुक्ता which appears to be erroneous K reads सित मुस (3) B reads भङ्गी K reads कृष्णविषश्चैव which is incorrect (4) Cf रसरत्नसमुच्चय Chap X vs 86 87 (5) Cf रस स Chap X. v 88 (6) K reads चै, which is incorrect. M reads तैलानि चाप्तमा विषे wherein the middle term is gram inc (7) B has कङ्गुणी which perhaps is incorrect (8) B has तिला Cf रस.स Chap X vs 73—75 (9) M reads तु Cf रस स Chap X. v 78. (10) पित्त पञ्चविध गाव हस्त्यश्वनरवाजिज a variant in K पित्त पञ्चविध मत्स्य मत्स्याश्वनरबर्हिणाम् a variant in M No mention is made of पित्त in रस स (11) K reads वाजिजा instead of बर्हिजा M reads बर्हजा which is not correct Cf रस स Chap X. vs 76 77 (12) B reads कपोतचाप ग्रध्राणां wherein the first term is gram. inc M reads भाव instead of चाष Cf. रस स Chap X. vs 91 92

पञ्चरत्नमिदं देवि रसशोधनजारणे[1] ॥ २८ ॥
रसस्य बन्धने यस्तमेकैकं[2] सुरवन्दिते ।
रसाङ्कुशेन गृह्णीयात् पञ्चरत्नानि[3] सुव्रते ।
ददाति खेचरीं सिद्धिं[4] रसभैरवसङ्गमे ॥ २९ ॥
त्रिक्षार[5] टङ्कणक्षारो यवक्षारश्च सर्जिका[6] ।
तिलापामार्गकदली पलाशशिग्रुमोचिकाः[7] ।
मूलकार्द्रकचिञ्चाश्च[8] क्षाराः प्रकीर्तिताः[9] ॥ ३० ॥
अम्लवेतसजम्बीर-लुङ्गाम्लचणकाम्लकम् ।
नारङ्गं तिन्तिणीकं च चाङ्गेर्यम्लगणोत्तमाः[10] ॥ ३१ ॥
सामुद्रं सैन्धवं चैव चूलिकालवणं तथा ।
सौवर्चलं च काचं च लवणाः पञ्च कीर्तिताः[11] ॥ ३२ ॥

---

(1) B reads रसशोधनजारणे K reads रसशोधनकारणं (2) K has यस्ता एकैका, which is grammatically incorrect. (3) M reads पञ्चरत्नेन, which is not gram. correct (4) K reads ददाति M reads खेचरीसिद्धिं (5) B and K have त्रिक्षार, which is not gram. accurate (6) K reads सर्जिका M reads सर्जिकम् (7) पालाशशिग्रुमोचकं, variant in B पलाशशिग्रुमोचकं a variant in M Both are not accurate (8) मूलार्द्रकचिञ्चाम्लत्व, a variant in K, which is inc. (9) Compare this with the क्षारत्रय and क्षारपञ्चक in रसरत्नसमुच्चय (Chap X vs 71,72 (10) The 31st and 32nd slokas are not found in K and M Cf रस स Chap X. vs 80—85 (11) Cf रस स Chap X. v 71 wherein the salts are enumerated as six in number viz

"लवणानि षडुच्यन्ते सामुद्रं सैन्धवं विडम् ।
सौवर्चलं रोमकं च चूलिकालवणं तथा ॥"

साकुकं[1] कालकूटं च सितमुस्ता[2] तथैव च ।
शृङ्गी कृष्णविषं चैव[3] पञ्चैते तु महाविषाः[4] ॥ ३३ ॥
स्नुह्यर्काग्नितकश्चैव करवीरं च लाङ्गली ।
पञ्चैवोपविषा मुख्याः[5] —तैलानि शृणुमानि वै[6] ।
कुसुम्भकङ्गुणी[7]नक्ता तिल[8]सर्षपजानि तु ॥ ३४ ॥
हस्त्यश्वछागनारीणां मूत्रं गव्यं च[9] पञ्चमम् ॥ ३५ ॥
पित्तं पञ्चविधं मत्स्य गवाश्वनरबर्हिजम्[10] ॥ ३६ ॥
वसा पञ्चविधा मत्स्य मेषाहिनरबर्हिजा[11] ॥ ३७ ॥
कपोतचाष[12]गृध्राणां शिखिकुक्कुटयोश्च विट् ॥ ३८ ॥

---

(1) B reads शुक्लक, which appears to be the error of the scribe (2) B reads चगितमुक्ता, which appears to be erroneous K reads सित मुस्त (3) B reads शृङ्गी K reads कृष्णविषचैव, which is incorrect (4) Cf. रसरत्नसमुच्चय Chap. X. vs 86 87 (5) Cf रस स Chap X. v 88 (6) K reads चै., which is incorrect. M reads तैलानि शृणुमा विदे wherein the middle term is gram inc (7) B has कङ्गुणी, which perhaps is incorrect (8) B has तिला Cf. रस.स. Chap X vs 73—75 (9) M reads तु Cf रस स Chap X v 78. (10) पित्त पञ्चविध गाव हस्त्यश्वनरवाजिज, a variant in K पित्त पंचविध मत्स्य भवाश्वनरबर्हिणाम् a variant in M No mention is made of पित्त in रस.स. (11) K reads वाजिजा instead of बर्हिजा M reads बर्हजा, which is not correct Cf रस स Chap X vs 76,77 (12) B reads कपोतचाप गृध्राणां, wherein the first term is gram. inc. M reads भाव instead of चाष Cf रस स. Chap X vs 91 92

क्रियां कुर्वन्ति[1] तद्योगात् महाभय[2] महारसाः ॥ ४४ ॥
तत्समाचक्ष्व देवेशि[3] किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ४५ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[4]
रसार्णवे रससंहितायां[5]
श्रौषधिनिर्णयो नाम[6]
पञ्चमः पटलः ॥५॥

षष्ठः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]
देवदेव महादेव रसोनां लक्षणं कथम्[2] ।
रसकर्माणि योग्यत्वे[3] संस्कारस्तस्य कथ्यताम् ॥ १ ॥
श्रीभैरव उवाच ।[4]

(1) K and M read [illegible] which is gram. inc. (2) B has [illegible] M has [illegible] (3) This charana is wanting in M. (4) This portion is wanting in B (5) रसार्णवे is wanting in M (6) K reads [illegible]

(1) M reads only देवी. (2) K reads [illegible]. (3) K has [illegible] or [illegible] which is unintelligible. (4) M has only भैरव.

कदाचिद्गिरिजा देवी[1] हरं दृष्ट्वा मनोहरम् ।
मुमोच यत्तदा वीर्यं[2] तज्जातं शुभमभ्रकम्[3] ।
पीतं कृष्णं तथा शुक्लं रक्तं भूमेश्च सङ्गमात्[4] ॥ २ ॥
अभ्रकं कान्तपाषाणं[5] वज्रं वैक्रान्तकं शृणु ॥ ३ ॥
पिनाकं दर्दुरं नागं[6] वज्रं चाभ्रं चतुर्विधम्[7] ।
पिनाकेऽग्नि प्रविष्टे तु शब्दचिटिचिटिर्भवेत्[8] ॥ ४ ॥

(1) B reads देवि (2) K has मुमोच यत्तदावीर्य, which is inc. (3) B reads तज्जात, which is not grammatically correct, अभ्रक being neuter K reads तत्र जातं शुभमकम् M reads शुभमभ्रकम् which is inc. [For अभ्रक as गौरीतेज vide रसरत्नसमुच्चय Chap II v 3 For रस as हरतेज vide ditto Chap I vs 61—68] (4) B has पीतं कृष्णं तथा रक्तं तत्-भूमेश्च सङ्गमात्, wherein only three sorts of mica are mentioned, whereas four sorts are stated in र स स Chap II vs. 5,10 K has पीतं कृष्णं तथा शुक्लं रक्तं भूम खसगमात् M agrees with B in the first charana, but wants the second charana, stating partially स सङ्गमात् We have adopted the above reading after collating all the texts and specially referring to what follows (in the 8th sloka) (5) B reads कान्तपादैक K reads लोहपाद्यात Here we have adopted the reading in M, which states four objects—1 अभ्रक 2 कान्त, 3. वज्र and 4. वैक्रान्त These four objects (called शक्ति) are described in this Patala. Vide sloka 139 (6) पिनाकं दुर्दुरं नागं, a variant in M. (7) B reads चतुर्भुज. K reads वज्रं च चतुर्विधं Cf. र स स Chap II v. 10. (8) K has चिटिचिटीर्भवेत् M has an erroneous reading शब्द चिटिचिटि भवेत्

दर्दुरेऽग्नि प्रविष्टे तु[1] शब्द कुक्कुटवद्भवेत्[2] ।
अग्नि प्रविष्ट नागन्तु[3] फूत्कार देवि मुञ्चति ॥ ५ ॥
अग्नि प्रविष्ट वज्र तु[4] वज्रवत्तिष्ठति प्रिये ॥ ६ ॥
कुष्ठप्रद पिनाकाभ्र दर्दुर मरणप्रदम्[5] ।
नाग देहगत नित्य व्याधि कुर्य्याद्भगन्दरम् ॥ ७ ॥
रसे रसायने चैव योज्य[6] वज्राभ्रक प्रिये ।
अनेकवर्णभेदेन तच्चतुर्विधमभ्रकम्[7] ॥ ८ ॥
रक्त पीतञ्च हेमाय[8] कृष्ण हेमशरीरयोः[9] ।
तारकर्म्मणि शुक्ल च काचकिट्ट सदा[10] त्यजेत् ॥ ९ ॥
एकपत्र कृत[11] पूर्व्वम् अभ्रक सुरनायिके ।

---

(1) K reads अग्निप्रविष्ट M reads दर्दुरेऽग्नि प्रविष्टे च, wherein the first term is incorrect. (2) K has कुक्कुटवद्वैत् (3) B and M read अग्नि प्रविष्टो नागस्तु. But these texts read the word as neuter in all other places. (4) B has अग्निप्रविष्ट वज्रि तु, wherein the second term is incorrect K and M have अग्नि प्रविष्ट वज्र तु which is gram. inaccurate (5) K has मरण प्रिय Cf रस स Chap II vs 6—9 (6) K reads योग्य (7) B has द्वैकैक वर्णभेदेन, wherein the first term is incorrect. K has an entirely different hemistich which runs thus —वज्र समाधिप तत्र पातनीया बुध क्रम M has एकवर्णभेदन wherein the first term is inc. (8) M reads रक्त सितञ्च हेमाय. Cf. रस स Chap II v 10. (9) Vide रस स Chap II v 11, where the black mica is highly praised for its merits—"कृष्णवर्णाभ्र कोटिकोटिगुणाधिकम्" (10) B reads सदा, which is inc. K reads क ट M reads काच किट (11) M reads एकपत्रक.

अगस्त्यपुष्पतोयेन[1] कुमुदानां रसेन च ॥ १० ॥
कपि[2]तिन्दुकजम्बीर मेघनादपुनर्नवैः[3] ।
यवचिञ्चारनालाम्ल-करवीरारुणोत्पलैः ॥ ११ ॥
वनसूरणभूधात्री-भिण्डिमूलाम्लवेतसैः ।
मेषशृङ्गी[4]शशवसा भृङ्गतैलशमीरसैः ॥ १२ ॥
वज्रवल्लीचोरकन्द[5]-मरिचैः सुमुखेन च[6] ।
त्रिदिनं स्वेदयेद्देवि जायते दोषवर्जितम् ॥ १३ ॥
धान्याभ्रकं[7] पुरा कृत्वा[8] सुश्लक्ष्णं नवनीतवत्[9] ।
त्रिंशत्पलं व्योमरजः[10] क्षुद्रमत्स्यपलद्वयम्[11] ॥ १४ ॥
तिलचूर्णपलं[12] गुञ्जा-त्रिपलं[13] पादटङ्कणम्[14] ।
गोधूमवद्धा[15] तत्पिण्डी पञ्चगव्येन भाविता ॥ १५ ॥

(1) K has चमलि. M has अगस्त्यपुष्परसेन. (2) M reads कपि-
(3) K has पुनर्नवा, which is gram. incorrect. (4) B reads मेषशृङ्ग
(5) B reads चिरकन्द, which is an error of the scribe. K reads चोरकन्द, which is not accurate. (6) K has समुदेपि च, which has no sense. M reads मरीचैः. (7) B reads धान्यभक, which is inc. K reads धान्यमथ. (8) K has पुरस्कृत्य. (9) B has नवनीतवान्, which is incorrect. K has सुश्लक्ष्ण, which is also inc. (10) त्रिंशत्पलव्योम रज, a variant in K. त्रिंशत्फल व्योमरज, a variant in M, wherein the first term is inc. (11) K reads चोद्र. M reads फल. Both the readings seem to be inc. (12) K reads त्रिलचूर्णदल, which is evidently an error of the scribe. M reads तिलचूर्णफल, which is inc. (13) B and M read गुञ्जात्रिफल, which seems to be an error. (14) B पाद टङ्कम्. (15) M reads गोधूमवध्वा, which is not gram. correct.

धमनात् कोष्ठिकायन्त्रे भस्त्राभ्यां[1] तीव्रवह्निना ।
पतत्यभ्रकसत्त्वं तु[2] सत्त्वानि निखिलानि च[3] ॥ १६ ॥
स्वेटनौषधिनिर्य्यासे[4] लोलितं पुटितं मुहुः ।
मृतं तु पञ्चनिचुल[5] पुटैर्वहुलपोतकम्[6] ॥ १७ ॥
पिण्डितं व्योम निष्क्वेद[7] दत्त्वा सत्त्वं निरञ्जनम्[8] ।
उमाफलेषु पुष्पेषु[9] पट्टिकाम्ल[10]परिप्लुते ।
यौसदण्डविमर्द्देन गगनं द्रवति स्फुटम् ॥ १८ ॥
अग्निजारं नवे कुम्भे स्थापयित्वा धरोत्तरम्[11] ।
गगनं द्रवति क्षिप्रं मुक्ताफलसमप्रभम् ॥ १९ ॥
शतधा कञ्चुकीचूर्णं कञ्चुकीरसभावितम्[12] ।
द्रावयेद्गगनं देवि[13] लोहानि सकलानि च ॥ २० ॥

अगस्त्यपुष्पतोयेन[1] कुमुदानां रसेन च ॥ १० ॥
कपि[2]तिन्दुकजम्बीर मेघनादपुनर्नवैः[3] ।
यवचिञ्चारनालाम्ल करवीरारुणोत्पलैः ॥ ११ ॥
वनसूरणभूधात्री भिण्डिमूलाम्लवेतसैः ।
मेषशृङ्गी[4]शशवसा शृङ्गतैलशमीरसैः ॥ १२ ॥
वज्रवल्लीचोरकन्द[5] मरिचैः समुखेन च[6] ।
त्रिदिन स्वेदयेद्वह्नि जायते दोषवर्जितम् ॥ १३ ॥
धान्याभ्रकं[7] पुरा कृत्वा[8] सूक्ष्मत्वं नवनीतवत्[9] ।
त्रिशत्पलं व्योमरजः[10] शुद्धमक्ष्यपलद्वयम्[11] ॥ १४ ॥
तिलचूर्णपल[12] गुञ्जा त्रिपल[13] पादटङ्कणम्[14] ।
गोधूमवद्धा[15] तत्पिण्डी पञ्चगव्येन भाविता ॥ १५ ॥

(1) K has अगस्ति. M has अगस्त्यपुष्पसारेण. (2) M reads कपि
(3) K has पुनर्नवा, which is gram. incorrect. (4) B reads मेषशृ
(5) B reads चिरकद, which is an error of the scribe. K reads चोरक which is not accurate (6) K has समुद्रेण च, which has no sense M reads मरीचै (7) B reads धान्यधक, which is inc. K read धान्यमभ्र. (8) K has पुरस्कृत्य (9) B has नवनीतवान्, which is incorrect K has सूक्ष्म, which is also inc. (10) त्रिशत्पलद्व रज, a variant in K. त्रिशत्पलं व्योमरज, a variant in M, wherein the first term is inc. (11) K reads चोद्र M reads फल Both the readings seem to be inc. (12) K reads तिलचूर्णपल, which is evidently an error of the scribe M reads तिलचूर्णफल, which is inc. (13) B and M read गुञ्जात्रिफल, which seems to be an error. (14) B reads पाद टङ्कन्. (15) M reads गोधूमवध्वा, which is not gram. correct.

धमनात् कोष्ठिकायन्त्रे भस्त्राभ्या[1] तीव्रवह्निना ।
पतत्यभ्रकसत्त्वं तु[2] सत्त्वानि निखिलानि च[3] ॥ १६ ॥
स्वेदनौषधिनिर्यास[4]-लोलितं पुटितं मुहुः ।
मृतं तु पञ्चनिचुल[5] पुटैर्वङ्गलपोतकम्[6] ॥ १७ ॥
पिण्डित व्योम निष्क्षेद[7] दत्त्वा सत्त्वं निरञ्जनम्[8]।
उमाफलैश्च पुष्पैश्च[9] षष्टिकाम्ल[10]परिप्लुतैः ।
घोमदण्डविमर्देन गगन द्रवति स्फुटम् ॥ १८ ॥
अग्निजार नवे कुम्भे स्थापयित्वा धरोत्तरम्[11] ।
गगन द्रवति क्षिप्र मुक्ताफलसमप्रभम् ॥ १९ ॥
शतधा कञ्चुकीचूर्ण कञ्चुकीरसभावितम्[12] ।
द्रावयेद्गगन देवि[13] लोहानि सकलानि च ॥ २० ॥

---

(1) M has भस्त्राभ्यां For कोष्ठिकायन्त्र vide 4th Patala, slokas 56–58 (2) पतत्यभ्रकसत्त्वानि, a variant in M (3) M reads निखिलानि च The portion commencing from *सत्त्वं तु* and ending in च *is not found* in K. (4) M has स्वेदन भूमयनिर्यास, which has no clear sense. [A list of औषधि for स्वेदन is given in detail in the 4th Patala] (5) K reads निचुला M reads निचुल (6) पुटैर्वङ्गलपोतक, a variant in M (7) B reads निष्क्षेद K reads निष्क्वाद M reads व्य षक दद None of the readings appears to be correct. (8) M reads सत्त्व निरञ्जन. (9) K reads श्चैव (10) B reads पिष्टकाम्ल K reads पिष्टकाम्ल (11) K reads धनोत्तर (12) M reads भावित:, which grammatically incorrect, as it is stated as an adjective to चूर्ण. (13) K reads दिव्य

भावितं[1] कुलिशचीरे ध्मातं द्रवति[2] तत्क्षणात् ॥ ३०
वज्रवल्लीरसैः[3] पिष्ट्वा व्योम सौवर्चलान्वितम् ।
शरावसम्पुटे पक्वा[4] द्रवेत् सलिलसन्निभम् ॥ ३१ ॥[5]
गोमांससैन्धवार्कैस्तु[6] मुनितोययुतं पुनः ।
कदली[7]कन्दकान्तःस्थं गोमयाग्नौ त्र्यहं द्रवेत् ॥ ३२ ॥
कृष्णाभ्रपत्रं[8] संगृह्य पीलुतैलेन लेपयेत्[9] ।
सप्ताहमातपे तप्त-माम्ले क्षिप्ता[10] दिनत्रयम् ॥ ३३ ॥
भल्लातकं चित्रकक्षारं तुम्बीक्षारस्तथार्जुनः[11] ।
सर्जक्षारो[12] यवक्षारष्टङ्कणश्चाष्टमो[13] भवेत् ॥ ३४ ॥
घोरकन्दरसं चैव[14] वज्रकन्दरस तथा[15] ।

---

(1) K reads भावित (2) M reads भवति (3) K and M read रसै (4) K reads पुक M reads पक्वे (5) This śloka contains an idea, which is similar to that in the 29th (6) B has गोम सर्वैश्ववार्कैस्तु K has गोमांसे कैन्धवार्कस्तु M has गोमांसे कैन्धवाकस्तु We have adopted the above reading after collating all the MSS (7) K reads कदलि. (8) B has कृष्णाभ्रकपत्र, the letter क being redundant mars the metre. (9) पीलुतैलेन पेषयत्, a variant in K, which is inc (10) K reads तैले. M reads क्षिप्त (11) B reads तुवीक्षार K reads तुविक्षार. M reads तुम्बीक्षार (12) M has मयक्षारा, which appears to be the error of the scribe (13) यव क्षार टकयाश्चाष्टमो, a variant in B यवक्षारटङ्कणश्चाष्टमो, a variant in M (14) B and K read रसचैव which is not correct since it is an object to लेपयेत् (15) B and K read रसस्तथा, which is also inc. for reason stated just above.

बृहतीत्रयसंयुक्तं क्षारवर्गञ्च लेपयेत्[1] ॥ ३५ ॥
कल्केनानेन लिप्तं तत् पत्राभ्र[2] कांस्यभाजने ।
घमनात्[3] सूर्य्यतापोत्थात्[4] त्रिदिनेन द्रुतं[5] भवेत् ॥ ३६ ॥
अथवाभ्रकपत्रं तु[6] कञ्चुकीक्षीरमध्यगम् ।
भावयेच्च तथा तेन[7] यावच्चूर्णं ततो[8] भवेत् ॥ ३७ ॥
ग्राहयेदभ्रपत्राणि[9] निक्षिप्याम्ले दिनत्रयम् ।
लेपयेत्तेन कल्केन कांस्यपात्रे निधापयेत् ।
सूर्य्यतापेन[10] सप्ताह द्रुतिः[11] सञ्जायते क्षणात् ॥ ३८ ॥
काकाण्डीफलचूर्णेन[12] द्रावकैः पञ्चभिस्तथा ।
अभ्रकस्य युतं चूर्णं ध्मात मूषागत[13] द्रवत् ॥ ३९ ॥

॥ इति अभ्रकविधिः ॥

---

(1) क्षारक्षारविल भवत्, an incorrect and absurd reading in K. (2) B reads पात्राभ्र, which seems to be inc. (3) B reads धामनात् K reads धामधात् (4) सूर्य्यतापस्य, a reading in K. सूर्य्यतापाद्य, a reading in M. (5) B reads erroneously त्रिदिनद्रुत (6) M reads पात्रन्तु, which seems to be inc. (7) B has तथामेन which is inc. [It ought to have been तथानेन] (8) यावच्चूर्णंसम, a variant in K यावच्चूर्ण तत, a variant in M, wherein the last term is inc. (9) M reads पात्राणि, which seems to be inc (10) K and M read सूर्य्यातपेन But as all the texts have ताप in the 36th sloka, so we have adopted it in order to keep uniformity (11) B reads द्रुति, which is inc. for reasons stated before K reads द्रुति (without विसर्ग) which is inc. M reads द्रुत (12) काकाण्डद्रावकैः पञ्च, a variant in B M reads काकाण्ड. (13) K reads मूत्रागत. It is a blunder. Vide p 39, note (11).

भ्रामकं चुम्बकं चैव कर्षकं द्रावकं[1] तथा ।
एवं चतुर्विधं कान्तं रोमकान्तञ्च पञ्चमम् ॥ ४० ॥
एकद्वित्रिचतुःपञ्च सर्व्वतोमुखमेव तत्[2] ।
पीतं कृष्णं तथा रक्तं त्रिवर्णं[3] स्यात् पृथक् पृथक् ॥ ४१ ॥
क्रमेण देवतास्तत्र ब्रह्म[4]विष्णुमहेश्वराः ॥ ४२ ॥
स्पर्शवेधि[5] भवेत् पीतं कृष्णं श्रेष्ठं रसायने[6] ।
रक्तवर्णं महाभागे रसबन्धे[7] प्रशस्यते ॥ ४३ ॥
भ्रामकं तु कनिष्ठं स्यात् चुम्बकं मध्यमं[8] प्रिये ।
उत्तमं कर्षकं देवि द्रावकं चोत्तमोत्तमम् ॥ ४४ ॥
भ्रामयेल्लोहजातं[9] तु तत्कान्तं[10] भ्रामकं प्रिये ।
चुम्बयेच्चुम्बकं कान्तं कर्षयेत् कर्षकं प्रिये ॥ ४५ ॥
यत्साक्षाद्द्रावयेल्लोहं[11] तत्कान्तं द्रावकं भवेत्[12] ।
तद्रोमकान्तं स्फुटितात्[13] यथा रोमोद्गमो भवेत्[14] ॥ ४६ ॥

---

(1) M reads here कर्षम द्रावक, but it states afterwards कर्षक and द्रावक. (2) सर्वतोमुखमथवेत् a variant in K. (3) K reads वर्णत. (4) B reads ब्रह्मा, which is gram inc. (5) B has स्पर्शवेधी K has स्पर्शवेधी. Both the readings are gram inc. (6) M reads रसायने (7) M reads रसबन्ध, which is incorrect. (8) K has मध्यम चुम्बकं (9) B reads erroneously भ्रामयेल्लोहजात (10) M reads erroneously तत्कान्त. (11) यत्साक्षाद्द्रावक लोह, a variant in K, which is not accurate (12) M reads प्रिये (13) रोमकान्तन्तु तद्रोह, a variant in K. (14) रोमोद्गमकारक, a variant in K

कनिष्ठं[1] स्यादेकमुखं मध्यं द्विमुखं भवेत्[2] ।
चतुःपञ्चमुखं श्रेष्ठम् उत्तमं सर्व्वतोमुखम् ॥ ४७ ॥
भ्रामकं चुम्बकञ्चैव व्याधिनाशे प्रशस्यते ।
रसे रसायने चैव कर्षकं द्रावकं हितम् ॥ ४८ ॥
मदोन्मत्तगजः सूतः[3] कान्तमङ्कुशमृच्छति ।
चैतं खात्वा[4] ग्रहीतव्यं[5] तत्प्रयत्नेन भूयसा[6] ॥ ४९ ॥
मारुतातप[7]विच्छिन्नं वर्जयेत् सुरसुन्दरि ।
वह्निःस्थितं त्वयस्कान्तं[8] छागरक्तेन भावयेत् ॥ ५० ॥
छागरक्तप्रलिप्तेन[9] वाससा परिवेष्टयेत्[10] ।
छागचर्म्मपरीवेष्य[11] विन्यसेत् पूर्व्ववत् चितौ ॥ ५१ ॥
उद्धृतं[12] सप्तभिर्मासैः तोयकुम्भे विनिक्षिपेत् ॥ ५२ ॥

---

(1) M reads कनिष्ठि, which is incorrect (2) द्विमुखं मध्यम भवेत्, a variant in K. मध्य मग्निमुख भवेत्, a variant in M, which ought to be मध्यम विमुख. (3) M reads मत्तसूत, which is inc. (4) K reads ख्यात्वा. (5) All the MSS. read ग्रहीतव्य, which is gram. inc. (6) M read भूयस (7) मारुतातपप, an incorrect reading in B. मारुतायत, a reading in K, which can be maintained with difficulty मान्मुखतातप, a reading in M, which is absurd. (8) K reads वह्निस्थित तयस्कान्त, which is incorrect. M reads वह्नि स्थितस्य यस्कान्त (9) छागरक्तफलेपेन, an incorrect variant in M (10) B and M read तत्र वेष्टयेत्. (11) B has परिवेष्टा. K has छागचर्मं M has परिवेष्टा. None of these is perfectly correct. (12) B reads उद्धृत. K reads उद्धृत्य. Both are inc. M reads म त, which is unintelligible.

रक्तपुष्पैः सदा पूज्यं रक्तमाल्यानुलेपनैः।
पूजितं मद्यमांसैश्च योज्यं रसरसायने[1] ॥ ५३ ॥
संस्कृतं छागरक्तेन भ्रामकं चुम्बकं भवेत्।
अनेन क्रमयोगेन द्रावकं भवति प्रिये ॥ ५४ ॥
सूतलोहस्य वक्ष्यामि संस्कारमतिसौख्यदम्।
जीवदेहे प्रवेशे च देहसौख्यबलप्रदम् ॥ ५५ ॥[2]
कान्तलोहं विना सूतो देहे न क्रामति क्वचित्।
वेधयेद्व्यापयेच्छीघ्रं[3] तैलबिन्दुरिवाम्भसि ॥ ५६ ॥
न सूतेन विना कान्तो न कान्तः सूतवर्जितः[4]।
कान्तसूतसमायुक्तः[5] प्रयोगो देहधारकः[6] ॥ ५७ ॥
यवक्षारन्तु संगृह्य[7] स्निग्धभाण्डे[8] निधापयेत्।
मरिचाभ्रकचूर्णेन[9] पिण्डीबन्धन्तु[10] कारयेत्।
कान्तलोह द्रवेद्व्यातं[11] नात्र कार्या विचारणा ॥ ५८ ॥

---

(1) B has रसरसायनै M has only सायने, a defective charana
(2) This sloka (55) is not found in K and M (3) बद्ध्यद्वयप्र सिद्धि, a variant in K, which has no clear sense. (4) M reads सुतवाजेत, which is incorrect (5) K has कान्त सूतसमायुक्त. M has कान्तसूतसमायोग. Both the readings seem to be incorrect. (6) K देवधारक, which is erroneous. (7) यावत् यान तु संगृह्य, a variant

लिंगमुम्बककान्तं च[1] पिष्ट्वा तु त्रिफलाम्भसा[2] ।
तेनैव चालनं कार्य्यं पञ्चनिष्कं तु टङ्कणम् ॥ ५९ ॥
जीर्णवस्त्रे[3] विनिक्षिप्य मधुमपियुतं पुटेत् ।
संस्थाप्य मासपर्यन्तं तत्र शुद्धिर्भवेत्प्रिये ॥ ६० ॥
सिनाडिकाया मूलं तु[4] दशनिष्कमितं युतम्[5] ।
फलत्रय[6]कषायेन खल्ले[7] तु परिमर्दयेत् ॥ ६१ ॥
त्रिमूषासु समं स्थाप्य[8]मष्टाङ्गुलमितासु च ।
मूषका[9]लेपनं कार्य्यं तन्मूलं निष्कमात्रकम् ॥ ६२ ॥
शिवपञ्चमुखीकार्य्या[10] मूषां[11] प्रति समं ततः ।
यन्त्रहस्ते सुसंबध्य[12] खोटकं च[13] शिलातले ॥ ६३ ॥
तैलेन मिश्रितं कृत्वा कान्तमार्गं[14] लभेत्ततः ।

---

(1) लिंगाम्र चुम्बकान्त च, a variant in K. (2) पिष्ट्वा तु कवलाम्भसा, a variant in M, which is incorrect (3) M reads जीर्णे वस्त्रे. (4) B has सिनाधिकोल्लात् मूल तु, which has no clear sense M has सीनाडिकाया मूल तु (5) K reads दशनिष्कयुत मित which seems to be inaccurate (6) M reads फलत्रय (7) All the MSS read खल्ले (8) K reads त्रिमुखासु समास्थाप्य M reads त्रिमूषासु सस्थाप्य, which is a defective charaṇa (9) M reads मूषिका (10) B has शिव-पञ्चमुखीकार्य्या K has शिवपञ्चमखीकार्य्ये M has शिवपञ्चमखीकार्य्ये (11) K reads मूषां M reads मूषा, which is gram inc. (12) यन्त्रहस्ते बध सर्वे, a variant in K. यन्त्रहस्ते तु सम्बध्य, a variant in M (13) B reads स्फोटक च M reads तटकञ्च (14) B reads कान्ते मार्ग M reads कान्त मार्ग

अभ्रक[1]क्रमयोगेन द्रुतिपातश्च[2] साधयेत् ॥ ६४ ॥

॥ इति कान्तविधिः ॥

सुरासुरैर्मथ्यमाने क्षीरोदे मन्दराद्रिणा[3] ।
पीतं तदमृतं देवैरमरत्वमुपागतम्[4] ॥ ६५ ॥
पिबतां बिन्दवो देवि पतिता भूमिमण्डले[5] ।
शुष्कास्ते वज्रतां याता नानावर्णा महाबलाः ॥ ६६ ॥
बिन्दवः केऽपि सञ्जाता[6] सस्यका विमलास्तथा[7] ।
ब्राह्मणा[8] क्षत्रिया वैश्या[9] शूद्राश्चैवमनेकधा ॥ ६७ ॥
श्वेता रक्तास्तथा पीता[10] कृष्णाश्चैव चतुर्विधाः ।
पुरुषाश्च स्त्रियश्चैव नपुंसक[11]मनुक्रमात् ॥ ६८ ॥
वृत्ताः फलकसंपूर्णा[12]स्तेजस्वन्तो महत्तराः[13] ।

---

(1) K has अभ्रक क्रमयोगेन wh ch seems to be incorrect (2) B reads द्रुतिपातश्च K reads द्रुतिपातैश्च M reads द्रुतौपातश्च None of the ab ve readi gs s correct (3) K has क्षीराब्धौ मन्थारिणा wh ch is inc M has मन्दराद्रिणाम् wh ch is also inc (4) रमरत्वमुपागता a variant in K wh ch is grammat cally inc रमृतत्वमुपागतम्, a variant in M (5) K reads भुविमण्डले which is not accurate (6) क्षौजश्च [illegible] a correct var a t i M ( ) B has शस्यकविमला- स्तथा K has सस्यकांतामलास्तथा (8) K reads ब्राह्मण (without विसर्ग), wh ch is inc (9) K reads वैश्य (without विसर्ग) wh ch is inc (10) B reads श्वेता रक्ता तथा पीता wh ch is gram inc (11) K reads नपुंसक wh ch [illegible] (12) [illegible] an inc variant in

पुरुषास्ते निबोद्धव्या[1] रेखाबिन्दुविवर्जिताः ॥ ६९ ॥
रेखाबिन्दुसमायुक्ताः खण्डाश्चैव तु योषितः[2] ।
त्रिकोणाः पत्तला दीर्घा[3] विज्ञेयास्ते नपुंसकाः ॥ ७० ॥
सत्त्ववन्तो बलोपेता लोहे क्रामणशालिनः[4] ।
रसबन्धकराः शीघ्रं पुंवज्राः[5] सुरवन्दिते ॥ ७१ ॥
शरीरकान्तिजननाः[6] स्त्रीवज्राः स्वल्पशक्तयः[7] ।
नपुंसकाः सत्त्वहीना कष्टं[8] लोहे क्रमन्ति च ॥ ७२ ॥
क्षत्रियाः[9] सर्व्वकार्य्येषु वर्ज्याश्च[10] रसकर्म्मणि ।
उत्तमा मध्यमाश्चैव कनिष्ठाः परिकीर्त्तिताः ॥ ७३ ॥
स्थूलातिस्थूलमध्याश्च सूक्ष्माः सूक्ष्मतराः[11] प्रिये ।
चास्फोटदाहभेदेषु[12] निर्व्यङ्गा[13] निरुपद्रवाः ।

(1) B reads निषेद्धव्या K and M read निबोधव्या, which is incorrect. (2) B reads खण्डैवैव तु योषित K has ब्यवस्थाश्चैव योषित M has योषिता Both are inc (3) त्रिकोणाः पत्तला दीर्घा, a variant in B त्रिकोणा पित्तला दीर्घा a variant in K त्रिकोणा बहुला दीर्घा, a variant in M (4) B reads क्रमणशालिन, which is not perfectly correct M reads क्रामणि, which is inc (5) B and K read erroneously पुंवज्रा (without विसर्ग) M reads पुंस्वज्रं which is absurd (6) B has जनना (without विसर्ग). M has जनन Both are gram inc (7) M reads स्वल्पशास्त्रय, which is inaccurate (8) M reads कष्ट (9) B and M read क्षत्रिय, which we have rejected the term क्षत्रिय being stated in the previous śloka (67th) (10) K reads वर्ज्याय (11) M has सूक्ष्मसूक्ष्मतरा. (12) चास्फोटाहलभेदाय, a variant in K चास्फोटदोषभेदाय, a variant in M (13) B reads निर्व्यास्या wh ch seems to be inc.

वीर्य्यवन्तश्च[1] ते ज्येष्ठा निर्मला बलवत्तराः[2] ॥ ७४ ॥
रसायने भवेद्विप्रो[3] ह्यणिमादिगुणप्रदः[4] ।
क्षत्रियो मृत्युनाशार्थी[5] वलीपलितरोगहा[6] ॥ ७५ ॥
द्रव्यकारो तथा वैश्यः[7] शरीरं दृढ़ता नयेत्[8] ।
व्याधिप्रशमनं शूद्रो[9] वयःस्तम्भं करोति च[10] ॥ ७६ ॥
क्लीवे क्लीवाः स्त्रियः स्त्रीणां[11] सर्व्वेषां पुरुषा हिताः ।७७।
यथा जातिस्तथोत्साहं[12] यथा सत्त्वं तथा गुणान्[13] ।
यथा रुचिस्तथा शील यथा शीलं तथा वरम्[14] ।
यथा वरस्तथा[15] वर्णं कुर्व्वन्ति कुलिशाः प्रिये ॥ ७८ ॥
श्यामा शमी घनरवो वर्षाभूस्सत्तकोद्रवाः[16] ।
आखुकर्णी[17] मुनितरुः कुलत्थं चाम्लवेतसम् ॥ ७९ ॥
मेषशृङ्गी रसोऽप्येषा[18] कन्दस्य[19] सूरणस्य तु ।

---

(1) K reads वीरवश्च (2) विमलगुणा, a reading in K (3) K reads भवेद्विप्रा, which is gram inc (4) K and M read गुणप्रदा (5) K has क्षत्रिया मित्यनाशार्थ which has no sense. (6) K reads नाशना (7) K has द्रव्यवर्ज्जिकरा वैश्या (8) K has शरीर दृढताकरा (9) K reads व्याधिप्रशमना शूद्रा (10) K has वय स्तम्भकरा स्त्रि यै (11) M reads erroneously क्लीवे क्लीवस्त्रिय स्त्रीणां (12) K reads भय स्पर्श [उत्साह &c. are objects to कुर्व्वन्ति] (13) K reads यथावश्य तथा गुणा, which has no sense (14) This charaṇa and the next are not found in K and M (15) B reads यथा वर तथा (16) M reads वर्षाभूसप्तकोद्रवा (17) B reads erroneously आखुरकर्णी K reads च सुवर्णी (18) B has रस स्तरी K has रसैषेषा (19) B reads कन्दस्य M reads कन्द्स्य Both are inc.

शोधयेत्त्रिदिनं वज्रं शुद्धिमेति[1] सुरेश्वरि ॥ ८० ॥
मेषशृङ्गं भुजङ्गास्थि कूर्मपृष्ठ[2] शिलाजतु ।
क्षुत्कीलान्तरसं स्तन्य[3] कान्तपाषाणमेव च ॥ ८१ ॥
वच्चकं चापि वैक्रान्त[4] तन्मध्ये प्रक्षिपेत् प्रिये ।
तीव्रानले पुटं[5] दत्त्वा पुटान्त[6] यावदागतम् ॥ ८२ ॥
कुलत्थ कोद्रव[7] चापि हयमूत्रेण पेषयेत् ।
तत्र निषेचयेत् पीठे[8] यावत्तद्भस्मता गतम् ॥ ८३ ॥
एष कापालिको[9] योगो वज्रमारण उत्तम[10] ॥ ८४ ॥
माक्षिकं मेषशृङ्गं च[11] शिलागन्धकटङ्कणम्[12] ।
वैक्रान्तं तालकं चापि[13] वज्रोचौरपरिप्लुतम्[14] ॥ ८५ ॥

---

(1) M reads शिद्धिमिति which is not accurate. (2) B has कर्म पृष्ट which is evidently an error of the scribe (3) क्षुद्रीमूलरसस्तन्य a variant in K. (4) K reads वज्र चापि सुवज्र च After this next four charanas are not found in K (5) M reads पुटे (6) B reads पुटं त which seems to be an error (7) M reads कलत्थकोद्रव which is an error of the scribe (8) B reads पीठ, which appears to be inc. K reads पृष्ठे M reads तत्रिनिषेचयेत् पृष्ठे (9) B reads कापालिका which seems to be the blunder of the scribe (10) B and M read वज्रमारणमुत्तमम् which can also be maintained grammatically (11) मेषशृङ्ग च a variant in B, which is evidently an error (12) शिलागन्धकटङ्कण, a reading in M, which is incorrect (13) B reads तालकं चापि K reads चैव (14) M reads वज्रिचोर परिप्लुतम्, which is inc

लेपं मूषोदरे[1] दत्त्वा समावर्त्तं तु[2] कारयेत् ।
म्रियन्ते हीरकास्तत्र द्वन्द्वे सम्यङ्मिलन्ति च ॥ ८६ ॥
गन्धकं च शिलाधातुं[3] भ्रामकस्य मुखं तथा[4] ।
शशकस्य च दन्तांश्[5] वेतसाम्लेन पेषयेत् ॥ ८७ ॥
अनेन सिद्ध[6]कल्केन मूषालेपं[7] तु कारयेत् ।
अन्धमूषागतं ध्मात[8] वज्रं तु म्रियते क्षणात् ॥ ८८ ॥
तेनैव[9] मिलितं वज्रं तारहेम्नि न संशयः ॥ ८९ ॥
तालकं गन्धकं कान्तं ताप्यं कर्पूरटङ्कणम् ।
चिञ्चास्थि[10] मेषशृङ्गं च[11] स्त्रीरजःपरिपेषितम्[12] ।
मूषालेपगतं[13] ध्मातं वज्रं तु म्रियते क्षणात् ॥ ९० ॥
शरपुङ्खस्य पञ्चाङ्गं[14] पेष्यं स्त्रीरजसा ततः[15] ।

---

(1) K reads मूषोदरे, which is incorrect. Vide p. 39, note (11) (2) K reads सवताका तु (3) गन्धकम् शिलाधातु, an incorrect varian in K. M reads गन्धकच शिलाजातु, which is also inc. (4) K has भ्रामकस्य मुखस्तथा, which is gram inc (5) B reads दन्ताय, which is not correct. K reads शशकस्य तु दन्ताश्च, which is also not perfectly correct (6) M reads सम्य. (7) Both B and K read मूषालेप. Vide p 39, note (11). (8) B has not the term ध्मात K reads मूषागत. (9) B reads तेनेत, which is evidently an error After this charana two ślokas are wanting in M (10) K reads चिञ्चास्थि, which is not correct. (11) B reads मेषशृङ्ग च (12) K reads परीवेष्टित, which is inc (13) K reads मूषालेपगत, which is not correct (14) K has पञ्चाङ्ग (15) B reads erroneously स्त्रीरजस तत. K reads रजसमन्वितम् M read रजसाततः, which is erroneous.

पेटारी[1]बीजमथवा सपेष्यं तण्डुलाम्भसा[2] ॥ ८१ ॥
पेष्य त्रिकर्षकार्पास[3]मूलं वा तण्डुलाम्भसा ।
आरक्तराकामूलं वा[4] स्तोस्तन्येन तु पेषितम्[5] ॥ ८२ ॥
पेषयेद्वज्रकन्दं वा[6] वज्रोचीरेण[7] सुव्रते ।
तत्कल्कपुटितं ध्मातं[8] वज्रं चैव मृतं भवेत् ॥ ८३ ॥
महानदीश्वेतमृत्तया[9] दिनमेकन्तु भावितम्[10] ।
चीरेणोत्तरवारुण्याः[11] कल्केनानेनः[12] सुव्रते ॥ ८४ ॥
तालेन मेषशृङ्ग्या च[13] वल्कवल्या च[14] वेष्टितम् ।
अन्धमूषागतं ध्मातं[15] वज्रं तु म्रियते क्षणात् ॥ ८५ ॥

---

(1) K reads पेटरी. M reads पेटारि. (2) पेषित तण्डुलांभसि, a variant in K. (3) K has सोमककार्पास. M has त्रिवर्षकार्पास (4) आरक्त आर्कमूल वा, a variant in K. आरोतराकामूल वा, a variant in M, which seems to be inc. (5) K reads च पेषित. M reads सुपेषितम् (6) पेषयेद्वज्रकन्देन, a variant in K. (7) M reads वज्रिकौरेण, which is an error of the scribe. (8) तत्कल्क पुटिध्मात, a defective variant in B. तत्कल्क पुटितध्मात, a variant in M. (9) K has महानदीभवारुण्या, which is gram inc M has महानदीश्वेतमृत्ता. (10) K reads भावयेत् (11) K has no विसर्ग after वारुण्या, which is gram inc. (12) K reads कल्केनाने, wherein न is left out by the scribe. (13) तालेव मेषशृङ्गाय, an incorrect variant in B. तालेन मेषशृङ्गाय, a variant in M, which is also inc. (14) B reads वल्कवल्याव M reads वल्कवल्यव. Both the readings are inc. (15) K reads अन्धमूषागत ध्मात. M reads अन्धमूषागतध्मात.

कान्तस्य पिष्टिकामध्ये वज्रं देवि विनिक्षिपेत् ।
पिप्पल्यन्धतैलेन म्रियते वज्रमीश्वरि ॥ ९६ ॥
कुलत्थाम्भसि[1] कासीसमौराष्ट्रीतालकान्विते[2] ।
अपामार्गक्षारयुते[3] वज्रं क्षिप्तं मृतं भवेत् ॥ ९७ ॥
अमृताकन्दतिमिरं वीजात्वक्क्षीरवेष्टितम् ।[4]
मेषशृङ्गगतं[5] वज्रं मृल्लिप्तं म्रियते पुटैः ॥ ९८ ॥
पेटारी हंसपादी च वज्रवल्ली च सूरणम् ।
अश्वत्थस्याङ्कुरा देवि सर्व्वं स्त्रीस्तन्यपेषिता[6] ॥ ९९ ॥
अनेन सिद्धकल्केन वेष्टितं वृहतीफले[7] ।
क्षिप्तं वह्निमृदा[8] लिप्तं म्रियते सप्तभिः पुटैः ॥ १०० ॥
श्वतेन्दुरखापुष्पाम्बु[9] गन्धकत्रयमाक्षिकैः[10] ।
वेष्टितं कुलिशं देवि पुटपाकात्[11] मृतं भवेत् ॥ १०१ ॥
अश्वत्थबदरीभिण्डी[12] माचाक[13] कर्कटास्थि[14] च ।

---

(1) B reads कुलित्थाम्भसि M reads कुलत्थाम्भस which is incorrect (2) K has तालकान्वितम् M has an incomplete and incorrect charana चाष्टितालखान्विते (3) अपामार्गक्षारयुक्त a variant in M (4) This hemistich is not found in K. This sloka and the next four slokas (98—102) are not found in M (5) B reads मेषभृङ्गगते, which has no sense (6) K reads पेषिता (without विसर्ग), which is gram inc. (7) K has वृहतीफल (8) K reads क्षिप्ता वह्नी मृदा (9) B reads श्वतीन्दुरखा K reads श्वतान्दुरखा Both are inc. (10) गन्धक माक्षिकैः सह a variant in K (11) B has पुट पाकात् (12) *B reads बदरि K reads भाण्डी (13) B reads माचिकं (14) K reads कच्छपास्थि

सूतीचीरेण[1] समेत्य पुटाद्विप्रो मृतो भवेत् ॥ १०२ ॥
करवीरार्कदुग्धेन सेषशृङ्ग[2] सहिङ्गुलम् ।
उदुम्बर[3]समायुक्त पुटात्[4] क्षत्रियमारणम् ॥ १०३ ॥
वाला चातिबला[5] चैव गन्धक कर्कटास्थि[6] च ।
चीरेणोत्तरवारुण्या[7] पुटनाद्वैश्यमारणम् ॥ १०४ ॥
कण्डूलसूरणेनैव[8] शिलया[9] लशुनेन च ।
न्यग्रोधशङ्ख[10]दुग्धेन शूद्रोऽपि म्रियते क्षणात् ॥ १०५ ॥
स्थूला बहुस्थूलपुटे[11] नश्यन्ति फलकादय[12] ।
सुस्विन्ना[13] इव जायन्ते मृदुत्वमुपजायते ॥ १०६ ॥[14]

---

(1) B has सुहिचीरेण (2) B reads सेषशृङ्ग which is incorrect (3) M reads चौदुम्बर (4) Both B and M read पुटे but they read पुटात् and पुटनात् (in the 5th case-ending) before and after this śloka, i e पुटात् in 102, and पुटनात् in 104 (5) B reads बला चातिबला (a mere tautology अतिबला is a kind of बला which has four different kinds) [वाला=ह्रीबेर] K reads बला वा सिबुला which has no clear sense (6) K has कर्कटास्थि M has गन्ध कर्कटास्थि, which is inc (7) पुटन वारुण्या, a variant in M. (8) K reads कण्डूनी च सूरणम which is not only grammatically incorrect but also defective in metre (9) B reads शिव, ल being left out by the scribe (10) B reads शङ्ख which seems to be the blunder of the scribe (11) K reads पुट M reads बहुस्थूलपुटे (12) K has फलकाद्य (13) सुस्विन्ना is the incorrect reading in B This hemistich is wanting in K. M reads सुस्विन्न which is inc. (14) After this śloka we find in B—साम चयमारणम् As other MSS are silent in this point, we did not adopt this in the body of the text.

पिष्टामलकपश्चाद्गं गौराभा[1]मिन्द्रवारुणीम् ।
घनेन वेष्टितं[2] वज्रं म्रियते सप्तभिः पुटैः ॥ १०७ ॥
मातृवाहकजीवस्य[3] मध्ये वज्रं विनिक्षिपेत् ।
दोलास्वेदे त्र्यहं देवि[4] गुणपत्रसमं[5] भवेत् ॥ १०८ ॥
एरण्डस्तम्भमध्ये तु वज्रं देवि विनिक्षिपेत् ।
एकमासे[6] गते देवि गुणपत्रसमं[7] भवेत् ॥ १०९ ॥
कान्तस्य पिष्टिकामध्ये[8] वज्रं देवि विनिक्षिपेत्[9] ।
कार्पास[10]निम्बपत्रं च बदरीपत्रसंयुतम् ॥ ११० ॥
एकत्र पेषयेत्तत्तु[11] कान्तगोलकवेष्टितम्[12] ।
वाह्ये[13] ताम्बूलपत्रेण[14] स्थापयेज्जानुमध्यत.[15] ॥ १११ ॥
यामद्वयेन तद्वज्रं जायते मृदु निश्चितम्[16] ।

---

(1) B reads गौरभा K reads राजिनीं. (2) M reads वेष्टित (3) K has मातवाहकजीवस्य M has मातृवाहकजीवस्य Both the texts seem to be incorrect. (4) This charana and the next three are not found in B K reads दोलास्वेद M reads कार्पायो स्वेदयद्देवि (5) K reads गुणत्रयसम (6) M reads एकमास, which is gram. inc. (7) K reads गुणत्रयसम (8) कान्तस्य पिष्टितं वज्र, a variant in K, which has no clear sense (9) सुम्बितमिति जायते, a variant in K, which is unconnected After this we do not find the next two charanas in K. (10) B reads कर्पास M reads कार्यं, स being left out by the scribe (11) B reads पेषये त तु M reads पेषयत्तं तु (12) B has कान्त गोलकं वेष्टित. M has कान्तगोलकवेष्टितम्, which seems to be inc (13) B reads वाह्य (14) K reads ताम्बूलपत्रे वज्र तु (15) K has स्थापयद्जानुमध्यत (16) This charana and the next are not found in K.

तत्क्षणाम्रियते[1] वज्र तारे हेम्नि न संशयः ॥ ११२ ॥
जम्बीरफलमध्यस्थ वस्त्र[2]पोटलिकागतम् ।
क्वाथयेत् कोद्रवक्वाथे[3] क्रमेणानेन तु त्र्यहम्[4] ।
तदज्ज जायते खोट[5] हेम्ना मिलति तत्क्षणात्[6] ॥ ११३ ॥
नागवल्ल्या प्रलिप्तं तु तत्पत्रेणैव[7] वेष्टितम् ।
जानुमध्ये[8] स्थितं याम मृदु सञ्जायते ध्रुवम्[9] ॥ ११४ ॥
मूले वज्रलतायास्तु मृदु वज्र विनिक्षिपेत् ।
पुटं दद्यात् प्रयत्नेन भस्मीभवति[10] तत्क्षणात् ॥ ११५ ॥
सुखादन्धकरं ह्यायु[11] सत्त्व मुञ्चति तत्क्षणात् ।
सर्व्वमृत्युप्रशमना[12] सर्व्वसिद्धिकराय ते[13] ॥ ११६ ॥
अस्थिशृङ्खलमध्यस्थ[14] कृत्वा वज्र विरञ्चितम्[15] ।

(1) M reads तत्क्षणाज्जायते (2) K reads वज्र पोटलिकागतम्. M reads वस्त्रपट्टलकागतम् (3) K reads कोद्रवक्वाथे (4) M reads त्र्यह which is senseless (5) B has only खो M reads खोट. (6) K reads तत्क्षणात् (7) M reads तत्पत्रेणैव, wherein 'न is gram inc (8) K reads योनिमध्ये (9) K has सञ्जायते द्रुतम् (10) K reads म्रियते द्रवि (11) K has सुखहर्म्यं करोत्यायु which has no clear sense M has सुखादवङ्ककरा ह्याय (12) सर्वमृत्युप्रशमना (without विसर्ग) a variant in B सर्वमृत्यु प्रशमना, a variant in K सर्वमृत्युप्रशमन, a variant in M All are incorrect (13) सर्व सिद्धिकराय ते, a reading in B which is not correct सर्वव्याधिहराय ते, a reading in M, which is absurd (14) K reads अस्थिशृगालमध्यस्थ M reads अथ शृङ्खलमध्यस्थ (15) विराट् कृत a reading in K. M has a defective charana—कृत्व वज्र वि॰ ८५

जलभाण्डे तु तत् खिन्नं[1] समाहं[2] द्रवतां व्रजेत् ॥ ११

क्षारत्रयं रामठञ्च[3] चणकाम्लाम्लवेतसम्[4] ।

चिञ्चा[5] ज्वालामुखीचीरं स्थलकुम्भी[6]रसेन च ॥ ११८

एतैस्तु मर्द्दितं वज्र[7] स्नुह्यर्कपयसा तथा[8] ।

दोलायां[9] स्वेदयेद्देवि जायते[10] रसवद्‌यथा ॥ ११९ ॥

अथवाप्यभ्रक[11] खिन्न मौक्तिकं च प्रवालकम् ।

माक्षिक नीलपुष्पं च[12] पीतं मरकतं महत्[13] ।

वैदूर्य्यस्फटिकादीनि[14] द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १२० ॥

लोहजात तथा[15] ध्मातम् अग्निवर्णं तु दृश्यते ।

न्वापित सकृदेकेन[16] सूतं जलसम[17] भवेत् ॥ १२१ ॥

मुक्ताफलन्तु सप्ताहं वेतसाम्लेन भावितम् ।

---

(1) K reads तत् खिन्न M reads जलमध्ये तु (2) K r समाहात् (3) K has क्षारत्रय M has हि रामठ. (4) K only चणकाम्लवेतसा M has चणकाम्लम्लवेतसम् (5) K reads (6) M reads स्थलकन्द (7) B has मर्दितां वज्रा M has मर्दिता which is incorrect. (8) M reads पयस्तथा, which is not corr (9) M has दोलायां (10) B reads जायते (11) B and read अभ्रक (12) M reads नीलपुष्प च, which is inc. (13) reads मयकत, which is inc K reads मरकतक M reads पीतमरतक which has no sense (14) All the texts read वैदूर्य But reading we have adopted above is generally used, and stated in र Chap VIII v 57 (15) K and M read यथा . (16) reads सकृद्देन (17) B has दत जमजम्ल K has द्रुत instead of

जम्बीरोदरमध्यस्थं धान्यराशौ निधापयेत् ।
पुटपाकेन तच्चूर्णं[1] जायते सलिलं यथा ॥ १२२ ॥
॥ इति वज्रविधिः ॥
शृणु देवि महाभागे वैक्रान्ताख्य महारसम् ॥ १२३ ॥
दैत्येन्द्रो महिषः सिद्धो हरदेहसमुद्भव.[2]।
दुर्गा भगवती देवो[3] त शूलेन व्यमर्दयत्[4] ॥ १२४ ॥
तस्य रक्त तु पतित यत्र यत्र स्थितं भुवि ।
तत्र तत्र तु वैक्रान्तो वज्राकारो महारस[5] ॥ १२५ ॥
विन्ध्यस्य दक्षिणे चास्ति उत्तरे नास्ति सर्व्वथा[6] ।
विक्रतयति[7] लोहानि तेन वैक्रान्तक. स्मृत[8] ॥ १२६ ॥
श्वेत. पीतस्तथा रक्तो नील.[9] पारावतप्रभः ।
मयूरवालसदृशश्चान्यो मरकतप्रभः[10] ॥ १२७ ॥

---

(1) K reads तद्द्रवं which is not correct (2) सर्वदेवसमुद्भव, a variant in K (3) B reads भगवति देवि M reads देवि (4) स शूलेनैव मर्दयत्, a variant in M (5) All the texts read वैक्रान्त वज्राकार महारस But the term रस is in masculine gender, meaning mercury or any metal [Rules on genders are not strictly observed in the Puránas and Tantras] (6) सर्वथा सर्वसिद्धिदम् a variant in K, which is unconnected with the context. (7) K reads विक्रान्तयति M reads निक्रान्तयति Both are gram inc. (8) K has वैक्रान्तक स्मृतम् [The term वैक्रान्त is used here in both the genders, masculine and neuter as it is stated in रस र Chap IV v 73] (9) M reads खल which is erroneous. [But the term कृष्ण is used as its synonym in the next sloka] (10) This hemistich is not found in M

देहसिद्धिकरं कृष्ण[1] पीते पीत सिते सित[2] ।
सर्व्वार्थसिद्धिदो रक्त[3] तथा मरकतप्रभ[4] ।
प्रिये द्वे निष्फले वर्ज्ये[5] वैक्रान्तमिति सप्तधा ॥ १२८ ॥
यत्र चेत्रे स्थित देवि[6] वैक्रान्त तत्र भैरवम् ।
विनायक च[7] सपूज्य गृह्णीयात् साधकोत्तम. ॥ १२९ ॥
वैक्रान्त चूर्णित सूक्ष्म सुरासुरनमस्कृतम्[8] ।
व्याघ्रीकन्दस्य मध्यस्थ[9] धमयित्वा पुटे स्थितम्[10] ॥ १३० ॥
अश्वमूत्रेण[11] मृदग्नौ स्वेदयेत् सप्तवासरात् ।
छायाशुष्कं तत कुर्या[12]दिद वैक्रान्तमुत्तमम् ॥ १३१ ॥
अथवा लवणक्षारमूत्राम्लकुणतैलकै[13] ।
कुलत्थकोद्रवक्वाथे[14] स्वेदयेत् सप्त वासरान् ॥ १३२ ॥

---

(1) B reads देहसिद्धिकरं कृष्ण M reads देहसिद्धिकरे कृष्ण which is inc (2) B and M read पीत पीत सित सित K reads पीत पीत सित सित We have adopted the above reading after collating all the MSS (3) B and K read सर्वार्थसिद्धिद रक्त (4) B K and M read तथा मरकतप्रभम् (5) K reads वर्ज which is inc. [From this charana the term वैक्रान्त is used in neuter gender] (6) B reads स्थित देवि M reads यत्र चत्तमिन् देवि Both are gram. inc (7) K reads तु (8) सुरासुरनमस्कृत, a variant in B (9) M reads व्याघ्रकन्दकमध्यस्थ (10) K reads धामयित्वा पुटस्थित M reads पुट स्थितम्. (11) B has चश्रमूत्रण M has चश्चिमूत्रण Both are inc. (12) This hemistich and the next two are wanting in K. M has a defective charana—तथ कथा (13) B reads तुवतैलकैः (14) कलत्थं कोद्रवक्वाथे a variant in B कुलत्थकोद्रवक्वाथे a variant in M, which is not correct.

बन्ध्याचूर्णन्तु वैक्रान्तं समांशेन तु चूर्णयेत्[1] ।
अजामूत्रेण[2] संभाव्य छायाशुष्कं तु कारयेत् ।
अन्धनाले धमित्वा तु[3] भूपासत्त्वं तु जायते[4] ॥ १३३ ॥
मोचमोरटपालाश चारगोमूत्रभावितम्[5] ।
वज्रकन्दशिफाकल्क[6]-लाक्षाटङ्कणसंयुतम् ॥ १३४ ॥
वैक्रान्तसम्भवं चूर्णं मेषशृङ्गो[7]द्रवान्वितम् ।
पिण्डितं मूकमूषायां[8] ध्मातं सत्त्वं विमुञ्चति ॥ १३५ ॥
वैक्रान्तं वज्रकन्दं च[9] पेषयेद्वज्रवारिणा[10] ।
माहिषे नवनीते च[11] सक्षौद्रं पिण्डितं ततः ।
शोधयित्वा धमेत् सत्त्व[12]मिन्द्रगोपसमं पतेत्[13] ॥ १३६ ॥
कैतकोस्वरसः काची[14] मणिमत्थं सखेचरम्[15] ।

---

(1) K reads कारयेत्. M reads पूरयेत् (2) M reads अजमूत्रेण (3) M reads erroneously अन्धनालधमित्वा तु (4) K has भूपासत्त्वं तु जायते (5) M reads कोमूत्रभावित, which is inc (6) K has कल्क. M has शिलाकल्क (7) B reads मेषभृङ्गो, which is inc. M reads मषशृङ्ग (8) K reads मूकमूषायां M reads मूकमूषाया, wherein the omission of अनुस्वार is the error of the scribe (9) वज्रान्ते वज्रकन्दे च, a variant in K, which has no sense. (10) M reads वज्रनीरिणा, which is inc. (11) B reads पेषित नवनीतेन M reads माहिष नवनीतश्च (12) शोधयित्वा धमेत् सत्त्व, a variant in M. (13) इन्द्रगोपासम भवेत्, a variant in K. M reads इन्द्रकोपसम पतत्, which is inc. (14) B reads कैतकिस्वरस काची K and M read कैतकीस्वरस काचि [But the term स्वरस is in masculine gender] (15) K has सखेचरी, which is not correct. M has माणिमत्थ.

स्वेदनाज्जायते[1] देवि वैक्रान्त रससन्निभम् ॥ १३७ ॥

॥ इति वैक्रान्तविधि ॥

सुवर्ण रजत ताम्र कान्तलोहस्य वा रज[2] ।
अनेन स्वदविधिना द्रवन्ति सलिल यथा ॥ १३८ ॥
इत्युक्तमभ्रकादीना चतुर्णा लक्षणादिकम् ।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १३९ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसवादे[3]
रसार्णवे रससहितायां
अभ्रकादिलक्षणसत्कारनिर्णयो नाम
षष्ठ पटल ॥६॥

(1) K reads erroneously स्वदना आयते (2) B reads कान्तलोह च वाजर K reads कांतलोई च वाजर M reads कान्तलोहस्य वा रज All the texts seem to be incorrect We have adopted a reading after collating all of them (3) This portion is want ng in B and M

सप्तमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

सह लक्षण[2]संस्कारै राज्ञापय महारसान् ।
अन्यच्च तादृशं देव रसविद्योपकारकम् ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[3]

माक्षिको विमल शैल[4] चपलो रसकस्तथा ।
सस्यको दरदश्चैव स्रोतोऽञ्जनमथाष्टकम्[5] ।
अष्टौ महारसाश्चैव[6] मेतान्[7] प्रथमत शृणु ॥ २ ॥
कृष्णास्तु भारत शुत्वा[8] योगनिद्रामुपागत[9] ।
तस्य पादतले विद्ध[10] व्याधेन मृगशङ्कया ॥ ३ ॥
ये तत्र[11] पतिता भूमौ क्षताद्रुधिरबिन्दव ।

---

(1) M reads देवी and nothing else (2) B reads लक्षणे which is not gram correct (3) B has भैरवोवाच। K has श्रीभैरव्युवाच। Both the readings are incorrect M has श्रीभैरव and nothing else. ( ) B reads मलस instead of विमल, which seems to be the blunder of the scribe K reads माक्षिका विमला शिला M reads शैलो which is gram inc. (5) K has स्रोतोऽञ्जनकमष्टकम् which is inc. [Vide रसरत्नसमुच्चय Chap II and रससार 6th Patala vs --3] (6) B reads महारसाश्च M reads महारसाश्चैव Both the readings are inc. (7) K reads मेतत् (8) K has श्रुत्वा (9) B reads मुपागता, which is gram. inc. (10) K has विद्ध, which has no sense here. (11) K reads एकत्र

ते निम्बफलसंस्थाना जाता वै माक्षिकोपला:[1] ॥ ४ ॥
माक्षिको द्विविधस्तत्र[2] पीतशुक्लविभागत:[3] ।
विमलस्त्रिविधो[4] देवि शुक्ल: पीतश्च लोहित:[5] ॥ ५ ॥
तैलारनालतक्रेषु गोमूत्रे कदलीरसे[6] ।
कुलत्थकोद्रवक्वाथै:[7] माक्षिकं विमलं तथा[8] ।
मुहु: शूरणकन्दस्थं स्वेदयेद्वरवर्णिनि[9] ॥ ६ ॥
क्षाराम्ललवणैरङ्ग-तैलसर्पि:[10]समन्वितम् ।
पुटत्रयं प्रदातव्यं तद्वयं शोधितं भवेत् ॥ ७ ॥

---

(1) This hemistich is wanting in B K reads माक्षिकोपला (without विसर्ग), which is gram. inc. M reads जाता माक्षिककोमलाः. (2) This hemistich is not found in B K has an incomplete charana—माक्षिको द्विधस्तत्र (3) पीत शुक्ला विभागत, a variant in K [रसरत्नसमुच्चय reads माक्षिको द्विविधो हेममाक्षिकतारमाक्षिक Chap II v 80] The following sloka is found in MS K only —चतुर्थो कारकाकार: पलिकापुटसन्निभ । तथागुलीयकाकारो भवकर्णिकासम ॥ इति माक्षिकलक्षण ॥ We have placed it in the footnote because we do not find these varieties of माक्षिक in any other MS., neither in रस स, nor in रससार (4) B reads विमलास्त्रिविधा K reads विमलास्त्रिविधो, which is inc (5) B has शुक्ल पीतश्च लोहितार here the last term is inc K has शुक्लपीतश्च [रस स mentions the different names of विमल according to its colour, as पीत —हेमविमल, शुक्ल —तारविमल, लोहित —कांस्यविमल Chap. II v 96] (6) गमूत्रकदलीरसै, a variant in K. (7) M reads कुलत्थकोद्रवक्वाथै, which is inc. (8) K reads माक्षिको विमलस्तथा, which is not gram. correct, as these are objects to स्वेदयत् (9) K reads this hemistich very imperfectly—मुहु: शूरणक दरवर्णिनि (10) B and M read तैलसर्पि

माक्षिकं चूर्णितं सम्य[1]-सुद्ध्यर्कंक्षीरभावितम् ।
सत्त्वं मुञ्चति सुध्मातं टङ्कणक्षौद्रमोदितम्[2] ॥ ८ ॥
कदलीकन्दतुलसी-नारङ्गाम्लयरिप्लुतम्[3] ।
सप्तसप्तपुटोपेतं[4] पञ्चद्रावकसंयुतम्[5] ।
स्त्रीस्तन्यमोदितं ध्मातं[6] सत्त्वं मुञ्चति माक्षिकम् ॥ ९ ॥
क्षौद्रगन्धर्व्वतैलाभ्यां[7] गोमूत्रेण घृतेन च ।
कदलीकन्दसारेण भावितं माक्षिकं मुहुः ।
मूषायां[8] मुञ्चति ध्मातं सत्त्वं शुल्वनिभं मृदु[9] ॥ १० ॥
देवदालीरसे क्षिप्ता[10] पादांशटङ्कणैर्युतम्[11] ।
मर्कटी मूषिका[12] कृत्वा धमेत् सत्त्वमपेक्षितम्[13] ॥ ११ ॥
किंसम चित कदलीरसेन
सुपाचितं[14] सूरणकन्दसम्पुटे ।

---

(1) सर्वं चूर्णितं सम्य a variant in M, which is partly correct (2) टङ्कण क्षुद्रमर्दित a variant in K (3) M reads पय प्लुतम् (4) M reads सप्तसप्तं पुटापेत wherein the first term is inc (5) M reads सयुतम् (6) B reads erroneously स्त्रीस्तन्य मोदित ध्मात K has स्त्रीस्तन्यमर्दित ध्मात (7) क्षौद्र गन्धकतैलाभ्यां a variant in B [Vide रस स Chap II vs. 89–90] (8) K reads मूषायां, which is incorrect [Vide p 39 note (11)] (9) B reads मृदु, which is not gram correct. M reads सत्व सत्त्वकं मृदु which is inc. as well as incomplete (10) M has क्षुप्ता (11) B and M read पादांश टङ्कण युतम् (12) K reads erroneously मूषिकां. (13) धमेत् सत्त्वमपेक्षित, a variant in B स च मुञ्चति पेक्षितम्, a variant in M (14) K reads सुभावित

वातारितैलेन पुटेन ताप्यं
पुटेन दग्धं वरशुद्धिमेति[1] ॥ १२ ॥
गोमूत्रैश्च सुहिचीरैः[2] भाव्यमेरण्डतैलकैः[3] ।
माक्षिकं दिनमेकन्तु मर्दितं वटकीकृतम् ।
अभ्रवद्धमयेत् सत्त्व[4] सप्तकस्याप्यय विधि [5] ॥ १३ ॥
ताप्यमावर्त्तकं धातु[6] माक्षिकं[7] मधुधातुकम् ।
माक्षिकं तिक्तमधुरं मेहार्श[8]क्षयकुष्ठनुत् ।
कफपित्तहरं बल्य[9] योगवाहि रसायनम् ॥ १४ ॥
ज्वरसन्निपातदारिद्र्याण्यपि[10] यन्नामकथनमात्रेण[11] ।
नश्यन्ति योजनशते[12] कस्तस्यालोहवेधकर[13] ॥ १५ ॥
॥ इति माक्षिकशुद्धिः ॥[14]

---

(1) M reads परशुद्धिमेति (2) गोमूत्रेण सुहिचीरैः a variant in K (3) B reads तैलकै (4) K reads सत्व M reads अभ्रकन्तु पतेन सत्त्वं (5) B has an incomplete charana—सप्ताप्यय विधि (6) ताप्य धातु संकथाक, an incorrect variant in M (7) M reads मार्थिक, which is an error of the scribe (8) B has मेहाशा, which is inc. M has महार्श (9) M reads बल्य (without अनुस्वार) (10) K has ज्वरसन्निपातदाद्याण्यपि M has ज्वरसन्निपातदारिद्र्याण्यपि Both seem to be inc. (11) K has तु after मात्रेण But we have not adopted it, because the final ण is optionally a गुरु letter (12) K reads योजनशतानि (13) B has कस्तौदंशभाववेधक which is entirely absurd M has कस्य लाभान्नोहवेधकर, which has no clear sense. (14) B reads इति माक्षिकक्रियाशुद्धि । This is wanting in M

विमल[1] शिग्रुतोयेन काङ्क्षीकासीसटङ्कणैः[2]।
वज्रकन्दसमायुक्तं भावितं कदलीरसे[3] ॥ १६ ॥
मोक्षक[4]क्षारसंयुक्तं ध्मापितं मूकमूषया[5]।
सत्त्वं चन्द्रार्कसंकाशं[6] प्रयच्छति न संशयः ॥ १७ ॥
॥ इति विमलशुद्धिः[7] ॥
पतितोऽपतितश्चेति[8] द्विविधः शैल ईश्वरि[9]।
ग्रन्थान्तरेऽपि कीर्त्योऽसौ[10] कीर्त्तितो बहुभिः सुरैः ॥ १८ ॥
निदाघे घर्मसंतप्ता धातुसारं धराधराः।
निर्यासं च विमुञ्चन्ति तच्छिलाजतु[11] कीर्त्तितम् ॥ १९ ॥
शिलावद्धातुकं[12] धाम शैलजं गिरिसानुजम्[13]।

---

(1) B and K read विमला but use its adjectives in the neuter gender, this is ungrammatical (2) कांचिकाकासीसटंकणै a variant in K कांचिकासिसटङ्कणै, a variant in M (3) M reads कदलीरसैः (4) K reads मोक्षिक M reads मोचक (5) M has धमित instead of धमित K has मूकमूखया, which is incorrect (6) M reads संयुक्त The 16th and the 17th slokas nearly agree with the texts in रस स Chap II vs 103–104] (7) Both B and K read विमलायद्धि। This is wanting in M (8) पतित पतितश्चैव, a variant in K. (9) B reads शैलमीश्वरि M reads द्विविधा शैलमीश्वरि, which is gram inc. (10) The portion commencing from this charana and ending in शोधयत् यत्न (slokas 18—21) is not found in B and M. (11) K reads शिलाजिनु, which seems to be inc. [Cf रस स Chap II vs 110—111] (12) K reads incompletely धातु (13) K has गिरि सानुकम्

जलदृद्रिजं[1] गिरिः शैलः प्रोक्तस्त्वयानुकीर्त्तितः ॥ २० ॥
धाराम्लगोजलैर्धौतं[2] शुध्यते च शिलाजतु ।
अथवा गोघृतेनापि त्रिफलाद्रार्द्रकद्रवैः ।
लोहपात्रे विनिक्षिप्य शोधयेत्तत्तु यत्नतः ॥ २१ ॥
शैलं विचूर्णयित्वा[3] तु धान्याम्लोपविषैर्विषैः[4] ।
पिण्डं बद्धा तु विधिवत्[5] पातयेच्चपलं यथा[6] ॥ २२ ॥
॥ इति शैलशुद्धिः[7] ॥
गौरः श्वेतोऽरुणः कृष्णश्चपलस्तु प्रशस्यते ।
हेमाभश्चैव ताराभो विशेषाद्रसबन्धकः[8] ॥ २३ ॥

---

(1) K reads जलाद्रिज, which is incorrect (2) This charana and the next five charanas are not found in B and M [रस स reads "धाराम्लगोजलैर्धौतं शुद्ध्येच्च शिलाजतु । शिलाधातु च दुग्धेन त्रिफलामार्कवद्रवे ॥" Chap. II, v. 117.] (3) विचूर्णयित्वा is gram. inc. The correct form is विचूर्ण्य, which, if adopted, destroys the metre. [This form of grammatical error is generally met with in the Purāṇas and Tantras. To avoid this error रस.स. reads शैल तु चूर्णयित्वा तु, which creates tautology of तु. This śloka (22nd) nearly agrees with the text in रस स Chap II v. 148] (4) K has an incorrect reading—धान्याम्लोपदकर्दि (5) This charana is wanting in K. M reads कृत्वा instead of बद्ध्वा (6) This charana is not found in K. M has पातयेच्चपलं यदा, which is unintelligible. [रस स. reads यथा Chap II. v. 148] (7) K reads इति शिलाजितशुद्धिः, which ought to be शिलाजतुशुद्धिः. (8) B reads रसबन्धन M reads रसबन्धनम्.

शेषौ मध्यौ च लाक्षावत्[1] शीघ्रद्रावौ तु निष्फलौ[2] ।
वङ्गवद्द्रवते[3] वह्नौ चपलस्तेन कीर्त्तितः[4] ॥ २४ ॥
वस्त्रेण बद्ध्वा चपलं लङ्घयेद्यदि सागरम् ।
वस्त्रञ्च वेष्टयेत् सद्यः तेनासौ चपलः स्मृतः ॥ २५ ॥[5]
मारयेत् पुटपाकेन चपलं गिरिमस्तके ।
देहबन्धं करोत्येव विशेषाद्रसबन्धनम् ॥ २६ ॥
चपलश्चपलावेधं करोति घनवत्सलः ।
चपलो लेखनः स्निग्धो देहलोहकरो मतः ॥ २७ ॥

॥ इति चपलशुद्धिः ॥[6]

मृत्तिका[7]गुडपाषाण भेदतो रसकस्त्रिधा[8] ॥ २८ ॥
पीतस्तु मृत्तिकाकारो मृत्तिकारसको वरः[9] ।

---

(1) B has शेषा मध्याश्च लाक्षावत्. M has शेषा मध्याश्च लाक्षाश्च, wherein the last term seems to be incorrect. (2) शीघ्रं द्रावाश्च निष्फला, a variant in B. K has शीघ्रद्रावौच, which is inc. रसद्रावाश्च निष्फलम्, a variant in M, wherein the last term is inc. (3) M reads नागवद्द्रवते. (4) The slokas 23rd and 24th nearly agree with the texts in रस.स. Chap. II vs 143-144. (5) The 25th sloka is not found in B and M. (6) The 26th and the 27th slokas with the portion— इति चपलशुद्धिः are not found in B and M. [The latter hemistich of the 27th śloka exactly agrees with the text in रस.स Chap II. v. 145] (7) M reads मूर्त्तिका, which is inc. (8) B reads भेदको तो, which is not correct. M reads भेदको रसत्रिधा, which is a defective charana. [But रस.स. states two sorts of रसक Vide Chap II. v. 149] (9) मृत्तिकारसतो वरम्, a variant in M, which is erroneous.

शुद्धाभो मध्यमो ज्ञेयः पाषाणाभः कनिष्ठकः[1] ॥ २९ ॥
कटुकालाबुनिर्यासैरालोड्य[2] रसकं पचेत् ।
शुद्धो दोषविनिर्मुक्तः[3] पीतवर्णस्तु जायते[4] ॥ ३० ॥
किमत्र चित्रं रसकः[5] रसेन
रजस्वलायाः कुसुमेन[6] भावितम् ।
क्रमेण कृत्वा उरगेन[7] रञ्जितं
करोति शुल्बं त्रिपुटेन[8] काञ्चनम् ॥ ३१ ॥
क्षीयते नापि वह्निस्थः सत्वरूपो महाबलः ॥ ३२ ॥[9]
रसकं चूर्णयित्वा तु बद्ध्वा वस्त्रे विचक्षणः ।
मूत्रे निधापयेत् स्त्रीणां सप्तरात्रं सुरेश्वरि ॥ ३३ ॥
पुष्पाणां रक्तपीतानां रसे पत्रैः[10] भावयेत् ॥ ३४ ॥

---

(1) K reads कनिष्ठक M reads कनिष्ठिक Both are incorrect.
(2) B has निर्यासै रालोड्य M has निर्यासैरालोड्य Both are incorrect.
(3) K reads दोष विनिर्मुक्त M reads विनिर्मुक्तो Both are grammatically incorrect.
(4) पीतवर्णस्तु जायते a variant in K which seems to be an error of the scribe. जायते पीतवर्णकः a variant in M. [Vide रस म Chap II vs 153 154]
(5) M reads रसको [The term रसक is of both genders]
(6) M reads रजस्वलाया कुसुमेन
(7) K reads मुरगेण [Both उरग (lead) and नाग (sulphur) are mentioned in [illegible] Chap 3]
(8) M has शुल्बं पुटेन
(9) This hemistich is not found in B and M. After this 32nd śloka we find [illegible] in K only; hence we have not inserted it in the text. It appears to be redundant.
(10) B reads पत्रैः which is evidently an error of the scribe. K reads [illegible] which is also incorrect, as the [illegible] of flowers is unusual.

क्षारैः स्नेहैस्तथा चाम्लैः भावितं रसकं मुहुः ।
ऊर्णालाक्षानिशा[1]पथ्या भूलताधूमसंयुतम्[2] ॥ ३५ ॥
मूकमूषागतं[3] ध्मातं टङ्कणेन समन्वितम् ।
सत्त्वं कुटिलसङ्काशं मुञ्चत्येव[4] न संशयः[5] ॥ ३६ ॥
गोभद्दो रसकस्तुत्थ[6] चितिकिट्टो[7] रसोद्भवः ।
खर्परो[8] नेत्ररोगारिः रीतिकृत्ताम्ररञ्जकः[9] ॥ ३७ ॥
रसको रञ्जको रूक्षो वातकृत् श्लेष्मनाशनः[10] ।
त्रिदोषघ्नन्तु तत्सत्त्वं नेत्रदोषविनाशनम्[11] ॥ ३८ ॥

॥ इति रसकशुद्धिः[12] ॥

कालकूट[13]विषं पीत्वा गरुड़ः सोढुमक्षमः ।

---

(1) B has ऊर्णालाक्षा तथा, wherein the first term is not correct K has पथा in lieu of निशा M has ऊर्णं instead of ऊर्णा [Vide रस.र. Chap II v 162, which mentions निशा] (2) K reads भूयुता, which is gram inc. (3) B has गते. K has मूत्वा M has पक्व in place of मूक All the readings are inc. (4) Vide रस स Chap II v 161, which says "वङ्काभ पतित सत्त्व." K reads मुञ्चत्यत्र. M reads मुञ्चत्येव (5) Cf. रस स. Chap II v. 162 (6) M has an incomplete charana—रसन्तु त्य (7) M reads भट्टो, which seems to be inc. (8) B has खर्परी. M has कर्परी. (9) K reads रतिकृत्ताम्ररञ्जकः. M reads रीतिकृत्ता त्रिरञ्जक. (10) M reads गात्रिणी, which is not correct. [रस.म. states कफपित्तविनाशन Chap II v 150] (11) K reads नेत्ररोगविनाशनम् M reads नेत्रदोष हरन्ति च, which is gram inc. (12) B has not इति M reads रसशुद्धि, which is not correct (13) B reads कालकूटे

सुधामपि तथावामत्[1] भुक्त चाग्नीविपामृते[2] ।
स्वय विनिर्गते चञ्चोः सस्यकोऽभूत् स कालिकः[3] ॥ ३९ ॥
एकधा सस्यकस्तस्य[4] स्त्रीमूत्रे भावयेद्रजः[5] ।
मग्न[6]शोणितमध्ये वा दिनमेकं निधापयेत् ॥ ४० ॥
तस्य चूर्णं महेशानि पादसौभाग्यसंयुतम्[7] ।
करञ्जतैलमध्यस्थं दिनमेकं निधापयेत्[8] ॥ ४१ ॥
मध्यस्थमन्धमूषायाः[9] धमयेत् कोकिलात्रयम्[10] ।
इन्द्रगोपकसंकाशं[11] सत्त्वं पतति शोभनम्[12] ॥ ४२ ॥
एकधा सस्यकस्तस्मात्[13] खातो निपतितो भवेत् ।

---

(1) B reads स्वधावामत् K reads सुधां वाद M reads सुधामविनधामार्त, which is unintelligible We have kept चवामत्, though gram incorrect, merely for the sake of metre (2) घोत्तमासौविषामृते, a variant in B धुत्तामासोदविषामृते, a variant in K. घोत्तमाग्नीविषाहते, a variant in M [Vide रसरत्नसमुच्चय Chap II. vs. 126–127] (3) M reads सकालत (4) एकधा सस्यकस्तथ a reading in K which seems to be inc M reads एकया instead of एकधा. (5) M reads द्रावयेद्रज (6) M has घर (7) M has an incorrect reading—पादसन्नसाध्यमयुतम् (8) Cf रस स Chap II. v 133 (9) K has चन्धमूषाणां, which is erroneous M has मयमूषायां, which is absurd. रस स has चन्धमूषास्थमध्यस्थ Chap II v. 134 (10) K reads धापयेत् रस स. reads also धापयेत् कोकिलत्रयम् Chap II. v 134. (11) M has an absurd reading—वगोपकाभासाभासा. रस स has इन्द्रगोपाकृति चेद (12) रस स. reads भवति instead of पतति Chap II v. 134. (13) K reads सस्यकस्तस्य. M reads एकया सस्यकामध्ये.

कालिकारहितो रक्तः शिखिकण्ठ[1]समाकृतिः ॥ ४३ ॥
सस्या मयूरतुल्य स्यात्[2] वज्रिकृत् कालनाशन.[3] ।
रसायने तु योग्यः स्याद्[4] वयस्तम्भकरो भवेत् ॥ ४४ ॥
सस्यकः शुद्धिमाप्नोति रक्तवर्गेण भावितः[5] ॥ ४५ ॥

॥ इति सस्यकशुद्धिः ॥

दरदस्त्रिविध. प्रोक्त[6]श्चर्मारः शुकतुण्डक.[7] ।
हंसपादस्तृतीयः स्याद्[8] गुणवानुत्तरोत्तरः[9] ॥ ४६ ॥
चूर्णपारदभेदेन[10] द्विविधो दरदः पुनः ॥ ४७ ॥

---

(1) K has शिखिहस M has शिखिकर्णि But रस.म. has मयूरकण्ठसच्छाय Chap. II v 127 (2) B has तुल्य स्याद् K has तुल्य स्या M has तुल्य All the readings are gram incorrect (3) B reads कालनाशन, which has no clear sense K reads वज्रिकृद्वज्रिनाशन (4) B and K have यत्य स्याद् M has य स्यात् Both are gram inc (5) K and M read रसवर्गेण, which is evidently an error, because we find in रस.म रक्त वर्गेण, which is supported by the MS B M has भावितम्, which is gram erroneous. [Vide रस म. Chap II v. 130] (6) दरदस्त्रिविधा रक्त, a variant in B and M (7) B has चर्मारशुकदण्डक M has चर्माम शुकदण्डक (8) B and M read हंसपादस्तु त्रेप स्यात् [रस म reads हंसपाक Vide Chap III v. 139.] (9) All the MSS. have उत्तरोत्तरम्, but since दरद is written in the masculine gender, it ought to have an adjective in the same gender (10) K reads भेदानि M reads पारद Both are inc.

गोमासे माहिषे मूत्रे[1] दध्यम्लतिलतैलयो[2] ।
एकैक त्रिदिनं पक्का शिखिपित्तेन भावयेत् ॥ ४८ ॥
दरद पातनायन्त्रे[3] पातयेत् सलिलाश्रये[4] ।
सत्त्व तु सूतसकाश[5] जायते नात्र संशय[6] ॥ ४९ ॥
लवुकन्दरदो म्लेच्छो[7] हिङ्गुल चूर्णपारदम्[8] ।
मणिरागजमस्यैव[9] नाम चर्मारगन्धिकम्[10] ॥ ५० ॥
तिक्तोष्ण हिङ्गुलं दिव्य[11] रसगन्धकसम्भवम्[12] ।
लोहकुष्ठहर दिव्य[13] बलमेधाग्निदीपनम् ॥ ५१ ॥

---

(1) The portion commencing from this charana and ending in छत्ताकारघटोपरि (48—70) is wanting in K (2) दध्य सलिलतैलयो a variant in M, which seems to be incorrect (3) M has दरद पात यन्त्र पात्र wherein the first term is gram inc [For पातनायन्त्र vide रस स Chap IX vs 6—8] (4) The term पातयेत् is wanting in B, which reads सलिलाश्रया M reads सलिलाश्रय But as we see in रस स, which nearly agrees with this sloka, the term जलाश्रये we have adopted the above reading as correct one [Vide Chap III v 144] (5) सत्व सूतकसङ्काश, a variant in M [रस स reads सत्वसत्त्व सूतसकाश Chap III v 144] (6) रस स reads पातयेन्नात्र सशय [Chap III v 144] (7) M has an incorrect and incomplete reading—लघुकन्दराक्षेम (8) B reads पूर्णपारम M reads पूर्णपारदम् (9) मणिरागमकरदसर a variant in B मणिकामाकर सैव a variant in M Both the readings seem to be inc (10) B reads नामा M reads न मा चर्मारगन्धिकम् (11) M reads द्रव्य (12) M reads संभवेत् which is not correct (13) B has चाहकुष्ठहर द्रव्य M has दीका, which has no sense

किमत्र चित्रं दरदः सुभावितः
घोरेण सैप्या बहुशोऽम्लवर्गैः ।
सितं सुवर्णं बहुघर्म्मतापितं
करोति साक्षाद्वरकुङ्कुमप्रभम् ॥[1] ५२ ॥

॥ इति दरदशुद्धिः ॥

वल्मीकशिखराकारं भङ्गे नीलोत्पलद्युति ।
घृष्टन्तु गैरिकच्छाय[2] स्रोतोज सुमवन्दितं[3] ॥ ५३ ॥
गोशकृद्रसमूत्रेषु घृतक्षौद्रवसासु च ।
भावित बहुशस्तच्च क्षिप्रं बध्नाति सूतकम्[4] ॥ ५४ ॥

॥ इति स्रोतोऽञ्जनशुद्धिः ॥[5]

॥ इत्यष्टमहारसशुद्धि ॥[6]

एवं महारसाः[7] प्रोक्ताः शृणुष्वोपरसान्[8] प्रिये ॥ ५५ ॥

---

(1) M reads घर्म्मतापित. This sloka agrees with the text in रस र. except the term सित, which is घन [Chap III. v 143] (2) घृष्टन्तु गैरिकछाय,—an incorrect variant in M. (3) M reads सोत ज्ज which is evidently an error This śloka agrees with the text in रस र except the last term, which is सुगतवन्दितं. (4) Cf रस र Chap. III v 107. (5) This portion is wanting in M (6) This portion is not found in M. (7) B reads महारसा (without विसर्ग), which is inc. (8) M has शृणुष्वे द्य रसान्, which is gram. inc. [The verb शृणुष is gram. inc. The correct form is [illegible] This sort of error is generally seen in the Purāṇas and Tantras For a similar grammatical anomaly vide ante page 100, note 3]

गन्धकस्तालकः[1] शिला सौराष्ट्री खग[2]गैरिकम् ।
राजावर्त्तश्च[3] कङ्कुष्ठम्[4] अष्टौ[5] उपरसाः स्मृताः[6] ॥ ५६ ॥
श्वेतद्वीपे पुरा देवि सर्व्वरत्नविभूषिते ।
सर्व्वकाममये रम्ये तीरे क्षीरपयोनिधेः[7] ॥ ५७ ॥
विद्याधरीभिर्मुख्याभिरङ्गनाभिश्च योषिते ।[8]
सिद्धाङ्गनाभिस्त्रिविष्टाभिस्तथैवाप्सरसां गणैः ॥ ५८ ॥
देवाङ्गनाभिरन्याभिः क्रीडिताभिः पुरा प्रिये ।
गीतनृत्यैर्विचित्रैश्च वाद्यैर्नानाविधैस्तथा ॥ ५९ ॥
एवं[9] सक्रीडमानायास्तवाभूत् प्रसृतं[10] रजः ।
तद्रजोऽतीव सुश्रोणि[11] सुगन्धि सुमनोहरम्[12] ॥ ६० ॥
रजसश्चातिबाहुल्यात् वासस्ते रक्तता[13] ययौ ।
तत्र त्यक्त्वा तु तद्वासः[14] सुस्नाता[15] क्षीरसागरे ॥ ६१ ॥

---

(1) B reads here गन्धक तालक But it writes afterwards गन्धक and तालक (2) M reads खर here but we see afterwards in B and M काशीश instead of खग or खर [Vide sloka 81] (3) B and M read at first राजावत्त, but afterwards राजावर्त्त (4) B reads कङ्कुष्ट (5) B has अष्टा, which is grammatically inc (6) B reads स्मृत (7) B has पयोनिध (without विसर्ग), which is incorrect. (8) This hemistich and the next three are not found in M (9) M reads एवं (10) B reads प्रसृत, which is neither accurate nor metrical (11) M has सुश्रोणि, which is gram. inc (12) B reads सुमनस्तरम् (13) B reads रक्तता (14) B has तद्वस्त्र. (15) M reads सुस्नाता

हृता[1] देवाङ्गनाभिस्त्वं सुरैश्चापि पुरं[2] गता ।
ऊर्म्मिभिस्ते रजोवस्त्रं[3] नीतं मध्ये[4] पयोनिधेः ॥ ६२ ॥
एवं ते शोणितं भद्रे प्रविष्टं क्षीरसागरे ।
क्षीराब्धिमथने चैतदमृतेन सहोत्थितम् ।
निजगन्धेन तान् सर्व्वान् हर्षयद्देवदानवान्[5] ॥ ६३ ॥
ततो देवगणैरुक्त[6] गन्धकाख्यो भवत्वयम् ॥ ६४ ॥
रसस्य बन्धनार्थाय जारणाय[7] भवत्वयम् ।
ये गुणाः पारदे प्रोक्ता[8]स्ते चैवास्य भवन्त्विति ॥ ६५ ॥
इति देवगणैः प्रीतैः पुरा प्रोक्तं सुरेश्वरि ।
तेनायं गन्धको नाम विख्यातः क्षितिमण्डले ॥ ६६ ॥
स चापि त्रिविधो देवि शुकचञ्चुनिभो वरः ।
मध्यमः पीतवर्णः स्याच्छुक्लवर्णोऽधमः प्रिये ॥ ६७ ॥
कारञ्जैरण्डतैलेन द्रावयित्वाजदुग्धके[9] ।
सिञ्चेदुन्मत्तनिर्यासे[10] त्रीन् वारांस्तं[11] पृथक् पृथक् ॥ ६८ ॥

(1) B reads हता, which is not accurate. (2) B has सुरैरपि पुरा, which has no sense. (3) ऊर्म्मिभी मध्यक्षीरस्य, a variant in M. (4) This term is wanting in M. (5) Both B and M read सर्व्व-दानवान्, which creates tautology. (6) M has देवगणैर्युक्त, which appears to be incorrect (7) M reads जारणार्थाय (8) B has पारदे प्रोक्ता, which is gram inc M has पारदेऽप्युक्ता (9) द्रावयित्वा च दुग्धके, a variant in M. (10) M reads सिञ्चेदुग्धमनिर्यासे, wherein the middle term seems to be inaccurate. (11) Both B and M read त्रीन् वारान्, which is gram inc.

ज्वालिनीबीजचूर्णेन मत्स्यपित्तेन भावयेत् ।
भृङ्गाम्भसा वा सप्ताहं भावित. चालितोऽम्भसा[1] ॥ ६८ ॥
तापितो बदराङ्गारे.[2] घृताक्ते लोहभाजने ।
आवर्त्तितश्च मृद्वग्नौ घृताक्त[3]कर्पटोपरि ॥ ७० ॥
क्षिप्र भृङ्गस्य निर्यासे[4] चालितो गन्धको हित.[5] ॥ ७१
गन्धको हि स्वभावेन रसरूप [6] स्वरूपत: ।
गन्धक शोधयेत् क्षीरे[7] शृङ्गवेररसे तथा[8] ॥ ७२ ॥
रसे च[9] भृङ्गराजस्य निम्बुकस्य रसे तथा[10] ।
शोधित. सप्तवाराणि[11] गन्धको जायतेऽमल:[12] ॥ ७३ ।

॥ इति[13] गन्धकशुद्धि: ॥

तालक. पटल. पिण्डो द्विधा तत्राद्य उत्तम: ।
कुष्माण्ड तु शत[14] वारान् तालकं स्वदयेद्बुध. ॥ ७४ ॥

---

(1) B has भावित चालिताम्भसा M has भावितं चालिताम्भसा Both the readings seem to be inaccurate (2) तापीतबदराङ्गारे, a variant in M which is evidently an error of the scribe (3) M reads घृताक्ते (4) निक्षिप्य भृङ्गनिर्यासे a variant in K. M reads भृङ्गस्य सारेण (5) M reads हितम् which is grammatically inc, being an adjective to गन्धक. (6) B reads रस रूप, which is not correct (7) M has क्षारे (8) K has शृङ्गवरसैस्तथा. M has शृङ्गिवररसे तथा (9) K reads रसग which is inc. (10) निम्बकस्य रसै शत, a variant in K. निम्बकस्य रसै तथा a variant in M (11) All the texts have this reading, which is not authorised by any lexicon The correct form is सप्तवारान् (12) M reads गन्धको निर्मलो भवत्. (13) This term is wanting in B (14) M reads शतान्, which is gram. inc.

स्नुक्‌क्षीरकटुकालाबु[1]-रसयोः सप्तधा पृथक्।
तिलसर्षपशिग्रूणि लाक्षा च लवणं गुडः[2]।
टङ्कणं च युतैर्ह्येतैः[3] तालकं भूधरे द्रवेत्[4] ॥ ७५ ॥
व्याधिघातफलक्षारं[5] मधु[6]कुष्माण्डकं तथा।
द्रवैः[7] पुनर्नवोद्भूतैः सप्ताहं मर्दयेद्बुधः ॥ ७६ ॥
दत्त्वा पादांशकं[8] सर्व्वं ततः पातनयन्त्रके।
दद्यात् पुटं गजाकारं[9] पतेत् सत्त्वं सुतालकात्[10] ॥ ७७ ॥
॥ इति तालकशुद्धिः ॥[11]
रक्ता शिला[12] तु गोमांसे लुङ्गाम्लेन विपाचिता[13]।
(त्रिपुष्पेण पृथग्भाव्या शिला तालकवद्भवेत्।)[14]

---

(1) B has स्नुक्क्षीरकटुकालाबु which is unintelligible, as well as defective in metre K has स्नुहार्कक्षीरकटुकौ M has स्नुक्‌क्षीरकटुकालाबु.
(2) M has गुडम् (3) B reads युत ह्योते, which is gram incorrect M reads युत ह्येते (4) K reads धमेत् M reads द्रवत्, which is inc (5) व्याधिघातबल्वार, a variant in B व्याधीहतफलक्षार, a variant in K M has an incomplete charana—व्याधिघातफ रक्ष (6) B reads मधु M has not this term ( ) B reads द्रावै (8) M reads पादांशकम (9) M reads गजकाद्यात् (10) पतेत् सर्वं सुतालकम्, a variant in M (11) This is wanting in B and M
(12) K reads रक्तां शिलां, which seems to be gram inc (13) लुङ्गाम्ले त्रिविपाचिता, a variant in B. लुङ्गाम्लेन तु पाचिते, a variant in K. लुङ्गाम्लेन विपाचितम्, a variant in M The last two readings are gram incorrect.
(14) This hemistich is found only in M

ता रक्तपीतपुष्पाणां रसे पित्तैश्च भावयेत् ॥ ७८ ॥

॥ इति शिलाशुद्धिः ॥[1]

सिता कृष्णा च सौराष्ट्री चूर्णखण्डाम्लिका च सा[2] ॥७९॥

गोपित्तेन[3] शतं वारान् सौराष्ट्रीं भावयेत्ततः ।

धमित्वा पातयेत् सत्त्वं क्रमेण चातिगुह्यकम् ॥ ८० ॥

॥ इति सौराष्ट्रीशुद्धिः ॥[4]

काशीसं त्रिविधं शुक्लं[5] कृष्णं पीतमिति प्रिये ॥ ८१ ॥

काशीसं चूर्णयित्वा तु कासमर्दरसेन च ।

राजकोशातकीतोये[6] पित्तैश्च[7] परिभावयेत् ॥ ८२ ॥

॥ इति काशीसशुद्धिः ॥[8]

गैरिकं त्रिविधं रक्तहेमकेवलभेदतः[9] ।

रक्तवर्गरसक्वाथपित्तै[10]स्तद्भावयेत् पृथक् ॥ ८३ ॥

अनेन क्रमयोगेन गैरिकं विमलं धमेत्[11] ।

क्रमात् सितञ्च[12] रक्तञ्च सत्त्वं पतति शोभनम् ॥ ८४ ॥

॥ इति गैरिकशुद्धिः ॥[13]

---

(1) This is wanting in B and M. K. has इति मनःशिलाशुद्धिः । (2) M reads चरित सालिकाचम which is unintelligible. (3) M has गोपित्तन which is inc. (4) This is wanting in B and M. (5) K. has काशस विधशुक्ल M has कासीसमन्यो शुक्ल. Both are incomplete. (6) K. reads कोशतकी T reads तारे (7) M reads पक्वैश्च (8) This is wanting in B and M. (9) हेमच सितभेदतः a variant in M. (10) M reads पित्ते which is inc. (11) K. reads भवेत् (12) M reads पीतञ्च (13) This is wanting in B and M.

राजावर्त्तो द्विधा देवि गुलिका[1]चूर्णभेदतः ॥ ८५ ॥
तच्चूर्णं देवदेवेशि मह्हिषोक्षीरसंयुतम्[2] ।
विपचेदायसे पात्रे गोघृतेन विमिश्रितम्[3] ॥ ८६ ॥
तच्चूर्णितं सुरेशानि[4] कुनटीघृतमिश्रितम्[5] ।
सौभाग्यपञ्चगव्येन पिण्डीबद्धं तु[6] कारयेत् ।
धमितं खादिराङ्गारैः[7] सत्त्वं मुञ्चति शोभनम् ॥ ८७ ॥

॥ इति राजावर्त्तशुद्धिः ॥[8]

कङ्कुष्ठं विद्रुमच्छायं[9] तच्च सत्त्वमयं प्रिये[10] ॥ ८८ ॥

॥ इति कङ्कुष्ठम् ॥

मूर्व्यावर्षोदककणा-वङ्किशिग्रुशिफारसैः[11] ।
कदली[12]कान्दसारेण वन्ध्याकोशातकीरसैः[13] ॥ ८९ ॥

---

(1) K reads गुटिका (2) K reads सिश्रित (3) M reads समिश्रितम् (4) M has सुरेशानि (5) B reads कुनटि K reads संयुतम् M reads कुनटी, which appears to be the error of the scribe. (6) B reads पिण्डीबध तु K reads पिण्डिबद्ध तु M reads पिण्डबद्धम्. (7) धामित खदिराङ्गारै, a variant in B K reads धामित M reads धमित (8) This is wanting in B and M We find the 84th sloka in all the MSS after इति राजावर्त्तशुद्धि, but looking at the context, we placed the same after the 83rd sloka. (9) M reads विद्रुमच्छाया, which is gram inc (10) B reads यत्र K reads सत्व तु यत्प्रिये (11) B has वनशिग्रु K has नवसीक M has शिफारसै. (12) K reads कदली (13) K reads कोशतकी, which seems to be incorrect.

काकमाची[1] देवदालो[2] वज्रकन्दरसैस्तथा[3] ।
एभिर्व्यस्तै[4] समस्तैर्वा चाराम्लस्नेहसैन्धवै. ।
महारसाश्चोपरसा शुद्धिमायान्ति भाविता. ॥ ८० ॥
लाक्षालवणसौभाग्य-धूमसार[5]कटुत्रयम् ।
शिग्रुमूल[6] मधूच्छिष्ट पथ्यागुग्गुलुधातव[7] ॥ ८१ ॥
सर्जिकासर्जनिर्यास[8] पिण्याकोर्णासमन्वितम्[9] ।
पारावतमलक्षुद्रमत्स्यद्रावकपञ्चकम्[10] ॥ ८२ ॥
तिलसर्षपगोधूम मापनिष्पावचिक्कसम्[11] ।
छागक्षीरेण[12] सयुक्त वज्रपिण्डी तु कीर्त्तिता[13] ॥ ८३ ॥
अनया वज्रपिण्ड्या तु पञ्च[14]माहिषयुक्तया ।
महारसा मोदितास्तु पञ्चगव्येन भाविता ॥ ८४ ॥
कोष्ठे[15] खराग्निना ध्माता[16] सत्त्व मुञ्चन्ति[17] सुव्रते ।

(1) K has काषूमचि which appears to be incorrect (2) M reads देवदाली (3) B and M have रसैश्च च. (4) M reads एभमैश (5) M reads द्रुमसार (6) K reads शिग्रुमूल M reads शिग्रमूल (7) पथ्यां गुग्गलधातव, a variant in B, wherein the first term is incorrect M reads सर्जिकम् in tead of धातव (8) B has सर्जिनियास M has सर्जनियासपिण्याको (9) पिण्याकोर्णासमन्विता a variant in K M has an incomplete charana—णासमन्वितम् (10) B reads पञ्चम (11) M has निष्पचिक्कस (12) K reads छागी चीरण (13) वज्रपिण्डी तु कीर्तिता an incorrect variant in K वज्र-पिण्डीति कीर्त्तित, a variant in M, wherein the last term is gram inc. (14) M reads पञ्च (15) K reads काष्ठ M reads काष्ठ (16) B and M read ध्मात (17) K and M read मुञ्चति

एवं शिलाभ्यो जीवेभ्यो रुद्रभ्यः सत्त्वं प्रजायते[1] ॥ ८५ ॥

॥ इत्युपरसा अष्टौ ॥[2]

एवं चोपरसाः प्रोक्ताः शृणु[3] लोहान्यतः परम् ॥ ८६ ॥
सुवर्णं रजतं ताम्रं तीक्ष्णं वङ्गं भुजङ्गमम्[4] ।
लोहन्तु[5] षड्विधं तच्च यथा पूर्वं तदक्षयम् ॥ ८७ ॥
तत्रादितः सुरेशानि सारं लोहद्वय स्मृतम्[6] ।
साधारणौ तीक्ष्णशुल्वे[7] वङ्गनागौ[8] तु पूतिकौ[9] ॥ ८८ ॥
रसजं[10] चैवजं चैव लोहसंकरजं[11] तथा ।
त्रिविधं[12] जायते हेम चतुर्थं नोपलभ्यते ॥ ८९ ॥
रक्ताभं पीतवर्णं च द्विविधं[13] देवि काञ्चनम् ।
दाहे[14] रक्तं सितं छेदे निकषे[15] कुङ्कुमप्रभम् ॥ १०० ॥
सगौरवं मृदु[16] स्निग्धं तार[17]शुल्वविवर्जितम् ।

---

(1) B reads प्रजायते. M reads प्रजायत (2) This is wanting in B and M (3) M reads शृणु, which is incorrect (4) ताम्रक वङ्गभुजगमा, a variant in K लौह वङ्गं तु भुजङ्गमा, an incorrect variant in M [The term नाग=भुजङ्गम=सीस.] (5) तु is wanting in K (6) K reads मत (7) B reads तिक्ष्णशुल्वे. K reads साधारणो, which is gram inc. (8) M reads नागवङ्गौ (9) B has पूतिकौ K has पूतिकौ M has पौतिकौ We have adopted the above reading after collating all the texts (10) M reads रसजः. (11) M has लोहसङ्करजो, which is gram inc. (12) M reads त्रिविधो, which is not gram correct (13) M has त्रिविध (14) M reads साधे (15) K reads निकषे (16) B has गुरु, which seems to be a tautology (17) B reads ग्रन्थि

हेम षोडशवर्णाढ्यं शस्यते देहलोहयोः ॥ १०१ ॥
मृत्तिका[1] मातुलुङ्गाम्ले [2] पञ्चवासरभाविता[3] ।
सभस्मलवणा[4] हेम शोधयेत् पुटपाकतः ॥ १०२ ॥
शुक्लञ्च तारकृष्णञ्च[5] द्विविधं रजतं प्रिये ।
गुरु स्निग्धं मृदु श्वेतं तारमुत्तममिष्यते ॥ १०३ ॥
नागेन क्षारराजेन द्रावितं शुद्धिमिच्छति ।
तारं त्रिवारं निक्षिप्तं पिशाची[6]तैलमध्यतः ॥ १०४ ॥
ताम्रं च द्विविधं प्रोक्तं रक्तं[7] कृष्णं सुरेश्वरि[8] ।
घनघातसहं स्निग्धं[9] रक्तपत्रं[10] मृदूत्तमम्[11] ॥ १०५ ॥
सुह्यर्कक्षीरलवण[12] क्षाराम्लपरिलेपितम्[13] ।
ताम्रपत्रं च निर्गुण्डी रसमध्ये तु ढालयेत्[14] ॥ १०६ ॥

---

(1) M reads मृत्तिका which is gram inc. (2) B has मातुलुङ्गाम्ले which is incorrect (3) K reads पञ्चवारं सुभावितं M reads पञ्चवासरभाविताम्, which is gram incorrect (4) M has सभस्मलवणं which is not correct (5) B reads तारकृष्णञ्च K reads तारकृष्णञ्च (6) B has पिशाचं which is unintelligible (7) रक्तं is wanting in B thus destroying the metre (8) K reads सुरेश्वरि, which is a palpable error of the scribe (9) घनघातसहाक्षार a variant in K. घनवातसहस्निग्ध a variant in M where in वात seems to be inc. (10) K reads रक्तपात्रं. M reads रक्तपात्र (11) Both B and K read मृदुत्तमम् which is inc (12) B reads क्षारलवण The letter क after सुह्य is wanting in M (13) K reads परिपचित M reads विरहपिपक्ष (14) निर्गुण्डारसमध्ये तु कालयेत् a variant in M

रोहणं वाजरं चैव[1] तृतीयं च पडालकम्[2]।
इति तीक्ष्णं त्रिधा तत्र कान्त[3]लोहमिति स्मृतम् ॥ १०७ ॥
नीलं कृष्णमिति स्निग्धं[4] सूक्ष्मधारमयः[5] शुभम्।
गुडूची[6] हंसपादी च नक्रमालः[7] फलत्रयम्[8] ॥ १०८ ॥
गोपालकी[9] गोरसोन[10] तुम्बुरुर्लोहनिघ्नकः[11]।
एषां रसे ढालयेत्तत्[12] गिरिदोषनिवृत्तये ॥ १०९ ॥
वपु च[13] द्विविधं ज्ञेयं श्वेत[14]कृष्णविभेदतः।
श्वेतं[15] लघु मृदु स्निग्ध-मुत्तमं वङ्गमुच्यते ॥ ११० ॥
नागस्त्वेकविधो[16] देवि शीघ्रद्रावी[17] मृदुर्गुरुः ॥ १११ ॥
महिषस्यास्थिचूर्णेन वापात्स्मूत्रसेचनात्।
वङ्गं शुद्धं भवेत्तद्वत्[18] नागो नागास्थिमूत्रतः[19] ॥ ११२ ॥

---

(1) M reads राजक चैव (2) M reads पटोलकम् (3) B reads कान्ती M reads कान्ती (4) नील कृष्ण मतिस्निग्ध, a variant in K. (5) K has सूक्ष्मधारमय M has सूत्रधारमयम. The terms मय and मयम् are not correct. (6) B reads गुडुची M reads गन्धूची (7) B and K read नक्रमाला M reads नक्रमाल. (8) M has फलत्रयम्, which seems to be the error of the scribe. (9) B reads गोपालिकी K reads शेफालिका (10) All the texts read गोरसानां, wherein the sixth case ending cannot be accounted for (11) K has तुतुरुलोहविघ्नक". M has तुम्बुरोहच निघ्नकम्. (12) M reads ढालयेतत् (13) K reads वपुय (14) B and M read सित (15) K reads सित. (16) M has नागमेकविध (17) K reads शीघ्रद्रावि (18) K reads भवेद्धौ. M reads भवेत्त्वितत् (19) The term नागो is wanting in B K has वापास्थिमूत्रत, which is incomplete as well as incorrect.

गौरीफलानि[1] तुरको रजनी तुम्बुरूणि च[2] ।
कुवेराक्षस्य वीजानि मल्लिकायाश्च सुन्दरि ॥ ११३ ॥
पलाशशुष्कापामार्ग[3] चारसुक्क्षीरयोगत:[4] ।
सप्तधा परिवापेन शोधयन्ति भुजङ्गमम्[5] ॥ ११४ ॥
स्नुही[6]क्षीरसमायोगात् वङ्गं[7] चावापयेत्तत: ॥ ११५ ॥
स्नुह्यर्कक्षीरहलिनी कञ्चुकी[8]कन्दचित्रकै: ।
गुञ्जाकरञ्जधुत्तूर[9] हयगन्धाह्वितालकै:[10] ॥ ११६ ॥
नक्तमालेङ्गुदीशक्र[11] वारुणीमूलसंयुतै: ।
पिष्टैर्माहिषतक्र तु[12] सप्तरात्रोषितैस्तत: ।
निपेक: सर्व्वलोहाना मल हन्ति न संशय.[13] ॥ ११७ ॥
देवदालीफलरज. स्वरसैर्भावितं मुहु: ।

(1) B has गौरीफलानीह. M has गौरीफलानी. Both the readings seem to be incorrect (2) रजनि तु कनकि च, an incorrect variant in K. M reads रजनी instead of रजनी (3) पलाश पञ्चपामार्ग a variant in B, which seems to be erroneous (4) चारसुक्क्षीर योगत, a variant in K, which destroys the metre. (5) M reads भुज भ्रमा, which is gram incorrect (6) B reads स्नु क्षु. M reads सुरौ Both are unintelligible. (7) M reads पाक (8) K has कञ्चुको, which appears to be the error of the scribe (9) B reads धत्तूर K reads धर्तूर M reads धुधुर (10) B has तालकै K has यि instead of ह्वि, which is not correct. (11) K reads नक्तमालेङ्गुदीशक्र which is gram inc. M reads वक्र instead of शक्र (12) M reads तक्रेषु (13) M reads निषक्त, which is a tautology

द्रावयेत् कनक वापात्[1] भूयो न[2] कठिन भवेत् ॥ ११८ ॥
अखिलानि च सत्वानि[3] द्रावयेत्तत्प्रभावत [4] ॥ ११९ ॥
समाप्त सुरगोपस्य सुरदाख्याय[5] यद्रज ।
आवापात् कुरुते देवि कनक जलसन्निभम् ॥ १२० ॥
मण्डूकास्थिवसाटङ्क-हयलालेन्द्रगोपकै [6] ।
प्रतिवापेन कनक सुचिर तिष्ठति द्रुतम्[7] ॥ १२१ ॥
त्रि सप्तकृत्वो[8] गोमूत्रे ज्वालिनीभस्म[9]गालितम् ।
शोषयेत्तस्य वापेन तीक्ष्ण मूषागत[10] द्रवेत् ॥ १२२ ॥
त्रि सप्तकृत्वो[11] निस्तुल भस्मना भावितेन तु[12] ।
कैतक्यास्तु रसैस्तीक्ष्णम्[13] आवापाद्द्रवता व्रजेत् ॥ १२३ ॥
पञ्चधात्रीफलरसै मर्द्दे[14] सप्ताहभावितम् ।

---

(1) K reads वापि (2) M reads भूयन which is gram inc (3) च खिलि च सत्वानि an incomplete variant in B K reads सत्व नि अखिलानि च सत्वानि an incorrect variant in M (4) B has an incomplete charana—द्रावयेत् प्रयत्न K has द्रावयत्तत्प्रयत्न (5) M reads सुद राय यद्रज which is incorrect (6) K reads गोपजै M reads हयलालनगोपकै which is unintelligible (7) B has an incomplete charana—सुचिर ति द्रुत (8) B reads त्रि सप्तकृत्वा K and M read त्रिसप्तकृत्वो Both are gram inc (9) K reads ज्वालिनि M reads ज्वालनगोपत्र (10) K has मूषागत which is inc [Vide p 39 note (11)] (11) All the MSS read त्रिसप्तकृत्वा which is grammatically erroneous (12) K reads त्रिस्तलेन तु (13) B reads रसत्तीक्ष्णम् K reads कैतक्या सुरसैस्तीक्ष्णा Both are gram inc (14) B reads मर्दि

पुन कञ्चुकितोयेन[1] भावित सप्त[2]वासरम् ॥ १२४ ॥
शरावयुगलान्त स्थ[3] सुदृढ परिधामितम्[4] ।
तत्तीक्ष्णचूर्ण[5] देवशि रसरूप प्रजायते ॥ १२५ ॥
तालक गन्धपाषाण[6] शिलामाक्षिकगैरिकम् ।
कासीस खगडसौराष्ट्री[7] तुल्यमभ्रकमेव च ॥ १२६ ॥
शङ्खशृगान्तरचूर्णा[8] कुक्कुटस्य मल[9] तथा ।
मयूरगृध्रमार्जार विष्ठा च समभागकम्[10] ॥ १२७ ॥
भावयेच्चि[11] स्नुहीचोरै[12]देवदाली[13]रसेन च ।
तत्कल्क[14]मष्टमाशेन लोहपत्राणि[15] लेपयेत् ॥ १२८ ॥
धमे द्रुत भवल्लोहमेतेरव निषिचयेत्[16] ।

(1) K reads कञ्चुकी M reads पाम in place of पुन which is inc (2) M reads भावितसप्त (3) शरावयुगलस्थ च a variant in B शराव युगलस्थ च a variant in K Both the readings seem to be incorrect. (4) B reads erroneously—परिधावापित. M reads परिधामित (5) K has ताक्ष्णचूर्णानि which is not gram correct (6) B and K read गन्धपाषाण which is not correct, as the term is in masculine gender M reads स लसाभ्रकपाषाण which is not accurate (7) M has कासीस खगडसौर इ (8) M reads शङ्खनाभ्यन्तरोद्गाणा (9) B and K have मलतथा (10) B and K read सममागिकम् (11) B reads भावयत्रि. K reads भावरा चि M reads भावयेत् The first two readings are incorrect and the last is incomplete (12) M reads स्नुहिचोरै (13) M reads देवसाल्यो (14) M has तत्कल्प which seems to be inc. (15) B and M read लोहपात्राणि (16) एतै रतिविमयदत् an incorrect variant in K.

अङ्कोलस्य तु मूलानि काञ्जिकेन प्रपेषयेत्।[1]
लोहलेपं ततो दद्यात् अग्निस्थं धारयेत्[2] प्रिये ॥ १२८ ॥
पुनर्लेपं ततो दद्यात् परिच्छिन्ना[3]रसेन तु।
मत्स्यपित्तेन[4] देवेशि वह्निस्थं धारयेत् प्रिये ॥ १३० ॥
पुनर्लेपं प्रकुर्व्वीत लाङ्गलीकन्दसम्भवम्।
त्रिभिर्लेपैर्द्रुतं[5] लोहं निर्म्मलं स्वच्छवारिवत्[6] ॥ १३१ ॥
चूर्णितं देवि धूम्रास्थि मेषशृङ्गं शिलाजतु[7]।
कुरुते प्रतिवापेन बलवज्जलवत् स्थिरम्[8] ॥ १३२ ॥
अर्कापामार्गमुसली[9] निर्गुली चित्रकं तथा।
कदली पीतकी दाली[10] चारमेषा तु साधयेत् ॥ १३३ ॥
गालयेन्माक्षिके मूत्रे षड्वारान्[11] सुरवन्दिते।
आवापाद्द्रावयेदेतदभ्रसत्त्वादिजं[12] रजः ॥ १३४ ॥
दन्तीदन्ती[13] विधिपेण द्रावयेत् सलिलं यथा ॥ १३५ ॥

---

(1) This hemistich is wanting in K. (2) M reads धामयेत् (3) B reads परिच्छिन्न (4) B and M have मत्स्यपित्तश्च (5) M reads त्रिभिर्लेपे द्रुत, which is not gram correct (6) B reads स्व च्छ वारिवत् which is an error of the scribe (7) K has शिलाजितु, which seems to be erroneous (8) B reads काञ्जीर जलवत् स्थिरम् M reads कांसपात्रे व्यवस्थितम् (9) M reads कदली, which is incorrect, as the very same word is mentioned afterwards (10) M reads कदल्यपीतकी माली (11) M reads चत्वार, which seems to be gram. inc (12) K has अभ्रसत्वादिक M has अभ्रसत्व'‍त (13) K has दन्तीदन्त (without विसर्ग) M has दन्तादन्ती

रसेनोत्तरवारुण्या [1] सुतं वैक्रान्तजं रजः[2] ।
प्रतिवापेन[3] लोहानि द्रावयेत् सलिलोपमम् ॥ १३६ ॥

॥ इति लोहद्रावविधिः ॥

रत्नानां द्रावणं वक्ष्ये गगनस्य द्रुतिं तथा ॥ १३७ ॥
त्रिफला च[4] त्रिकटुकं त्रिक्षारं कटुपञ्चकम्[5] ।
बला चातिबला चैव तृतीया च महाबला[6] ॥ १३८ ॥
अश्वगन्धा चवो नारी[7] भूलता मात्स्यवाहका ।
गोपेन्द्रमण्डली चैव षड्बिन्दुर्हिमुखी[8] तथा ॥ १३९ ॥
मीरा सूरणकन्दश्च[9] कञ्चुकी च पुनर्नवा[10] ।
सुधर्वोन्मत्तहलिनी पाठा चोत्तरवारुणी ॥ १४० ॥
अयस्कान्तो गोक्षुरश्च[11] मृद्दुर्वास्त्ववेतसम्[12] ।
शिलाजतु च[13] सौवीरं विषगन्धकटङ्कणम्[14] ॥ १४१ ॥

---

(1) रसेनोत्तमवारुण्या a variant in M (2) B reads रज, wh is evidently an error of the scribe (3) M reads भविवापेन, whi is unintelligible (4) K and M read तु (5) M has पुष्पपञ्चक (6) B reads महाबला (7) B reads च दीनारी (8) K reac षडबिन्दुर्हेमुखी (9) M reads कन्दश्च (10) B has कञ्चुकी मपु· र्नवा (11) B has an incomplete charana—अयस्कान्तगुरश्च. (12) I reads मुगदूर्वाम्लवेतसम् K reads मुद्गवाम्लवतसम् M reads मुगधूर्वाम्लवतसम् We have adopted the above reading after collating all the texts [मुद्गपर्णी perhaps = मौग्दूर्वा as मुद्गपर्ण = मौद्गपर्ण] (13) B has शिला· धातु च K has शिलधातु च M has शिलाजतुश्च All the readings are gram inc. (14) विष गन्धकटङ्कण, a variant in B विषगन्धकटङ्कणे, a variant in K

पृथग्दशपलं[1] सर्व्वं सूक्ष्मचूर्णं तु कारयेत् ।
कुम्भद्वयं कुलत्थानां क्वाथेन तिन्तिडस्य च[2] ॥ १४२ ॥
क्वाथयेन्मृदुतापेन यावत् कुम्भावशेषितम् ।
तेन क्वाथेन तच्चूर्णं भावयेदेकविंशतिम्[3] ॥ १४३ ॥
रत्नानि तेन लिप्तानि तत्क्वाथस्थं धमेत्[4] पुनः ।
अहोरात्रेण तान्याशु द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १४४ ॥

॥ इति रत्नद्रावविधिः ॥[5]

अभ्रकादीनि लोहानि द्रवन्ति ह्यविचारतः ।
निर्म्मलानि च[6] जायन्ते हरबीजोपमानि च[7] ॥ १४५ ॥
मिलन्ति च रसेनाशु वह्निस्थान्यक्षयाणि च[8] ।
तैर्द्रुतैः सर्षमात्रेण[9] क्षणाद्बध्येत सूतकः[10] ॥ १४६ ॥
लोहानां मारणं[11] वक्ष्ये समाहितमना[12] शृणु ।

---

(1) B reads दशफलं which is incorrect (2) B has तिन्तिरस्य च K has तिमरस्य च M has क्वाथेन तिन्तिडस्य च We have adopted the above reading after collating all the texts. (3) B and M read एकविंशति K reads एकविंशतिः All the readings are inc. (4) तत् क्वाथे तडमेत्, a reading in M, which has no sense (5) This portion is not found in B and M (6) B and M read निर्लेपानि च (7) K has हरबीजोपयोनि च, which has no clear sense (8) K reads वह्निस्थान्यविचारणि च, which seems to be inc. (9) तैर्द्रुतैः सर्षप मात्रेण, an incorrect variant in K (10) B reads क्षणाद्बध्येत K reads क्षणाद्वैध्येत M reads क्षणाद्बध्येत सूतकम् (11) B has मारणे, which is gram inc. (12) K has समाहितमना (without विसर्ग), which is gram inc.

सुही[1]क्षीरेण सिन्दूर[2] कनकं रजत पुन[3] ॥ १४७ ॥
तेनैव[4] माक्षिकं ताम्रमजाक्षीरेण गन्धक[5] ।
स्तन्यन हिङ्गुल[6] तोल्ल वङ्गतालपलाशकम् ॥ १४८ ॥
नाग शिलार्कक्षीरेण स्वच्छपत्रीकृत[7] प्रिये ।
मारयेत् पुटपाकेन[8] निरुत्थ[9] भस्म जायते ॥ १४९ ॥
न सोऽस्ति[10] लोहमातङ्गो य न गन्धककेसरी ।
निहन्याद्गन्धमात्रेण[11] यद्वा माक्षिककेसरी ॥ १५० ॥
रसोभवन्ति[12] लोहानि मृतानि सुरवन्दिते ।
हरन्ति रोगान् सकलान्[13] रसयुक्तानि[14] किं पुनः[15] ।
मीलनात्तामयन्त्यव[16] वलीपलितरुग्जरा[17] ॥ १५१ ॥

---

(1) B and M read क्षीर K reads सुहो, which seems to be inc (2) K has सिन्धूर which is erroneous M has सतार (3) K reads पु था (4) B has तनैव which is evidently an error (5) B and M read गन्धकम् (6) M has an incorrect reading—हिङ्ग (7) B reads स्वच्छ पत्रीकृत M reads स्वच्छपत्रन्तु त (8) B and M read पुटयोगेन (9) B has निरुत्थ M has निरुद्ध Both of these readings appear to be inc. (10) B and M read रस हि, whereby the sense is not clear (11) निहन्याकमात्रेण a variant in B, which seems to be inc (12) B has रसमवन्ति K has रसीभवती M has रस भवन्ति We have adopted the above reading after collating all the texts (13) M reads सकलान् रोगान् (14) B reads समयुक्तानि (15) K reads वै पुन (16) B has मीलनात्तामियत्व M reads मिलनात्तामयन्त्यव None of these texts is correct (17) K reads वलज्जरान् M reads वलज्जरान्

वज्र[1]मात्तिकतीक्ष्णाभ्रं ग्रस्यते देहकर्म्मणि[2] ।
नाग वङ्ग सुवीरञ्च[3] द्रव्यकर्म्मणि योजयेत् ॥ १५२ ॥
परिबालन्तु[4] यल्लोहं तथाच मलयोद्भवम् ।
एतल्लोहद्वय देवि विशेषाद्देहरञ्जणम् ॥ १५३ ॥
रागं[5] महारसादीना ज्ञात्वा बीजानि साधयेत् ।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि[6] किमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥ १५४ ॥

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे[7]
रसार्णवे रससंहितायां
महारसोपरसलोहलक्षणसंस्कार[8]-
रत्नद्रावणमारणनिर्णयो नाम[9]
सप्तमः पटल. ॥७॥

---

(1) B reads वज्र (2) M reads मेहकर्म्मणि, which appears to be incorrect (3) वङ्गनागसुवीरञ्च, a variant in M (4) B has पडिवालन्तु K has विदीबाल (5) K reads नाग, which is incorrect, because the next Patala opens with the description of रागसञ्ज्ञा (6) तन्ममाचक्षि देवेशि, a variant in B This charana is wanting in M (7) This portion is wanting in B and M (8) K reads रत्न between महारसोपरस and लोह The word महा is not found in M, it reads रसोपरससंस्कारलोहलक्षणमारणनिर्णयो नाम (9) K reads only निर्णयो नाम, omitting रत्नद्रावणमारण

अष्टमः पटलः ॥

श्रीदेव्युवाच ।[1]

महारसानां लोहानां रत्नानाञ्च सुरेश्वर[2] ।
रागसङ्ख्या[3] तथा बीजसाधनञ्च[4] वद प्रभो ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

महारसेषु द्विगुण[5]स्ताम्ररागः[6] सुरेश्वरि ।
गिरिदोषे चय नीते[7] सूतक रञ्जयन्ति ते[8] ॥ २ ॥
सस्यकश्चपलश्चैव राजावर्त्तश्च माक्षिकः[9] ।
विमलो[10] गैरिकश्चैषा[11]मेकैकं द्विगुणं भवेत् ॥ ३ ॥
भ्रामकादिषु कान्तेष्वप्येकद्वित्रिगुणो[12] हि सः ।
एकैकमभ्रके चैव[13] व्रतपीतारुणः[14] सिते ॥ ४ ॥

---

(1) K reads देव्युवाच This is wanting in M. (2) M has रत्नानां च सुरेश्वरि, which is erroneous. (3) B has not this word K has रागसङ्ख्या M has रागसङ्ख्या. (4) M reads here सारणञ्च, but it reads साधनञ्च in its colophon. (5) B reads द्विगुणा (6) M reads ताम्रे राग (7) गिरिदोषचयकर, a variant in M (8) स्वादे रञ्जयन्ति ते, a variant in M (9) M reads राजावर्त्तेश्च माक्षिकम्, which is incorrect (10) K and M read विमला (11) K has गैरिकश्चैषा, M has गैरिकश्चैव. (12) K reads कान्तेषु चाप्येवं द्विगुणा. (13) एकैकमभ्रकश्चैव, a variant in K. (14) व्रतपीतारुणा, an incorrect reading in M

अष्टादशसहस्राणि स्थिता रागाश्च[1] गन्धके।
अयुत दरदे देवि[2] शिलाया द्विसहस्रकम्[3] ॥ ५ ॥
रसके[4] सप्तसाहस्र कङ्कुष्ठे तु[5] चतुष्टयम्।
रसगर्भे प्रकाशन्ते जारणे तु[6] भवेद्यदि ॥ ६ ॥
द्वादशाश्च शत[7] पञ्च नागे रागा[8] व्यवस्थिता[9]।
शतहीन सहस्र तु वङ्गे रागा[10] व्यवस्थिता ॥ ७ ॥
रागाणा शतपञ्चाशत् शुल्वमध्ये व्यवस्थिता।
रक्तपीताश्च शुक्लाश्च[11] हेम्नि रागाश्च षोडश ॥ ८ ॥
रागा षष्टि[12]सहस्राणि महानीले व्यवस्थिताः।
महानीले च[13] देवेशि ते रागा द्विगुणा[14] स्थिता ॥ ९ ॥
माणिक्ये तु सुरेशानि रागा[15] लक्षमयोदश।
गजवारिसमुत्पन्न रत्न[16] मुक्ताफल विदु ॥ १० ॥

---

(1) M reads रागाश, which seems to be incorrect (2) अयुतं देरद शैव a reading in M which appears to be inc (3) M reads शिलाय च द्विपश्चकम् (4) K reads रसके (5) M reads कङ्कुष्ठे, which seems to be inc (6) M has जारणान्तु, which is gram inc (7) द्वादश सशत a variant in M which is inc (8) M reads नागो राग which is gram inc (9) K reads व्यस्थिता which is an error of the scribe (10) M reads वङ्ग राग which is not correct (11) K has शुक्लाश M reads रक्तपीता च शुक्ला च (12) K reads षष्टी M reads erroneously रागाश्च (13) M has महानीलेष which is gram inc. (14) M reads द्विगुणे which is not grammatically correct. (15) K reads राग which is not gram correct (16) M reads रत्न which is inc

गजे[1] त्रीणि सहस्राणि षट्सहस्राणि वाजिजे[2] ।
नवलक्षं च रागाणां पद्मरागे व्यवस्थिताः ॥ ११ ॥
भिदयेत् सर्व्वलोहानि यच्च[3] केन न भिद्यते[4] ।
तद्वज्रं तस्य देवेशि राग लक्षद्वयं[5] विदुः ॥ १२ ॥
षोडशैव सहस्राणि पुष्परागे व्यवस्थिताः ।
पादानलक्षरागास्तु[6] प्रोक्ता मरकते[7] प्रिये ॥ १३ ॥
रागसंख्यां न जानाति[8] संक्रान्तस्य[9] रसस्य तु ।
अधिकं मारयेल्लोहं हीनं चैव प्रकाशयेत्[10] ॥ १४ ॥
मानवेन्द्रः[11] प्रकुर्व्वीत यो हि जानाति पार्व्वति ।
शतकोटिप्रमाणेन[12] रागसंख्यां प्रकल्पयेत् ।
स्वगुणं चैवमालोक्य[13] शतकोटिस्तु विध्यति[14] ॥ १५ ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि बीजानां साधनं प्रिये ।
हेमतारवशाद्बीजं[15] द्विविधं तावदीश्वरि ॥ १६ ॥

(1) गजे is the reading in M which is incorrect [गजे=गजजे]
(2) M reads वाजिते, which is not correct (3) K and M read यत्र
(4) M reads यत्र केनापि विध्यते, which conveys the reverse sense
(5) M has लक्षत्रय (6) K has पादाश M has पादैन लक्ष रागास्तु, which has no clear sense (7) प्रोक्त मरतके, an incorrect reading in M. (8) K reads जानन्ति which is not accurate (9) M reads साकान्तस्य which has no clear sense (10) M has प्रकारयेत् (11) मारयति is the reading in M (12) शतकोटीप्रमाणम्, a variant in K (13) चैवमालोक, a reading in M (14) K reads विध्यन्ति M reads विद्यते. We have adopted the above text, after collating the MSS (15) K reads हमाबीज, which is a palpable error

पीतारुणे[1]हेमवीजं[2] तारवीजं सितैर्भवेत् ।
कल्पितं रञ्जितं पक्वमिति भूयस्त्रिधा भवेत् ॥ १७ ॥
कल्पितं द्विविधं तच्च[3] शुद्धमिश्रविभेदतः ॥ १८ ॥
रसोपरसलोहानां[4] बीजाना कल्पनं पृथक्[5] ।
शुद्धं मिश्रं तु[6] संयोगात्[7] यथालाभं[8] सुरेश्वरि ॥ १९ ॥
सत्त्वमावर्त्तितं व्योम्नि शोधितं काचटङ्कणैः ।
चिञ्चाफलाम्लनिर्गुण्डी[9]-पत्रकल्कनिषेचनैः[10] ।
पक्वं निर्विड़ितं देवि[11] रसपिष्टिसमं भवेत् ॥ २० ॥
स्नेहक्षाराम्लवर्गेष[12] शिलायाश्च पुटत्रयात्[13] ।
मृताहि धूपनायन्त्रे[14] धूपगन्धानुलेपनात् ।
वङ्गस्यापि[15] विधानेन तालकस्य हतस्य[16] वा ॥ २१ ॥
ताप्यहिङ्गुलयोर्वापि हते च[17] रसकस्य वा ।

---

(1) M has पीतारुणे (2) K has हेमवीजे, which is gram inc (3) K reads तत्र (4) रसोपरसलवानि, a variant in K (5) बीजाश्च पृथक्स्थिते, a variant in M (6) M has शुद्धमिश्रञ्च [रञ्जित is described in the 41st sloka, and पक्व in the 50th] (7) K reads योगाय (8) पात्नभग is the absurd reading in K (9) K reads फलाम्लसैहुण्ड (10) K reads निषेचने M reads पत्रिकल्क Both are inc (11) K has पक्वनिर्विरु सदेवि. (12) M has स्नेहक्षाराम्लवर्गे (13) M reads शिलया च पुटत्रयात् K reads पुटत्रय. (14) धूपनायन्त्रे is wanting in K. (15) K reads वङ्गस्यामि, which seems to be inc (16) K has हतेन M has तालकन (17) M reads वातिनी which is unintelligible

रसगर्भे द्रवेत् क्षणं[1] पत्रं कनकतारयोः ॥ २२ ॥
सङ्कराख्यन्तु[2] दुर्मेल्य प्रिये मृदुखराह्वयम्[3] ।
ततः समर्दितं[4] देवि द्वन्द्वमेलापनं द्रुतम्[5] ।
भवेत् समरसं गर्भे[6] रसराजस्य च द्रवेत्[7] ॥ २३ ॥
अतः परं[8] प्रवक्ष्यामि द्वन्द्वमेलापनं शृणु ॥ २४ ॥
वर्षाभूकदलीकन्द काकमाचीपुनर्नवाः ।
स्वर्णं नरकपालं च[9] गुञ्जाटङ्कणसंयुतम्[10] ।
घोरतैलेन सुध्मातं हेमाभ्रं मिलति प्रिये ॥ २५ ॥[11]
अनेनैव विधानेन ताराभ्रमपि मेलयेत्[12] ॥ २६ ॥
वङ्गमावर्त्य[13] देवेशि पुनः सूतकयोजितम्[14] ।
कदलीकन्दतोयेन मर्दयेट्टङ्कणान्वितम् ।
अन्धमूषागतं[15] ध्मातं वङ्गाभ्रं[16] मिलति क्षणात् ॥ २७
चूर्णं नरकपालस्य स्नोस्तन्य वनशिग्रुकम् ।

---

(1) K reads क्षणात् M reads भवेत् क्षण (2) K reads सगर
तु (3) K has an incomplete charaṇa—दुखराह्वयो M reads [illegible]
ह्वयम् (4) K reads समर्दित. (5) K reads तत (6) [illegible]
सरससर्गो, a variant in K, which is partially incorrect M reads [illegible]
which is senseless (7) K reads वेद्रवत् (8) K reads अत
(9) M reads तु (10) M has संमिलितम् (11) This hemist[ich]
is not found in K (12) ताम्रकाभ्र विमेलयेत्, a variant in [illegible]
(13) K reads भग, which is incorrect M reads erroneously वङ्गमाव[illegible]
(14) K has योगत (15) K reads अन्धमूषागत M reads अन्धमूष[illegible]
गत Both are inc. (16) M reads वङ्गाभ

गुञ्जाटङ्कणसंयुक्तं वज्राभ्रं[1] मिलति ध्रुवात् ॥ २८ ॥
अभ्रकं चूर्णयित्वा तु काकमाची[2]रसप्लुतम् ।
कपित्थतोयसंसृष्टं[3] रस[4]टङ्कणसंयुतम् ।
वज्रपद्मान्तर[5]न्यस्तं ध्मातं वज्राभ्रकं[6] मिलेत् ॥ २९ ॥
आवर्त्य कटुतैलेन भस्मापामार्गजं क्षिपेत् ।
वज्राभ्र[7] हरितालस्थ[8] नागाभ्रे तु[9] मनःशिला: ॥ ३० ॥
हैमाभ्रं नागताप्येन[10] ताराभ्रं वङ्गतालकात् ।
गन्धकेन तु शुल्बाभ्रं[11] तीक्ष्णाभ्रं सिन्धु[12]हिङ्गुलात् ।
वज्राभ्र[13] हरितालेन नागाभ्रं शिलया मिलेत् ॥ ३१ ॥
लाङ्गली च नरोकेश[14] कार्पासास्थिकुलत्थकाम् ।
भूलता चाश्मदलनो[15] स्तोस्तन्यं सुरगोपकः[16] ॥ ३२ ॥
एतत्प्रलिप्तमूषाया[17] सुध्मातास्तीव्रवह्निना[18] ।

---

(1) M reads वज्राभ (2) K reads काकमाचि (3) M reads कष्ट (4) M reads सूत (5) K reads वज्रपद्मान्तरे, [which is = वज्रपद्मान्तरे] M reads वज्र. (6) M reads वज्राभक. (7) K reads वज्राभ M reads वज्राभ (8) K reads erroneously हरितालस्थ. (9) K has नागाभ्र तु M has नागाभ्रेण, which is inc [नागाभ्रेण is correct] (10) K reads नागताप्येन. (11) M reads शुल्बोभ, which is gram inc. (12) K has सिन्धु. (13) M has वज्राभ (14) M reads उरोकेश, which is inc. (15) K reads करशुम्भा च. (16) K and M read गोपकम्, which is incorrect, the term being used in the masculine gender (17) एतत्प्रलिप्तमूषायां, a variant in K, which seems to be inc (18) सुध्मात तीव्रवह्निना, a variant in K, wherein the first term is gram inc.

कान्ताभ्रशैलविमला मिलन्ति सकलान्[1] क्षणात् ॥ ३३
लताकुकुन्दरीमांस[2] विषटङ्कणयोजितम् ।
मूषालेपेन[3] कुरुते सर्व्वद्वन्द्वेषु[4] मेलनम् ॥ ३४ ॥
अभ्रकं सुरसा शृङ्ग[5] मण्डूकस्य वसा विषम् ।
गुञ्जाटङ्कणयोगेन[6] सर्व्वसत्त्वेषु[7] मेलनम् ॥ ३५ ॥
टङ्कणोर्णागिरिजतु कर्णाख्यामलककँटैः[8] ।
मिलन्ति सर्व्वद्वन्द्वानि स्त्रोस्तन्यपरिपिपितैः ॥ ३६ ॥
धातकीगुग्गुलुगुड[9]-सजयायवकटङ्कणैः[10] ।
स्त्रोस्तन्यपेपिते सर्व्वं[11] द्वन्द्वजं तु रसायने ॥ ३७ ॥
खसत्त्वं सूक्ष्मचूर्णं तु[12] पूर्व्वकल्केन संयुतम् ।
अन्धमूषागतं[13] ध्मातं सङ्करं मिलति क्षणात् ॥ ३८ ॥
वापितं[14] ताप्यरसकं[15] सस्यकेदरदेन च ।
समस्तं स्वादिवद्ध च[16] दृढ ध्मातं मिलेत्ततः ॥ ३९ ॥
रसोपरसलोहानि सर्व्वाण्येकत्र धामयेत् ।

---

(1) K reads सकल (2) M reads कुकुन्दरीमांस (3) मूषावापकं an incorrect reading in K (4) M reads सव द्वन्द्वु (5) कारार्थ सुरशृङ्ग, a variant in M (6) M reads न्यपेन (7) M reads सव सत्त्वु (8) कर्णाद्यौमौनककँटौ a variant in K (9) धातु गुग्गुलुगुड a variant in K (10) सजायवकटङ्कणे a variant in M (11) M reads सर्वो (12) सूक्ष्मचूर्णं यत्किञ्चित् a variant in K (13) K reads अन्धमूषागत, which is inc. (14) M reads पावित, which is not technical (15) K reads ताप्यरसक (16) समस्त स्वादिवद्ध a variant in M.

अन्योन्यं द्वन्द्वता यान्ति[1] द्रवन्ति[2] सलिलं यथा ॥ ४० ॥
बीजानि कल्पितान्येव[3] रञ्जितानि पर[4] शृणु ॥ ४१ ॥
घनं[5] माक्षिकचूर्णेन शुल्वसूर्णेन रञ्जितम् ।
द्वन्द्वितं ताप्यसत्त्वेन[6] रसराजस्य रञ्जनम् ॥ ४२ ॥
आरक्तवल्लीगोमूत्रै[7] बहुधा परिभाविते[8] ।
कुनटीगन्धपाषाणै[9]र्हेममाक्षिकहिङ्गुलैः[10] ॥ ४३ ॥
घापितं सेवितं रक्त[11]गणैः खेदैर्मृतं[12] ततः ।
रञ्जनं रसराजस्य तीक्ष्णताम्रौ[13] विशेषतः ॥ ४४ ॥
केवल विमर्दं ताम्र घापितं[14] दरदेन च[15] ।
कुरुते त्रिगुण जीर्णं लाक्षारसनिभं रसम्[16] ॥ ४५ ॥
रसकं द्विगुण[17] दत्त्वा ताम्र सुध्मातमीश्वरि ।
कृष्णाभ्रकस्य चूर्णं च रक्तवर्गैर्मुहु[19] पुटैः ॥ ४६ ॥

---

(1) अन्योन्यद्वन्द्वतामेति a variant in M. (2) M reads द्रवती, which is gram incorrect (3) M has कल्पितान्येव (4) M reads वर, which is not correct. (5) M reads वन, which has no clear sense. (6) द्वन्द्व ताप्यसत्वेन, a reading in K, which seems to be erroneous. (7) आरक्तवल्लीभिर्मूत्रै, a variant in K. आरक्तवर्गैर्गलित, a variant in M (8) गोमूत्र बहुभाविते, a variant in M (9) M reads पाषाण (10) M reads हिङ्गुलम् (11) M reads रक्त (12) M reads गणखेदमृत (13) M reads तीक्ष्णताम्र (14) K reads घापीत which is inc (15) M reads वा (16) K reads रस, which is grammatically inc (17) द्विगुण रसक, a reading in K. (18) M reads रक्तवर्ग मुहु

ताप्येन वा मृतं हेम त्रिगुणेन निवापितम्[1] ।
भाण्डिकायां[2] तु रसकं ताप्य[3]सैन्धवसंयुतम् ॥ ४७ ॥
इन्द्रगोपनिभं यावत् सर्व्वं द्विगुणजारणात् ।
द्रुतं[4] हेमनिभं सूतं कुरुते नात्र संशयः ॥ ४८ ॥
अभ्रकं हेम ताम्रं च शिलया[5] माक्षिकेण च ।
गैरिकेण च मुख्येन रसकेन च रञ्जयेत् ॥ ४९ ॥
बीजानि रञ्जितान्यत्र[6] पक्वबीजान्यतः[7] शृणु ॥ ५० ॥
महारसानुपरसान्[8] तीक्ष्णलोहानि च चयेत्[9] ।
समांशं समभागेन गन्धकावापयोगतः ॥ ५१ ॥
शतशो वापयेदेतत्[10] चर्चेण सावशेषितम्[11] ।
समांशं रसराजस्य गतं द्रवति निश्चितम्[12] ॥ ५२ ॥
तदेतद्विहिकास्तम्भे जारणायां सुरेश्वरि ।
रञ्जने रसराजस्य सारणायां च शस्यते ॥ ५३ ॥
तदेव[13] शतशो रक्तगणे स्नेहनिषेचितम्[14] ।

---

(1) M reads निर्वापितम् (2) कुण्डिकायां a reading in K (3) K reads रसकत्र M reads रसकात्मकं which is unintelligible (4) M reads मृतं (5) M reads शिलायां (6) बीजानां रञ्जनं, a variant in M (7) M reads पक्वबीजमतः (8) M has महारसासुपरसाः (9) K reads चयात which is grammatical? M reads कोपलोहानि which is unintelligible. (10) शतशो वा भवेदेतत् a variant in M (11) K has an incomplete charana—चर्चा सावशेषित. (12) This charana and the next three charanas are not found in K. (13) M reads तदेव (14) K has निषेचित M has रक्तगणस्नेहनिषेचितम्

अधिकं[1] शस्यते तेषु सहस्रांशेन वेधकृत्[2] ॥ ५४ ॥
निर्व्यूढं नागवङ्गाभ्यां क्रियाया हेमतारयोः ।
खसत्त्व रविणा योज्य द्वन्द्वित स्याद्रसायने ॥ ५५ ॥
सस्नेहचारपञ्चाम्लैः[3] रसैस्तैस्तालकादिभिः[4] ।
समद्विचिगुणान् ताम्रे[5] वाहयेद्धङ्गपन्नगान् ॥ ५६ ॥
रक्तास्नेहनिषिक्तं तद्रसाकृष्टिरिति[6] स्मृतम् ॥ ५७ ॥
माक्षिकं गन्धपाषाणं हरितालं मनःशिलाम्[7] ।
वैक्रान्तकं कान्तमुख्यं[8] सस्यकं विमलाञ्जनम् ।
रसकं थापितं शश्वत्[9] चूर्णितं हेम्नि वाहयेत् ॥ ५८ ॥
लोहपर्पटिकाताप्य[10]-कङ्कुष्ठविमलाभ्रकैः ।
मृतशुल्व[11]शिलासूत सुद्धार्कचोरहिङ्गुलैः ।
नागो निर्जीवता[12] याति पुटयोगे पुनः पुनः ॥ ५९ ॥
रसतालकगङ्गाभ्र[13]-विष्वाचारैस्तथा वपुः[14] ।
मृतं नागं मृतं वङ्गं शुल्वं तीक्ष्णञ्च वा मृतम् ।

---

(1) K reads श्वधक (2) M reads वेधयेत् (3) सस्नेहचारक॰ द्याम्लै, a variant in K (4) चारैभिस्तालकादिभि, a variant in M. (5) समद्विचिगुणास्ताम्रे, a variant in M. (6) M reads तद्रसाभिरिति च, which seems to be gram incorrect (7) M reads erroneously मनःशिला (8) M has काकमुख (9) K reads वापि शतश॰ (10) K reads लोहपर्पटिका ताप्य (11) M reads शिल्व (12) K reads नाम्ये निर्जीवतां, which is inc (13) रसतालकगङ्गाभ्र, a variant in K. (14) K reads वपु

एकैकमुत्तमे हेम्नि[1] वाहयेत सुरवन्दिते[2] ॥ ६० ॥
निरुत्थ[3] पत्री हेम्नि निर्व्यूढ[4] शतसद्गुणे[5] ।
गोरोचनानिभ धाम[6] भास्करे तारसन्निभम्[7] ॥ ६१ ॥
तीक्ष्णाभ्रक रविसम[8] माक्षिक द्विगुण तथा[9] ।
आवर्त्तित चूर्णित च मारित[10] सप्तभि पुटै ॥ ६२ ॥
व्यूढे शतगुणे[11] हेम्नि तद्बीज जारयेत् समम् ।
चन्द्रार्क[12]पत्रलेपेन शतभागेन वेधयेत् ॥ ६३ ॥
ऊर्ध्वाधो माक्षिक दत्त्वा शुल्व हेमसम भवेत्[13] ।
एव दशगुण व्यूढ बीज कारणसन्निभम्[14] । ६४ ॥
रसकाभ्र कान्ततास्र[15] भागवृद्धया यथेशात[16] ।
माक्षिकेण हत तच्च बीजे[17] निर्वाहयेत् प्रिये ॥ ६५ ॥
द्वात्रिंशद्गुणिते[18] हेम्नि नाग ताप्य हत[19] वर्द्धेत् ।

---

(1) एकैकमुत्तमेहम्नि a variant in M (2) M reads सुरसुन्दरि (3) K reads निरुत्य (4) K reads निर्व्यूह which appears to be inc (5) शतसद्गुण is the reading in M which is unintelligible (6) K reads धूम M reads गोरोचनानिभ (7) K has त्वारसन्निभ [तु + आरसन्निभ] (8) तीक्ष्णाभ्रकरव हम a variant in K M reads तीक्ष्णाभ्रके (9) M reads यथ (10) M reads मारित which is grammatically inc. (11) M has व्यूढ शतगुण (12) M reads चन्द्रार्क which is inc (13) M reads समम् (14) M reads किरणसन्निभम् (15) रसकाभ्रकताम्र a variant in M (16) M reads समम् तत (17) K reads बिजे which is an error of the scribe (18) द्वात्रिंशद्गुण a reading in K (19) M reads रस

त्रिंशद्गुणशिलावाह्ं[1] नागवीजमुदाहृतम् ॥ ६६ ॥
ताप्यतालकवापेन[2] सत्त्वं पीताभ्रकस्य तु ।
वीजे निर्वाहयेदेतत् योपाम्रष्टस्य[3] वेधकम् ॥ ६७ ॥
नागः करोति मृदुतां निर्व्यूढस्तां च रक्तताम् ।
खादति[4] पीततां तीक्ष्णं कान्तस्थां कालिकां विना ॥६८॥[5]
हेमवीजमिति प्रोक्तं—तारवीजमतः शृणु ॥ ६८ ॥
तीक्ष्णाभ्रताप्यविमल[6] रसकं समभागिकम्[7] ।
वङ्गभागास्तु चत्वारः[8] सर्व्वं ध्मातं विचूर्णितम् ॥ ७० ॥
पुटेन निहतं कार्य्यं[9] व्यूढं तारन्तु वेधयेत् ।
द्वात्रिंशत्सद्गुणं[10] तारे वङ्गे[11] ताप्यं हृतं वहेत् ।
त्रिंशद्गुणात्तालवापात्[12] वङ्गवीजमुदाहृतम् ॥ ७१ ॥
कुटिलं[13] विमलं तीक्ष्णं खसत्त्वं चापि वाहयेत् ।
वङ्गाभ्रं ताप्यसत्त्वं वा[14] ताल[15]माचिकवापतः ।

(1) K reads वाय्यं instead of वाह्, which seems to be incorrect. (2) M reads वाबेन or पाचेन Both are gram Inc. (3) K has घोपाक्रष्टस्य. (4) K reads खादते, which is gram inc (5) This śloka is wanting in M. (6) K reads विमला. (7) K reads समभागीकम्, which is not gram correct (8) M reads erroneously वङ्गवीजमिति प्रोक्तं भागास्तु चत्वार' (9) M reads भाव्यं, which has no clear sense (10) K reads सगुंण (11) M reads वङ्ग (12) त्रिंसद्गुणालकावापात्, a variant in M, which has no meaning. (13) K reads कुटील, which is inc (14) वङ्गाभ्रतालसत्त्वं वा a variant in M, which appears to be inc (15) M reads त न.

शुक्लपुष्पगणैः सेकं स्नेहयुक्तैस्तु कारयेत् ॥ ७२ ॥
उक्तानि तारबीजानि—बीजानां रञ्जनं शृणु ॥ ७३ ॥
तीक्ष्णमाक्षिकशुल्वञ्च[1] नागैश्चपलमारितम्[2] ।
सिन्दूरसन्निभं यावत्[3] तेन बीजानि रञ्जयेत् ॥ ७४ ॥
निधाय खर्परे नागं ब्रह्मबीजदले सह ।
दग्धमग्निमधो[4] दत्त्वा वह्निवर्णं यदा[5] भवेत् ॥ ७५ ॥
वासकेन विभीतेन[6] काक[7]किंशुकशिग्रुभिः ।
कोरण्टकस्य[8] पुष्पेण बकुलस्यार्जुनस्य[9] च ॥ ७६ ॥
अश्विमारेण[10] नागिन्या[11] कुमार्या नागकन्यया ।
गिरया[12] च त्रिगुणया क्वथितेनाजवारिणा[13] ॥ ७७ ॥
भावितं खर्परस्थञ्च वापयित्वा[14] पुनः पुनः ।
सप्तभिर्दिवसैरेव मारितं सुरवन्दिते[15] ॥ ७८ ॥
पुटयेदन्धकेनादा[16]वास्यैव तदनन्तरम् ।

---

(1) K has तीक्ष्णं माक्षिकशुल्वञ्च. (2) नागैश्चपलमारितं a variant in K which has no clear sense. (3) K reads सन्निभं यावे M reads सिन्दूर (4) दग्धमग्निमधो, a variant in M (5) M reads यदा (6) वासकेन सहेतेन a variant in M (7) K reads काक (8) M reads कोरण्टस्य च (9) M has बकुलस्यार्जुनस्य (10) K reads अश्विमारेण, which seems to be inc. (11) M reads नागिन्या which is incorrect (12) K reads गिरया (13) K reads क्वथितेन (14) M reads वापयित्वा (15) M has सुरवन्दिते. (16) पुटयेदन्धकेनादा a variant in M

द्रवं दलानां[1] बीजानां रसराजस्य रञ्जने ।
उद्घाटे कामदे[2] योज्यं पिष्टीस्तम्भे[3] विशेषतः ॥ ७९ ॥
मञ्जिष्ठाकिंशुक[4]रसे खदिरं रक्तचन्दनम् ।
करवीरं देवदारु[5] सरलं रजनीद्वयम्[6] ॥ ८० ॥
अन्यानि रक्तपुष्पाणि पिष्ट्वा लाक्षारसेन तु ।
तैलं विपाचयेद्देवि[7] तेन बीजानि रञ्जयेत्[8] ॥ ८१ ॥
द्विगुणे रक्तपुष्पाणां[9] रक्तपीतगणस्य च[10] ।
क्वाथे चतुर्गुणे क्षीरे[11] तैलमेकं सुरेश्वरि ॥ ८२ ॥
ज्योतिष्मतीकरञ्जाख्य[12] कटुतुम्बीसमुद्भवम् ।
पाटलीपिप्पलीकाम काकतुण्डी[13]रसान्वितम् ॥ ८३ ॥
भेकशूकरमेषाहि[14] मत्स्यकूर्मजलौकसाम्[15] ।
वसया[16] चैकया युक्तं षोडशांशैः सुपेषितैः[17] ॥ ८४ ॥
भूलतामलमाचीक द्वन्द्वमेलापनौषधैः ।

---

(1) M reads उद्देशानां, which is unintelligible (2) M reads कामदे, which is incorrect (3) M reads पिष्टस्तम्भे. (4) K reads किंसुक. (5) M reads देवदारु (6) सरलं रजनीद्वय, a variant in M. (7) M reads व्यापायेदेवि (8) कुर्य्याद्बीजादिरञ्जनम्, a variant in M (9) द्विगुण रक्तपुष्पाणि, a variant in K, which is not gram. correct. (10) M reads तु (11) K reads क्वाथ. M reads चतुर्गुण क्षीर (12) M reads करञ्जाच (13) M reads काकमुण्डी. (14) K reads माहिष instead of मेषाहि (15) मत्स्य कूर्म जलूकसाम्, an incorrect variant in M (16) M reads वयसा, which is gram. inc (17) M has षोडशांशे सुपेषितम्

पाचितं गालितं चैतत् सारणा[1]तैलमुच्यते ॥ ८५ ॥
रसतुल्यं यथा वीजं[2] गतं गर्भद्रुति[3] प्रिये ।
व्यापकत्वेन सर्व्वं[4] च समभागास्तथेष्यते ॥ ८६ ॥
पक्वं श्रेष्ठं समं गर्भे यद्द्वेद्द्रावयेच्च तम्[5] ॥ ८७ ॥
एवमुक्तानि वीजानि जारयेद्विड[6]योगतः ।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि[7] किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ८८ ॥

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे[8]
रसार्णवे रससंहितायां
वीजसाधनो[9] नाम
अष्टमः पटलः ॥८॥

---

(1) M reads सारणं (2) K reads यदा वीजं (3) M reads गर्भद्रुतिः, which is incorrect (4) व्योपकत्वेन सर्वं, a variant in M which is not intelligible. (5) यद्दद्द्रावयद्दसे, a variant in M, where the first term is inc. (6) K reads जारयेद्वीज, which is incorrect (7) This charaṇa is not found in M (8) This portion is not found in M (9) K and M read वीजसाधनं, but as it qualifies पटल, which is in masculine gender, it ought to be also in the same gender The neuter gender may be supported by the rule of लिङ्ग विपर्यय But in order to keep up the uniformity we have adopted the masculine gender

नवमः पटलः ।

देव्युवाच ।[1]

वीजाना कल्पन[2] प्रोक्तं विशेषेण च साधनम[3] ।
जायन्ते[4] तानि ये सूते[5] तान विडान् वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

भैरव उवाच ।[6]

काशीस[7] सैन्धव काङ्क्षी[8] सौवीरं व्योषगन्धकम ।
सौवर्चल सर्जिका च[9] मालतीनीरसम्भवम[10] ।
शिग्रुमूलरसे [11] सिक्तो विडोऽयं सर्व्वजारणे ॥ २ ॥
निर्दग्ध शङ्खचूर्णन्तु रविक्षीरशतप्लुतम ।
पुटित[12] बहुशो देवि प्रशस्तो जारणाविड [13] ॥ ३ ॥
शतशो वा प्लुत चूर्ण गन्धकस्य शवा जले ॥ ४ ॥
निर्दग्ध शङ्खचूर्ण तु[14] शिग्रुमूलाम्बुभावितम ।

---

(1) M reads श्रीदेवी (2) K reads प्रथमं. (3) K has विशवरससाधन (4) K reads जायन्ते (5) M reads सूता which is gram incorrect (6) M has श्रीभैरव (7) M reads काशीस. (8) K reads माक्षी (9) K has व्यापका च wh ch creates a tauto logy (10) K reads मालतीरससम्भव We find also मालतीत रसभवम् in the med cal lex cons (11) K reads शिग्रुमूलरसे, which is inc (12) K reads erroneously पुटीत (13) K has प्रशस्तो जारण विदु, wherein the first term is gram inc (14) M reads स कचूर्ण तु

शतशो विषसिन्धूत्थ[1] सयुत[2] वडवामुखम् ॥ ५ ॥
टङ्कणं शतशो देवि भावयेत् किंशुकद्रवैः ।
विडो वह्निमुखाख्योऽय[3] लोहाना जारणे प्रिये ॥ ६ ॥
चूलिका गन्धपाषाण [4] कान्तस्य च मुखे प्रिये ।
एकैकमेव[5] पर्य्याप्त लोहचूर्णस्य जारणे[6] ॥ ७ ॥
गन्धतालकसिन्धूत्थ[7] चूली[8]टङ्कणभूखगम[9] ।
क्षारैर्मूत्रैश्च विषचैदय[10] ज्वालामुखो विड [11] ॥ ८ ॥
एकविंशतिपर्य्याय देवदालीदलद्रवै [12] ।
भावितो निखिलक्षार सर्व्वसत्त्वानि जारयेत् ॥ ९ ॥
घामुकौरण्डकादली[13] देवदाल्योपनर्नवम[14] ।
वासा[15]पलाशनिचुले तिलकाञ्चन[16]माचिकम् ॥ १० ॥

---

(1) K reads विषसोत्थ M reads विषसिन्धत्थं (2) K reads सन्धव M reads सयुत We have adopted the above reading after collating the texts (3) M has वह्निविडाख्योऽयं (4) K reads पाषाण which is gram incorrect M reads भवपाषाण (5) तैथवमेकं is the reading in M wherein the last term is inc (6) K has an incomplete charana —लोन्चर्णजारणे M has लोहचारणजारणे (7) M reads सिन्धूत्थ (8) K reads चलि (9) K has मुखग or correctly भूखग (10) M reads विषचन्च which is evidently an error (11) K reads विड़ which is inc (12) ज्वदं लिप्ताहै a variant in K (13 M reads व मुकरञ्कदली which is not gram correct (14) K reads पुनन्न M read द न ल्पे पुनर्नवम् (15) M reads वासा (16) M reads तिलकाञ्चन

सर्व्वाङ्गं खण्डशश्छिन्न[1] नातिशुष्कं[2] शिलातले[3] ।
दग्धकाण्डेस्तिलाना तु पश्चाङ्गं मूलकस्य च ॥ ११ ॥
प्लावयेन्मूत्रवर्गेण जल तस्मात् परिस्रुतम्[4] ।
लोहपात्र पचेद्यन्त्रे ह्रस्पाकेऽग्निमानवित्[5] ॥ १२ ॥
वाष्पाणा[6] बुद्बुदानाञ्च बहूनामुद्गमो यदा ।
तदा कासीससौराष्ट्री क्षारत्रयकटुत्रयम् ॥ १३ ॥
गन्धकञ्च[7] सित हिङ्गु लवणानि च षट् तथा ।
एषा चूर्णं क्षिपेदेष[8] लोहसम्पुटमध्यगः[9] ।
सप्ताह भूगत. पश्चाद्धान्यस्थः प्रवरो विडः ॥ १४ ॥
जम्बीराम्लेन पचन[10] शिग्रुमूलद्रवेण च ।
चूलिकागन्धकासिक्तौ[11] द्वौ विडौ शतश. क्रमात् ॥ १५ ॥
कोषातकी[12]दलरस. क्षारैर्वा निचुलोद्भवैः[13] ।

---

(1) खण्डशश्छिन्ना is the incorrect variant in M (2) M has नातिशुष्का which seems to be inc (3) K reads शिलातल, which is gram inc (4) K reads परिस्रुत which destroys the metre M has जातिलक्षात् परिस्रुतम्, which has neither grammar nor sense (5) ह्रस पाकाग्निमानवित् a variant in K (6) K reads वात्माणां which is incorrect (7) K and M read गन्धकस्य which is inc (8) M reads क्षिपदेतत्, which is not gram correct (9) M reads मध्यगम्, which is not gram correct (10) M reads च वन, which is inc (11) K reads सिक्तो M reads सिक्ता Both the readings are not correct (12) M reads कोषाषकी (13) K has क्षारो वा M has क्षारा वा निचुलद्रवै

देवदालीशिवाबीज[1] गुञ्जासैन्धवटङ्कणम्[2] ।
भावयेदम्लवर्गण[3] विडोऽयं हेमजारण[4] ॥ १६ ॥
मूलकार्द्रक[5]चित्राणां क्षारैर्गोमूत्रगालितैः ।
गन्धकं शतशो भाव्यो विडोऽयं हेमजारणे ॥ १७ ॥
हरितालशिलाक्षारो[6] लवण[7] शङ्खशुक्तिका[8] ।
रसपाकविपक्वोऽयं विडः स्याद्धेमजारणे ॥ १८ ॥
एवं सङ्गृह्य सम्भारान् रसकर्म समाचरेत् ।
तत्समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १९ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[9]
रसार्णवे रससंहितायां
विडकथनो नाम[10]
नवमः पटलः ॥९॥

---

(1) K reads शिवबीजं M reads देवनालिका which is a complete
(2) M read गुञ्जाटङ्कणसैन्धवम् ( ) भावयेच्चाम्लवर्गेण a variant in M
(4) विडश्चां हेमजारणे a variant in M where in the first term is incorrect
(5) M reads erroneously मूलकादृक (6) K reads क्षारे ( ) K reads लवण (8) K has शस्त्रशोका which destroys the metre
(9) This portion is not found in M (10) M reads विडकथनं नाम

दशमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

रसस्य लक्षणं किंवा रसकर्म च कीदृशम् ।
तन्न जानामि देवेश वक्तुमर्हसि तत्त्वतः ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

प्रागेवोक्ता रसोत्पत्तिस्तल्लक्षणमतः[1] शृणु ॥ २ ॥
तस्य नामसहस्राणि अयुतान्यर्बुदानि च ।
शक्यन्ते न मया वक्तुं संक्षेपात् कथ्यते शृणु ॥ ३ ॥[2]
रसो रसेन्द्रः सूतश्च पारदश्चाथ मिश्रकः[3] ॥ ४ ॥
रसं सिद्धरसं विद्यात् सिद्धक्षेत्रसमाश्रयम् ।
नाशयेत् सकलान् रोगान् वलीपलितमेव च[4] ॥ ५ ॥
देहलोहकरं शुद्धं[5] रसेन्द्र[6]मधुना शृणु ।
शरीरे हन्ति कर्त्ता च जारणे मारणासु च ॥ ६ ॥

---

(1) K reads रसोत्पत्तिस्तल्लक्षणमत, which is grammatically incorrect (2) This śloka is not found in M (3) M reads मिश्रकम् [Vide रस स Chap I v 68] (4) K reads वलि M reads फलितनाशनम्, which is inc [Vide रस स Chap I vs 69 and 77] (5) M reads सिद्ध (6) But vide रस स Chap I, vs 70—72 and 78 which state सूत instead of रसेन्द्र

ईषत्पीतश्च रुक्षाङ्गो दोषयुक्तश्च सूतक ॥ ६ ॥ (क)[1]
यो वाह्याभ्यन्तरे श्वेतो[2] बहुल[3] कञ्चुकावृत ।
स विद्यात्[4] पारद देवि तारकर्म्मणि योजयेत् ।
यथा काञ्जिकसंस्पर्शात् क्षीरभाण्ड[5] विनश्यति ।
तथा हैम शरीरस्थ[6] पारदेन विनश्यति ॥ ७ ॥
मयूरचन्द्रिकाभास[7] मिश्रकश्च विदुर्बुधा ।
धूम्रवर्ण रस[8] दृष्ट्वा विशेषेणोपलभ्यते ।
मिश्रकन्तु[9] विजानीयाद्दुहाहकर्म्मकारकम्[10] ॥ ८ ॥
एव पञ्चविधा देवि रसभेदा निरूपिता ॥ ९ ॥[11]
स्वेदन मर्दन चैव चारण[12] जारण तथा ।

---

(1) After the 6th sloka we do not find in any of our MSS a śloka which defines सूत Hence we have inserted the above hem st ch from रस स [Chap I v 72] in order to complete the l st of 5 d fferent sorts of quicks lver, i e रस रसेन्द्र सूत पारद and मिश्रक (2) M has बाह्याभ्यन्तरश्वेतो (3) K reads बहुलं M reads बहुल (4) M reads विन्द्यात् [Vide रस स Chap I v 73] (5) M reads क्षीरे भाण्ड which seems to be inc. (6) K reads शरीरस्थ which is not correct (7) मयूरचन्द्रकाभास a variant in M [Vide रस स Chap I v 74 wh ch states—"मयूरचन्द्रिकाच्छाय स रसो मिश्रको मत "] (8) M reads धवस्य रसं , (9) K reads मिश्रकम्, wh ch is inc. (10) K reads कारक wh ch is gram. incorrect M has an incomplete charana—कमकारकम् (11) This hem st ch is want ng in M (12) K reads मारण [Vide रस स Chap VIII v 78]

द्रावणं रञ्जनं चैव सारणं[1] क्रामणं क्रमात् ।
इति यो वेत्ति तत्त्वेन तस्य सिध्यति सूतकः ॥ १० ॥
तोयत्वं जायते[2] स्वेदात् धमलत्वञ्च मर्दनात् ।
चारणेन[3] वलं कुर्यात् जारणाद्बन्धनं भवेत्[4] ॥ ११ ॥
एकत्व द्रावणात्[5] तस्य रक्तत्वं रक्तकाञ्चनात्[6] ।
व्यापित्व सारणात्[7] तस्य क्रामित्वं क्रामणात्तथा ॥ १२ ॥
जलगो जलरूपेण त्वरितो[8] हंसगो भवेत् ।
मलगो मलरूपेण सधूमो धूमगो भवेत् ॥ १३ ॥
अन्या[9] जीवगतिर्देवि जीवोऽण्डादिव निष्क्रमेत्[10] ।
स तावज्जीवयेज्जीवं[11] तेन जीवो रसः[12] स्मृतः ॥ १४ ॥
चतुष्टयो गतिस्तस्य निपुणेनः तु लभ्यते[13] ।

---

(1) K reads चारण [Vide रस स Chap VIII. v 70] (2) M reads जनयत् (3) K reads सारणेन (4) K reads विभो- (5) K has an incomplete charana—मुत्व द्रावणात्तस्य. M reads द्रावण- (6) K reads रक्तांजनात्, which mars the metre (7) K has चारणात् M has सारण (8) K has जलगोजलरूपेण तारीतो, which seems to be inc. M has कारितो in lieu of त्वरितो [Vide रस स Chap I vs. 82–85, the readings whereof mostly agree with the above texts (13 to 16).]. (9) M reads अन्या, but रस स reads अन्या (10) K reads ण्डादिव, which is incorrect M reads जीवोऽण्डादिव निष्क्रमेत्, which is senseless. (11) सजीवं जीवयेज्जीवं, a variant in M Cf रस.स Chap. I. v 84 —स हि जीवयतीवान् (12) M reads जीवरसः, which is not correct. (13) M reads रक्षते.

चतस्रो गतयो दृश्या अदृश्या[1] पञ्चमी गतिः ॥ १५ ॥
मन्त्रध्यानादिना तस्य धीयते[2] पञ्चमी गतिः ॥ १६ ॥
धूमशिटिचिटिश्चैव[3] मण्डूकप्लुतिरेव च ।
अकम्पश्च विकम्पश्च[4] पञ्चावस्था रसस्य तु ॥ १७ ॥
मथ्यमानस्य[5] कल्केन सम्भवेद्धि गतित्रयम्[6] ।
जले गतिर्मलगतिः पुनर्हंसगतिस्ततः[7] ॥ १८ ॥
हेम[8] दत्त्वा ततः शुद्धं तत्तु स्तम्भे नियामके[9] ।
नियामकगणौषध्या[10] रसं दत्त्वा विपाचयेत् ॥ १९ ॥
नियमितो[11] न प्रयाति तथा धूमगतिं[12] प्रिये ॥ २० ॥
कणिकाचालरहितो बुद्बुदैर्व्यापवर्जितः[13] ।
नियमितो भवत्येष[14] चूल्लिकाग्निसहस्रधा[15] ॥ २१ ॥

---

(1) M reads न दृश्या. Cf रस.अ, which exactly agrees with the above (2) र.र.स reads कथ्यते [Vide Chap I v. 85] (3) K reads धूम्रशिरीचिटिश्चैव M reads धूम्र instead of धूम (4) K has स्वपक्षश्च विपक्षश्च (5) M reads मथमानस्य, which appears to be inc (6) K reads erroneously सम्भवेद्धौ गतित्रये M reads सम्भवेद्वै गतित्रयम् which is not perfectly correct. (7) M has जलेन विमलगतिस्तथा हंसगति पुन (8) K reads हस. (9) K has ततस्तम्भ नियामयेत् M has स्तम्भस्तम्भे नियामके (10) नियामकगणो, विष्यो, a variant in M (11) K reads नियमात्मीतो which destroys the metre All the texts read नियमितो which is gram inc (12) K reads धूमगतिः. (13) K has बुद्बुदव्यापवर्जित M has बुद्बुदव्यापवर्जित, which is inc. (14) M read भवत्येव (15) चूल्लिकाग्निसहस्रधा, a variant in K.

अनियम्य यदा[1] सूत जारयेत् काञ्जिकाश्रये[2] ।
जायते निश्चितं भद्रे तदा[3] तस्य गतित्रयम् ॥ २२ ॥
दोलास्वेदेन चावश्य[4] स्वदितो हि दिनत्रयम्[5] ।
वसुभण्यादिभि[6]र्देवि रसराजो न[7] हीयते ॥ २३ ॥
अक्षीण तु रस दृष्ट्वा दद्या[8]द्ग्रासादिक तत ।
स्वेदन च[9] तत कर्म दीयमानस्य मर्दनम् ॥ २४ ॥
रसालिङ्गित आहार:[10] पिष्टिकेत्यभिधीयते ।
तद्द्रुत रसगर्भे तु जारण परिकीर्त्तितम् ॥ २५ ॥
जारणा तत्समाख्याता तद्विश्चोपलभ्यते[11] ।
जीर्णान्ते रञ्जन कार्य्य रक्तवर्ग[12]गणेन च ॥ २६ ॥
जीर्णे जीर्णन्तु[13] सरक्त[14] समहेम्ना तु सारयेत् ।
सारणायन्त्रयोगेन बध्यते सारितो[15] रस ॥ २७ ॥

---

(1) M reads यथा which seems to be incorrect (2) जारयेत् काञ्जिकाश्रय a variant in K (3) M reads यथा which is not correct (4) K reads दाल स्वदनतोऽवश्य M reads डोला in place of दोला (5) The portion commencing from दिनत्रयम् and ending in रसराजो न ही is wanting in K (6) M reads वसुभद्रादिभि (7) M has रसराजन which is not accurate (8) K reads देया which is grammatically inc (9) K reads तु (10) रस लिङ्गितमाहार, an incorrect variant in K (11) K has जारणा भोपलभ्यते (12) K reads रक्तवर्ण (13) M reads जीर्णाजीर्ण तु (14) M reads सरक्त (without अनुस्वार) (15) M has सारता which seems to be the error of the scribe

मारितः मारितश्चैव[1] यथा भवति सूतकः ।
क्रामणेन समायुक्तं तच्च[2] वेधे नियोजयेत् ॥ २८ ॥
खारोट[3] पारदो ब्रह्मा मूर्च्छितस्तु जनार्दनः ।
बद्धस्तु रुद्ररूपः स्यात्[4] कर्म्मयोगवलाद्रसः ॥ २९ ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि कर्म्मयोगस्य विस्तरम् ॥ ३० ॥
पारदस्य त्रयो दोषाः विषं वह्निर्मलस्तथा[5] ।
विषेण मविषं विद्यात्[6] वह्नौ कुष्ठी भवेन्नरः ।
मलेनोदररोगो स्यात् म्रियते च रसायने ॥ ३१ ॥
षट्चतुर्थ्येकलिक्षा स्यात्[7] षट्‌लिक्षा यूक एव च[8] ।
षट्‌यूकास्तु रजःसंज्ञा[9] कथितास्तव सुव्रते ॥ ३२ ॥

---

(1) चारीत चरितश्चैव an incorrect variant in K. सारितश्चरितश्चैव a variant in M, wherein the middle term is incorrect (2) K and M read तत्र which is gram incorrect (3) M reads खराट [रस ह defines खराट thus —"सुखोषितो रस सम्यक्खारोट इति कथ्यते" Chap XI v 60 Cf "मलहीनो यदा सूत पितामहसमो भवेत् । स बद्धो विष्णुराख्यातो रञ्जित शिव उच्यते ॥" रससार, 1st Patala, v 5] (4) K has an incorrect reading—बद्धूपा स्यात् (5) M reads विषवह्निजलस्तथा, wherein the term जल is incorrect [Vide रस ह Chap. XI v 14] (6) K reads दद्यात् M reads विन्द्यात् [Vide रस ह Chap XI v 15] (7) M reads स्यात् [रस ह, agrees closely with the texts in vs 32, 33 and 34. Vide Chap X vs. 102–105] (8) K reads incompletely the whole hemistich thus —च चर्चैव चा स्यात् षड्लिक्षायुमेव च M reads युकमव षट् (9) चाकरश रज सज्ञ a variant in M, which seems to be inc.

षड्रजः सर्षपः साक्षात्[1] सिद्धार्थः स च कीर्त्तितः[2] ।
षट्सिद्धार्थाश्च देवेशि यवस्त्वेकः प्रकीर्त्तितः ॥ २३ ॥[3]
षड्यवैरेकगुञ्जा स्यात्[4] षड्गुञ्जाश्चैकमाषकः ।
माषा द्वादश तोलः स्यात्[5] अष्टौ तोलाः पलं भवेत्[6] ॥२४॥
द्वात्रिंशत्पलकं देवि शुभन्तु[7] परिकीर्त्तितम् ।
शुभस्य तु सहस्रे द्वे भार एकः प्रकीर्त्तितः ॥ २५ ॥
द्वे सहस्रे पलानान्तु सहस्रं शतमेव वा ।
अष्टाविंशत् पलानान्तु दश पञ्चकमेव वा ॥ २६ ॥[8]
पलार्द्धेनैव[9] संस्कारः कर्त्तव्यः सूतकस्य तु ॥ २७ ॥
महाबला नागबला मेघनादा पुनर्णवा[10] ।
मेषशृङ्गी[11] च तत्सारैः[12] नवसारसमन्वितम्[13] ।

---

(1) M reads षड रक, which is an error of the scribe रस स reads स स्यात् . (2) K has सिद्धार्थ स च प्रकीर्त्तित, wherein प्र is redundant. (3) This hemistich is wanting in K. रस स reads षट्सिद्धार्थैर (4) रस स. has तु instead of स्यात् After this charana we find in रस स "त्रिगुञ्जा वल्ल उच्यते । षड्भिरेव तु गुञ्जाभिर्माष एकः प्रकीर्त्तितः ।" (5) माषा द्वादश वाला स्यात्, a variant in K. (6) K has सचतुर्भि पलं भवेत्, thus differing from other texts as well as from रस स [Vide Chap. X v 105] (7) K reads शुभन्तु M reads शुभस्तु (8) This sloka nearly agrees with रस स [Vide Chap XI v 21] (9) M reads पलार्द्धेन न (10) K reads पुनर्णवा (11) K reads मेषशृङ्गा (12) K reads तत्सारे (13) M reads एव सारसमन्वितम्, which appears to be incorrect.

पारदं देवदेवेशि स्वेदयेद्दिवसत्रयम् । ३८ ॥

॥ इत्यौषधस्वेदनम् ॥[1]

गिरिकर्णी च मोनाक्षी सहदेवी पुनर्णवा ।
उरगा त्रिफला कान्ता[2] लघुपर्णी[3] शतावरी ॥ ३९ ॥
तुषवर्जं तु धान्याम्लं[4] सर्व्वं सञ्चूर्ण्य[5] निक्षिपेत् ।
एकादशगुणे[6]ऽम्लेऽस्मिन् षोडशांशैर्विमर्द्दितम् ॥ ४० ॥
आसुरीलवणव्योष चित्रकार्द्रकमूलकैः[7] ।
दोलायां[8] स्वेदयेद्देवि त्रिदिनं मृदुनाग्निना ॥ ४१ ॥

॥ इति सन्धानाम्लस्वेदनम् ॥

अङ्कोलस्तु[9] विषं हन्ति वह्नि[10]मारग्वधः प्रिये ।

---

(1) K has इत्यौषधिस्वेदनं तु कथितं तव सुव्रते। After this we find in K the following verses which we have rejected as these seemed to us incongruous, incorrect and unconnected with the text —

अष्टतर्थपसाच्चा सिद्धार्थे स च ।
स्वेदनं मर्दनं मूर्च्छा स्थापनं पातनं त्रिधा ।
निरोधनं नियामं च दीपनं चानुवासनम् ।
चारणं जारणं चैव गर्भे बाह्या द्रुति तथा ।
रञ्जनं सारणं चानुसारणा प्रतिसारणा ।
क्रामणं [illegible] कर्तव्यं रससाधके । ४०

(2) K reads कान्ता (3) K reads लघुपर्णी (4) तुषवर्ज्यांसुधान्याम्लं, a variant in K. (5) K reads सर्व M reads सूचीच्य (6) एकादशगुणं, an incorrect variant in K. (7) Vide रस म Chap XI v 23. (8) M reads ऊ भार्या (9) M reads अङ्कोलिन्द्र which is gram inc (10) K reads वह्नी, which is inc.

चित्रकस्तु[1] मलं हन्यात् कुमारी सप्तकञ्चुकम् ॥ ४२ ॥[2]
तस्मादेभिः समोपेतै[3]र्मर्दयेत् पातयेद्बुधः[4] ॥ ४३ ॥
विद्याधरेण यन्त्रेण भावयेद्दोषवर्जितम्[5] ।
ततस्त्रिगुणवस्त्रस्थं[6] तं रसं देवि गालितम्[7] ॥ ४४ ॥
त्रिफलावह्निमूलत्वात्[8] गृहकन्या[9]रसान्वितम् ।
निरुद्गारे[10] तु पाषाणे मर्दयेत् पातयेत् पुनः ॥ ४५ ॥
धूमसारगुड[11]श्योष रजनीसित[12]सर्षपैः ।
इष्टिकाकाञ्जिकोर्णाभिः[13] त्रिदिनं मर्दयेत्ततः[14] ॥ ४६ ॥
निर्मलो जायते सूत[15] सत्प्रभावं प्रकाशयेत्[16] ॥ ४७ ॥
वासकेन[17] विभीतेन मर्दयेत् पातयेत् पुनः ।
नागवङ्गादिका दोषा यान्ति नाशमुपाधिजाः[18] ॥ ४८ ॥

---

(1) M reads चित्रकस्य　(2) But compare रसं स Chap XI v 28, which differs from the above in certain points　(3) K reads समोत्थैते, which is incorrect　M reads तथादेतत्　(4) K reads पुन　After this sloka we find नागार्द्दि in the Mss. M　(5) K has वर्जित, which is gram erroneous.　(6) K has ततस्त्रीगुर्णनैवस्त्र which is partly inc. [नैत्र=वस्त्र]　(7) M reads भावितम्　(8) त्रिफलामूत्रवह्निलात् a variant in K　(9) K reads erroneously गृहकन्या　(10) K reads निरुद्धारे, which has no clear sense　(11) K has गुडा　M has हुल　(12) K reads श्वेत　(13) K reads इष्टका　M reads काञ्चिकोर्णाभि　(14) K has मर्दित तत　(15) K and M read सत्य　(16) M reads सत्प्रभावात् प्रकाशयत्.　(17) M reads वासकेन　(18) K reads नाशमुपाधिया　M reads नाशमुपाधिका

सप्तवारं काकमाच्या गतदोष[1] विमर्दयेत् ।
पातयेत्[2] सप्तवारं च गिरिदोषं त्यजेद्रसः[3] ॥ ४९ ॥
चैत्रदोषं त्यजेद्देवि गोकर्णरसमूर्च्छितः ॥ ५० ॥
कार्पास[4]पत्रनिर्यासे स्विन्नस्त्रिकटुकान्विते[5] ।
सप्तकञ्चुक[6]निर्मुक्तः सप्ताहाज्जायते रसः ॥ ५१ ॥
काकमाची[7] जया ब्राह्मी[8] गाङ्गेरी[9] रक्तचित्रकः[10] ।
मण्डूकी[11] मुद्गपर्णी च शृङ्गवेरं रसाङ्कुशः[12] ॥ ५२ ॥
देवदाली[13] शङ्खपुष्पी काकजङ्घा शतावरी ।
कुमारी भृङ्गराजश्च निर्गुण्डी ग्रीष्मसुन्दरः[14] ॥ ५३ ॥
शूलिनी शूपपर्णी च[15] गोजिह्वा क्षीर[16]कञ्चुकी ।
तद्रसैर्मर्दितः[17] पात्यः[18] सप्तधा निर्मलो भवेत् ॥ ५४ ॥
ताम्रेण[19] पिष्टिकां कृत्वा पातयेदूर्ध्वपातने[20] ।

---

(1) K has गतदेह which has no clear sense (2) M reads पाचयेत् (3) M reads त्यजद्रसः (4) K reads कपाद (5) K reads त्रिकटकान्वितः स्विन्न त्रिकटकान्विते a variant in M (6) M reads कञ्चकि (7) K reads काकम चि (8) M reads ब्रह्मी (9) K reads भाभारी (10) M reads रक्तचित्रकम् (11) K reads मडूका M reads मण्डाकी (12) K has रसांकुश M has शृङ्गवेर (13) देवताली is the reading in M (14) ग्रीष्मसुन्दरम् is the variant in M (15) च is wanting in K M reads शूपपालो च (16) K reads चिर which is inc. (17) K reads सुबना M reads मर्दित which is gram inc. (18) K reads प त्य M reads पात्य Both are gram inc. (19) K reads ताम्रेण रस स reads शुल्वेन (20) K reads ऊध्वपातने which is an error of the scribe But रस स reads ऊर्ध्वभाजने

षड्गागो परित्यज्य शुद्धो भवति सूतकः ॥ ५५ ॥[1]
मर्दितः[2] त्रिफलाशिग्रुराजिका[3]पटुचित्रकैः।
ऊर्द्ध्वभाण्डगतः पाच्य प्रदीप्तैरुपलैरथः[4] ॥ ५६ ॥
सूक्ष्मभुजनिरोधेन लब्धापायो भवेद्रसः।
कर्कोटो[5]कञ्चुकोविम्बो सर्पाक्ष्यम्बुजसयुतम् ॥ ५७ ॥
रस नियामके दद्यात् तेजस्वी निर्मलो भवेत्।
एव विशोधित सूतो भद्राश्वाशविशोधित ॥ ५८ ॥[6]
मुद्रास्त्रलवणक्षार[7] भूखगोषणशिग्रुभि[8]।
राजिकाटङ्कणयुतैरारनाले[9] दिनत्रयम्।
स्वेदनाद्दीपितो देवि ग्रासार्थी[10] जायते रस ॥ ५९ ॥[11]
व्योमसत्त्वादिबीजानि रसजारणशोधने[12]।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि[13] किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ६० ॥

---

(1) This hemistich closely agrees with रसस (vide Chap XI v 31) (2) M reads मर्दित which is gram inc (3) M reads राचका (4) प्रदीप्तकफलैरथ, a variant in M which appears to be inc (5) M reads कर्कटो. [Vide रसस Chap XI vs 41 and 42] (6) The slokas 57 and 58 are not found in K. (7) चौद्र सलवणक्षार a variant in M (8) भूखगोषणशिग्रुभि, a variant in K (9) K reads आरनाले (10) K reads ग्रासार्थि which is gram inc M reads ग्रासार्थी (11) The 43rd sloka in रसस Chap XI mostly agrees with the 59th sloka of this text (12) रसे जारण शोधने, a variant in K. रसो जारण शोधिते a variant in M Both of these readings do not convey a clear sense (13) This charana is not found in M

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसवादे[1]
रसार्णवे रससहितायां
रसशोधनो नाम[2]
दशम पटल ॥१०॥

एकादश पटल ।

श्रीदेव्युवाच[1] ।

लक्षण शोधन चैव पारदस्य श्रुत मया ।
चारण जारण चैव श्रोतुमिच्छामि भैरव ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच[2] ।

सर्व्वपापक्षये जाते[3] प्राप्यते रसजारणा[4] ।
तत्प्राप्तौ प्राप्तमेव स्याद्विज्ञान[5] मुक्तिकारणम् ॥ २ ॥
मोक्षाभिव्यञ्जक[6] देवि जारण साधकस्य तु ।
यावन्न जार्य्यते[7] सूत तावत्तु न च निर्वृत्ति[8] ॥ ३ ॥

---

(1) This is wanting in M (2) K and M read रसशोधन नाम

---

(1) M has only देवी (2) M has only भैरव (3) K reads सर्वपापक्षय तस्य (4) K reads रसजारणात् (5) M has विज्ञानो (6) M reads मोक्षाभिव्यञ्जन (7) यावत् सूर्य्यते a variant in K, यावन्न जायते, a variant in M. (8) K has an incomplete charana—तावन्न च निवृत्ति.

खल्लस्तु पीठिका[1] देवि रसेन्द्रो लिङ्गमुच्यते ।
मर्दनं वन्दनं[2] तस्य ग्रासः पूजा[3] विधीयते ॥ ४ ॥
यावद्दिनानि वह्निस्थो जार्य्यते[4] धार्य्यते रसः ।
तावद्युगसहस्राणि शिवलोके महीयते ॥ ५ ॥
दिनमेकं रसेन्द्रस्य यो ददाति हुताशनम्[5] ।
द्रवन्ति तस्य पापानि कुर्व्वन्नपि न लिप्यते ॥ ६ ॥
जारणा द्विविधा बाल[6] जारणा बद्धजारणा[7] ।
तत्रादौ परमेशानि वक्ष्यते बालजारणा ॥ ७ ॥[8]
गगनं जारयेदादौ सर्व्वसत्त्वमतः परम् ।
ततो माक्षिकशुद्धं च[9] सुवर्णं तदनन्तरम् ॥ ८ ॥
गर्भस्थं द्रावयित्वा तु[10] ततो बाह्यद्रुतिं[11] द्रवेत् ।

---

(1) K reads खल्ल तु पिठिका M reads खल्लन्तु (2) M has वदनं which is incorrect (3) K reads पूजौ wh ch is incorrect (4) M reads जारणा wh ch seems to be gram inc. (5) M has सिताशनम् which has no clear sense (6) K reads बाला M reads विविधा बाल (7) K reads जारणाद्धमपातना which is unintelligible. बद्धजारणा will be explained in the 13th Patala. (8) This hemistich is not found in M. [Vide रस स Chap VIII vs 65 and 66 which state जारणा first as त्रिरूपा and next as द्विविधा] (9) K has माक्षिकशुद्ध च We do not find this charana and the next in M. (10) गर्भे संद्रावयित्वा तु a variant in K, which is gram. inc. (11) M reads ग्रासद्रुतिं which seems to be inc [Vide रस स Chap VIII v 72, wherein बाह्यद्रुति is explained]

सितं सितेन द्रव्येण रक्तं रक्तेन रञ्जयेत् ॥ ९ ॥
सारणं क्रामणं ज्ञात्वा ततो वेधं प्रयोजयेत् ॥ १० ॥

॥ चारणजारणमन्त्रः ॥

ॐ नमोऽमृतलोहाय परामृतरसोद्भवाय हुं स्वाहा ॥११॥

सर्व्वसत्त्वोपकाराय भगवन् त्वदनुज्ञया ।
जारणं कर्त्तुमिच्छामि ग्रासं गृह्ण[2] मम प्रभो ॥ १२ ॥
कुरुष्वेति शिवेनोक्तं प्राशमेव[3] सुबुद्धिना ॥ १२ ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि व्योमजारणमुत्तमम् ।
घनाभ्र[4]जारणे सत्त्वजारणञ्चेति तद्द्विधा[5] ॥ १४ ॥
निर्मुखं समुखं[6] चैव वासनामुखमेव च ।
एकैकं त्रिविधं तत्र तद्वक्ष्याम्यानुपूर्व्वशः[7] ॥ १५ ॥
वैक्रान्त[8]वज्रसंस्पर्शात्[9] दिव्यौषधिबलेन वा ।
निर्मुखो भक्षयेद्देवि[10] क्षणेन गगनं रसः[11] ॥ १६ ॥

(1) This hemistich is wanting in M. (2) K reads ग्राह्य M reads गृह्य Both the readings are gram inc. [गृह्ण is generally used by Rishis though the correct form is गृहाण] (3) भावमेव सुबुद्धिमान्, a variant in K प्राशमेव, a variant in M (4) M reads घनाभ्रे, which appears to be incorrect. (5) K reads erroneously तद्विधा. (6) K has निर्मुखं M has सम्मुखं रस स. reads—"समुखा निर्मुखा चेति जारणा द्विविधा पुनः ॥" "इयं हि सम्मुखा प्रोक्ता जारणा मुखचारिणी ॥" (Chap. VIII, vs. 66 and 69) (7) K and M read तद्वक्ष्याम्यनुपूर्वशः. (8) M reads वैकृन्त, which is inc. (9) K and M read स्पर्शं (without any suffix), which seems to be inc. (10) भक्षयेद्देवि, a reading in K. (11) M reads रसम् which is gram. erroneous

हेमकर्म्मणि हेमैव तारे तारो मुखं[1] भवेत् ॥ १७ ॥
तमखल्लकृता पिष्टिः[2] कृत्वा[3]मल्पाल्पमभ्रकम् ।
अम्लवेतस[4]जम्बीरवोजपूराम्लभूखगैः[5] ।
मर्दितं[6] चरते देवि सेयं समुखजारणा[7] ॥ १८ ॥
क्षारत्रयं[8] पञ्चपटु[9] काचो[10]-कासीसगन्धकम् ।
माक्षिकं चाम्लसंयुक्तं ताम्रपात्रे तु जारयेत्[11] ॥ १९ ॥
एतच्चाभिषवाद्[12]दिव्यं जारयित्वा विचक्षणः ।
जारणार्थञ्च बोजानां[13] वज्राणाञ्च विशेषतः ॥ २० ॥
तस्मिन्नावर्त्तितं नागं वङ्गं[14] वा सुरवन्दिते ।
निषेचयेच्छतं वारं न रसायनकर्म्मणि ॥ २१ ॥
अनेन सकलं देवि[15] चारणावमु भावयेत्[16] ।
चाराम्ले[17] भावितं व्योम रजसा प्रयसेन च ॥ २२ ॥

(1) रस स defines मुख thus —"ग्रह स्वर्णं च रूप्यं च बीजमित्यभिधीयते ॥६७॥ चतु षष्टांशतो बीजप्रचेपो मुखमुच्यते । ६८ ।" (Chap VIII.) (2) तत्र खल्ले कृतापिष्ट, a variant in K M reads कृताविष्टि (3) K reads मूक्ष (4) M reads चाम्लवेतस (5) K has बीजपूराम्लभूखणे, which is gram. inc (6) M reads मृदित (7) K has जारणात् M has सम्मुखजारणा (8) K reads चारत्रय (9) K reads पंचलवण M reads पञ्चवटु, which seems to be incorrect (10) K has काञ्जि. M has काचि (11) K reads जारयित् (12) एतच्चाभिषव, a variant in K. (13) जारणार्थे तु बीजानि, a variant in K (14) M reads वङ्ग (15) अनेन तु चारणं यत्तु, a variant in K. (16) भावयेत्-सहितचय, a variant in K (17) K reads चाराम्ल

रटिवयोदककणा[1] तुम्बुरुद्रयमर्दितम्[2] ।
चरेज्जरिता पुटित[3] यवचिञ्चारसेन च ॥ २३ ॥
शतावरी गदा रम्भा मेघनादा पुनर्नवा ।
शिग्रुको यवचिञ्चा च भावित तद्रसे क्रमात् ॥ २४ ॥
मूल छिन्नमुचायाम्[4] कौबेरीमूलमेव च ।
कदलीमुसलीशिग्रु-ताम्बूलीवाणपोलुकम्[5] ॥ २५ ॥
चलम्बुषा बला कोल स्फोट खरमञ्जरी ।[6]
तुम्बुरुश्लिक्ष्णशाक वाप्येषामेकरसेन तु ।
काञ्जिकाव्योपयुक्तेन त्रिदिन स्विन्नमभ्रकम् ॥ २६ ॥
काशीसतुवरीसिन्धु[7] टङ्कणक्षारसयुत[8] ।
पूर्वाभिषव[9]योगेन सूतकश्चरति क्षणात् ॥ २७ ॥
गोलका[10] भवति क्षिप्र सर्वसिद्धिप्रदायक.[11] ॥ २८ ॥
गृहीत्वा देवि धान्याम्ल मल्लवर्गेण[12] सयुतम् ।

---

(1) K reads घटी M reads वट Both the read ngs are incorrect. (2) M reads तुम्बुरुद्रयमर्दितम् (3) वाजायद्दी पटी चैक a variant in K, which seems to be unconnected with the text (4) K reads erroneously छितुमुच यमु (5) K has बालपोलुका (6) This hem st ch and the next two are not found in K (7) K reads कौशीसतुवरीसैंधु which is inc (8) K has सयुत which is gram inc. M has टङ्कण क्षारसयुत wh ch is partly inc (9) K read पूर्वाभिषया which is inc (10) K has गोलक (11) सर्वसिद्धिप्रदायक a variant in K M reads प्रद शकम् which is gram inc (12) मल्लवर्गेण is the read ng in K wh ch is not correct

क्षाथयित्वाभ्रकं तत्तु[1] स्नुहीक्षीरेण[2] मर्दयेत् ॥ २९ ॥
आरण्य[3]गोमयेनैव कपोताख्यं पुटं[4] ततः ॥ ३० ॥
कदलीकन्दनिर्यासै[5]र्मूलकन्दरसेन च ।
काकमाची च मीनाक्षी अपामार्गो मुनिस्तथा[6] ॥ ३१ ॥
एरण्डमार्द्रकञ्चैव[7] मेघनादा[8] पुनर्नवा ।
एकैकस्य द्रवैरेव[9] पुटैकैकं प्रदापयेत्[10] ॥ ३२ ॥
वज्रीक्षीरेण संयुक्तं दोलायन्त्रेण[11] पाचयेत् ।
छायाशुष्कं ततः कृत्वा चणकाम्लेन संयुतम्[12] ॥ ३३ ॥
नवसारं च कासीसं वचा[13] निम्बं तथैव च ।
अभ्रस्य[14] षोडशांशेन एकैकं तत्र[15] निक्षिपेत् ॥ ३४ ॥
निधाय[16] ताम्रपात्रे तु मर्दयेत्तच्च[17] सुव्रते ।
नववारं[18] ततो देवि लोहपात्रे तु जारयेत् ॥ ३५ ॥
रसेन सह देवेशि चणकाम्लेन काञ्जिकम् ।

---

(1) K reads क्षायमित्वा भ्रकं स तु (2) M reads स्नुहिक्षीरेण. (3) M reads अरण्ये. (4) M reads कपोताख्यपुट. (5) M has निर्यासे. (6) K reads अपामार्गमुनी तथा. (7) K reads मार्द्रकचैव. (8) M reads मेघनाद (9) एकैकरसद्रवैरेव, a variant in K. (10) K has पुटकैक. M has सुदापयेत् (11) M reads दोलायन्त्रे च. (12) K reads संयुतं (13) M reads वसा. (14) K reads अभ्रकात्. (15) M reads तत्तु (16) M reads निवारो, which is unintelligible (17) मर्दनं मे च, a variant in K, which has no sense M reads मर्दयेत्तच. (18) K has नववारं, which is absurd

मृदग्निना तुर्द्द्नि.कार्य्यं प्रहरार्द्धेन जायते ॥ ३६ ॥
सोमवल्लीरसैः पिष्ट्वा व्योम सौवर्चलान्वितम् ।
शनैः शनैर्हंसपाद्या[1] दापयेच्च पुटत्रयम् ॥ ३७ ॥
सोमवल्लीरसेनैव सप्तधारञ्च दापयेत्[2] ।
पातयेन्मृन्मये भाण्डे[3] रसेन सह संयुतम् ॥ ३८ ॥
मूलं वल्लीपुष्पाया[4] गव्यक्षीरेण घर्षयेत्[5] ।
कल्कन लेपयेत् सूत गगनञ्च तदूर्द्धगम्[6] ॥ ३९ ॥
तापयेद्रवितापेन निर्मुखं ग्रसते क्षणात् ।
जायते पिष्टिका शीघ्र नात्र कार्य्या विचारणा ॥ ४० ॥
तिलपर्णीरसेनैव गगनं भावयेत् प्रिये[7] ।
मर्दनाज्जायते पिष्टी[8] नात्र कार्य्या विचारणा ॥ ४१ ॥
मुण्डीनिर्यासके नागं[9] बहुशस्तु निषेचयेत् ।[10]
तेनाभ्रकं तु संप्राप्य[11] भूयोभूयः पुटे दहेत् ॥ ४२ ॥

---

(1) The portion commencing from रसेन सह and ending in मृन्मये पात्रे is not found in M (2) K reads भावयेत् (3) दाप॰ मृन्मये पात्रे, a variant in K (4) K has विल्वपुष्पाया (5) गो क्षीरे सह पेषयेत् a variant in K, which is gram inc (6) K reads गगन तदधोर्ध्वं. (7) कल्क तेन भावयेत् a reading in K (8) M reads पिष्टि (9) K reads नागि (10) After this character we find in K the following hemistich —कल्कं न लेपयेत् सूतं गगन तदधोर्ध्वगं, which we have not adopted, seeing it to be the repetition of the latter half of the 39th sloka (11) K reads समाप्य

चित्रकार्द्रकमूलाना[1]मेकैकेन तु सप्तधा ।
प्लावितव्य[2] प्रयत्नेन गन्धकाभ्रकचूर्णकम् ॥ ४३ ॥
नागमुण्डीरसस्तन्य[3]रजो[4]लुङ्गाम्लभावितम् ।
षोडशांशेन तद्दत्तं दोलाया[5] तु चरेद्रसः ॥ ४४ ॥
चतु षष्टि[6]गुणं देवि द्वात्रिंशद्गुणमेव वा[7] ।
अथवा षोडशगुणं तथाष्टगुणमेव वा[8] ।
चतुर्गुण वा[9] द्विगुणं सम वा चारयेत्[10] प्रिये ॥ ४५ ॥
परमभ्रकसत्त्वस्य[11] जारणं शृणु पार्व्वति ॥ ४६ ॥
व्योमसत्त्व समांशेन ताम्रसत्त्वेन संयुतम्[12] ।
स खल्वेदं[13] चरेद्देवि गर्भद्रावो[14] भवेद्रस ॥ ४७ ॥
नागाभ्र देवि वज्राभ्रं[15] तीक्ष्णाभ्र[16]-करकाभ्रकम्[17] ।
ताराभ्र देवि[18] हेमाभ्र[19] रसगर्भेण[20] जारयेत् ॥ ४८ ॥

---

(1) K reads मूलानि (2) All the texts have this reading, which is gram erroneous, the correct form being प्लावयितव्य (3) K reads नाग मुण्डीरसस्तन्य (4) K reads रस लुङ्गाम्लभावितम् (5) M reads डालाया (6) K reads चतुषष्टि, which is inc (7) K reads च. (8) K and M read च, which is not accurate (9) M reads च. (10) K has सम चारयते (11) K reads परस (12) K reads erroneously युसक (13) K has सकल्वेन (14) K reads गर्भद्रावि M reads गर्भद्राव, Both the readings are gram incorrect (15) M reads वज्राभ्रं (16) K reads तिक्ताभ्र (17) K reads भास्कराभ्रकम् (18) K reads तु, which mars the metre (19) M reads पन्नाभ्र (20) K reads रसगर्भे, thus wanting one letter.

पूर्व्वाभिषेक[1]योगेन गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४९ ॥
चतुःषष्ट्यंशकः पूर्व्वः[2] द्वात्रिंशांशो द्वितीयकः[3] ।
तृतीयः षोडशांशस्तु[4] चतुर्थोऽष्टांश एव च[5] ॥ ५० ॥
पञ्चमस्तु चतुर्थांशः[6] षष्ठो ह्यर्धः प्रकीर्त्तितः[7] ।
ग्रासो रसस्य दातव्यः[8] समसत्त्वस्याभ्रकस्य च[9] ॥ ५१ ॥
चतुःषष्ट्यंशके[10] ग्रासे दण्डधारी भवेद्रसः ।
जलौकावद्द्वितीये च[11] ग्रासयोगे सुरेश्वरि ॥ ५२ ॥
ग्रासेन तु तृतीयेन[12] काकविष्ठासमो भवेत्[13] ।
ग्रासेन तु चतुर्थेन दधिमण्डसमो भवेत् ॥ ५३ ॥
पञ्चमे चारिते ग्रासे नवनीतसमो[14] भवेत् ।
षष्ठे तु गोलकाकारः[15] क्रमाज्जीर्णस्य लक्षणम् ॥ ५४ ॥
काञ्जिकेन निपिष्टेन रक्तव्योम यतश्रुतम्[16] ।

---

(1) K. reads पूर्वाभिषेक, which is incorrect (2) चतुष्षष्ट्यंशक पूर्वः an incorrect variant in K. (3) द्वात्रिंशांश द्वितीयक a variant in K. (4) तृतीय षोडशांशस्तु a variant in K. (5) चतुर्थोऽष्टांशमेव च, a variant in K. which is inc. (6) पञ्चमोऽपि चतुर्थांशो, a variant in K. (7) षष्ठे विष्णुप्रकीर्त्तित, a variant in M (8) K. reads ग्रासा रसस्य दातव्या. M reads ग्रासो रसस्य दातव्य, wherein the last term is inc. (9) K. has सत्वस्याभ्रकस्य वा (10) K reads चतुष्षष्ट्यंशतो M reads चतुष्षष्ट्यांशतो Both are inc (11) जलूकावद्द्वितीये तु, a variant in M. (12) M reads तृतीयस्य (13) हेम काकविष्ठा भवेत् a variant in M. (14) K reads नवनीत समा which is not correct (15) K. reads गोलकाकारं. (16) K. reads रक्त व्योमम, which is inc. हेम व्योम is the reading in M.

खल्वान्तर्धारयेत्तत्र[1] शुल्ववासनया[2] सह ॥ ५५ ॥
हेम तारञ्च संहृष्य[3] खल्वे तत्र रसं न्यसेत्[4] ।
काञ्जीसहितकाशीसं[5] सिन्धुना चरते रसः ॥ ५६ ॥
हेम सीसन्तु संहृष्य[6] रसं तत्र प्रदापयेत् ।
नागहेमयुतं व्योम समजीर्णं द्रुतं[7] भवेत् ।
अभ्रकोपरसान्[8] क्षिप्रं सुखेनैव चरत्ययम् ॥ ५७ ॥
तारं वङ्गं च संहृष्य[9] रसं तत्र प्रदापयेत् ।
नागहेमयुतं व्योम समजीर्णं द्रुतं भवेत् ।[10]
सुखेन चरते व्योम तारकर्म्मणि शस्यते[11] ॥ ५८ ॥
समुखं निर्मुखं[12] वापि यत्नतश्चारयेत्क्रमः[13] ॥ ५९ ॥
धारणां त्रिविधामेवं[14] कृत्वा गर्भद्रुतिं रसे ।
धारयेत् स्वेदयेत् पिण्डं[15] परिणामक्रमैस्त्रिभिः[16] ॥ ६० ॥
कङ्कुष्ठ[17] क्षारगोमूत्र-शुक्तीचौरैः प्रलेपितम्[18] ।

---

(1) खल्वे तु धारयेत्तत्र, a variant in K. (2) K reads शुल्व वासनया. M reads वासनाया, which is inc. (3) K reads सङ्घाय. (4) खल्वे तत्र च संन्यसेत्, a variant in K. (5) कांचीसहितकाशीस, a variant in M. (6) K reads सट्टय. (7) M has समजीर्णद्रुत (8) M reads अभ्रकोत्थरसान्. (9) K reads सट्टय. M reads संघृष्य. (10) This hemistich is not found in K. (11) K reads शस्यत (12) निर्मुखं संमुखं is the reading in K. सन्मुख निर्मुख is the reading in M. (13) K reads क्रम॰, which is not accurate. (14) M reads धारणां त्रिविधामेव. (15) K reads incompletely—धारयेत् पिण्डं. (16) M reads incompletely—परिणामैस्त्रिभि. (17) M reads पटुक (18) शुक्तिचौरैः प्रलेपितं, a variant in M.

पूर्वाभिषेक[1]योगेन गर्भे द्रवति मर्दनात् ॥ ४९ ॥
चतु.षष्ट्यंशक: पूर्व.[2] द्वात्रिंशांशो द्वितीयक:[3] ।
तृतीय. षोडशांशस्तु[4] चतुर्थोऽष्टांश एव च[5] ॥ ५० ॥
पञ्चमस्तु चतुर्थांश:[6] षष्ठो द्व्यंश. प्रकीर्तित.[7] ।
ग्रासो रसस्य दातव्य.[8] ससत्त्वस्याभ्रकस्य च[9] ॥ ५१ ॥
चतु:षष्ट्यंशके[10] ग्रासे दण्डधारी भवेद्रस: ।
जलौकावद्द्वितीये च[11] ग्रासयोगे सुरेश्वरि ॥ ५२ ॥
ग्रासेन तु तृतीयेन[12] काकविष्ठासमो भवेत्[13] ।
ग्रासेन तु चतुर्थेन दधिखण्डसमो भवेत् ॥ ५३ ॥
पञ्चमे चारिते ग्रासे नवनीतसमो[14] भवेत् ।
षष्ठे तु गोलकाकार:[15] क्रमाज्जीर्णस्य लक्षणम् ॥ ५४ ॥
काञ्जिकेन निषिक्तेन रसव्योम शतप्लुतम्[16] ।

---

(1) K reads पुर्वाभिषेक, which is incorrect (2) चतुष्टयांशक पूर्वं, an incorrect variant in K. (3) द्वात्रिंशांश द्वितीयक, a variant in K. (4) तृतीय षाड्शांशेन a variant in K. (5) चतुर्थोष्टांशमेव च, a variant in K which is inc. (6) पञ्चमोपि चतुर्थांशो, a variant in K. (7) षष्ठो द्विघ्नप्रकीर्तित, a variant in M (8) K reads ग्रासा रसस्य दातव्या. M reads ग्रासो रसस्य दातव्य, wherein the last term is inc. (9) K has सत्त्वस्याभ्रकस्य वा (10) K reads चतुष्टयांशको. M reads चतुष्पष्टांशता Both are inc. (11) जलूकवद्द्वितीये तु, a variant in M. (12) M reads तृतीयस्य (13) यत काकविषा भवत्, a variant in M. (14) K reads नवनीत समो, which is not correct (15) K reads गोलकाकारं. (16) K reads रस व्योमम, which is inc. शत प्लुत is the reading in M.

खल्वान्तश्चारयेत्तत्[1] शुल्ववासनया[2] सह ॥ ५५ ॥
हेम तारञ्च सङ्गृष्य[3] खल्वे तत्र रस न्यसेत्[4] ।
काञ्चोसहितकासीसं[5] सिन्धुना चरते रसः ॥ ५६ ॥
हेम सीसन्तु संघृष्य[6] रस तत्र प्रदापयेत् ।
नागहेमयुत व्योम समजीर्णं द्रुतं[7] भवेत् ।
अभ्रकोपरसान्[8] क्षिप्रं मुखेनैव चरत्ययम् ॥ ५७ ॥
तारं वङ्गं च सङ्गृष्य[9] रसं तत्र प्रदापयेत् ।
नागहेमयुतं व्योम समजीर्णं द्रुतं भवेत् ।[10]
मुखेन चरते व्योम तारकर्म्मणि शस्यते[11] ॥ ५८ ॥
समुख निर्मुख[12] वापि यत्नतश्चारयेन्नभ.[13] ॥ ५९ ॥
चारणा त्रिविधामेव[14] कृत्वा गर्भद्रुतिं रसे ।
चारयेत् स्वेदयेत् पिण्डं[15] परिणामक्रमैस्त्रिभिः[16] ॥ ६० ॥
कट्वम्ल[17] क्षारगोमूत्र सुह्योक्षीरैः प्रलेपितम्[18] ।

---

(1) खल्वे तु चारयेत्तत्, a variant in K. (2) K reads शुल्व वासनया M reads वासनाया, which is inc. (3) K reads सङ्घृष्य (4) खल्वे तत्र च सन्यसेत्, a variant in K. (5) कांचीसहितकासीस, a variant in M. (6) K reads सङ्गृष्य (7) M has समजीर्णद्रुत (8) M reads अभ्रकोपरसान् (9) K reads सङ्गृष्य M reads संघृष्य. (10) This hemistich is not found in K (11) K reads समुख (12) निर्मुखं वैमुख is the reading in K. समुख निर्मुखं is the reading in M (13) K reads सत्, which is not accurate. (14) M reads चारणां त्रिविधामेव. (15) K reads incompletely—चारयत् पिण्डं (16) M reads incompletely—परिक्रमैस्त्रिभि-. (17) M reads पटूम्ल (18) सुहिक्षीरै प्रलेपित a variant in M.

पश्चिम-यह वस्त्रेण[1] भूयो ग्रासं निवेदितम्[2]।
सारारनाम्नेनैव स्वेदयेन्मृदुनाग्निना ॥ ६१ ॥
क्रमेणानेन देवेशि जायते दिवसैस्त्रिभिः[3]।
यन्त्रादुद्धृतमात्रं तु[4] लोहपात्रे स्थितं रसम्[5] ॥ ६२ ॥
साम्लेन[6] काञ्जिकेनादौ चाम्लितं वस्त्रगालितम्।
पात्रे सुखोष्ण[7]हस्तेन यावत् शेषं विमर्दयेत् ॥ ६३ ॥
चतुर्गुणेन वस्त्रेण पीडितो निर्मलश्च सः[8] ॥ ६४ ॥
गालनक्रियया ग्रासे सति निःक्षेपनिर्गते[9]।
स[10] भवेद्दण्डधारी च जीर्णग्रासस्तथा रसः[11] ॥ ६५ ॥
अजीर्णे पाचयेत् पिष्टीं[12] स्वेदयेन्मर्दयेत्तथा।
वासवास्त्र[13]प्रयोगेण जीर्णे ग्रासं तु दापयेत्[14] ॥ ६६ ॥
इष्टिकागुडदुग्धोर्णा[15]-राजोसैन्धवधूमजैः[16]।

---

(1) K has यद्दवस्त्रेण M has वस्त्रे वस्त्रेण (2) भूर्ज ग्रास निवेश्यताम्- a variant in M (3) M has वा त्रिभिस्त्रिभि. (4) M reads सात्रे तु (5) M has रस, which is gram inc. (6) M reads सोष्णेन, which is perhaps काष्ठेन (7) M has सुखोष्णे (8) पिडतो निमल रस, a variant in M, wherein the second term is inc (9) सति विक्षेपनिर्गते, a variant in K (10) M reads न, which is an error of the scribe (11) We do not find तथा रस: in K. (12) K reads त्याजयेत् पिष्टीं M reads पिष्ट (13) K has वासवास्त्र (14) M reads सादयेत् (15) B reads दुग्धार्णं M reads इष्टकागुडदिग्धोर्णं, (16) M reads धूमकै

षोडशांशे स धान्याभ्रे[1] मर्द्य स्वेद्यश्च पारद[2] ॥ ६७ ॥
निर्म्मलीकरणार्थं तु[3] ग्रासे ग्रासे[4] पुनः पुनः ।
जीर्णाभ्रो जीर्णबीजोऽपि रागान् गृह्णाति[5] निर्म्मलः ॥६८॥
क्रमेणानेन दोलाया[6] चार्य्य[7] ग्रासचतुष्टयम् ।
ततः कच्छपयन्त्रेण ज्वालनं बन्धन[8] क्रमात् ॥ ६९ ॥
ऊर्द्धाधश्चाष्टमांशेन विड् दत्त्वापि जारयेत्[9] ।
समजीर्णाभ्रकः सूतः शतवधी[10] भवेत् प्रिये ॥ ७० ॥
सहस्रवेधी द्विगुणे त्रिगुणेऽयुतवधकः ।
चतुर्गुणे लक्षवेधी स भवेद्भूचरी रसः ॥ ७१ ॥
जीर्णे पञ्चगुणे[11] देवि ब्रह्मायुर्जायते रसः[12] ।
आयुः[13] षड्गुणे[14] विष्णोः कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ ७२ ॥
रसस्य सर्व्वदोषास्[15] षड्गुणेनाभ्रकेन तु[16] ।

---

(1) B has an incomplete charana षाडशांशे स ध ब्रे M has षोडश ॆ श्च य भ्रे (2) B reads स पारद K reads श्वद which is incorrect (3) K reads करणार्थे तु (4) The second ग्रासे is omitted in B (5) रागानाश्नाति is the variant in B भागादृह्णाति is the variant in M (6) M reads डोलायां (7) B reads चार्थे K reads वार्थं Both are inc (8) B has ज्वालत बर्द्धन which is inc M has मर्दन (9) B reads तथापि instead of दत्त्वापि दिष्टौ दत्त्वापि जीर्यते a variant in K दत्वा विचारयत् a reading in M (10) B reads शतवेधि which is inc (11) M reads पञ्चगुण which is not correct (12) B and M read षेर (13) B reads आयुश्च (14) K reads षड्गुणे M reads षडगुणी (15) M has सर्व्वदोषांस्तु which seems to be incorrect (16) K reads षड्गुणेन M reads षडगुणनामकस्त तु

जीर्णेन नाशमायान्ति[1] नात्र कार्या विचारणा ॥ ७३ ॥
रसराजे[2] यदा जीर्णं[3] षड्गुणं गगनं[4] प्रिये ।
तदा[5] ग्रसति लोहानि त्यजेच्च मतिमात्मनः[6] ॥ ७४ ॥
धूमचिटिचिटित्येव[7] मण्डूकप्लुतिरेव च[8] ।
सकम्पश्च विकम्पश्च[9] पञ्चावस्था रसस्य तु ॥ ७५ ॥
कपिलोऽथ निरुद्गारि[10] विप्रुषश्चैव मुञ्चति[11] ।
अग्नौ तिष्ठति[12] निष्कम्पो व्योमजीर्णस्य लक्षणम् ॥ ७६ ॥
समजीर्णे भवेद्बालो[13] यौवनस्थ[14]श्चतुर्गुणम् ।
वृद्धस्तु षड्गुणे जीर्णे[15] कुर्यात्[16] कर्म पृथक् पृथक् ॥७७॥

---

(1) K has जीर्णे जीर्णे समायान्ति M has जीर्णेन नाशका यान्ति The sense of these readings is not clear (2) B reads रसराजो (3) K reads जीर्णे M reads यथा जीर्णे (4) M has गगन षड्गुण (5) B has यदा which is inc (6) Both B and K read मतिमात्मरं, which has no clear sense (7) धूम चिटि चिटिचैव, a variant in K (8) निरुद्धप्लुतिरेव च a variant in B K has मण्डूकप्लुतिमेव च Both the readings seem to be inc (9) K reads सकम्प च विकम्प च (10) M reads कपिलाद्यनिरुद्गारि (11) B reads विप्रुषश्चैव In K, the whole hemistich seems to be incorrect which is as follows—कपिल ह्यनिपिप्रुनि भेव चव चैव मुञ्चति (12) K reads तिष्ठति which is gram. incorrect (13) समजीर्णे भवेद्बालो an incorrect variant in K (14) B reads यौवनस्थं, which has no sense K reads यौवनस्थ (without विसर्ग), which is gram inc. (15) B has वृद्ध षड्गुणजीर्णेषु K has वृद्ध षड्गुण जीर्णेषु M has वृद्धस्तु षड्गुणो जीर्णे We have adopted the above reading after collating all the texts. (16) Both B and K read तत्र

बालस्तु पत्रलेपेन कल्कयोगेन यौवन.[1] ।
इद्धो[2] विध्यति लोहानि जारितः सारितोऽथवा ॥ ७६ ॥
कुमारस्तु रसो देवि न समर्थो रसायने ।
यौवनस्थो रसो[3] देवि चमो देहस्य रचणे ॥ ७८ ॥
जरावस्थो रसो यश्च देहे लोहेन सक्रमेत्[4] ।
अभावेऽभ्रकसत्वस्य[5] कान्तसत्त्वं प्रदापयेत् ॥ ८० ॥
कान्तस्य चाप्यभावे[6] तु तोक्ष्णलोहन्तु दापयेत् ।
अनेन क्रमयोगेन सर्व्वसत्त्वानि जारयेत्[7] ॥ ८१ ॥
एकोऽपि हेमसयुक्तचामीकरकर. चणात् ।
गन्धकात् परतो नास्ति रसेपूपरसेषु वा[8] ॥ ८२ ॥
पूर्व्वोक्तसत्त्वयोगेन[9] द्विरष्टगुणगन्धकम्[10] ।
अथवा द्वादशगुणं षड्गुणं[11] वापि जारयेत्[12] ॥ ८३ ॥
माचिक[13] सत्वमादाय पादांशेन तु[14] जारयेत् ।
ततोऽपि सर्व्वसत्त्वानि द्रावयेत् सूतगर्भतः ॥ ८४ ॥

---

(1) M reads यौवन, which is incorrect [Here पर्यंपादित्वात् पच]
(2) K reads इद्धो which is incorrect (3) K reads यौवनस्थरसो
(4) K reads सक्रमे which is an error of the scribe M reads देहलाहच.
(5) अभावे अभ्रसत्वस्य, a reading in M (6) K reads चाप्यभावे.
(7) M reads रञ्जयेत् (8) K reads च. From this hemistich, some portion is wanting in B (9) M has पूर्वोक्तयोगयुक्ते च.
(10) K reads द्विरष्टगुण गन्धक, which is incomplete (11) K has षड्गुणं (12) M has वा विजारयेत् (13) M reads माचिक
(14) तु is wanting in K.

हेमपावकयो सख्य तथा[1] काञ्चनसूतयो ।
वह्निसूतकयोर्वैरं तयोर्मित्रेण मित्रता[2] ॥ ८५ ॥
अग्निको[3] यवचिञ्चा च खण्डभद्रञ्च रागिणी[4] ।
दोलास्वेदेन[5] तत् पक्क हेमजारणमुत्तमम् ॥ ८६ ॥
पलाशभस्मापामार्गौ[6] यवक्षारञ्च काञ्जिकम्[7] ।
सौवर्चलं च काशीस[8] सामुद्र सैन्धव तथा ॥ ८७ ॥
आसुरी टङ्कणञ्चैव[9] नवसार[10]स्तथैव च ।
कर्पूरञ्चैव माक्षीक[11] समभागानि कारयेत् ॥ ८८ ॥
घुघ्नकदुग्धैर्देवेशि[12] मूषा[13]लेपन्तु कारयेत् ।
विडचूर्ण ततो दत्वा कनक जारयेत् प्रिये ॥ ८९ ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि भूधराख्यन्तु[14] जारणम् ॥ ९० ॥

---

(1) M reads [illegible] which creates a tautology　(2) [illegible] a variant in M　(3) K reads [illegible]　(4) K reads [illegible] completely—[illegible] The meaning of खण्डभद्र is unintelligible　(5) M reads [illegible]　(6) K reads [illegible] which seems to be incorrect　(7) M reads [illegible]　(8) K read [illegible] which is an error of the scribe　M reads [illegible]　(9) K has [illegible] which is incomplete　(10) M reads [illegible]　(11) [illegible] a variant in K　(12) K reads [illegible] which appears to be inc. M reads [illegible] which is not also accurate here.　(13) K reads [illegible] which is inc.　(14) K has [illegible] M has [illegible] Both seem to be inc since we see afterwards (in sloka 98) [illegible] and not [illegible]

कृष्णं पीतं[1] तथा रक्तं[2] शुल्वे तीक्ष्णे च मेलयेत् ॥ ८१ ॥
शुल्वे तीक्ष्णं यदा चूर्णं[3] द्वाविंशतिगुणं प्रिये[4] ।
गन्धनागं ततोऽर्द्धं तु[5] क्रमेणैव तु मेलयेत् ॥ ८२ ॥
हेम्ना तु सह दातव्यं सूतकैकेन षोडश[6] ।
गन्धनागं यदा जीर्णं[7] तदा[8] बद्धो[9] भवेद्रसः ।
हेम्नि जीर्णे ततोऽर्द्धेन[10] सूत[11]लोहेन रञ्जयेत् ॥ ८३ ॥
गन्धकेन हतं शुल्वं[12] माक्षिकं दरदायसम् ।
पुटेन मारयेच्छुद्धं हेम दद्यात् तु षड्गुणम्[13] ॥ ८४ ॥
सूतके हेमबीजं च यदा जीर्णं[14] चतुर्गुणम् ।
बद्धरागं विजानीयात् हेमाभो जायते रसः ॥ ८५ ॥
सारणायन्त्रमध्यस्थं तेनैव सह सारयेत्[15] ।
त्रिभाग[16]सारितं कृत्वा पुनस्तत्रैव[17] जारयेत् ॥ ८६ ॥

---

(1) K reads कृष्णपीत (2) M reads रक्तगुण (3) यत्र यदा भवेज्जीर्णं, a variant in K, after this, one charana is wanting in it. (4) K reads द्वाविंशतिगुण चैव न सारतचैव च, which is incomplete. (5) M reads ततोर्द्धे तु, which is unintelligible (6) सूतके चैव षोडश, a reading in K. (7) M reads यथा चूर्णं (8) M reads तथा. (9) K reads बद्धो, which seems to be incorrect. (10) K has an incomplete charana—हेमन्त्रौर्द्धे ता॰ ॰म. (11) M has सूता, which is inc. (12) K reads शुल्व (13) हेम दद्यात् षड्गुण, an incomplete variant in K. (14) K reads बद्धार्थे, which is an error of the scribe. M reads यथा जीर्णे (15) M reads कारयेत्. (16) M reads त्रिभाग. (17) K reads पुनस्तेनैव.

जारित सारितश्चैव पुनर्जारितसारितः[1] ।
सप्तशृङ्खलिका[2]योगात् कोटिवेधो[3] भवेद्रसः ॥ ९७ ॥
भूचरी जारणा प्रोक्ता— खेचरी[4] जारणां शृणु ॥ ९८ ॥
क्षीरमुख्यानि रत्नानि[5] रसोच्छिष्टानि कारयेत् ।
कटुतुम्बस्य बीजानि तस्यार्द्धेन[6] तु दापयेत् ॥ ९९ ॥
महाजारसमायुक्तं[7] कल्कं कुर्याद्विचक्षणः ।
वज्रमूषामुखे[8] चैव तन्मध्ये स्थापयेद्रसम् ॥ १०० ॥
कतकं कनकं चैव[9]-मेकीकृत्य[10] च मर्दयेत् ।
पद्मरागप्रलेपेन[11] रसे ग्रासं तु दापयेत्[12] ॥ १०१ ॥
एकादशगुणं यावत् पद्मरागं तु सूतके ।
रागजीर्णस्तु[13] देवेशि लिङ्गाकारो भवेद्रसः ॥ १०२ ॥
रचितव्यः[14] प्रयत्नेन लोकपालाष्टकेन च[15] ।

---

(1) K has an incomplete charana पुनर्जारित (2) K reads शृङ्खलिका (3) K has an incorrect reading—कोटिवेधि (4) K reads खचरी. (5) K has an incomplete charana—क्षीरराणि M has भीरमुख्यानि, which seems to be an error of the scribe (6) M reads तस्यार्ध्वेन (7) K reads महाजारसमयुक्त, which seems to be महाजारसमयुक्तः. (8) K has वज्रमूष खे M has वज्रमूषामुखे Both are inc. (9) K reads कनक कनक च, which is incomplete as well as tautological (10) M reads मिलीकृत्वा which is not grammatical. (11) K has पद्मराग प्रयत्नेन (12) K reads कारयेत् M reads रसो in lieu of रसे (13) M reads रागचूर्णम् (14) K reads रंजितव्यं (15) K has three letters only of this charana—

ना या दु

षड्भागं सूतकेन्द्रस्य तेषु सर्व्वेषु दापयेत् ॥ १०३ ॥
भक्षितव्यं प्रयत्नेन[1] नत्वा च गुरुदेवयोः ।
सर्व्वसिद्धान्नमस्कृत्य देवताश्च विशेषतः ॥ १०४ ॥
मूर्च्छाङ्गदाहश्च[2] ततो जायते[3] नात्र संशयः ।
आत्मानमुत्थितं पश्येत् दिव्यतेजो[4]महाबलम् ॥ १०५ ॥
शङ्खकाहल[5]निर्घोषैः सिद्धविद्याधरैः सह ।
इच्छया विचरेल्लोकान् कामरूपो[6] विमानगः ॥ १०६ ॥
देवाश्च[7] यत्र लीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ॥ १०७ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि जारणा[8]योगमुत्तमम् ॥ १०८ ॥
सुदृष्टं पातितं[9] सूतं सर्व्वदोषोज्झितं ततः[10] ।
शाकपल्लवसारेण विष्णुक्रान्ता[11]रसेन च ॥ १०९ ॥
पलाश[12]पुष्पतोयेन भावितं गन्धकं समम् ।
समं[13] कृष्णाभ्रसत्त्वञ्च रसकञ्चाष्टकं गुणम् ॥ ११० ॥
तीक्ष्णशल्योरगञ्चैव कूर्मयन्त्रेण जारयेत् ।

---

(1) After this we find two redundant charaṇas in K, which are as follow—रसे यास तु दापयेत् । रक्षितव्यं प्रयत्नेन (2) मूर्च्छागदाह च, an incorrect reading in K. मूर्च्छादाहश्च, an incomplete reading in M. (3) K reads जायते, which is gram. inc. (4) M reads incorrectly दिव्यतोजो (5) K reads शङ्खकाहल, which appears to be incorrect. (6) K reads कामरूपो (7) K reads देवा वे. (8) K reads जारण (9) K has सुदृष्ट पातित (10) This charaṇa is wanting in K (11) M reads विष्णुकान्त (12) K reads पालाश (13) K reads सैव.

काञ्चनं जारयेत् पश्चात् विडयोगेन पार्व्वति[1] ॥ १११ ॥
तत सिद्ध[2] विजानीयात् देय[3] शुल्वस्य दापयेत् ।
कर्म्मसख्याप्रमाणेन नागो भवति काञ्चनम् ॥ ११२ ॥
अत पर प्रवक्ष्यामि जारणाक्रममुत्तमम् ॥ ११३ ॥
वोजचूर्णानि तैलेन भावयित्वा पुन पुन. ।
षोडशांशेन तद्ग्रास[4]मङ्गुल्या मर्दयेच्छनैः ॥ ११४ ॥
आर्द्रकादि ततो योगाद्[5]-दातव्य षोडशांशत[6] ।
भूर्जे[7] दत्त्वा ततो देय दोलायन्त्रे[8] विनिक्षिपेत् ॥ ११५ ॥
अहोरात्रेण तद्बीज सूतको ग्रसति[9] प्रिये ।
तमुद्धृत्य[10] रस देवि खल्ले[11] समर्दयेत्ततः ॥ ११६ ॥
ततो यन्त्रे विनिक्षिप्य दिवारात्र विडाग्निना[12] ।
तस्र समुद्धृत[13] यन्त्रात् तप्तखल्ले[14] विमर्दयेत् ॥ ११७ ॥
मर्दयित्वाभ्रके[15] पिण्डे क्षिप्ता तत्र पुट ददेत् ।
ततो गर्भे पतत्याशु जारयेत् तत्[16] सुखेन तु ॥ ११८ ॥

---

(1) K reads पार्व्वती which is not gram correct (2) K reads शुल्व. (3) K reads दत्त (4) K reads त ग्रास (5) K has योग. (6) K has षाडश तत (7) K reads भूर्ये (8) M reads दोलायन्त्रे (9) सूतके ग्रसते is the reading in K, which is gram. incorrect (10) K reads तदुद्धृत्य, which is not gram. correct. (11) All the MSS spell खल्व which is not corroborated by any lexicon (12) K reads दीर्घाग्निना which mars the metre. (13) M reads समुद्दित. (14) K has तदा खल्व (15) K reads मर्दयित्वा १६. (16) This is wanting in K.

दोलायन्त्रे ततो दत्त्वा[1] आर्द्रपिण्डे नपुंसकम्[2]।
ग्राहयेद्[3]दिवसे सूतो जरते ग्रसते ततः[4] ॥ ११९ ॥
समजीर्णं ततो यावत् दोलायन्त्रविचक्षणः[5]।
पश्चात् कच्छपयन्त्रेण समजीर्णे[6] तु पार्व्वति।
तं ग्रासद्वादशांशेन[7] कच्छपेन तु जारयेत् ॥ १२० ॥
यावदार्द्रक[8]योगं च गर्भद्रावणमेव च।
पश्चात्त[9] देवि निक्षिप्य पुटं दद्याद्विचक्षणः ॥ १२१ ॥
अष्टांशेन ततो ग्रासं गर्भद्रावञ्च पूर्व्ववत्[10]।
कन्दोदरे[11] सूरणस्य तं विनिक्षिप्य सूतकम्।
पुटेस्तु जारितस्तावत्[12] यावत् कन्दो न दह्यति[13] ॥ १२२ ॥
पादांशेन तु मूषाया[14] ग्रासः सूते[15] विधीयते।
पूर्व्ववञ्च विड़ं दद्यात् गर्भद्रावणमेव च ॥ १२३ ॥
एवं[16] चतुर्गुणे जीर्णे सूतको बलवान् भवेत्।

---

(1) K reads दत्वा, which is inc M reads डोलायन्त्रे (2) This charana is wanting in M (3) K has ग्रसीय. (4) जारते ग्रसते रस, a variant in K (5) दोलायन्त्रेष विचक्षण, a reading in K. M reads डोलायन्त्र (6) K has an incomplete reading—सजीर्णे (7) K reads ग्रास द्वादशांशेन (8) M reads ग्रासादार्द्रक, which is not intelligible (9) K reads पश्चात्. M reads पश्चन्. Both are unintelligible (10) M reads पूर्वकम् (11) M reads कन्दोदरे (12) पुटयवारितस्तावत्, a variant in M (13) यावत् कन्दो न ध्यत्, an incorrect variant in K (14) मूषायां is the reading in K. (15) M reads सूता (16) K reads पश्चे

ततः शलाकया ग्रासान्[1] अग्निस्थो ग्रसते रसः[2] ॥ १२४

ततो रत्नानि जार्य्याणि[3] वक्ष्यमाण[4]क्रमेण तु ॥ १२५

अभ्रकं भ्रामकञ्चैव[5] शंखनाभिं[6] तथैव च ।

रसानुपरसान् दत्त्वा[7] महाजारसमन्वितान्[8] ॥ १२६ ॥

वज्रकन्दं वज्रलता[9] मेषशृङ्गामृतायसम्[10] ।

कटुतुम्ब्याश्च बीजानि मृतलोहानि पाचयेत्[11] ॥ १२७ ॥

सर्व्वाणि समभागानि शिखिशोणितभावितम्[12] ।

तावत्तं मर्दयेत् प्राज्ञो यावत् कर्म्म दृढं भवेत् ॥ १२८ ॥

मूषा वज्राकृतिश्चैव[13] कर्त्तव्या छादनैः सह ।

तन्मध्ये स्थापयेत् सूतम् पधोवातेन धामयेत्[14] ॥ १२९ ॥

पादौ तथैव दातव्य[15] वज्रमोपधलेपितम्[16] ।

गच्छति कोऽय[17] सन्देहो यथा तीव्रे हुताशने[18] ॥ १३० ॥

---

(1) K reads ग्रासम् (2) This charana is wanting in M (3) K reads भार्याणि, which is gram incorrect, the word भार्य being an indeclinable (4) K has वक्ष्यमाण (5) K reads भ्रामकञ्चैव. (6) M reads शुखनाभि (7) K has रसानुपरसा दत्त्वा M has रसा न्परसान्दत्वा. (8) K has महाजारसमन्वितम् M has महाजारसमन्वितम् (9) कटुतुम्बा ग्रह, an incomplete variant in K (10) K reads मृतायम, which seems to be an error of the scribe. (11) M reads पैचयत् (12) शिखिशोणितभावितम्, a variant in K. (13) मूषा वज्राकृतिरेव, a variant in K मूषामध्यकृतिश्चैव, a variant in M (14) M reads [illegible] (15) K has [illegible] (16) K reads [illegible] (17) K reads त्वत्र (18) गच्छत्येव न सं, a variant in K.

कुलिशेन पुटे दग्धे[1] काध्वग्नौ[2] तेन मर्दयेत् ।
यावदेकादशगुणं कुलिशं[3] जारयेत् पुनः ॥ १३१ ॥
सुदग्धशंखनाभिश्च[4] मातुलुङ्गरसप्लुतः[5] ।
मुक्ताफलं[6] ततो देयं वज्रजीर्णे तु सूतके[7] ॥ १३२ ॥
अनेन क्रमयोगेन ह्येकादशगुणं[8] भवेत् ।
केवलं शिखिपित्तञ्च[9] नीली[10]निर्यासमिश्रितम् ॥ १३३ ॥
नीलोत्पलानि[11] लिप्तानि प्रक्षिप्तानि तु सूतके[12] ।
रसे कल्पेन्महारागान् हीनरागान् परित्यजेत्[13] ॥ १३४ ॥
रक्तानि शिखिपित्तञ्च[14] मेहारक्त[15]समन्वितम् ।
सद्रवं[16] लेपयेत्तेन प्रद्रवेत्[17] रसमध्यत ॥ १३५ ॥
रजनीं चैव कुष्ठं च[18] अश्मनिर्यासभावितम् ।
जारणं पुष्परागस्य तेनैव सह दापयेत् ॥ १३६ ॥

---

(1) कुलशारिपुटे दग्धे, a variant in K कुलिशनिपुटेदग्धे, a variant in M (2) K reads कार्ष्णाग्नि. (3) K reads कुलीशं (4) K has नाभिस्तु M has सुदग्ध शङ्खनाभिश्च (5) M reads रसप्लुतम् (6) M has मुक्तापत्त (7) वज्रसूते सुजीर्णके, a variant in K (8) K reads एकादशगुण (9) M reads पित्त तु (10) K has निलि M has नीलि (11) K reads निलिमणानि, which is unintelligible (12) K reads भूतले (13) In lieu of this hemistich, K has अनेन क्रमय गेन एकादशगुण भवेत्. (14) K has an incomplete charana रक्ता शिखिपित्त च. (15) K reads महारक्त, which seems to be incorrect. (16) K has सरक्त (without any suffix) (17) प्रक्षिपत् is the reading in K. (18) रजनी चैव कमुकी, a variant in M

वज्रुरत्नेषु[1] जीर्णेषु भङ्गरागेषु[2] सुव्रते ।
रसेन्द्रो दृश्यते देवि नीलपीतारुणच्छविः ॥ १३७ ॥
शुद्धानि हेमपत्राणि गन्धाश्मेन तु लेपयेत्[3] ।
पुटेन मारयेदेतदिन्द्रगोपनिभं[4] भवेत् ॥ १३८ ॥
संसर्गादेधयेत्सर्व्वमिदं हेम मृतं[5] प्रिये ।
त्रिभागं सूतकेन्द्रस्य तेनैव सह सारयेत् ॥ १३९ ॥
मूषामध्यस्थिते[6] तस्मिन् पुनस्तेनैव जारयेत् ।
धूमवेधी भवेद्देवि पुनः सारितजारितः[7] ॥ १४० ॥
अनेन क्रमयोगेन यदि जीर्णा त्रिशृङ्खला[8] ।
वेधयेन्नात्र[9] सन्देहो गिरिपाताल[10]भूतलम् ॥ १४१ ॥
पार्श्वज्योतिः[11] प्रदृश्येत चोर्द्ध्व[12] नैव तु दृश्यते ।
भूचरं न विजानीयात् रसेन्द्र[13] नात्र संशयः ॥ १४२ ॥
तेनाग्यन्तगतिर्देवि[14] योजनानां शतं व्रजेत् ।
दिव्यतेजा[15] महाकायो दिव्यदृष्टि[16]र्महाबलः ॥ १४३ ॥

---

(1) K reads वज्ररत्नेषु (2) K reads भङ्गराजेषु (3) गन्धा श्मनाक्षुलिपयन्, an incorrect variant in K (4) K reads नोभ, which is unusual (5) मद हेम त is an incomplete reading in K (6) K has मूखामध्य स्थिते (7) पुन सारितसारित, a variant in M (8) K reads त्रिसकला (9) वेधयनाम is an incorrect reading in K (10) K reads पाषाण M reads भूतल which is gram inc (11) K has an incomplete reading पा ज्य ति (12) K reads ऊर्ध्व (13) M reads रसेन्द्रो which is inc. (14) K reads गति दवि M reads तेनाभागगतिर्देव. (15) K has दिव्यतेजो (16) K reads दिव्या दृष्टि

सर्व्वरोगविनिर्मुक्तो जीवेदाचन्द्रतारकम्[1] ।
तस्य मूत्रपुरीषे तु सर्व्वलोहानि विध्यति ॥ १४४ ॥
समजीर्णेन वज्रेण हेम्ना च रञ्जितेन च ।
अग्निस्था जारयेल्लोहान्[2] बन्धमायाति सूतकः ॥ १४५ ॥
सारयत्तेन बीजेन सहस्रमपि[3] वेधयेत् ।
सारितं जारयेत्[4] पश्चात् लेप्यं क्षेप्यं सहस्रशः[5] ॥ १४६ ॥
सारयेत्[6] तेन बीजेन लक्षवेधमवाप्नुयात् ।
अनेन क्रमयोगेन कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ १४७ ॥
केवलं तु यदा वज्रं समजीर्णं तु जारयेत् ।
बद्ध.[7] सूतस्तदा ज्ञेयो निष्कम्पो निरुपद्रवः ॥ १४८ ॥[8]
अग्निस्थो जायते सूतः शलाका[9] ग्रसते क्षणात् ।
हठाग्निना धाम्यमानो[10] ग्रसते सर्व्वमादरात्[11] ॥ १४९ ॥
चरते जरते सूत[12] आयुर्द्रव्य[13]प्रदायकः ।

(1) जावेद्यद्रार्कतारक, a variant in K (2) K reads जारयल्लोह. M reads जायते लोहात्. (3) समसमपि is the reading in K (4) K reads जारित (5) लोप्ये चेप्य सहस्रश, a variant in K. लेप्य- क्षिप्यसहस्रत, a variant in M [For the explanation of लेप्य and क्षेप्य vide र.र.स Chap VIII v. 80] (6) K reads सासरेत्, which seems to be incorrect M reads धारयेत् (7) B reads बद्ध (without विसर्ग). (8) This śloka is not found in M (9) M reads शलाका (10) B and M have धाम्यमाने K has हठाग्निर्धाम्यमानेन None appears to be gram. correct. (11) M has सर्वमादरात् (12) जरते; चरत सूत a variant in B रसते जारते सूते, a variant in K. (13) B reads आयुर्द्रव्य., which is incorrect.

सूपास्य धमयेत्[1] सूत हठाग्नौ नैव कम्पते[2] ॥ १५० ॥
जारयत् सर्व्वरत्नानि दद्ध [3] खेचरता[4] नयत् ।
इति[5] लोहेऽष्टगुणिते[6] जीर्णे स्याद्रसबन्धनम् ॥ १५१ ॥
लोहानि सत्त्व त्रिगुण द्विगुण[7] कनक तथा ।
धूमावलोकवेधी[8] स्यात् भवेन्निर्वाणदो रस [9] ॥ १५२ ॥
पादादष्टगुण जार्य व्योमसत्त्व महारसम्[10] ।
सम हेमदशांशेन वज्ररत्नानि जारयेत् ॥ १५३ ॥
सर्व्वे[11] च जारयद्यच्च सदाभो[12] खेचरो रस. ।
भ्रमेत् मदधिणावर्त्त कोटिवेधी च जायते ॥ १५४ ॥
समे तु पत्रगे जीर्णे दशवधी भवेद्रस ।
द्विगुणे शतवधी स्यात् त्रिगुणे तु सहस्रकम्[13] ॥ १५५ ॥
चतुर्गुणेऽयुत[14] देवि क्रमेणानेन[15] वर्द्धयेत् ।

---

(1) K reads धमते M reads धामयन्　(2) B has नैव कम्पते M has नावकम्पते　(3) M reads दह　(4) K reads खचरतां (5) The portion commencing from इति and ending in जारयन् (153) is not found in K only the following portion is found after भवेद्र (155)—गुणोता जीर्णे स्याद्रसबंधन लोहसत्त्व त्रिगुण त्रिगुणकनकं तथा ४८ धमलोकवधी स्य द्रसनिवादनी रस । M reads इद in lieu of इति　(6) B reads [illegible] which is inc　(7) M reads त्रिगुण　(8) धूमभौदकवधी is the reading in B.　(9) B reads वर'　(10) Two ślokas are wanting in B beginning from this word.　(11) K reads सम_ (12) M reads [illegible]　(13) [illegible] a variant in B [illegible] तु [illegible] a variant in K.　(14) K reads चतुर्गुणयुत　(15) K reads incompletely क्रमेणाने मवद्र्

उत्तरोत्तरवृद्धा तु[1] जारयेत्[2] तत्र पन्नगम् ॥ १५६ ॥
कुटिल पन्नग जार्य तत्र[3] सख्याक्रमेण तु ।
तद्वादमेति देवेशि[4] कोटिवेधी भवेद्रस ॥ १५७ ॥
तरुणा दानवेन्द्रेण[5] भक्षितो भस्मसूतकः[6] ।
जारित द्वादशगुण[7] यत्र तोर्क्ष्य सुरेश्वरि ॥ १५८ ॥
भक्षयित्वा[8] पलैक तु दानवो बलदर्पित ।
जगदुत्पाटित[9] तेन कैलासोऽपि च चूर्णितः[10] ॥ १५९ ॥
तत्र मया चक्र ध्यात्वा[11] दृष्ट्वा तन्मायया कृतम्[12] ।
जारित पन्नगे सूत[13] समाय शिलया हृतम्[14] ॥ १६० ॥
तेन सूतेन सलिल त्रिशूल हिमशैलजे[15] ।
तेन शूलेन निहतो दानवो बलदर्पित ॥ १६१ ॥

---

(1) M has उत्तरोत्तरवृद्धाय (2) B reads जायते (3) B reads जायतेऽत्र. (4) तद्वातिमेतु देवेशि a variant in B दत्वा तु देवि is an incomplete variant in K. (5) K reads दानवेनापि M reads कुटिला दानवेन्द्रेण (6) K reads भस्मपूतक which is evidently the error of the scribe. M reads सूतकम् (7) K has चा दशगुण M has जारितद्वादशगुण (8) M reads रचयित्वा (9) B reads जगदुत्पातित. K reads जगदुत्थापित, which is not intelligible (10) कैलास मपि चालित an incorrect variant in K. (11) तत्र काले मयातुला, a variant in B सद्विकालमसत्य, a variant in M. Both the readings are unintelligible (12) B reads सहसा मायया कृत. K reads हृत. M reads कृत्वा दृष्ट्वा मायया कृतम्, *which mars the metre* (13) K reads पन्नगे धृतं. M reads पन्नग सूत (14) M reads सह. (15) B reads रसवे जले K reads शूलधृगसि शैलजे M reads रसवज्जलम्

हेम शुल्वं[1] तथा तीक्ष्णं वाजरं च पडालकम्[2]।
रोहणं कान्तलोहं च[3] जारयेत्तत्समसंख्यया ॥ १६२ ॥
एककं[4] रसराजोऽयं बद्धः[5] खेचरतां नयेत्[6]।
गन्धनागे द्रुतिं[7] देवि जारणां सुकरां शृणु[8] ॥ १६३ ॥
आदौ[9] मर्गोधितं सूतं रजनीचूर्णसंयुतम्[10]।
मर्दयेद्यावदाकृष्णं[11] क्षालयेदुष्णकाञ्जिकैः ॥ १६४ ॥
एवं मुहुर्मुहुर्घृष्टो गन्धनागो द्रुतिं चरेत्[12] ॥ १६५ ॥
नागस्य मूत्र[13] देवेशि वत्सस्य महिषस्य वा[14]।
भावयेद्विवशं भुजगं[15] सप्त वारान् निषेचयेत्[16] ॥ १६६ ॥

---

(1) B reads शुल्वकं K reads वज्रकं (2) वाजरं च पडालकं, a variant in B वज्रकं पटालकं, a variant in K. [Vide ante 7th Patala, v 107] (3) Both B and M read कान्तिलोहं च (4) K reads एककं (without any suffix) (5) M reads बद्ध, which is incorrect. (6) B reads नयत् which is inc. (7) B has गन्धनागे द्रुत K has गन्धनागद्रुत. M has गन्धनागद्रुत (8) सुकरां श्रृ, an incorrect reading in B सुकरा शृणु, a reading in K, which has no sense. (9) M reads आद. (10) रजनीचूर्णसंयुत a variant in K. रजनीचूर्णमिश्रितम्, a variant in M (11) B reads यावदाकृष्ण, which seems to be the error of the scribe. (12) गन्धनागेन द्रुतं चरेत्, a variant in B. गन्धनाग द्रुतिं चरं, a variant in K. Both the texts are inc. (13) K reads मूत्र, which is not correct. M reads नागस्य मूत्रं (14) M has च (15) B reads भुजग, which is incorrect. भावयेद्विवशं भुजगं, a variant in K. (16) B reads सप्त च. K reads सप्त च निषेचयेत्, wherein the last term is incorrect.

कृत्वा[1] कण्टकवेध्यानि तस्य पत्राणि सुन्दरि।
चतुर्थांशप्रमाणेन[2] गन्धकस्य तु योजयेत्॥ १६७॥
प्रसार्य लाक्षापटलं[3] रोमाणि[4] तदनन्तरम्।
ऊर्द्ध्वे गन्धकचूर्णं च[5] ततो नागदलं तथा[6]॥ १६८॥
गन्धकं नरलोमानि लाक्षाया पटलं[7] क्रमात्।
ऊर्द्ध्वे प्रसार्य्य सस्थाप्य[8] सूत्रैर्वर्त्तिं[9] तु कारयेत्॥ १६९॥
करञ्जतैल[10]मध्ये तु दशरात्रं निधापयेत्[11]।
दोषाग्रभागा ता वर्त्ति[12] सडश्या तु विधारयेत्[13]॥१७०॥
ता द्रुतिं पातयत् पात्रे सौवीरटङ्कणान्विते[14]।

(1) K reads पत्र (2) B reads चतुर्थांशप्रमाणेन M reads चतुर्थांशे प्रमाणेन Both are incorrect (3) B reads लाक्षापट, which seems to be the error of the scribe (4) B reads रोमाणि which is inc M reads रामाणि, which is also inc. (5) B reads गन्धकचूर्णं च K reads तु M reads ऊर्द्ध्वं (6) नागदलस्तथ, an incorrect reading in B K reads तथा which is inc (7) B has लक्षाया M has पाटलं Both the readings are inc (8) This charana and the next are wanting in K M reads सञ्छाद्य instead of सस्थाप्य (9) B has सूत्रैर्वर्त्ति (10) K reads कारञ्जतैल (11) K has नियोजयत् M has दशरात्रेषु दापयत् (12) B reads वा वर्त्तिं K reads दोषमयगता वर्त्ति M reads दोषो दयाया तावत्ति which is unintelligible, (13) तदस्य तु विधारयत a variant in B सडस्य तु विधारयेत् a variant in K तस्यार्थ त्रिविधारयेत a variant in M (14) सौवीरटङ्कणान्विते, an incomplete reading in B सौवीरचटिकान्विते, a reading in M

काचकूप्याय[1] मध्ये तु तत्तैर्न स्थापयेत् प्रिये[2] ॥ १७१ ॥
कृत्वा गोस्तनमूषाया[3] लिप्ताया शिलया रसम् ।
चतु पञ्चादिभागेन[4] ज्ञात्वा देवि बलाबलम् ॥ १७२ ॥
गन्धनागद्रुति दत्त्वा तो मूषा सुरवन्दिते[5] ।
गर्त्ते गोमयसम्पूर्णे विन्यस्य पुटपाचनम् ।
दद्यात् करीषतुषयो[6] प्रहृतिद्वितयेन च[7] ॥ १७३ ॥
दद्याद्जीर्णप्रकाया[8] सिद्धवल्लीरसस्य तु[9] ।
चतुर्बिन्दून् पुटे[10] प्राग्वदेव[11] प्रतिदिन भवेत् ॥ १७४ ॥
जारणात्त्रिगुणात् सूतो[12] भवज्जम्बूफलप्रभ[13] ॥ १७५ ॥
माचिक सत्त्वमत्यास्य मृतनागसमन्वितम् ।
मूषागत भवेद्यावत्[14] काच[15] दत्त्वाधरोत्तरम् ।

---

(1) Both B and K read कावकूपस्य (2) K reads पुन (3) B has गोस्तनमूष यां K has गोस्तनमूखायां (4) B reads पातर्न (5) K reads तु सुरवन्दिते (6) करीषतुषय an incorrect reading in B करीषतुषयो a reading in M which seems to be the error of the scribe (7) प्रहृतिद्वितयेन वा a variant in K which is gram inc. M has प्रहत instead of प्रहृति (8) B reads प्रकायां which is gram incorrect (9) K reads सिद्धवल्लीरसेन तु M reads सिद्धवल्लीरसस्य तु (10) B and K read चतुर्बिन्दुपुटे (11) K has प्राग्देयं which has no sense (12) जारणा त्रिगुणा स्तो a variant in B जारणात्रिगुण स्तो, a variant in M (13) भवेज्जम्बूफल प्रभ an incorrect reading B (14) भवदास a reading in B भवेद्गुह, a reading in K (15) The

एवं द्वादशवारान्तु[1] सुध्मातं रञ्जितं[2] भवेत् ॥ १७६ ॥
तेन पक्वं वीजचूर्णं पारदे पादभागिकम्[3] ।
मर्दितं चणकाम्लेन दोलायामंद्रुतिर्भवेत्[4] ॥ १७७ ॥
गर्भद्रुतिर्न चेद्देवि[5] वर्णिकादयगन्धयोः[6] ।
रक्तसिन्धूद्भवालर्कं[7] टङ्कणाश्मगयुक्ततः[8] ।
कल्केन लिप्तं पुटितं[9] वीजं गर्भे द्रुतं[10] भवेत् ॥ १७८ ॥
वीजे पादार्द्ध[11]तुल्यांशे जीर्णे वेधं करोति सः ।
दशषोडशभागेन द्वाविंशांशेन[12] च क्रमात् ॥ १७९ ॥
संयोज्य त्रिगुणां रीतिं[13] तारे ताराविशेषितैः[14] ।

---

(1) K reads द्वादशवारेषु M reads द्वादशवारन्तु which is incorrect (2) B reads रंजत K reads रजत. (3) B reads पादभागिक. M reads पारद वीजभागिकम् (4) B has गर्भे द्रुतिर्भवेत K has an incomplete text—चणाद्रर्भवेत् (5) गर्भद्रुतिर्भवेद्देवि, a variant in K, which is partly incorrect (6) K has वाणकादयगन्धयो M has वर्ण्णिकागन्धयो. Both seem to be inc (7) रक्तसिधूभवालक, an incorrect variant in B सुवर्चवालार्क, a variant in K रक्तसिद्धिभयालर्कं, a variant in M. (8) B reads युक्त M reads कङ्कणाश्मरयुक्त (9) M has कल्केन लिप्त पुटित, which seems to be inc. (10) B reads गर्भद्रुतिं K reads वीजगर्भे द्रुत M reads वीजगर्भद्रुतं All are gram inc. (11) B reads पादार्थ, which is not correct (12) B reads द्वाविंशांशेन (13) The portion beginning from this charana and ending in मम स्थितां (vs 180 & 181) is wanting in B M reads त्रिगुण, which is gram inc (14) K reads ताराविशेषित.

तारारिष्टमिद लिप्ता[1] तेन सूतेन वेधयेत् ॥ १८० ॥

अत परन्तु सस्कार[2] वक्ष्ये नागाभ्रजारणम ।
करवीरारुणा[3] देवि चूर्णयित्वा मन शिलाम् ॥ १८१ ॥
भावयेद्विंशति वारान्[4] यवचिञ्चारसेन तु ।
तेन कल्केन सलिप्य नागपत्र प्रयत्नत[5] ।
कर्व्वनलेन[6] विपचेत् यावत्तत् चूर्णित भवेत ॥ १८२ ॥
रसकस्य च भागास्त्रीन्[7] भागैक दरदस्य च[8] ।
पेषयेन्मातुलुङ्गेन पादगन्ध[9] शिलाविदम् ॥ १८३ ॥
खल्कनानेन लिप्ताया[10] मूषायां[11] पुटपाचितम् ।
त नाग धमयेद्देव[12] सप्तधा हेमवद्भवेत् ॥ १८४ ॥
पीताभ्रक रवकर्द्म[13] लिप्ताया[14] मरिचेन तु ।
मूषाया धातमग्न्याभ सौभाग्यनरसे[15] क्षिपेत् ॥ १८५ ॥

---

(1) तारारीष्टमिद लिप्त a variant in K (2) K reads सुक्ष्म (3) K reads करवीराख्य which is incorrect (4) K reads विंशति वार M reads विंशतीम् वारान् which is inc (5) K reads सलिप्य नागपत्र प्रयत्नते (6) B reads कर्पानलन K reads कर्षानलम M reads कर्पानलन [But the real word is कष् + अनल = कष्वनल = करीषाग्नि Vide ante कष्वगौ v 131] (7) B reads भाग स्त्रीन् K reads रसकस्य तु भास्त्रीन् M reads रसकस्य चतुर्भागा All the readings are incorrect. (8) M has त्रिभ न कन्दरस्य च (9) B reads पादगन्ध K reads पादगन्ध (10) M reads लिप्ताया (11) K reads मूषाया which is incorrect M reads मूषाया (12) K reads धमेद्देव which is inc. (13) रवक दर्भो is the reading in M (14) M reads लिप्त या which is gram inc (15) B reads सतोऽग्रनरस

पातयेत् पूर्व … …सुरम्[1] ॥ १८६ ॥
पत्र रञ्जितन … … च[2] ।
स्लोस्तन्यका … …न्तटङ्कणैः ।
तुल्येन सयुतेन … …त[5] भवेत् ॥ १८७ ॥
क्रिषारनाल[6] … …रेष्टकागुडैः[7] ।
मर्दयेत्त्रिदिन … …ाया[9] स्वेदयेत् ल्वहम् ॥ १८८ ॥
पुनर्नवामेषश्रृङ्गी … …वोकल्कसयुतम् ।
अयासुरो[10]सिन्धुरि… मरिचैः परिपेषितैः[11] ।
दोलायन्त्रे पुनरपि[12] स्वेदयेद्दिवसत्रयम्[13] ॥ १८९ ॥
अष्टमांशेन नागाभ्र चारयित्वा[14] सुरेश्वरि ।
शिलाभागद्वयं चैक सिन्धुसौवर्च्चल[15] भवेत् ॥ १९० ॥
टङ्कार्धं विषपादश्च[16] विड. पिण्डाष्टमांशत.[17] ।

---

(1) तत् सव चममाक्षरम्, a variant in M (2) K reads तु (3) B reads धूमोत्थ K reads धूमोथ M reads धमर्थ All the texts appear to be incorrect (4) B has सयुतेरेतसागाभ M has सिन्धुजे रैतैनागाभ (5) K reads भवित (6) M reads किषारनाल । (7) धूमसारेष्टिकागुड", a variant in K धूमसारेष्टकाद्दुणे, a variant in M (8) K has an incorrect reading—मर्न्दये त्रिदिन मृत (9) M reads डोलायां (10) B reads अयासुरि , (11) मरीचै परिवष्टितै, a variant in M (12) दोलयन्त्रेष च रस, a variant in K M reads डोलायन्त्रे (13) B has an incorrect reading—स्वेदरेद्दीवस त्रय (14) K reads जारयित्वा (15) B has सिन्धुसौवचलात् (16) K reads टङ्कार्धविष पाद (17) M has विडपिण्डाऽष्टमाशकम्, which seems to be incorrect

चिदिने[1] कच्छपे जार्यमेवं[2] जार्यन्तु षड्गुणम्[3] ॥ १८१
शैल तुत्थोरगं[4] ताम्र तीक्ष्णघोषारकाञ्चनम्[5] ।
क्रमद्वन्द्वमिदं तुत्थ ताप्यसत्त्वनिपातनात्[6] ॥ १८२ ॥
हिमावशेष तद्बीजं पादांशं[7] मातुलाभ्रसा ।
चारयेद्रसराजस्य जारयेत् कनकान्वितैः[8] ॥ १८३ ॥
ताप्यसौवर्चलशिलागन्धकासीस[9]टङ्कणैः ।
पद्मयन्त्रे[10] निवेश्याथ कोल दत्त्वा सुरेश्वरि ॥ १८४ ॥
धमेद्दिनत्रय[11] मन्दं यावद्बीजं द्रुत[12] भवेत् ।
तमेव समजीर्णन्तु[13] वह्नौ निष्कम्पनं रसम्[14] ॥ १८५ ॥
तत. षड्गुण[15]बीजेन सारणा[16]क्रमयोगतः ।
तारारिष्टमहिं शुल्व[17] सहस्रांशेन वेधयेत् ॥ १८६ ॥
विषगन्धकताप्याभ्र[18] काकविष्ठा घनध्वनिः ।

---

(1) K reads चिदिन (2) B reads भेव M reads मेव (3) K has षड्रस (4) K reads शैल तुत्थारज M reads शैल तुत्थारग (5) ताप्यघोषारककमात्, a variant in B (6) Both K and M read निवापनात् रस स. says "निर्वाप्य पातनत्रयमुक्तम्" Chap. VIII v 60 (7) K reads पचाशे (8) K reads कन्ययान्वितै (9) K reads काशीस. (10) K reads पद्मपत्रे. (11) K reads erroneously धमेद्दिनत्रय. (12) B reads erroneously द्रुत (13) B has समीर्णे तु, which is defective K has समजीर्णे तु (14) K reads नि कम्पित रस निष्कृदन रय is the reading in M, which is unintelligible (15) K reads षट्गुण (16) The letter क्र is wanting in K. (17) B reads महिशुल्व K reads तारारीष्टमहिशुल्व. (18) B reads ताप्यभ्र K reads ताप्योभ M reads माक्षाभ

सङ्क्वेदो वा[1] क्षिशिला कल्केन क्रमशो रसः[2] ॥ १९७ ॥

मूर्च्छितो मृतसूतश्च[3] जलूकाबन्ध एव च[4] ।

चतुर्थो मूर्त्तिबन्धस्तु[5] पट्टबन्धस्तु[6] पञ्चमः ।

भस्मसूतश्च खोटश्च संस्कारात्[7] सप्तधा रसः ॥ १९८ ॥

नागवर्णं[8] भवेत् सूतं विहाय घनचापलम् ।

लक्षणं दृश्यते यस्य मूर्च्छितं तं वदन्ति हि ॥ १९९ ॥

आर्द्रत्वञ्च घनत्वञ्च[9] तेजोगौरवचापलम्[10] ।

यस्यैतानि न दृश्यन्ते[11] तं विद्यान्मृतसूतकम्[12] ॥ २०० ॥

नानावर्णं तथा स्वच्छं[13] द्रुतं योनौ जलूकावत्[14] ।

बध्यते[15] सूतकं यत्र[16] जलूकाबन्ध[17]लक्षणम् ॥ २०१ ॥

---

(1) The letter व is wanting in B (2) B reads रस (3) B reads मृतसूतस्य which is incorrect M reads मृतसूरच, which is evidently an error of the scribe (4) B reads बन्धमव च, which is incorrect (5) B and K read मूर्त्तिबद्धस्तु (6) K reads पट्टबद्ध (7) M reads घोटश्च संस्कारा (8) B and K read नागवर्णं (9) आर्द्रत्व चपलत्व च, a variant in K M reads चापलत्व, which seems to be inc (10) M reads चापल, which is gram. inc (11) रसस्यैतानि दृश्यन्ते, a variant in M, which conveys just the opposite sense (12) विद्यात् मृतसूतक, a variant in K स विन्द्यान्मृतसूतकम्, a variant in M (13) B reads सुस्व, which appears to be inc (14) B has द्रुत योनौ, which is inc. K has योनौ पारदवत्, which seems to be incorrect. M has यो न, which is also inc. (15) B reads बध्ये, which is inc. K reads बद्धे (16) K reads यतस्तु. Another reading is मृतको यत्र. (17) K reads जलूकारुढ

गुरुत्वमरुणत्वञ्च[1] तेजसा सूर्यसन्निभम् ।
शिखिमध्ये धृतं[2] तिष्ठेत् मूर्त्तिबन्धस्य[3] लक्षणम् ॥ २०२ ॥
शलाकाजारणाद्वापि[4] मूर्त्तिबन्धत्वमिष्यते ॥ २०३ ॥
श्वेतं पीतं गुरु तथा मृदु सिक्थक[5]सन्निभम् ।
अग्निमध्ये यदा[6] तिष्ठेत् पट्टबन्धस्य[7] लक्षणम् ॥ २०४ ॥[8]
कृष्णं श्वेतं तथा पीतं[9] नीलं[10] भस्मनिभं तथा ।
चपलत्वं यदा[11] नष्टं भस्मसूतस्य[12] लक्षणम् ॥ २०५ ॥
कुक्कुटाण्डनिभं[13] सूतं यदा लवणभेदि च[14] ।
आवर्त्तते[15] रसस्तद्वत् खोट्टकस्य च[16] लक्षणम् ॥ २०६ ॥
अथवा छेदने स्निग्धं[17] रश्मिना मृदुना द्रवेत् ।

---

(1) K has गुरुत्व मरगत्व च, which is incorrect (2) B reads ध्रुवं M reads द्रुतं (3) K reads मूर्तिबन्धस्य (4) This charaṇa and the next are not found in K. M reads शलाकाचारणाद्वापि (5) B reads सिक्थक M reads सिक्थक (6) M reads यथा. (7) B has पटबन्धस्य here, but it has mentioned पट्टबन्ध in the 198th śloka. (8) This śloka is not found in K. (9) B reads रक्तपीत instead of पीत, which mars the metre K reads पीतश्वेत instead of कृष्ण श्वेत M reads कृष्णश्वेत, (10) M reads नील (without any suffix) (11) M reads यथा (12) B and M read भस्मसूतक. (13) B has an erroneous reading—कुक्कुटाण्डनिभ (14) K reads लवणवेधक. M reads लवणभेदि च Another reading is यद्भेदि भवेद्यदा (15) K and M read आवर्तते Another reading is आवर्जित पुनस्तद्- (16) B reads खोटबद्धस्य M reads खोटबन्धस्य (17) B reads स्निग्ध ।

अस्येयं कठिनं श्वेतं[1] खोटबन्धस्य लक्षणम्[1] ॥ २०७ ॥[2]
खोटादयस्तु ये पञ्च[3] विहाय जलुकाकृति[4] ।
हठाग्नौ धामिताः सन्ति[5] न तिष्ठत्येव[6] मूर्च्छिताः ॥२०८॥
तरुणादित्यसंकाशो नामायर्णः[7] सुरेश्वरि ।
वेधयेद्देहलोहानि रञ्जितो रसभैरवः ॥ २०९ ॥
शोधनं सूतकस्यादौ ग्रासमानमतः परम् ।
जारणं व्योमसत्त्वस्य सर्व्वसत्त्वस्य[8] जारणम् ॥ २१० ॥
गर्भबाह्यद्रुतिः पश्चात् सुवर्णस्य तु जारणम् ।
दिव्यौषधिपुटः[9] पश्चात् रसबन्धमतः परम्[10] ॥ २११ ॥
रञ्जनञ्च ततो देवि जारणा चानुमारणा[11] ।
क्रामणञ्च ततो देयं[12] सूतकस्य विचक्षणैः ॥ २१२ ॥
एवं क्रमं तु यो वेत्ति तस्य सिद्धिर्न संशयः ॥ २१३ ॥

---

(1) B reads कठिनश्वेत. (2) This sloka is not found in M. (3) खाटादयैस्तु य पञ्च, a variant in K. खोटादेयस्तु य पञ्च, a variant in M. Both the readings are incorrect. (4) विहाया जलुकाकृति, a variant in K विहाया जुलुकाकृति, a variant in M Both of them are incorrect (5) हठाग्नौ धामिताश्चति, an erroneous reading in B. हठो धामित, an incomplete reading in K हठादौ धामितश्चि, a reading of unintelligible sense (6) K reads नतिष्ठत्येव, which is just the opposite in sense (7) B reads नामयस (8) K reads सर्वं सत्त्वस्य which is inc. (9) B reads पुट K reads दिव्यं वधापुटे. M reads दिव्यौषधपुट. (10) K reads रसबन्धमत पर M reads रसबन्धमत परम् (11) K reads चानुमारणात्. M reads जारणाचानुमारणो Both seem to be inc. (12) K reads क्रामणम्. M reads देयं, which is gram. inc.

वेधकं यस्तु जानाति[1] देहे लोहे[2] रसायने ।
तस्य जन्म[3] जरा व्याधिर्नश्यत्येव न संशयः ॥ २१४ ॥
देहे तु पञ्चरत्नानि[4] नागं वङ्गं तथायसम्[5] ।
क्रामणं रसराजस्य भेषजं व्याधिनाशनम्[6] ॥ २१५ ॥
औषधैः[7] क्रमते सूतो योगशक्तिक्रमेण[8] तु ।
क्रमते[9] व्याधिसंघाते ग्रसते दुष्टमामयम् ॥ २१६ ॥
तस्य तु क्रामणं ज्ञात्वा[10] ततो वैद्यैरुपाचरेत्[11] ।
क्रामणेन विना सूतो न क्रमेत्[12] न च वेधयेत् ।
देहलोहामयान् सर्वान्[13] तथा स्यात् केवलं[14] श्रमः ॥२१७
यस्य रोगस्य यो योग[15]स्तेनैव सह[16] योजयेत् ।
रसेन्द्रो हरति व्याधीन्[17] नरकुञ्जरवाजिनाम् ॥ २१८ ॥

---

(1) वेधक यो न विजानाति a variant in B, wherein न is incorrect (2) M reads देहदेह which is incorrect (3) The word जन्म is not found in B (4) B reads रत्न which is inc M reads पञ्चरत्नानि, which is also inc (5) नागवङ्गं तथायसं, a variant in M (6) B has व्याधिनाशने (7) K reads औषधि (8) B has योगयुक्तिक्रमेण M has योगयुक्तक्रमेण (9) M reads क्रमतो which appears to be inc. (10) B reads ज्ञात्वा K reads क्रामतां M reads ततः क्रामणं यावत् (11) वैद्यैरुपाचरेत् a reading in B (12) B reads न क्रमेत् K reads क्रमेत् (13) K has देहलोहमयान् सर्वान् M reads देहलोहमयान् सर्वान्. (14) K reads केवलं M has तथा स्यात् केवलश्रमः (15) M reads योगस्तै, which is gram. inc. (16) K reads च instead of सह (17) B reads व्याधिं K reads सर्वव्याधिं /

शारीटी बलमाधत्ते[1] मूर्च्छितो व्याधिनाशनः ।
बद्धेन खेचरीसिद्धिः[2] मारितेनाजरामरः[3] ॥ २१९ ॥
विशेषाद्व्याधि[4]शमनो गन्धकेन तु[5] मूर्च्छितः ।
ओषध्या घातितः[6] सूतो यथा भूयो[7] न जीवति ॥ २२० ॥
यदि क्रामति लोहेषु[8] तेन[9] कुर्याद्रसायनम् ।
तत्समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि[10] ॥ २२१ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[11]
रसार्णवे रससंहितायां
बालजारणो नाम[12]
एकादशः पटलः ॥११॥

---

(1) K reads शरीरे M reads शार्ट्री बलमाधत्ते, which is senseless [For the explanation of शारीट vide रस स Chap XI, v 60] (2) बद्धस्तु खेचरीसिद्धिः, a variant in K. बद्धेन खेचरीसिद्धिः, a variant in M. (3) मारितेन जरामरं, a reading in B and M मारीतेनाजरामर, a reading in K. Both the readings seem to be incorrect (4) B reads विशेषाद्व्याधि K reads विशेषव्याधि (5) The letter तु is not found in K (6) K has औषध्या घातित M has घातश्च (without any suffix) (7) M reads यतेद्भूयो. (8) स यदि क्रमति लोहेषु a variant in B, wherein the first स is redundant. K reads देहेषु (9) K reads न instead of तेन (10) K reads महेसि. (11) This is wanting in B and M (12) B K and M read बालजारण नाम, but this is not strictly correct

द्वादश. पटल ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

ओषधी[2] कीदृशी नाथ रसमूर्च्छाकरो शुभा ।
केन वा भस्मसूत[3] स्यात् केन वा खोटबन्धनम्[4] ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच[5] ।

शृणु भरवि यत्नेन[6] रहस्य रसबन्धनम ।
ब्रह्मविष्णुसुरेन्द्राद्यै[7]र्न ज्ञात वीरवन्दिते[8] ॥ २ ॥
गङ्गायमुनयोर्मध्ये प्रयोगो नाम[9] राचस ।
तस्यासने[10] वरारोहे चणादबध्येत[11] सूतक ॥ ३ ॥
निशाचरस्य पत्राणि[12] स्फ्लीयात् साधकोत्तम[13] ।
अधो निष्पोडित[14] देवि रसा[15] भवति चोत्तम ॥ ४ ॥

---

(1) This is wanting in M (2) K reads ओषधी M reads औषधी which is gram incorrect (3) K reads सूतमख (4) K reads बधन which is incorrect M reads कोटबनम wh ch is senseless. (5) M reads only भैरव (6) B reads शृणु देवि प्रयत्न (7) K has महद्राद्यै M has त्रिवेन्द्राद्यै (8) चज्ञात सुरवन्दिते, a var ant in M (9) K reads प्रयोग नाम M reads प्रायोगा नाम (10) K has तस्यासने This charana and the next are wanting in M (11) K reads erroneously चणादबध्य (12) K reads पत्रासि wh ch is incorrect. (13) M reads सायक नाम wh ch is absurd (14) B reads पतो. K reads निपिडित, which is inc M reads निष्पोडति (15) M has रासा, wh ch is not correct

रसं संमर्द्य[1] तेनैव दिनानि त्रीणि वार्त्तिकः[2] ।
आरोट[3] बन्धयेत् चित्र गगन तत्र जारयेत् ॥ ५ ॥
तेन[4] पत्ररसेनैव साधयेद्गगनं पुनः ।
सप्तधा भावित तेन तूरपर्णेन[5] सहैकतः ।
यन्त्रे विद्याधरे देवि गगनं तत्र जारयेत् ॥ ६ ॥
मासमात्रेण देवेशि[6] जीर्य्यते तत् समं समे[7] ।
समजीर्णे रसे देवि शतवेधो भवेद्रस. ॥ ७ ॥[8]
निशाचररसे देवि गन्धक भावयेत्ततः ।
भावयेत् सप्तवार तु द्विपदाख्य[9] रसेन तु ॥ ८ ॥
तारस्य पत्रलेपेन[10] मर्द्दार्द्दकाञ्चनोत्तमम्[11] ।
गन्धके समजीर्णेऽस्मिन्[12] शतवेधो रसो भवेत्[13] ॥ ९ ॥

---

(1) B reads समर्द, which is gram. incorrect (2) M reads मार्त्तिक, *which is evidently an error of the scribe.* (3) K reads *आरोट* (4) The following three hemistichs commencing from तेन are wanting in K. (5) M reads नूपर्ण (6) मासमात्र तु देवेशी, an incorrect variant in M. (7) जीर्यत तु सम सम a variant in B, जिर्णैत तत् समे सम, a variant in K जीर्यते तु सम समे, a variant in M (8) This hemistich is not found in M (9) K reads द्विपयाय M reads द्विवदाख. Both the readings are inc. [The first seems to be द्विपायाय, and the second द्विपदाख द्विपा=द्विपदी=द्विपादिका=मार्गकेसरवच] (10) तारसपत्रलपेन, an incorrect variant in K M reads पत्रलयेन which is not correct (11) B reads काञ्चनोत्तम. K reads कांचनोपम M reads मर्दार्द्रकाञ्चनोत्तमम्. (12) M reads समजिर्णेस्मिन्, which is inc. (13) M reads भवद्रस

पुनस्तं गन्धकं दत्त्वा यन्त्रलेपे रविं हरेत्[1] ।
तं रविं तारमध्ये तु त्रिगुणं वाहयेत्ततः[2] ॥ १० ॥
हेमाद्रि मिलितं[3] हेम मातृकासमतां व्रजेत्[4] ।
पुनस्तु गन्धकं साक्षाद्द्रावयित्वा द्रुतं[5] कुरु ॥ ११ ॥
रसेन्द्रं[6] मर्दयेत्तेन गतदेहं तु[7] कारयेत् ।
लेपमात्रेण तेनैव कुष्ठानष्टादश[8] प्रिये ।
अर्शो भगन्दरं लूतां[9] शिरोरोगांश्च[10] नाशयेत् ॥ १२ ॥
निशाचररसे भाव्यं[11] सप्तवारं तु[12] तालकम् ।
तेनैव घातयद्वज्रं[13] वज्रं तारे[14] तु निर्वहेत् ॥ १३ ॥

---

(1) B has हरत् which is gram. incorrect. K has रवौ हरेत् M has यन्त्रपरवि (2) वाहय ततः an incorrect reading in B (3) K reads मलित which is inc. M reads चमार्ते, which is also incorrect. (4) K reads मातृकासमतां M reads erroneously मातकासमतां व्रजत्. (5) B reads द्रुत. K reads द्रुत M reads द्रुत We have adopted the reading in D (Deccan MS) which begins from this charana, the previous portion of the text being wanting (6) D reads रसक (7) B reads गतदेह M reads गतदहान् Both are inc. (8) कष्टादशान् प्रिये and कष्टमष्टादशन् प्रिये are incorrect readings in K and M respectively (9) अर्श भगन्दर लूता, an incorrect variant in K. अर्शो भगन्दरलूतौ, a variant in M, which seems to be inc. (10) Both *D and M read शिरोरोगान्*. (11) *B has निशाचरे रसे D has भाव्*. (12) B reads सप्तवारं तु which is gram incorrect (13) K reads घातयद्वज्रं M reads घातयत् वज्र (14) D and M read वज्रं त D and K read तारव निर्वहन् पर

तं तारं जारयेत्[1] सूते तत्सूतं बन्धनं व्रजेत्[2] ।
लेपमात्रेण तेनैव चतुःषष्टितमो भवेत् ॥ १४ ॥[3]
चतुःषष्टितमे[4] भागे शुल्ववेधं[5] तु दापयेत् ।
शुल्वं तु दापयेत्तारे तत्तारं काञ्चनं भवेत् ।[6]
तत्तारं जायते श्रेष्ठं[7] धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ १५ ॥
निशाचरस्य पुष्पाणि[8] सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत्[9] ।
पलानि[10] दश चूर्णस्य रसैर्धात्र्यास्तु भावयेत्[11] ॥ १६ ॥
घृतेन मधुनालोड्य[12] नवभाण्डे[13] विनिक्षिपेत् ।
धान्यराशौ निधातव्यं त्रिसप्ताहं सुरेश्वरि ॥ १७ ॥
तेन भक्षितमात्रेण वलीपलितवर्जितः[14] ॥ १८ ॥

---

(1) D and K read भावयेत्. (2) D and K read बधन भवेत् M reads बध्यतां व्रजेत्. (3) This hemistich is wanting in B and M. (4) This hemistich is wanting in D K reads चतुर्षष्टितमो, which is incorrect (5) K reads शुल्वे वेध (6) This hemistich is wanting in B and M. (7) M reads जायेच्छ्रेष्ठं, which seems to be inc. (8) All other texts read पत्राणि, but M only reads पुष्पाणि We suppose the latter to be correct, since पत्राणि is already mentioned in verse 4 (9) चूर्णितानि तु कारयेत्, a variant in D. चूर्णानि कारये- सत, a variant in K. (10) M reads फलानि, which is incorrect. (11) त्रिरात्र्या यष्टु भावयेत्, a variant in D धात्रीरात्र्यास्तु भावयेत्, a variant in K द्रवै धात्र्या विभावयेत्, a variant in M (12) B reads मधुनालाढा. K reads मधुनालोढ्र Both are inc (13) B reads नवभाग: D reads न व भाण्डे (14) K reads निर्जर, which is not correct.

वल्कलं सूक्ष्मचूर्णं[1] तु मधुना सहितं[2] लिहेत् ।
अर्धमासप्रयोगेण[3] प्रत्यक्षोऽयं[4] भवेत् प्रिये ॥ १९ ॥
तस्य मूत्रपुरीषेण शुल्वं भवति काञ्चनम् ।
मासमात्रप्रयोगेण पन्नगं[5] काञ्चनं भवेत् ॥ २० ॥
ग्राह्यं[6] तत्फलतैलं वा[7] यन्त्रे पातालसंज्ञके[8] ।
तेन तैलेन देवेशि रसं सङ्कोचयेद्बुधः ॥ २१ ॥
तत्क्षणाज्जायते देवि[9] षट्पदो महारसः[10] ॥ २२ ॥
कटुकं कङ्गुणं कार्यं[11] रसलिङ्गे वरानने[12] ।
सङ्कोच्य मारणं[13] तेन कर्तव्यं परमाद्भुतम्[14] ॥ २३ ॥
निशाचररसे घृष्टं समवारं तु भास्करम् ।

(1) D reads सूक्ष्मचूर्णे (2) D reads सहीत [perhaps सहित= सुमकर] M reads सहित. (3) अधमासे तयोग an incorrect reading in D (4) B and K read प्रत्यक्षोऽय D reads प्रत्यक्षोय which is inc. (5) M reads पन्नग The MS B is wanting about 250 slokas from this (20th) śloka. (6) M reads ग्राह्य which is not accurate here (7) D which begins from this portion, reads erroneously तत्फुल्लतैलम्. K reads तत्फलतैलम् M reads तत्फलं तैलम् (8) M reads संज्ञिते (9) तत्क्षणादेव जायन्ते a variant in M. (10) D wants the term महा K reads षट्पदो महारस M reads षट्पदो महारस (11) D has an absurd reading—कटका कङ्ग वा कार्यं M reads कटक instead of कटुक. (12) D reads रसलिङ्ग K reads रसलिङ्ग परायण M reads रसलिङ्गवरानने. (13) K reads सङ्कोचमारणम् M reads सङ्कोचमारणं. (14) D reads परमद्भुतम्. M reads erroneously परमद्युतम्

कालिकारहितं तेन जायते[1] कनकप्रभम् ॥ २४ ॥
तत्तारेण समं वाह्यं[2] तेन सिक्तं तु वापितम् ।
दशांशं वेधयेत्[3] सूतं दश पीत शतेन च[4] ॥ २५ ॥
शतं वेधयते लक्षं सहस्रं कोटिवेधकम् ।
दशांशं कोटिवेधि[5] स्यात् कोटिवेधि समेन च[6] ॥ २६ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम्[7] ॥ २७ ॥
त्रैलोक्यजननी या स्यादोषधी[8] भजनायिका[9] ।
तस्याः सम्पर्कमात्रेण[10] बद्धस्तिष्ठति पारदः ॥ २८ ॥
सप्ताहं मर्दितस्तस्या[11] महोषध्या रसेन सः[12] ।
शतांशेनैव वेधेन[13] कुरुते दिव्यकाञ्चनम्[14] ॥ २९ ॥
द्विसप्ताहं रसे तस्या मर्दनाद्वरवर्णिनि[15] ।

---

(1) M has कालिका, which is a tautology (2) D reads सवाह्य, which is incorrect and incomplete M reads वाह्य (3) M reads तदा वेधयेत् (4) D reads रसेन वै K reads रसेन च (5) All the texts read कोटिवधी, which is not gram correct (6) M reads तु (7) तु दुर्लभं is the reading in D (8) D and K have या सा चौषधी M has यस्यादोषधी, which is inc. (9) D reads भज-नायिका K reads भजनायिका M reads भजनायिकम् (10) तस्या सम्पर्कमात्रेण, a variant in M (11) M has सप्ताहोमर्दितं तस्या, wherein मर्दितं is inc. (12) महोषधिरसेन स, a variant in K M reads महो-षध्या रसे रस. (13) D reads विधेन M reads शतांशेन तु वेधेन (14) D reads दिव्यकाञ्चन, which is inc (15) D reads वरवर्णिनी, which is gram inc. K reads द्विरवर्णिनि, which is unintelligible.

लक्षवेधो रसः साक्षादष्टौ[1] लोहानि काञ्चनम्[2] ॥ ३० ॥
त्रिसप्ताहेन देवेशि दशलक्षाणि विध्यति[3] ।
चतुर्थे चैव[4] सप्ताहे कोटिवेधी महारसः ॥ ३१ ॥
स्वेदतापननिर्घृष्टो[5] महौषध्या रसेन तु ।
ददाति खेचरीं सिद्धिमनिवारितगोचरः[6] ॥ ३२ ॥
कामयेत् कामिनीनां तु सहस्रं दिवसान्तरे ।
नष्टच्छायो ह्यदृश्यश्च[7] त्रैलोक्ये च भ्रमेद्रसैः[8] ॥ ३३ ॥
महौषध्या रसेनैव[9] मृतसञ्जीवनं[10] भवेत् ।
अनेन घातयेत्[11] सूतं पश्चादस्य[12] शृणु प्रिये ॥ ३४ ॥
मृतस्य दापयेदस्य[13] हस्तपादौ तु[14] मर्दयेत् ।
तस्य तु प्रविशेज्जीवो[15] मृतस्यापि वरानने ॥ ३५ ॥

---

(1) D reads साक्षाद्दष्टौ (2) M reads विध्यते (3) D reads वेधकृत् दश लक्षा स विध्यति an incorrect reading in K (4) D reads चैव which is inc. (5) स्वेदतापननिघृष्टी, a variant in D. स्वेदतापन निघृष्टा a variant in K स्वेदतापविनिर्घृष्ट a variant in M None is correct (6) मनावरितगोचर, a variant in D मनिवारितगोचरा a variant in K. Both are gram inc (7) K has नष्टच्छाया ह्यदृश्यश्च M has नष्ट च्छायाह्यदृश्यश्च (8) K reads भ्रमेद्रस त्रैलोक्य भवेद्रसैः, an incomplete variant in M (9) K reads रस चैव (10) D has मृतसञ्जीविन K has मृते सञ्जीवन (11) K reads घातयेत् (12) D reads पश्चादस्य M reads पश्चादस्य which seems to be inc. (13) D reads दापयस्य K reads दापयेत्तस्य Both are incorrect (1) M reads हस्तपादौ (15) K reads तस्य in place of तस्य तु M reads प्रविशत् जीवो.

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसवन्धं सुदुर्लभम्[1] ।
नरसाररसेनैव[2] घर्षणाद्[3]वध्येत सूतक[4] ॥ १६ ॥
नरसाररस दत्त्वा[5] द्विपदीरजसा सह[6] ।
दिनान्ते बन्धमायाति[7] सर्व्वलोहानि रञ्जयेत्[8] ॥ १७ ॥
नरसाररसेनैव[9] जीर्णे षड्गुणगन्धके[10] ।
तारे ताम्रेऽपि वा देवि[11] भावयेत्तं मन शिलाम्[12] ॥१८॥
निर्गन्धा जायते सा तु[13] घातयेत्तद्रसायनम्[14] ।
द्विपदीरजसा सार्द्धं[15] नि सत्त्व: पन्नगो भवेद्[16] ॥ १९ ॥

---

(1) M reads बराबरे (2) D reads नरकरसारसबमेंनि K reads नरकारस वर्जेय M reads नरकसारसदर्शनेन All the readings seem to be incorrect [नरसार has different designations in different texts ,—as नरकसा and नरकसार] (3) D reads घृषाद (4) M reads सूतकम्. (5) नरकसारसे दत्त्वा, a variant in D नरकसाररस दत्त्वा, a variant in K, नरकसारस दत्त्वा a variant in M (6) D reads सहि, which seems to be the error of the scribe (7) M reads बहुमायाति, which is incorrect. (8) D reads रञ्जति K reads रञ्जति (9) D and K read नरकसारसेनैव (10) जीर्णे षड्गुणपत्रक, a variant in D This charana and the next are wanting in M (11) तारताम्रेऽपि वा देवी, an incorrect variant in D (12) K reads भावयेत्ता, which seems to be incorrect M reads भावयेत् मन शिला (13) K has यायते, which is incorrect M reads घातु . (14) घातयेतेन पन्नग a variant in K घातयेत्तेन पन्नगम् a variant in M (15) D has द्विपदीश्वया सार्धे M has साधु (16) D reads नि सत्त्वपन्नया भवेत् K has an incomplete reading— नि सत्त्वपन्न M has निद्दन पन्नगो भवेत्, which is not correct.

नरसाररसेनैव[1] जीर्णे षड्गुणपक्षते[2] ।
तारे ताम्रेऽपि वा देवि[3] कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ ४० ॥
नरसाररसस्तन्ये भावनाः[4] सप्तधा पृथक् ।
रसेन्द्रं दापयेद्ग्रासं[5] यन्त्रे विद्याधराह्वये ॥ ४१ ॥
जीर्यते[6] गगनं देवि निर्मुखं च[7] वरानने ।
नरसाररसेनैव[8] कीटमारीरसेन च[9] ।
द्रावयेद्गगनं देवि[10] तीव्रं लोहस्य पन्नगम् ॥ ४२ ॥
नरसाररसेनैव हनुमत्या रसेन च ।
जायते काञ्चनं[11] दिव्यं निषेकाद्[12]भास्करप्रिये ॥ ४३ ॥
नरसाररसे दत्वा[13] मञ्जिष्ठारसमथस्तनम्[14] ।

---

(1) D and K read [illegible] M reads [illegible]. (2) [illegible], a variant in D (3) This hemistich and the next are wanting in M D reads erroneously देवी (4) D has [illegible], which mars the metre. K has [illegible]. (5) [illegible], a variant in D [illegible], a variant in K. [illegible], a variant in M (6) D reads [illegible], which has no sense (7) D reads [illegible] (8) D and K read [illegible]. M reads [illegible] (9) [illegible], a reading in D [illegible], a reading in K (10) This charana and the next three are wanting in D and K. (11) D reads [illegible] M reads [illegible]. (12) M reads [illegible] (13) [illegible], a variant in D and M [illegible], a variant in K (14) The MS. M has the following hemistich after [illegible] — [illegible], which we have not adopted as it seems to be redundant.

खरसे मर्द्दयेत् पश्चात्[1] पन्नगं देवि सेचयेत् ॥ ४४ ॥
तत्क्षणात् काञ्चनं दिव्यं सप्तवारं निषेचितम्[2] ।
रविष्टं तु[3] तं देवि पन्नगं त्रिगुणं प्रिये ॥ ४५ ॥
तच्चूर्णं[4] हेमसंकाशं तारपञ्चांश[5]योजितम् ।
अष्टमांशयुतं हेम[6] हेमकर्म्मणि चौषधम्[7] ॥ ४६ ॥
नरसाररसे[8] भाव्यं सप्तवारं तु हिङ्गुलम् ।
तेनैव घातयेत्तोल्यं[9] भस्मीभूतत्वमादिशेत्[10] ॥ ४७ ॥
तद्भस्म ताम्रपिष्टं तु[11] त्रिगुणं तेन निर्वहेत् ॥ ४८ ॥
तच्चूर्णं हेमसंकाशं तारमष्टांश[12]योजितम् ।

---

(1) D reads खरसो M reads मर्द्दयन्पाप, which is incorrect. (2) K and M read निषेचित. (3) K reads रविष्टे तु, which is incorrect M reads रविष्टे तु, which is grammatically incorrect. (4) K reads तच्चूर्, which is incorrect. M reads तत् चूर्ण, (without any suffix), which is gram. incorrect. (5) D and K read तार पञ्चाश, which seems to be inaccurate. (6) This word is wanting in K. (7) हैमकर्मणिरौषधम्, a variant in M. (8) D reads नरकसाररसे K reads नरकसारसे. M reads नरकसारसे. (9) तेनै तोल्य घातये, an incorrect variant in D. K has तापयेत्तोल्य. M reads घातयेत् मृल्य. (10) K reads मादिशेत्. M reads भस्मभूतत्वमादिशेत्, which is incorrect. (11) D reads ताम्रपिष्टं तु K reads ताम्रपिष्टे तु. M reads ताम्रपत्रे तु. (12) M reads तारे चाष्टांश

कंकालखेचरी नाम ओषधी परमेश्वरि[1] ।
तस्यास्तैलं तु संगृह्य[2] माषखेचरि[3]संयुतम् ।
भावयेत्[4] दिनमेकन्तु पात्रे भास्करनिर्म्मिते ॥ ५३ ॥
द्वितीये वासरे प्राप्ते[5] वज्ररत्नं[6] तु घातयेत् ।
अनले भ्रामयेत्तत् तु[7] सुतप्तज्वलनप्रभम्[8] ॥ ५४ ॥
कंकाल[9]खेचरीतैले वज्ररत्नं निषेचयेत्[10] ।
दशवारं[11] निषिक्तं तु भस्माकारं हि[12] जायते ॥ ५५ ॥
तद्धेमपक्वबीजं तु[13] तेन भस्मसमं कुरु[14] ।
त्रिभागं[15] टङ्कणं दत्त्वा ध्मातमूषागतं[16] धमेत् ।
तद्यथाग्निसहति द्वन्द्वं[17] वज्ररत्नं च[18] काञ्चनम् ॥ ५६ ॥

---

(1) D reads परमेश्वरी M reads ओषधी Both are incorrect. (2) This charana and the next three are wanting in D K reads सङ्गृह्य, which is not correct. (3) M reads माषखेचरि (4) K reads स्नापयेत्. (5) D reads प्राप्ते M reads द्वितीयवासरे (6) K reads वर्ज्जं रत्न (7) M reads भ्रामयत्तत्, which is senseless (8) सुतप्त ज्वलनप्रभम् a variant in D सुतप्तज्वलनप्रभम् a variant in K सुतप्त ज्वलनप्रभम्, a variant in M (9) K reads कङ्कोल (10) वज्ररत्नादि वेधयेत्, a variant in D (11) K reads दशवारं, which is incorrect (12) D reads तु (13) तद्धेम् पक्वबीजं तु, a variant in D (14) D has वैक्रान्तेन भस्मसमम् कुरु, wherein the first part seems to be incorrect (15) M reads erroneously प्रभाग (16) K reads ध्मातमूषागतं (where ध्मा=ध) (17) D reads द्वन्द्व, which has no clear sense. (18) D and K have तु

तारहेम[1] समांशं तु[2] द्विगुणं पित्तल[3] भवेत् ॥ ४९ ॥
नरसाररसे भाव्यं[4] रसक[5] सप्तवारतः ।
तं रसं[6] रसकं चैव तीक्ष्णं लोहं च[7] पन्नगम् ।
नरसाररसेनैव[8] तेनैवैकत्र मर्दयेत्[9] ।
तत्क्षणाज्जायते बन्धो[10] रसस्य रसकस्य च ॥ ५० ॥
तीक्ष्णं नागं[11] तथा शुल्वं रसकेन[12] तु रञ्जयेत् ।
समस्तं[13] जायते हेम कुष्माण्डकुसुमप्रभम्[14] ॥ ५१ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम्[15] ॥ ५२ ॥

---

(1) D has तारहेम K has तारे हेम M has तार हे
(2) Both D and M read erroneously समांश तु and समांश
respectively (3) K has द्विवार दमवर्ण प्रजायते इति
which is absurd M has विवर्णं पतित (4) नरकसाररसे भा
a variant in D नरकसारसे भाव्य, a variant in K This charana
wanting in M (5) K reads नरक M reads रहैत
D reads नरस This charana and the next three are not fou
in M (7) D has तीक्ष्ण पन्नोहं च which is inc K has तीक्ष्ण
च (8) D and K read नरकसाररसेनैव (9) तेनैकत्र विमर्द
a variant in K (10) K and M read बद्धो which is gram.
correct (11) M reads तीक्ष्णनाग (12) D reads रसैकेन wh
seems to be an error of the scribe (13) M reads समस्तम, wh
is unintelligible (14) हेम कुष्माण्डकप्रभम् a variant in D
कुसुमप्रभम् a variant in M where in the first term is incorrect (
D reads सब सुदुर्लभ This hemistich and the next are wanting in K

कंकालखेचरी नाम ओषधी परमेश्वरि[1] ।
तस्यास्तैलं तु संगृह्य[2] माषखेचरि[3]संयुतम् ।
भावयेत्[4] दिनमेकन्तु पात्रे भास्करनिर्म्मिते ॥ ५३ ॥
द्वितीये वासरे प्राप्ते[5] वज्ररत्नं[6] तु घालयेत् ।
अनले धामयेत्तत् तु[7] सुतप्तज्वलनप्रभम्[8] ॥ ५४ ॥
कंकाल[9]खेचरीतैले वज्ररत्न निषेचयेत्[10] ।
दशवारं[11] निषिक्तं तु भस्माकारं हि[12] जायते ॥ ५५ ॥
तद्धेमपक्वबीजं तु[13] तेन भस्मसमं कुरु[14] ।
त्रिभागं[15] टङ्कणं दत्त्वा अन्धमूषागतं[16] धमेत् ।
तत्क्षणान्मिलति द्वन्द्वं[17] वज्ररत्नं च[18] काञ्चनम् ॥ ५६ ॥

---

(1) D reads परमेश्वरी M reads ओषधी Both are incorrect. (2) This charaṇa and the next three are wanting in D K reads सगृह्य, which is not correct (3) M reads माषखेचरि (4) K reads स्थापयेत् (5) D reads प्राप्ते M reads द्वितीयवासरे (6) K reads वज्रं रत्न (7) M reads धामयत्नतु, which is senseless (8) सुतप्त ज्वलनप्रभम् a variant in D सुतप्तज्वलनप्रभम् a variant in K सुतप्त ज्वलनप्रभम्, a variant in M (9) K reads कंकोल (10) वज्ररत्नानि सेचयेत्, a variant in D, (11) K reads दशाचार, which is incorrect. (12) D reads तु (13) तद्धेमं पक्वबीजं तु, a variant in D (14) D has तैपन्तेन भस्मसमम् कुरु, wherein the first part seems to be incorrect (15) M reads erroneously त्रभाग (16) K reads अन्धमूषागत (where ष=ख). (17) D reads द्वन्द्व, which has no clear sense. (18) D and K have तु

चन्द्रहेम[1] वरारोहे समं जारयते यदि ।
कोटिवेधी रसो देवि[2] लोहान्यष्टौ च विध्यति[3] ॥ ५७ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं[4] सुदुर्लभम् ॥ ५८ ॥
सबीजा चौषधी ग्राह्या[5] काचिद्रुल्मलता[6] प्रिये ।
मन्त्रसिंहासनी नाम द्वितीया देवि खेचरी[7] ।
पातालयन्त्रे तत्तैलं गृह्णीयात्ताम्रभाजने[8] ॥ ५९ ॥
तस्य तैलस्य मध्ये तु प्रक्षिपेत् खेचरीरसम्[9] ।
मेदिनी[10]यन्त्रमध्ये तु स्थापयेत्तु[11] वरानने ॥ ६० ॥
पूर्व्वौषध्या तु तद्देवि[12] गगनं मेदिनीतले[13] ।
रसपास[14] ततो दत्त्वा मर्द्दनात्[15] गोलकं[16] कुरु ॥ ६१ ॥

---

(1) K reads चन्द्रे हेम (2) D reads देवी, which is incorrect. (3) D reads वेधति M has च ह्यष्टौ च विविहति (4) D has रसबन्ध, which *is grammatically incorrect* (5) सबीजमोषधी ग्राह्य, an incorrect variant in D सबीज चौषधी ग्राह्या, a variant in K सबजा चौषधी ग्राह्या, an incorrect variant in M (6) D reads किचित् K reads किचित् द्रुमलता. (7) D reads चविया देवि खेचरी wherein the first term is incorrect K reads हतीया दिवि खेचरी, which is partly incorrect (8) M reads ताम्रभाजनम् which is not correct. (9) चिपेपेत् खचरी रस, a variant in D, which is partly incorrect (10) D reads मेदनी (11) M reads स्थापयित्वा (12) पूर्वैष्याध्या तु त देवी, a variant in D पुर्वौषध्या तद्देवि, a variant in M. Both seem to be incorrect (13) D reads मेदिनितले K reads मेदिनितलं M reads मेदिनीतलम् (14) M reads erroneously रसपास (15) D reads मर्द्देन् (16) M reads गोलक

बद्धा[1] पोटलिकां[2] तेन गगनं तेन जारयेत्[3] ।
समे[4] तु गगने जीर्णे बद्धस्तिष्ठति सूतकः ॥ ६२ ॥
भस्त्रा[5]फूत्कारयुक्तेन[6] धाम्यमानेन नश्यति[7] ।
काकविष्ठासमं रूपं समजीर्णस्य जायते[8] ॥ ६३ ॥
द्विगुणे गगने जीर्णे अष्टौ लोहानि संहरेत् ॥ ६४ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसबन्धं सुदुर्लभम् ॥ ६५ ॥[9]
शिवदेहात् समुत्पन्ना ओषधी तुरसिंहनी[10] ।
जारयेद्गन्धकं सा तु[11] जारयेत् सापि तालकम्[12] ॥ ६६ ॥
काञ्चनं जारयेत् सापि[13] रसेन्द्रं सा च बद्धयेत्[14] ।
प्रवालं जारयेत् सा तु[15] गगनं द्रावयेत् तथा[16] ।

---

(1) This is wanting in D (2) M reads पट्टलिकां. (3) भाग तु तेन जारयेत्, a variant in D M reads चारयेत् (4) D reads सम (5) D has भस्म, which is not accurate. (6) M has भात्कारयात् यन्त्रेण, which is absurd (7) D reads नश्यति. K reads पाश्यति (8) D reads जारयेत् M reads सम जीर्णस्य (9) This hemistich and the next are not found in D (10) K reads औषधी. M reads मद्दरीडसौ (11) We do not find गन्धक सा तु in K (12) M has सावयेत् सा पटालकम् The portion beginning from this charana and ending in वचच घातयेत् सा तु is not found in K (13) D has जारयेत्सापि, which is an error of the scribe (14) रसेन्द्रमपि बन्धनात् a variant in D. (15) D reads भावयेत्सापि which seems to be भावयत्याग (16) M reads सत

सत्त्वञ्च घातयेत् सा तु[1] सर्व्वसत्त्वं च[2] पातयेत् ॥ ६७ ॥
(जारयेत् सर्व्वलोहानि सत्त्वान्यपि च पाचयेत् ।)[3]
हरींदरीरसे न्यस्य[4] गोमूत्रे तु वरानने ।
धान्यराशौ निधातव्य मृत तिष्ठति सूतकम्[5] ॥ ६८ ॥
दिव्यौषध्या रसेनैव[6] रसेन्द्र' सुरवन्दिते[7] ।
समे तु कनके जीर्णे दशकोटीस्तु[8] वेधयेत् ॥ ६९ ॥
पञ्चमे लक्षकोटिस्तु[9] षड्गुणे स्पर्शवेधक.[10] ।
सप्तमे धूमवेधी स्यात् अष्टमे त्ववलोकत:[11] ।
नवमे शब्दवेधी स्या[12]दत ऊर्द्ध[13] न विद्यते ॥ ७० ॥

---

(1) सत्त्व तु घातयेत् षा तु a variant in D, wherein षा is incorrect (2) D reads तु (3) We have got this hemistich only in K which we have printed within brackets (4) हरदीररसे न्यस्य a variant in K इन्द्रिरीरसमन्यस्य a variant in M (5) मृतस्तिष्ठति सूतक, a variant in D मृतस्तिष्ठति सूतक, a variant in K. मृत तिष्ठति सूतकम्, a variant in M We have adopted the above after collating all the texts. (6) दिव्यौषधिरसेनैव a variant in M (7) D reads रसेन्द्रो सुरवन्दिते, which is grammatically incorrect K reads रसेन्द्रो, which is also incorrect. M reads रसेन्द्र (8) K has दशकोटि तु M has दशकोटिन्त (9) K has सप्तकोटि तु M has लक्षकोटौ तु (10) D reads स्यात् स वेधयेत् (11) D reads त्ववलोकित M reads त्ववलोकत (12) D has नवमे दशमे वेधी स्यात्, which mars the metre and the sense (13) K reads दशो इति which is not correct

भ्रमन्ति पशवो मूढा [1] कुलौषधिविवर्ज्जिता [2] ।
तृणौषधि[3]रसानाञ्च नैव सिद्धि प्रजायते ॥ ७१ ॥
तस्मात् सर्व्वप्रयत्नेन ज्ञातव्या तु कुलौषधी[4] ॥ ७२ ॥
दिव्यौषधी चतुःषष्टि [5] कुलमध्ये व्यवस्थिता[6] ।
नैव जानन्ति मूढास्ते[7] देवमोहेन[8] मोहिता ॥ ७३ ॥
अदिव्यास्तु तृणौषध्यो[9] जायन्ते[10] गिरिगह्वरे ॥ ७४ ॥
तृणौषध्या रसे सूत[11] नैव बद्ध कदाचन[12] ।

---

(1) D reads भ्रमन्ति पशवो मे मूढा K reads भ्रमती पशवो मूढा, wherein the first term is inc (2) कलौषधीविवर्जिता a variant in D (3) D has वलौषधी K has तृणौषधी M has श्रीखौषधि (4) D reads erroneously ज्ञातव्यो तु कलौषधी K reads also incorrectly ज्ञातव्यास्तु कलौषधी M reads ज्ञातव्या तु कुलौषधी wh ch is incorrect (5) दिव्यौषधीश्चतुःषष्टी a var ant in D and K wh ch is incorrect. M reads दिव्यौषधि चतुष्पष्टि wh ch is also incorrect. (6) K reads व्यवस्थिता wh ch is not cor ect M reads कुलमध्य wh ch is incorrect (7) नैव जाति मूढा वा a variant in D K reads नैव जानाति मूढास which is grammat cally incorrect. M reads नैव जानन्ति मूढास्तान्. (8) D and K read erroneously शिवमायैव which ought to be शिवमाययैव (9) D has आदीव्यास्तु तृणौषध्या wh ch is grammatically incorrect M has also an incorrect var ant—आदिव्यास्तु तृणौषद्दो (10) D reads जायते which is incorrect. (11) D has तृणौषधीरसे सूत तृणौषधा विहीनास्तु a variant in M Both are incorrect (12) K reads बध which is incorrect बारयन्ति ते a var ant in M

त सूत मारयेद्भद्रे[1] गजारिदिव्यकौषधी[2] ॥ ८६ ॥
भक्षित, स रसो येन[3] सोऽपि साक्षात् सदाशिव ।
भक्षिते तोलकैकेन[4] स्पर्शवेधी भवेन्नर ॥ ८७ ॥
प्रस्वेदात्तस्य गात्रस्य रसराजश्च वेध्यते[5] ।
प्रस्वेदादपि मूत्रेण[6] अष्टौ लोहानि काञ्चनम् ॥ ८८ ॥
लक्षवर्षसहस्राणि[7] स जीवेत् साधकोत्तम.[8] ।
प्रजापति कृष्णतेजा[9] क्षणाद्बध्नाति सूतकम्[10] ॥ ८९ ॥
गजारिस्पर्शनाद्देवि[11] क्ष्मापालेन च बध्यते[12] ॥ ९० ॥
वज्रवल्लीरसेनैव[13] भावित गगन प्रिये ।
जारयेद्बालुकायन्त्रे खोटो भवति तत्क्षणात्[14] ॥ ९१ ॥

---

(1) D has मारयिद्रस which is unintelligible K has रस. (2) D and K read दिव्यमौषधी M reads दिव्य चौषधी Both are incorrect (3) भक्षितौरसयोयेन a variant in D भक्षयन् सस रसो दन, a variant in K. M reads स रस All are gram inc (4) D reads भक्षते K reads तोलकैकेन Both are incorrect. (5) M reads रसराजस्तु बध्यते (6) प्रस्वेदस्तस्य गात्रस्य a variant in M (7) भक्षा दर्शसहस्राणि, a variant in D, wherein the middle term is incorrect (8) D reads माव सप्तम (9) D has कृष्णतेज, K has प्रजापते कृष्ण तेजा (10) क्षणाद्बध्नाति सूतक an incorrect variant in D K has only क्षण and wants four charanas next following (11) M reads स्पर्शनादेव (12) क्ष्मानि गगन बध्यते a variant in D which is unintelligible (13) M reads तीरवल्ल्या रसेनैव (14) D reads क्षणात् instead of तत्क्षणात् K reads खाटे which is not correct

मृतगोलकमाषैकं[1] माषैकं हेमगोलकम्[2] ।
एकीकृत्य[3] तु संमर्द्य[4] लुङ्गाम्लेन[5] दिनत्रयम् ।
कर्षैकं नागपत्राणि[6] रसकल्केन लेपयेत् ॥ ८२ ॥
वेष्टयेद्दृषिकाल्या च[7] तत्पिण्डं लेपयेत् ततः ।
मारयेत् पन्नगं देवि शक्रगोपनिभं[8] भवेत् ॥ ८३ ॥
कर्षैकं तारपत्राणि मृतनागेन लेपयेत् ।
दृषिकाल्या च तत्पत्रं लेपितं[9] वेष्टयेत्ततः ॥ ८४ ॥
तत्तारं म्रियते देवि सिन्दूरारुण[10]सन्निभम् ।[11]
सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत् ॥ ८५ ॥
जायते[12] कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ ८६ ॥

---

(1) D reads माषिक K has मृतकमाषैक माषिक M reads द्रुतवै रसक मृत All the texts seem to be inaccurate (2) माषकं हेमं गोलकं, a variant in D K reads माषिक in lieu of माषैक which is incorrect, M reads हेमगोलकम् (3) All the texts read एकीकृत्वा, which is gram inc (4) D reads सत् सर्वे M reads सम्मर्द्दी, which is *incorrect* (5) D has लुङ्गाम्लेन K *reads erroneously* गाङ्गेन. (6) कर्षं च नागपत्राणि a variant in D. M reads कर्षक for कर्षैक (7) The portion from this *charana upto the* शुल्ववेध प्रदापयेत् *is not found* in D K has वेष्टयेद्दृषिकवल्या लेपयेद्दृषिकालिप, a variant in M (8) M reads शक्रैशाभनिभ which is apparently an error of the scribe (9) K reads दृषिकवल्या तत् पत्र लेपयत् (10) K reads सिषुराक्ष, which seems to be incorrect. (11) The portion commencing from कर्षैक तारपत्राणि and ending in सन्निभ is not found in M (12) D reads जारयेत् which is incorrect

क्षीरयुक्ता[1] बहुफला ग्रन्थियुक्ता[2] च पार्व्वति[3] ।
नाम्ना चट्नपर्णीति[4] शस्यते रसबन्धने ॥ ९७ ॥
एकवीराकन्दरसे[5] मूकमूषा[6]गतं रसम् ।
धमेन्मुखानिलैर्बद्धो[7] भक्षणाय प्रशस्यते ॥ ९८ ॥
रक्तकञ्चुकिकन्दं तु[8] स्त्रीस्तन्येन तु पेषितम्[9] ।
मूषाया[10] पूर्व्वयोगेन कुरुते[11] रसबन्धनम् ॥ ९९ ॥
वृश्चिकापत्रिका[12]बीजं नारी[13]क्षीरसमन्वितम् ।
धमयेत्[14] पूर्व्ववत् सूतं भक्षणार्थाय वार्त्तिक:[15] ॥ १०० ॥

---

(1) D has क्षीरयुक्ता K has क्षीरे युक्ता (2) D reads ग्रन्थीयुक्ता K reads ग्रन्थीयुक्ता (3) K reads पार्वती which is gram inc (4) D reads चत्वनपर्णी K reads चतुर्नेपर्णीति M reads चत्वनपर्णति It is very difficult to find out the proper term from all these texts We have adopted the above text after referring to the meaning of these terms (5) M reads [illegible] (6) Both D and K read मूकमूषा [ष being pronounced as ख] (7) धमेत् मुखानिलैर्बद्धो a variant in D [illegible] a variant in M (8) D reads [illegible] K reads कंचकि in place of कंचुकि M reads रक्तकंचुकि कन्दान which appears to be incorrect (9) D has पाचित which is incorrect M reads पिबन् , which is not accurate here (10) Both D and K read मूषायां (11) M reads erroneously कुरिति (12) D has वृश्चिकापत्रिका M has वृश्चिकपत्रक (1) M reads नारि, which is evidently an error of the scribe (14) K reads धामयम् (15) D reads वर्तिक K reads [illegible] M reads वर्तिक All the texts are incorrect

वज्रकन्दं समादाय[1] रसमध्ये[2] विनिक्षिपेत् ।
गजेन्द्राख्यं[3] पुटं दत्त्वा सप्तधा बद्धतां[4] नयेत् ॥ १०१ ॥
भक्षयेत् तं रसं प्राज्ञः[5] षण्मासादमरो भवेत् ॥ १०२ ॥
लाङ्गलीकन्दमादाय कर्कोटीकन्दमेव च ।
रस तन्मध्यगं[6] कृत्वा स्वेदयेन्मर्दयेत् पुनः[7] ॥ १०३ ॥
म्रियते[8] नात्र सन्देहो ध्मात[9]स्तीव्रानलेन तु ।
शुकचञ्चुगतं सूतं पुटयेद्रामयेत्ततः[10] ॥ १०४ ॥
शताग्रं वेधकर्त्तायं[11] देहसिद्धिकरो भवेत् ॥ १०५ ॥
हंसपादोरसे[12] सूतं शूककन्दोदरे क्षिपेत्[13] ।
गजेन्द्रपुटन[14] दद्यात् म्रियते[15] नात्र संशयः ॥ १०६ ॥

---

(1) वज्रकन्द समानीयात्, a variant in D (2) D reads रसं मध्ये So also K (3) D has गजेन्द्राख्यं (4) D reads बन्द्रातां, which is incorrect M reads बद्धतां (5) भक्षयेच्च रस प्राज्ञ, a variant in D K reads भक्षयेच्च रसं प्राज्ञ (6) D has रस स मध्यग (7) M reads ततः. (8) Both D and M read मृयते which is gram inc (9) Both D and K read ध्मात, which is not accurate here (10) This charaṇa and the next three charaṇas are not found in K. M reads भाव.तत (11) M reads वेधयेत् कर्त्ता which has no clear sense (12) D has हंसपादरसे (13) शूककन्दरसो भवेत्, a variant in D M reads शूककन्दोदरे क्षिपेत् (14) D has गजेन्द्र पुटनं K has गजेन्द्रपुटनं (15) Both D and M read मृयते, which is incorrect

हंसांघ्रिं[1] शुकतुण्डीं च[1] गृहीत्वा[2] मर्दयेद्रसम् ।
क्रौञ्चपादोदरे दत्त्वा[3] ततो[4] दद्यात् पुटत्रयम् ॥ १०७ ॥
म्रियते[5] नात्र सन्देहो लक्षवेधी महारसः ॥ १०८ ॥
तृण[6]ज्योतिरिति ख्याता शृणु दिव्यौषधी प्रिये ।
निशासु[7] प्रज्वलेन्नित्यं नाग्नि ज्वलति[8] पार्वति ।
तस्या मूले तु निक्षिप्त घोरं रक्तं भवेत् प्रिये ॥ १०९ ॥
तन्मूलरसगन्धाभ्रै र्मातुलुङ्गाम्लपेषितैः[10] ।
शुल्कपत्रं विलिप्तं तु[11] भवेद्धेम पुटत्रयात्[12] ॥ ११० ॥
तन्मूलचूर्णसंयुक्तो[13] रसराजः सुरेश्वरि[14] ।
मातुलुङ्गरसे घृष्ट[15]मञ्जकं चरति क्षणात् ॥ १११ ॥

---

(1) हंसांघ्री शुकतुण्ड a variant in D हंसाङ्घि शुकतुण्ड a variant in K हंसाङ्घि शुकतुण्डी च, a variant in M which is incorrect (2) M reads गृहीत्वा which is not unanimously correct (3) M reads क्षिप्त (4) D has ततो K has ततो (5) D reads erroneously मृयते This hemistich and the next four are not found in M. (6) D reads तत्र which is evidently an error of the scribe. (7) This hemistich and the next are not found in D (8) K reads ज्वलति (9) D reads रक्तं च (10) K reads पेषितै, which is incorrect. (11) शुल्कपत्रं विलिप्तं तु a variant in D, which is not correct (12) D reads पुटत्रयम्, which is not correct. (13) तं चूर्णचूर्णसंयुक्तो a variant in D, which has no sense K reads संयुक्त, M reads संयुक्त which is gramatically incorrect. (14) D has रसराजसुरेश्वरी, which is incorrect. M reads सुरेश्वरी which is also incorrect. (15) K reads घृष्टं M reads घर्षितं

अथोच्चटीं[1] प्रवक्ष्यामि रसबन्धकरी[2] प्रिये ।
एकमेव[3] भवेन्नालं तस्य रोम तु[4] वेष्टनम् ॥ ११२ ॥
तस्याग्रे च भवेत् पुष्पं शुकतुण्डस्य सन्निभम्[5] ।
तत्पत्राणि च देवेशि शुकपिच्छनिभानि च ।[6]
तत्कन्दं कुष्ठसंस्थानं[7] घोरं सिन्दूर[8]सन्निभम् ॥ ११३ ॥
जलं स्रवेन्मधूच्छिष्टं[9] तत्समादाय पार्व्वति ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि काञ्चनानि भवन्ति च ॥ ११४ ॥
रसतालकतुल्यानि[10] मर्द्दयेदुच्चटीरसैः ।
आतपे म्रियते[11] तस्मो रसो दिव्यौषधीबलात्[12] ॥ ११५ ॥
वेधयेत् सप्त[13] लोहानि लक्षांशेन वरानने ॥ ११६ ॥[14]

---

(1) D has मथोच्चटीं, which is unintelligible K has मथोपटीं M has मथेश्चटि (2) M reads रसबन्धकर, which is incorrect (3) D reads एकसैव, which is incorrect. (4) D reads रोम तु K reads राम तु M reads रोमग्र. (5) D has सन्निभ M has शुक तुण्डेव (6) This hemistich and the next are wanting in D (7) M reads कूर्मसंस्थानं (8) K reads सिन्दुर, which is incorrect. (9) D has स्रावेत् K has मधुपिच्छ which is incorrect M has जल द्रव्यमधूच्छिष्टं (10) रसतालुकतुल्यानि, a variant in D रसतालक तुल्यानि, a variant in K. रसतालकतुल्याम, a variant in M (11) D reads मृतते which is incorrect. K reads म्रोते, which is unintelligible. M reads मृयते, which is gram. inc. (12) D has दौषौषधी बलात्, which is not correct. (13) M reads सर्वं (14) After this śloka we find in D—यत्र रस च देवेशि &c., a portion of चित्रकल्प, which is described afterwards, and in K—ज्योतिष्कं नैलविधिं, which will be mentioned after चित्रकल्प. We have adopted the text in M

अथ रक्तस्नुहीकल्पं[1] वक्ष्यामि सुरसुन्दरि[2] ।
स्नुहीक्षीरेण शुल्बस्य[3] पत्रलेपं तु कारयेत्[4] ॥ ११७ ॥
क्षीरेण तापयेद्भूयः[5] सप्तवारं वरानने ।
आवर्त्तितं[6] भवेद्यावज्जाम्बूनदसमप्रभम् ॥ ११८ ॥
(अथातस्तिलतैलेन पाचयेच्च दिनत्रयम् ।
तथा शुल्बस्य पत्राणि वेध्यं जाम्बुनदं भवेत् ॥)[7]
रसं रक्तस्नुहीक्षीर[8] कुनटीं गन्धकाभ्रकम्[9] ।
दरदश्चैव लोहानि सहस्रांशेन वेधयेत्[10] ॥ ११९ ॥
स्नुहीक्षीर समादाय[11] निशार्द्रं हेम चोभयम्[12] ।

(1) स्नुहिकल्प प्रवक्ष्यामि, a variant in D स्नुहीकल्प प्रवक्ष्यामि, a variant in K अथ रक्त स्नुहीकल्प, a variant in M (2) D reads विख्यात च सुख दिने K reads विख्यात सुरवन्दिते. (3) D has स्नुहिक्षीरेषु शुल्बस्य M has स्नुहिरक्तेन शुल्बस्य (4) पत्र लेपस्तु कारयेत्, an incorrect variant in D (5) Both K and M read तापयेत् भूय *(6) D reads सप्तत्र* *(7) We find this incongruous śloka in* K only, hence we have put it within brackets and have not numbered it (8) रसरक्त स्नुहीचोर, an incorrect variant in D K reads रक्तस्नुहिचीर. M reads रसस्नुहिचीर, which is apparently an error of the scribe (9) D has कुनटीगन्धकाभ्रकम्. M reads कुनटी instead of कुनटीं (10) K reads मर्दयेत् प्रहरत्रय. After this charana K has an incorrect and incomplete hemistich which is not found in any other MSS. The hemistich runs thus —सहस्रांश वेधयेत्तार गुल्वयोभूतारसं. (11) D has an incomplete charana स्नुहीर समादाय M reads स्नुहिचीर (12) निशार्धं हेमदी भवेत्, a variant in D, which has not the following two hemistichs कुनटी &c. and धनेनैव &c. निशामार्गेण वेधयेत्, a variant in M, which also does not contain the above two hemistichs

कुनटीं गन्धचूर्णञ्च[1] सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत् ॥ १२० ॥
अनेनैव प्रकारेण निषादं हेम शोधयेत्।
गुटिकाक्कत्य तेनैव[2] नागं विध्यति[3] तत्क्षणात् ॥ १२१ ॥
अथातः स्थलपद्मिन्या[4] दिव्यौषध्या विधिं शृणु ॥१२२॥
पद्मिनीसदृशी पत्रैः[5] पुष्पैरपि च तादृशी[6]।
भङ्गे चैव[7] भवेत् क्षीरं रक्तवर्णं सुशोभनम् ॥ १२३ ॥
आक्रम्य[8] वामपादेन पश्येद्गगनमण्डलम्[9]।
पश्येच्च[10] तारकायुक्तं[11] ग्रहनक्षत्रमण्डलम्।
लक्षयोजनतो[12] देवि सा ज्ञेया[13] स्थलपद्मिनी ॥ १२४ ॥
तस्याः[14] पञ्चाङ्गमादाय हरगौरीसमन्वितम्।
मनःशिलातालयुक्तं माक्षिकेण समन्वितम् ॥ १२५ ॥

---

(1) K reads कनटीं गन्धक चूर्णेन, which seems to be partially in correct (2) D reads गुटिकाक्कत्वा तेनैव K reads गुटिकाक्कत्वातेनैव M reads पुटीक्कत्य तेनैव All these texts are partly incorrect. (3) D reads वेधति, which ought to have been वेधयति. (4) D has अथात्मा पद्मिन्या, an incomplete and incorrect charana (5) पद्मिनी तु समपत्रे, an incorrect reading in D M reads, पद्मिनीसदृशा पत्रै (6) M reads पत्रैरपि च तादृशै, wherein the first term is tautological (7) M reads भवेऽपि च (8) D reads आक्रम्य (9) पश्येदूर्ध्वं तु मण्डलम् a variant in D (10) D has इत्येव, which has no sense (11) M reads तारकाशोक (12) M has लक्षयमानतो, which has no sense (13) D reads सा ज्ञेयाच which mars the metre. (14) Four hemistichs commencing from तस्याः are not found in M

मर्द्दयेत् सप्तरात्रं तु तेन शुल्बञ्च वेधयेत्[1] ।
सहस्रांशेन देवेशि[2] विद्ध[3] भवति काञ्चनम् ॥ १२६ ॥
तस्याः पञ्चाङ्गमादाय पूर्व्वोक्तविधिना प्रिये[4] ।
चारयेत्[5] सूतराजन्तु[6] मूकमूषागतं[7] धमेत् ॥ १२७ ॥
र्म्रियते[8] मूषिकामध्ये सकोचेन न सशय [9] ।
तेनैव सर्व्वलोहानि सहस्रांशेन वेधयेत् ॥ १२८ ॥
अथातः [10] सप्रवक्ष्यामि कुसुदिन्या[11] विधिं प्रिये ।
भित्त्वा काश्मीरिपाषाणे[12]पूर्णिमायान्तु कारयेत्[13]॥१२९॥
तस्याः पञ्चाङ्गमादाय भावयेत्तु मनःशिलाम् ।
खर्परे[14] धारयित्वा तु भावयेत्तु पुनः पुनः ॥ १३० ॥

---

(1) मान शल्व च वेधयेत् a variant in D (2) D reads सार्द्ध देवेशि, thus destroying the metre (3) D reads सिद्धि K reads पक्व (4) K has भूर्वों only for this charana. (5) D reads मारयेत् (6) M reads सूतराजस्य (7) D has मूकं मूषागत K has मुकमूखागत. Both are incorrect (8) M reads मूयते which is gram inc (9) सकेतेन सशयं च a variant in D, the sense whereof is not clear (10) The whole piece relating to कसुदिनी is not found in M (11) D reads कसुन्दिन्या which is incorrect (12) D reads काश्मरिपाषाण (13) पूर्णिमायां कारयेत् प्रिय a variant in D After this sloka we find in D the following hemistich—कुसुदिनिकन्दमादाय तस्य मध्ये रस क्षिपेत् , and in K—रस दायानि प्रयत्ना चित्रकस यथा नि चाकन्दिकसनि हि These seem to be redundant (14) K reads खापरे (a slang term)

खर्परे द्रावितं नाग[1] तत्कल्केन युत[2] कुरु ।
काश्मीरद्रवतुल्यं हि[3] जायते कनक ध्रुवम् ॥ १२१ ॥
चित्रकस्य यथा ग्राह्य[4] कथयामि समासत.[5] ॥ १२२ ॥
चित्रकस्त्रिविधो ज्ञेयो[6] रक्त: कृष्णो रसायने[7] ।
शुक्लो[8] व्याधिप्रशमने श्रेष्ठो मध्य: कनीयस.[9] ॥ १२३ ॥
कृष्णं रक्त सितं[10] वापि हेमन्ते सोद्धरेद्[11]बुध. ॥ १२४ ॥
कृष्णचित्रकमुत्पाट्य[12] गोभिर्नाघ्रातमौखरि[13] ।

(1) खर्परनचिपे द्रवित नाग, an absurd reading in D (2) D reads युत, which is incorrect. (3) काश्मिद्रवाव द्रव्यतुल्य हि, an absurd reading in D (4) D reads यथागृह्य wherein the first term is incorrect. This hemistich is not found in K (5) M reads समागत, which is incorrect (6) D reads ज्ञेयो M reads त्रिविध चित्रको ज्ञेय, wherein the first term is incorrect. (7) D and K read रक्तकृष्णो M reads कृष्णो रक्तो रसायनम् wherein the middle term is incorrect (8) D reads शुक्ले, which is not correct. K reads शु only M reads शुक्ल (without any suffix) which is gram inc. (9) श्रेष्ठमध्यकनीयस, a variant in D श्रेष्ठमध्यकनीयस, a variant in K श्रेष्ठमध्यात् कनीयसम्, a variant in M All are incorrect (10) K reads स्वित, which is erroneous M reads erroneously रक्तं in place of रक्त. (11) K reads चोद्धरेद which is not accurate. (12) Both D and K read कृष्णचित्र समुत्पाट्य, but the term is चित्रक and not चित्र (13) गोपनौघ्रातविश्वेचरी, a variant in D, गोभिर्नाघ्रातमाखरी, an incorrect variant in K M reads मौखरी, which is gram inc.

क्षीरमध्यस्थितं क्षीरं[1] कृष्णवर्णं भवेत् क्षणात् ॥ १२५ ॥
तस्य पञ्चाङ्गचूर्णेन[2] पारदं[3] सह मर्द्दयेत् ।
धमेच्च[4] मूकमूषायां खोटो[5] भवति तत्क्षणात् ॥ १२६ ॥
रक्ताम्बरधरो भूत्वा[6] रक्तमाल्यानुलेपनः ।
कृष्णपक्षे तु पञ्चम्यां रक्तशाल्योदनेन तु[7] ।
बलिं दत्त्वा महादेवि[8] रक्तचित्रकमुद्धरेत् ॥ १२७ ॥
रक्तचित्रकचूर्णेन[9] वङ्गस्तापैस्त्रिभिस्त्रिभिः[10] ।
सर्व्वदोषविनिर्म्मुक्तः[11] स्तम्भमायाति[12] तत्क्षणात् ॥१२८॥
तन्मूलं सूतकं चाम्ले[13] कङ्गुणीतैलसेचनात्[14] ।
एकविंशतिवारेण शुल्वं[15] शुद्धं भविष्यति ॥ १२९ ॥

---

(1) क्षीरमध्ये स्थितेत् क्षीरं, a variant in D. स्थित is wanting in M (2) D reads पञ्चाङ्गचूर्णे तु (3) D reads पारदेन (4) D reads धामयेत्. (5) M reads खोटो. (6) K reads erroneously भूत्वा The word धरो is wanting in M (7) D reads रक्तमाल्यो दनेन तु, which is incorrect M reads रक्तमल्योदनेन च, which is an error of the scribe (8) M reads दत्तो देवि. (9) M reads चूर्णेन, which is incorrect (10) K reads वङ्ग (without any suffix), which is gram incorrect वङ्गतापैस्त्रिभिः, an incorrect variant in M (11) D reads विनिर्मुक्ता. K reads विनिर्मुक्तो. M reads विदुग्मुक्त All the readings are incorrect (12) M reads स्तम्भमायाय (13) K reads चाम्ल M reads चैव (14) D reads समुता M reads सेच नम्. After this hemistich we find in D the following hemistich, which runs thus —पतसिपदमात्रेण चन्द्रार्कं काञ्चनं भवेत्. We have not adopted this, for it seems to us redundant (15) K reads erroneously शुल्व

रक्तचित्रकभल्लात तैललिप्तं पुटेन तु[1] ।
चन्द्रार्कपत्रं देवेशि जायते हेम शोभनम् ॥ १४० ॥
नागिनीकन्दसूतेन्द्रं[2] रक्तचित्रकसंयुतम्[3] ।
पत्रलेपप्रमाणेन[4] चन्द्रार्कं काञ्चनं भवेत् ॥ १४१ ॥
रक्तचित्रकसंयुक्तो रसोऽपि सर्व्वदो भवेत् ॥ १४२ ॥[5]
ज्योतिष्मतीतैलविधिं[6] वक्ष्यामि शृणु पार्व्वति ॥ १४३ ॥
ज्योतिष्मती नाम लता या च[7] काञ्चनसन्निभा ।
वल्लीवितानबहुला हेमवर्णफला शुभा ॥ १४४ ॥[8]
आषाढपूर्व्वपक्षे तु[9] गृहीत्वा[10] बीजमुत्तमम् ।
तिलवत् घातयित्वा तु[11] हस्तैः पादैरथापि वा[12] ।
तस्य तैलं[13] समादाय कुम्भे ताम्रमये क्षिपेत्[14] ॥ १४५ ॥

---

(1) M reads भवेन तु, which has no clear sense (2) नागनीकरसूतेन्द्र, a reading in D नागिनिकरसूतेन्द्र, a reading in K नागिनिकन्दसूतम्, a reading in M We have adopted the above text, after collating, all the texts (3) M reads स्वतम् (4) M reads प्रतापैस्तु (5) This hemistich is not found in M. After this we find in D चित्रककल्प and in K कदचित्रकल्प. (6) M reads अथ ज्योतिष्मती तैल. (7) M reads याति, which is not correct (8) This hemistich is not found in M (9) Both D and K read पूर्वपक्षस्य. (10) M reads गृहीत्वा, which is not unanimously correct. (11) D reads कल्पयित्वा तु M reads अतीत्य घातयित्वा च (12) D has हस्तोपादैरथापि वा, which is incorrect. K and M have हस्तपादैरथापि वा (13) D and K read समादाय. (But the word बीज is neuter) (14) कुम्भे ताम्रे पयो क्षिपेत् a variant in D, wherein the third term is incorrect

तापयेद्भूगतं[1] कुम्भं क्रमादूर्द्ध तुषाग्निना ।
षण्मासे तु व्यतिक्रान्ते[2] स घटः काञ्चनं भवेत् ॥ १४६ ॥
त तु[3] हेममय कृत्वा तैलमाक्षिकमिश्रितम्[4] ।
प्रतिवापे[5] निषिञ्चेत् तत् हेम ताम्रसम[6] भवेत् ॥ १४७ ॥
तथाच शतवेधि[7]स्यात्—विद्यारत्न[8]मनुत्तमम् ॥ १४८ ॥
दग्धारोहा[9] प्रवक्ष्यामि रसबन्धकरी प्रिये[10] ।
स्पर्शवेधे तु[11] सा ज्ञेया सर्व्वकार्य्यार्थसाधिनी ॥ १४९ ॥
शस्त्रच्छिन्ना[12] महादेवि दग्धा वा पावकेन तु[13] ।
प्ररोहति घणाह्विया[14] दग्धा च्छिन्ना महौषधी[15] ॥१५०॥

---

(1) D reads भूमिते M reads स्थापयत्. (2) षण्मासे तु व्यतिक्रम्य, a variant in D षण्मासे त्वतिक्रान्ते, a variant in M. (3) D reads तन्दुल, which has no sense K reads ताम (4) तैल माक्षिकमिश्रितम्, a variant in D K reads तैल instead of तैल (5) This hemistich and the next one are not found in D M reads प्रतिवाप (6) K reads हेम ताम्रमय (7) K has चयातशतवेधी M has तथा च शत-वेधी (8) M reads विद्यरत्न, which seems to be incorrect (9) D and K read दग्धरोह which appears to be incorrect M reads दग्धा-रोह, which is also incorrect, since we see just afterwards सस्तपुष &c. (10) रसबन्धकरा भवेत् a variant in D. रसबन्धकरी भवेत् a variant in K (11) Both D and K read स्पर्शवेधेषु (12) D reads शास्त्रच्छिन्ना, which is incorrect. (13) D reads erroneously दग्धा चापचकेन तु (14) प्ररोहन्ति घणाह्वि, a variant in D, wherein the first word is incorrect. प्ररोहेत् तद्घणा ह्विया, a variant in K, wherein the second word is incorrect. (15) K reads erroneously मौषधी M reads दग्धा सा तु महौषधी

रक्तं पीतं सितं कृष्णं[1] तस्याः पुष्पं प्रजायते ।
चणकस्येव पत्राणि सुप्रसूतानि लक्षयेत्[2] ॥ १५१ ॥
सा स्थिता गोमतीतीरे[3] गङ्गायामर्बुदे[4] गिरौ ।
उज्जयिन्या[5] दक्षिणतो वनान्तेषु च दृश्यते[6] ॥ १५२ ॥
तस्याः कन्दरसं[7] दिव्यं कृष्णराजि[8]समन्वितम् ।
ताम्बूलेन[9] सम कृत्वा गुटिका[10] कारयेद्बुध ॥ १५३ ॥
सर्व्वेषामेव लोहानां[11] द्रुतानां वह्निमध्यतः[12] ।
सहस्रं वेधयित्वा तु काञ्चन कुरुते क्षणात् ॥ १५४ ॥
तथैव म्रियते सूत[13] कान्तहेमाभ्रसंयुतः ।
कुरुते काञ्चन दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ १५५ ॥[14]

---

(1) श्वेत पीत सित कृष्ण a variant in D श्वेतं पीत सित कृष्ण, a variant in K. (2) D reads प्रवरत् M reads सुप्रभूतानि (3) वास्तौ गगामनरे तीरे, an absurd variant in D K reads गोतमीतीरे M reads सा स्थिता. (4) D has गङ्गायायाश्चय M has गङ्गायमद्वरे Both the texts seem to be incorrect. (5) K reads उज्जयिन्यां (6) वन तेषु च दृश्यते, a variant in D वन्तः तेषु न दृश्यते, a variant in K. Both the readings seem to be incorrect. (7) D reads कामरस, which has no clear sense K and M read तस्य, which is gram inc. (8) *D reads कृष्णरक्त K reads कृष्णराजि* (9) *D has तत कृष्णेन* (10) M reads वर्तिका, which is evidently incorrect (11) D reads सर्व्वेषामपि वसूनां. (12) D has वह्निभूतानां मध्यत. द्रुतानां वह्निमध्यम, an absurd variant in K (13)) D reads सूत and reads its adjective मृतः But M reads दूत and reads its adjective मृतं. which is gram. incorrect. (14) This hemistich is wanting in D and M.

कटुतुम्बीति विख्याता[1] देवि दिव्यौषधीं शृणु[2] ।१५६।
तस्या बीजानि[3] संगृह्य सूक्ष्मचूर्णानि कारयेत्[4] ॥ १५७ ॥
एकविंशतिवारांस्तु[5] भाव्यं धात्रीरसेन तु ।
पयसा सहितेनैव विश्वभेषजसंयुतम् ॥ १५८ ॥
बीजं यन्त्रे विनिक्षिप्य तैलं संगृह्य पण्डितः ।[6]
रसं मूर्च्छापयेत्तेन[7] चक्रमर्देन मर्दयेत्[8] ॥ १५९ ॥
गोपित्तं शिखिपित्तञ्च काञ्जीकाशीससंयुतम्[9] ।
तारतुल्यानि चैतानि सर्वेषां सूतकः समः[10] ॥ १६० ॥
मेषशृङ्गे निधातव्यं[11] मासमेकं[12] निरन्तरम् ।

---

(1) D and M read कटुतुम्बी तु विख्यात॰ (2) देवि दिव्यौषधी शुभ a variant in D and M K reads दिव्यौषध and at the same time reads its adjective विख्यात॰, which is gram inc (3) D reads तस्य बीजानि M reads तस्य बजानि Both are incorrect. (4) D has an incomplete charana सूक्ष्मचूर्णं कारयेत्. M reads कारयेत, which seems to be incorrect (5) All the text read वाराणि But the term वार is a masculine It means otherwise, when it is a neuter. (6) This hemistich is not found in D and K. (7) M reads मूर्च्छयेत्तेन, which is gram incorrect (8) This hemistich is not found in D K has an incomplete charana चक्रमर्देन. M reads चक्रमर्देन (9) This hemistich is not found in D. काञ्जीकाशीससंयुत, a variant in K. काञ्जिक सैससंयुतम्, a variant in M (10) M reads सूतकसम, which seems to be incorrect (11) मेषशृङ्गे च धातव्य, a variant in D, मेषशृङ्गे धातव्या, an incorrect variant in M. (12) D reads यामम्-एक. K reads मासैके, which is incorrect.

लोहदण्डेन संसिक्तं[1] सर्व्वलोहानि वेधयेत् ॥ १६१ ॥
गन्धकं लोहदण्डेन एकविंशतिभावितम् ।
युक्तं[2] लोहमनेनैव[3] जम्बीर[4]रससंयुतम् ।
सबीजं सूतकापितम्[5] अन्धमूषा[6]निवेशितम् ।
भूगत मासमेकन्तु[7] तारं काञ्चनतां नयेत् ॥ १६२ ॥
दलस्य भागमेकं तु[8] तारपञ्चकमेव च[9] ।
शुल्वस्य पञ्चभागञ्च[10] बीजस्यैकञ्च योजयेत् ॥ १६३ ॥
एते द्वादश भागाः स्यु सर्व्वं[11] तद्धारयेत् चितौ ।
स्थानस्यास्य निषेकं तु[12] भूदण्डेन तु[13] कारयेत् ॥१६४॥
पञ्चविंशद्दिने तु[14] जायते कनकं समम्[15] ॥ १६५ ॥
घोरकन्दविधिं वक्ष्ये सर्व्वसिद्धिकरं परम् ।
चतुर्वर्णविध[16] तत्र रक्तकन्द[17] प्रशस्यते ॥ १६६ ॥

---

(1) M reads सयुक्तं (2) This term is wanting in D. K reads युक्त (3) D reads लोहमनेनैव M reads लोहस नेन (4) K reads जम्भीर which is also correct. (5) ...जमतक स, a variant in K M reads ...क दिन which is incorrect. (6) K reads अन्धमूषा (मूखा = मूषा). (7) D has च समेक तु (8) D reads दलश, which is incorrect. M reads च in lieu of तु (9) तार पञ्चकमेव च, a variant in D (10) D reads पञ्चभागञ्च (11) D reads erroneously सर्वे (12) K has त स्थानस्य निषक तु (13) तु is wanting in D M reads भूदण्डेन (14) पञ्चविंशद्दिन तु a variant in M (15) M reads कनक सम (16) D and K read चतर्वण वार... (17) M reads रक्तकन्द which is incorrect.

भग्नमेतच्छ्रयेत् चीरं[1] रक्तवर्णं सुशोभनम् ॥ १६७ ॥
मेघाना[2] तु निनादेन सम्प्राप्तेरुपशोभिते[3] ।
घने सुघोषमग्ने स्निग्धे[4] मत्तभिर्हेमसुप्रभे[5] ।
वत्सन[6] रसराजस्य सर्व्वमत्त्ववशंकरम्[7] ॥ १६८ ॥
तस्य चीरन्तु मर्द्दग्न तारं निर्वापयेद्बुधः ।[8]
धमेद्वाग्निना[9] चैव जायते हेम शोभनम् ॥ १६९ ॥
तिन्तिणीपत्रनिर्यासे[10]रोपतान्न[11]रजोयुतम् ।
मर्द्दयेत् पारदं प्राज्ञो रसबन्धो भविष्यति ॥ १७० ॥
तोयमध्ये विनिक्षिप्य[12] गुटिका[13] वक्त्रवद्वदेत् ॥ १७१ ॥
शाकवृक्षस्य देवेशि[14] निष्पीद्य रसमुत्तमम् ।
रक्तचन्दनसंयुक्त सर्व्वलोहानि जारयेत्[15] ॥ १७२ ॥
गन्धपाषाणगर्भेन श्रायसे विनियोजयेत्[16] ।

---

(1) भग्नमेतच्छ्रयेत् चीरं a va a it in D भग्नमेतच्छ्रयेत् चीर a variant in K which is partly incorrect ( ) M reads मेघाना which is the error of the scribe (3) सम्प्राप्त रूपशोभितम् an incorrect variant in M (4) घने सुघोषमग्ने an incorrect variant in D M read स्निग्धमे (5) D has हिमसुप्रभे M has हेमसन्निभे (6) D reads वेवन (7) सत्वमत्त्ववशकरौ an incorrect variant in D सर्वसत्त्ववशङ्करौ a variant in M -(8) This hemistich and the next three are not found in D (9) M reads धमेत्वाग्निना (10) M reads निर्यासे (11) K reads सौपताम्र which is incorrect (12) D reads विनिक्षिप्त which is not correct (13) M reads गुटिका (14) D has कन्दवृक्षस्य M has शकवृक्षस्य देवेशी which is not correct (15) M reads रञ्जयेत् (16) M reads विनियमयत्

मिलन्ति[1] सर्व्वलोहानि द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १७३ ॥
गन्धकं रसकं ताप्यं पारद रक्तचन्दनम् ।
रुदन्त्या रससंयुक्तं[2] तारमायाति काञ्चनम्[3] ॥ १७४ ॥
शाकवृक्षस्य निर्य्यासं पत्रे तस्य च गालयेत्[4] ।
शिग्रुमूलस्य चूर्णं तु तद्रसेन विमर्द्दयेत ॥ १७५ ॥
प्रलिप्य शुल्वपत्राणि पुटे क्षिप्त्वा विपाचयेत् ।
तद्भुतं[5] काञ्चनं दिव्यं भवेल्लक्षणसंयुतम्[6] ॥ १७६ ॥
फलानि शाकवृक्षस्य[7] परिपक्वानि सङ्गृहेत्[8] ।
तद्रसेन युतं[9] माक्ष. सप्तरात्रन्तु भावयेत् ॥ १७७ ॥
तद्रसेन समायुक्त मञ्जिष्ठामिश्रितं[10] तथा ।
लेपयेत्तारपत्राणि धातं भवति काञ्चनम् ॥ १७८ ॥
देवदाल्या महौषध्या[11] विधिं वक्ष्यामि तत्परम्[12] ।
सा श्वेता व्याधिनाशे च[13] कृष्णा पीता रसायने ॥ १७९ ॥

---

(1) D reads मीलित (2) M has मृद मधुक (3) स्र्म हरति मारयेत a variant in M (4) पत्रं तस्या च गालयेत् an incorrect variant in D यवेत परिगाल्येत, a variant in K This hemistich and the next one are wanting in M. (5) D reads उद्यत K reads उद्धृत [correct form is सद्भुत] (6) भवेत् लक्षणसंयुत a variant in K, which is partly incorrect (7) M reads शकवृक्षस्य, which seems to be incorrect (8) D reads पक्वानि च सगृहेत्, which is incomplete M reads समाहेत. (9) M reads हत (10) D reads erroneously मञ्जिष्ठाश्रित' M reads मञ्जिष्ठा मिश्रित (11) D has देवदल्यामहौषध्ये M has देवदाल्या महौषध्या Both are incorrect (12) D reads वदामि M reads तत्तत (=तत्तत) (13) M reads वायुगमने.

पौर्णमास्यां[1] त्रयोदश्यां राहुग्रस्ते दिवाकरे ।
अथवा[2] कृष्णपञ्चम्यामिमां विधिवदुद्धरेत् ॥ १८० ॥
देवदालीफलं[3] देवि विष्णुक्रान्ता च कतकम् ।
मूर्च्छयेद्बन्धयेत् क्षिप्रं शुल्वं हेम करोति च ॥ १८१ ॥
देवदालीफलं मूलं मोक्षरोरस एव च ।[4]
तोयेन मर्दितं कृत्वा[5] वङ्गं स्तम्भयति[6] क्षणात् ॥ १८२ ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि[7] श्वेतगुञ्जाविधिं प्रिये ॥ १८३ ॥
कृष्णपक्षे चतुर्दश्यामष्टम्यां वा[8] सुराचिते ।
कपाले मृत्तिका न्यस्य सेचयेत् सलिलेन तु ॥ १८४ ॥
बीजानि निरगुञ्जाया[9] पुष्ययोगेन वापयेत्[10] ।
वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण कुर्यात् सग्रहणं[11] तथा ॥ १८५ ॥
ॐ नमो भगवति श्वेतगुञ्जे[12] श्वेतपर्वतवासिनि[13] सर्व-
कार्याणि कुरु कुरु अप्रतिहते[14] नमो नमः स्वाहा ॥

---

(1) K reads पौर्णिमस्यां (2) D reads erroneously अथ (3) K has देवदालीफल. M has देवदारुफल. Both are incorrect (4) This hemistich is not found in M (5) K reads मर्दनं कृत्वा. M reads मत्र which is incorrect. (6) D reads भार्यं स्तम्भयेत्. M reads वङ्ग. (7) अथातः सम्प्रवक्ष्यामि, a variant in K (8) D and M have च which is not proper (9) D has सितगुञ्जाया, which seems to be incorrect. (10) पुष्यार्के तु वापयेत्, a variant in D. K reads पुष्ययोगे तु. (11) M reads erroneously सद्ग्रहं तथा. (12) D and K read भगवती श्वेतगुञ्जे (13) D has श्वेतपर्वते च स्थिते. (14) K reads प्रतिहते, which appears to be an error of the scribe.

अनेन मनुना प्रोक्ता सिद्धिर्भवति नान्यथा ।
पक्षमासेन तथा वह्नौ सम्यद्धृतेन रक्षयेत् ॥ १८६ ॥[1]
शुद्धशुल्व[2] त ।गृह्य मूषामध्ये तु संस्थितम्[3] ।
तु[4] कर्याद्दसितगुञ्जया[5] ॥ १८७ ॥
र[6] तस्य गन्धविवर्जितम् ।
तिं गुञ्जाचूर्णं सहैकतः[7] ।
वि जायते हेम शोभनम्[8] ॥ १८८ ॥
त्यौषधिक्रिया ॥[9]
देवेशि वक्ष्यामि[11] रसबन्धनम् ॥ १८९ ॥
दृष्ट्वा[12] पूर्णेन्दुमण्डलम् ।

nd in D and M (2) K read शुद्ध शुद्धशुल्व, which is incorrect (3) K read मूषमध्ये, ch = मूषा...] D reads संस्थित म, which is g am inc (4) विपक्ष फलमध्यस्था, a va ia t in D विपक्षपक्षमध्ये तु a variant in K विदक्ष फलसध्यन्तु a variant in M We have ad pted the above re ding after collating all the texts (5) D has कर्या द सितगुञ्जया K has कर्याद्दसितगुञ्जया M has कपाद सितगुञ्ज, which is incomplete (6) M reads भवेत्तस्य ( ) D reads सहायति, which is evidently an error of the scribe. K reads सहैकेतो (8) M reads भूतस, wh ch c eates a tautology. (9) Th s is not found in D and M (10) After गुञ्जविधि we fi d n M कर्कोटकवधन but in D and K चन्द्रोदकविधि Hence we place the latter first (11) D reads व यते. (12) D reads दृष्ट K reads दृष्ट Both are incorrect

निर्गच्छन्ति मही भित्त्वा चन्द्र[1]तोयान्यनेकधा ॥ १८० ॥
कानिचिन्मृत्तिवर्णानि[2] रसेन लवणानि तु[3] ।
कानिचिच्चन्द्रतुल्यानि व्योमभासानि[4] कानिचित् ।
चन्द्रहृदाभिवर्द्धेरन्[5] चोयेरन् तत्त्वयेण तु[6] ॥ १८१ ॥
दृष्ट्वा[7] चन्द्रोदक मन्त्री[8] पौर्णमास्यां विशेषत[9] ।
निर्गच्छति[10] मही भित्त्वा चन्द्रहृदा विवर्द्धते ॥१८२॥[11]
बिल्वव घ पुरा[12] कृत्वा देवमभ्यर्च्य[13] शङ्करम् ।
चतुर्दश्या च[14] तत्रैव पूजयित्वा[15] विचक्षण ।
अहोरात्रोषितो भूत्वा बलिं तत्र निवेदयेत् ॥ १८३ ॥

(1) D reads erroneously चन्द्रे (2) D has कानिचिन्म त्तकावर्णानि which mars the metre K has कानिचिन्म र्णवर्णानि which is not proper here (3) D reads च (4) D reads व्योमभासानि which is unintelligible (5) चन्द्रहृदाभिवर्धत a variant in D K reads चन्द्रहृदाभिवर्द्धेत Both the readings are incorrect (6) D has चो सतान् च न तु where n the second term is incorrect K reads चोयते The above mentioned slokas commencing from चन्द्रोदकेन दिवंशि &c and ending in तत्त्वयेण तु are not found in M (7) D reads दृष्टा K reads दृष्टा None of them is correct (8) K has मति which is incorrect (9) K reads पौर्णिमस्यां M reads मयतः After this we find in D the following hemistich—चन्द्र तस्य कर्तव्य पौर्णमास्यां प्रयत्न which we have rejected (10) D reads निगच्छन् M reads निगच्छति None is correct (11) This hemistich is not found in K (12) M reads नत्वा (13) D reads देवमभ्य च M has देवमभ्य च्य त an incomplete charana (14) M reads तु (15) We find in M a redundant letter च after पूजयित्वा.

पूर्णमास्यां[1] च रात्रौ च गत्वा तस्य समीपतः[2] ।
चन्द्रोदकं तु संगृह्य[3] मन्त्रयुक्तं समन्वितम्[4] ।
आलोड्य मधुसर्पिर्भ्यां पिबेत्तत्तु[5] समाहितः ॥ १८४ ॥
पीतमात्रेण तेनैव मूर्च्छा भवति तत्क्षणात्[6] ।
चन्द्रोदये ततो दृष्टे[7] क्षीरं तस्य तु दापयेत् ।
समरात्रप्रयोगेण[8] चन्द्रवन्निर्मलो[9] भवेत् ॥ १८५ ॥
एकविंशतिरात्रेण[10] जीवेद्[11]ब्रह्मदिनत्रयम् ।
एकमास[12]प्रयोगेण ब्रह्मायुः स भवेन्नरः[13] ॥ १८६ ॥
चन्द्रोदकेन गगनं रसं हेम च[14] मर्दयेत् ।
मूषा[15]मध्यगतं ध्मातं तत्क्षणाद्गुटिका भवेत् ॥ १८७ ॥

---

(1) M reads पौर्णमास्यां (2) गत्वा तु तत्समीपतः, a variant in K. (3) D reads सयाह्यं (4) K reads समन्वितः (5) D reads पिबेत तु M reads पिबेत्तत्तु Both are gram. incorrect. (6) मूर्च्छा भवति तत्क्षणात्, a variant in D (7) चन्द्रोदयेन तं दृष्टे a variant in D M reads ततःसिञ्चेत् which is gram inc (8) M reads अर्धमासे प्रयोगेण (9) M reads निर्मल भवेत्, which is not gram. correct (10) मास्विंशतिरात्रेण, a variant in D, which has no clear sense एकविंशतिरात्रेण, a variant in K. (11) K reads जपेद, which is inaccurate here (12) D reads षड्मास (13) ब्रह्मायुषायते नर, a variant in D, wherein the first term is incorrect. K reads ब्रह्मायुर्जीवते नर, wherein the middle term is gram. incorrect. (14) Both D and K read हेम च; [but the word is usually spelt as हेमन्] (15) K reads मूषा (=मूषा).

भयं च[1] स्पर्शमात्रेण लोहान्यष्टौ[2]च वेधयेत् ॥ १९८ ॥
तद्रसेन[3] रसं भाव्यं वश्येण समजारितम् ।
चतुःषष्टांशतः पिण्डे[4] द्विगुणे तु[5] सहस्रकम् ॥ १९९ ॥
दशसंकलिका[6]बद्धं गुञ्जामात्रं रसं नरः[7] ।
त्रिलोहवेष्टितं वक्त्रे धृत्वा चादृश्यतां व्रजेत्[8] ॥ २०० ॥

ॐ नमो रुद्राय दंष्ट्रोत्कटाय[9] विघ्ननाशाय[10] दिशां रक्ष रक्ष विदिशां रक्ष रक्ष रुद्रो विज्ञापयति[11] हुं फट् स्वाहा ॥

॥ इति दिग्बन्धनमन्त्रः[12] ॥

ॐ नमो भगवते रुद्राय त्रिशूलहस्ताय[13] पशूतोद्भवाय[14] रक्ष रक्ष हुं फट् स्वाहा ॥

॥ इति पानमन्त्रः[15] ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि कर्त्तरीरसबन्धनम्[16] ॥ २०१ ॥

(1) M reads भव तु [Here भव refers to रस] (2) M reads लोहान्यौ. (3) D reads तद्रसे तु M reads तत्र सन्तु, which is incorrect. (4) चतुष्षष्टांशतो पिण्डे an incorrect variant in D and M K reads पिण्ड. (5) D reads द्विगुणं तु (6) M has दशशृङ्खलिका, which is incorrect (7) D reads रसं नत. K reads रसेन तु M reads न संशयः. (8) K has चादृश्यतां M has व्रजेत् which is gram incorrect (9) M reads दंष्ट्रोत्कटाय, which is incorrect. (10) M reads विघ्ननाशय, which is gram incorrect (11) M has ज्ञापयति. (12) M reads दिग्बन्धमन्त्र (13) M reads शूलहस्ताय (14) K reads पशूतोद्भव (15) M reads परममन्त्र This पानमन्त्र is not found in D. (16) B reads कर्त्तरिरसबन्धन कत्तारसस्य बन्धनम्, a variant in D, which is incorrect, since it states afterwards कर्त्तरीरस-

असुराणां समायोगे क्रोधाविष्टेन चेतसा ।
सुदर्शनं महाचक्रं[1] प्रेरितं सुरवैरिणा[2] ॥ २०२ ॥
भालपट्टात्ततस्तस्य[3] निपेतु:[4] स्वेदबिन्दव: ।
ते भूमौ पतिता दिव्या:[5] सञ्जाता: कर्त्तरीरस:[6] ॥ २०३ ॥
रक्षार्थं स्थापित तत्र[7] विष्णुना च सुदर्शनम् ।
चक्रतुल्य भ्रमत्येत[8]दायुधानि निकृन्तति[9] ॥ २०४ ॥
कुरुते गर्जितं[10] नादं धूमं ज्वाला[11] विमुञ्चति ।
कर्त्तरी दृष्टिमात्रेण[12] तथान्या[13] शब्दकर्त्तरी ॥ २०५ ॥
सा स्पर्शकर्त्तरी छाया[14]कर्त्तरी धूमकर्त्तरी ।

---

(1) सुदर्शनमहाचक्र a variant in M (2) D reads सुरवैरिणम्, which is incorrect B and K read सुरवैरिणा which is also incorrect. (3) भालपट्टततस्य a variant in B, which is partly incorrect, तथाच पट्टे तैतस्य, a variant in D which conveys no idea at all भालपट्टतस्य, an incomplete charana in K (4) M reads निर्यातो (5) D and K read जाता (6) B has सजात कत्तरेरस which is incorrect सञ्जातात् कर्त्तरीरस , a variant in D wherein the first term is incorrect कर्त्तरीरस अश्वसम्, a variant in K. (7) D reads तस्य (8) B, D and K read भ्रमत्येव (9) सदा सत्व भिर्चा तति, an incorrect variant in D K has सत्र:[illegible]. (10) B and K read गर्जन D reads erroneously गर्जेद्र (11) B reads चरे ज्वाला, *which is incorrect.* D reads धूमज्वाला, which is incorrect M reads सदाज्वाला (12) B reads कर्त्तरि which is incorrect K reads दृष्टोमात्रेण, which is incorrect M reads दृष्टमात्रेण (13) M reads तथाच, which seems to be incorrect. (14) This charana and the next one are not found in D. K reads माया which appears to be incorrect

सा[1]ज्वालाकर्त्तरी चैव शक्तिर्घोरस्य[2] कर्त्तरी ॥ २०६ ॥
लोकानां तु हितार्थाय घोरशक्तिर्व्यवस्थिता[3] ।
रसरूपा महाघोरा असिद्धानां तु छेदिनी[4] ॥ २०७ ॥
तस्याः चेलं यदा गच्छेत्[5] अघोरास्त्रं जपेत्तदा[6] ।
पुनर्घोरं[7] न्यसेत्तत्र अथास्त्रं विन्यसेद्बुधः[8] ॥ २०८ ॥
अनुलोमविलोमेन देहेऽधिष्ठाप्य[9] कर्त्तरीम् ।
मुद्रया मुद्रयेत्तां तु[10] अघोरास्त्रेण योजिताम्[11] ॥ २०९ ॥
दीपेनाराधयेत्तां तु[12] स्तम्भयेद्धूपनेन च[13] ।

(1) D reads स (2) B reads सत्रस्यघोरस्तु, which is incorrect. D and M read शक्तिघोरस्य which seems to be incorrect (3) B reads घोरे शक्ति D reads घोरशक्ति (without विसर्ग) Both are incorrect. (4) D reads छिदनी (5) B reads तस्य चेत, which is incorrect. तस्य चेत यथा गच्छेत् a variant in M, which is partly incorrect (6) दशयाव तदा जपेत्, a variant in D अघोरास्त्र तदा जपेत्, a variant in K. M reads जपेत्तथा, which is partly incorrect (7) D reads पुनर्घोरं. (8) अथास्त्र विन्यसेद्बुध, a variant in D, which is partly incorrect. (9) देहे अधिष्ठाप, an incorrect reading in D (10) D has मुद्रय मुद्रयेतेन, which has no sense K has मुद्रया मुद्रयेन तु, which is partly correct. (11) M reads योजित (12) B reads दिपेन, which is incorrect. दीपेन रावयेत तु, a variant in D M reads दीपेन (13) D and K read तु instead of च B reads स्त-? धूपनेन तु M reads स्तम्भये द्धूपनेन च. We suppose that, धूपनेन is the proper word here, for in worshipping a deity दीप and धूप are necessary

विष्टरा[1]मुद्रया तां तु स्थानयोगं नियोजयेत्[2] ॥ २१० ॥
काञ्चुकी तु शिला क्रान्ता[3] कुमारी वज्रकन्दकम्[4] ।
योषिद्रक्तं गवां मूत्रं[5] तिलकः सर्व्ववश्यकृत्[6] ॥ २११ ॥
अथातः संप्रवक्ष्यामि विषोद[7]रसबन्धनम् ॥ २१२ ॥
विषोदकं विषसमं घृतवच्च घृतोदकम्[8] ।
सितपीतादिवर्णाढ्यं[9] तत्र देवि रसोत्तमम् ॥ २१३ ॥
तत्र गत्वा वनोद्देशे[10] खरेहोरसहस्रकम्[11] ।
केशाः क्षिप्ताः स्फुटन्त्यस्मिन्[12]यात्म[13]च्छाया न दृश्यते॥२१४॥

---

(1) B reads विष्टरा. K reads विरया. M reads विपुरा. (2) स्थानयोगेन योजयेत्, a variant in D. K has an incomplete charana स्था योजयेत्. (3) B reads कुकुडे, which is incorrect. M reads शुक्तिका क्रान्ता. (4) D reads कचकन्दकम् (5) योषिद्रक्तं तु गोरक्तं, a variant in B. योषिद्रक्तमथोदकं, a variant in M (6) In B we have this absurd reading—सर्वं वंशये देवो देवोदथेनोदरतो रसबन्ध. Here ends the 12th Patala of the MS. B. सर्वथा स्थादयस्थकम्, a variant in M. (7) D reads विषोदस्य बन्धनम्, which seems to be incorrect. K reads विषोदकरसबन्धनम्, wherein क is redundant. (8) This hemistich is not found in M. (9) सौसवाल्पादिवर्णं, an incorrect variant in D. K reads वर्णादि, which is incorrect. (10) D reads तदो देशे. K reads वर्णोद्देश, which is incorrect. M reads खरेद्दशे, which is also incorrect. (11) खर लोतं सहस्रक, a variant in D. खरेहोर सहस्रक, an incorrect variant in K. (12) D reads केशाः क्षिप्त. K reads कोशः क्षिप्त स्फुटन्ति, which is incorrect. M reads कोशक्षिप्ताः स्फटेस्मिन्, which is also incorrect. (13) M reads मात्र

तैलञ्च गोलकाकारं[1] घृतञ्चैव विसर्पति ।
गन्धकस्य हरेद्गन्धं[2] लवणाम्लञ्च जायते[3] ॥ २१५ ॥
श्राम्रा पालाशपत्रेण[4] कटुकालाबुके[5] क्षिपेत् ।
विषोदकं गन्धकं च हरबीजञ्च तत्समम् ॥ २१६ ॥
अजाक्षीरेण पिष्ट्वा तु[6] शुल्वपत्राणि[7] लेपयेत् ।
तत् पुटेन च[8] देवेशि सिन्दूरारुणसन्निभम् ।
शताग्निनैव देवेशि[9] सर्व्वलोहानि वेधयेत्[10] ॥ २१७ ॥
अनेन विधिना देवि नाग[11] सिन्दूरतां व्रजेत्[12] ।
सहस्राग्निन तस्यैव[13] तारं वेधं प्रदापयेत्[14] ॥ २१८ ॥

---

(1) D has गोपालकाकारं which is absurd M has गोलकारं whic is incorrect (2) D reads हरेद्ध, which is an error of the scribe (3) लवणाम्ल जायते an incomplete variant in D लवण मलायते, an incomplete variant in K लवण कलिलायते, a variant in M [लवणा + अम्लञ्च, लवणा = लवण] (4) माला पाटलापत्रेण a variant in D, which is not intelligible तत् माला कलशात्रेण a variant in M (5) D reads कटुकालोचक, which seems to be incorrect K reads कटकालाबुके (6) अजाक्षीरे गन्धयन्तु a variant in D, which is unintelligible M reads अजक्षीरेण. (7) D reads पात्राणि which is incorrect (8) D reads तत् पुटेनाथ K reads तत् पुटेनैव (9) अनेन वै क्रिये सर्वं, a variant in D M reads शतांशेन तु (10) लाहानि वेधदक्षयम् a variant in D (11) M reads नाग (12) K reads सिन्दूरतां M reads व्रजेत् Both are incorrect. (13) M reads तस्यैव (14) तारवेध प्रदापयेत् an incorrect variant in D K reads तारे M reads तारवेधं

रक्तं पीतं[1] तथा कृष्णमुत्तरोत्तरकार्य्यकृत् ॥ २१८ ॥
विपले कान्तपात्रे वा[2] पात्रेऽस्तादुभयेऽपि वा[3] ।
गृहीत्वा पूर्व्ववत् पत्रे [4] पात्राग्नैर्वेष्टयेद्दृढ़ि.[5] ॥ २२० ॥
स्थापयेद्धान्यराशौ तु[6] दिवसानेकविंशतिम्[7] ।
सद्धियो[8]घोरसध्ये तु बिन्दुमेकन्तु साधयेत्[9] ॥ २२१ ॥
पायस भक्षयेदन्नु[10] मध्वाज्येन तु संयुतम्[11] ।
यावचूर्णपल[12] देवि जीवेत्तद्बिन्दुसंख्यया[13] ॥ २२२ ॥
लाङ्गली गृहधूमश्च[14] सिन्दूर[15] रजनोदयम् ।

---

(1) M reads रक्तपित्त, which is absurd (2) D and K read विफला M reads कान्तपात्रेण (3) पात्रे जम्बुमयी तदा a variant in D K reads erroneously मवोल'तुमय तदा (4) D reads मार्त्ते M reads पात्रे, which is incorrect (5) पत्राग्रे दृढ़न्दृढ़ि, an incorrect variant in D M reads पत्रांश्चैव वेष्टयेत् which has no clear sense (6) M reads धान्यमध्ये तु (7) दिवसानेकविंशति, an incorrect variant in K. M reads विंशति which is incorrect. (8) D reads सद्यो (9) D reads साधयेत् (10) भक्षयेद्यन्तु स यद, a variant in M (11) यवस्य न समायुतम् a variant in D. यवे मध्वाज्यसंयुत an incomplete reading in K. (12) D reads यावचूर्णपलं which is not correct. (13) यावद्विन्दुश्च संख्यया, a variant in D यावद्विन्दुसमाप्त a variant in K. which is unintelligible. जीवेत्तद्विन्दुसमाया a variant in M, which is partly correct. (14) D and M read गृहधूम, which is not correct. (15) K reads सिन्दूर

मेषशृङ्गीं च शृङ्गीं च[1] कृष्णोन्मत्तं च मारकम्[2] ।
सबीजं[3] सूतकञ्चैव विषतोयेन मर्दितम्[4] ।
विषतोयेन मेधावी[5] सप्तवाराय[6] भावयेत् ॥ २२३ ॥
अथवा भावयेत् तत्तु[7] यावच्चूर्णं तु तद्भवेत् ।
तेन नागं प्रतीवाप्य[8] षोडशांशेन[9] सम्भवेत् ॥ २२४ ॥
मूषाख्ये वेणुयन्त्रे च[10] त्रिवारमपि[11] भावयेत् ।
धूमं परिहरेत्तस्य अङ्गव्याधिकरं परम् ॥ २२५ ॥
स्थापयेन्नागसिन्दूरं[12] पात्रेऽलाबुमये ततः[13] ।

---

(1) मेषशृङ्गी च शृङ्ग च a variant in D मेषशृङ्ग च शृङ्गीं च a variant in K. मेषशृङ्गिञ्च शृङ्गिञ्च a variant in M (2) K has an incomplete charana —कृष्णो च च मारकम् M has कृष्णोन्मत्ताय मारकम् (3) D reads सुबीजं (4) विषतोये विमर्दित a variant in D M reads मर्दयम् (5) K reads erroneously मेधा M also reads incorrectly मेधावि (6) All the texts read सप्तवाराणि which is gram inc (7) D and M read तत्तु which is not correct (8) तेन वा प्रतिवाप्य an incorrect and incomplete charana in D K and M read प्रतिवाप्य which destroys the metre (9) K has षोडश श सम्भवेत् which is both incorrect and incomplete (10) मूष त्रिसर्दं मध्य नि a variant in D मूषाख्य यन्त्र च an incomplete variant in K मूषाख्य वेणयन्त्रा च an incorrect variant in M (11) D reads वारतु which is an error of the scribe K has त्रिवि वाराणि M has त्रीणि वाराणि Both are incorrect. (12) K reads नागसिन्दूर M has an incomplete charana स्थापये (13) पात्रे संपूर्णेषु च a variant in D पात्रेणालम्बयु च a variant in K. M has an incomplete charana—मयमये तत

तच्चूर्णं तु शताम्शेन तारताम्राणि वेधयेत् ॥ २२६ ॥
विषपानीयमादाय[1] यवागौ[2] वर्त्तितं शुभम् ।
निषिक्तं[3] तच्च वर्त्तंय[4] तारं भवति शोभनम् ॥ २२७ ॥
विषपानीयमादाय प्रक्षिपेच्च रसोत्तमे ।
कुनटी गन्धपाषाण विषटङ्कण-लाङ्गलि[5] ।
नष्टपिष्टीकृतं खल्ले[6] तारपत्राणि लेपयेत् ।
अन्धमूषा[7]गतं ध्मात निर्बीजं[8] कनकं भवेत् ॥ २२८ ॥
॥ ॐ श्रीनीलकण्ठाय ठठः[9] ॥ अस्यायुतं जपेत्[10] ॥
॥ इति विषोदकग्रहणमन्त्र.[11] ॥
[विषटणविधिं वक्ष्ये समाहितमनाः शृणु ॥ २२९ ॥[12]

---

(1) This hemistich and the next five are not found in M (2) D reads यावागे K reads यवगौ [यवागौ should be यवाम्राम्] (3) D reads निषिक्त. K reads निषिक्तं Both are incorrect (4) D reads वर्त्तिय K reads वर्त्तोय (5) M reads लाङ्गली (6) D reads नष्टपिष्टकृत खल्ले. (7) M reads अन्धमूषा, which is incorrect (8) D reads मजीव, which is not correct. (9) D has ॐ नील कठाय ठठ M has ॐ श ह्रीं नीलकण्ठाय ठठ. (10) D has अस्य अयुत जपेत् K has अस्यायुत जपत M has अस्य मन्त्रस्यायुत जप, which is incorrect. (11) विषोदकग्रहणमन्त्र a variant in D अथ विषोदक ग्रहमन्त्र, a variant in K. इद विषदग्रहणमन्त्रम्, a variant in M (12) This विषटणविधि is not found in M [It seems to be an interpolation, since it is not proper to resume औषधिक्रिया in the section of उदकक्रिया]

गन्धमाचीकादरदं[1] कुनया[2] रससंयुतम् ।
विषहस्त[3]समायुक्तं मातुलुङ्गाम्ल[4]मर्दितम् ॥ २३० ॥
एतत् कल्कं पलमात्रं[5] चौमध्या लेपनं कुरु ।
निर्यासे[6] तु पुटं कुर्यात्त्रिवारं हेम शोभनम्[7]॥ २३१ ॥][8]
सञ्जीवनी[9]जलस्याथ विधिं वक्ष्यामि पार्वति ॥ २३२ ॥
शुक्रेणाराधितो देवि मागहं[10] सुरवन्दिते ।
दानवानां हितार्थाय मृतानां देवसङ्गरे ॥ २३३ ॥
मया संजीवनी विद्या[11] दत्ता चोदकरूपिणी[12] ।
तया सञ्जीविता दैत्या[13] ये मृता देवसङ्गरे[14] ॥ २३४ ॥

---

(1) गन्धमाचिमदरद, a variant in D, wherein the middle term is incorrect (2) D reads कुमया K reads कुनया, Both of these texts are incorrect. (3) D reads विषवय (4) K reads मातु लिगाम्ल (5) D reads कल्कतलेमात्र K reads एतत्कल्क र मात्र which is incomplete (6) K reads निर्जने (7) D reads हेमशोभनम्. (8) This विषदविधि ought to have been placed after श्वेतगुञ्जाविधि, i e after the śloka 188 But as all the texts except M placed it here, we are compelled to follow them only putting it within brackets. (9) D reads erroneously संचिनी M reads सञ्जीविनी After the end of this विधि and before the commencement of सर्पोदकविधि we find in K—सञ्जीवनजलकल्प and not सञ्जीवनीजलविधि (10) D reads योगेष (11) मायासञ्जीविनी विद्या, a variant in D M reads सञ्जीविनी (12) D reads चोदकतर्पणी K reads चोदारूपिणी M reads चोदकरूपिणी (13) तया सञ्जीविनी दैत्या, an incorrect variant in D तया सञ्जीता दैत्या, an incorrect variant in K (14) M reads देवसङ्गमे, which seems to be incorrect

निक्षिप्ता मर्त्यलोके सा[1] सम्यक् ते[2] कथयाम्यहम् ॥२३५॥
अस्ति मर्त्ये महापुण्या[3] पवित्रा दक्षिणापथे[4] ।
नदी गोदावरी नाम प्रसिद्धा जाह्नवी यथा[5] ॥ २३६ ॥
दक्षिणे च तटे[6] तस्याः कदलीनगरं परम्[7] ।
तस्य दक्षिणतः शैलः सर्व्वलोकेषु विश्रुतः ॥ २३७ ॥
नाम्ना कृष्णगिरिर्येति[8] दृश्यते सर्व्वमङ्गले[9] ।
सुप्रसिद्धाम्बिका नाम ग्राम[10]स्तस्यास्ति सन्निधौ ॥ २३८ ॥
तत्राप्युदक[11]मालोक्य परोक्षित[12] सुरार्चिते ॥ २३९ ॥
गृहीत्वा गुप्तवशं तु[13] क्षिपेत्तोयस्य मध्यतः ।
जायते हरितं स्निग्ध[14]महोरात्रेण निश्चितम्[16] ।

---

(1) निर्जिता मर्त्यलोके सा a variant in D, which is incorrect. (2) ...eads सम्यक्तं, which is incorrect. (3) D has an incorrect read ...—महापुण्या (4) D reads दक्षिणापथे, which is incorrect (5) ...has यथा, which is not correct (6) M reads तथा (7) ...नीवनमकरम्, a variant in D K reads वरं M reads कृमयलीनगर ...म् (8) D has कृष्णा गीरीयति which is incorrect (9) D ...ds सर्वमङ्गलम K reads सर्वमंगल (10) This word is wanting D (11) D reads तत्राप्यक, which is not accurate (12) ...has an incomplete reading—परोक्ष (13) M reads गुप्तवशम् ...hich is not appropriate here M reads गृहीत्वा which is not univer...lly correct. (14) K reads हरितस्निग्ध (15) महोरात्रैर्निश्चित ...incorrect variant in D K reads निश्चितं. The term is निश्च and not ...श्चित, though the latter is proper here

मुञ्चत्यङ्कुरपत्राणि[1] दृश्यते तन्मनोहरम्[2] ॥ २४० ॥

बलिपुष्पोपहारेण[3] ततो देवीं[4] समर्चयेत् ।

क्षेत्राधिप गणेशश्च चण्डयोगीश्वर तथा[5] ॥ २४१ ॥

तस्य मन्त्र प्रवक्ष्यामि त्रिपु लोकेपु दुर्लभम् ॥ २४२ ॥[6]

॥ ॐ चण्डाय[7] पिनाकिने शूलहस्ताय ॐ दिशा बन्ध विदिशा बन्धय ठठ ॥

तिलाश्च तण्डुलाश्चैव[9] मन्त्रेणानेन सर्षपान् ।

सप्ताभिमन्त्रितान्[10] कृत्वा साधको दिक्षु निक्षिपेत्[11]॥

कटुकालाबुके तोय[12] क्षतरक्ष समाहित[13] ।

---

(1) भवत्कुरपत्राणि a variant in D which has no clear s… भवत्कुरपत्राणि a variant in K. (2) D and K read सुमनो… (3) D reads पुष्पोपहारेण K reads पुष्पोपहारेण (4) D has … whereas all other texts have देवीं (5) चण्ड योगीश्वरी तथा a var… in D चण्डी योगीश्वरैस्तथा a variant in K. Both are incorrect योगिनश्चैव सह a variant in M (6) This hemistich is not fo… in D and M (7) D reads चण्डाय M reads चण्ड which is in…rect (8) D and K read बधर which is not correct The remaining portion is not found in M (9) M reads तण्डुलान् (10) All the texts read अभिमन्त्रित but as the nouns (तिल तण्डुल & स… are all in masculine gender we ought to have the adjective अभिम…तान् (11) K reads निक्षिपेत् M reads विक्षिपेत् (12) काचालाबुतोये a variant in D कटुकालाबुकोय a variant in M The se… of these texts is not clear (13) D has क्षतरक्षासमाहित K क्षताच समाहित M has क्षताराक्षसमाहितम् [1]All the texts seem to incorrect

गृहीत्वा तत्प्रयत्नेन[1] निजस्थाने समाश्रयेत् ॥ २४४ ॥
॥ ॐ नमोऽमृतेऽमृतरूपिणि[2] अमृतं मे[3] कुरु कुरु एवं रुद्र आज्ञापयति[4] स्वाहा ॥
सप्ताभिमन्त्रितं कृत्वा मन्त्रेणानेन तज्जलम्[5] ।
दिनमेकं तथा सूतं स्वर्णमाषद्वयान्वितम्[6] ।
मर्दयेत्तेन तोयेन पिबेत्तत्तु[7] विचक्षण ॥ २४५ ॥
एकविंशतिरात्रेण[8] क्षीराहारोऽथ यत्नतः[9] ।
जीवेत् कल्पायुतं सार्द्धं[10] कामरूपी महाबलः ॥ २४६ ॥
योजनानां[11] शतं गत्वा पुनरेव[12] निवर्त्तते ।
अवध्यः सर्व्वभूतानां स्वेच्छाचारः[13] स खेचरः ॥ २४७ ॥
कनकं पारदं व्योम सममेकत्र योजयेत् ।
मर्दयेत्तेन तोयेन सप्तवारं तु स्वेदयेत्[14] ॥ २४८ ॥

---

(1) गत्वा तत् प्रयत्नेन, a variant in D M reads गृहीत्वा (2) D reads रूपिणी which is gram. incorrect. K reads रूपिणि M has नमो ऽमृतबिन्दुरूपिणी, which is incorrect. (3) मे is not found in D M reads मामृत. (4) D reads incorrectly रुद्राज्ञापयति M reads रुद्रो ऽज्ञापयति (5) D reads तज्जलम् which is an error of the scribe. (6) स्वर्णं माषद्वयान्वितम्, a variant in D, wherein the second term is incorrect. K reads स्वर्णं माषद्वयान्वित. (7) D reads तत्तु K reads पिबेत् तु which seems to be incorrect (8) M reads रात्रे तु (9) D has क्षीरहारी यत्नतः. K has क्षीराहारी यत्नत Both are partly incorrect. (10) M reads सौम्य (11) M reads योजनानि (12) D reads पुनरेव. (13) K reads erroneously स्वेच्छारी M reads स्वेच्छाचार (14) मर्दयेत् स्वेदयेत a variant in M

स रस सर्व्वलोहानि पञ्चांशेन तु वेधयेत्[1] ॥ २४९ ॥
अथवा त रस दिव्य मधुना सह भक्षयेत्[2] ।
माससमात्रप्रयोगेण[3] जीवेद्ब्रह्मदिनायुतम्[4] ॥ २५० ॥
तस्य मूत्रमलस्वेदै[5] शुल्व भवति काञ्चनम् ॥ २५१ ॥
निर्वाते[6] तोयमादाय अञ्जलि[7]त्रितय पिबेत् ।
पीतमात्रे भवेन्मूर्च्छा स्वास्थ्य स्यात् प्रहरत्रयात्[8] ॥ २५२ ॥
एकविंशद्दिनान्येव[9] क्षीराहारो भवेत्तत ।
अष्टवर्षाकृति प्राज्ञ[10] कामरूपी महाबल ॥ २५३ ॥[11]
पश्येच्छिद्रा मही सर्व्वा[12] सप्त[13]पातालसयुताम् ।
अवध्यो देवदैत्याना[14] कल्पायुश्च प्रजायते ॥ २५४ ॥

---

(1) पञ्चांशेन तु वेधयेत् an incorrect read ng in D (2) M has th s hemistich in an irregular manner—त रस दिव्य मधुना समसैकत्र योज येत् repeat ng the second charana of the 248th sloka (3) M reads माससमात्प्रयोगेन wh ch is incorrect (4) K reads ब्रह्मदिनायुत M reads erroneously ब्रह्मादिना (5) K has तस्य मूत्रमलै स्वेदै M has मलै, wh ch is incorrect (6) K has only निवा (7) K reads अञ्जलौ wh ch is incorrect (8) स्वास्थ्य स्यात् प्रहरत्रये an incor rect read ng in D नाम स्यात् प्रहरद्वयम् a variant in M wherein the first term is incorrect (9) D reads erroneously एकविंशाद्दिनान्ये (10) D reads प्राज्ञै instead of प्राज्ञ M reads प्राज्ञ instead of प्राज्ञ (11) After this śloka we f nd in D only the 247th śloka repeated Hence we have not adopted it (12) K has an incomplete cha rana पश्य द्रा महि सर्वा (13) K read सप्त instead of सप्त (14) D has देवदैत्यानां wh ch is not correct M has देवदैत्यपि

अथवोदक[1]मादाय पारदञ्च[2] मनःशिलाम् ।
मर्द्दयेत् खल्लपाषाणे[3] नष्टपिष्टं भवेत्ततः ॥ २५५ ॥
स्वेदयेत् सप्तरात्रं तु त्रिलोहेन च वेष्टयेत् ॥ २५६ ॥
अन्तर्द्धानं क्षणाद्गच्छेत् विद्याधरपतिर्भवेत्[4] ।
सिद्धकन्याशतवृतो[5] यावत् कल्पान् चतुर्द्दश[6] ॥ २५७ ॥
दिनेषु तेषु सर्व्वेषु दद्याच्छाल्योदनं घृतम् ।
पयसा च समायुक्तं नित्यमेवं तु[7] कारयेत् ॥ २५८ ॥
उष्णोदकविधिं वक्ष्ये समाहितमनाः शृणु ।
पश्येदुष्णोदकं[8] यत्र वासं तत्रैव कारयेत् ॥ २५९ ॥
अस्ति गोदावरी नाम महाराष्ट्रे[9]ऽतिविश्रुता ।
तस्या उत्तरभागे तु सह्याद्रिः पुण्यपर्व्वत.[10] ॥ २६० ॥

---

(1) D reads अथ चोदक. (2) D reads मारीच तु (3) The word खल्ल is not found in D All other texts read खल्व. (4) विद्याधरपतिर्भवेत् a variant in D विद्याधरपतिर्भवेत्, a variant in K (5) D reads शतवृती (6) D and K read कल्पचतुर्दश (7) M reads नित्यमेवम् After this charana we find the following three hemistichs in K only, which we have not adopted on account of their erroneousness and redundancy They are as follow—कै सर्वे पुष्पमालाय स्यंनाय गविविता । ता कनाय मतं दत्त सिद्धकामो मवेश्वर । कर्मोपस्थितनिष्कला जीवन्दार्कतारकं । इति विषोदकमैवैनकनकम् । (8) M has अस्तुष्णदक (9) D reads महाराष्ट्रे This hemistich and the following seven ones are not found in M (10) D has सह्याद्री पुण्यपर्वत, wherein the first word is incorrect. K has सह्यादि पुण्यपर्वत, wherein also the first word is incorrect.

तत्र मातापुरं[1] नाम प्रसिद्ध देवताग्टहम् ।
तस्मादुत्तरतो देवि कम्पाख्यं नगर[2] परम् ॥ २६१ ॥
तत्र कम्पेश्वरो देव[3]स्तत्रास्त्युष्णोदकं[4] भुवम् ।
प्रणीताख्या[5] नदी तत्र स्नात्वा वै साधकोत्तम ।
पश्चादुष्णोदके कुण्डे विधिं कुर्य्याद्यथोदित[6] ॥ २६२ ॥
शर्व्वरीमुषितस्तत्र[7] धनधान्य[8] दिने दिने ।
भक्षयेन्मासमात्रं तु जीवेद्वर्षशताष्टकम्[9] ॥ २६३ ॥
वर्षमेकं प्रयुञ्जीत[10] जीवेद्वर्षायुतं सुखी[11] ।
वलीपलितनिर्मुक्तो भोगी चैव पुरन्दर[12] ॥ २६४ ॥

---

(1) D reads मातापुरी (2) D reads नागर, which seems to be incorrect (3) Both D and K read देवी which is gram inc. (4) तत्रास्त्युष्णोदक is the reading in D (5) D reads प्रीणीताख्या which seems to be incorrect (6) D reads यथेरित (7) सर्व्वरीमुषित तत्र, a variant in D शर्वरीमुषिता तत्र a variant in K सर्वरीमुषितो तत्र a variant in M None of the readings is perfectly correct (8) D reads धन कांचित् K reads धनकांश Both are inc M leaves a blank space here (9) M reads वर्षसमाष्टकम् which seems to be an error of the scribe (10) K reads only प्रयु and omits जीत (11) This charana and the next three are not found in M (12) भोगी च सत्वरत, a variant in D After this we have एकगुणेन गुणेन &c. (9th śloka), which occurs in the beginning of the fourteenth Patala. Hence the MS D is wanting the remaining portion of this twelfth Patala and the whole of the thirteenth Patala, as well as the first eight ślokas of the fourteenth Patala

वर्षमेकं पिबेत्तोयं[1] जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ।
तस्य मूत्रपुरीषेण[2] शुल्वं भवति काञ्चनम् ॥ २६५ ॥
उष्णोदकञ्च कासीसं[3] गन्धपाषाणसंयुतम् ।
चतुर्थांशेन रसकं दशभागं विनिक्षिपेत्[4] ॥ २६६ ॥
शुल्वञ्च मर्दयेत् सर्व्वं नष्टपिष्टं चणेन तु[5] ।
तेन लेपितमात्रेण शुल्वं भवति काञ्चनम् ॥ २६७ ॥
निषिक्तं तेन तोयेन प्रतिवापं ददेद्बुधः[6] ।
शुल्वञ्च जायते हेम तरुणादित्यवर्चसम्[7] ॥ २६८ ॥
तज्जलेन निषिक्तञ्च हेम बीजार्थसंयुतम् ।[8]
तारं चानेन मार्गेण[9] निषिक्तं हेमतां व्रजेत्[10] ॥ २६९ ॥
उष्णोदकेन भक्तं तिलपिष्टं[11] च भक्षयेत् ।
मासद्वयप्रयोगेण[12] जीवेद्वर्षशतत्रयम् ॥ २७० ॥
रसगन्धाभ्ररसकं[13] तुल्य[14] दरदमाक्षिकम्[15] ।

---

(1) This charana is not found in M (2) M reads मूत्रपुरीषाभ्यां (3) K reads कासीसे (4) K reads विनि चिपेत् (5) K reads चणेन तु. (6) ददेत् is an ungrammatical term. दद्यात् is the proper one (7) तरुणादित्यवर्चसम्, a variant in M (8) This hemistich is not found in M. (9) K reads erroneously मार्गेन (10) M reads व्रजेत् which is incorrect. (11) K reads तिलचूर्णं (12) M has मासद्वयमर्यादात्, which is incorrect (13) रसगन्धाभ्ररसकं a variant in M (14) K reads तुल्य (15) K reads माक्षिकं, which is incorrect.

याम[1]मुष्णाम्भसा हृष्ट तारपत्राणि लेपयेत् ॥ २७१ ॥
द्विवार तु धमेद्देवि[2] स्याच्चतुर्दशवर्णकम् ।
क्रमेणानेन देवेशि शुल्व षोडशवर्णकम् ॥ २७२ ॥
एकैक हेमताराभ द्वन्द्व[3] कान्ताभ्रयो. पृथक् ।
उष्णोदकेन समर्द्य[4] धमनात् खोटता व्रजेत्[5] ॥ २७३ ॥
तन्मुखे धारयेन्मास[6] वज्रकायो भवेन्नर ।
तच्चूर्ण यवमात्र तु[7] भक्षयेन्मधुसर्पिषा[8] ।
यावत् पल तस्य मलै[9] शुल्व भवति काञ्चनम् ॥ २७४ ॥
उष्णोदपाचितान् खादेत्[10] कुलत्थान् चीरपो[11] भवेत् ।
स्नानमुष्णाम्भसा कुर्यात् वर्षादर्षशतायुषम्[12] ॥ २७५ ॥
धीरमुष्णोदक क्वाथ[13] त्रिफलायाश्च पाचयेत्[14] ।

---

(1) M reads धाम which seems to be incorrect (2) M has विधात्य तु भवद्दवि. (3) K reads द्वय (4) M reads समर्यात् (5) B (which resumes from this verse) reads भवेत् K reads खोडता which is incorrect M reads घोटता भवेत् which is partly correct (6) B reads erroneously तन्मुखधारयेन्मास (7) K has यवमात्र तु M has तच्च instead of तच्चूर्ण (8) M reads मधुना सह (9) K reads यावत्पल तस्य मलै, which is incomplete M reads यावत् फल तस्य फलै- (10) उष्णोदकपचिता मूर्जे, a variant in P which has no clear sense उष्णोदयोचितान् is the reading in K which is partly incorrect M reads उष्णोन्पाचितान् which is incorrect (11) B and K read चीरधी, which is an error of the scribe K reads कुलत्ता, which is incorrect M reads कुलुत्थान् (12) K reads शतायुषो (13) चीरमुष्णोदकक्वार्थ, an incorrect variant in M (14) K reads पाचन

पायस कान्तपात्रे तन्मासमेकन्तु भक्षयेत्[1] ।
भुक्त्वा जीवेत् शतकल्प[2] वैश्णवायु[3]र्भवेन्नर ॥ २७६ ॥
अत पर प्रवक्ष्यामि शैलोदकविधि प्रिये ।
कर्दमापो महीशैल[4] शिलश्चेति[5] चतुर्विधम् ॥ २७७ ॥
कानिचित् क्षणवेधीनि दिनवेधीनि कानिचित् ।
पक्षमासादिषण्मास[6] वेधनानि[7] महीतले ॥ २७८ ॥
क्षिप्त यदा[8] भवेत् काष्ठ शैलीभूत च[9] दृश्यते ।
वह्निरन्तश्च देवेशि[10] वेधक तत् प्रकीर्त्तितम् ॥ २७९ ॥
हिङ्गुल हरितालञ्च गन्धकञ्च मन शिला ।
एषा गन्धापहार यत्[11] कुरुते तच्च वेधकम्[12] ॥ २८० ॥
गन्धकं तालकञ्चैव तोयपूर्णे घटे क्षिपेत् ।[13]

---

(1) मासमात्र तु is the reading in K मास भुक्त्वा महायुष is the reading in M (2) B has जीवेद्दशत कल्प This charana and the next one are not found in M (3) B reads विश्वायु which is incorrect K reads विश्वायु which is also incorrect After this sloka we find in K only—इति सर्वोत्कककल्प । अथ शैलोदककल्प । (4) B reads महाशैल K reads दकमा महिशैल which is incomplete M reads कचमापो महो शैल It is called afterwards भूशैल (see verse 286) (5) B and K read शैलश्चेति (6) पक्षमासादिषण्मासा a variant in K (7) K reads वेधकानि (8) K reads क्षिप्त, which is incorrect M reads यथा which is also incorrect (9) K reads तु (10) M reads erroneously देवेशी (11) K reads तु (12) B reads कुरुते च वेधक which is incomplete K reads क्षिपकम् M reads erroneously तत्र वेधव वेधकम (13) This sloka (281) is not found in M.

यदा तद्बुद्बुदाकार[1] तदा शैलोदकं भवेत् ।
अन्यथा वेष्टक[2] देवि तदग्राह्य निरर्थकम् ॥ २८१ ॥
श्रीशैले श्रीवनप्रान्ते[3] पर्यङ्काख्ये[4] शिलातले ।
तत्रस्थ क्षणवेधि[5] स्यात् नदीभगवतीतटे[6] ।
एकाह्ने वेधक तत्र[7] गोकर्णे तु दिनत्रयम् ॥ २८२ ॥
भद्राङ्के[8] दिनवेधि स्यात् त्रिस्थलान्ते त्रिवासरम् ।
धारेश्वरे[9] पाक्षिक स्यात् वर्धापुर्या[10] दिनैकत ॥ २८३ ॥
ब्रह्मेश्वरे मासिक स्यात् व्याघ्रपुर्यान्तु[11] वासरम् ।
अघोरेशे मासिक तु[12] सिंहद्वीपे[13] तथा पुन ।
दिनमेक महागिरौ विन्ध्ये तु क्षणवेधकम् ॥ २८४ ॥
चामर माल्यवन्तेषु[14] क्षणवेधि शिलोदकम्[15] ॥ २८५ ॥

---

(1) यदा तद्दाकार an incomplete variant in B (2) M reads वेष्टम (वेष्टक = निर्यास) (3) B reads श्रीवन व्र न M reads श्रीशैल (4) M reads पर्यङ्काख्य (5) All the texts read क्षणवेधी which is grammatically incorrect (6) B reads नद्या भवतीतटे which is incomplete K reads नद्या भगवतीतटे which is incorrect M reads नद्या भगवतीतटे wherein the first term is unintelligible (7) K reads एकाह्ने वेधकस्तत्र (8) K reads भद्राख्य M reads चन्द्राङ्क (9) M reads तारेश्वरे (10) B reads पाक्षवर्धापुर्या This charana and the next one are not found in M (11) B reads व्याघ्रपुर which is incorrect (12) अघोरेशे तु मासिक a variant in M (13) B reads सिंहद्वीपे (14) चामर माल्यवन्ते च an incomplete variant in K M reads मामरमाल्यवन्ते तु (15) B and M read क्षणवधी तु सेव च K reads क्षणवधी शिलोदक wherein the first term is incorrect

किष्किन्ध्या[1]पर्व्वते रम्ये पम्पातीरे वृणोदकम्[2] ।
तस्य पश्चिमतो देवि योजनद्वितये पुनः ।
भूशैलमस्ति तत्रैव त्रिदिनं वेधि पर्व्वते[3] ॥ २८६ ॥
सह्याचले पुरे देव्याः चोरदेवस्य सन्निधौ ।
शैलोदकं कोटिवेधि दुर्जदेशेऽपि वासरम् ।
लक्षवेधि नृसिंहस्य नगरे गोकुलाभिधे ॥ २८७ ॥[4]
अन्यत्र यत्र तत्रापि ब्रह्मविष्णुशिवोद्भवम् ।
अमृतं तत्र तत्रापि वश्यीकरणमुत्तमम् ॥ २८८ ॥
तस्योत्पत्तिं प्रवक्ष्यामि यथा जानन्ति साधकाः ॥ २८९ ॥
महीं समुद्धृतवतो वराहस्य कलेवरात् ।
यः स्वेदः पतितस्तस्माज्जातं शैलोदकं परम् ॥ २९० ॥
तन्मुखे घाषिकं जातं क्रोडदेशे[5] तु वासरम् ।
बाहुभ्यां चाह्नवेधि[6] स्यात् मासवेधि तु पार्श्वयो.[7] ।
षण्मासमपराङ्गे च[8] सर्व्वं समफलं भवेत्[9] ॥ २९१ ॥

---

(1) B reads किष्किन्ध K reads किष्किधे (2) B and K read वर्णोदक (3) B has वेध पार्वति, which seems to be incorrect (4) The portion commencing from सह्याचले and ending in गोकुलाभिधे is found only in MS. K. (5) B reads कंवदेशे (probably कन्ददेशे) This charana is not found in M. (6) B and M read वय which seems to be incorrect. (7) K reads स्वर्णयो M reads मासमेकन्तु (8) B has an incomplete charana षण्मासपराङ्ग च (9) M reads समफलच तत्

अघोरास्त्रेण तत्रैव[1] रक्षां कृत्वा दिशां बलिम्[2] ।
दत्त्वा लक्षं जपित्वा तु[3] गृह्णीयादमृतं परम् ॥ २८२ ॥
शरद्ग्रीष्मवसन्तेषु हेमन्ते वा सुरार्चिते[4] ।
आयसे ताम्रपात्रे वा[5] पात्रेऽलाबुमयेऽथवा[6] ।
शैलाम्बुपलमष्टौ तु[7] पलं चोरस्य निक्षिपेत् ॥ २८३ ॥
क्षीरावशेषं संक्वाथ्य[8] त्रिसप्ताहं पिबेन्नरः[9] ।
जीवेद्वर्षसहस्रं तु[10] वलीपलितवर्जितः ॥ २८४ ॥
अथवाष्टपलं[11] क्षीरं पलैकेनाम्बुना युतम्[12] ।
क्षीरावशेषं सेवेत[13] पूर्वोक्तं लभते[14] फलम् ॥ २८५ ॥
कुलत्थाष्टगुणं[15] वारि पचेदष्टावशेषितम् ।
चतुर्गुणेन तेनाज्यं[16] पाचयेद्घृतशेषितम्[17] ॥ २८६ ॥

---

(1) अघोरात्रेण तत्चैव, a variant in K (2) K has कृत्वा दिवलि, which is incomplete (3) K reads जप कृत्वा. This charana is not found in M (4) M has सुरार्चितम् which is incorrect (5) आयस्के ताम्रपात्रे च, an incorrect reading in M (6) B reads erroneously पात्रे कलाबुमयेपवा K reads तलैव तुमयेपवा, which seems to be incorrect (7) शैलोदक पलमष्टौ, a variant in K (8) K reads सक्वाथ्यं. कृत्वावशेष ततक्वाथ, a variant in M (9) M reads अवेश्वर, which is incorrect (10) M reads वर्षसहस्राणि. (11) B and M read अथवाष्टफलं, which is incorrect (12) All the texts read पलैकेनाम्बुमिश्रितम्, which is not gram correct. (13) B reads erroneously सेवेमि (14) M reads फलते, which is incorrect. (15 K reads कुलथाष्टगुण, which is incorrect (16) K reads erroneously तानाज्य (17) पाचयेत पुनर्घृतं, a variant in K

लिह्यान्मधुसमोपेतं[1] विसमाहं हहस्पति.[2] ।
मासेन शास्त्रसम्पत्तिं[3] ज्ञात्वा देवि बलाबलम्[4] ।
द्विरष्टवर्षकाकार[5] सहस्रायुर्न संशय.[6] ॥ २८७ ॥
अवशिष्टकुलत्थं तु[7] पादांशं मधुसर्पिषा[8] ।
भक्षयेद्वर्षमेकन्तु[9] मासेनायुतजीवित:[10] ॥ २८८ ॥
तत्सिद्धतैलेनाभ्यङ्ग मर्दनञ्चापि कारयेत्[11] ।
मासमेकं ततो मर्त्य[12] देहसिद्धिं करोति च ॥ २८९ ॥
पामाविचर्चिकादद्रु[13]कुष्ठानि सहसा जयेत्[14] ।
वलीपलितनिर्मुक्त: सहस्रायुश्च जायते[15] ॥ ३०० ॥

---

(1) B has लिह्यन्मधुसमोपेत K has लिह्यान्मधुसमपीत. M has लिह्यान्मायु समोपेत. *None of the readings is perfectly correct* (2) *M reads* विसमाहमहपेति (3) B has समेन सर्वसम्पत्ति, wherein the first term is incorrect. We do not find this charana and the next in M. (4) मस्तदेवो बल बल, a variant in B, which seems to be incorrect (5) K reads द्विरष्टवर्षकाकार. M reads द्विरष्टवर्षकाकार, which is incorrect (6) K has सहायुत संशय, which is incorrect (7) K reads कुलत्थ which is incorrect. (8) K has पादांशमधुसर्पिषं M has पादांशमधु सर्पिषा (9) B and K *read* वर्षमेकन्तु. (10) मासेनायुतजीवति, an incorrect variant in B मासेनायुतजीविन, a variant in K, wherein the last term is incorrect (11) सर्वदेहेषु कारयेत्, a variant in B K reads मदन [perhaps मर्दन] चैव कारयेत् (12) B and K read मर्त्यं, *which is gram inc. This charana and the next one* are not found in M (13) M reads दद्रु instead of दद्रु, which is incorrect (14) B reads erroneously सह यीभवेत् (15) K reads सहसायु प्रजायते

य पिबेत् प्रातरुत्थाय शैलाम्बुचुलुका[1]त्रयम् ।
षण्मासात् स्यात्[2] सहस्रायुर्वलीपलितवर्जित[3] ॥ ३०१ ॥
अथवा सूतक देवि वारिणा सह मर्द्दयेत् ।
मासेनैकेन देवेशि नष्टपिष्ट भविष्यति ॥ ३०२ ॥
मासमात्र समश्नीयात्[4] स भवेदजरामर[5] ॥ ३०३ ॥
अथवा त रस हेम्ना[6] हेमभस्म ततो[7]बली ।
मर्द्दयेत्तेन तोयेन धामयेत् खदिराग्निना ॥ ३०४ ॥
गुटिका सुन्दरी नाम[8] सर्व्वायुधनिवारणी[9] ।
कर्त्ता हर्त्ता स्वय सिद्धो जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ ३०५ ॥
क्रुनटी चाभ्रमाचीक[10] हेम तार तथैव च ।
तत् सर्व्व पयसा क्षीरैर्मद्य पाच्य दिनत्रयम् ।
मासमात्रप्रयोगेण वलीपलितवर्जित[11] ॥ ३०६ ॥

---

(1) All the texts read चुलक which no lexicon supports (2) B reads षण्म स स्यात् is want ng in M (3) निवलीपलितच ह a variant in B K reads वलि (4) B reads समश्नीयात् which is incorrect K reads मासमात्र तु मश्नीयात् wh ch is incorrect (5) स भवेदमराजर a variant in K (6) B has अथवा पारदेन रसं हेम्ना wh ch mars the metre and sense (7) This charana and the next one are not found in K and M (8) B and M read गुलिका M reads erroneously सुन्दरीरौषी (9) सर्वायुर्दनिवारणम् a variant in M wh ch is not correct K reads निवारिणी (10) This charana and the next five ones are not found in K and M After these charanas, we find in B the ślokas 302 and 303 again repeated. (11) find in B the first letter मा out of the whole hem stich

अथ तैनोदकेनैव चौराह्वं पायसं पचेत् ।
मासमात्रप्रयोगेण वलीपलितनाशनम् ॥ ३०७ ॥
पक्का[1] तेनाम्भसा पथ्या षष्टि[2] त्रीणि शतानि च ।
मधु सयोज्य भाण्डस्थ[3] भूमौ सर्व्वं निधापयेत् ॥ ३०८ ॥
दिने दिने तथैकैकं भक्षयेत् प्रातरुत्थित[4] ।
वलीपलितनिर्मुक्तो जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ३०९ ॥
शैलीभूतं कुलत्थं वा[5] भक्षयेन्मधुसर्पिषा[6] ।
षण्मासेन प्राशनेन[7] जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ३१० ॥
कुष्माण्ड मारिचं कृत्वा[8] यानि कानि[9] फलानि च ।
जले चिप्तानि लौहानि शैलीभूतानि[10] भक्षयेत् ।
चीराहारश्च[11] जीर्णान्ते वज्रकायो भवेन्नर. ॥ ३११ ॥
तैनोदकेन समर्द्द्य अभ्रकं[12] कारयेत् प्रिये ।

(1) B reads पक्त्वा and पथ्या Both of them are incorrect (2) B reads षष्टी K and M read षष्टि Both are incorrect (3) K has मधुना च स भाण्डस्य wherein the middle term is incorrect M reads भाण्डोर्ध्व which is inaccurate (4) M reads पुनरुत्थित (5) This śloka (310) is not found in K M has शैलभूत कुलत्थ वा which is incorrect (6) M reads मधुसर्पिषम् which is not correct. (7) B reads षरेशन M reads वाग्नामाषणन which has no sense at all (8) All the texts read कुष्माण्ड, which is also correct. K reads मरिच कृत्वा, which is not correct (9) K reads कानिकानि which is incorrect (10) B reads शैलीभूमिनि which is incorrect, M reads erroneously शिम्शति (11) K reads चीराहार च which seems to be incorrect. (12) M has समनमभ

कटुत्रययुतं खादेत् जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ २१२ ॥
अथवा रसकर्षैकं तज्जलेन तु[1] मर्दयेत् ।
इङ्गुदी[2]फलमध्यस्थं तच्छैलोदकमध्यगम्[3] ।
कालेन[4] त्रिगुणेनैव काठिन्यं तस्य जायते ॥ २१३ ॥
षण्मासं तन्मुखे धार्य्यं[5] वज्रकायं करोति च[6] ।
दशनागसमप्राणो[7] देवैः सह च[8] मोदते ॥ २१४ ॥
गृहीत्वा त्रिफला[9] तत्र शैलवारिणि निक्षिपेत्[10] ।
यदा भवति तच्छैलं[11] गृहीत्वा चूर्णयेत्ततः[12] ॥ २१५ ॥
कान्तजीर्णरसं[13] तेन सार्द्धं घृत[14]मधुप्लुतम् ।
भक्षयेद्वर्षमेकन्तु[15] ततः चौराशनो[16] भवेत् ॥ २१६ ॥
उदयादित्यसङ्काशो मेधावी[17] प्रियदर्शनः ।

---

(1) B reads तं मधुना तु which is incorrect (2) M reads हिङ्गुदी which is not correct (3) तत् शैलोदकमध्यगं a variant in B तत् शैलोदमध्यगम् a variant in M (4) K reads कालेन which has *no clear sense* (5) K reads तु मुखे M reads कार्य्यं (6) B reads तत् (7) M has an incorrect reading दशनागसमप्राणो (8) च is wanting in B K has देवैश्च सह मोदते (9) M has गृहीत्वा त्रिफलं which is not perfectly correct (10) K reads निक्षिपेत् (11) तत्र भवति तच्छैल an incorrect variant in M (12) B reads गृहीत्वा चूर्णयेत्ततः wherein the last term is incorrect M reads गृहीत्वा which is not perfectly correct. (13) B has कांत जीर्ण रस (14) M reads घृत which seems to be incorrect. (15) B and K read वर्षमेकं तु (16) B reads erroneously चौराशनो (17) K read मेधावान्

नीलकुञ्चित[1]केशश्च जीवेच्चन्द्रार्कतारकम्[2] ॥ २१७ ॥
पारदं हरितालं च शिला माक्षिकमेव च ।
दरदं च विषं चैव सर्व्वमेकत्र कारयेत्[3] ॥ २१८ ॥
मर्द्दयेत् खल्लपाषाणे[4] मातुलुङ्ग[5]रसेन च ।
गोलकं कारयित्वा तु[6] वारिमध्ये निधापयेत् ॥ २१९ ॥
तेन तारं च[7] शुल्वं च काञ्चनं भवति ध्रुवम् ॥ २२० ॥
उपयुञ्जीत मासैकं वलीपलितवर्जितः ।
सहस्रं जीवितं[8] तस्य महाबलपराक्रमः ॥ २२१ ॥
शैलीभूतां हरिद्रां तु तच्चूर्णवापमात्रतः[9] ।
हेमत्वं लभते नागो बालार्कसदृशप्रभम्[10] ॥ २२२ ॥
शैलोदके विनिक्षिप्य[11] भूशैले कर्द्दमेऽपि वा[12] ।

(1) B reads erroneously क्षिम. K reads imperfectly नीलक्षित (2) B reads तार्के, which is an error of the scribe. (3) M reads योजयत् (4) All the texts read खल्वपाषाणे. (5) B reads मातुलिङ्ग K reads मातुल्मग (6) विधा च धमयित्वा तु, a variant in M (7) B and K read शैलारे च, which has no clear sense (8) सहस्रजीवित is the reading in B and M (9) We have only चमात्रत of this hemistich in M B and K read तच्चूर्णे वापमात्रत, which is not accurate. (10) B and K read च बालार्कसदृश प्रभ, which is grammatically incorrect. (11) B reads विनिक्षिप्य which is incorrect. K reads विनिक्षिप्त which is also incorrect. (12) भूशैलकर्द्दपि वा, an incomplete variant in B भूशैल स्थले पिवा an incorrect variant in K भूशैले कर्दम वा, an incorrect reading in M (For भूशैल and कर्दम see verse ४२२)

ज्ञात्वा कालप्रमाणेन बन्धयेत्[1] पारदं ततः ॥ ३२३ ॥
रक्तक्षारयुतं ध्मातं सुवर्णं समसारितम्[2] ।
शताशेन तु लोहाना सर्वेषां हेमकारकम्[3] ॥ ३२४ ॥
द्वितीयसारणा[4] प्राप्य भक्षयेन्मधुसर्पिषा[5] ।
तत्काल चित्तजातानां[6]मूर्छां भवति चानिल[7] ॥ ३२५ ॥
कालध्यानं भवेत्तस्य जीवेदयुतपञ्चकम् ॥ ३२६ ॥
द्वितीयसारणा प्राप्य सहस्रांशेन विध्यति[8] ।
त खोटं[9] धारयेद्वक्त्रे दिव्यत्वं लभते ध्रुवम्[10] ॥ ३२७ ॥
निस्तुले[11] ककुभे चैव किंशुके मधुकेऽपि वा[12] ।
इङ्गुदी[13]फलमध्ये वा रजनीदयमध्यतः[14] ॥ ३२८ ॥

---

(1) M reads बद्धयन (2) K read समसारित M read समवर्ति तम् (3) B has an incomplete chara a सवपं वचक M reads कारकम् (4) B and K read सारव (5) Th charana and the next four ones are not found in M (6) तत्कालचित्तजात an incomplete variant in K (7) K reads चानिलं (8) M reads विन्दति (9) B reads सद्यखोट M reads स जैन (10) M has an incorrect variant—लभ्यत्व लभते एवम् (11) K reads निस्त्रज M read निष्तुन Both appear to be incorrect (12) K reads च M reads erroneously किंशुके मधुके पि वा (13) This hemistich and the next one are not found in K M reads हिङ्गुनी which is incorrect (14) रजनी चैव रकतं a variant in B M reads मध्यत which is not correct. After this charana we have a sloka in this text only which runs thus —ममतं कन्दके चाप एकवर्षं पयो तु च । विधाय पारकमाव शिवं तनव मायधत ॥ which we have not adopted for its incorrectness

पारद गन्धक चैव मर्द्दयेत् गुलिकाकृति[1] ।
पाचयेद्दिनमेक तु[2] हेम्ना सवेष्ट्य धारयेत् ॥ ३२८ ॥[3]
त्रिफलाव्योष[4]कल्केन वेष्टयित्वा प्रयत्नत ।
पादेन[5] कनक दत्त्वा पारद तत्र योजयेत्[6] ।
चिपेच्छैलाम्बुमध्यस्थ[7] गुलिका वज्रवद्भवेत् ॥ ३३० ॥
पूर्व्ववत् सारणा कार्या[8] पूर्व्ववत् सिद्धिदा भवेत् ।
धार्य्यमाणा मुखे सा तु सहस्रायुष्करी भवेत्[9] ॥ ३३१ ॥
द्वितीय[10]सारणायोगादयुत वेधयेत्तु[11] सा ।
धार्य्यमाणा मुखे सेय[12]मयुतायु प्रदा भवेत् ॥ ३३२ ॥
तृतीय[13]सारणायोगाज्जायते लक्षवेधिनी[14] ।
त खोट[15] धारयेद्वक्त्रे लक्षायुर्जायते नर ॥ ३३३ ॥

---

(1) B reads गुलिकाकृति which is inaccurate (2) K reads erroneously पाचयदिनमेक तु (3) This sloka is not found in M (4) B has व्याष M has प्रत्र Both are incorrect (5) M reads वादेन which is absurd (6) पाद तत्र प्रयोजयत् a variant in M (7) B has चिपताम्बुमध्यस्थ which has no sense M reads मध्यस्था which is also correct (8) B reads सारणा काय्य which is incorrect (9) This hemistich is not found in B K reads सहस्राय करी (10) M reads द्वितीया which is incorrect (11) K reads दायुत माधयत which is not accurate (12) K reads मुखमय which is incorrect M reads मुखे मेव (13) M reads तृतीया which is incorrect (14) B has लक्षवधिनी which is incorrect K has लक्षवधनी (15) B reads कोट M reads खोट Both are incorrect

चतुर्थी सारणा[1] प्राप्य कोटिवेधो[2] न संशयः ।
कोट्यायुर्जीवित[3] तस्य खेचरत्वं च लभ्यते[4] ॥ २३४ ॥
पञ्चभिर्दशकोटि स्यात्[5] षड्भिः कोटिशतं भवेत्[6] ।
यावच्चन्द्रार्कजीवित्व[7]मनन्तबलवीर्यवान् ॥ २३५ ॥
ददाति सप्तमीं सापि[8] सारणा गुटिका परा ।
खेचरी नाम विख्याता भैरवेण प्रचोदिता ॥ २३६ ॥
यस्तु तद्गुटिकामात्रं मासमेकन्तु भक्षयेत् ।
वज्रदेहः स सिद्ध[9] स्यात् दिव्यस्त्रीजनवल्लभः ।
क्रीडते खेचरैर्भोगैः[10] स्वेच्छया[11] शिवतां व्रजेत् ॥ २३७ ॥
नानाविधफलं च स्यात्[12] तद्रसैर्वीजितैर्लतः[13] ।

---

(1) B and K read erroneously चतुर्थीसारणां M reads चतुर्थसारणां (2) B and M read कोटिवेधो K reads कोटीवधी Both the texts seem to be incorrect (3) B reads कोट्यायु जीवित K reads कोट्यायु र्जायते (4) M reads खचरत्व भविष्यति (5) K reads पञ्चभि दश कोटी स्यात् (6) षड कोटीशत भवेत् a variant in K M reads कोटि शतं भवेत् which is incorrect (7) K reads जीवीत्व which is grammatically incorrect (8) B reads सप्तमी चापी K reads सप्तमी सापी M reads सप्तमसापि All are incorrect (9) B reads ससिद्धि M reads वज्रदेहस्य सिद्धि (10) K reads खेचरै भोग (11) M reads स्वचया which is incorrect The verb क्रीडते though used in all the texts is grammatically incorrect The proper term is क्रीडति (12) फलयाव्या is the reading in B which is incorrect न नाविधिफलं च स्यात् an incorrect variant in K M reads erroneously फलाद् चाव्यात् (13) K read सर्वैर्वीजतैर्लत which is partly incorrect This cha... and the next one are not found in M

तद्वत् पारदं[1] चैव गुटिका[2] शृणु सुन्दरि ॥ ३३८ ॥
शुद्धबद्धरसेन्द्रस्तु[3] गन्धकं तत्र जारयेत् ।
त्रिगुणे गन्धके जीर्णे तेन हेम तु[4] कारयेत् ॥ ३३९ ॥
कारयेद्भस्म सूतन्तु[5] काञ्चनं तत्र सूतकम् ।
तद्भस्म सूतके जार्य्यं[6] रसेन्द्रस्य समे समम्[7] ॥ ३४० ॥
तेन सूतकजीर्णेन वज्ररत्नन्तु जारयेत्[8] ।
तद्वज्रं जायते भस्म सिन्दूरारुण[9]सन्निभम् ॥ ३४१ ॥
तद्भस्म जारयेत् सूते[10] त्रिगुणे तु सुरार्चिते[11] ।
स्फाटके[12] मारयेत्त तु गुटिका[13] तेन कारयेत् ॥ ३४२ ॥
त्रिलोहावेष्टितं तं तु[14] मुखे प्रक्षिप्य साधकः ।
नष्टच्छायो[15] भवेत् सोऽय-सदृशो देवदानवैः ॥ ३४३ ॥

---

(1) B reads तद्वद्वै पारजं, which seems to be incorrect. (2) B and M read घुटिकां (3) शुद्धबद्ध रसेन्द्र तु, a variant in B. शुद्धबद्ध रसेन्द्र तु a variant in K (4) B and K read हेर्म तु which is unusual (5) M reads भस्मसूतञ्च, which is inaccurate (6) तद्भस्म सूतक जार्य्यं, an incorrect variant in K (7) B reads समे सम, which seems to be the error of the scribe (8) B has something redundant—माजजरयेत् instead of जारयेत् (9) K reads सिन्धूरारुण, which is not correct (10) तद्भस्म जार्य्यं सूते तु, an incorrect variant in B तद्भस्म चार्य्यं सूते तु, a variant in M (11) त्रिगुण तु सुसरौते, an absurd reading in B M reads त्रिगुण तु (12) M reads स्फारके, which is incorrect (13) B and M read घुटिकां (14) B and K read त्रिलोह वेष्टयेत् स तु. (15) K reads नष्टापायो M reads नष्टचायो. Both are incorrect

तत्त्वणाद्वेधयेद्देवि[1] सर्व्वलोहानि काञ्चनम् ।[2]
बहुवर्ष[3]सहस्राणि निर्वलीपलितो[4] भवेत् ॥ २४४ ॥
शूलिन शक्तिसयुक्त रत्नादिगुणभूषितम्[5] ।
वक्त्रे करे च बिभृयात् सर्व्वायुधनिवारणात्[6] ॥ २४५ ॥
व्योम माक्षिकसत्त्वञ्च[7] तारामाव[8] सुरायुधम् ।
वैक्रान्त तालकं सूतं[9] रत्नादि[10]गुणभूषितम् ॥ २४६ ॥
गुटिका[11] सा वरारोहे मधुरत्वयसयुता[12] ।
वक्त्रस्था नाशयेत् साक्षात् पलित[13] नात्र सशयः ।
शिवशक्तिय देवेशि रत्नादिशिवगा यथा[14] ॥ २४७ ॥
हेम तार तथा भानु.[15] समभागानि कारयेत्[16] ।
स्त्रीरजो व्याघ्रमध्यस्य पद्मसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ २४८ ॥

---

(1) After this charana some portion of the MS B is left blank (2) This hemistich is not found in M. (3) K reads बहुवर्ष (4) K has निर्वली च वर्णी M has निवली फलित, wherein the last term is incorrect, (5) K reads रत्नादिगुणभूषण, which is partly incorrect (6) This hemistich is not found in K (7) K reads माक्षिकत्व मु which seems to be redundant (8) K has तत स च (9) K reads तालमृत च (10) M reads रत्नादि (11) M has गुलिका (12) M reads संयुतम्, which is incorrect (13) K reads पलिते M reads फलित Both the readings seem to be incorrect. (14) K has रत्नादिशिवगामग, which is unintelligible (15) K and M read भानु (without विसर्ग), which is grammatically incorrect (16) सम भाग नियोजयेत् an incorrect variant in M

सेचयेत्तत् तथावेध्य[1] गुह्यस्थाने[2] निधापयेत् ।
रणे राजकुले द्यूते[3] दिव्ये काम्ये[4] जयो भवेत् ।
यन्मुखे चैव तद्गोलं स सर्व्वरञ्जको भवेत्[5] ॥ २४८ ॥
वैक्रान्ताभ्रककान्तं तु[6] सस्यकन्तु सुरायुधम्[7] ।
विभीतकादिसम्भूत[8] काञ्चिकस्य सम[9] भवेत् ॥ २५० ॥
राजावर्त्त[10] ततः सूते योजयेत् पादयोगतः ।
कुमारीरससंघृष्टा[11] कृतैका[12] गुटिका शुभा[13] ।
रोगमृत्युजरा[14] हन्ति वक्त्रस्था नात्र संशयः ॥ २५१ ॥
पञ्च तारं[15] वरारोहे सूतकं द्वयमेव च ।
त्रयो गगनभागाः स्युरेकैकं हेमकान्तयोः ॥ २५२ ॥

---

(1) सिचयेत्त तथाचेद्य, a variant in K, which is incorrect. सेचयेत्तत मावेद्य, a variant in M, which is partially correct. (2) K reads यतस्थाने (3) K reads घूर्ते M reads नरो राजकुले दूते (4) M reads दिव्यकामे (5) K reads मतस्था रतको भवेत् This hemistich is wanting in M (6) *वैक्रान्ताभ्रककान्तेतु an incorrect reading in K* (7) K has an incomplete charana—सक तु सुरायथ (8) K and M read संभूत, which appears to be inaccurate (9) K reads सव्रीयद्दे सम, which is unintelligible M reads काञ्चिससम, which makes the charana incomplete (10) K reads समावर्त्त M reads समावर्त्त. (11) K reads सहष्टो which is incorrect M reads सघृष्टा, which is also incorrect. (12) K reads कतैका M reads कृताका (13) K reads सुभा, which means brilliant. M reads घुटिका. (14) रोगा मृत्युजरा, a reading in K, which is incorrect. रोगमृत्युजरा, a reading in M (15) M reads भाग which is not correct.

अर्द्ध[1]शुल्वविधानेन गुटिकामरसुन्दरि[2] ।
अक्षयो ह्यजरश्चैव[3] भवेत्तेन महाबलः ।
सर्व्वरोगविनिर्मुक्तो जीवेदह्नो विधारणात्[4] ॥ २५३ ॥
भस्मसूतपलैकञ्च[5] मृतकान्तपलं तथा[6] ।
माक्षिकस्य पलञ्चैव[7] शिलाजतुपलं[8] पुनः ॥ २५४ ॥
पलमेकं विड़ङ्गस्य[9] पथ्या[10]चूर्णपलं तथा ।
एकीकृत्याथ[11] तत् सर्व्वं मध्वाज्येन तु पेषयेत् ॥ २५५ ॥
गुटिकां[12] कारयेद्देवि पथ्यधिक[13]शतत्रयम् ।
एकैकं भक्षयेन्नित्यं वर्षमेकं निरन्तरम् ॥ २५६ ॥
जीवेद्वर्षसहस्राणि रुद्रतुल्यो[14] महाबलः[15] ॥ २५७ ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि रसभस्मरसायनम् ।
विद्वेयं निग्रदोहारं[16] साक्षाद्दिव्यौषधं परम् ॥ २५८ ॥

---

(1) M reads अर्द्ध which is incorrect. (2) K reads erroneously सुन्दरी M reads गुटिका. (3) M reads ह्यमरश्चैव (4) K reads वर्षेदस्य धारणात्, which is incorrect This hemistich is not found in M (5) K has an incomplete charana भस्मसूतपलैकं M has an incorrect reading—भस्मसूत फलैकञ्च (6) This charana and the next nine ones are not found in K (7) M reads erroneously फलञ्चैव (8) M reads शिलाजतुफलं, which is incorrect (9) M reads विड़ङ्गस्य (10) M has पथ्य, which seems to be the error of the scribe (11) M has एकीकृत्वाथ, which is grammatically incorrect. (12) M reads गुलिकां (13) M reads erroneously पथ्याधिक (14) M reads यथा रुद्रो (15) After this charana we find in K रवि, गुटिकाप्रभाव । (16) K reads निःपरिहारं which mars the metre

आमलक्यादि कान्तञ्च पारदञ्च मनःशिलाम् ।
वाकुचीसमभागञ्च[1] चौरिणी[2]रसपेषितम् ।
मेघनादरसोपेतं मूकमूषागतं[3] पुटेत् ॥ ३५९ ॥
माषं त्रिमाषं त्रिगुणं[4] भक्षयेत्तु क्रमेण तु[5] ।
वर्षत्रयपरं[6] देवि पादनिष्कार्द्धकं[7] क्रमात् ॥ ३६० ॥
षट् सप्ताष्टौ च वर्षाणि क्रमान्निष्कप्रमाणतः ।
भुञ्जीत स च दिव्यान्नं[8] जरावैरूप्यवर्जितः[9] ॥ ३६१ ॥
किञ्चित् काञ्चनसंयुक्तं निष्कं निष्कार्द्धमेव च[10] ।
यो भक्षयेत्[11] त्रिभिर्वर्षैः सर्व्वव्याधीन्[12] जयत्यलम् ॥३६२॥
अष्टवर्षं सहस्रायुः[13] द्वादशे लक्षवेधकः[14] ।

---

(1) K reads सप्तभागानि, which is incorrect M reads वाकुचिसम भागानि, which is also incorrect (2) M reads erroneously चौरीणि (3) K reads मूकमूखागतं (मूखा = मूषा). (4) माषादिमाषत्रिगुण, a variant in K माषत्रिमाष गगन त्रिगुण, a redundant reading in M (5) भक्षये त्त्रिगुणेन तु, a variant in M (6) K has वर्षत्रय पर (7) M reads पादष्पाडमक, which is unintelligible (8) K reads दिव्यां स, which is incorrect. M reads भुञ्जति, which is also incorrect (9) जराक्रूपविवर्जित, a variant in K M reads कर्जित in place of वर्जित None of these seem to be correct (10) K reads निष्कनिष्कार्धमेव च. M reads erroneously निष्कार्ये. (11) K reads यो भवेत् स, which is not correct (12) K has सर्वव्याधि, which is incorrect. M has सर्वव्याधिं (13) K and M read अष्टवर्षसहस्रायु, which has no clear sense. (14) K reads लक्षवेधका, which is incorrect.

षोडशे वत्सरे देवि[1] दिव्यरूपः स[2] जायते ॥ २६३ ॥
शतपलमभयानामक्षधात्रीस्तथैव[3]
क्वथितजलशताष्टौ[4] भागमष्टावशेषम् ।
घृतमधुसितयाढ्यं[5] व्योषचित्रं दशांशं
रसफलरससिद्ध लोहजीर्णं मृतञ्च[6] ॥ २६४ ॥
गिरिजतुसममभ्र[7] कान्तभृङ्गं विडङ्गं
रससहितसुभाव्य तण्डुलैर्दिव्यमुख्यैः[8] ।
अहिमरक्तकल्कं[9] लोह[10]पात्रस्थमाष
विदिनतनुसुसिद्ध[11] कल्कमेतद्वरिष्ठम्[12] ॥ २६५ ॥
लिहति शयनकाले[13] यामनैतावसेवी[14]

(1) M reads द्विव्य which seems to be incorrect (2) M has दिव्यभूषन्तु (3) K reads incompletely मचधात्र्यात्तु M reads चच यात्र्योत्नथैव Both seem to be incorrect (4) कथितजलशताष्टा, a variant in M which is not correct (5) घृतमधुसितय, an incorrect reading in K (6) K reads लोहजीर्णं मृतेभ wherein the last term is unintelligible (7) M reads incorrectly गिरिधुतमसमभ्र (8) K reads मुवे, which is incorrect. M reads तण्डलैर्दिव्यमख्या (दिव्य मख्यै ?) (9) अहिमहृतसुकल्क a variant in K चमकरक्तकल्क a variant in M (10) M reads हैम (11) K has द्विनतनु सुसिद्ध M has विद्दिनतनु सच्च Both are incomplete (12) K has कल्कनेन अविष्ट which seems to be incorrect. (13) M reads शिशिर काल (14) K reads वसेवि, which is incorrect M reads यामनै तावेवि which is also incorrect

घननिविडसुमध्यो[1] मत्तमातङ्गदर्पः ।
विगतसकलदोषः सर्व्वदिग्दिव्यचक्षुः[2]
मदन इव सुकान्तिः[3] कामिनीनां प्रवीरः ॥ २६६ ॥
जलदलववपुष्मान्[4] कुञ्चितानीलकेशः[5]
सुरगुरुरिव शुद्धः[6] सत्कविश्चित्रकारी[7] ।
वृषभगतिविचेष्टः[8] स्निग्ध[9]गम्भीरघोषः
सुरगज इव लोके शान्तिहन्ताशु[10] नित्यम् ॥ २६७ ॥
प्रभवति खलु लोके सोमताराकंजीवी
कमलसदनसुश्री[11]र्न्यायशास्त्रादिवेत्ता[12] ।
सुजनसमयपाता[13] धर्म्मदीक्षानुमाता
हरिहरमगभीरः[14] सूर्य्यसोमाब्धिधीरः[15] ॥ २६८ ॥

---

(1) घननीवडसुयध्यो an incorrect variant in K M reads घननिविड सुसध्या, which is partly correct (2) M has सर्वदा दिव्यचक्षु (3) K reads erroneously मदनद्रवसुकांति (4) K reads जलदमिव च पुमान्, which is incorrect (5) कुंचितांगोयकेश, an incorrect reading in K (6) स ३ गुहवविग्रह, an incorrect variant in K सुरग इव च शुद्ध, a variant in M (7) K reads incorrectly सत्कवि चित्रकारि. (8) M reads विवेष्टा, which is absurd (9) M reads मन्द (10) K reads शीतलत्वाश (=शीतलत्वात्) M reads शान्तिहन्तासु None is perfectly correct (11) K reads कमलमदनमवकी, which seems to be incorrect (12) This charaṇa and the next three ones are not found in M. (13) K reads माता, which is incorrect (14) K reads मिव गभीर, which is incorrect. (15) After this K has—सकल गगनसमीर सिद्धशैलान्तवीर, which is incorrect

कान्तहेमरविचन्द्रमभ्रकं[1]
गोलकं निहितमिङ्गुदीफले[2] ।
शैलवारिवरसिद्धगोलकं
सुन्दरं ह्यमररञ्जकं शुभम्[3] ॥ ३६८ ॥
कान्तहेमरविचन्द्रमभ्रकं
वज्ररत्नसहिराज[4]गोलकम् ।
छिन्नमामलककाष्ठकोटरे[5]
भूमिशैलनिहितं समुद्धृतम्[6] ।
शैलता गतमथाहितं मुखे
खञ्जकायकरमल्प[7]वासरैः ॥ ३७० ॥
ताल[8]हेमवरगुल्मसूतकैः
गोलकं वरणकाष्ठयन्त्रितम्[9] ।
शैलवारिकृतसुन्दरीरसं[10]
खेचरीति गुटिका[11] निगद्यते ॥ ३७१ ॥

(1) *This śloka (369) is not found in K* M reads मभ्रकै, which seems to be incorrect　(2) M reads निहितहिङ्गदीफले, which is incorrect.　(3) M reads ग्रम, which seems to be incorrect.　(4) M reads सहकार.　(5) छिन्नमामलककाष्टकोदरे, an incorrect variant in M.　(6) M reads भूमिशैलसहित　K reads समुध्दतं, which is incorrect　(7) M reads कन्प, which is incorrect　(8) M read मार.　(9) K reads चरण, which seems to be incorrect. M read यन्त्रते　(10) K reads रस, which is grammatically incorrec　(11) M reads गुल्का

शैलाम्बुनिक्षिप्तपलाशबीजं[1]
शैलीकृतं क्षौद्रघृतेन खादेत् ।
त्रिःसप्तरात्रं दिनमेकमेकं[2]
सहस्रजीवी विजयी[3] नरः स्यात् ॥ ३७२ ॥
सूतकं चाभ्रकञ्चैव वचोक्षीरसमन्वितम् ।
हाटकेन समायुक्तं गुटिका खेचरी भवेत् ॥ ३७३ ॥
करञ्जफलमध्यस्थं सूतकं तत्र निक्षिपेत्[4] ।
घृत[5]शैलाम्बुमध्यस्थं सहस्रायुः प्रयच्छति ॥ ३७४ ॥
तिन्दुके द्विसहस्रायुः जंबीरे त्रिसहस्रकम् ।
मातुलुङ्गे च नारङ्गे[6] चतुःपञ्चसहस्रकम् ॥ ३७५ ॥
रम्भाफले षट्सहस्रं पनसे सप्तसंख्यकाम्[7] ।
विभीतकफले चैव दशसाहस्रसंख्यकम्[8] ॥ ३७६ ॥
नारिकेले[9] महाभागे सहस्राणि चतुर्दश[10] ।

---

(1) K reads शिलांबुनिक्षिप्य पलासबीज, which is not perfectly correct. M reads शैलाम्बु निक्षिप्य पलाशबीज, which is also partly incorrect. (2) K has त्रिसप्तवार दिनमेक, which is incomplete M has त्रिसप्तरात्र which has no clear sense (3) K reads जितो M reads विजितो Both are incorrect (4) सूतं तत्रैव निक्षिपेत्, a variant in M (5) M reads घृत (6) च नारङ्गे is wanting in K (7) K reads सप्तसंख्यया. This śloka (376) is not found in M. (8) K reads संख्यक, which is incorrect. (9) K reads नारीकेले (10) K reads erroneously चतुर्दश

विंशत्सहस्रं पक्षे च[1] लक्षमामलके[2] पुनः ॥ २७७ ॥
अभ्रपत्रद्रवे क्वाथ[3]महोरात्रं शिलोदके ।
तस्मात्तु चोद्धृतं सूतं[4] मृत्युदारिद्र्यनाशनम् ॥ २७८ ॥
सारणाक्रमयोगेन[5] नवीनं[6] जायते वपुः ।
रसे[7] रसायने चैव लक्षवेधी न संशयः ॥ २७९ ॥
कर्दमस्य कुमार्याश्च[8] रसेन कृतगोलकम्[9] ।
धमनात् पतते सत्त्वं मुखे तद्धारयेन्नरः[10] ।
षण्मासेन प्रयोगेण ह्यजरामरतां व्रजेत् ॥ २८० ॥
स्रोतोऽञ्जन[11]युतं ध्मातं सत्त्वं पारदमिश्रितम् ।
तं खोटं[12] धारयेद्वक्त्रे घटस्थो भवति ध्रुवम् ॥ २८१ ॥
यस्य यो विधिराख्यात उदकस्य शिवागमे[13] ।
रसेनैव तु[14] काले तु कुर्यादेव[15] रसायनम् ॥ २८२ ॥

---

(1) K has पक्षान्तं, which is not accurate. M has सहस्रं पक्षया लक्षं, which is not correct (2) K reads लक्षमामलकं. M reads लक्ष मामलक (3) K reads अभ्रपत्रेद्रवेत्क्वाथ, which seems to be incorrect (4) तस्मात चोद्धृत सूत, an incorrect variant in K M reads यथाति चोद्धृत सूत which is partly incorrect (5) M has सारणक्रमयोगेन (6) M reads नवनवत् (7) M reads रसा, which is incorrect (8) K has an incomplete charana—कर्दमस्य कुमा च (9) K reads कृत पिण्डिक (10) K reads मुखादेयेन्नर M reads मुखस्य धारयेन्नर (11) K reads erroneously स्रोताञ्जन (12) M reads खोट, which is not correct (13) K has उदकं वा शिवागमे (14) M reads रसेने-तु, which is incorrect (15) K has कुर्यादेवं, which appears to be incorrect

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[1]
रसार्णवे रससंहितायां
रसबन्धनो नाम[2]
द्वादश पटलः ॥ १२ ॥

---

(1) We do not find this in B and M (2) B has सारण मारणविधामृतशैलोदकक्रियासिद्धनाम K has गुटिकाबन्धन नाम M has रस शोधन नाम मैत्रीकविधि समाप्त, which seems to be incorrect since we see in the beginning of this Paṭala "अथ भैरवि वक्ष्ये रसस्य रसबन्धनम्" रस शोधन is the subject of the 10th Patala (See ante p 156)

त्रयोदशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।[1]

देव त्वं पारदेन्द्रस्य प्रोक्ता[2] मे बालजारणा[3] ।
अतः परं समाचक्ष्व सम्यग्बद्धस्य जारणा[4] ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[5]

या पूर्व्वं वर्णिता[6] सेयमधमा[7] बालजारणा[8] ।
उत्तमा दुर्लभा चैव[9] श्रूयतां बद्धजारणा[10] ॥ २ ॥
अबद्धं जारयेद्[11] यस्तु जीर्य्यमाणः[12] क्षयं व्रजेत् ।
बद्धस्य जीर्य्यते ग्रासो[13] जीर्णस्य च मुखं[14] भवेत् ॥ ३ ॥

---

(1) B reads श्रीपार्वत्युवाच M wants this (2) K reads प्रोक्त which is incorrect. (3) B reads बालजारण (4) B has बद्धस्य जारणं K has जारण This śloka is not found in M (5) This is wanting in M (6) Vide 7th śloka of the 11th Patala K reads पूर्वं विहिता wherein the last term is incorrect (7) K reads मध्यमा which is incorrect. (8) M reads बालयजारण, which is not correct (9) B reads चैव, which is not correct M reads उत्तम दुर्लभचैव (10) B has बद्धजारण K has बद्धजारणाम् M has बन्धजारणा None of these readings is correct (11) M reads जारयेद् (12) K reads जीर्य्यमाण, which is grammatically incorrect. (13) K has ग्रासी, which is an error of the scribe (14) जीर्णस्य च मुखं, ... want in K

सुमुखो निर्मुखो[1] धत्ते[2] सम्पूर्णोत्तमलक्षणे[3] ।
सामान्योऽग्निसहस्रेण महारत्नानि जारकः[4] ॥ ४ ॥
सामान्यः प्रथमं कार्यः[5] सग्रासस्तु[6] सुसंमतः ।
वसुदेहकरो देवि सामान्यो हि भवेदयम्[7] ॥ ५ ॥
ग्रासहीनस्तु[8] यो बद्धो दिव्यसिद्धिकरो भवेत् ॥ ६ ॥
उत्तमो मूलबन्धस्तु[9] मध्यमं रसबन्धनम्[10] ।
अधमः पाकबन्धः स्या[11]देवं त्रिविधबन्धनम् ॥ ७ ॥
मूलबन्धस्तु यो बन्धो वासनाबन्ध उच्यते ।
स्याच्चतुः[12]षष्टिमूलेभ्यः किञ्चिन्मूलेन[13] बन्धनम् ॥ ८ ॥
प्राण्यङ्गमसुरादीनां[14] मूलाङ्गं देवतामतम् ।
पाषाणं चैव सिद्धानां मानुषाणाञ्च पूजितम् ॥ ९ ॥
पिण्डिकाद्रुतिसङ्कोचैस्त्रिविधं बन्धनं भवेत् ।

(1) K reads सुमुखो निमुखो M reads सम्मुखो निर्मुखो (2) M reads दत्ते (3) सम्पूर्णोत्तमरत्न, a variant in M. (4) K reads incompletely महा नि जारक । (5) M has सामान्या प्रथम कार्यं, which seems to be incorrect. (6) K reads साग्रासस्तु, which is incorrect M reads सग्रासन्तु which is also grammatically incorrect (7) सामान्यादि भवेद्ध्यं, a variant in K, which seems to be incorrect (8) M reads ग्रास हीनस्तु which is not correct. (9) उत्तम मूलबड तु, a variant in K उत्तम मूलबन्धन्तु, a variant in M Both the above readings seem to be incorrect (10) K reads मारबधन (11) अधमं पावक चाख्या, a variant in K, which is evidently an error (12) K reads या चतु (13) K has कि र्कि मूलेन M has किञ्चिन्मूले. (14) K reads incorrectly मसूरादीना

दिव्याभिरोषधीभिश्च प्रागुक्तं शृङ्खलबन्धनम् ॥ १० ॥
द्रुतिभिर्बध्यते सूतः ग्रासबन्ध उदाहृतः ॥ ११ ॥[1]
अभ्रकं हरबीजं च[2] षोडशांशेन काञ्चनम् ।
धातं माकारमूषायां[3] शोधयेत् काचटङ्कणैः ॥ १२ ॥
दक्षिणावर्त्तितं धातं हरबीजेन मेलकम् ।
मूषा त्वग्रा[4] वरारोहे तिष्ठते वज्रवद्रस[5] ॥ १३ ॥
रक्तिका[6]दार्दमात्रेण पर्वतानपि भेदयेत्[7] ।
भक्षणात्तस्य देवेशि रुद्रतुल्यो भवेन्नरः ।
क्रीडते सप्तलोकेषु[8] शिवतुल्यपराक्रमः ॥ १४ ॥
द्रुतीनां मेलनं देवि दिव्यौषधिपरं शृणु[9] ॥ १५ ॥
वज्रकन्दं लाङ्गली च[10] उच्चाटेन[11] समन्वितम् ।
अभ्रकं क्रमते शीघ्रमन्यथा नास्ति संक्रमः[12] ॥ १६ ॥
कृष्णागुरुमृगनाभी[13]रसोनसितरामठैः[14] ।

(1) The 10th and the 11th ślokas are not found in K, but only found in M wherein the word द्रुति is written as द्रुति which seems to be an error of the scribe (2) M reads सारबीजं च (3) धातं मकारमूषायां, a variant in M (4) K reads मूषां यस्या, which appears to be incorrect (5) तिष्ठति भवेद्रस a variant in M (6) M reads राशिका (7) M has an incomplete reading—पर्वं यत् । (8) K reads सर्वलोकेषु (9) This hemistich is not found in M (10) वज्रकन्दङ्गलीची च a variant in M (11) M reads उच्चाटि (12) K reads erroneously नास्ति समलम (13) K has an incomplete charaṇa—कृष्णागुरुनिविते M has कृष्णागरु नाभिन्त्वा (14) रसै नासितरामठैः a variant in M ।

नारीकुसुम[1]पालाश-बीजतैलसमन्विते ।
सोष्णैर्मिलन्ति क्वथिता[2] द्रुतयः सकला रसे.[3] ॥ १७ ॥
माक्षिकं च विषं गुञ्जा[4] टङ्कणं स्त्रीरजस्तथा[5] ।
स्त्रीस्तन्येन विलिप्तञ्च[6] सर्व्वद्वन्द्वानि[7] मेलयेत् ॥ १८ ॥
जीवाद्वि[8]व्योमपाषाणैः क्रोष्टु[9]जिह्वासुभावितम् ।
क्रामणं[10] सर्व्वलोहानां द्रुतीनामपि[11] मेलकम् ॥ १९ ॥
धम्बस्य लाला लशुन[12]मार्द्रकं निम्बपल्लवम् ।
टङ्कणञ्च रसं[13] व्योम वज्रं चापि[14] प्रवेशयेत् ॥ २० ॥
धम्बहेमद्रुतिं सूतं[15] नृपमेकत्र मेलयेत्[16] ।
क्रामणेन तु[17] मूषाया लेपं दत्त्वा[18] विचक्षणः ।

(1) K reads नारीकुसुम, which seems to be incorrect. (2) सोष्णे मिलिन्ति चदिता an incorrect variant in K (3) K has an incomplete charana—द्रुतय सकल After this we find two ślokas 13 and 14 repeated here with the following additional hemistich—कवाट सुदघाटित तेन यमस्य धनदस्य च (4) M has विषद्वय, which seems to be incorrect (5) K reads टङ्कणांस्त्रिरजस्तथा which appears to be incorrect (6) स्त्रीस्तन्यभावित लिप्त, a variant in K (7) K reads धमद्वन्द्वानि, which is incorrect (8) K has जीवौद्वि M has जीवाभि (9) M reads क्रोष्ट (10) K reads क्रामना, which seems to be incorrect (11) M reads द्रुतिन्नामपि, which is incorrect (12) धम्बस्य लाल लशुन a variant in K (13) K reads रसौ (14) K reads वापि (15) धम्ब हेमद्रुतियुतं a variant in M (16) M reads चन्द्रमेकत्र मदयेत् (17) M reads च (18) M has लेपयित्वा

तुपकर्षत्निना भूमौ खेदेन[1] मिलति क्षणात् ॥ २१ ॥
शतवेधी भवेत् सोऽयमारतारे च[2] शुल्वके ।[3]
तस्य मध्ये तथा देया चाभ्रहेमद्रुति[4] पुनः ॥ २२ ॥
तुपकर्षाग्निना स्वेद्य[5] यावत् सूतावशेषितम् ।
सहस्रवेधी स भवेत् नात्र कार्य्या विचारणा[6] ॥ २३ ॥
सकलैः सकलैर्बन्धे[7] वेध दशगुणोत्तरम् ।
समसकलिकाबद्ध.[8] कोटिवेधी महारस. ॥ २४ ॥
शरीरार्थे यदा[9] भवेत् गुञ्जामात्र[10] विचक्षण ।
त्रिकटुत्रिफलायुक्तं घृतेन मधुना सह ।
जीर्णे जीर्णे तु सग्राह्य[11] यावत् स्यादष्टरक्तिका [12] ॥ २५ ॥

---

(1) M reads स्वदन (2) K reads मारे च शुल्वके which is incomplete (3) This hemistich and the next two are not found in M (4) B reads चभ्रहेमद्रुति which is incorrect (5) तुषाकर्षाग्निना स्वेद a variant in K (6) M reads विचक्षणा, which is incorrect (7) सकलै सकलैर्बद्ध, a variant in B सकलै बद्ध an incomplete variant in K शिखला शिखलै बन्ध an incorrect variant in M (8) K has समकेसलिकाबद्ध M has समशि खलिबद्ध बध The latter two seem to be incorrect But we see in रस स मङ्कलाबद्धमूलन्तु ईदलोहविधायक " Chap XI v 74 (9) K reads यथो M reads यथा (10) B and M read गुञ्जामिका, which is grammatically incorrect (11) B reads जीर्णजीर्ण तु सग्राह्य M reads जीर्णाजीर्ण तु सग्राह्य (12) K reads रक्तिका M reads गक्तिका

शतादिकोटिपर्य्यन्तं[1] संकलैर्यो हृतो रस.[2] ।
जीवेत्तेन प्रमाणेन[3] वज्रवह्नो यथा रस:[4] ॥ २६ ॥
हेमाभ्रशुल्वद्रुतिभि:[5] पारदस्तु समन्वित.[6] ।
वेधयेत् पूर्व्वयोगेन[7] भक्षयेत् सर्व्वयोगत:[8] ।
लभते[9] वैष्णवं स्थान विष्णुतुल्यपराक्रम: ॥ २७ ॥
आराभ्रहेमद्रुतय:[10] पारदेन समन्विता: ।
वङ्गस्य प्रतिवापेन[11] शतांशे स्तम्भनं ध्रुवम् ॥ २८ ॥
तीक्ष्णमारं तथा हेम पारदेन समन्वितम् ।
नागस्य प्रतिवापेन शतांशे स्तम्भनं भवेत् ॥ २९ ॥
तीक्ष्ण घोषं तथा तारं पारदेन समन्वितम् ।
वङ्गस्य प्रतिवापेन स्तम्भनं स्याच्छतांशत: ॥ ३० ॥
एवं हि द्रुतियोगास्तु[12] विज्ञातव्या विधानत:[13] ।

---

(1) B reads erroneously शतादिकोटिष्येत K reads कोटो instead of कोटि (2) सकलैर्य्यहृतो रस, a variant in B सकलैर्यो हरेद्रस, a variant in K मिश्रलैर्यो रसाहृत, a variant in M (3) M reads प्रयोगेन. (4) K reads वज्रैव वाय जारणा, which has no sense here (5) B reads द्रुतिभि M reads द्रुतौभि Both the readings seem to be incorrect (6) M reads पारदस्तु समन्वितम्. (7) K reads सर्व्वयोगेन (8) *This charaṇa is not found in B M reads* पूर्व्वयोगत. (9) K reads लभ्यते The portion commencing from this śloka and ending in the 40th of the next Paṭala, is wanting in M (10) B reads द्रुतय, which is not correct (11) K reads प्रतिवापेन, which is an error of the scribe (12) एव हि द्रुतियोगेन, a variant in K. (13) K wants this charaṇa and the next one.

अनेन द्रुतियोगेन देहलोहकरो रस[1] ॥ ३१ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[2]
रसार्णवे रससंहितायां
द्रुतिबन्धनो नाम[3]
त्रयोदश. पटलः ॥ १३ ॥

---

(1) K has an incomplete charaṇa—देहकरो रस (2) This is not found in B. (3) B has सारणारसबन्धो नाम. K has द्रुतिबद्धो नाम which is grammatically incorrect In the beginning of this Patala, we find in K, that the god Bhairava proposes to explain बहु सारणा But as the *Patala ends in several varieties of* द्रुतिबन्ध, so it is named as द्रुतिबन्धन instead of बहुसारण

चतुर्द्दश: पटल: ।

[श्री]भैरव उवाच ।[1]

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वज्रबन्धं सुरेश्वरि[2] ॥ १ ॥

गन्धकं भक्षयेन्नारी दिनानामेकविंशतिम्[3] ।

तद्रजो[4] रसराजस्य बन्धने जारणे हितम ॥ २ ॥

वज्रभस्म[5] तु भागैकं भागा: शुद्धरसास्त्रय:[6] ।

द्विपदी[7]रजसामर्द्यं यावत्तत् कल्कता गतम् ॥ ३ ॥

पादांशेन सुवर्णस्य पत्रलेप तु कारयेत् ॥ ४ ॥

व्योमवल्लीरसं कान्तं टङ्कणं च सुचूर्णितम्[8] ।

अभ्रकमष्टमांशेन[9] खल्ले कृत्वा विमर्द्दयेत्[10] ॥ ५ ॥

मष्टपिष्टं चतुष्कं त[11]द्दम्धयित्वा[12] पुटेत्तत: ।

अधमूषागतं ध्मातं क्रामणेन समन्वितम् ।

---

(1) B reads श्रीपार्वत्युवाच, which is inconsistent, as in the following śloka the god Bhairava addresses her (2) B has सुरार्चिते (3) दीनानामेकविंशति, an incorrect variant in B K has विशति, which is grammatically incorrect (4) B reads तद्रसो, which is incorrect (5) K reads वज्र भस्म, which is not correct. (6) K has भागा शुद्ध रसत्रय, which is evidently incorrect (7) B and K read द्रौपदी, which is not correctly spelt (8) K reads टक ताल च चुर्णित (9) K has दद्यात्दष्टमांशेन (10) B has मर्दयेत्र प्रयत्नत (11) K reads incompletely मष्टपिष्ट च सु चे (12) B reads दग्धयित्वा K reads दग्धं दत्वा

खोटस्तु जायते[1] देवि शतवेधी महारसः[2] ॥ ६ ॥
सौवीरं टङ्कणं काचं दत्त्वा दत्त्वा विशोधयेत् ।
अजीर्णे मिलिते[3] हेम्ना समावर्त्तस्तु[4] जायते ॥ ७ ॥
एकोत्तरक्रमे हत्वा[5] संकले[6] क्रामयेत्ततः ॥ ८ ॥
एकगुणेन सूतेन एका[7] संकलिकोच्यते ।
त्रिगुणेन तु सूतेन द्वितीया संकली[8] भवेत् ॥ ९ ॥
षड्गुणेन तु सूतेन तृतीया संकली[9] भवेत् ।
दशगुणेन सूतेन चतुर्थी संकली भवेत्[10] ॥ १० ॥
पञ्चदशगुणेनैव[11] पञ्चमी संकली भवेत्[12] ।
एकविंशद्गुणेनैव[13] षष्ठी संकलिका मता ॥ ११ ॥
अष्टाविंशद्गुणेनैव[14] सप्तमी सकली[16] स्मृता ।

---

(1) खोटश्चायते is the reading in B, which is incorrect (2) B has शतवेधो महोरस, which is partly correct (3) K reads अजोर्णो मिलिते (4) K reads समावर्त्तेन (5) K reads हत्वा (6) K reads शकले, which is an error of the scribe (7) Both D and K read एकां, which is grammatically incorrect. (8) D reads द्वितीयां सकलिका, which is incorrect. (9) D reads erroneously तृतीय सकलिको (10) This hemistich is not found in B, D and K. (11) B reads पञ्चादशगुणेनैव D has repeated षड्गुणेन तु सूतेन, which is incorrect (12) B has पञ्चमा संकली भवेत्, which is incorrect. This charaṇa is wanting in D and K (13) एकविंशतिगुणेनैव a variant in D This charaṇa and the next two are not found in K (14) B reads अष्टविंशद् D reads अष्टविंशति. Both are incorrect (15) D reads सकिका which is incorrect

षट्त्रिंशद्गुणसबद्धा[1] भवेत् सकलिकाष्टमी ॥ १२ ॥
पञ्चचत्वारिंशद्गुणे[2] सकली नवमी मता[3] ।
पञ्चपञ्चाशद्गुणेन[4] दशमी सकली स्मृता[5] ॥ १३ ॥
एवञ्च क्रमसद्दारास्य[6] सकलीदशबन्धनम् ॥ १४ ॥
प्रथमे दशवेधी स्यात् शतवेधी द्वितीयके ।
तृतीये सहस्रवेधी च चतुर्थेऽयुतवेधक[7] ॥ १५ ॥
पञ्चमे लक्षवेधी स्यात् दशलक्ष तु षष्ठके[8] ।
सप्तमे कोटिवेधी च[9] दशकोटि तथाष्टमे[10] ॥ १६ ॥
धूमावलोको[11] नवमे दशमे शब्दवेधक[12] ।
सकले सकलैर्बद्धो[13] वेधो दशगुणो[14] भवेत् ॥ १७ ॥

---

(1) षट्त्रिंशत्तुगुणे बद्धा a variant in B (2) चत्वारिंशद्गुणैर्नेमी a variant in B चत्वारिंशद्गुणैर्नेति a var ant in D चत्वारिंशद्गुणैर्नेमि a var ant in K The word पञ्च is dropped in these MSS This number should be 45 and not 40 in accordance with the rule stated in the 8th sloka (3) D reads चता which is incorrect (4) पञ्चान्यधिकपञ्चाशद् a read ng in B पञ्चपञ्चाशद्गुणैर्नेति a reading in D पञ्चपञ्चाशद्गुणैर्नेमि a read ng in K (5) B and D have दश सकलिका स्मृता (6) B reads एवञ्च क्रमशद्दा तु (7) चतुर्थौ युतबन्धक, a variant in D wh ch is incorrect (8) B reads षष्ठे wh ch is grammatically incorrect D reads षतुष्टे wh ch is incorrect (9) K reads कोटीवेधी च wh ch mars the metre (10) D reads दशकोटिस्तथाष्टमे K reads दशकोटी तथाष्टमे (11) D reads धमतालोकि wh ch is incorrect (12) D reads incorrectly शब्दवेधकम् (13) D reads सकलै बद्ध (14) B reads erroneously दशगुण

दग्धसकन्निकाबद्ध शब्दवेधी महारस ।
यथा लोहे तथा देहे क्रमते नात्र संशय[1] ॥ १८ ॥
वेधयेत्तत्प्रमाणेन धातुचैव[2] शरीरकम् ।
कारयेद्गुटिका[3] दिव्या बदरास्थि[4]प्रमाणत ॥ १९ ॥
महाकालीं पूजयित्वा[5] धारयेत सतत बुध[6] ।
तस्य[7] मन्त्र प्रवक्ष्यामि त्रिदशैरपि दुर्लभम्[8] ॥ २० ॥
प्रणवो भुवनेशीबीज[9] लक्ष्मीबीज तत परम[10] ॥ २१ ॥
ॐ ह्रीं श्रीं कालिका[11]कालि महाकालि मांसशोणितभोजिनि[12] ।
ह्रीं ह्रीं हुं[13] रक्तकृष्णमुखि देवि[14] रससिद्धि ददस्व[15] मे ॥२२॥

---

(1) क्रमेणात्र न संशय a variant in D which is partly correct (2) D reads धातु चैक K reads धातु चैव (3) B reads वटिका which is not correct (4) K reads बन्धास्थि which is incorrect. (5) K reads तु after पूजयित्वा but it is redundant (6) Both D and K read बुधै which is grammatically incorrect (7) K reads मन्त्रा (8) This hemistich is not found in D (9) प्रणव बीज वदन्त्य a variant in B D wants this hemistich प्रणवभुवनबीजेन a variant in K (10) B reads पुन K read लक्ष्मी बीज which is not correct (11) The word कालिका is not found in B (12) B reads भक्षिणि which is incorrect D has an incomplete charana मांसशोणितमे K reads भक्षण (13) D has ह्रीं ह हुं K has ह्रीं ह्रीं ह ह (14) रक्तकृष्णमुखी देवी a reading in B रक्तकृष्ण प्रसिद्धदेवी a reading in D रक्तकृष्ण मुख देवि a reading in K (15) K read रससिद्धि मम which is incorrect.

श्री ह्रीं ऐं[1] रमा शक्तिश्च ताराख्यो[2] मन्त्रोऽयं[3] सर्व्वसिद्धिदः ॥२३॥
पूजयित्वा ततो देवीं[4] सिद्धचक्रं[5] विशेषतः ।
तां क्षिपेद्वक्त्रमध्ये तु[6] गुटिकां दिव्यरूपिणीम्[7] ॥ २४ ॥
शतवेधेन या बद्धा[8] रसेन गुटिका[9] प्रिये ।
मासमेकं तु वक्त्रस्था जीवेच्चैव युगावधि[10] ॥ २५ ॥
तथा सहस्रवेधेन या बद्धा गुटिका शुभा[11] ।
मासद्वयं तु वक्त्रस्था जीवेच्चन्द्रार्कतारकम्[12] ॥ २६ ॥
दशसहस्रवेधेन बद्धा च[13] गुटिका यदि ।
शक्रतुल्यं तदायुः स्यात्[14] त्रिभिर्मासैर्वरानने[15] ॥ २७ ॥
लक्षवेधेन या[16] बद्धा गुटिका दिव्यरूपिणी[17] ।

---

(1) B has only श्रीं ऐं D has not this hemistich (2) B reads ताराद्या रमा शक्तिश्च ताराख्यो a variant in K (3) K reads मन्त्रोऽ. (4) B has देवि D has देवि K has देवी (5) B has सिद्धि चक्र D has सिद्धि चक्रीं K has सिद्ध क्र (6) D reads तामा क्षिपद्वक्त्र मध्य तु which is absurd (7) B reads गुलिका K reads दिव्यरूपिणि which is incorrect (8) शतवेधों न यावद्वा a variant in D which is not correct (9) B reads गुलिका (10) D reads युगावधी K reads युगावधि (11) बद्धा या गुटिका शुभा a variant in B D reads भव instead of शुभा which s probably पुनः an error of the scribe (12) B has वैभव लभते फलं which is not consistent with other texts (13) च s not found in K (14) D reads सत्यायुश्च (15) त्रिभिमासैश्च जायते a variant in K (16) या is not found in D (17) K reads incorrectly दिव्यरूपिणि

दग्धसकलिकाबद्ध शब्दवेधी महारस ।
यथा लोहे तथा देहे क्रमते नात्र संशय[1] ॥ १८ ॥
वेधयेत्तत्प्रमाणेन धातुश्चैव[2] शरीरकम् ।
कारयेद्गुटिका[3] दिव्या बदरास्थि[4]प्रमाणत ॥ १९ ॥
महाकाली पूजयित्वा[5] धारयेत् सतत बुध[6] ।
तस्य[7] मन्त्र प्रवक्ष्यामि त्रिदशैरपि दुर्लभम[8] ॥ २० ॥
प्रणवो भुवनेशीबीज[9] लक्ष्मीबीज तत परम[10] ॥ २१ ॥
ॐ क्रीं श्रीं कालिका[11] कालि महाकालि मांसशोणितभोजिनि[12] ।
ह्रीं ह्रीं हु[13] रक्तकृष्णमुखे देवि[14] रससिद्धि ददस्व[15] मे ॥ २२ ॥

---

(1) क्रमेन्नात्र न संशय a variant in D which is partly correct (2) D reads धातु चैक K reads धातु चैव (3) B reads वटिका which is not correct (4) K reads बदराक्षि which is incorrect (5) K reads तु after पूजयित्वा but it is redundant (6) Both D and K read बुधे which is grammatically incorrect (7) K reads तेषा (8) This hemistich is not found in D (9) प्रणव बीज बुद्धा a variant in B D wants this hemistich भुवनेशभुवनेशीबीज a variant in K (10) B reads पुन K reads लक्ष्मी बीज which is not correct (11) The word कालिका is not found in B (12) B reads भञ्जिनी which is incorrect D has an incomplete charana मांसशोणितने K reads भाजन (13) D has ह्रीं श्र हूं K has ह्रीं ह्रीं हु हु (14) रक्तकृष्णमुखो देवो a reading in B रक्तकृष्णाश्रितमुखेश्वरी a reading in D रक्तकृष्ण मुख देवि a reading in K (15) K reads रससिद्धिरस्य which is incorrect

नवमासं[1] तु यज्ञस्या स भवेद्वापको नर.[2] ॥ ३३ ॥
नवसकलिकाबद्ध. स्वयम्भुर्वा महेश्वर ।[3]
कर्त्ता हर्त्ता स्वय भोक्ता शापानुग्रहकारक.[4] ॥ ३४ ॥
सर्व्वज्ञ. सर्व्वकर्त्ता च सूक्ष्मरूपो निरञ्जन. ।
इच्छया कुरुते सृष्टि[5]मिच्छया संहरेज्जगत्[6] ॥ ३५ ॥
सच्छन्दगमनो भूत्वा विश्वरूपो भवेन्नर: ।
पूज्यते सर्व्वदेवैश्च[7] ब्रह्मविष्णु[8]महेश्वरै: ॥ ३६ ॥
पुनरन्य प्रवक्ष्यामि वश्यवश्यं सुदुर्लभम्[9] ॥ ३७ ॥
समाग्र भक्षण[10] हेम शुद्धसूत्रेन कारयेत् ।
घृतवर्च्च पलाशेन[11] मर्द्दयेद्दिपदीरसै.[12] ॥ ३८ ॥

---

(1) D reads भवमास, which is an error of the scribe (2) स भवेद्दर्षक भवेत् a variant in D स भवेपकेनर, a variant in K Both are incorrect (3) This hemistich is not found in B D reads स्वयम्भुवा K reads स्वय भोक्ता which is repeated in the next śloka (4) This hemistich is not found in D (5) D reads दृष्टि K reads सृष्टी. (6) मिच्छाया वा दर्ये जगत्, an incorrect variant in D मिच्छया वा हरे जयेत्, a variant in K, which is partly incorrect (7) K reads erroneously पूज्यते स देवैश्च (8) B and K read ब्रह्मविष्णु, which is grammatically incorrect (9) D has वश्यवश्य दुर्लभम्, which is incorrect (10) B reads समांशभक्षण. (11) K reads पश्चा शेन, which appears to be the error of the scribe (12) मर्द्दयेद्दिपदी रसे, a variant in B मर्द्दयेदोपदीरसै, a variant in D मर्द्दये दि रसै, a variant in K All the texts are incorrect

प्राग्वच्छेष पुराजातं[1] हसपाद्या[2] विमर्द्दितम् ।
भावित पुटित रत्ने[3] पूर्व्ववत् सफल भवेत्[4] ॥ ३८ ॥
वज्रबद्धो भवेत् सिद्धो[5] देवदानवदुर्जय ।[6]
चतुर्विंशतिसिद्धाना नायक. सर्व्वसिद्धिद[7] ॥ ४० ॥
वज्रचूर्णसम[8] सूत हसपाद्या विमर्द्दयेत्[9] ।
पुटित्वा मारयेत्त तु[10] पुनस्तुल्य[11]रस चिपेत् ॥ ४१ ॥
ध्मात खोटो भवत्याशु[12] शोधित काचटङ्कणे ।
यावच्छक्रोदयप्रख्यो[13] जायते स रस[14] प्रिये ॥ ४२ ॥

---

(1) पूर्वस्य सुपराजात a reading in D पूवस्य तु पुराजात a reading in K, which is partly incorrect (2) K reads हसपाद्या which is incorrect (3) B has पुटित्वा मारयत्तत् (4) पूर्ववत् फल भवेत a variant in B पूर्ववत् स फल भवेत् a variant in D (5) B reads वर्जसिद्धो भवेत् सिद्धो (6) D has an absurd hemistich—वज्र वर्ज्यौ घारसिद्धेंद्रे वैरतसर्वदुर्जयैः (7) D reads सर्वसिद्ध which destroys the metre (8) B reads वज्रचूर्ण सम D reads विचूर्णार्धामिश्रित पि सम which is absurd (9) B reads विमर्दित D reads हसपाद्या (10) D has पुटित्वा मारयेत which is unintelligible (11) D reads पुनस्तुल्य (12) B reads ध्मातखोटो भवत्याशु which is incorrect D reads ध्मात घोटो भवत्यासु which is absurd K reads ध्माता, which is an error of the scribe (13) B reads यावच्छक्रोदयप्रख्यो D reads यावच्छक्रोदय पख्यो which is incorrect. K reads यावच्छक्रोदय प्रख्यो which is also incorrect (14) B reads च रस D reads चाऽपि स

यच्चसत्त्वं च गगनं[1] रसं हेम च मेलयेत्[2] ।
अमरत्वमवाप्नोति[3] वक्त्रस्थेन सुराधिपे[4] ॥ ४३ ॥
जारयित्वा रसं तद्वि[5] पुनस्तेनैव जारयेत् ।
कोटिवेधी[6] न सन्देहो वक्त्रस्थः[7] खेचरं पदम् ॥ ४४ ॥
वेधयेत्तत्प्रमाणेन[8] धातुं चैव शरीरकम्[9] ।
कारयेद्गुटिकां दिव्यां[10] वज्रसिद्धेन काञ्चने[11] ॥ ४५ ॥
अनेन क्रमयोगेन यावच्छक्यं तु मारयेत् ।
तद्भस्म[12]सूतकं देवि[13] सर्व्वरोगनिवर्हणम्[14] ॥ ४६ ॥
हेम्रा च सारयित्वादौ[15] चन्द्रार्कं लेपयेत्ततः[16] ।

---

(1) वक्त्रसत्त्व च गगन, an incorrect variant in D (2) D has सहेम च मेलयेत्, which mars the metre K has रस हेम च मिश्रयेत् (3) अमरत्वमजरावह यथा, a variant in D अमरत्वमवाप्नोति, a variant in K. (4) B reads सुराधिपे, which is incorrect D reads वक्त्रस्थे च पुराधिपे K reads वक्त्रस्थे सुनराधिपे (5) जारयेद्विविध रस, a variant in D. (6) B reads कोटिवेधि (7) D reads वक्त्रस्थे (8) D reads वेधयेत् प्रमाणेन, which is incomplete (9) धातुश्चैव शरीरके, a reading in B K has धातु (10) B reads कारयो गुटिका दिव्या D reads वक्त्रस्थ गुटिका दिव्य K reads वक्त्रस्था गुटिका दिव्या (11) K has वज्रसौह्रो त काचन, which is apparently erroneous (12) D reads न तस्य, which seems to be incorrect (13) B reads देवो, which is incorrect (14) M reads निवारणम् (15) हेम्रा च सारयित्वा तु, a variant in B. हेमां च सौरयित्वादौ, a variant in D M reads तु instead of च (16) This charana and the next two are not found in B

द्वात्रिंशांशेन हेमार्द्ध[1] माक्षिकाभ्यधिक[2] भवेत् ॥ ४७ ॥
बदरास्थिप्रमाणेन कारयेद्गुटिका[3] बुधः ।
यथा लोहे तथा देहे क्रमते नान्यथा क्वचित् ॥ ४८ ॥
वज्रेण हन्दितं हेम[4] कान्तशुल्बकयोजितम्[5] ।
रञ्जयेत् सप्तवाराणि[6] तं खोट सूक्ष्मचूर्णितम्[7] ॥ ४९ ॥
भावित स्त्रीरजस्येव[8] गुञ्जापञ्चमितं युतम्[9] ।
भूर्जपत्रे निवेश्याथ[10] बद्ध्वा वस्त्रेण पोटलीम्[11] ।
स्वेदयेद्दवदेवेऽपि यावद्भवति गोलकम् ॥ ५० ॥

---

(1) द्वात्रिंशांशे तु हेमार्धे a reading in K द्वात्रिंशांशेन हेमार्धे, a reading in M (2) K and M read erroneously माक्षिकाभ्यधिक and माक्षिका अधिक respectively (3) K has गुटिकां कारयेत् (4) वज्रेण हन्दिते हेमे a variant in B वज्रेण शोधित हेम, a variant in D वज्रेण बधित हेमि a variant in K (5) B has कान्तशुल्बकयोजनी M has an incomplete charana—कान्त कयोजिता. (6) सप्तवाराणि is grammatically incorrect, yet it is found so in all the texts. (7) खोट सम्यक् विचूर्णितं, a reading in D खोटं सूक्ष्मविचूर्णितं, a reading in K त खोट सूक्ष्मचूर्णकम्, an incorrect reading in M (8) B reads स्त्रीरजस्येव D reads स्त्रीरजसैव K reads स्त्रीरजसेव M reads स्त्रीरज सेव्य None of the readings is perfectly correct (9) D reads गुञ्जायां च मित युतम् M reads भूर्जपत्रे निवेशितम् (10) भूर्जपत्रे निवेश तु a variant in B कुलसूतेन संयुक्त a variant in M (11) D reads बध्नेत् M reads पोटलिम् After पोटलीं we have an incorrect hemistich in D only, which runs thus सूतसूक्ष्मेण संयुक्त which, if written correctly becomes कुलसूतेन संयुक्त as the text in M

लाङ्गली जीवकश्चैव[1] मुस्तायुक्तेन्द्रवारुणी[2] ।
एतेषां निक्षिपेत् पिण्डे[3] वज्रगोलं तु वेष्टयेत्[4] ॥ ५१ ॥
मूषामध्ये तु निक्षिप्य[5] अन्धयित्वा[6] प्रयत्नतः ।
भूमौ मूषां विनिक्षिप्य पुटं मूर्ध्नि प्रदापयेत्[7] ॥ ५२ ॥
अनेनैव प्रदानेन[8] बध्यतीति महारस. ॥ ५३ ॥
गोलकं[9] धारयेद्वक्त्रे वर्षमेकं[10] यदि प्रिये ।
जीवेत् कल्प[11]सहस्राणि यथा नागो[12] महाबलः ॥ ५४ ॥
वर्षैर्दशभिः[13] साक्षात् रुद्ररूपस्तु[14] जायते ।
गात्रस्य तस्य प्रस्वेदात्[15] घृष्टे लोहास्तु[16] काञ्चनम् ॥५५॥

---

(1) D and K read जीवकश्चैव M reads जीवको चैव (2) लाङ्गली जीवकवारुणि a variant in B मुस्तायुक्तेन्द्रवारुणी, a variant in D मुस्तायुक्तेन्द्रवारुणी, a variant in M (3) D reads एतेषां निक्षिपेत्पिण्डे which is unintelligible (4) D has वज्र गोलं तु वेष्टयेत् M has वज्रगोलन्तु वेष्टयेत् (5) This śloka is not found in D. (6) B reads पेषयित्वा K reads रुन्धयित्वा M reads चान्धयित्वा (7) K reads मूर्ध्नि, which is incorrect M reads प्रतापयेत् (8) B reads प्रदीपेन M reads प्रकारेण (9) D reads erroneously गोलक (10) D reads वर्षमेक, which is an error of the scribe (11) D reads वर्ष (12) D reads यथा नागो which is partly incorrect. K and M read यथानागो (13) B reads वर्षैर्दशभिः K reads वर्षैर्दशभिः, which is partly incorrect (14) B has रुद्ररूपस्तु K has रुद्ररूपस्तु M has रुद्ररूपिस्तु None of them is correct (15) D reads गात्र स्वस्य तत् स्वेदात् K reads गात्र स्वस्य प्रस्वेदात् (16) K reads घृष्टे लोहानि. M reads दृष्टेलोहस्तु.

वज्रभस्म तथा सूत[1] काञ्चनेन समन्वितम् ।
वक्षस्थ कुरुते यस्तु सोऽब्दात्[2] पलितवर्जित ॥ ५६ ॥
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्व च तार ताम्र च[3] हाटकम् ।
माक्षिक कान्ततीक्ष्ण च समभागानि कारयेत् ॥ ५७ ॥
अन्धमूषा[4]गत ध्मात खोटी भवति तत्क्षणात्[5] ।
त खोट[6] सूक्ष्मचूर्णन्तु द्रुतसूतेन[7] गोलकम् ॥ ५८ ॥
मृतवज्रस्य भागैक भागाश्चत्वारि[8] गोलकम् ।
मर्दयेत्तप्तखल्वेन[9] भस्मीभवति सूतक [10] ॥ ५९ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे समसकलिका[11]क्रमात् ।
गुञ्जामात्र तु तद्भस्म[12] मध्वाज्येन तु लेहयेत्[13] ॥ ६० ॥
सवत्सरप्रयोगेण[14] ह्ययुता यु[15]र्भवेन्नर ।

---

(1) D has तथा कान्त K has तथा कान्त (2) B and M have अब्दात् D has वत्से K has आयु (3) B reads तारे ताम्र च D reads तारताम्र च (4) B reads अन्ध्रमूषा D has an ncomplete charana अन्धमूषा K reads अधमूषा M reads अन्धमुषा (5) B reads खोट D wants next three charanas M has बोट भवति तत्क्षणात् wh ch seems to be ncorrect (6 M reads त बोट wh ch is incorrect (7) K reads द्रुतसूतेन (8) M read erroneously भाग चत्वारि (9) D reads मदयेत् सत्वतल्वेन wh ch is un ntell g ble (10) K reads सूतकं (11) M reads समन्नि खलिका wh ch is incorrect (12) Th s charana and the next two are not found in D K has an ncom plete charana—त तु तद्भस्म M reads तन्मध्व (13) K and M read लेपयत् (14) K reads प्रयोगेन wh ch s gram ncorrect M reads प्रयोगेणा (15) K has अनुनायु M has प्ययुत यु

बलीपलितनिर्मुक्तो महाबलपराक्रमः ॥ ६१ ॥
सहस्रपलमेकन्तु[1] पलैकं गन्धकस्य च[2] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात्[3] ॥ ६२ ॥
जीवेत् कल्पसहस्राणि यथानन्दो महाबलः ।
तस्य मूत्रपुरीषेण[4] लोहान्यष्टौ च[5] काञ्चनम् ॥ ६३ ॥
तं खोटं[6] रञ्जयेत् पश्चात् वज्राभ्रक[7]कपालिना ।
रञ्जयेत् सप्तवाराणि[8] भवेत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥ ६४ ॥
हेम्ना सह समावर्त्य[9] सारणात्रय[10]सारितम् ।
सहस्रांशेन तेनैव सर्वलोहानि वेधयेत्[11] ॥ ६५ ॥
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्वञ्च तारं ताम्रञ्च हाटकम्[12] ।
तीक्ष्णं च बद्धसूतं च[13] माक्षिकस्य[14] समन्वितम् ॥ ६६ ॥

---

(1) K has an incomplete charaṇa—सहस्रपलमेकन्तु M has सहस्रफल मेकन्तु, which is incorrect. (2) K reads तु (3) B reads खोटो बद्धो भवति तत्क्षणात् an incorrect reading in M (4) K reads मूत्रपुरीषाभ्यां (5) K reads अष्टौ काञ्चनि (6) K has तत् खोटं, which is incorrect. (7) M reads वज्राभ्रक. (8) This word is grammatically incorrect. (9) हेम्ना सहसमावर्त्यं, a variant in B D reads सम समावर्तौ, the latter word being incorrect. K reads हेम्ना सम. M reads erroneously समावर्त्त्या (10) B reads सारणत्रित, which is incorrect D reads सारितत्रय, which is not correct K reads त्रित, which is incorrect. (11) शतांशेन तु तेनैव तारारिष्टानि वेधयेत्, a variant in M (12) D and K read टङ्कम् (13) तीक्ष्णं च बद्धरसम्, a variant in D K reads erroneously तीक्ष्णं बद्धसूतं च (14) D and K have माक्षिकेन

अन्धमूषा[1]गतं ध्मातं खोटो[2] भवति तत्क्षणात् ।
हेम्ना सह समावर्त्य[3] सारणात्रयसारितम्[4] ॥ ६७ ॥
शताशेन तु तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत्[5] ।
जायते कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम्[6] ॥ ६८ ॥
बद्धसूतस्य[7] भागैकं भागैकं पन्नगस्य च ।
हाटकस्य च[8] भागैकं भागैकं चाभ्रकान्तयोः ॥ ६९ ॥
एकीकृत्य तु तद्ग्रास्य[9] रसे जीर्णे[10] तु जारयेत् ।
शताशेन तु[11] तेनैव शुल्ववेधं[12] प्रदापयेत् ॥ ७० ॥
बद्धसूतस्य भागैकं भागैकं कुटिलस्य[13] च ।
अन्धमूषा[14]गतं ध्मातं खोटो[15]भवति तत्क्षणात्[16] ॥ ७१ ॥

---

(1) K has चन्धमूखा which is not correct (2) B reads खोट. M reads बोट (3) हेम्ना सहसमावत्य a variant in B K reads सम instead of सह (4) D reads सारणात्रयसारणम् K reads सारणा त्रिय which is incorrect M reads सारण त्रय which is also incorrect. (5) शतांशेनैव तैनेव शल्व वद्ध तु वेपयेत् a variant in D (6) D reads भूषितम् M reads भुवनम् which is incorrect (7) D has बद्ध तलस्य which is senseless (8) D and K read तु (9) All the texts read एकीकृत्वा which is grammatically incorrect. B reads तद्ग्रास्ये D reads तद्ग्रासि (10) D and K read रसजीर्णे (11) D reads शतांशेनैव (12) D reads शुल्व वद्ध (13) B reads कटिलस्य K reads कुटीलस्य Both seem to be incorrect (14) K reads मूख (15) B reads खाट M reads बोट (16) M reads तत्क्षणात् which is incorrect We do not find this chara a and the next three in D

तस्य खोटस्य भागैकं[1] भागैकं गन्धकस्य च[2] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं यावद्द्वावशेषितम्[3] ॥ ३२ ॥
अनेन क्रमयोगेन वङ्गं निर्वाप्य षड्गुणम्[4] ।
अनेन क्रमयोगेन वह्नेर्वापश्च षड्गुणम्[5] ॥ ३३ ॥
तद्रसं रञ्जयेत् पश्चात् तीक्ष्णशुल्वकपालिना[6] ।
रञ्जयेत् तत् प्रयत्नेन यावत् कुङ्कुमसन्निभम्[7] ॥ ३४ ॥
हेम्ना सह समावर्त्य[8] सारणानयसारितम्[9] ।
शतांशे[10] वेधयेत् शुल्वं दिव्यं हेम प्रजायते ॥ ३५ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि द्रवसंस्कारमुत्तमम्[11] ॥ ३६ ॥
रञ्जयेत्[12] शुद्धकनकं तीक्ष्णशुल्व[13]कपालिना ।

---

(1) तत्खोटभागमेकैकं, a variant in B तत्खोटभागमेकन्तु a variant in M (2) K reads erroneously गन्धकस्य च (3) यावत् द्वौ-शेषितं, an incorrect variant in M. (4) B reads षड्गुण D reads निर्वाप्य K reads षट्गुण M reads निर्वाप्य. (5) B reads षड्गुण D has वह्निना षड्गुण वङ्ग, which is senseless and void of metre K has षट्गुण. This hemistich is not found in M. (6) D has तीक्ष्णशुल्वकपालिकात्, which seems to be incorrect (7) K wants this hemistich M reads सन्निभ, which is incorrect. (8) हेम्ना सहसमावर्त्य, a variant in B हेम्ना सहसमावर्त्तं, a variant in D This charaṇa and the next are not found in K. (9) सारणं सारणसारित, a variant in D (10) K reads शतांश. (11) द्रवस्य संस्कारमुत्तमम्, a variant in D द्रवसंस्कारमुत्तमम् a variant in M (12) This hemistich is not found in D M reads रञ्जयेत् (13) K reads तीक्ष्ण शुल्व. M reads erroneously तीक्ष्णशुल्व

पक्वबीजस्य भागैकं भागैकं द्रुत[1]सूतकम् ।
मर्दयेन्मध्यमाम्लेन[2] गोलकं भवति क्षणात्[3] ॥ ७७ ॥
मृतवज्रस्य[4] भागैकं भागाश्चत्वारि गोलकम्[5] ।
मर्दयेत् तप्तखल्वेन[6] भस्मीभवति सूतकम्[7] ॥ ७८ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिका[8]क्रमात् ।
तद्भस्म तु पुनः पश्चात् मध्यमाम्लेन[9] मर्दयेत् ॥ ७९ ॥
पुटं दद्यात् प्रयत्नेन पञ्चाधिकशतत्रयम्[10] ।
तद्भस्म जायते दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम्[11] ॥ ८० ॥
तेनैव वेधयेत्तारं[12] सहस्रांशेन[13] काञ्चनम् ।

---

(1) B reads द्रुत, which is incorrect (2) मर्दयन्तप्तमाम्लेन, a variant in D, which seems to be partly incorrect (3) D has ततक्षणात्, which mars the metre M has गोलकं तत कारयेत्, which appears to be partly incorrect (4) D reads मृतजीवस्य M reads द्रुतसूतस्य भाग, which destroys the metre (5) B reads भागश्चत्वारि, which is incorrect. D has an absurd variant—भागश्च चत्वारि भागोर्कं गोलकम् M has an incomplete charana—चत्वारि गोलकम् All the texts read चत्वारि, which is gram inc. (6) M reads तप्तखल्वे च (7) B and D read मृतक (8) M reads त्रि खलिका, which is incorrect (9) M reads मध्यमाम्ले तु (10) All the texts read पञ्चाधिक, whereas पञ्चाधिक is more proper K reads मृतमृतक which is incorrect After मृतमृतक this text has a single charana—ईश्वराणी मद्यपुष्प which is found in no other texts (11) D has सिंदूरारुणसमप्रभम् which destroys the metre K has सिन्धुरारुणमिभ M has सिन्दूरसदृशप्रभम् which is grammatically incorrect (12) D reads वधयेत्तारं (13) M has सहस्रांश तु

मृतवज्रस्य भागैकं भागाः षोड़श सूतकम्[1] ॥ ८१ ॥
देवदाली-शंखपुष्पी रसेन मर्द्दितं[2] क्रमात् ।
मारयेद्[3]भूधरे यन्त्रे भस्मीभवति तत्क्षणात्[4] ॥ ८२ ॥
फूत्काराणां सहस्रेण[5] धाम्यमानो न[6] गच्छति ।
ईदृशं भस्मसूतं च देहे लोहे च योजयेत्[7] ॥ ८३ ॥
तद्भस्मपलमेकं तु[8] पलमेकं तु गन्धकम्[9] ।
अन्धमूषागतं[10] ध्मातं खोटो[11] भवति तत्क्षणात् ॥ ८४ ॥
तं खोटं[12] रञ्जयेत् पश्चात् कापालि[13]क्रमयोगतः ।
सारणात्रययोगेण[14] शुल्ववेधं[15] प्रदापयेत् ॥ ८५ ॥
भस्मसूतपलैकं च[16] पन्नैकं पन्नगस्य च[17] ।

---

(1) D reads मृतकम्, which is an error of the scribe (2) B and M read मर्दितं (3) *D and M read मर्दयेद्* (4) M reads erroneously तत्क्षणात् (5) K reads फूत्कारणां M reads फुत्काराणां सहस्राणि Both are incorrect. (6) D has धाम्यमानेन. K has धाम्यमानेन. M has धाम्यमानानि (7) देहे च योजये, an incomplete variant in K देहलोहे च वेधयेत्, a variant in M (8) M has तद्-भस्मपलमेकञ्च, which is partly incorrect. (9) K reads पलैकं गन्धकस्य च. (10) D reads अन्ध मूषागत, which is incorrect. K reads अन्ध-मूषागत, which is also incorrect. (11) D has खोटी. M has खोटो. (12) M reads तत् खोट (13) K reads कपाली M reads कपाली. (14) सारणाक्रमयोगेन, a variant in M (15) D has शुल्व वेध. K has शुल्वे वेध. (16) B reads तु. (17) B reads पन्नगस्य च D reads पन्नगस्य च K reads पन्नैकं च नागकं We have adopted the reading in M, since we see afterwards the term नागेन्द्र in all the texts

पुटेन जायते भस्म[1] सिन्दूरारुणसन्निभम्[2] ॥ ८६ ॥
तद्भस्म तु पुनः पश्चाद् गोपित्तेन तु मर्दयेत्[3] ।
ताम्रपात्रेण तत्[4] कृत्वा मर्दयेल्लोहमुष्टिना ॥ ८७ ॥
मृद्वग्निना ततः पाच्यं यावद्भागेन[5] मेलनम् ॥ ८८ ॥
तद्भस्मभागमेकं तु[6] भागैकं हेमगोलकम् ।
एकीकृत्याथ[7] संमर्द्य क्रामणेन[8] सहैकतः ॥ ८९ ॥
तारारिष्टं तु तेनैव[9] सहस्रांशेन काञ्चनम्[10] ।
अनेन क्रमयोगेण वङ्गभस्म प्रजायते ॥ ९० ॥
सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत्[11] ।
तच्छुल्वं जायते तारं शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ९१ ॥
श्वेताभ्रकस्य सत्त्वं च[12] कान्ताकान्तं[13] तथायसम् ।

---

(1) This charaṇa and the next are put in M after the next śloka (2) D reads सिन्दूरारुणसमप्रभम्, which destroys the metre. K read सिंदूर M reads सिन्दूरारुणसमम्. (3) This hemistich is placed in M after the next śloka (4) B, K and M read त, which seems to be incorrect. (5) D reads erroneously यावद्भागेन (6) D has an incomplete charaṇa—तद्भागमेकं तु (7) All the texts read एकीकृत्वा, which is grammatically incorrect. (8) M read क्रमणेन (9) D has an incomplete charaṇa—तारिष्टं तु तेनैव K has तारारीष्ट तु तेनैव (10) This charaṇa and the next are not found in K. (11) शुल्व वेध प्रजायते, a variant in D. K reads शुल्वे वेध (12) D has श्वेताभ्रकस्याभं चाक, which seems to be incorrect. This charaṇa and the next are not found in K. (13) D reads कान्त कान्तं, which appears to be incorrect. M reads कान्तिकान्तं

वङ्गं तारं तथा श्वेतं[1] चैकान्तञ्च कदम्बकम् ॥ ९२ ॥
अन्धमूषागतं[2] ध्मातं खोटं[3] कुन्देन्दुसन्निभम् ।
तं खोटं[4] सूक्ष्मचूर्णं तु द्रुतसूतेन[5] गोलकम् ॥ ९३ ॥
मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्चत्वारि[6] गोलकम् ।
मर्द्दयेत्तप्तखल्वेन[7] भस्मीभवति सूतकः[8] ॥ ९४ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिका[9]क्रमात् ।
ततश्च जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ९५ ॥
तद्भस्म पलमेकं तु[10] पलमेकं तु गन्धकम् ।
अन्धमूषागतं[11] ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात्[12] ॥ ९६ ॥
तारेण च समावर्त्य[13] सारणात्रयसारितम्[14] ।

---

(1) वङ्गं तारेणवा श्वेत, a variant in D K and M read श्वेत (2) K reads अन्धमूषागत. (3) B and K read खोट. M reads घोट Both the readings are incorrect. (4) K reads खोट M reads घोट (5) B reads द्रुत instead of द्रुत D has भूतेन च, which is unintelligible K reads भतसूतेन (6) B and D read भागचत्वारि. M reads भागचत्वारि. None is correct (7) D reads तप्तखल्वे न K reads तप्तखल्वेन. (8) D reads सूतकम् M reads गोलकम् (9) M reads सप्तमि कलिका (10) M reads पलमेकम्, which is incorrect. (11) K reads अन्धमूषागतं, which is not correct (12) घोटं भवति सर्वम्, a variant in B घोटो भवति तत्क्षणम् a variant in D घोट भवति तत्क्षणम्, a variant in M After the 96th śloka we find the following hemistich in K only—[illegible] (13) D has [illegible] (14) D has [illegible] which seems to be incorrect.

सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत् ॥ ९७ ॥
तीक्ष्णसूतपलान्यष्टौ[1] द्रुतसूतपलाष्टकम्[2] ।
मर्द्दयेत्तप्तखल्वेन कुष्ठकली[3]रसेन च[4] ॥ ९८ ॥
तत्क्षणाज्जायते पिण्ड[5] तीक्ष्णेन सह गोलकम् ।
मर्द्दयेत्तप्तखल्वेन भस्मीभवति तत्क्षणात्[6] ॥ ९९ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसकलिकाक्रमात्[7] ।
षोडशांशेन तेनैव[8] वङ्गवेधं[9] प्रदापयेत् ॥ १०० ॥
तद्भस्मपलमेकन्तु पलैकं गन्धकस्य च ।
अन्धमूषागतं[10] ध्मातं खोटी भवति तत्क्षणात्[11] ॥ १०१ ॥
तस्य खोटस्य[12] भागं च तीक्ष्णचूर्णं च तत्समम्[13] ।
द्वौ भागौ द्रुतसूतस्य[14] सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत् ॥ १०२ ॥

---

(1) This charana and the next fifteen are not found in D (2) पलाष्टौ द्रुतसूतक a variant in B K has an incomplete charana—द्रुत सूतक (3) B reads टङ्कुङ्गी K reads कुष्टकुलि M reads कुष्टघोली (4) M reads तु (5) K reads पिण्डौ (6) M reads erroneously तत्क्षणात् (7) सप्ति खलिकाक्रमात् a variant in M wherein the middle term is incorrect (8) This charana and the next five are not found in B (9) K reads वङ्ग वेध M reads वङ्कवेध (10) K reads च धमूखागत which is not correct. (11) M reads घोट भवति तत्क्षणात् which is incorrect. After this charana we find in K the following hemistich—मारयेद्भूधरे यन्त्र सप्तसकलिकाक्रमात् (12) D reads खोट च M reads घोटस्य (13) तीक्ष्णचर्णं तु सम a variant in D तीक्ष्ण तु तत्सम a variant in K. Both are incomplete M reads सत्सम which is incorrect (14) Both D and K read सतसमस्य

तप्तखल्ले तु संमर्द्य[1] गोलको भवति चणात्[2] ।
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसंकलिकाक्रमात्[3] ॥ १०३ ॥
तत् सर्व्वं जायते भस्म[4] शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ।
तद्भस्म कारयेत् खोटं[5] तीक्ष्णेन दन्तितं सह ॥ १०४ ॥
अनेन क्रमयोगेण सप्तसंकलिकाक्रमात्[6] ।
तद्भस्म[7] जारयेत् पश्चात् सारणात्रयसारितम्[8] ॥ १०५ ॥
लक्षांशेन तु तेनैव[9] वङ्गवेधं[10] प्रदापयेत् ।
भस्मसूतपलैकं तु[11] शुद्धं वङ्गं प्रलेपयेत्[12] ॥ १०६ ॥
मर्द्दयेदायसे पात्रे वङ्गन्तु म्रियते[13] चणात् ।
द्विपलं मृतवङ्गस्य तारचूर्ण[14]पलद्वयम् ॥ १०७ ॥
द्विपलं[15] गन्धकं दद्यात् पलैकं[16] टङ्कणस्य च ।

---

(1) D has तप्तखल्ले समर्द्य, which is incomplete (2) गोलको भवति तत्क्षणात्, a variant in D, which destroys the metre (3) M reads सप्तत्रि खलिकाक्रमात् which is partly incorrect. (4) This śloka and the next are not found in D (5) K reads बोट. M reads बोट (6) M reads त्रि खलिका, which is incorrect. (7) M reads स बोट (8) M reads सारणात्रयसारणात् (9) Both D and K read लक्षांशेन तेनैव. (10) K reads बङ्गे वेधं M reads वङ्गवेध. (11) भस्मसूत पलैक तु, a variant in D M reads erroneously भस्मसूत. (12) D reads प्रदापयेत् M reads प्रलमम, which seems to be incorrect (13) D reads म्रयते K reads म्रीयते M reads म्रयते All are grammatically incorrect. (14) B reads तारचूर्ण D reads गडचूर्ण K reads तारचूर्णं (15) M reads सपल. (16) M reads त्रिपल

अन्धमूषागतं ध्मातं खोटी भवति तत्क्षणात्[2] ॥ १०८ ॥
पलैकं खोटचूर्णस्य[3] पलैकं द्रुतसूतकम्[4] ।
मर्द्दयेन्मातुलुङ्गाम्ले [5] गोलको भवति क्षणात्[6] ॥ १०९ ॥
षोडशांशेन तेनैव शुल्ववेधं[7] प्रदापयेत् ।
वङ्गस्थाने दद्देवाग[8] तारस्थाने तु[9] काञ्चनम् ॥ ११० ॥
पूर्व्ववत् क्रमयोगेण[10] रस खोटन्तु[11] कारयेत् ।
त खोट सूक्ष्मचूर्णं तु द्रुतसूतेन[12] गोलकम् ॥ १११ ॥
षोडशांशेन तेनैव ताराविष्ट तु वेधयेत् ॥ ११२ ॥
मृतवङ्गपलैकं तु पलैकं सूतकस्य च[13] ।
सत्वचूर्णपलैक तु त्रयमेकत्र मेलयेत्[14] ॥ ११३ ॥
मर्द्दयेन्मातुलुङ्गाम्ले गोलको भवति क्षणात्[15] ॥ ११४ ॥
मृतवज्रस्य भागैकं भागाश्चत्वारि[16] गोलकम् ।

(1) K reads अधमूषागत which is incorrect (2) खोटी भवति तत्क्षणात् a variant in M (3) M has खोटचूर्णस्य (4) B reads द्रुतसूतकं D and K read मृतसूतकम् (5) M reads erroneously मातुलुङ्गाम्ल (6) खोटी भवति तत्क्षणात् a variant in M (7) D has शुल्व वेध K has शुल्व वेध (8) D has दद्देवाग M has वङ्गस्थानि (9) D has कृ which is an error of the scribe (10) Both D and M read पूर्वकर्मप्रयोगेन (11) D reads रसखोट M reads रसखोटन् (12) Both D and K have मृतसूतेन (13) D reads पलैकं सूतगोलकं K has पलैक कुदिदुसंनिभ which seems to be absurd (14) This hemistich and the next twelve are not found in D M reads योजयेत् (15) M has गोधी भवति तत्क्षणात् wherein the last term is incorrect (16) M reads भागचत्वारि.

एकत्र मर्द्दयेत् खल्ले[1] औषधी[2]द्रवसंयुतम् ॥ ११५ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां सप्तकेन तु ।
तत् सर्व्वं जायते भस्म वज्रस्यैव[3] प्रभावतः ॥ ११६ ॥[4]
सामुद्रं त्रिफलं[5] देवि भक्षमध्ये[6] प्रदापयेत् ।
एकीकृत्याथ[7] संमर्द्य वज्रीक्षीरे[8] दिनत्रयम् ॥ ११७ ॥
विश्वामित्रकपालस्थं पुटं दद्यात्तु भूधरे ।
तत् सर्व्वं जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम्[9] ॥ ११८ ॥
तेनैव यवमात्रेण वङ्गं स्तम्भयति[10] क्षणात् ।

---

(1) M reads भद्रे (2) M teads जधौ, which is incorrect (3) M has वज्रसेव, which is incorrect (4) After this we find the following ślokas in K only—

> भक्षसूतपलैक च नागभस्मपलद्वय ।
> सत्वचूर्ण पलैक तु यवमेकन कारयेत् ।
> मर्द्दयन्मातुलुङ्गस्य गोलको भवति क्षणात् ।
> मृतवङ्गस्य भागैक भागाश्चत्वारि गोलक ।
> एकत्र मर्द्दयेत् खल्ले औषधीद्रवसयुत ।
> मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां सप्तकेन तु ।
> तत् सर्वं जायते भस्म वज्रस्यैव प्रभावत ।

(5) B reads सामुद्र, which appears to be incorrect K reads त्रिफला (6) M reads भक्षमध्ये, which is incorrect. (7) K has एकीकृत्याय, M has एकीकृत्वा तु, Both are grammatically incorrect. (8) M reads वज्रीचौर, which is incorrect. (9) K has an incomplete charana—कुन्देन्दुसन्निभ. (10) कम्पन करोति is the reading in K which seems to be incorrect M reads वङ्ग instead of वङ्ग

वङ्ग तार[1] तथा सत्त्व समसूतेन गोलकम् ॥ ११९ ॥
अनेन क्रमयोगेण मारयेच्च पृथक् पृथक्[2] ।
तत् सर्व्वं जायते भस्म वज्रस्यैव[3] प्रभावत ॥ १२० ॥
भस्मसूतपलैक च[4] वङ्ग[5]भस्मपलद्वयम् ।
द्वे पले[6] मृततारस्य सत्त्वभस्मपलद्वयम्[7] ॥ १२१ ॥
शङ्खचूर्णपल पञ्च[8] सामुद्रस्य पलाष्टकम् ।
टङ्कणस्य पलान्यष्टौ[9] सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत् ॥ १२२ ॥
वज्रीक्षीरेण सपेष्य पुट तद्यावतुर्दश[10] ।
एष सिद्धरस [11] साक्षात् दुर्लभस्त्रिदशैरपि[12] ॥ १२३ ॥
वङ्ग तु द्रावयेत् पश्चात्[13] भाण्डे चैव तु मृन्मये[14] ।
सिद्ध भस्म भवेल्लोह[15]शलाकेन च चालयेत्[16] ॥ १२४ ॥

---

(1) M reads वङ्गतार (2) M reads erroneously प्रथक प्रथक
(3) D reads चन्द्रस्यैव K reads केंद्रस्यैव (4) D has भस्मसूत पलैकञ्च
(5) K wants this charana M reads वङ्ग. (6) K reads द्विपल
(7) This hemistich is not found in D. (8) शङ्खचूर्णपलैकञ्च a variant in M (9) B reads पलाष्ट (10) पुटा मृत्वा चतुर्दश, a variant in D पुट दत्वा चतुर्दश a variant in K पुट दद्यात्तथा दश a variant in M (11) B reads सिद्धरस (12) दुर्लभस्त्रिदशैरपि a variant in M (13) D has वङ्ग सुद्रावयित्वापि which is grammatically incorrect. M has an incomplete charana—वङ्गन्द्रावयेत् पश्चात् (14) यामोरे चैव तु मन्मये an incorrect reading in D M reads भाण्डेचैव तु मृन्मय, which is incorrect (15) सिद्धभस्म भवेल्लोह a reading in B and M सिद्ध भस्मायते लोह a reading in D. (16) M has शालकेन तु चालयेत्

धापयेच्च[1] प्रयत्नेन यावत् कठिनता व्रजेत्[2] ।
अन्धमूषागतं धातु[3] तारं भवति शोभनम् ॥ १२५ ॥
कदाचित् घुटिते तारे[4] पुनर्वङ्गं[5] प्रदापयेत् ।
घने दाहे कषे च्छेदे[6] तत्तारं शाश्वतं भवेत्[7] ॥ १२६ ॥
स्तम्भितं तत्तु गोलं च[8] षोडशांश[9]समन्वितम् ।
मृतवज्रस्य[10] भागैकमेकत्रैव तु[11] मर्दयेत् ॥ १२७ ॥
देवदाल्यां शङ्खपुष्प्यां तद्रसेन तु मर्दयेत् ।[12]
मारयेद्भूधरे यन्त्रे पुटानां सप्तकेन तु ॥ १२८ ॥
तद्भस्म तु[13] पुनः पश्चात्[14] दीपयन्त्रेण पाचयेत्[15] ॥ १२९ ॥
भस्मसूतपलैकं च[16] श्वेताभ्रकपलद्वयम् ।

---

(1) D reads धावयेत्तत् (2) M reads व्रजेत्, *which is incorrect.* (3) D has चध मूकागत तार which is incorrect K reads मूखा (4) D reads स्फुटते तार K reads स्फुटते तारे M reads यत् किंचित् घुटिते तारे. (5) D reads erroneously पुनर्वंर्ं (6) घनेदाहकच्छेदेन, a variant in D घने दाहकषेच्छदे, a variant in K तत दाहकषच्छेदेन a variant in M. All the texts seem to be incorrect (7) तार सारसत भवेत्, a variant in D M reads शोभनं instead of शाश्वतं (8) B reads एतु instead of तेतु K *reads erroneously* स्तमीत M *reads* चतुर्थोश्च, which has no clear sense (9) Both D and K read षोडशांशै (10) D has मृतवज्रस्य (11) D has एक चैव तु (12) This hemistich is not found in D and M (13) K reads तद्भस्मस्तु, *which is grammatically incorrect* (14) After this charaṇa we find the following two charaṇas in B and K—पुटं दद्याच्चतुर्दश । रसोऽयं परमाद्भुतः (15) B reads तापयेत् (16) D and K read तु

गन्धचूर्णपलैकं तु[1] पलैकं टङ्कणस्य च ।
एकीकृत्याथ[2] तत् सर्व्वं वज्रीचीरेण पेषयेत्[3] ॥ १३० ॥
आरण्योत्पलकै[4] पश्चात् पुटं दद्याच्चतुर्द्दश ।
रसोऽयं यवमात्रेण[5] वज्रं खादयति क्षणात्[6] ॥ १३१ ॥
कृष्णाभ्रकपलैकं तु[7] द्वे पले मृतसूतकम्[8] ।
गन्धकस्य पलश्चैकं[9] एकीकृत्याथ[10] मर्द्दयेत् ॥ १३२ ॥
मर्द्यमानं प्रयत्नेन गोलकं भवति क्षणात् ॥ १३३ ॥
मृतवज्रस्य भागैकं[11] चतुर्भागं च[12] गोलकम् ।
मर्द्दयेत् प्रहरैकं तु[13] भस्मीभवति सूतकं[14] ॥ १३४ ॥
आरण्यगोमयेनैव[15] पुटं दद्यात्तु[16] भूधरे ।
अनेन क्रमयोगेण सप्तखङ्खलिका[17] कुरु ॥ १३५ ॥

---

(1) D reads पलम तु which is not correct (2) K and M read एकीकृत्वाय which is incorrect (3) M reads पीषयेत् (4) D has आरण्योपलकै K has आरण्योत्पलकै (5) D reads पलमात्रेण (6) D reads खादयते K reads erroneously खम मर्द्दयेत् (7) D has कृष्णाभ्रक पलैक तु This charana and the next two are not found in K (8) B reads त्रिपले D reads त्रिपलैनैव मृतकम् M wants this charana and the next two (9) D reads पलैकं च (10) B has वज्री चीरेण (11) D reads भाग च (12) D reads चतुर्भागस्य M reads मृतवज्रस्य (13) B reads यामयुग्मं D reads प्रहरैक तु (14) D reads मृतकम् K has स , an incomplete charana (15) D reads अरण्येन च तैनैव M reads अरण्य instead of आरण्य (16) D reads दद्यात (17) B reads संकुलिका K reads त्रि खलिकं, which is incorrect

शताशेन तु[1] तेनैव नागवेधं[2] प्रदापयेत् ।
तं खोट[3] रञ्जयेत् पश्चात् शुल्वाभ्रककपालिना[4] ॥ १३६ ॥
पुनस्तं रञ्जयेत्[5] पश्चात् तीक्ष्णशुल्वकपालिना[6] ।
पुनस्तं रञ्जयेत् पश्चात् नागाभ्रककपालिना[7] ॥ १३७ ॥
हेम्ना सह समावर्त्य[8] सारणात्रयसारितम्[9] ।
सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं प्रदापयेत्[10] ॥ १३८ ॥
जायते कनकं दिव्यं देवाभरणमुत्तमम्[11] ॥ १३९ ॥
वज्रभस्म सुह्वीवीरे[12] पुटितं दशभिः पुटैः[13] ।
तत्तुल्य[14] मर्द्दयेत् सूतं देवदाल्या रसै. पुटेत्[15] ॥ १४० ॥

---

(1) D wants तु K reads च (2) Both D and K reads नाग वल (3) M reads खोट (4) गन्धाभ्रक कपालिक, a variant in D शुद्धाभ्रककपालिना, a variant in K After this cloka we find the following in D only—मृतवज्रस्य भागैक चतुर्भागस्य शीतकम् । मर्द्दयेत् प्रहरैकं तु भस्मीभवति सूतकम्, which seems to be the repitition of the 134th cloka. (5) D reads पुनस्तद्रञ्जयेत् (6) B reads तीक्ष्णशुल्वाभ्रकपालिना D reads कपालिनाम् (7) This hemistich is not found in D and K (8) D has समावृत्य, which is not proper (9) D has only सारणात्रय सारि, which is an error of the scribe (10) K reads शुल्वे वेध D reads प्रदापते, which is incorrect (11) B has भूषण D and M have भूषितम् (12) B reads वरीवीर M reads वहिवीरं (13) B and M read पुटेत् D reads शोधित in place of पुटित K reads दैवज्ञ which is incorrect (14) D has तत्तुल्य, which is a tautology (15) B reads हुत

तत्तुल्यञ्च पुटेत्तीक्ष्णं[1] त्रिफलाया रसेन तु[2] ।
तत्तुल्यं पुटयेन्नागं[3] महिमाराटरूपकैः[4] ॥ १४१ ॥
हेमवर्णप्रदं तद्धि[5] विशल्यायेन योजितम्[6] ।
चतुःपञ्चाशकेनेदं[7] शुद्धतारञ्च[8] रञ्जयेत् ॥ १४२ ॥
अष्टमांशेन तेनैव नागपत्राणि लेपयेत् ।
पुटयेन्मारयेन्नागं[9] सिन्दूरारुणसन्निभम्[10] ॥ १४३ ॥
तत्तुल्यं मारयेद्धेम[11] काञ्चनाररसे पुटेत्[12] ।
तत्तुल्यं मारयेच्छुल्वं गृहकन्या[13]रसेन च ॥ १४४ ॥
पश्चाद्दत्तेन[14] पुटयेद् यावत् सिन्दूरसन्निभम् ।
चन्द्रार्कं रञ्जयेत्तेन[15] शतांशेन तु वेधयेत्[16] ॥ १४५ ॥

---

(1) B has तत्तुल्यं मर्दयेत्तीक्ष्णं D has तत्कल्कं पुटयेत्तीक्ष्णं M has तत्तुल्यं पुटयेत्तीक्ष्णं (2) K reads च (3) D K and M read नागं which is incorrect (4) महिमान्यरूपकैः a variant in D महिमायाटरूपकैः a variant in K (5) हेमवर्णं प्रदत्तं तद् a variant in D हेमवर्णप्रदं सिद्धं a variant in D हेमवर्णं प्रदं सिद्धं a variant in K (6) D and K read योजयेत् (7) K reads erroneously चतुःषष्ट्यांशकेनेदं M reads चतुःषष्ट्यांशकेनैव (8) D reads शुद्धं तारञ्च (9) D reads पुटेन्मारयेन्नागं which is incomplete (10) सिन्दूरारुणसप्रभम् a variant in B सिन्दूरसदृशप्रभम् a variant in M (11) M reads मारयेद्धेमै which is incorrect (12) B has काञ्चनारस्य पुटेत् D has काञ्चनक्षीरसपुटे K has काञ्चनीक्षीरसंपुटे M has काञ्चनारसे पुटेत् (13) K and M read गृहकन्या which is not correct (14) K reads यावद्दत्वा M reads पश्चाद्दत्त्वा (15) चन्द्रार्कौ रञ्जयेत् तेन an incorrect variant in B (16) D reads योजयेत् M reads वार्तितम्

सबीजं बीजवर्ज वा[1] वज्रेण[2] सह सूतकम् ।
तद्भस्म मर्दयेत् पश्चात् स्वर्णपत्ररसेन तु[3] ॥ १४६ ॥
तेनैव वेधयेच्छुल्वं[4] शुल्वं तारे तु योजयेत्[5] ॥ १४७ ॥
वज्रेण द्वन्दयेद्देम[6] हेम्ना च द्वन्दयेद्रसम्[7] ।
रसेन द्वन्दयेद्देहं[8] स देहो ह्यजरामरः[9] ॥ १४८ ॥
कदलीकंदसौवीरं[10] कण्टकारीरसप्लुतम्[11] ।
भ्रामणं[12] सर्व्वधातूनां सर्व्वद्वन्द्वेषु[13] मेलनम् ॥ १४९ ॥
तिमिरस्य[14] तु पश्चार्द्धं मार्जारी[15]बीजसंयुतम् ।
एकीकृत्याथ संमर्द्य वज्रं तेनैव वेधयेत्[16] ॥ १५० ॥

---

(1) B reads बीजवज्र वा D reads विंशाश बीजवर्जेण K reads विंशांश बीजवज्र च (2) M reads वज्रेण (3) B reads स्वर्णपत्रं रसेन तु D reads स्वर्णपात्रे रसेन तु M reads पर्णपत्रे रसेन तु (4) M reads पश्चात् (5) तारे तार च योजयेत् a variant in D तावेतातु योजयेत्, a variant in K शुल्वं तारे नियोजयेत्, a variant in M (6) D reads वेधयेद्धेम K reads बधयेद्धेम (7) हेम्ना रस च वेधयेत् a variant in D K reads बधयेद्रस (8) D reads वेधयेद्देह K reads बधयेद्देह (9) मेदेहोत्यजनामकम्, an incorrect variant in D K reads स देहस्त्वजरामर M reads स देहोऽजरामरम् which is incorrect (10) B reads कदली. D reads शाकं च and K reads साक च instead of सौवीर. M reads दल instead of कद (11) कदल्यकाल्पुत, and कण्टक णितम् incomplete variants in D and M respectively (12) D reads भ्रमण K reads भ्रमणं M reads भ्रा (13) M reads सर्वद्वंद्वेष (14) M reads तिमिरस्य (15) B reads पेजारी M reads पोजारी. (16) B reads वेष्टयेत् D reads वर्ज in place of वज्रं

वज्रमूषागतं[1] ध्मातं हेमद्वन्द्वन्तु कारयेत्[2] ॥ १५१ ॥
कान्तपाषाणचूर्णं तु[3] भूलता रामठं मधु ।
गुञ्जा[4]टङ्कणकाचं च कर्कटास्थि स्नुहीपयः[5] ॥ १५२ ॥
एतत् सर्व्वं समं योज्यं[6] स्त्रीस्तन्येन च मर्द्दयेत् ।
भूषालेपगतं ध्मान्ते[7] वज्रमेलापकः सुखी[8] ॥ १५३ ॥
हठाग्नौ वज्रमूषायां[9] दृढवज्रा मिलन्ति च[10] ।
सुसूक्ष्मा रजका[11] भूत्वा ह्येकोभावं[12] व्रजन्ति ते ॥ १५४ ॥
काचटङ्कणयोगेन ध्मातः[13] शुद्धिमवाप्नुयात् ।
बहुभिश्चैव[14] मूषाभिस्तेजःपुञ्जो[15]ऽभिजायते ॥ १५५ ॥

---

(1) M reads वज्रीमूषागत (2) This hemistich is not found in D and K M has द्वन्द्वित तत्तु कारयेत् (3) M reads चूर्णेन (4) D has गन्ध, K has मध (5) B reads कर्कटास्थि K reads स्नुहिपय The portion commencing from the next sloka and ending in the last śloka of the 14th Patala is not found in M (6) तत् सर्वं च समायोज्य, a reading in D and K (7) B reads ध्मातो D reads मूषलेपगत K reads मूषालेपगत (8) वज्रकोसारक सुखम्, a variant in D वज्रकोमारक सुखा, a variant in K (9) K has हढाग्नौ B has वज्रमूषाभि. D has वज्रमूषायां (10) हठ वज्रे मिलित च, an incomplete variant in D हठ वज्र मिलति च, an incorrect variant in K (11) B and D read रचका, which seems to be incorrect (12) B reads ह्येकोभावे. K reads हेकिभाव, which is incorrect (13) The word ध्मात is not found in K (14) B reads बहभिश्चैव (15) B reads erroneously तेजपुञ्जो

मृतवज्रस्य भागैकं भागाः षोडश हाटकम्[1] ।
श्वेतकाचस्य चूर्णं तु भागान्[2] षोडश दापयेत् ॥ १५६ ॥
अन्धमूषागतं[3] ध्मातं वज्रबन्धं तु[4] कारयेत् ।
अनेन क्रमयोगेण सप्तवारांश्च[5] दापयेत् ।
मिलते तत्क्षणं वज्रं[6] हेम्ना तु सलिलं यथा ॥ १५७ ॥
चूर्णं नरकपालस्य[7] मृतवज्रे[8] तु दापयेत् ।
अन्धमूषागतं ध्मातं हेम्ना मिलति तत्क्षणात्[9] ॥ १५८ ॥
भृङ्गपत्रं नृकेशं च[10] मृतकान्तं सटङ्कणम्[11] ।
बालवत्सपुरीषं च स्त्रीस्तन्येन च[12] पेषयेत् ॥ १५९ ॥
मूषालेपं[13] ततः कृत्वा वज्रे हेम च[14] दापयेत् ।
अन्धमूषागतं[15] ध्मातं वज्रं मिलति नान्यथा ॥ १६० ॥

---

(1) D has an incomplete charana भागमेव हाटकम् (2) B has भाग D has भाग K has भागा. All the texts appear to be incorrect (3) Both D and K read अधमुषागत (4) B has वज्रबद्ध तु D has वज्रबद्ध तु (5) B reads सप्तवार तु (6) This charana and the next are not found in B D has मिलिते तत्क्षणाद्वज्रे, which is not grammatically correct (7) This charana and the next are not found in B K reads र चर्णे रत्नकपालस्य, which is senseless. (8) D reads मृत वज्र. (9) This charana and the next seven are repeated in D (10) D reads भगपत्र च केश च K reads भगपत्र, which has no sense (11) मृत कान्तस टङ्कण, a variant in B K reads मृत्र (12) K wants च, so the charana being incomplete (13) K reads मूषालेप (14) B and K read वज्रं हेम च (15) K reads च धमूषागत

वज्रमूषागतं[1] ध्मातं हेमद्वन्द्वन्तु कारयेत्[2] ॥ १५१ ॥
कान्तपाषाणचूर्णं तु[3] भूलता रामठं मधु ।
गुञ्जा[4]टङ्कणकाचं च कर्कटास्थि स्नुहीपयः[5] ॥ १५२ ॥
एतत् सर्व्वं समं योज्यं[6] स्त्रीस्तन्येन च मर्दयेत् ।
मूषालेपगतं प्रान्ते[7] वज्रमेलापकः सुखी[8] ॥ १५३ ॥
हठाग्नौ वज्रमूषायां[9] द्रुतवज्रा मिलन्ति च[10] ।
सुसूक्ष्मा रजका[11] भूत्वा ह्येकीभावं[12] व्रजन्ति ते ॥ १५४ ॥
काचटङ्कणयोगेन ध्मातः[13] शुद्धिमवाप्नुयात् ।
बहुभिर्येव[14] मूषाभिस्तेजःपुञ्जो[15]ऽभिजायते ॥ १५५ ॥

---

(1) M reads वज्रीमूषागत (2) This hemistich is not found in D and K M has हन्ति तत्तु कारयेत् (3) M reads चूर्णेन (4) D has गन्ध. K has मध (5) B reads कर्काटास्थि K reads स्नुहिपय The portion commencing from the next sloka and ending in the last sloka of the 14th Patala is not found in M (6) तत् सर्वं च समायोज्य, a reading in D and K (7) B reads प्राप्ते D reads मूषलेखगत K reads मूषालेपगत (8) वज्रकीमारक सुखम्, a variant in D वज्रकीमात्रक सुखा, a variant in K (9) K has हठाग्नौ B has वज्रमूषाभि. D has वज्रमूषायां (10) हठ वज्रे मिलि च, an incomplete variant in D हठ वज्र मिलति च, an incorrect variant in K (11) B and D read रवका, which seems to be incorrect (12) B reads स्रेकीभावे. K reads केकिभाव, which is incorrect (13) The word ध्मात is not found in K (14) B reads बहुभिरेव (15) B reads erroneously तेजपुञ्जो

मृतवज्रस्य भागैकं भागाः षोड़श हाटकम्[1]।
श्वेतकाचस्य चूर्णं तु भागान्[2] षोडश दापयेत्॥ १५६॥
अन्धमूषागतं[3] ध्मातं वज्रबन्धं तु[4] कारयेत्।
अनेन क्रमयोगेण सप्तवारांश्च[5] दापयेत्।
मिलते तत्क्षणं वज्रं[6] हेम्ना तु सलिलं यथा॥ १५७॥
चूर्णं नरकपालस्य[7] मृतवज्रं[8] तु दापयेत्।
अन्धमूषागतं ध्मातं हेम्ना मिलति तत्क्षणात्[9]॥ १५८॥
भृङ्गपत्रं नृकेशं च[10] मृतकान्तं सटङ्कणम्[11]।
बालवत्सपुरीषं च स्त्रीस्तन्येन च[12] पेषयेत्॥ १५९॥
मूषालेपं[13] ततः कृत्वा वज्रे हेम च[14] दापयेत्।
अन्धमूषागतं[15] ध्मातं वज्रं मिलति नान्यथा॥ १६०॥

(1) D has an incomplete charana भागषोश हाटकम् (2) B has भाग D has भाग. K has भागा. All the texts appear to be incorrect (3) Both D and K read अधमूषागत (4) B has वज्रबद्ध तु D has वज्रबद्ध तु (5) B reads सप्तवार तु (6) This charana and the next are not found in B D has मिलिते तत्क्षणाद्वज्रे, *which is* not grammatically correct (7) This charana and the next are not found in B K reads र चर्णे रक्तकपालस्य, *which is senseless.* (8) D reads मृत वज्र. (9) This charana and the next seven are repeated in D (10) D reads भगपत्र च केश च K reads भगपत्र, which has no sense (11) मृत कान्तस टङ्कण, a variant in B K reads मृतं (12) K wants च, so the charana being incomplete (13) K reads मूषालेप (14) B and K read वज्रं हेम च (15) K reads च धमूषागत.

कान्तं वज्रं[1] तथा गुञ्जा[2] गन्धकं च[3] चतुष्टयम् ।
स्तनक्षीरेण[4] पिष्टं तु मूषालेपं तु कारयेत् ॥ १६१ ॥
अन्धमूषागतं ध्मातं वज्रं मिलति तत्क्षणात् ॥ १६२ ॥
क्षीरेणोत्तरवारुण्या[5] मृतवज्रं तु भावयेत् ।
हेमपिष्टिकया मध्ये वज्रं तत्रैव निक्षिपेत् ॥ १६३ ॥
वेष्टयेद्भूर्जपत्रेण[6] वह्निवस्त्रेण वेष्टयेत् ।
धान्यमध्ये तु संस्थाप्यं पक्षमेकं निरन्तरम्[7] ॥ १६४ ॥
उद्धृतं तत् प्रयत्नेन वज्रबन्धं तु कारयेत् ।[8]
द्रुता वज्रास्तु[9] तेनैव मेलनीयास्तु पार्वति[10] ॥ १६५ ॥
द्रुतबन्धः स विज्ञेयः[11] शतसाहस्रवेधकः[12] ॥ १६६ ॥
रत्नानां तु तथा सर्वान्[13] वेधयित्वा यथाविधि[14] ।
शतसाहस्र[15]वेधी च देहसिद्धि[16]प्रदायकः ॥ १६७ ॥

---

(1) B reads कांतसुत K reads कांतं भूस (2) K reads गुर्ना (3) B reads गंधकस (4) D reads स्तनक्षीरेण (5) D reads क्षारेणोत्तरवारुण्या (6) K reads भूर्जपत्रेण (7) B reads erroneously निरन्तरि (8) The portion commencing from वेष्टयेद्भूर्जपत्रेण and ending in कारयेत् is not found in D (9) B has द्रुता वज्र स्तु तेन, an incomplete charana D has मतवज्रास्तु मृतेन K has द्रुतवज्रस्तु तेनैव (10) D reads पार्वती, which is incorrect (11) B reads द्रुतबंध. D reads मृतबंध स विज्ञेया, which is incorrect (12) B has शतसाहस्र वेधक D has सतसाहस्रैकवेधक (13) This charana and the next two are not found in B K has रत्नानां द्रुतय सर्वां. (14) D reads यथाविधि, which is incorrect (15) D reads सहस्र (16) B reads देहे सिद्धि D reads देहे सिद्धि, which is incorrect

मुसली[1] चित्रकं वन्ध्या-कर्कोटी कन्दपद्मिनी[2] ।
कञ्चुकी नीलसिन्दूरी[3] वासा[4] नागवला तथा ॥ १६८ ॥
कांस्यपात्रे[5] रसयेव रत्नानां द्रुतयस्तथा[6] ।
आतपे धारयित्वा तु[7] अन्धकर्पोनलस्तथा[8] ॥ १६९ ॥
ओषधीनां[9] रसं कृत्वा स्वच्छं[10] कृत्वा पुनः पुनः ।
याममात्रं च घर्मे तु[11] द्रुतिर्मिलति वै रसम्[12] ॥ १७० ॥
न तेषां क्रामणं शक्यं[13] वक्तुं वर्षशतैरपि[14] ॥ १७१ ॥
सैन्धवं निम्बपत्राणि वाकुची वेष्टिता[15] जले ।
द्रुताभ्रस्य रसेनैव[16] मेलनं परमं मतम्[17] ॥ १७२ ॥

---

(1) K reads मुसलि, which is incorrect. (2) D has पद्मनि, which is incorrect. (3) B has नीलसिंदूरा. K has नीलसिंधूरी. (4) D reads वांसा. K reads वसा. (5) K reads कांसपात्रे. (6) B has द्रुतयस्तथा, which seems to be the error of the scribe. • (7) B reads वै. D reads धारयित्वा तु. (8) अंधकैपामल तथा, a variant in B. अथ कुर्व्वाम्रसी यथा, a variant in D. Both the texts have no sense. Mysore Manuscript (My) reads अथ कर्षामल तथा, which is not clear. (9) B reads पद्मिनीनां (10) D reads स्वेदं. (11) याममात्रे विधर्मे च, a variant in B. याम पात्रे च धर्मे तु, a variant in D. (12) क्षिति मिलति वै रसं, a variant in D. द्रुतिर्मिलति चैव हि, a variant in K. (13) तेषां क्रमेणामलं, a variant in B. D has क्रमणं शक्यं. K has क्रामणा शक्यं. (14) B reads वज्रशतैरपि. K reads वर्षशतैरपि. (15) B and My have वाकुचिवेष्टिया. D has वाकुचीवेष्टिता. K has वाकुचि वेष्टिता. (16) B reads erroneously द्रुताभ्रस्य रसेवमे. D reads द्रुताभ्रस्य रसेनैव. (17) मेलनेन वचस्थलम्, a variant in D.

वज्रं द्वन्द्वनमीयानि[1] वज्रेण रसमारणम्[2] ।
सबीजं मारणं प्रोक्तं[3] खोटबन्धनमेव च[4] ॥ १७३ ॥
तत्समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि[5] ॥ १७४ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[6]
रसार्णवे रससंहितायां
वज्रबन्धो नाम[7]
चतुर्दशः पटलः ॥ १४ ॥

---

(1) वज्रद्वन्द्वनसीसानि, a variant in B वज्रद्वन्द्वनमीयानि, a variant in My D wants this charaṇa and the next (2) K has वज्रेण रस मारण (3) सबीजमारणं प्रोक्तं, a variant in B and My वज्ररस मारणं प्रोक्तं, a variant in D. (4) D has सबीज खोटबंधनम् My has खोटत्व बन्धमेव च (5) किमन्यच्छ्रोतुमर्हसि, a variant in K. (6) This portion is not found in B and My. D and K read श्रीभैरवसंवादे
(7) B has वज्रबंधयोगो नाम

पञ्चदश: पटल: ।

श्रीदेव्युवाच ।

महारसैरुपरसै[1]र्लोहैश्च परमेश्वर[2] ।
आज्ञापय समस्तं तु[3] रसराजस्य बन्धनम्[4] ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

[वीजानि कल्पितान्येवं रञ्जितानि परं शृणु ।
घनं माचीकचूर्णेन शुल्बचूर्णेन रञ्जितम् ॥
द्वन्द्वानं वाप्यसत्त्वेन रसराजस्य रञ्जनम् ।
आरक्तयष्टीभिर्मूत्रैर्बहुधा परिकीर्त्तितम् ॥
कुसुदीगन्धपाषाणे सह माचिकहिङ्गुलैः ।
वापित सेचितो रक्तगणसेहेर्मतो रस: ॥
रञ्जनं रसराजस्य][5]

(1) D has महारसै तूपरसै, which seems to be incorrect K has रूपरसै, which is an error of the scribe We do not find the first eight ślokas in the MS M (2) सोहैसत्वैश मिलन, a variant in B K reads परमैश्वर, which is inc. (3) D reads erroneously आज्ञापयासा-मस्त तु. My reads मत् (4) D reads रसराजबन्धनम्, which is incomplete as well as inc. K has द्रवति सलिल यथा, which is inconsistant. After this śloka we find in B only the following verse —

तस्यायौषधीवर्ग देव वक्तुमर्हसि शकर ।

(5) The portion within brackets is found only in K MS, and is almost a repitition of what is stated in the 8th Paṭala (vide ante p 133) As it appears to us an incongruous matter in the chapter of रसबन्धन, we have kept it separate from the texts of other MSS

वैक्रान्तस्य तु भागैकं[1] चाष्टभागन्तु[2] सूतकम् ।
कनकस्य तु समांशं द्विपदी[3]रसटङ्कणम् ॥ २ ॥
नष्टपिष्टं च शुष्कं च[4] ध्मातं[5] खोटो भवेत् प्रिये ।
सौवीरं टङ्कणं काचं दत्त्वा दत्त्वा तु[6] शोधयेत् ॥ ३ ॥
समहेम्नि[7] समावर्त्य सूतं[8] मूषागतं ततः[9] ।
समांशभक्षणं तं तु[10] शुद्धसूतेन[11] कारयेत् ॥ ४ ॥
वैक्रान्तं षोडशांशेन[12] पूर्व्वयोगेन धामयेत् ।
दशसंकलिकायोगात् वेधो दशगुणोत्तरः[13] ॥ ५ ॥
[सप्तसंकलिकायोगो वेधो दशगुणोत्तरः ।
वैक्रान्तो वज्रवत् ज्ञेयो नात्र कार्या विचारणा ॥ ५ ॥][14]
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि प्रयोग भुवि दुर्लभम् ॥ ६ ॥
वैक्रान्तसत्त्वं देवेशि पारदेन समन्वितम्[15] ।

(1) D reads न भागैक, which seems to be incorrect. K has onl[y] भागैक and wants वैक्रान्तस्य तु (2) B and My read चाष्टभाग तु (3) [...] reads दीपदी (4) नष्टपिष्टं च शुष्कं च, a variant in B and My नष्टपि[ष्टं] च तु पच, a variant in K (5) B and K read ध्मात (6) D has द[त्त्वा] दत्त्व च, which is not clear in sense K reads च in place of तु ([7]) K reads समे हेम्नी, wherein the last word is grammatically incorrec[t] (8) B and My read सूक (9) D has मूखागत यत, whic[h] appears to be incorrect K has also मूखागत (मूखा = मूषा) (1[0]) K reads समांशभक्षणं ततु (11) D and K read शुद्ध सूते[न] (12) वैकान्त षोडशाङ्गेन, a reading in D (13) B reads सर्वत्रधी भवेद्रस (14) The portion within brackets is found only in B (15) [...] reads समन्विन which is incorrect

जारितं समहेम्ना तु शिलाभाण्डे निधापयेत्[1] ॥ ७ ॥
मासमात्रोषितं[2] भूमौ समुद्धृत्य[3] प्रयत्नतः ।
एष देवि रसो दिव्यो देहद्रव्यकरो भवेत् ॥ ८ ॥
वैक्रान्तकास्तु ये[4] केचित् त्रिफलाया रसेन च ।
भूम्यामलकसारेण वसुभट्टरसेन च[5] ॥ ९ ॥
एकैकं देवि सप्ताहं[6] स्वेदिता मर्दितास्तथा[7] ।
सुभाता मूकमूषाया[8] स्फोटो भवति चाक्षयः[9] ॥ १० ॥
कान्तं रूप्यं सकनकं[10] पारदं चैव योजयेत् ।
शुल्वं तृतीयभागन्तु[11] स्रोतोऽञ्जन[12]समन्वितम् ।

---

(1) D, K and My read शिलाभाण्डेन दापयेत्, which has no clear sense (2) D reads erroneously मासमात्रोषित (3) D reads समाहृत्य. K reads समुद्धृत्य The former has no sense, and the latter is grammatically incorrect (4) वैक्रान्तकास्तु वै, a variant in D, which is incorrect (5) वसुभेदै रसायनै, a variant in D वसुभट्टरसेन वा, a variant in K (6) D reads सप्ताह K reads देवो Both are incorrect. (7) B has स्वेदितमर्दितास्तथा D and K have स्वेदितो मर्दितस्तथा We have adopted the reading of M, as there are वैक्रान्तका in the 9th śloka. (8) सुभातो मूकमूषायां, a variant in D सुभातो मूक मूषायां, a variant in K M reads सुभात (9) B reads चाक्षय. M reads चाद्रो भवति चाक्षया, which is incorrect (10) B reads कान्तं रूप्य च कनक K reads कान्तरूप्य सकनक M and My read कान्तरूप्यच कनक (11) D reads शुल्वतृतीयभाग तु (12) B and K read संताञ्जन

तत् भातं खोटतां याति[1] देहलोहकरं भवेत् ॥ ११ ॥
श्वेतवैक्रान्तचूर्णन्तु[2] हयमूत्रेण[3] मर्द्दयेत् ।
भार्दौ सुस्विन्नमादाय[4] पले पलशतं क्षिपेत् ॥ १२ ॥
तारस्य जायते भस्म विशुद्धस्फटिकाकृति[5] ।
तद्भस्म मेलयेत् सूते[6] समभागे[7] विचक्षणः ॥ १३ ॥
धारयेत् रजतं सूते[8] हयमूत्रेण मर्द्दयेत् ।
पुटयेदन्धमूषायां[9] क्रमेण[10] मृदुवह्निना ॥ १४ ॥
क्रामणेन समायुक्तं[11] मूषामध्ये[12] विचक्षणः ।
अहोरात्रं[13] त्रिरात्रं वा भवेदग्निसहो रसः[14] ॥ १५ ॥
स्पर्शनात् सर्व्वलोहानि[15] रजतञ्च[16] करिष्यति ।

---

(1) B has त भातं, which is incorrect D reads सुभातं K wants तु and reads only भातं M and My read त भातं which is inc (2) D reads erroneously वक्रै तु (3) D reads हयमारेण (4) This charana and the next seven are not found in D K has सुस्निग्धमादाय (5) B reads विशुद्ध स्फटिकाकृति K, M and My read विशुद्धस्फटिकाकृति, which is gram incorrect (6) M has मेलयत् सूत, which is in correct (7) B, M and My read समभाग (8) B wants सूत, which mars the metre K reads रजत सूत M reads रंजित सूत Both are incorrect (9) D and K read मूखायां instead of मूषायां (10) B reads क्रामने, which seems to be the error of the scribe (11) This hemistich is not found in D and M (12) B and K read मुखामध्ये (= मूषामध्ये) (13) M reads एकरात्र (14) D and K have भवेदग्निसहोदरे which has no clear sense (15) D has सर्व्वलोहानां This charana and the next six are not found in K (16) D reads रजतञ्च

भक्षितै[1] वक्ष्यमाणेन जरादारिद्र्यनाशनम् ॥ १६ ॥
रसस्य वक्ष्यते कर्म्म[2] जरादारिद्र्यनाशनम् ।
सप्तधा भावयेत्तस्य[3] व्याघ्रीकन्दाम्भसा रजः ॥ १७ ॥
पलं तस्य पलं हेम्नः पलं शुद्धरसस्य च[4] ।
शुद्धं भस्म भवेत् सर्व्वं[5] पुनर्हेमशतं[6] क्षिपेत् ।
तद्भस्म जायते क्षिप्रं[7] शुद्धहेमसमप्रभम् ॥ १८ ॥
तद्भस्म रसराजे तु पुनर्हेम्ना च मेलयेत्[8] ।
भवेदग्निसहो देवि[9] ततो रसवरो भवेत्[10] ॥ १९ ॥
स्पर्शवेधी भवेत् सूतः[11] कोटिवेधी महारसः ॥ २० ॥
रसकैकान्तसत्त्वं च[12] हेम्ना तु[13] सह मेलयेत् ।

(1) This hemistich is not found in D, M and My. (2) रसस्य च करेत् कर्म्म, a variant in D, which has no sense M reads काम instead of कर्म्म (3) D reads भावयेत् सत्व. (4) पल शुल्वस हस्य च, a variant in B, which seems to be incorrect. (5) M has शुद्धभस्म भवेत् सूत (6) D and K read हेमसम. M reads हेमशता, which is grammatically incorrect (7) B and K read सर्वं (8) D reads तु लेपयेत् M reads तु instead of च (9) K reads erroneously भवेदग्निसहो देवी (10) ततो रसवरानने, a variant in B ततो रसवरो भवेत्, a variant in D ततो रसवरो भवेत्, a variant in K. We have adopted the reading in M and My. (11) D reads स्पर्शवेधा, which is incorrect. K has an incomplete charana—स्पर्शवेत्सूत. (12) B and D read सत्वे च M and My read सुतत् (13) M reads च

समं तं जारयेत् सूतं[1] सारयित्वा समेन तु ।
सहस्रांशेन लोहानि वेधयेन्नात्र संशयः ॥ २१ ॥
कृष्णवैक्रान्तभागैकं शुद्धसूतपलाष्टकम्[2] ।
एकत्र मर्दयेत् खल्वे चूर्णं च भवति द्वयम्[3] ॥ २२ ॥
अस्य चूर्णस्य भागैकं[4] हेमभागसहस्रकम् ।
एकत्र मर्दयेत् तावत् यावद्भस्म तु जायते[5] ॥ २३ ॥
धमेत्तथान्धमूषाया[6] यावत् खोटो[7] भविष्यति ॥ २४ ॥
समांशभक्षणं[8] तस्य शुद्धसूतं तु कारयेत्[9] ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि स्पर्शमात्रेण पार्व्वति[10] ॥ २५ ॥
तच्चूर्णमभ्रकं[11] चैव रसेन सह मर्दयेत् ।
एकत्र मर्दयेत्तावद्यावद्भस्म प्रजायते[12] ॥ २६ ॥

---

(1) B has जायते सूते D has जारयेत् सूत K has जायते सूत M has तत्पश्च जारयेत् सूते (2) D has त च सूत पलाष्टक K has हेमभाग सहस्रक M has शुद्धसूतपलाष्टक (3) K wants this charana and the next four My reads भवम् (4) M reads भागैक which is incorrect (5) This hemistich and the next one are not found in D (6) धमेत चांधमूषायां, a variant in B तद्भस्मविद्यधमूषायां, a variant in M (7) B reads खोटी. M reads खोटी (8) B has समास भक्षण. M has समांसभक्षणं (9) M has पौटिकां कारयेत् बुध (10) B reads पिंचता K reads पार्वती, which is grammatically incorrect M and My read देमता (11) D reads तच्चूर्ण अभ्रक (12) B reads यावद्भस्म तु जायते, which is partly incorrect This hemistich and the next four are not found in D, M and My

भमेत्तद्धमूषाया[1] यावत् खोटो भविष्यति ।
समांशं भचण[2] तस्य पिष्टिका[3] कारयेद्बुध. ॥ २७ ॥
वेधयेत् सर्व्वलोहानि सर्शमात्रेण हेमता[4] ।
तच्चूर्णमभ्रकं चैव रसेन सह मर्द्दयेत् ॥ २८ ॥
स्वेदयेज्जारयेच्चैव[5] ततो वह्निसहो भवेत् ।
स रस [6] सारितश्चैव सर्व्वलोहानि विध्यति ॥ २९ ॥
पीतवर्णेऽपि[7] वैक्रान्ते रक्तकृष्णविधिर्मत.[8] ॥ ३० ॥
पीत[9]वैक्रान्तचूर्णं तु हेमचूर्णसमन्वितम्[10] ।
पीताभ्रकस्य चूर्णेन[11] मेलयित्वा महारस ।
स्वेदितो मर्द्दितश्चैव मासादग्निसहो रसः ॥ ३१ ॥
श्वेतं पीतं तथा कृष्णं रक्तवर्णं तथैव च[12] ।
एव चतुर्विधा वर्णा[13] वैक्रान्ते वरवर्णिनि ॥ ३२ ॥
वज्रस्थाने तु वैक्रान्तो[14] मेलनं परमं मतम् ।

---

(1) B reads भवेत्तद्धमूषायां (2) K reads भाययेत् (3) B reads पीठिका (4) B and K read हेमतां, which seems to be incorrect (5) M reads स्वेदयेज्जारयेच्चैव (6) D reads सारसा M reads सरित. Both the readings seem to be incorrect. (7) D reads सितवर्णेऽपि, which is incorrect, सितवर्ण being already mentioned in the 12th śloka. (8) B reads रक्तकृष्टविधिर्मत, which appears to be incorrect K reads रक्तकृष्णादिकर्मत (9) D reads पीत. (10) हेमचूर्ण-समम, a variant in B हेमचूर्ण समन्वित a variant in K (11) D and K have चूर्णे तु (12) This hemistich and the next three are not found in D, M and My (13) B reads चतुर्विधो वर्णो (14) B reads वज्रस्थानेषु वैक्रान्त, which seems to be incorrect

देहलोहकरो यश[1] पारदो लोहवत्[2] प्रिये ॥ ३३ ॥
नीलवर्णस्तु वैक्रान्तो[3] म्रियते[4] रससंयुतः ॥ ३४ ॥
कृष्णाभ्रकेण[5] सहितं मधुसर्पियुतं च यत् ।
भक्षयेन्मण्डलं देवि जीवेचन्द्रार्कतारकम् ॥ ३५ ॥
यस्य यस्य हि यो योगः तस्य तस्य प्रयोगतः ।
मेलयित्वा रसं गुञ्जा-मानं त्रिमधुसंयुतम् ॥ ३६ ॥
पथ्यं क्षीराज्यशाल्यन्नं[6] भोज्यमन्यच्च[7] वर्ज्जयेत् ॥ ३७ ॥
[एकान्ते मक्षिकामध्ये निर्वासं संस्थितो नरः ।
रसमृत्युञ्जयो मन्त्रः सदा जप्यो हृदन्तरे ॥
पशूनां विमुखस्तेन स्त्रीणां चैव न दर्शनम् ।
भस्मोद्धूलितसर्वाङ्गो मन्त्रध्यानपरायणः ।
वत्सरं क्रमते मर्त्त्यस्तस्य सिद्धिर्न संशयः ॥][8]
वैक्रान्तसत्त्वसंयुक्तं[9] शुद्धाभ्रे मर्दयेद्रसम्[10] ।

---

(1) K reads यस (2) K reads पारदे स्वयम् (3) After this charana we find the following hemistich in B only—

भग्निमध्ये यथा सिद्धे भचयत्वा महारसा ।

which we have rejected for its incongruousness (4) D reads म्रुयते M reads म्रयते Both are incorrect (5) This sloka and the next forty three (i e 35—78) are not found in B (6) D has खोट चाराज्यशाल्यन्न M has क्षीर चीराज्यशाल्य न My has खोट वैक्रान्तशाल्यन्नं (7) D reads भोज्यमन्यत् (8) The portion within brackets is found only in K MS (9) D reads वैक्रान्त सत्वसंयुक्त, which seems to be inc. K reads सत्वसंयुक्तो which is gram inc. (10) D and K have शुद्धाभ्रेन मर्दयेद्रसम् M has शुद्धाभ्रेन मर्दयेत् which appears to be inc.

तापयेत् कोष्ण[1]तापेन जलेन[2] परिपूरयेत् ॥ ३८ ॥
सत्त्व सूतञ्च समिश्र[3] धमेत् स्याद्रसबन्धनम्[4] ।
बद्ध रस[5] मुखे क्षिप्त्वा भूमिच्छिद्राणि पश्यति[6] ॥ ३९ ॥
निष्कमेक च वैक्रान्तम्[7] अम्लसूत्रेण मर्दयेत् ।
दिनमेकमिद देवि मर्दयित्वा मृतो भवेत् ॥ ४० ॥
चतुर्दिनमिद कृत्वा सम सूत समानयेत्[8] ।
मर्दन स्वेदन चैव पूर्ववच्छुद्धमानस[9] ॥ ४१ ॥
सप्तचन्द्रनमेकैक[10] सप्ताष्टमपल[11] भवेत् ।
मर्दयेन्मातुलुङ्गाम्ले[12] चतु पुष्टिपुट ददेत् ।
उदयारुणसकाश, सर्व्वलोहानि वेधयेत् ॥ ४२ ॥
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्व च रस हेमसम भवेत् ।

---

(1) सतापयेत्व च a variant in D My has क्षप (2) K reads जलेना. M reads मलेन (3) D reads साच सूत च समिश्र K reads सत्व सूत च समिश्र M reads सत्वसूतञ्च सम्मिश्र which is inc. (4) धमेत्स रसबन्धनम् a variant in D धामयेत् रसबन्धनम् a variant in M (5) D reads बन्ध रस which is incorrect K reads बद्धरस (6) D reads पश्यति which is incorrect K reads भूमीच्छिद्राणि which is also incorrect (7) M reads निष्कमेकान्तु सक्रान्त which is an error of the scribe (8) D reads सम मर्दयेत् M reads समभयेत् (9) जायते शुद्धमानस, a variant in D (10) K reads सप्त चन्द्रमेकैक (11) D and K read सप्ताष्टमपर्न M reads सप्तमाष्टपल My reads सप्तमाष्टफल (12) K reads नियाम्ले M reads सुद्राम्ल This charana and the next five are not found in D

निक्षिप्य वज्रमूषायां[1] धमित्वा खोटतां नयेत्[2] ॥ ४३ ॥
बद्धं रसं मुखे[3] क्षिप्त्वा ह्यजरामरतां व्रजेत् ॥ ४४ ॥
तेनैव भस्म संमिश्रं कृष्णाभ्रकसमं[4] भवेत् ।
शल्याविशल्या[5]मूलस्य वारिणा मर्दयेद्दिनम् ॥ ४५ ॥
भ्रमरायन्त्र[6]मध्यस्थं पुटं सप्तदिनं भवेत्[7] ।
तच्छुद्धं भस्म सेव्यं स्यात्[8] गुञ्जामानं तु मण्डलम्[9] ॥ ४६ ॥
एकाद्यं पञ्चमं मध्यं[10] पुनरेकं प्रशस्यते[11] ।
पूर्ववद्बन्धनाद्देवि[12] कोटिवेधी महारसः ॥ ४७ ॥

॥ इति वैक्रान्तबन्धः ॥

रक्तवर्णमयस्कान्तं[13] लाक्षारससमप्रभम् ।
भिन्नं खोरला[14]संकाशं तच्चूर्णं सूतसंयुतम् ।

---

(1) D and K read वज्रमुद्रायां. M reads सर्वमूषायां (2) M reads व्रजेत्. M reads बीटतां. (3) D reads बद्धरस मुखे M reads बद्ध रसमुखे. (4) D reads कृष्णाभ्रकसमं, which has no clear sense (5) D has शाल्याविशाल्या M and My have शल्यानि शल्य, which is inc. (6) K reads भ्रमरीयन्त्र No mention is made of this apparatus (यन्त्र) in the रसरत्नसमुच्चय (7) D reads वदेत्. (8) न शुद्धभस्मस्य स्यात् a variant in D. तच्छुद्धभस्म सेव्य च, a variant in K (9) जीवेत् कल्पायुतं नर, a variant in K. (10) D reads एकाद्यापर्यन्त मद्दि, which is unintelligible. My reads मद्दे (11) This hemistich is not found in K. (12) K reads पूर्ववद्बन्धनाद्देवि, which seems to be inc. (13) D has रक्तवर्णं भवेत् कान्तं. M has रक्तवर्णमयं कान्तं (14) D and K read भिन्नखोरल M reads भिन्नखेटक.

मर्द्दयेच्छागरक्तेन ध्मातं खोटो[1] भवेत् प्रिये ॥ ४८ ॥
स सूतः शतवेधी तु[2] सर्व्वव्याधिहरो भवेत्[3] ।
गुटिकां धारयेद्वक्त्रे जीवेद्वर्षसहस्रकम् ॥ ४९ ॥
पीतवर्णमयस्कान्तं भिन्नं[4] हेमसमप्रभम् ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि स्पर्शमात्रेण सुन्दरि[5] ॥ ५० ॥

इति कान्तबन्धः ॥

लाङ्गली करवीरञ्च[6] चित्रकं गिरिकर्णिका[7] ।
क्षौरस्तन्यं[8] टङ्कसौवीरं मूषालेपन्तु[9] कारयेत् ॥ ५१ ॥
चपलाद्विगुणं सूतं[10] सूताद्विगुणकाञ्चनम्[11] ।
नष्टपिष्टं तु तत् कुर्य्यात् अन्धमूषागतं[12] धमेत् ॥ ५२ ॥
तत्र स्थितो रसेन्द्रोऽयं[13] खोटो भवति शोभनः[14] ।

---

(1) D and K read ध्मात, which is not correct M reads ध्मात वं हो. (2) D has an incomplete charana— समूत शतवे तु (3) D reads शतव्याधिहरो भवेत्. K wants this charana and the next four ones (4) D and My read भिन्न, which seems to be incorrect (5) द्राव येत् स्पर्शमात्रेण सर्वलोहानि सुन्दरि, a variant in M (6) D reads कानकवीरा (7) K reads गिरिकर्णिक (8) K reads क्षौरस्तन्य (9) Both D and K read मूषालेप तु, which is not correct. (10) चपलाद्विगुण सूत is the variant in D, M and My, which is inc चपलाद्वि गुण स तु is the variant in K, which is also incorrect. (11) M and My read erroneously सूताद्विगुणकांचनम् (12) Both D and K read अन्धमूखागत, which is incorrect. (13) K reads रसेयद्रा, which is absurd. (14) D reads शोभने खोटो भवति शोभन, an in correct variant in M

शताश[1] वेधयेन्नाग गुञ्जावर्णस्तु जायते[2] ॥ ५३ ॥
तेन नागशतांशेन शुल्वं रक्तनिभं भवेत् ।
तेन शुल्वशतांशेन[3] तारं विध्यति काञ्चनम् ॥ ५४ ॥
चपलस्य तु षड्भागा[4] तारभागास्तु सप्त च[5] ।
अष्टौ कनकभागास्तु[6] नव भागा रसस्य तु[7] ॥ ५५ ॥
त्रिंशद्भागा मिलित्वा तु भवन्ति सुरवन्दिते ॥ ५६ ॥
चित्रकं करवीरं च लाङ्गली गृध्रविट् तथा[8] ।
मर्दितं मातुलुङ्गाम्ले[9] मूषालेपन्तु[10] कारयेत् ॥ ५७ ॥
अन्धयित्वा धमेद्देवि[11] खोटी भवति शोभन.[12] ।
तेन खोटशतांशेन[13] विद्धो नागोऽरुणो भवेत् ॥ ५८ ॥
तेन नागेन विद्धं तु[14] शुल्वं गुञ्जानिभं[15] भवेत् ।
तेन शुल्वेन तारं तु विद्धं[16] भवति काञ्चनम् ॥ ५९ ॥

---

(1) D reads शतांशेन K reads शतांशे (2) D has गुञ्जावस्तु तु which is inc My has जायते (3) M reads भागशतांशेन which seems to be inc (4) K reads षड्भाग M reads षड्भाग which is inc (5) सप्त च तारभागका a variant in D K and M read तारभागम् which is inc. My reads तारा भागस्तु which is also inc (6) Both D and M have कनकभागन्तु which is inc (7) M reads च (8) लाङ्गली गिरिकर्णिका a variant in D (9) मातुलिङ्गाम्ले is the reading in K (10) K reads मूषालपं तु (मूषा=मूषा) (11) My has माययित्वा M has भवेद् वि (12) Both D and M read शोभने M reads खोटी (13) M reads खोटशतांशेन We do not find 66 (58—124) ślokas in D (14) M has तत् instead of तु My has विद्ध तु (15) M and My read गुञ्जाभ (16) M reads विद्ध, which is inc

हेमाभ चपल[1] देवि पादार्द्धेन[2] तु संयुतम् ।
पादेन[3] कनक दत्त्वा कुनट्या मर्द्दयेत् क्षणम् ॥ ६० ॥
लाङ्गली चित्रकञ्चैव स्त्रीस्तन्य करवीरकम्[4] ।
गृध्रविष्ठा तथा[5] सर्व्वं मूषालेपं[6] तु कारयेत् ॥ ६१ ॥
तन्मध्ये तु स्थित धात खोटो भवति शोभन[7] ।
पूर्व्वोक्त वेधयेदेत[8] निर्वीज कनक भवेत् ॥ ६२ ॥
[सुतप्ते लोहपात्रे च क्षिपेच्च पलमूर्णकम् ।
सबीज पारदं कृत्वा चपलस्य तु वापयेत् ।
लाक्षाभो बध्यते सूतो गजेनेव महागज ॥][9]

॥ इति चपलबन्ध. ॥

शुद्धसूतपलैका तु[10] पलैक गन्धकस्य च[11] ।
एकीकृत्याथ समर्द्द्य धुत्तूरस्य रसेन च[12] ॥
भावयेच्चक्रयोगेन[13] भस्मीभवति सूतकम्[14] ॥ ६३ ॥

---

(1) हेमाभचपल is the reading in M (2) M reads पादोर्घेन which is inc. (3) M and My read पारदे (4) कन्वीरकम् is the reading in M (5) M has गृध्रविष्टया which is inc My reads तत (6) K reads सुखालय which is inc (7) खोटो भवति शोभन, a variant in M After this My has the following hemistich—तेन खोटप्रतापेन विद्धो भागोऽस्यो भवेत् । (8) K reads वेधयद्दत्त, which is inc (9) The portion with n brackets is found only in M and My (10) K reads बद्ध in place of शुद्ध M reads च instead of तु (11) K reads तु (12) धत्तूररसकेन तु a variant in K (13) M and My read भावयेत्क्रयोगेन (14) भस्म भवति सूतक is the variant in M

अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति शोभनः ।
सूतं हेम च[1] नागं च चन्द्राकौं[2] चापि वेधयेत् ॥ ६४ ॥
पलैकं शुद्धसूतस्य कर्षैकं गन्धकस्य च[3] ।
मर्द्दयेत् स्निग्धखल्ले तु[4] देवदालीरसप्लुतम्[5] ।
मर्द्दयेत्तु कराङ्गुल्या[6] गन्धपिष्टिस्तु[7] जायते ॥ ६५ ॥
जम्बीरार्द्ररसेनैव[8] दिनमेकन्तु मर्द्दयेत् ।
पलाशमूलक्वाथेन मर्द्दयेत् त्रिदिनं ततः[9] ॥ ६६ ॥
पञ्चद्रावकसंयुक्तां वटिकां कारयेत् शुभाम्[10] ।
पलाशमूलकल्केन वटिका तां प्रलेपयेत्[11] ॥ ६७ ॥
धमेत् खोटो भवेच्छेतः[12] काचटङ्कणयोगतः ।
शोधयेत् तत् प्रयत्नेन यावन्निर्मलतां व्रजेत्[13] ॥ ६८ ॥
तत्खोटं रञ्जयेद्देवि[14] त्रिगुणं पन्नगं ततः ।
शतशो रञ्जयेत् पश्चात् शुद्धाभ्रक[15]कपालिना[16] ॥ ६९ ॥

---

(1) K reads हेम च, which is unusual M reads सितहेम च. (2) M and My read चन्द्रार्के (3) K has an incomplete charana कस्य च (4) स्निग्धखल्वेन is the reading in K and My (5) M has देवदालीरसैश्चर. (6) चाङ्गुष्टेनापि सम्यक् an incomplete variant in M (7) M reads गन्धपिष्टन्तु. (8) जम्बिरस्य रसैनैव, a variant in M and My (9) त्रिदिनं मर्द्दयेत्ततः, a variant in M. (10) M reads दृढाम् (11) K reads तु लेपयेत् (12) M reads erroneously खोटो भवेत् श्वेते (13) K has नातिनिर्मलतां व्रजेत् M has यावन्निर्मलतां व्रजेत् Both are incorrect (14) M has तत्खोटो जायते देवि My has तत् खोटं जारयेद्देवि (15) M reads शुद्धाभ्रक (16) My reads कपालिका

शुल्वे तारे च खोटोऽयं[1] सहस्रांशेन वेधकः[2] ॥
गन्धकेन हते सूते[3] मृतलोहानि[4] वाहयेत् ॥ ७० ॥
पुनर्हेम समावर्त्य समांश भक्षणं[5] कुरु ।
जारिते शुल्वतारे च[6] घोष[7] विध्यति सूतकः[8] ॥ ७१ ॥
रस[9] हेमसमं कृत्वा पिष्टिकार्द्धेन गन्धकम्[10] ।
द्विपदीरजसा युक्तं मर्द्दयेट्टङ्कणान्वितम् ॥ ७२ ॥
नष्टपिष्टं च तत् शुल्व[11] ध्मातं खोटो भवेत्ततः[12] ।
सौवीर टङ्कणं काचं दत्त्वा दत्त्वा तु शोधयेत्[13] ॥ ७३ ॥
अक्षीणो मिलते हेम्नि[14] समावर्त्तस्तु जायते ।
समाम्र भक्षणं हेम्नि[15] शुद्धसूतेन कारयेत् ॥ ७४ ॥
नष्टपिष्ट च तच्छुल्व[16] ध्मातं खोटो भवेत्ततः[17] ।

(1) M reads बोटोय (2) M reads वेधयेत् (3) गन्धके मिलिते सूते, a variant in M गन्धकेन हिते सूते a variant in My. (4) K reads मृतलोहानी, which is gram inc (5) K has समांसशस्य, which has no sense at all (6) जारीतशल्वसूतार, a variant in M, which is unintelligible जारिते शल्वतारे च a variant in My (7) K reads घाष, which appears to be incorrect (8) M and My read सूतकम् (9) M reads सूत My reads रस which is incorrect. (10) K and My read गन्धक M reads गन्धकौ, which appears to be incorrect (11) M and My read शुल्क (12) ध्मातो भवति खोटक, a variant in My (13) This hemistich and the next four are not found in M (14) My reads मिलति हेम्ना (15) My reads स तु (16) My reads तच्छुल्क. (17) This hemistich is written in My after the next hemistich

द्विपदीरजसा युक्तं सर्द्दयेत् टङ्कणान्वितम् ॥ ७५ ॥
चन्द्रार्कपीडशांशेन[1] विद्धं भवति काञ्चनम् ।
हेमार्द्धं मिलितं तत्तु[2] मातृकासमतां[3] व्रजेत् ॥ ७६ ॥
कुर्य्यात् संकलिकायोगात्[4] वेधं[5] दशगुणोत्तरम् ।
यथा हेम्नि तथा तारेऽप्यादिवीजानि योजयेत्[6] ॥ ७७ ॥
तृतीयसकलाबद्धं[7] षट्शतांशेन वेधयेत्[8] ।
चतुर्गुणेन तेनैव सहस्रांशेन काञ्चनम् ॥ ७८ ॥
अनेन क्रमयोगेण सप्त सकलिका यदि ।
कुरुते काञ्चनं दिव्यमष्टौ लोहानि सुन्दरि[9] ॥ ७९ ॥
न पुनर्चूर्णयित्वा तु[10] पुटेऽस्य प्रजायते[11] ।
सर्व्वव्याधिहरो देवि[12] पलैके तस्य भक्षिते ॥ ८० ॥
द्विपले[13] ब्राह्ममायुष्य[14] त्रिपले[15] वैष्णवं भवेत् ।

(1) M and M₃ read चन्द्रार्क पीडशांशेन (2) M reads हेमार्द्ध which appears to be incorrect M₃ reads त तु (3) M has मातका, which has no clear sense (4) सङ्कलिकायोगात् is the variant in M (5) M reads वेध्य (6) स्यादीजानि योजयेत् an incomplete charana in K स्यादिवीजेन योजितम् a variant in M M₃ reads व्यादिवीजानि योजित. (7) वतीयसङ्कलाबद्ध a variant in M (8) षट्शते भाग वेधक a variant in K and My which is partly incorrect (9) M reads विध्यति (10) B wants तु (11) Both B and M read पुटयेदभ्य जायते M₃ reads स्त्रोऽप्यङ्कस्य जायते (12) My reads सर्वं व्याधि हरेदेवि, which is incorrect (13) K reads द्विपल. My reads द्वेपल which is incorrect (14) B and My read ब्रह्ममायुष्य K reads ब्रह्म मायुष्य (15) K reads त्रिपल M₃ reads त्रिपले which is incorrect

चतुःपले तु रुद्रत्व मीश.[1] पञ्चपले भवेत् ॥ ८१ ॥
षट्पले भक्षिते देवि सदाशिवतनुर्भवेत् ॥ ८२ ॥
सूतकं गन्धकं तारं[2] मेघवल्लीरसेन च[3] ।
त्रिदिनं मर्दयेत्तीक्ष्णं[4] वङ्गपादेन मेलयेत्[5] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं वङ्गं स्तम्भयति क्षणात् ॥ ८३ ॥
चूर्णितं गन्धकं देवि मर्कटी[6]रसभावितम् ।
भावयेच्छतवारांस्तु जीव[7]भस्म तु गच्छति ॥ ८४ ॥
दीपयेन्मृन्मये[8] पात्रे रसेन सह संयुतम् ।
तापयेद्रवितापेन मर्कटी[9]रससंयुतम् ।[10]
गन्धकं ग्रसते सूत.[11] पिष्टिका[12] भवति क्षणात् ॥ ८५ ॥
तिलपर्णी[13]रसेनैव गन्धकं भावयेत् प्रिये ।
सप्त वारांस्तु देवेशि छायाशुष्कं पुनः पुनः ॥ ८६ ॥
शोधितं पातितं सूतं पलैकप्रमितं[14] प्रिये ।

---

(1) All the texts read ईश , but ऐश is proper (2) M reads काल (3) मेघवल्लीरसे समा, a variant in B अष्टवल्लीरसेन च, a variant in K. मेघवल्लीरसैस्तु, a variant in M. मेघवल्लीरसे समा, a variant in My (4) M and My read मर्दयेच्चूर्णं. (5) वङ्कपत्रेषु लिपयेत् a variant in M वङ्गपादेन लेपयेत् a variant in My (6) My reads कर्कोटी (7) My reads बीज. (8) B and My have दापयन्मृन्मये M has तापयेन्मृन्मये (9) My reads कर्कोटी. (10) This hemistich is not found in K (11) K reads सूत (12) M reads पिष्टका (13) K reads तिलपर्णि (14) B and My read पलैक प्रमित, which is not correct K reads पलैक समस which is senseless

द्विपदीरजसा युक्तं मर्द्दयेत् टङ्कणान्वितम् ॥ ७५ ॥
चन्द्रार्कंषोडशांशेन[1] विद्धं भवति काञ्चनम् ।
हेमार्द्धे मिलितं तत्तु[2] मातृकासमतां[3] व्रजेत् ॥ ७६ ॥
कुर्य्यात् सकलिकायोगात्[4] वेधं[5] दशगुणोत्तरम् ।
यथा हेम्नि तथा तारेऽप्यादिबीजानि योजयेत्[6] ॥ ७७ ॥
तृतीयसकलाबद्धं[7] पट्शतांशेन वेधयेत्[8] ।
चतुर्गुणेन तेनैव सहस्रांशेन काञ्चनम् ॥ ७८ ॥
अनेन क्रमयोगेण सप्त सकलिका यदि ।
कुरुते काञ्चनं दिव्यमष्टौ लोहानि सुन्दरि[9] ॥ ७९ ॥
तं पुनश्चूर्णयित्वा तु[10] पुटैर्भस्म प्रजायते[11] ।
सर्व्वव्याधिहरो देवि[12] पलैकं तस्य भक्षिते ॥ ८० ॥
द्विपले[13] ब्राह्ममायुष्यं[14] त्रिपले[15] वैष्णवं भवेत् ।

(1) M and My read चन्द्रार्क षोडशांशेन　(2) M reads हेमार्द्ध which appears to be incorrect My reads त तु　(3) M has मातृका which has no clear sense　(4) सकलिकायोगात् is the variant in M　(5) M reads वेधं　(6) स्व दीजानि योजयेत् an incomplete charaṇa in K. ष्यादिबीजेन योजितम् a variant in M My reads ष्यादिबीजानि योजित.　(7) तृतीयपङ्क्तावद्ध a variant in M　(8) षट्शत भाग वेधक a variant in K and My which is partly incorrect　(9) M reads विध्यति　(10) B wants तु　(11) Both B and M read पुटवेदभस्म जायते My reads क्षौम्यब्रह्म जायते　(12) My reads सर्व व्याधि हरेदेवि which is incorrect　(13) K reads द्विपल My reads द्वपल which is incorrect　(14) B and My read ब्रह्म मायुष्यं K reads ब्रह्म आयुष्य　(15) K reads त्रिपल My reads त्रिपल्य which is incorrect

चतु.पले तु रुद्रत्व मीश.[1] पञ्चपले भवेत् ॥ ८१ ॥
षट्पले भक्षिते देवि सदाशिवतनुर्भवेत् ॥ ८२ ॥
सूतकं गन्धकं तारं[2] मेषवल्लीरसेन च[3] ।
त्रिदिनं मर्दयेत्तीक्ष्णं[4] वज्रपादेन मेलयेत्[5] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं वद्धं स्तम्भयति क्षणात् ॥ ८३ ॥
चूर्णितं गन्धक देवि मर्कटी[6]रसभावितम् ।
भावयेच्छतवारास्तु जीव[7]भस्म तु गच्छति ॥ ८४ ॥
दीपयेन्मृन्मये[8] पात्रे रसेन सह संयुतम् ।
तापयेद्रवितापेन मर्कटी[9]रससंयुतम् ।[10]
गन्धकं ग्रसते सूत.[11] पिष्टिका[12] भवति क्षणात् ॥ ८५ ॥
तिलपर्णी[13]रसेनैव गन्धकं भावयेत् प्रिये ।
सप्त वारास्तु देवेशि छायाशुष्क पुन पुन' ॥ ८६ ॥
शोधितं पातितं सूतं पलैकप्रमित[14] प्रिये ।

---

(1) All the texts read ईश , but ऐश is proper (2) M reads ताम (3) मेषवल्लीरसे समं, a variant in B मेषवल्लीरसेन च, a variant in K. मेषवल्लीरसैस्तु, a variant in M. मेषवल्लीरसे समं a variant in My (4) M and My read मर्दयेत्क्षणं. (5) वंकपत्रेषु मेपयेत् a variant in M वज्रपादेन मेपयेत् a variant in My (6) My reads कर्कोटी (7) My reads बीज. (8) B and My have दापयेन्मृन्मये M has ताप मृन्मये (9) My reads कर्कोटी (10) This hemistich is not found in K (11) K reads सूत (12) M reads पिष्टका (13) K read तिलपर्णि (14) B and My read पलैक प्रमित, which is not correct K read [illegible] which is senseless

मूषामध्ये[1] विनिक्षिप्य नरेन्द्ररस[2]संयुतम् ।
जारयेद्वालुकायन्त्रे भावित गन्धक[3] पुन ॥ ८७ ॥
त्रुटि त्रुटि[4] प्रदातव्य गन्धकस्य पुन पुन ।
अनेन क्रमयोगेण[5] जायते गन्धपिष्टिका ॥ ८८ ॥
गन्धपाषाणचूर्णं तु कनकस्य रसेन तु ।
एकीकृत्य तथा खल्वे मर्दयित्वा यथाविधि[6] ।
आतपे स्थापयेद्देवि कनकस्य रसेन तत् ॥ ८९ ॥[7]
भावयेत् सप्तवारांस्तु स्त्रीपुष्पेण तु सप्तधा ।
शुद्धसूतपलैक च खर्परे[8] दापयेत्तत ॥ ९० ॥
भावित गन्धक दद्यात्ररपित्तेन सयुतम् ।
दोलयेद्द्रवितापेन[9] पिष्टिका भवति क्षणात् ॥ ९१ ॥
गन्धक सूक्ष्मचूर्णन्तु चणकाम्लेन भैरवि ।
भावयेत् सप्तवारांस्तु[10] स्त्रीपुष्पेन च[11] सप्तधा ॥ ९२ ॥
द्रुतसूतकमध्ये तु कर्पूर गन्धक समम्[12] ।

---

(1) K reads मूषामध्य which is incorrect (2) K reads नरेंद्र रस which is incorrect My reads रसेन्द्र (3) K reads गधकं (4) My reads कुटीकृटि (5) K reads क्रियमाणेन (6) B reads खल्व मद्य दिनावधि (7) The 89th sloka is not found in M and My (8) M reads कपरा which seems to be incorrect (9) डालयेद्द्रवितापेन a variant in B मोलयेन्द्रवितापेन a variant in M चोलयेद्द्रविताधेन a variant in My (10) All the texts read सप्तवाराणि which is gram inc (11) K M and My read तु (12) My reads सम

दापयेन्निक्षिपेद्गोष्ठे[1] सप्ताहाद्गन्धपिष्टिका[2] ॥ ८३ ॥
कटुकोषातकीबीजं चण्डाली[3]कन्दमेव च[4] ।
स्तनचीरेण संपेष्य[5] पिष्टिका तेन लेपयेत् ॥ ८४ ॥
पुटयेद्भूधरे यन्त्रे स्तम्भते[6] नात्र संशय ।
हेमसम्पुटमध्ये तु समावर्त्तं[7] तु कारयेत् ॥ ८५ ॥
अष्टमांशेन तेनैव नागवेध[8] प्रदापयेत् ।
तन्नाग जायते दिव्य सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ८६ ॥
तन्नागेनाष्टमांशेन[9] शुल्ववेधं प्रदापयेत् ।
षोडशांशेन तेनैव तारवेधं[10] प्रदापयेत् ॥ ८७ ॥
तत्तार जायते हेम सिद्धयोगेश्वरीमतम्[11] ॥ ८८ ॥
गन्धपिष्टिपलैकं तु नागपिष्टिपलाष्टकम् ।
लेपयेन्नागपत्राणि[12] छायाया शोषयेत्तत ॥ ८९ ॥

---

(1) B, K and M3 read गोष्ट (2) B reads गन्धपिष्टिका, which seems to be incorrect (3) K reads चाण्डाली (4) M has चण्डालीकाममेव च, which seems to be incorrect (5) स्तन्यचीरेण समर्द्य, a variant in K (6) M reads स्तम्भितो M3 reads स्तभ्यते (7) M reads समावृत्त (8) This hemistich is not found in K M reads नागवेध (9) तन्नागं चाष्टमांशेन a variant in K नागेन चाष्टमांशेन a variant in M नागेन दशमांशेन a variant in M3 (10) B reads तार वेध K and M3 read तारवेध (11) K reads सिद्धयोगेश्वरीमतं M and M3 want this hemistich. (12) M reads नागपत्राणि which is incorrect

मूषामध्ये[1] विनिक्षिप्य नरेन्द्ररस[2]संयुतम् ।
जारयेद्वालुकायन्त्रे भावितं गन्धकं[3] पुनः ॥ ८७ ॥
त्रुटिं त्रुटिं[4] प्रदातव्यं गन्धकस्य पुनः पुनः ।
अनेन क्रमयोगेण[5] जायते गन्धपिष्टिका ॥ ८८ ॥
गन्धपाषाणचूर्णं तु कनकस्य रसेन तु ।
एकीकृत्य तया खल्वे मर्दयित्वा यथाविधि[6] ।
आतपे स्थापयेद्देवि कनकस्य रसेन तत् ॥ ८९ ॥[7]
भावयेत् सप्तवारांस्तु स्त्रीपुष्पेण तु सप्तधा ।
शुद्धसूतपलैकं च खर्परे[8] दापयेत्ततः ॥ ९० ॥
भावितं गन्धकं दद्यान्नरपित्तेन संयुतम् ।
दोलयेद्द्रवितापेन[9] पिष्टिका भवति क्षणात् ॥ ९१ ॥
गन्धकं सूक्ष्मचूर्णन्तु चणकाम्लेन भैरवि ।
भावयेत् सप्तवारांस्तु[10] स्त्रीपुष्पेन च[11] सप्तधा ॥ ९२ ॥
द्रुतसूतकमध्ये तु कर्पूरं गन्धकं समम्[12] ।

---

(1) K reads मूषामध्य, which is incorrect (2) K reads नरेंद्रे रस, which is incorrect My reads रसेन्द्र (3) K reads गधके (4) My reads क्रुटीकुटि (5) K reads क्रियमाणं (6) B reads खल्वे मत्र दिनावधि (7) The 89th sloka is not found in M and My (8) M reads कर्परं, which seems to be incorrect (9) ज्वलयेद्द्रवितापेन a variant in B ज्वालयेद्द्रवितापेन a variant in M चोलयेद्द्रवितापेन a variant in My (10) All the texts read सप्तवाराणि, which is gram inc (11) K M and My read तु (12) My reads रस

दापयेन्निचिपेद्गोष्ठे[1] सप्ताहाद्गन्धपिष्टिका[2] ॥ ८३ ॥
कटुकोशातकीवीजं चण्डाली[3]कन्दमेव च[4] ।
स्तनचीरेण संपेष्य[5] पिष्टिका तेन लेपयेत् ॥ ८४ ॥
पुटयेद्भूधरे यन्त्रे स्तम्भते[6] नात्र संशय ।
हेमसम्पुटमध्ये तु समावर्त्त[7] तु कारयेत् ॥ ८५ ॥
अष्टमांशेन तेनैव नागवेधं[8] प्रदापयेत् ।
तन्नागं जायते दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ८६ ॥
तन्नागेनाष्टमांशेन[9] शुल्ववेधं प्रदापयेत् ।
षोड़शांशेन तेनैव तारवेधं[10] प्रदापयेत् ॥ ८७ ॥
तत्तारं जायते हेम सिद्धयोगेश्वरीमतम्[11] ॥ ८८ ॥
गन्धपिष्टिपलैकं तु नागपिष्टिपलाष्टकम् ।
लेपयेन्नागपत्राणि[12] छायाया शोषयेत्ततः ॥ ८९ ॥

---

(1) B, K and M3 read गोष्टे (2) B reads गन्धपिष्टिका, which seems to be incorrect. (3) K reads चाण्डाली. (4) M has चण्डालीकान्दमेव च, which seems to be incorrect (5) स्तन्यचीरेण समर्द्य, a variant in K. (6) M reads स्तभ्यते My reads स्तम्भते (7) M reads समावर्त (8) This hemistich is not found in K M reads नागवेध (9) तन्नागं चाष्टमांशेन, a variant in K. नागेन चाष्टमांशेन a variant in M नागेन द्व्यष्टमांशेन a variant in M3 (10) B reads तार वेध K and My read तार वेध (11) K reads सिद्धयोगेश्वरीमतं M and My want this hemistich (12) M reads नागपत्राणि which is incorrect

आटरूपकपिण्डेन[1] नागपत्राणि[2] लेपयेत् ।
आरण्योत्पलके देवि दापयेच्च पुटत्रयम्[3] ॥ १०० ॥
तन्नागं म्रियते दिव्यं सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ १०१ ॥
तन्नागपत्रमेकं[4] तु शुल्वचूर्णपलाष्टकम्[5] ।
वासकस्य रसेनैव[6] प्रहरैकं तु मर्दयेत् ।
मारयेत् पातनायन्त्रे शुल्वं तन्म्रियते[7] क्षणात् ॥ १०२ ॥
षोडशांशेन तेनैव तारवेध[8] प्रदापयेत् ।
जायते कनकं दिव्यं देवाभरणमुत्तमम्[9] ॥ १०३ ॥
या काचिद्रम्यविष्टी तु[10] चादौ[11] नागं तु मारयेत् ।
नागं तु[12] वेधयेच्छुल्वं शुल्वं तार तु वेधयेत् ।
कनकं जायते दिव्यं सिद्धयोग उदाहृतः[13] ॥ १०४ ॥

---

(1) आढरूपकपिण्डन an incorrect variant in B आढूपकपिण्डेन, a variant in K, which has no clear sense. (2) M reads नागपत्राणि which is incorrect (3) This hemistich and the next one are not found in M (4) K reads त नाग पत्रमेक My reads तन्ना पत्रमेकं (5) K and M read शुल्वचूर्ण पलाष्टकम् (6) My reads वासकस्यरसेनैव (7) P and K read तु म्रियते My reads erroneously तु म्रियते (8) B and K read तारं वध (9) देवाभरणमुत्तम, a variant in P, M and My (10) K has या काचि रम्यविष्टी M has या काचिद्रम्यविष्टम् which is grammatic (11) M wants चादौ (12) B and My read नागेन This hemistich is wanting in K (13) सिद्धयोग उदाहृत an incorrect variant in B This hemistich is not found in M and My

गन्धक मधुसयुक्त हरवीजेन[1] मर्द्दितम् ।
भूमिस्थं मासषट्क तु[2] तारमायाति[3] काञ्चनम् ॥ १०५ ॥
उद्वर्त्तन तु[4] तेनैव कुष्ठरोगस्य नाशनम्[5] ।
घृतेन सह सयुक्त व्रणरोगविनाशनम्[6] ।
सवत्सरप्रयोगेण सहस्रायुर्भवेन्नर ॥ १०६ ॥

॥ इति गन्धकबन्धः ॥

शुद्धसूतपलैक च पलैक तालकस्य च ।
एकीकृत्याथ समर्द्य उन्मत्तकरसेन च ।
मारयेच्चक्रयन्त्रेण भस्मीभवति सूतकम्[7] ॥ १०७ ॥
अन्धमूषागत ध्मात खोटो भवति शोभन ।
वङ्ग तार[8] च शुल्व च क्रमशो वेधयेद्रस. ॥ १०८ ॥
शुद्धवङ्गपलैकं च पलैक सूतकस्य च[9] ।
द्विपल[10] तालक चैव उन्मत्तरसमर्द्दितम ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटता नयेत्[11] ॥ १०९ ॥

(1) My reads erroneously विरिचोजेन (2) M and My read मासमेव तु (3) B reads तारमायति K reads तार भवति M reads तारमायात The first and the last readings are incorrect (4) M has उद्वर्त्तन (5) कुष्ठ विनश्यति a variant in B, K and My (6) K reads सर्वरोगविनाशन M wants this hemistich (7) P, K and My read सूतक, which is not correct here (8) M reads वङ्ग My reads वङ्गतार (9) My reads तालकस्य च (10) M reads च पलं My reads त्रिपलं (11) M reads खोटतां न तु M and My have after this न संशय ॥

तालपिष्टीपलैकं[1] तु पलैकं गन्धकस्य च ।
द्वे पले शुद्धसूतस्य[2] दिनमेकन्तु तेन वै ॥ ११० ॥
एकीकृत्याथ संमर्द्य उन्मत्तकरसेन च ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ १११॥

॥ इति तालकबन्धः ॥

शुद्धनागपलैकं च पलैकं सूतकस्य च ।
पलद्वयं कुनट्याथ सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत्[3] ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ ११२ ॥
हिमपिष्टिपलैकं तु पलैकं गन्धकस्य च ।
एकीकृत्याथ संमर्द्य धुर्त्तूरकरसेन[4] च ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ ११३ ॥[5]
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्वं च कान्तं तीक्ष्णं च हाटकम् ।
शुद्धशुल्वं च तारं च माक्षिकं समभागिकम्[6] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो[7] भवति तत्क्षणात् ॥ ११४ ॥

---

(1) K reads तालपिष्टिपलैक This chatana and the next seven are not found in M and M3 (2) B reads शैरपले, which is incorrect. K reads द्विपले (3) K reads मर्दयत्, which seems to be incorrect. (4) K and M3 have धत्तूरकरसेन. (5) We do not find 112th and 113th ślokas in B. We find the following hemistich in K only — हिमपिष्टिपलैक तु पलैकं गन्धकस्य तु, which seems to us a repetition. (6) शुद्धशुल्वतारं च माक्षिकं समभागानि कारयेत्, a variant in B, which appears to us irregular शुद्धतारञ्च माक्षीकं समभागानि कारयेत्, a variant in M and M3, wherein शुल्व is not mentioned (7) M reads खोटो.

तालपिष्टीपलैकं[1] तु पलैकं गन्धकस्य च ।
द्वे पले शुद्धसूतस्य[2] दिनमेकन्तु तेन वै ॥ ११० ॥
एकीकृत्याथ समर्द्य उन्मत्तकरसेन च ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ १११॥

॥ इति तालकबन्धः ॥

शुद्धनागपलैकं च पलैकं सूतकस्य च ।
पलद्वयं कुनट्याथ सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत्[3] ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ ११२ ॥
हेमपिष्टिपलैकं तु पलैकं गन्धकस्य च ।
एकीकृत्याथ समर्द्य धुर्त्तूरकरसेन[4] च ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां नयेत् ॥ ११३ ॥[5]
कृष्णाभ्रकस्य सत्त्वं च कान्तं तीक्ष्णं च हाटकम् ।
शुद्धशुल्वं च तारं च माक्षिकं समभागिकम्[6] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो[7] भवति तत्क्षणात् ॥ ११४ ॥

---

(1) K reads तालपिष्टिपलैकं This charana and the next seven are not found in M and My (2) B reads द्वौपलं which is incorrect K reads द्विपलं (3) K reads रञ्जयत् which seems to be incorrect (4) K and My have धत्तूरकरसेन (5) We do not find 112th and 113th slokas in B We find the following hemistich in K only — हेमपिष्टिपलैकं तु पलैकं मधकस्य तु, which seems to us a repetition (6) शुद्धशुल्वतारं च माक्षिकं समभागानि कारयेत् a variant in B, which appears to us irregular शुद्धतारञ्च माक्षीकं समभागानि कारयेत् a variant in M and My where n शुल्व s not mentioned (7) M reads खोटो

तत्खोटपलमेकं तु पलैकं सूतकस्य च ।
पलद्वयं कुनट्याश्च सर्व्वमेकत्र मर्द्दयेत्[1] ।
मारयेत् पातनायन्त्रे धमनात् खोटतां[2] नयेत् ॥ ११५ ॥
कृष्णाभ्रकपलैकं तु[3] रसकस्य पलं तथा[4] ।
सूतकस्य पलैकं तु सर्व्वमेकीकृतं प्रिये ॥ ११६ ॥
उन्मत्तकरसेनैव मर्द्दयेत् प्रहरद्वयम् ।
मर्द्दयेद्दिनमेकं तु[5] टङ्कणेन समन्वितम् ॥ ११७ ॥
गुटिकां[6] कारयेद्देवि छायाशुष्कां तु कारयेत् ।
महावह्निगतं ध्मातं खोटी भवति सूतकम्[7] ॥ ११८ ॥
तं खोटं शोधयेच्छ्वेत[8]काचटङ्कणयोगतः ।
हेम्ना सह समावर्त्य[9] सारणात्रयसारितम् ॥ ११९ ॥
सहस्रांशेन तेनैव शुल्ववेधं[10] प्रदापयेत् ।
अनेन क्रमयोगेण कोटिवेधी भवेद्रसः ॥ १२० ॥
वीजद्वयं पलाशस्य पलमेकं तु सूतकम् ।
जम्बीराम्लेन संमर्द्य छायाशुष्कं तु कारयेत् ॥ १२१ ॥

---

(1) B and My read कारयेत् (2) M reads खोटतां. (3) कृष्णमभ्रपलैकं तु, a variant in K (4) पलैकं सस्यकस्य च, a variant in M. This charaṇa and the next one are not found in My. (5) B and My read दि After this charaṇa we do not find 70 (117—187) ślokas in M. (6) B has च गुलिकां, which seems to be incorrect. (7) K and My read सूतक (8) K reads शोधयेद्देवि, which seems to be incorrect. My reads खोटं सशोधयेत् श्वेत. (9) हेम्ना सहसमावर्त्य, a variant in B (10) B reads शुल्ववेध

तुम्बी च[1] मेघनादा च काकजङ्घा च चूलिका[2] ।
स्त्रीस्तन्येन प्रलिप्तायां मूषायां[3] च विनिक्षिपेत् ॥ १२२
धमयेत् खदिराङ्गारैः खोटो भवति चाक्षयः ॥ १२३ ॥
पलाशतैलं[4] संमर्द्य यावत् स्याद्रसपिष्टिका[5] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ १२४ ॥
पूर्व्वमृतेन सूतेन[6] सह हेम्ना[7] च पार्व्वति ।
गोलकं कारयेत्तेन मर्द्दयित्वा द्रुतं[8] कृतम् ॥ १२५ ॥
ब्रह्मदण्डस्य बीजानि कार्पासास्थि विभीतकम् ।
दग्धचिञ्चा तु[9] वन्ध्या च राजिका च समन्वितम् ॥ १२६
सूक्ष्मपिष्टीकृतं[10] सर्व्वं तेन लिप्त्वा तु गोलकम् ।
पुटनैः सप्तभिर्देवि पिष्टिकास्तम्भनं भवेत् ॥ १२७ ॥
दृढपुटं ततो दत्त्वा मूषायां तत्तु भावयेत्[11] ।
समावर्त्तं तु तं सूतं[12] समहेम्ना नियोजितम्[13] ।

---

(1) B and My read तुम्बिका (2) My reads चूलिका (
K reads मूषायां, which is incorrect My reads स्तन्य च ते प्रलिप्तायां मूषा
(4) K has पलाशतैलं (5) My reads स्याद्गन्धपिष्टिका (
पूर्व्वमृतेन सहेन a variant in D and K (7) D reads मर्द्देन
which is incorrect. My reads समहेम्ना. (8) D reads द्रुत, which
incorrect My reads कृत (9) B wants तु K reads पचचिञ्चा (1
D reads erroneously सूक्ष्मपीडीकृत (11) मूषायां तु भवेत्तत्, a variar
in B मूषायां तु भवेत्तत्, a variant in K (12) B reads तत् सू
D has an incomplete charana—समावर्त्तं तु तत (13) D has
incomplete charana—हेम्ना नियोजितम्

शतांशेन तु चन्द्रार्कं वेधयेत् सुरवन्दिते ॥ १२८ ॥
पुनस्तेनैव योगेन पिष्टीस्तम्भं तु[1] कारयेत् ।
सारयित्वा ततो हेम्ना वेधयेच्च सहस्रकम्[2] ॥ १२९ ॥
एवं लक्षाणि कोटिं च वेधयेत् क्रमयोगतः ।
सप्तसंकलिकादूर्द्ध कृत्वा वक्त्रे[3] तु गोलकम् ।
वर्षैकेन स भवेत्[4] वलीपलितवर्ज्जितः ॥ १३० ॥
चाण्डाली[5] राक्षसी चैव कुष्ठगोलोद्भवो[6] रस. ।
बीज सूत च वैक्रान्त मर्द्दयेत् प्रहरत्रयम्[7] ॥ १३१ ॥
विशुद्धं गोलकं[8] कृत्वा मूकमूषागतं[9] पुटेत् । -
खोटस्तु जायते देवि सुध्मात.[10] खदिराग्निना ॥ १३२ ॥
चाण्डालीराक्षसीपुष्प रस[11]मध्याज्यटङ्कणैः ।
महारसाष्टमध्येक-मभ्रकं चापि[12] योजयेत् ॥ १३३ ॥
नागं वङ्ग समं[13] सूतं हेम तारमथापि वा ।

---

(1) B and My read पिष्टिस्तम्भम, which is gram inc (2) वेधे चैव सहस्रकं, a variant in B and My (3) K wants वक्त्र My reads चक्र (4) D reads सद भवेत् which is incorrect. (5) B reads चण्डाली (6) कुण्डलीगोलोद्भवे is the reading in D, which seems to be incorrect (7) D and My have प्रहरद्वयम् (8) D reads विशुद्धगोलक (9) D and K read मूकमूषागत which is incorrect (10) B reads ध्मात which mars the metre (11) चण्डालीराक्षसी पुष्पोरस is the reading in B राक्षसी पुष्परस is the reading in D (12) B reads मध्येकमभ्रक चापि wherein the first term is incorrect (13) K and My read नागवङ्गसम

अभ्रकं द्रुतिसत्त्वं[1] वा मर्दयेत् प्रहरद्वयम्[2] ॥ १३४ ॥
छायाशुष्कं ततो गोलं[3] मूकमूषागतं धमेत् ।
दत्त्वा लघुपुटं देवि खोटो भवति शोभनः ॥ १३५ ॥
रम्भा वीरा[4] सुहीचोरं कञ्चुकी यवचिञ्चिका ।
दीनारी चैव[5] गोरम्भा मीनाक्षी काकमाचिका ॥ १३६ ॥
एभिर्मर्दित[6]सूतस्य पुनर्जन्म न विद्यते ।
पूर्व्ववत् क्रमयोगेण खोटो भवति शोभनः ॥ १३७ ॥
विष्णुक्रान्ता च चक्राङ्का बला च तुलसी तथा[7] ।
महासोमाह्विवल्ली[8] च सूर्य्यावर्त्तश्च सुन्दरि[9] ।
एभिस्तु मर्दितं सूतं[10] पूर्व्ववत् खोटतां व्रजेत्[11] ॥ १३८ ॥
सुखेन ग्रसते ग्रासं[12] जारणा तेन सुन्दरि ।
रसोनराजिकामूले[13]र्मर्दितं वरवर्णिनि ।

---

(1) My reads द्रुतसत्त्व (2) B reads प्रहरत्रयम् (3) K reads गोलां, which is incorrect My reads तथा गोलं (4) K and My read विरा (5) K reads दीनाद्दिनैव, which seems to be incorrect (6) समैर्मर्दित is the reading in D which is incorrect (7) कायवला तुलसी कथा, a variant in D (8) B reads महासोमा च वह्नि, wherein the last term is incorrect My reads महासोमा च वल्ली. (9) सूर्यावर्ते च सुन्दरि, a variant in D सूर्यावर्त्ता च सुदरी a variant in K सूर्यावर्त्तं च सुदरी, a variant in My (10) B and My have मर्दित सूतं. D has मर्दिते सूत (11) B K and My read व्रयत् (12) B has an incomplete charana—सुखेन ग्रसे D and My want this charana and the next nine ones K reads च मां (13) रसोनिजोद्विमूले, a variant in B

दिव्यौषधिपुटं पाच्यं[1] रसखोटस्य लक्षणम् ॥ १३९ ॥
एतत्ते कथितं गुह्यं विज्ञेयं[2] रसवादिभिः ।
मत्प्रसादेन देवेशि तस्य सिद्धिर्न[3] संशयः ॥ १४० ॥
स्नुहीक्षीरं सकाञ्जीकं[4] बीजानि[5] कनकस्य च ।
कञ्चुकी लाङ्गली चेन्द्र वारुणी विषमुष्टिका ।
पलाश[6]मूलतोयं च मर्दयेत्तेन सूतकम् ॥ १४१ ॥
समे हेम्नि[7] समं सूतं पिष्टिकां कारयेद्बुधः[8] ।
महारसान् पिष्टिकार्थे[9] मर्दयेदौषधीरसैः ॥ १४२ ॥
यामत्रयं मर्दयित्वा गोलकं कारयेद्बुधः ।
पिष्टिकां बन्धयित्वा तु गन्धतैले[10] विपाचयेत् ॥ १४३ ॥
अन्धमूषागतं गोलं[11] छायाशुष्कं तु कारयेत् ।
[ततो लघुपुटं दत्त्वा खदिराग्नौ तु धामयेत् ।
खोटस्तु जायते देवि सह हेम्ना तु मारयेत् ॥][12]

---

(1) B reads erroneously पाच (2) B reads विधेयं, which is incorrect (3) B reads तस्य सिद्धेन (4) स्नुहीक्षीरस्य काञ्जिकं, a variant in B स्नुहिक्षीरस्य काञ्जीकं, a variant in My (5) My reads बीजकं. (6) K reads पाशाश (7) B and My have समहेम्नि. (8) पिष्टिका कारयेद्बुधः, an incorrect variant in D My reads कारयेत्ततः (9) महासमात् पिष्टिकार्थे, an incorrect variant in B This hemistich and the next one are not found in D महारसे पिष्टिकार्थं, a variant in My. (10) D has गन्धेन, which is inaccurate. (11) D and K have चैव (12) The śloka within brackets is found only in B and My

अक्षीणो मिलति[1] हेम्नि समावर्त्तश्च जायते ॥ १४४ ॥
भक्षणादेव सूतस्य[2] दिव्यदेहो भवेन्नरः ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि रञ्जितः क्रमितो रसः[3] ॥ १४५ ॥
समांशभक्षणं सूतं[4] मर्द्दयेद्दोषधीरसैः[5] ।
नष्टपिष्टं तु तं कृत्वा पूर्व्वयोगेन धामयेत् ॥ १४६ ॥
खोटस्तु जायते दिव्यः[6] षोड़शांशेन वेधयेत्[7] ।
बद्धः[8] संकलिकायोगाद्विध्येद्दशगुणोत्तरम् ॥ १४७ ॥
मृगदूर्व्वा[9] चन्द्रवल्ली पक्वा चित्रा[10] तथैव च ।
कोकिला[11] करवीरं च बीजं चोन्मत्तकस्य च ।
काकाण्डी[12]फलसंयुक्तं मर्द्दयेत् सुरसुन्दरि ॥ १४८ ॥
समहेम्नि समं सूतं पिष्टिकां कारयेद्बुधः ॥ १४९ ॥
अथवा सारयित्वा तु समेन सह सूतकम् ।

(1) D reads मिलिते, which qualifies हेम्नि. My wants this charana (2) D reads सत्त्वस्य. The portion beginning with दिव्यदेहो and ending in वेधयेत् is not found in K. (3) D reads क्रामितो रस (4) समांसभक्षण सूत, a variant in B समांश भक्षणे सूते, a variant in D, समांश भक्षणे सूते, a variant in K. (5) D reads मर्द्दयेत दुग्धीरसैः, which appears to be incorrect. (6) B, K and My read दिव्य, which is gram. inc. (7) B and My read वेधक (8) D reads बद्ध K reads बद्ध (9) My reads मता दूर्वा (10) B reads erroneously पक्वचित्रा. D reads पक्वचित्री (11) B has कलिका D has कोकिला My has करवीर (12) D reads काकण्डी. K reads काकचि

मध्वारसं पिष्टिकायां[1] मर्द्दयेदोषधीरसैः ॥ १५० ॥
यामत्रयं मर्द्दयित्वा गोलकं कारयेत्ततः[2] ।
अन्धमूषागतं[3] गोलं छायाशुष्कं तु कारयेत् ॥ १५१ ॥
ततो लघुपुटं दत्त्वा[4] ध्मातः खोटो भवेत् प्रिये ॥ १५२ ॥
मृगदूर्व्वातमासोम-रसैः[5] सूतकधारणम्[6] ।
मूलैस्त्रयाणां लाङ्गल्या रामठेन च हन्यते[7] ॥ १५३ ॥
समेन हेम्ना संयुक्तां पिष्टिकां[8] कारयेद्बुधः ।
अथ तारकपिष्टं च[9] समसूतेन कारयेत् ॥ १५४ ॥
पूर्व्ववत् क्रमयोगेण खोटो भवति शोभनः ।
अन्धमूषागतं[10] भूमौ स्वेदयेत् करिषाग्निना ॥ १५५ ॥
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा चूर्णबन्धो[11] भवेत्ततः ।
तच्चूर्णबंधः कुरुते[12] वेधं दशगुणोत्तरम् ॥ १५६ ॥

---

(1) B reads पिष्टिकायां. D has मध्वारसं पिष्टिकायां Both the readings seem to be incorrect. (2) K reads चात्मदेशत. My reads कारयेद् बुधः. (3) D and K read चन्धमूषागतं, which is incorrect. (4) K reads दत्वा. (5) B reads सोमरसैः. मृगदूर्व्वासमासोमरसैः, a variant in D. My has मृगदूर्व्वातमासोमरसैः (6) K reads सूतकधारिणा, which has no sense (7) D reads हन्ति My reads रामठेन च हन्यते. Both the readings seem to be incorrect. (8) B and My have संयुक्तं पीठिकां, which is incorrect (9) B and My read अथ तारक पीठं च. This hemistich and the next two are wanting in D (10) अन्ध-मूषागतं is the incorrect reading in B and K. (11) D reads चूर्णं बद्ध My reads चूर्णबद्धो (12) D has an incomplete charaṇa बद्ध कुरुते. My has तच्चूर्णबद्ध.

शूलिनीरसमूलञ्च[1] स्रोतोञ्जनसमन्वितम् ।
पूर्व्ववत् पिष्टिकायोगात् खोटो भवति शोभनः ॥ १५७ ॥
स्रोतोञ्जनं सतगरं[2] पिष्टिद्वययुतं रसम्[3] ।
धमयेद्वह्निसंक्षिप्तं[4] सूतकः सर्व्वकर्म्मकृत् ॥ १५८ ॥
हेमाभ्रं चैव ताराभ्रं[5] शुल्वाभ्रं चाभ्रतीक्ष्णकम् ।
वज्राभ्रं चैव नागाभ्रं समसूतेन वेधयेत्[6] ॥ १५९ ॥
यथालाभौषधीष्टं[7] महारससमन्वितम् ।
हेम्ना तारेण शुल्वेन तीक्ष्णवङ्गोरगैस्तथा[8] ॥ १६० ॥
एभिर्व्यस्तै समस्तैर्वा पिष्टिं कृत्वा समे समाम्[9] ।
मारयेत् पूर्व्वविधिना गर्भयन्त्रे[10] तुषाग्निना ॥ १६१ ॥
समांशं सूतकं दत्त्वा वारं वारं पुनः पुनः ।

---

(1) शूलनीरसमूलं च, a variant in D (2) स्रोतोञ्जनसतगर, a variant in D K reads सतगर. (3) पिष्टिद्वययुतं रस, a variant in D, which seems to be incorrect (4) B reads वह्निसंचित, which has no clear sense (5) The portion beginning from ताराभ्र and ending in चैव is wanting in K. My has हेमाभ्रं च ताराभ्रं (6) समसूतेन वेधयेत्, a variant in B and My. D reads समं सूतेन वेधयेत् K has सम सूतेन वेधयेत् (7) यथालाभौषधीष्टं, a variant in D. यथा लाभौषधीष्टं, a variant in My. (8) तीक्ष्णनागरसेन च, a variant in D, which seems to be incorrect. (9) पीठीं कृत्वा समे समं, a variant in B and My, which is *partly* correct D reads सम, which is incorrect. (10) B and D read गर्भयन्त्रे For the description of गर्भयन्त्र vide रस म Chap. ix, verses 28 – 31

जायन्ते विविधाः खोटा[1] कान्तबद्धो[2] महारसः ॥ १६२ ॥
भवेत् संकलिकायोगात् वेधो दशगुणोत्तरः ॥ १६३ ॥
खोट पोटस्तथा[3] भस्म धूलिः कल्कश्च[4] पञ्चमः ।
एते निगलगोलाभ्यां[5] सर्व्वबन्धफलोदयाः[6] ॥ १६४ ॥
शिग्रुसञ्जभवं क्षारं[7] ब्रह्मबीजानि गुग्गुलुः ।
सैन्धवं द्विगुणं दत्त्वा मर्द्दयित्वा विचक्षणः ॥ १६५ ॥
पिष्टिकावेष्टनं कृत्वा कल्केनानेन[8] सुन्दरि ।
बिल्वप्रमाणं कृत्वा तु मूषामतिदृढां शुभाम्[9] ॥ १६६ ॥
अर्द्धाधो लवणं दत्त्वा मूषामध्ये[10] रसं क्षिपेत् ।
मूषालेपः प्रदातव्यो[11] दग्धशंखादिचूर्णकः[12] ॥ १६७ ॥

---

(1) जायते विविध खोट, a variant in D, K and My. (2) D reads कान्तवैधो K and My read कान्तिबद्धो (3) B and My read पाटस्तथा. (4) D reads कान्त च My reads धूमो कल्क च (5) D reads कोल भ्यां K reads कालाभ्यां My reads रोलाभ्यां. (6) सर्वबन्ध फलोदया, a variant in B, सर्वे बन्धफलो दिदेत्, a variant in D सर्वबन्ध फलोदया, a variant in My (7) शुद्धकंसभव चोरं, a variant in B and My. D reads चारी शिग्रुसर्जभवचार, a variant in K. (8) D has मूषा यदेन K has मूषामनेन (9) D has an incomplete hemistich —बिल्वप्रमाण मूषां कलामाटी दृढप्रभम् (10) D and K read मूषामध्ये, which is incorrect. (11) मूषालेपे प्रदातव्य, a variant in B and My. मूषालिप्ता प्रदातव्य, a variant in D. मूषालिप्तप्रदातव्य, a variant in K. All the texts are incorrect (12) All the texts read चूर्णकम्, which is not lexicographically correct.

मुखं तस्या[1] दृढं बद्धा लोणमृत्तिकया[2] पुनः ।
कारयेच्च सुधालेपं[3] छायाशुष्कं च कारयेत् ॥ १६८ ॥
रक्तो निगलबन्धोऽयं[4] पुत्रस्यापि न कथ्यते ॥ १६९ ॥
तुषकर्षाग्निना भूमौ मृदुस्वेदं तु कारयेत्[5] ।
अहोरात्रप्रमाणेन[6] पुटं दत्त्वा प्रयत्नतः[7] ॥ १७० ॥
एवं[8] मूषा महेशानि रसस्य खोटतां नयेत्[9] ।
सुधातः[10] खदिराङ्गारैः रसेन्द्रः खोटतां व्रजेत्[11] ॥ १७१
सौवीरं टङ्कणं काचं[12] दत्त्वा खोटं तु शोधयेत्[13] ।
पञ्चाग्नौ मिलते[14] हेम्नि समावर्तस्तु जायते ॥ १७२ ॥

---

(1) D reads मुखा तस्य, which is incorrect My reads तस्य (2
D reads लवणमृत्तिकया, which destroys the metre. K reads लोणमृत्तिकय
which is incorrect My reads लोहमृत्तिकया (3) D has दत्वा मूष
K has दत्वा मूषां Both are improper (4) B and D read निग
बन्धोऽय K *reads* मुक्तो निगलबन्धोऽय, *wherein the first term is incorrect.* (5
मृदुर्धोमयतुल्यो, a variant in D मृदुदैवयतुल्यो, a variant in K. (6
B and My have अहोरात्र त्रिरात्र वा (7) D reads प्रमाणत (8
B reads सर्वं. This hemistich is not found in D and My (9) I
has खोटता व्रजेत्. (10) B and My read सुधात D reads सुधाग
which is incorrect (11) रसेंद्र खोटतां नयेत् a variant in B, रसे
खोटतां व्रजेत्, a variant in D रसेन्द्रो खोटतां नयेत्, a variant in My
The last two readings seem to be incorrect (12) D reads काचं
which is incorrect. (13) दत्वा दत्वा विशोधयेत्, a variant in B a
My दत्त्वा खोटं तु शोधयेत्, a variant in D (14) D and K read पञ्चि
मिलितं, wherein the first term is incorrect पञ्चाग्नौ मिलते, a variant in My

समाशभक्षणं तं तु[1] शुद्धसूतेन कारयेत् ।
धमयेत् पूर्व्वयोगेन[2] रसेन्द्रं खोटतां[3] नयेत् ॥ १७३ ॥
भवेत् संकलिकायोगात् वेधो दशगुणोत्तरः[4] ॥ १७४ ॥
पलाशबीजनिर्य्यासं कोकिलोन्मत्तवारुणि[5] ।
शूलिनीरससंयुक्तं[6] पेषयेत् सैन्धवान्वितम् ॥ १७५ ॥
पिष्टिकावेष्टनं कृत्वा निगलेन तु बन्धयेत् ॥ १७६ ॥
मूषाया निगलो देवि लेपितः शिवशासनात्[7] ।
रसस्य परिणामाय महदग्निस्थितो[8] भवेत् ॥ १७७ ॥
अभ्रकस्य तु पत्रेण वज्राकंक्षीरसिन्धुना[9] ।
ताप्येन लोहकिट्टेन[10] सिकताम्रमयेन च ॥ १७८ ॥

---

(1) B and K have समांशं भक्षणं तत्. D has समांश भक्षणं तु (2) धर्मे तत्प्रयोगेन a variant in D (3) रसेन खोटता is an incorrect reading in D My reads erroneously रसेन्द्रो खोटतां. (4) B reads दशगुणोत्तर, which is incorrect. (5) कोकिलोन्मत्तवारुणी, a variant in D (6) शूलीरसेन सयुक्त, a variant in D (7) B reads शीवसासन K reads शिवशासनात् Both the texts are incorrect This hemistich and the next one are not found in D and My (8) B has परीणामाया माहदग्निस्थितो. K reads महाग्निस्थितो. Both the texts are incorrect The text adopted above is also gram inc., महाग्निस्थितो is the proper term, which mars the metre (9) D reads पविना instead of सिन्धुना K reads वज्रका and M3 reads वज्रांक instead of वज्रार्क. (10) B reads तापन D reads ताप्येन लोहकिट्टेन which seems to be incorrect

एभिस्तु निगलैर्बद्ध.[1] पारदीयो[2] महारस: ।
नातिक्रामति मर्यादां वेलामिव महोदधि:[3] ॥ १७९ ॥
तैलार्कचीरवाराही[4]-लाङ्गल्यो[5] निगलोत्तम: ।
काकविट् ब्रह्मबीजानि लाङ्गली निगलो वर: ॥ १८० ॥
वाकुची ब्रह्मबीजानि[6] कर्कटास्थीनि सुन्दरि ।
सामुद्र साम्बरं[7] चैव लवण निगलोत्तम: ॥ १८१ ॥
स्नुह्यर्कसम्भव चीर ब्रह्मबीजानि[8] कोकिला ।
कारकस्य तु बीजानि लोहाष्टांशेन मर्दयेत् ॥ १८२ ॥
निगलोऽन्यस्तु गोजिह्वा मूलानि क्षीरजोऽपर: ।
वाकुची ब्रह्मबीजानि[9] स्नुह्यर्कचीरसैन्धवम्[10] ।
ज्वालिनी काकविष्ठा च[11] प्रशस्तो निगलोत्तम ॥ १८३ ।
लवण टङ्कण क्षार शिला तालकगन्धकम्[12] ।
तयाम्लवेतस ताप्य[13] हिङ्गुलं समभागिकम् ।
स्नुह्यर्कपयसा युक्तं पेषयेन्निगलोत्तमम्[14] ॥ १८४ ॥

---

(1) निगलैर्बध is the incorrect reading in D (2) D reads पारदीयं (3) D reads महोदधे , which is gram inc (4) D and K have वाराहि My has वाराहि (5) B and My read लाङ्गल्या (6) B reads काकची ब्रह्मबीजानि The portion from कर्कटास्थीनि upto ब्रह्म बीजानि is wanting in D (7) My reads सैन्धवं (8) K reads वस्तबीजानि (9) B has वाकुचिब्रह्मबीजानि. (10) D has सैन्धवे which is not proper (11) D reads तु K reads ज्वालिनि which is incorrect (12) B reads तालकगन्धक (13) D has an absurd variant नादान् यवैत शनाप्य तिम्ब ल्वे वैतस त प्य a variant in My (14) D reads निगलत्तम

पिष्टिकां वेष्टयेदेषा[1]मेकेन निगलेन तु ।
लोह[2]मूषागतं प्राग्वत् खोटं कृत्वा तु वेधयेत्[3] ॥ १८५ ॥
द्वितीयं[4] गोलकं वक्ष्ये पिष्टिकास्तम्भ[5]मुत्तमम् ॥ १८६ ॥
द्विपदीरजमूत्राणि सैन्धवाभ्रं च गुग्गुलुः[6] ।
पिष्टीं संवेष्ट्य कल्केन मृदा तु पुनरष्टधा ॥ १८७ ॥
तुषकर्षाग्निना भूमौ[7] मृदुस्वेदं तु कारयेत् ।
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा[8] पूर्ववत् खोटतां[9] नयेत् ॥ १८८ ॥
वाकुची ब्रह्मबीजानि[10] गगनं विमलं मणिम्[11] ।
सौवर्चलं[12] सैन्धवञ्च टङ्कणं गुग्गुलुं तथा[13] ॥ १८९ ॥
द्विपदीरजसा मूत्रं[14] सुश्लक्ष्णं तच्च[15] मर्दयेत् ।
पिष्टीं संवेष्ट्य[16] कल्केन पूर्ववत् खोटतां[17] नयेत् ॥ १९० ॥

---

(1) विष्टिवेष्टयेदेषा, an incomplete charana in D. K reads देषा, which is incorrect (2) B reads लैवां (3) K reads वधयेत्. (4) B, D and My have द्वितीय K wants this (5) D reads पीष्टिक स्तम्भ K reads पिष्टीकास्तम्भ (6) सैन्धवाभ्यो गुग्गुलु, a variant in D My reads सगुग्गुलु (7) D has an incomplete charana—कर्षाग्निभूमौ (8) D has वस वापि, which seems to be incorrect (9) M reads खोटतां (10) वाकुचिब्रह्मबीजानि, a variant in K (11) B reads विमलमणि D reads विमलां मणीम् K reads विमलां मणि M reads विमलं गगन मणि My reads विमल मणि. (12) M has सुवर्चल (13) K reads erroneously गुग्गुलुस्तथा (14) द्विपदीरजमूत्र, a variant in B द्विपदीरसमूत्र च, a variant in D (15) B reads सुधास्वरस D reads सुश्लक्ष्ण च Both are incorrect (16) B, D, K M and My read पिष्टिकां वेष्ट, which is gram inc (17) M reads खोटतां

विषबीज[1] ब्रह्मबीज बीजानि कनकस्य च ।
मूलानि यवचिञ्चाया[2] लाङ्गली चेन्द्रवारुणी ॥ १८१ ॥
कोकिलार्कस्नुहीक्षीरं[3] सैन्धवाभ्रकगुग्गुलु ।
पिष्टीं संवेष्ट्य[4] कल्केन पूर्ववत् खोटतां नयेत् ॥ १८२ ॥
लाङ्गली ब्रह्मबीजानि विष्ठा काकस्य गुग्गुलुः ।
श्वेताश्वमारमूलानि मूलं कनकवारुणी ॥ १८३ ॥
तैलं सैन्धवसंयुक्तं मर्दयेत्तद्विचक्षणः ।
पिष्टीं संवेष्ट्य कल्केन पूर्ववत् खोटतां नयेत् ॥ १८४ ॥
वाकुची ब्रह्मबीजानि जीरकद्वयगुग्गुलु ।
सैन्धवाभ्रं कुलीरास्थि टङ्कणं ज्वालिनीरसः[5] ॥ १८५ ॥
पिष्टीं संवेष्ट्य कल्केन सदा तु पुनरष्टधा ।
तुष[6]कर्षाग्निना भूमौ मृदुस्वेदं तु कारयेत् ॥ १८६ ॥
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा[7] रसेन्द्रं खोटतां[8] नयेत् ।
दग्धसंकलिकायोगात्[9] शब्दवेधी महारसः[10] ॥ १८७ ॥

(1) B reads बीषबीज D reads ब्याबीबीज (2) D reads यव चि चाया K reads मूलानि यवचि चाया Both are incorrect (3) K has कोकिलार्कस्नुहीचीर, which is incorrect My has क्षीरचीर. (4) B K and My read पिष्ट्वा वेष्ट, which is gram inc. This hemistich and the next five are not found in D (5) D reads ज्वालनीरस (6) B reads तुषा which is incorrect (7) D reads त्रिरात्रत्वा which is incorrect. (8) M reads रसेन्द्र खोटतां which is not correct My reads रसेन्द्रो खोटतां नयत् which is incorrect (9) M has दग्धद्दलिकायोगात् (10) D and My read शतवेधी महारस M reads शब्दवेधी मनहस

गन्धकस्य द्विभागन्तु पारदस्य त्रय[1] तथा ।
पिष्टिकां कारयेत्तेन तप्तखल्वे तु काञ्जिके[2] ॥ १९८ ॥
पूर्व्ववन्निगलोपेतं[3] खोटं कृत्वा तु वेधयेत् ।
दग्धसकलिकायोगात्[4] शब्दवेधी[5] महारस. ॥ १९९ ॥
वद्धसूतकराजेन्द्र शिलागन्धकमाक्षिकैः ।
कान्तपाषाणचूर्णेन भूलताभिः समन्वित. ॥ २०० ॥
धातौ मूषागतश्चैव[6] रसोऽयं[7] सुरवन्दिते ।
रसाश्चोपरसान् लोहान्[8] रत्नानि च मणीस्तथा[9] ।
प्रकाशमूषागर्भे च[10] ग्रसते वडवानल.[11] ॥ २०१ ॥
माक्षिकं दरदश्चैव गन्धकं च मन.शिला[12] ।

---

(1) पारदत्रितय is the read ng in D (2) तप्ता खल्वे तु काञ्जिकम्, a variant in D (3) पूर्व्वनिगलोपेत an incomplete variant in D (4) दग्धसङ्कलिकायोगात् a vanant in M (5) D and My read शत वैधी The ślokas 198th and 199th are not found in B and K (6) B has मूषागते चैव D has मूषाभतो नैव M has धाते मूषागतनैव My has मूषाग्रतेनैव All the texts seem to be incorrect (7) B reads रुद्र चि (8) K reads चैव (9) D reads रत्नमणीनस्तथा K and My read मणिस्तथा M reads मणीनथा (10) प्रकाशमूषया गर्भे a variant in B प्रकाशमुखाया गर्भौ a variant in D प्रकाशमुखगर्भे च, a variant in K, प्रकाशमूषासध्यगतौ a variant in M प्रकाशमूषाया गर्भे, a variant in My All the texts are more or less incorrect. (11) ग्रसते चतुरङ्गौनल a variant in D, which is senseless My reads वध्यानिल (12) D has सम शिलाम् wh ch is incorrect

राजावर्त्तं प्रवालं च कङ्कुष्ठं तुत्थकं[1] तथा ॥ २०२ ॥
पीतरक्तगणैर्भाव्यं कङ्गुणी[2]तैलमिश्रितम् ।
खोटं खण्डिकया पक्व[3] द्रुतं हि नलिके क्षिपेत्[4] ॥ २०३ ॥
खण्डां तु सिकतां[5] दत्त्वा त्रिरात्रमपि धामयेत्[6] ॥ २०४ ॥
आरणालेन तत् क्लिन्नं[7] दोलायां धृतमेव च[8] ।
एवं संरक्षितः[9] सूत शरीरधनकृद्[10]भवेत् ॥ २०५ ॥
उद्घाट' परम.[11] प्रोक्तः सर्व्वकर्म्महितः परः[12] ।
खवौ पतङ्गी[13] दुर्द्रावी दुर्मलो नैव जायते ।
वर्णान्यत्वञ्च कुरुते[14] स्फोटयेद्दरवर्णिनि[15] ॥ २०६ ॥

---

(1) D reads कुड तुथक which seems to be incorrect (2) B reads कगुणि M reads कुङ्गुणी My reads कगुणी (3) M has भिण्डी कलापक, which seems to be incorrect (4) द्रुत हि नलिका पचेत्, a variant in B द्रुत हि नलिके क्षिपेत् a variant in D द्रुत हि नलिका क्षिपेत्, a variant in K द्रुत ही नलिका पचेत् a variant in M द्रुत हि नलिका पचेत्, a variant in My (5) D reads सिकातां, which is incorrect M reads भाण्डां तु सिकतां (6) D and K read धारयेत् (7) D reads सक्लिन्नं, which seems to be incorrect (8) B reads डोलायां M and My read डोलायां द्रुतमेव च (9) B reads सुरक्षित K reads सरक्षित M reads स नदित My reads सलक्षित . (10) B reads शरीरद्दढकृद्. (11) M reads उद्घोट My reads उद्घाट' पवम (12) B and K read पर (13) M reads षिवौ पतङ्गी. (14) D reads वर्ण स्वच प्रकुरुते, which appears to be incorrect (15) स्फोटयेद्दरवर्णिनी a variant in B D reads वरवर्णिनी which is incorrect K has स्फोटयम्वरवर्णिनि My has स्फोटयन्वरवर्णिनि

अग्रमेवं[1] द्रुतं कृत्वा कुरुते वज्रजारणम्[2] ।
समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ २०७ ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[3]
रसार्णवे रससंहितायां
वज्रबन्धो नाम[4]
पञ्चदश. पटल. ॥ १५ ॥

---

(1) B reads वज्रमेव D and My read वज्रमेव M reads वज्रमेतत्, which is grammatically incorrect (2) कुरु वज्राणि जारण, a variant in K कुरि वज्राणि जारणम् an incorrect variant in M. My reads कुरु वज्राणिजारण (3) B, M and My want this line. (4) D M and My have विद्धिवज्रबन्ध नाम K has विद्धिवज्रबन्धस्तनीयरसस्पोडषो नाम

षोडश: पटल:

श्रीदेव्युवाच ।[1]

वद्धस्य[2] रसराजस्य[3] कथं द्रावणमीश्वर[4] ।
वज्रादिजारणं चापि[5] कथमाज्ञापय प्रभो ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।[6]

तं खोटं सूक्ष्मचूर्णन्तु स्त्रीरजोभिस्तु भावयेत्[7] ॥ २ ॥
पुनर्नवा च[8] मीनाक्षी रम्भाकन्द[9] स्त्रियोरज. ।
मणिमन्थ[10] शिलाधातु सर्व्वमेकत्र पेषयेत्[11] ॥ ३ ॥
कल्केनानेन सव्वमारोटरससंयुतम्[12] ।
त रस[13] भूर्ज्जपत्रे तु वद्ध्वा पोटलिका[14] तत. ॥ ४ ॥
दोलायन्त्रे[15] सुरेशानि स्वेदयेद्दिवसत्रयम् ।
अनेन क्रमयोगेण मृत सूतो[16] भवेद्द्रुत[17] ॥ ५ ॥

---

(1) M has देव्युवाच (2) B reads बद्धस्य (3) D rea[ds] रसवद्यस्य which is incorrect (4) B reads erroneously द्रावणमीश्व[र] (5) B and D read चापि (6) This is wanting in D ([7]) This hemistich is not found in D (8) पुनर्नवो च is the readi[ng] in B, M and My (9) M reads रम्भाकद (10) B reads मणि[मन्]थ D reads मणिमयं K reads मणिमथ M reads माणिक्य My rea[ds] माणिमक (11) M has पेषयेत् (12) D reads संयुतं whic[h] is incorrect (13) D and K read शहम. (14) M reads पो[ट]लिका (15) B, M and My read दोलायन्त्र (16) B and [...] read मृतसूतो M reads द्रुतमृते which is incorrect (17) My rea[ds] erroneously भवेत् ५८

आर्द्रकं मूलकं शुण्ठी लसुनं हिङ्गु माचिकम् ।
त्रिचारं पञ्चलवणं कांची कासीसगन्धकम्[1] ।
अम्लवर्ग[2]समायुक्तं गोलकं कारयेत् प्रिये ॥ ६ ॥
तस्य मध्यगता पिष्टो[3] दोलायां स्वेदनेन तु[4] ।
द्रवते नात्र सन्देहो द्रुतं जारयते रसम्[5] ॥ ७ ॥
बद्धं महारसं[6] देवि द्रावयेत् पादयोगतः ।
द्रुतपादे ततो देयं[7] द्रावयित्वा पुनर्द्रवेत्[8] ॥ ८ ॥
एवं बद्धं द्रुतं कृत्वा समद्वित्रिगुणादिकम्[9] ।
तस्मिन् द्रुते जारणा च[10] कर्त्तव्या कर्म्मवेदिभिः ॥ ९ ॥
कुक्कुटीकन्दमार्जारी[11] उच्चटापीश्वरी तथा[12] ।

---

(1) कांचिकौषीसगन्धकम्, a variant in D. कांजीकौशीसगन्धक, a variant in K काचीमांसीसगन्धकम्, a variant in M. (2) R and My read चाम्लवर्गे M reads वम्लवर्गे (3) तस्य मध्यगत पिष्ट, a variant in D तस्य मध्ये गतां पिष्टि, a variant in K My has an incomplete charana—तस्य ता पिष्टि (4) D reads दोलायन्त्र स्वेदन तु, which is incorrect. डोलायां स्वादनेन तु, a variant in M, which is partly correct My reads डोलायां. (5) D reads रसे M reads रस Both are incorrect (6) D reads महारसे, which is incorrect We do not find the 8th, 9th and 10th slokas in My (7) द्रुत पादस्तता देयं, a variant in D द्रुत पादर्दांशाय, a variant in M (8) M reads पुनर्दवेत्, which is incorrect (9) K reads समं द्विविगुणादिकम् M reads समद्विविगुणाधिकम्. (10) M reads चारणा च (11) कर्कटीकन्दमार्जार, a variant in D कुकुटीकदमाजार a variant in K (12) सर्पाच मामरी तथा, a variant in D सर्पाच मामरी तदा a variant in K.

चीरकञ्चुकया युक्तं[1] स्वेदितं च द्रुतं[2] रसम् ॥ १० ॥
द्रुतं दोलादिसंभिन्नं[3] कुकुव्याद्यै[4]र्दिनत्रयम् ।
आर्द्रकाद्यैर्द्रुतश्चैव[5] तत्सूतं स्वेद्यता[6] व्रजेत् ॥ ११ ॥
वज्रं[7] द्रुतं यथा[8] सूतं जारयेत्[9] सुरवन्दिते ।
ईश्वरस्तस्य[10] विज्ञेयो देवदेवो[11] जगद्गुरुः[12] ॥ १२ ॥
विधाय खोटं यत्किञ्चित्[13] मृतकोत्थापिते रसे[14] ।
षड्गुणं हेम जार्यं तु सारयेत् सारणात्रयम्[15] ॥ १३ ॥
कोट्यंशेन[16] तु तेनैव शुल्ववेधं[17] प्रदापयेत् ।
जायते कनकं दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ १४ ॥
पुनस्तत्तु[18] रसेन्द्रस्य वज्ररत्नानि जारयेत्[19] ।

---

(1) चीर कञ्चुकया युक्त, a variant in D (2) स्वेदित च द्रुतरस, a variant in D M reads मृत (3) D has दोल सहित कर्क. K has दोलादिसभिन्न—, an incomplete charana M and My read दोलादिसभिन्न (4) B reads कर्कमाद्यः D reads कर्कटाद्यैः K reads कर्कटाद्यै. (5) B and K read आर्द्रकादि. D reads आर्द्रकादि द्रुते चैव, which seems to be incorrect This charaṇa and the next nine ones are not found in My. (6) B and M read स्वच्छतां D and K read स्वेदतां (7) B and M read वज्र (8) K reads यदा (9) D reads पारद, which seems to be incorrect (10) M reads ईश्वरस्य तु (11) M reads देवदेव्या (12) D reads erroneously देवदेवात्व अवदगुरुम् (13) D reads त षड्जि, which is incorrect. (14) मृतकोत्थापितो रसः, a variant in M (15) B reads सारणात्रय (16) D has कोट्यंशेन, which is senseless. (17) D reads शुल्व वज्र (18) B has पुनस्तत्तु D has पुनस्त K has पुनस्त्वत. (19) D reads चारयेत्.

प्रकाशमूषागर्भे च हठाग्नौ जरते क्षणात्[1] ॥ १५ ॥
उच्चटा[2]मीननयना सर्पाची[3]रक्तचित्रकैः ।
एतैः रत्न द्रवत्याशु[4] नीलमाणिक्यमौक्तिकम्[5] ॥ १६ ॥
विष्णुक्रान्ता च चक्राङ्गा[6] कुमारी यवचिञ्चिका[7] ।
वज्राणि पद्मरागाद्य[8] राजावर्त्तादिसस्यकम्[9] ।
श्रोषधीना द्रवं दत्त्वा तत्ते[10] सूते विनिक्षिपेत् ॥ १७ ॥
पश्चाद्रत्नानि देयानि द्रवन्ति सलिलं यथा ॥ १८ ॥
दोलायां[11] स्वेदयेद्देवि विडयोगेन[12] जारयेत् ।
प्रकाशमूषागर्भे च हठाग्नौ जारयेत् क्षणात् ॥ १९ ॥
शंखिनैवार्कदुग्धेन[13] पुटेन शतवापितम् ।
तद्दोजं[14] क्षारसंयुक्तमम्लवर्गेण[15] भावयेत्[16] ॥ २० ॥

---

(1) D and K read जायते क्षमात् (2) D reads उच्चत, which is incorrect (3) D has सार्पाची, which is unintelligible K has सर्पाचि (4) एते रत्नद्रव्यांश, an incorrect variant in D M reads द्रवन्त्याशु which is incorrect. (5) निलमाणिक्यमौक्तिम, a variant in K, which is not correct (6) D reads चक्राङ्ग M reads चक्राङ्गी (7) D has यवचिंचिका (8) D and K read पद्मराग च. (9) K reads स्यकं which is incorrect (10) D reads तत्त. K reads तत (11) D reads दोलायन्त्रे, which destroys the metre. (12) D reads घोरयोगेन which is incorrect. (13) K reads शनैवार्कदुग्धेन, which destroys the metre (14) B reads तद्बिज D reads तद्दिज M reads तत्पिण्डो (15) B and M read भावलवण (16) B and M read भावितम्

विडहिङ्गुलसयुक्ता[1] राजावर्त्तप्रवालके [2] ।
गन्धक शिलया युक्त [3] स्रोटाना जारणे हित [4] ॥ २१ ॥
मूषालेपादिसयोगात्[5] वडहेम्नो हि जारणम्[6] ।
तल्लेपाज्जायते देवि[7] विडयोगेन जारणम्[8] ॥ २२ ॥
यथाहेम प्रदातव्य षट्त्रिंशाशद्रवेण च[9] ॥ २३ ॥
ततो वै सूतराजस्य जायते रश्मिमण्डलम्[10] ।
तिर्य्यगूर्द्ध्वमधोव्यापि[11]तेज पुञ्जेन पूरितम् ॥ २४ ॥
इत्थ शुद्धो भवेत् सूत [12] चिन्तामणिरिव[13] स्वयम् ।
सर्देवै. पूज्यते सिद्धै.[14] द्वितीय इव शङ्कर:[15] ॥ २५ ॥

---

(1) विडहिङ्गुलसयुक्त a variant in M (2) राजावर्त्त प्रवालकै a variant in D राजावर्त्त प्रवालकम् a variant in M. (3) गन्धकैशिलया युक्तै, a variant in D which is senseless M reads गन्धक शिलया युक्त (4) D and K read हित M reads स्रोटाना जारणे हितम् (5) D and K read मूषालिपो हि सयोगात् M reads मूषालिपाभियुक्त (6) B has वडो हेमादिजारण D has वडो हेमा हि जारणम् K has वडो हेमादिजारणं M has वडहेमाभिजारणम् (7) B reads तद्पपाज्जाते देवि D reads तत्पाजारवेदे वि K reads तल्लेपा जारय देवि (8) B D and K read विड योगेन जारयेत् M reads विडहेमाभिजारणम् (9) K reads षट्त्रिंशायद्रवेन च which is incorrect (10) जायते रश्मिमण्डले a variant in B जायद्रश्मिमण्डले a variant in D जायते रश्मिमण्डल, a variant in K. (11) B and K read व्यापि which seems to be inaccurate (12) B reads इत्थ भवेत् सूत D reads इथ दा भवेत् सूत K reads इत्थ यथा भवेत् सूत M reads शुद्ध यदा भवेत् सूत (13) K reads चिन्तामणिरिव which is not correct (14) D and K read सर्वदेवै प्रपूज्य, which is incorrect. (15) K reads सिद्धैर्द्वितीयशङ्कर

लोकानुग्रहकर्त्ता च भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ।
जारयेच्च महानील तत्त्वसंख्याक्रमेण[1] तु ॥ २६ ॥
भ्रमते दक्षिणावर्त्तस्तदासौ खेचरो रसः[2] ।
वेधयेत् सर्व्वलोहानि भारसंख्यानि[3] पार्व्वति ॥ २७ ॥
एवं जीर्णस्य सूतस्य शृणु कापालिरञ्जनम् ॥ २८ ॥[4]
शुल्वपत्रपलैकं तु[5] पलार्द्धं[6] गन्धकस्य च ।
टङ्कणं कर्षमेकं तु कर्षैकां रसकज्जलीम्[7] ॥ २९ ॥
माक्षिकं[8] कर्षमेकं तु सर्व्वमेकत्र कारयेत्[9] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो[10] भवति तत्क्षणात् ॥ ३० ॥
तं खोटं सूक्ष्मचूर्णन्तु चणकाम्लेन[11] मर्द्दयेत् ।
आरण्य[12]गोमयेनैव पुटान्[13] दद्याच्चतुर्द्दश ॥ ३१ ॥
इन्द्रगोपकसंकाशं जायते नात्र संशयः ॥ ३२ ॥
तच्चूर्णं मधुना युक्तं शुद्धतारं तु रञ्जयेत् ।

---

(1) D reads मत सख्याक्रमेण (2) सदासौ खेचरो रस, a variant in B सूतासमौ खेचरो रस, a variant in M, which is incorrect (3) M reads हारसंख्यानि which is incorrect (4) After this hemistich we find in B चत पर प्रवक्ष्यामि मन्त्र कापालिरञ्जम, in D चत पर कलापालनी, in K चत पर कापालिनि (5) D has शुल्वपत्रकपौक तु which is incorrect K has शुल्वपत्र पलैक तु (6) B reads पलैक (7) कर्षैक सकज्जली, a variant in B कर्षैक रसकज्जम, a variant in D कर्षैका रस कज्जलौ, a variant in M (8) B reads माचौक (9) M reads मर्दयेत् (10) M reads खोटी. (11) B and K read दन्तुकाम्लेन M reads लिकुचाम्लेन (12) D reads आरण्य (13) B, K and M read पुट

रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि[1] शोभनं हेम जायते[2] ॥ ३३ ॥
एष कापालिको योगः सर्व्वलोहानि रञ्जयेत् ।
रञ्जयेद्बद्धसूतं च[3] वज्रबन्धञ्च[4] रञ्जयेत् ॥ ३४ ॥
क्षारचूर्णपलैकं वा[5] मृतनागपलं तु वा[6] ।
वङ्गाभ्रकपलैकं वा[7] तीक्ष्णचूर्णपलं तु वा[8] ॥ ३५ ॥
विशुध्य नागवङ्गौ वा[9] एकैकांशसमन्वितम्[10] ।
विशुद्धं गैरिकैकैक[11]मथवा तीक्ष्णमाक्षिकम् ॥ ३६ ॥
अथवा तीक्ष्णभागौ द्वौ त्रयो घोषा नवोरगाः[12] ।
ताम्रस्य नव भागाः स्युस्तारभागचतुष्टयम्[13] ॥ ३७ ॥
अथवा हेवदेवेशि माक्षिकस्य पलद्वयम् ।
मयूरग्रीवतुल्यैकं[14] मृतनागपलं तथा ॥ ३८ ॥

---

(1) त्रीणि वाराणि is grammatically incorrect This hemistich and the next one are not found in D (2) K reads जायन्ते which is not correct (3) M reads रञ्जयद्बद्धसूतेन (4) D and M read वज्रबद्ध च (5) D reads च क्षारचूर्ण पलैकन्च a variant in K, M reads तु (6) मृतनाग पल तु च, a variant in D K reads च (7) D reads तु वङ्गाभ्रक पलैक च, a variant in K (8) B reads च वा D reads तीक्ष्णचूर्णं प तु वा, which is incorrect तीक्ष्णचूर्ण पल तु वा, a variant in K (9) M has नागवङ्ग वा (10) D reads समन्वित K reads एकैक तु समन्वित (11) विशुद्ध गैरक चैव, a variant in D विशुद्ध गैरिकैक वा, a variant in M (12) D reads त्रयो दोषा M reads नवोरगा Both are incorrect (13) D has तारभागचतुष्टयम् K has तारभागचतुष्टय (14) K reads मयूरग्रीव तुल्यैव, which is incorrect. *This hemistich and the next two are not found in M.*

अथवा वङ्गनागाभ्रमेकैकं सुरवन्दिते[1] ।
तीक्ष्णद्वयं विशुल्वं च हेमताप्यचतुष्टयम्[2] ॥ ३९ ॥
यद्वा[3] विमलवैक्रान्तवङ्गनागानि रीतिका[4] ।
सशुल्वाप्यथवा[5] हेम विमलं च भुजङ्गमः ॥ ४० ॥
एषामन्यतमं देवि पूर्व्वकल्पसमन्वितम् ।
अन्धमूषागतं[6] ध्मातं खोटो[7] भवति तत्क्षणात् ॥ ४१ ॥
पुटयेत् पूर्व्वयोगेन रञ्जयेत् पूर्व्वयोगतः ॥ ४२ ॥
नागशुल्वं[8] तथा तीक्ष्णं कापालिकम[9]मुत्तमम् ।
तेनैव रञ्जयेत्तारं सप्तवारं पुनः पुनः ॥ ४३ ॥
तेनैव रञ्जयेद्धेम सप्तवारं पुनः पुन ।
पत्रबीजमिदं[10] श्रेष्ठं सर्व्वकर्म्मसु[11] योजयेत् ॥ ४४ ॥
वङ्गतीक्ष्णं कपाली च[12] शुल्वं तारं तु रञ्जयेत्[13] ।
रञ्जयेत् सर्व्वलोहानि यावत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥ ४५ ॥

---

(1) D reads सुरसुन्दरि. (2) This charana and the next two are not found in K (3) B reads सार (4) विमलवैक्रान्तवङ्गनागाह्नतीयका, a variant in D (5) B reads सशुल्वाथवा. M reads सशुल्वास्त्वथवा (6) D and K read अंधमूषागत, *which is not correct.* (7) M reads खोटी (8) B reads नाग शुल्व (9) K reads erroneously कायाक्रम M reads कापालीकम (10) M reads सत्वबीजमिदं. (11) B and K read सर्वकर्मणि. D reads सर्वकर्माणि. (12) वङ्गतीक्ष्णकपाली तु, a variant in B वङ्ग तीक्ष्ण कपालि च, a variant in D वंक तीक्ष्णाधिक पाली तु, a variant in M. (13) D has शुल्वतार तु योजयेत् M reads शुल्वतार तु रञ्जयेत्

वैक्रान्त नागकापाली[1] शुद्धतार तु रञ्जयेत्[2] ।
रञ्जयेत् सह हेम्ना तु[3] भवेत्[4] कुङ्कुमसन्निभम् ॥ ४६ ॥
रक्ततैल[5]निषिक्त तु लोह[6]सक्रान्तिनाशनम् ।
धारकापालिचूर्णन्तु शुद्धतार तु रञ्जयेत्[7] ॥ ४७ ॥
विमलेन च नागेन[8] कापाली परमेश्वरी ।
रञ्जयेत् सर्व्वलोहानि तार हेम विशेषत ॥ ४८ ॥
रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि[9] जायते हेम शोभनम् ।
तेनैव रञ्जयेद्धेम[10] सप्तवार पुन पुन ॥ ४९ ॥
लवणोद[11]निषिक्तन्तु लोहसक्रान्तिनाशनम् ।
वङ्गनाग[12] तथा कान्त शुल्ब तीक्ष्ण च माक्षिकम्[13] ॥५०
रविनाग कपाली तु[14] शुद्धतारन्तु रञ्जयेत् ।
रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि[15] तारारिष्ट तु जायते ।
तेनैव रञ्जयेद्धेम[16] सप्तवाराणि[17] पार्व्वति ॥ ५१ ॥

---

(1) This hemistich and the next one are not found in B D reads नागकापालि M reads नागकापन्न. (2) D has बोजयत् which seems to be incorrect (3) M reads हिनहेमन् (4) K reads भवत् (5) D has रक्ततैले (6) D reads लोह (7) This hemistich is not found in D and M (8) विमलेन च भागेन an incorrect variant in D (9) This is grammatically incorrect, yet found in all the texts (10) तदा वैक्रान्तहेम an incorrect variant in B (11) B reads लवणाद् (12) B reads वंग नाग. (13) नागश्च तीक्ष्णमाक्षिकम् a variant in D (14) रविं नागकपालि च a variant in D (15) This is grammatically incorrect (16) B reads जायते हेम (17) This is grammatically incorrect.

रक्तवर्गनिषिक्तं च लोहसंक्रान्तिनाशनम् ।
वङ्गनागं[1] तथा शुल्वं कापाली[2] सुरवन्दिते ॥ ५२ ॥
गुडेन नीलकाचेन[3] तुल्याम्ललवणेन च ।
विषपित्ताम्ल[4]पिष्टेन हन्यात् संक्रान्तिकालिकाम् ॥ ५३ ॥
गैरिकं गन्धकं सूतं तिलतैलेन पेषयेत् ।[5]
लेपयेत्तारपत्राणि दत्त्वा शुल्वकपालिकाम् ॥ ५४ ॥
कर्षाधस्त्वन्धमूषायां[6] शुभ्रं[7] हेमदलं भवेत् ॥ ५५ ॥
भागैकं हरितालस्य भागैकं गैरिकस्य च[8] ।
माक्षिक[9]कल्कभागैकं चत्वारो गोलकस्य च ।
अन्धमूषागतं ध्मातं हेम रञ्जयति क्षणात् ॥ ५६ ॥
अनेन क्रमयोगेण चतुर्वारं तु रञ्जयेत् ।
महाबीजमिदं श्रेष्ठं बालार्कसदृशप्रभम् ॥ ५७ ॥
तेन वर्णद्वयोत्कर्षः षोडशांशेन जायते ॥ ५८ ॥
रक्ततैले निषिक्तं च लोहसंक्रान्तिनाशनम् ।

---

(1) D and K read वङ्ग नाग (2) D reads कपालि, which is incorrect (3) गुडेन पीतकाचेन, a variant in B गुञ्जेन तिलकाचेन, a variant in K विडे च नवे वङ्गकाचेन, an incorrect variant in M. (4) B reads विषपित्तार्थ This hemistich and the next one are not found in D (5) Here ends the MS M in the middle part of the 16th Patala (6) कर्षाधस्त्वधमूषायां, a variant in B. D and K read मूत्रायां, which is incorrect (7) K reads शम, which is incorrect (8) B has an incomplete charana—भा गैरिकस्य च (9) B and K read माक्षिक

रसकस्य तु कापाली[1] चन्द्रार्कं तु शताशत[2] ।
अन्धमूषागतं ध्मातं शोभनं हेम जायते ॥ ५९ ॥
शुद्धनागपलैकं तु कर्षैकं द्रुतसूतकम्[3] ।
सारयेत् सारणायन्त्रे खोटो भवति सूतकः ॥ ६० ॥
खोटस्य पलमेकं तु माक्षिकस्य पलं तथा ।
एकीकृत्याथ समधं कनकस्य रसेन च ।
पाचयेन्मृन्मये पात्रे[4] भवेत् कुङ्कुमसन्निभम्[5] ॥ ६१ ॥
पूर्व्वकल्केन संयुक्तं खोटं कुर्यात पूर्व्ववत्[6] ।
एतत् कापालिकायोगात्[7] चूर्णमम्लेन[8] मर्द्दयेत् ॥ ६२ ॥
पुटयेत् पूर्व्वयोगेन रञ्जयेत् पूर्व्वयोगतः ॥ ६३ ॥
येन केन[9] रसं बद्धा हेमगन्धशिलोरगैः ।
क्रमेण वेष्टितं ध्मातं शतवाराणि[10] वेधयेत् ॥ ६४ ॥
चादौ[11] तु बद्धसूतं च वङ्ग[12] तारं मनःशिला ।
क्रमेण वेष्टयेत् ध्मातं शतवेधी न संशयः ॥ ६५ ॥

---

(1) B reads कपाली K reads कापालि (2) D reads शताशयी K reads शताशत (3) This charana and the next one are not found in K (4) B reads भांडे (5) भवेत कांकसन्निभ a variant in B (6) B reads पूर्ववत् (7) एतत् कापालिक चूर्णे a variant in B D reads कपालिकायोगात् (8) B reads मध्यमाम्लेन • (9) K reads तीनकेन which is an error of the scribe (10) B reads दश वाराणि D reads शत वाराणि (11) This hemistich and the next two are not found in D K reads चादौ which is incorrect (12) K reads वङ्ग which is incorrect

अनेन कुरुते तार कनकेन तु काञ्चनम् ॥ ६६ ॥

सूतो मृतो हन्ति समेन वङ्ग[1]
तेनैव हन्यात्[2] द्विगुण च तारम्[3] ।
तारं चतु षष्टिरपि करोति
हेमापि तद्वत् फणिहेमयोगात्[4] ॥ ६७ ॥

मृतरसपलमेक[5] पञ्चनाग च दद्यात्
कनकपलविमिश्र[6] ध्मातसूतावशेषम्[7] ।
पुनरपि शतवारानेवमेव[8] क्रमेण
भवति च[9] रसराज कोटिवेधी क्रमेण ॥ ६८ ॥

मृतसूतपलैक तु[10] द्वे पले[11] दरदस्य च ।
चतु पल गन्धकस्य कङ्कुष्ठस्य[12] पलत्रयम् ।
शिलाया पञ्चक चैव गोपित्तेन तु मर्द्दयेत् ॥ ६९ ॥

---

(1) D has an absurd charaṇa—षायो चतुर्थे सूतेन मृत द्वेति समेन त वङ्ग (2) B reads षत (3) तैनैव मावहि गुड च तारं, an incorrect variant in D (4) K has शर्करेन्दुकुन्दसमतोल मनोहर हेम गोपात् wh ch is absurd (5) *D wants पल , hence it reads मृतरसमेक which mars the metre as well as the sense* (6) B reads कनकपलं विमिश्र , wh ch destroys the metre as well as the grammar and sense (7) D reads ध्मात सूतावशेष wh ch mars the metre (8) शतवारादिष्वमेक, a variant in D शतवार मिष्वमेव a variant in K (9) D has only भवति wh ch makes the charaṇa an incomplete one K reads स भवति (10) D has मृतसूत पलैक तु (11) D reads द्विपल K reads पलैकं (12) B reads कुङ्कुमस्य

पलैकनागपत्राणि[1] तेन कल्केन[2] लेपयेत् ।
मारयेत् पुटयोगेन नागोऽयं म्रियते[3] क्षणात् ॥ ७० ॥
वटिकां कारयेत्पश्चात् षष्टिं त्रीणि शतानि च ।
एकैकां वटिकां पश्चान्नीलिरसेन तु मर्दयेत् ॥ ७१ ॥
अनेन क्रमयोगेण शतं दद्यात् पुटानि च[4] ।
नागोऽयं जायते देवि सिन्दूरारुणसन्निभः[5] ॥ ७२ ॥
शतांशेन च तेनैव[6] तारे वेधं[7] प्रदापयेत् ।
तत्तारं जायते देवि देवाभरणमुत्तमम्[8] ॥ ७३ ॥
मृतनागपलैकं तु[9] हेमपत्रं तु तत्समम् ।
मारयेत् पुटयोगेन म्रियते हेम[10] तत्क्षणात् ॥ ७४ ॥
तद्भस्मनागैकयुतं[11] हेमपत्रं तु तत्समम् ।
मारयेत् पुटयोगेन म्रियते हेम तत्क्षणात् ॥ ७५ ॥
अनेन क्रमयोगेण त्रीणि वाराणि[12] कारयेत् ।
सहस्रांशेन तेनैव तारे वेधं[13] प्रदापयेत् ॥ ७६ ॥

---

(1) This hemistich and the next one are put in B after the 71st śloka पलैक नागपत्राणि, a variant in K (2) D has तिलकल्केन. (3) D reads म्रयते, which is grammatically incorrect (4) शत दद्यात् पुट प्रिये, a variant in B (5) B reads सप्रभ. K reads सप्रभ (6) D reads तैलेन (7) D reads तारवेध (8) B reads देवाभरण भूषण. This hemistich is not found in D (9) मृतनाग पलैकन्तु a variant in D. (10) D reads देवि, which is not accurate K reads म्रीयते, which is incorrect (11) तद्भस्मभागैकयुत, a variant in B. D and K read युक्त (12) This is grammatically incorrect (13) D reads तारवेध

सुखसाध्यप्रयोगेन[1] तत्तार कनकं भवेत् ।
कल्कवेधमतो वच्ये[2] सुखसाध्यं सुरेश्वरि ॥ ७७ ॥
पलाशनिम्बबिल्वाख-कार्पासकटुतुम्बिनी ।
कङ्गुणीकटुतैलं च[3] एकैकं रसमारकम्[4] ॥ ७८ ॥
समे हेम्नि समं सूतं[5] तारं ताम्रमथापि वा[6] ।
महारसाष्टमध्ये तु चत्वारोपरसास्तथा[7] ॥ ७९ ॥
फलाम्लकाञ्जिकैर्मध्य[8]-निरङ्गारे तु[9] खलयेत् ।
तप्तायसेऽथवा लोह[10]-मुष्टिना मृदुवह्निना ॥ ८० ॥
प्रागुक्त[11]वालुकायन्त्रे तैलं दत्वा विचक्षणः ।
मर्द्दयेत् पक्षमेकं तु[12] दिवारात्रमतन्द्रितः ॥ ८१ ॥
तत्कल्कं जायते श्रेष्ठं धर्म्मकामार्थमोक्षदम् ।
वेधयेदष्टलोहानि देवानामपि दुर्ल्लभम् ॥ ८२ ॥
नाशयेत् सकलान् रोगान् पलैकेन न संशयः ।
त्रिकटुत्रिफलायुक्तं मध्वाज्येन तु भक्षयेत् ॥ ८३ ॥

---

(1) This charaṇa is wanting in B This hemistich is not found in D (2) B reads ततो वचोर D reads कल्के वेधमतो K reads कल्कवहमतो लक्ष्ये, which is incorrect (3) कगुणी कटुत्र तैल, a variant in D. (4) B reads रसमारच (5) B has समे सूत, which is incorrect. (6) तार तार्म तथापि वा, a variant in D. (7) चत्वार उपरसास्तथा is the correct grammatical form (8) B reads फलाम्ल काञ्जिकैर्मध्या D reads मृदा, which seems to be incorrect (9) B has निरङ्गारे तु D has निरच हे तु, which is unintelligible. (10) तप्तायसेऽथवा लोहे, a variant in D. (11) D reads प्रयुक्त (12) B reads च

हेम्ना तु बद्ध गुञ्जैक[1] तारेण द्वे[2] सुरेश्वरि ।
ताम्रेण गुञ्जात्रितय[3] वर्षात् स्यादजरामर ॥ ८४ ॥
सेवन्ते चन्द्रवदना सर्व्वाभरणभूषिता ।
त्रिफलाबीजमध्यास्थ नस्य कृत्वा निशासु च[4] ॥ ८५ ॥
रस तु[5] भक्षयेत् प्रातरजीर्णं नैव जायते ।
गन्धक पानमालेप[6] कटुक भक्षयेद्बुध ॥ ८६ ॥
पलेन[7] भक्षयेत् सूत सुरासुरनमस्कृतम्[8] ।
तप्तहेमनिभाकारो बालार्कसदृशप्रभ ॥ ८७ ॥
वेधयेत् सर्व्वलोहानि छेदे दाहे[9] न संशय ।
बद्धा तु सकलावन्धे[10]र्वटिका[11] खेचरी भवेत् ॥ ८८ ॥
काकजङ्घा च बृहती शरपुङ्खाजश्रृङ्गिके[12] ।
शिवा[13] यमलता[14] कन्या समेतास्तु[15] महालता ॥ ८९ ॥

---

(1) हेमस्तु पलगुञ्जैक a variant in D K reads फलगुञ्जैक (2) D reads न रैप्यार्थे K reads न रैप्यद (3) D has गुञ्जात्रितये (4) निश नुपुग is the incorrect reading in D (5) K reads एव तु which is incorrect (6) गन्धकेनाथ मालेप a variant in D (7) K reads चनेन (8) K has an incomplete charana—सुरनमस्कृत (9) D reads छेद्न्दाहे This hemistich is not found in K (10) B reads वद्धस्तु which is incorrect वद्धा कल्पिकलावेधे a variant in D वद्धास्तु सकलावुधे a variant in K (11) B reads घुटिका (12) पुसित पुखाचश्रृंगिके a variant in B शरपुङ्खाजश्रृङ्गिका a variant in D पुख्य पुखाजश्रृंगिका a variant in K (13) B has शिखा D has शिव K has शिव which seems to be incorrect (14) B reads यकलता D reads यमलता which is correct (15) समेते तु महावला a variant in B समेते तु महालता a variant in D समेतास्तु महालता a variant in K

गुह्याद्गुह्यं समाख्यातं यातारिश्लेष्मसंयुतम् ।
समे हेम्नि समं सूतं[1] तारे ताम्रेऽथवा प्रिये ॥ ८० ॥
मधारसाष्टमध्यैकं दद्यात्तूपरसास्तथा[2] ।
मर्दयेत् खल्लपाषाणे[3] यावन्निश्चेतनं भवेत् ॥ ८१ ॥
स्वेदयेदारणालेन[4] मर्दयेत् पूर्व्वकल्कवत् ।
तत्र लोहस्य देहस्य तत्तत्कर्मसु[5] योजयेत् ॥ ८२ ॥
हेमाभ्रकस्य चैकैकं सूतकस्य द्वयं तथा[6] ।
ताराभ्रकस्य चैकैकं सूतकस्य द्वयं तथा[7] ॥ ८३ ॥
पिष्टिकां कारयेत्तेन निगलेन च बन्धयेत् ।
पुटेषु पिष्टिकाबन्धो[8] गोलेन निगलेन च[9] ॥ ८४ ॥
पुनरन्य प्रवक्ष्यामि चूर्णबन्धं सुरेश्वरि[10] ॥ ८५ ॥
पिष्टिका[11] टङ्कण दत्वा द्विपदीरस[12]मर्द्दितम् ।
नष्टपिष्टं च शुष्कं तत्[13] धामयित्वा पुटे[14] पचेत् ॥ ८६ ॥

---

(1) B reads समे सूते (2) दद्यादुपरसास्तथा, a variant in B (3) D reads खलु पाषाणे (4) D and K read स्वेदयेत्तारुणालेन (5) B reads तत्र कर्मसु D reads तत्र कर्मसु (6) D reads सूतकस्याद्दर्स तथा, which seems to be incorrect (7) This hemistich is not found in D K reads सूतक द्वितय तथा (8) All the texts have पिष्टिका बद्धो, which seems to be incorrect (9) B reads वा After this we find the following in B only—इति पिष्टिकाबंध । (10) D has चूर्णबद्ध सुरेश्वरी, which is incorrect (11) B reads पीठिकां (12) B has द्विपदीरज (13) नष्ट पिष्ट च शुष्क तत् a variant in B नष्ट पिष्ट च शुष्क च, a variant in D (14) B reads स्थापयित्वा पुटे D and K read पुट

वेष्टयेद्वद्वेशि गोलेन निगलेन च[1] ।
तुषकार्पाग्निना भूमौ मृदुस्वेदं तु कारयेत् ॥ ९७ ॥
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा चूर्णं भवति शोभनम् ।
वद्धसकलिकाभावात्[2] भवेद्वेधा तु वेधकम्[3] ॥ ९८ ॥
पुनरन्य प्रवक्ष्यामि पट्टबन्धं[4] सुदुर्लभम् ॥ ९९ ॥
कासीस[5] टङ्कण क्षार सैन्धव गन्धमभ्रकम्[6] ।
सूतक[7] मातुलुङ्गेन मर्दित पुटवेधकम्[8] ॥ १०० ॥
वङ्गताराभ्ररसक[9] स्नुक्क्षीरक्षतगोलकम्[10] ।
वेष्टयेद्भूर्जपत्रेण वस्त्रसूत्रेण[11] वेष्टयेत् ॥ १०१ ॥
जम्बुधो[12] गोमय दत्वा भूमध्ये स्वेदयेत्तत ।
मर्द्दनं स्वेदन कुर्यात्त्रिवारानेवमेव च[13] ॥ १०२ ॥
लेपयेद्गन्धमाक्षि[14] मर्द्दयेद्गुडकाञ्जिके ।
धत्तूररससन्निभाया मूषाया[15] सन्निवेशयेत् ॥ १०३ ॥

---

(1) B reads वा (2) B reads शोतात् (3) After this we find in K only the following incomplete sloka —वगताराभ्रसयुक्त स्नुही चीरेण ताम्रक । वेष्टयेत् भूर्जपत्रेण which is found afterwards in B and D (4) K reads पटबध (5) D and K read कौशीस (6) D reads गन्धमाचकम् which seems to be incorrect (7) D wants सूतक (8) तस्य हे पुनर्वेधकम् an absurd variant in D K reads पटबधक (9) D and K read वगताराभ्रसयुक्त (10) D and K read स्नुहीचीरेण ताम्रकम् (11) D reads वस्त्र सूत्र च (12) D reads ऊर्ध्व which renders the charana incomplete (13) चौर्यि वाराणि सुन्दरि a variant in D त्रिणि वाराण्येव च an incorrect variant in K (14) D reads हयगन्धाय K wants this (15) B wants this

बद्धा मूषामुखं[1] देवि सन्धिलेपं तु कारयेत् ।
लोणमध्ये क्षिपेन्मूषां त्वन्धमूषां च[2] वाह्यतः ॥ १०४ ॥
मुखं तस्याथ मूषाया बद्धा लोणमृदा ततः ।
तुषकर्षाग्निना भूमौ सदुखेदं तु[3] कारयेत् ॥ १०५ ॥
अहोरात्रं त्रिरात्रं वा क्षिप्रधर्म्मा भवन्ति ते[4] ।
अनेनैव प्रकारेण सप्तवार[5] तु कारयेत् ॥ १०६ ॥
अन्तर्वहिश्च बद्धास्ते[6] धर्म्मशुद्धा भवन्ति ते ॥ १०७ ॥
गन्धकेन हृतं सूतं कांचीकासीससैन्धवम्[7] ।
शुद्धकं टङ्कणं गुञ्जा रविक्षीरेण मर्द्दिता.[8] ।
पुराणका भवन्त्याशु[9] धर्म्मकामार्थमोक्षदाः ॥ १०८ ॥
पञ्चभागं तु शुल्वस्य द्विभागं कुञ्जरस्य च ।
कारयेद्दलधर्म्मांश्च[10] लेपयेत् पूर्व्वयोगतः ॥ १०९ ॥
रसेन्द्रो रञ्जति[11] ह्येवं कर्त्तव्य सारणादिकम् ।
तन्ममाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ११० ॥

---

(1) D reads मूखागत, which is incorrect. (2) K reads त्वन्धमूखा च, which is incorrect (3) D reads च (4) B reads तु D reads क्षिप्रधर्मा भवन्ति ते. K reads क्षितधर्मा भवन्ति हि (5) D has वार वार. (6) B reads विद्धास्ते. D reads बध्वाते, which is incorrect, (7) D and K have कांचिकीसीससैंधव. (8) D and K read मर्दयेत्, which seems to be improper here (9) पुराणार्कभयोत्याशु, a variant in D. पुराणकाभयोत्याशु, a variant in K. Both seem to be incorrect.
(10) कारयेद्दलधर्मांश्च, a variant in D and K (11) B reads रजते K reads रंजिते, which is incorrect.

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[1]
रसार्णवे रससंहितायां
रसरक्षणो नाम[2]
षोडशः पटलः ॥ १६ ॥

---

(1) B wants th s portion (2) B and D read रक्षणो नाम
In the beg nn ng of th s Patala the Goddess asks the द्रावण of रस to be explained and not रक्षण the latter being the final subject

सप्तदश. पटल. ।

श्रीदेव्युवाच ।

द्रावणं रञ्जनं चैव पारदस्य श्रुतं मया ।
सारणं क्रामणं चैव क्रमादाख्यातुमर्हसि[1] ॥ १ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

मूषां तु गोस्तनीं कृत्वा धत्तूरकुसुमाकृतिम्[2] ।
तदर्द्धं[3] पूरयेत्तैलं रञ्जितं च रसं क्षिपेत् ॥ २ ॥
सुपक्वाग्निना वाह्ये मूषायास्तु[4] प्रदापयेत् ।
विशांश[5]नागसंयुक्तं समावर्त्त च खोटकम् ।
दोर्घसंदर्शनेनैव[6] प्रक्षिपेत् सारितं भवेत् ॥ ३ ॥
द्विगुणेन ततो[7] हेम्ना जायते प्रतिसारितम् ।
ततस्त्रिगुणहेम्ना तु[8] जायते चानुसारितम्[9] ॥ ४ ॥

---

(1) D has an incorrect variant क्रमरसतुमर्हसि (2) D and K have धत्तूरकुसुमाकृति which is grammatically incorrect (3) All the texts read तदर्धं, which is grammatically incorrect D has an incorrect variant—तदर्धं तैलं पूर्येत (4) B reads मूषायां तु D and K read मूखायास्तु which is incorrect (5) D reads विशांश (6) B has दीर्घ सदर्शन नैव D and K have दोघसदर्शनेनैव (7) D reads क्तो which is not correct (8) B reads ततस्त्रिगुण हेम्ना तु This hemistich and the next two are not found in D K reads ततस्त्रीगुण हेम्ना तु which is incorrect (9) B has चानुमारणा K has नानुमारित, which is incorrect

जारयेद्विडयोगेन[1] ग्रासग्रासं पुनः पुनः ।
अनेन विधिना देवि भवेद्देधा तु[2] वेधकः ॥ ५ ॥
भूलताशोणितशिला[3] विषटङ्कणपारदम् ।
ताप्यं स्त्रीस्तन्यसंपिष्टं कामणं चेपलेपयोः[4] ॥ ६ ॥
इन्द्रगोपो[5] विषं कान्तं दरदं[6] रुधिरं तथा ।
रसकं तिलतैलं च कामणं चेपलेपयोः ॥ ७ ॥
भूलता माक्षिकं[7] शिला टङ्कणं रुधिरं विषम् ।
काकविष्ठा स्तनक्षीरं[8] महिषीकर्णयोर्मलम्[9] ।
रामठं च समांशानि कामणं चेपलेपयोः[10] ॥ ८ ॥
भूलता लाङ्गली शृङ्गी काकविष्ठा च शैलजम् ।
विष्णुक्रान्ता मधूच्छिष्टं[11] रुधिरं द्विपदीरजः ॥ ९ ॥
सुरसा ब्रह्मसोमा च रक्तकर्णी च लक्ष्मणा[12] ।
कर्णगं महिषस्यापि[13] कामणं चेपलेपयोः ॥ १० ॥

---

(1) स्वालयेद्विजयशैल a variant in K which seems to be incorrect (2) B reads तु (3) D reads शोणित शिला K reads शोणित शिम (4) D and K have चेपलयोन्‌ which is incorrect (5) D reads इन्द्रगोप which is incorrect (6) K reads सुदर (7) D reads माचिक (8) D reads स्तनदैव which mars the metre (9) महिषीकर्णज मल a variant in D (10) K reads erroneously चप लपयेन् (11) भूलतावीजकं च a variant in B (12) रक्तवसा विस्तवस a variant in D रक्तवस च लवस a variant in K (13) कम्पमेनादिमस्यापि a variant in B कणगतामहिमस्यापि a variant in D कर्णगमहिषाय पि a variant in K *The sense of all of them is not clear*

गण्डोल[1] विषभेकास्य-महियाचिमलं तथा[2]।
रुधिरेण समायुक्तं रससक्रामणं परम् ॥ ११ ॥
विष सुरेन्द्रगोपश्च[3] रोचना गुग्गुलुस्तथा।
स्त्रीस्तन्यं[4] चैव तैर्युक्तो लोहे तु क्रमते[5] रस: ॥ १२ ॥
श्रीखण्ड[6]निम्बनिर्य्यास-स्त्रीस्तन्यविषटङ्कणै:।
गोघृतेन समायुक्तो लोहे तु क्रमते रस: ॥ १३ ॥
अरिवर्गहतौ[7] वङ्ग नागौ द्वौ क्रामणं[8] परम् ॥ १४ ॥
मातृवाह:[9] कुलीरश्च गङ्गाभ्यन्तरजो मल।
तथा कपित्थनिर्य्यासो[10] रससंक्रामणं परम् ॥ १५ ॥
क्रामणं रसराजस्य वेधकाले प्रदापयेत्।
क्रामण यो न जानाति श्रमस्तस्य निरर्थक: ॥ १६ ॥
अत: परं प्रवक्ष्यामि हिमतारदलानि तु ॥ १७ ॥
नागं सूते समं घृष्ट गन्धद्वादशसंयुतम्[11]।
धत्तूरकरसे घृष्टा गुटिका[12] चणकाकृति: ॥ १८ ॥

---

(1) D reads गण्डाल्लि, which is incorrect. (2) महियाचीमल तथा, a variant in B महीमाचीमर्ल तथा, a variant in K (3) B and K read विषसुरेंद्रगोपाश्च (4) K reads स्त्रीस्तन्ये which is inaccurate (5) D reads क्रमणो. K reads क्रमतो (6) B has स्त्रीबीज D and K have श्रीखण्ड (7) D reads अरिवर्गाहतौ, which seems to be incorrect (8) D has क्रमण, which is incorrect (9) D reads मीमाविवाह, which is incorrect (10) B reads निर्यासे which i incorrect (11) गन्धके द्वादशायुतम् a variant in D (12) B has हृष्टगुटिका K has धत्तूरकरसे

तारस्य भागाश्चत्वार[1] शुल्बभागास्त्रयस्तथा[2] ।
सम्यगावर्त्य देवेशि गुटिकैका[3] तु निक्षिपेत् ॥ १८ ॥
अनेन क्रमयोगेण तारे ताम्रं[4] तु वाहयेत् ।
यावत्तु जायते रक्तं तारं चैव न संशयः ॥ २० ॥
अस्य भागद्वयं ग्राह्यं तारस्य भागपञ्चकम्[5] ।
हेमभागैकसंयुक्तं द्रुतं[6] हेमाष्टकं भवेत् ॥ २१ ॥
गन्धकेन हतं शुल्वं दरदेन समन्वितम् ।
आर्द्रकं मूलकं शुण्ठी लसुनं हिङ्गु माक्षिकम् ॥ २२ ॥
मर्दयेन्मातुलुङ्गेन[7] नागपत्राणि लेपयेत् ।
पुटेन म्रियते नागः सिन्दूरारुणसंनिभः[8] ॥ २३ ॥
तत्तारे त्रिगुणे व्यूढं[9] निर्वीजं कनकं भवेत् ॥ २४ ॥
गन्धपाषाणदरदतीक्ष्णखर्परसूतकैः[10] ।
भागवृद्धैः समध्मातं[11] पञ्चमांशेन लेपयेत् ॥ २५ ॥
पुटनाच्छुल्कपुटनात्[12] द्विधा तारस्य कृष्णता[13] ॥ २६ ॥

---

(1) D reads चत्वारि which is incorrect (2) D reads शुल्व भाग स्तय तथा which is incorrect (3) D and K read गुटिकैका (4) D and K read तारे ताम्रे (5) B has तारभागस्य पञ्चक (6) D reads द्रुत which is incorrect (7) K reads मातुलिंगेन (8) B and D read सन्नभ (9) B reads व्यूढ D reads व्यूढे K reads सतूमते (10) D reads सूतकाः, which is grammatically incorrect K reads पाषाण in place of खर्पर (11) B reads erroneously समध्मात्यै B reads भागवृद्धे (12) पुटेन तच्छुल्कपुटनात् a variant in D पुटयत् शुल्कपुटनात् a variant in K (13) द्विधा मयम्लसता an incorrect variant in D

पीतगन्धकपालाश निर्य्यासेन प्रलेपितम् ।
पुटत्रयप्रदानेन[1] रजतं काञ्चनं भवेत् ॥ २७ ॥
पीतकृष्णारुणगणं[2] यथालाभं सुचूर्णितम् ।
गोसर्पिर्भावितं तारे[3] वापेन श्वेतनाशनम्[4] ॥ २८ ॥
रक्तपीतासितगणं[5] छागक्षीरेण भूयसा ।
समाह्वं स्थापयेत्तारे[6] निषेकाद्रक्तिवर्द्धनम्[7] ॥ २९ ॥
यदा वाप[8]निषेकाभ्यां मार्ज्जारनयनप्रभम् ।
तत्तारं दलसंप्रोक्तं[9] मेलनं परमं मतम् ॥ ३० ॥
शुल्वस्य[10] कांस्यवर्णं तु रसकेन तु रञ्जयेत् ।
द्वौ भागौ तस्य शुल्वस्य तारस्यैकं च मेलयेत् ॥ ३१ ॥
तदा तस्य रसेन्द्रस्य मेलनं परमं मतम् ।
वेधयेत् शुद्धसूतेन[11] शतांशेन सुरेश्वरि ॥ ३२ ॥
हेममाक्षिकलवणं[12] पेषयेन्मधुसर्पिषा ।

---

(1) पुटत्रय प्रयत्नेन, a variant in B, which seems to be incorrect (2) D reads गत instead of गण This charana and the next five are not found in K (3) गोसर्पिर्भावितातार, a variant in B (4) D has वामभे श्वेतनाशनी, which has no clear sense (5) B reads सितहण, which is evidently an error of the scribe (6) B reads erroneously स्थाप्येतरे (7) निषेकाद्रक्ति वर्धन, a variant in D, which is partly incorrect (8) D reads incompletely यथा सं K reads यदा वाप्य, which is not correct (9) D and K read तदा तस्य रसेन्द्रस्य, which seems to be improper (10) B reads शुल्ब तु D reads शुल्वेन तु, which is incorrect (11) B reads सिद्धमृतेन (12) B reads हेम माक्षिकभोग च

कुङ्कुमाभं भवेद्यावत् तेन नागपुटे[1] पचेत् ॥ ३३ ॥
सम शुल्व[2] ततो देय तच्छुल्व तारपञ्चके[3] ।
त्रिवार शोधयेद्दत्त्वा शुद्ध हेमदल भवेत् ॥ ३४ ॥
वङ्ग नाग तथा[4] तीक्ष्ण शुल्व तार च पञ्चकम्[5] ।
त्रिवार शोधयेद्दत्त्वा शुद्ध हेमदल भवेत्[6] ॥ ३५ ॥
तालक गन्धपाषाण[7] माक्षिक खर्पर[8] विषम् ।
मातुलुङ्गयुत[9] लिप्ता वङ्गलोह पुटे पचेत्[10] ॥ ३६ ॥
दरद गन्धपाषाण माक्षिक सैन्धव विषम् ।
मातुलुङ्गयुत लिप्ता तीक्ष्णलोह[11] पुटे पचेत्[12] ॥ ३७ ॥
कुनटी गन्धपाषाण माक्षिक सैन्धव विषम् ।
मातुलुङ्गयुत लिप्ता नागलोह पुटे पचेत्[13] ॥ ३८ ॥
सर्व्व हेमदले वाह्य[14] हेम वङ्गेन[15] वेधयेत् ॥ ३९ ॥

---

(1) D has तेसं नागपुट K has तेन नागपुट (2) B reads सम शुल्व (3) B and K read नारपञ्चके which seems to be incorrect (4) K wants तथा (5) This hemistich and the next one are not found in D (6) This hemistich is not found in K (7) D reads कमपाषाण (8) B reads खपरो (9) K reads मातुलिंग युत (10) D reads पुट भवेत् which seems to be incorrect (11) K reads वङ्गलोह (12) After this śloka we find a śloka in B, which is a repitition of the 36th having नागलोह in place of वङ्गलोह (13) This śloka is not found in D In K we see only the word कुनटी (14) B reads वाह्य D reads सर्वै हमन्नो which seems to be incorrect (15) B reads हम च वेन

तुल्यांशौ हेमकरिणौ[1] तीक्ष्णं द्विगुणमेव च[2] ।
व्यूढं रक्तगणैः सिक्तं[3] तत्तारं कनकं भवेत् ॥ ४० ॥
शुल्वं ताप्यहतं[4] कृत्वा वरनागं[5] तु रञ्जयेत् ।
तं नागं वाहयेत्तारे यावद्धेमदलं[6] भवेत् ॥ ४१ ॥
विषं सूतसमं गन्धं[7] त्रिगुणाञ्जनसंयुतम्[8] ।
अम्लेन त्रिदिनं[9] पिष्ट्वा तारार्कौ मेलयेत् समौ[10] ॥ ४२ ॥
पक्वं पञ्चमृदा चैव[11] पुटैस्तारावशेषितम् ।
एवं वारत्रयेणैव रञ्जयेत्तारमुत्तमम् ॥ ४३ ॥
भुजङ्गस्य[12] च शुल्वस्य पृथगंशं[13]चतुष्टयम् ।
पृथग्द्वादशतैलस्य[14] रीतिकातारयोर्द्वयोः[15] ॥ ४४ ॥

---

(1) B reads तुल्यनौ which is incorrect K reads erroneously हेम करिणौ (2) D has तीक्ष्ण द्विगुणं भवेत् (3) B reads रक्तगणै. D reads सिक्त, which is incorrect (4) B has शुल्वताप्य हत (5) D reads वारेणैग, which is unintelligible (6) D has यावद्यासेदल, which is incorrect (7) विष सूत सम गन्ध, a variant in B and K विषसूतसम गन्ध, a variant in D (8) B has त्रिगुण चञ्जनसंयुत. D reads erroneously त्रिगुण चैव संयुतम् (9) D reads त्रिगुण, which is evidently an error (10) ताराकें मिलयेत् समम् a variant in B ताक मिलय तत् समम् an incorrect variant in D (11) D has पूर्वपद्मृता चैव, which is partly correct K has पक्व पञ्चमृता चैव which is incorrect. (12) B reads भुजगस्य (13) D and K read पृथगंश (14) पृथग्द्वादशतन्मात्र, an incorrect reading in B पृथग्द्वादशतैलस्य a variant in D पृथग्द्वादशमाहस्य, a variant in K (15) टीतिकतारयोर्द्वयो a reading in B रीतिकारकयो द्वयो, a variant in D. K has an incomplete chara—रीतिकाता[illegible]द्वयो

कनकस्य तु भागैकं हेमतारावशेषितम्[1] ।
मार्ज्जाराक्षिप्रभं देवि वरं हेमदलं भवेत् ॥ ४५ ॥

ताराष्टकं ताम्रचतुष्कभागं[2]
नागद्वयं काञ्चनमेकभागम् ।
सर्व्वं ततो रक्तगणेन सिक्तं
तारावशेषं कनकं करोति ॥ ४६ ॥

राजावर्त्तं चतुर्थं च[3] दरदञ्च प्रवालकम् ।
हेममाक्षिकसंयुक्तं समभागानि कारयेत् ॥ ४७ ॥
रसकस्य[4] त्रयो भागा मेषीक्षीरेण[5] मर्द्दयेत् ।
वटिकां कारयेत् पश्चात् छायायां शोषयेत्ततः ॥ ४८ ॥
पञ्चद्रावकसंयुक्ता शिलापट्टेन पेषयेत् ।
अनेन सिद्धकल्केन तारारिष्टं तु योजयेत्[6] ॥ ४९ ॥
प्रथमे[7] समकल्केन द्वितीये तु तदर्धकम् ।
तृतीये पादभागेन तारारिष्टं तु जायते ॥ ५० ॥
पत्रे दाहे कषे च्छेदे[8] हेम तच्चाक्षयं भवेत् ॥ ५१ ॥
सूतकं दरदं ताप्यं गन्धकं कुनटी तथा ।
गृहीत्वा क्रमवृद्ध्या तु शस्त्रपत्राणि लेपयेत् ॥ ५२ ॥

---

(1) D reads हेमसमावशेषितम् which is not correct (2) K reads ताम्रचतुष्कभागे (3) D reads राजावर्त्तचतुर्थ च (4) K reads कारकस्य which is incorrect (5) मषाक्षीरेण in D, which is incorrect (6) B reads तु जायते (7) B D and K read प्रथम but this is not accurate (8) D reads च्छे? which seems to be incorrect.

चाङ्गेरीस्वरसे[1] पिष्ट्वा दापयेत्[2] पुटपञ्चकम् ।
तच्चूर्णं वाहयेत्तारे हेमाक्रष्टिरियं[3] भवेत् ॥ ५३ ॥
कनके[4] योजयेद्देवि कृष्णवर्णं भवेत्ततः[5] ॥ ५४ ॥
गोमूत्रेण[6] निशां पिष्ट्वा शुल्बमावर्त्य[7] सेचयेत् ।
शतधा शोधनेनैव भवेत् काञ्चनतारकम् ॥ ५५ ॥
अथ कांस्योद्भृतं[8] ताम्रमारोटमथवा प्रिये ।
पञ्चगुणेन तु नागेन[9] शोधयित्वा ततो बुधः[10] ॥ ५६ ॥
शतार्द्धं सिन्धुवारस्य रसमध्ये तु ढालयेत् ।[11]
कुष्माण्डस्य रसे[12] पश्चात् सप्तवारं तु दापयेत् ॥ ५७ ॥
तथा तक्रे निशायुक्ते सप्ततमं च[13] दापयेत् ।
शुकतुण्डकिंशुकाभं छेदे रक्तं मृदुं तथा[14] ॥ ५८ ॥

---

(1) D reads स्वरसे, which is an error of the scribe (2) K reads चपयत्, which has no sense (3) D reads हिमकष्टिरय, which is incorrect K reads हेमक्रष्टिरिव (4) B reads कनकेन, which destroys the metre. This hemistich is not found in D (5) K reads भवेत्तु वा (6) D reads गोमूत्रे, which mars the metre (7) D reads शुल्बमावर्त, which is incorrect (8) D reads कांस्योद्दृत K reads कांस्योधन. Both the readings are incorrect (9) षड गुणेन तुल्येन, a variant in D. (10) B reads ततो मध, which is incorrect (11) After this 18 slokas (57—74) are wanting in B (12) D reads कुष्माण्डकरसे K reads कुष्माण्डस्य रस, the latter being incorrect (13) D has पुनश्चैव K has सप्तमैव, which is grammatically incorrect. (14) छेदेरक्तंस्तथा an incorrect variant in D K reads मृदुस्तथा

ताप्येन वाप्यं तत्स्नं तत्[1] शुल्वं कालिकया गतम्[2] ॥ ५९

दरदं किंशुकरसं रक्तचित्रकमेव च ।
हरिद्रे[3] द्वे वरारोहे छागमूत्रेण पेषयेत् ॥ ६० ॥
दद्याद्विमेवन[4] शुल्वे सप्तवारं न संशयः ।
शुल्वं सिन्दूरवर्णं च वरं[5] हेमदलं भवेत् ॥ ६१ ॥
द्विगुणौ तीक्ष्णभुजगौ घोषकृष्णं[6] तु वाहयेत् ।
अथवा यन्त्रकारस्य[7] चैकद्वित्रिपलक्रमात्[8] ॥ ६२ ॥
त्रिपञ्चकं च[9] नागस्य शुल्वस्य च[10] पलं तथा ।
ध्मातं यदवशिष्टं[11] तत् तपनीयनिभं भवेत् ॥ ६३ ॥
लाङ्गली चित्रकं शिग्रुर्निर्गुण्डी करवीरकम् ।
स्नुह्यर्कक्षीरचिञ्चाम्ल वज्रकन्दसमन्विताम् ।
महिषीक्षीरसंयुक्तां सुरां देवि प्रकल्पयेत्[12] ॥ ६४ ॥
स्नुह्यर्कक्षीरलवणैः शुल्वपत्राणि लेपयेत् ।
सुरायां प्रथमोक्तायां दिनमेकन्तु पाचयेत् ॥ ६५ ॥

---

(1) ताप्येन यतस्नस्य तत्, a variant in K, which is incorrect. (2) K reads रस (3) K reads हरिद्रे. (4) D reads दद्याद्विमोषण (5) *D reads* वय (6) *K reads* घोषक्षत (7) *K reads* यन्त्र कारस्य, which has no clear sense (8) D reads क्रमात्क्रमात्, which is not correct (9) D has त्रिपञ्चकम् (10) D reads पञ्चैव च, which is incorrect (11) D reads यदावशिष्ट K reads यद्य वशिष्ट which *seems to be incorrect* (12) *This śloka is not found in D*

प्राग्वह्निसाग्निवर्णानि[1] सुराया सेचयेन्मुहुः[2] ।
आवर्त्तितानि बहुधा[3] कुर्य्यात् कुक्कुवराटकैः[4] ॥ ६६ ॥
सर्जिका[5]सिन्धुदत्तैश्च वपेत् कर्म्मसु[6] योजयेत् ॥ ६७ ॥
रसकस्य पलैकं तु[7] हेममाक्षिकसंयुतम् ।
सैन्धवस्य पलार्द्धं तु मातुलुङ्गाम्ल[8]संयुतम् ॥ ६८ ॥
पाचनं कारयेत् पश्चात्[9] प्रातं[10] कुङ्कुमसन्निभम् ।
इन्द्रगोपसमं[11] कल्कं पुटयोगेन जारयेत्[12] ॥ ६९ ॥
तत् कल्कं मधुसंयुक्तं शर्कराटङ्कणान्वितम्[13] ।
एकीकृत्याय संमर्द्य[14] गव्यक्षीरेण[15] पाचयेत् ॥ ७० ॥
मार्गेण शोधितं शुल्वं रसकल्केन[16] रञ्जयेत् ।
रञ्जयेत् त्रीणि वाराणि जायते हेम शोभनम् ॥ ७१ ॥
भावयेन्मुनिपुष्पाणि करवीरं मनःशिलाम्[17] ।

---

(1) प्रग्विमिश्राणि वर्णानि, a variant in D (2) D reads सेचन सुहः, which is not grammatical (3) आवर्तितानिबहुधांसं, an incorrect variant in D (4) कुर्यात् कुवराटके, an incomplete charana in D (5) D reads सर्पिका which seems to be an error of the scribe (6) D reads कर्मं च, which is not grammatical (7) D reads फलैक तु, which is incorrect (8) K reads मातुलिगाम्ल. (9) K has only कारयेत् पश्चात् (10) K reads सुत, which has no sense (11) K reads इन्द्रगोपसमा, which is incorrect (12) K reads जायते (13) D reads erroneously शर्कराटङ्कणान्विताम् (14) एकीकृत्य सुत मर्द्य, an incorrect variant in D (15) D has गवाक्षीरेण, which is incorrect (16) D reads रजकल्केन, which is incorrect. (17) करवीरमन शिला, a variant in D

तत्पूर्वं रञ्जितं[1] शुल्वं शिलया च तथा युतम् ।
अन्धमूषागतं[2] ध्मातं जायते हेम शोभनम् ॥ ७२ ॥
तेनैव रसकल्केन तारपिष्टिं तु कारयेत् ।
सेचयेत् कङ्गुणीतैले तद्दिव्यं[3] कनकं भवेत् ॥ ७३ ॥
अर्जुनी लाङ्गली पद्मचारिणी[4] शक्रवारुणी[5] ।
सुवर्णा[6] चौषधीभिश्च गैरिकेण तु पार्वति ।
विलिप्तं शुल्वपत्रं तु निषिक्तं कनकं भवेत् ॥ ७४ ॥
मयूरग्रीवतुत्थञ्च[7] कुङ्कुमं रसकं तथा ।
बालवत्सपुरीषं च विषं हालाहलं तथा ।
रक्तचित्रकचूर्णञ्च[8] समभागानि कारयेत् ॥ ७५ ॥
मर्दयेन्मध्वसाम्लेन छायाशुष्कं च कारयेत् ।
मधुना सह संयोज्य[9] नागपत्राणि लेपयेत् ॥ ७६ ॥
मूकमूषागतं[10] ध्मातं नागं रञ्जयति क्षणात् ॥ ७७ ॥

---

(1) तत्पूर्वंरञ्जितं a variant in D (2) D and K read अन्धमूषगत which is not correct (3) K reads तं दिव्यं which is not correct (4) D reads लाङ्गली पद्मवारुणी K reads पद्मचारुणी which seems to be incorrect (5) B reads शक्रवारुणि which is incorrect (6) D reads सुरवण which is incorrect K reads सुवर्णे (7) D has तुत्थं च which is incorrect (8) D reads चर्णे तु which seems to be incorrect K has तु instead of च (9) मधुमासकसंयुज्य a variant in B which has no clear sense मधु सहस कोज्य an incorrect variant in D K reads मयोज्य (10) D and K read मूकमूषा गत which is incorrect

शाकपत्र[1]रसेनैव सप्तवारं निषेचयेत् ।
अष्टाविंशतिकृत्वो वा[2] तैले भूनागसम्भवे ।
तन्नागं[3] जायते दिव्यं देवाभरणभूषणम् ॥ ७८ ॥
अथवा भूलताचूर्णं[4] नागचूर्णं समांशकम् ।
अन्धमूषागतं ध्मातं तैले तप्तं[5] निषेचयेत् ॥ ७९ ॥
एवं कृते सप्तवारं भवेत् षोड़शवर्णकम् ॥ ८० ॥
बालवत्स[6]पुरीषं च लाक्षागैरिकचन्दनम् ।
हंसपादाख्यदरदं[7] विल्वमज्जा गुड़स्तथा ॥ ८१ ॥
राजावर्त्तं च कङ्कुष्ठं शाक[8]पल्लववारिणा ।
भुजङ्गं कनकं कुर्याच्छतवारं निषेचनात्[9] ॥ ८२ ॥
मञ्जिष्ठा रजनीद्वन्द्वं कांक्षी कनकमाक्षिकम्[10] ।
कौसुम्भं विषसिन्धूत्थं[11] दरदं रक्तचन्दनम् ॥ ८३ ॥
शाकपल्लवपालाश-कुसुमैः सह संयुतम् ।
सेचनाच्छतवारेण[12] नागं रञ्जयति प्रिये ॥ ८४ ॥

---

(1) D and K read अशोकपत्र (2) K reads वै. (3) B and K have तं नागं, which is grammatically incorrect (4) B reads भूलताचूर्णे, which is incorrect (5) B reads तैलतप्त D reads तैले तप्ता K reads अन्धमूषागत तैले तप्त तप्तं (6) D reads erroneously बालवैव (7) हंसपादाख्यदरद, a variant in D (8) B reads शोक, which seems to be incorrect. (9) D has शतवाराणि प्रेचयेत् K has शतवाराणि सेचयेत् Both the readings are incorrect (10) कांक्षि वनकमाक्षिकम्, a variant in D K has only कांक्षिकं (11) B has सिन्धुत्थ, which is incorrect. (12) This charaṇa is wanting in K.

काङ्क्षं गन्धपाषाणं[1] रजनीद्वितयं तथा ।
भावयेत् सप्तवारांश्च चामीकररसेन तु[2] ॥ ८५ ॥
निषिक्तं शिग्रुतैले[3] सप्तधा प्रतिवापितम्[4] ।
नागं रञ्जति च[5] क्षिप्रं रञ्जितं चाक्षयं भवेत् ॥ ८६ ॥
विद्रुमं दरदं तीक्ष्णम् घनेन[6] प्रतिवापितम् ।
मञ्जिष्ठाकिंशुकरसे शाके चैव निषेचयेत्[7] ॥ ८७ ॥
प्रतिवापनिषिक्तश्च[8] क्रमेणानेन रञ्जितः[9] ।
भुजगो[10] हेमतां याति नात्र कार्या विचारणा[11] ॥ ८८ ॥
उक्तं हेमदलं[12] देवि वरं तारदलं[13] शृणु ॥ ८९ ॥
श्वेताभ्रं कान्तिसे स्थिरं[14] विमारं पुटितं ततः ।
खल्वटङ्कणवङ्गं च गुडगुञ्जे तु वापयेत्[15] ॥ ९० ॥

---

(1) B and K have गन्धपाषाण (2) K reads चामीकररसेन तु (3) D reads तैले. (4) D reads erroneously प्रतिवापिता (5) नाग रञ्जयते is the reading in B. नाग रञ्जति is the reading in D This hemistich and the next one are not found in K (6) D reads घनेन (7) K reads erroneously निषेचयेत्. (8) D reads निषिक्त च K has विद्रुम before प्रतिवापनिषिक्त च, which is incorrect. (9) क्रमेणानेन रञ्जयेत्, a variant in D (10) K reads भुजगो (11) K reads विचारणात्, which is incorrect (12) D has सिक्त हेमदले K has रक्तहेमदल Both सिक्त and रक्त are absurd (13) D reads सिक्त तारदल, which is not correct (14) B has स्थिर कान्तिकं स्थिर is the variant in D (15) D reads चूर्णयेत्, K reads वापयेत्

पञ्चमांशेन मिश्रं तत्[1] तारं ताले च वेधयेत्[2]।
तत्ताल[3] मेलयेत्तारे द्रुतं सिक्तेन[4] वेधयेत् ॥ ८१ ॥
रससैन्धवमेकैकं तिलसर्ज्जी[5]द्वयं द्वयम्।
टङ्कैकं कनकरसे[6] मर्द्दयेद्दिवसत्रयम् ॥ ८२ ॥
तेन लिप्तं ताम्रपत्रं[7] धमेदावर्त्तितं[8] पुनः।
इङ्गुद सतालमूल[9] दध्यम्लेन तु पेषयेत् ॥ ८३ ॥
तन्मध्ये ढालयेच्छुल्वं समवारं[10] दलं भवेत्।
तृतीयांशेन वीजस्य मेलयेत् परमेश्वरि[11] ॥ ८४ ॥
लाङ्गली चित्रको दन्ती हयघ्नीत्तरवारुणी[12]।
गोधावती वज्रवल्ली[13] श्वेतार्कः शक्रवारुणी[14] ॥ ८५ ॥

---

(1) पञ्चमांशे धन तारं, a variant in D. K has only पञ्चमांशेन धन (2) तारवद्ध तु वेधयेत्, a variant in B तार ताल च वमयेत् a variant in D. K has तार बद्ध च वेधयेत्, (3) B has तद्त्ले. D has तत्तार (4) B reads द्रुता सिक्तेन D reads द्रुत सिक्तेन Both are incorrect (5) B reads सिवासर्जि (6) D reads कनक रसे, which is incorrect (7) B has ताम्र पत्रं D has ताम्रपात्र Both are incorrect. (8) D reads धमेदावित्तितं, which has no clear sense (9) इङ्गदीमूलतालमूल, a variant in B. इङ्गदीशमतालमूल, a variant in D इगुदिमसतालमूल a variant in K. (10) K reads शतवार (11) D has only परमेश्वरि out of this hemistich (12) D reads इन्द्राणवारुणी, which is incorrect (13) B reads गोधापनी, which is not correct D has गन्धवल्ली च, K has गोधवतीं वज्री Both are incorrect and incomplete. (14) B reads शनवारुणी D reads श्वेतार्कं, which is incorrect.

विष्णुक्रान्ताश्वगन्धा च[1] शिग्रुपञ्चाङ्गुली तथा ।
पुनर्नवा अपामार्ग इङ्गुदी[2] चक्रमर्दकः ॥ ८६ ॥
गुडूची चैव हिस्रा च[3] एकद्वित्रिचतुर्थकाः[4] ।
महिषीक्षीरसन्धानात्[5] सप्ताहादुपरि प्रिये[6] ।
निषेके क्रियमाणे तु[7] जायते शुल्वशोधनम्[8] ॥ ८७ ॥
तार[9]षोड़शभागेन शुल्वपत्राणि लेपयेत् ।
स्थापयित्वान्धमूषायां[10] त्रिधा चावर्त्तयेत् पुनः[11] ॥ ८८ ॥
शुक्लवर्गस्त्रिधा चारं[12] शङ्खसैन्धवसर्ज्जिकाः ।
दन्ताः कपर्दाः कम्बुय[13] शुक्तयः शुल्वबापना[14] ॥ ८९ ॥

---

(1) विष्णुक्रान्ता चाश्वगन्धा, a variant in B विष्णुक्रान्ता च गन्धा च a variant in D (2) D reads शिग्रु च, which is incorrect (3) गुडूची च बधहिंसा च, a variant in D (4) B reads चतुर्थया (5) D reads सधाता which is incorrect. (6) D has सप्ताहात् परिपीअयेत् K has सप्ताहादुपरी योजयेत् (7) क्रियमाणे जायते सत्, a variant in D. निषेक क्रयमाणे तु a variant in K. Both the readings are incorrect. (8) D reads शुल्व शोधन परम् which mars the metre (9) B reads तारे D reads स तु K wants this term (10) चापयित्वा त्रिधा चावर्त्, a variant in D K reads स्थापयीत्वांधमूषायां, which is incorrect (11) D has तावद्वन्धन सत् पुन , which is incorrect K has त्रिधा सवर्त्तयेत् पुन (12) शुक्लवर्गसुधाचार, a variant in B शुल्व वर्ग त्रिधा चोर, a variant in D शुक्लवर्गत्रिधाचार, a variant in K. (13) B reads कम्बुय D reads दन्ताः कापर्दि कबुच. K reads कपर्दि (14) B has शुल्वद्य शुल्वदापन D has शुक्ल य शुल्वपावनम K has only शुल्वदापन

पादमेतत्सुरासेकै[1]र्जायते नखपाण्डुरम् ॥ १०० ॥
चयोऽयस्कान्तभागाः[2] स्युस्तारतारद्वयं तथा ।
वङ्गस्य[3] दश भागाः स्युस्तारवेधेन[4] वेधयेत् ॥ १०१ ॥
भारस्य द्विगुणं तारं तारात् कान्तं चतुर्गुणम् ।
कान्तादष्टगुणं[5] वङ्गं तारवेधेन वेधयेत्[6] ॥ १०२ ॥
तालं सूतं समं कृत्वा वज्रीचोरेण मर्दितम् ।
पुटं दत्त्वा तु यत्नेन सत्त्वं पतति शोभनम् ॥ १०३ ॥
वङ्गमावर्त्य देवेशि वज्रीचोरेण[7] पेषयेत् ।
एकविंशतिवाराणि वङ्गशोधनमुत्तमम् ॥ १०४ ॥
तद्वङ्गं जारयेत् सूतं[8] समं वा[9] द्विगुणादिकम् ॥ १०५ ॥
भल्लातराजिकातैल[10]-शङ्खचूर्णविड़ेन च[11] ।
नागवङ्गौ भवेत्तेन समं वङ्गेन सारणात्[12] ॥ १०६ ॥
क्षारोदकनिषेकाश्च[13] तद्वद्बीजमनेकधा[14] ।

---

(1) यशातमसुरां सेके, a variant in B पादमेनु सुरासेक, a variant in D पादमेतत्सुरासेकैः, a variant in K. (2) D reads चयोकान्तस्य भागा स्यात्, *which is incorrect. K reads चयो भान्तभागाः स्यु* (3) *B reads* वंगस्य. (4) K reads तारवधेन (5) D has कान्तादष्टगुण (6) B has तारं वेधेन वेधयेत् D has तारवधेन वेधयेत् K has तार वधेन वेधयेत्. (7) K reads चक्रचोरेण. (8) B reads जारयेत् सूते, which is incorrect D reads जारयेत् सूतं, which is also incorrect (9) D and K read समसमं (10) *D has* भल्लातराजिकातैलं, *an incomplete chiraga* K has भल्लात राजिकातैल (11) B reads विडानि. D reads विड्लवम् (12) D and K read मारयेत् (13) K has चौरोदकनिषेकाश्च which seems to be incorrect (14) तद्वद्बीजमनेकधा, a variant in D, which is senseless

तमुपायं प्रवक्ष्यामि मार्दवं येन जायते ॥ १०७ ॥
घृतं दधि पयः[1] क्षौद्रं बिल्वजम्बीरकाद्रवैः[2] ।
गुडस्तिलसमायुक्तो[3] निषेकात्[4] मृदुकारकः[5] ॥ १०८ ॥
गजदन्ता हयनखा[6] मेषशृङ्गं च सैरिभम्[7] ।
कम्बु[8]निर्याससंयुक्तं सप्तवारं निषेचयेत्[9] ॥ १०९ ॥
सहस्रधा विस्फुटितं दलं भजति[10] मार्दवम् ॥ ११० ॥
ज्योतिष्मतीकुसुमानां[11] तैले कारञ्जकेऽपि वा[12] ।
निषेकः शस्यते[13]ऽत्यर्थं कनकस्य विचक्षणैः ॥ १११ ॥
आवर्त्यमानं तारे च[14] यदि तत्रैव[15] निर्मलम् ।
काचटङ्कणवापेन क्षिप्रं निर्मलतां व्रजेत् ॥ ११२ ॥
मधुक[16]मधुमेषाज्य सौराष्ट्रीगुडसैन्धवैः[17] ।

---

(1) B reads घृतदधिमधु (2) बिल्वजम्बीरकदलि, a variant in B (3) गुडतैलसमायुक्त, an incorrect variant in D (4) D and K read षेचयेत् (5) D has मृदुकारकम् K has मृदुकारके (6) B reads हयनखो (7) मेष शृङ्ग चैव सैन्धव an incomplete charana in D मेषशृङ्ग च सैन्धव, a variant in K (8) D and K read कङ्कु which seems to be incorrect (9) D reads सप्तवाराणि षेचयत् (10) D has सहस्रधा वस्फटिते दले भवति K has सहस्रधा च स्फुटते दल भवति (11) ज्योतिष्मतसुभाग*, an incomplete charana in B. (12) कारञ्जिकेऽपि च a reading in D (13) K reads शस्यते. (14) B reads तारेण K reads तत्तारे (15) D reads त चैव which is incorrect (16) B D and K read मधुक, which is not accurate (17) D reads गुडसैन्धव

शुक्तिकम्बुखुरावापं[1] चन्द्रार्कं मृदु जायते ॥ ११३ ॥
मधुतैलघृतैश्चैव[2] वत्समूले निषेचनात्[3] ।
जायते खरसत्त्वानां दलानामपि मार्दवम् ॥ ११४ ॥
चिञ्चारसेन सामुद्रैः क्षीरे चार्कस्य[4] वह्निना ।
विशुद्धं जायते तारं शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ११५ ॥
यदि तन्निर्मलं[5] नैव तदा[6] तद्वत् पुन. पचेत् ।
विधिरेव[7] समाख्यातस्तारकर्मणि पूजितः ॥ ११६ ॥
काङ्गुणी[8]तैलमञ्जिष्ठा-हरिद्रादयकुङ्कुमम् ।
निषेकात् कुरुते हेम बालार्कसदृशप्रभम् ॥ ११७ ॥
शुल्वार्द्धं गन्धकं दत्त्वा तदर्धं हतसूतकम्[9] ।
चाङ्गेरी[10]स्वरसेनैव मर्दयेद्वासरत्रयम् ॥ ११८ ॥
मृतं[11] चित्ररसेनैव लेपयेद्धेम पाण्डुरम् ।
पक्त्वा[12] पञ्चमृदा देवि हेमोत्कर्षणमुत्तमम् ॥ ११९ ॥

---

(1) सिक्तमश्वमखुरावाप, a variant in D. मुक्तिकचुखुरावाप, a variant in K. (2) मधु तैल घृत चैव, a variant in D मधुतैलघृत चैव, a variant in K (3) वत्स्याभिय निषेचयेत्, a variant in B वत्समूलानि सेचनात्, a variant in D Both the variants have no clear sense (4) D reads चौर चार्कस, wherein the first term is incorrect. (5) B and D read त निर्मल which is incorrect (6) D reads तव (7) D reads erroneously विधिरेवा K reads विधिरेव. (8) K has कङ्गुणि (9) B has सूतपारद which seems to be incorrect (10) B reads शार्ङ्गेरी, which appears to be incorrect (11) D reads मृवित which mars the metre (12) D and K read कृत्वा

हेम शुल्वं तथा तीक्ष्णं समभागानि कारयेत् ।
अन्धमूषागतं[1] ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ १२० ॥
खोटस्य भागमेकं तु रसहेमसमन्वितम् ।
पाचयेदनुजाम्लेन[2] यावत् कुङ्कुमसन्निभम् ॥ १२१ ॥
शताशेन तु तेनैव वेधयेद्धेम पाण्डुरम्[3] ।
जायते कनकं दिव्यं द्विवर्णोत्कर्षणं[4] भवेत् ॥ १२२ ॥
यावच्छुद्धं भवेत्तावत् पुटेल्लवणभस्मना[5] ।
रक्ततैले[6] निषेक्तव्यं जायते हेम शोभनम् ॥ १२३ ॥
मर्दितं कटुतैलेन[7] स्वर्णगैरिकगन्धकम् ।
अथवा मातुलुङ्गाम्ले[8] राजावर्त्तकमाक्षिकम् ॥ १२४ ॥
अथवा विट् कपोतस्य[9] राजावर्त्तकसैन्धवम् ।
पुटनाच्छ्वेतकनकं[10] कुरुते[11] कुङ्कुमप्रभम् ॥ १२५ ॥
राजावर्त्तस्य चूर्णं तु शिरीषकुसुमद्रवे[12] ।

---

(1) D and K read अधमूषागत which is not correct (2) पाचयेदनुजाम्लेन a variant in D [अनुज may mean अयम] (3) वेधयेत् पत्रपाण्डुराम् a variant in D (4) This charana and the next three are not found in D K reads द्विगुणोत्कर्षणं (5) B reads भस्मता which is incorrect (6) K reads रक्त तैले (7) कटुतैलेन सिक्तं, a variant in D, which is senseless (8) K reads मातुलिङ्गाम्ले (9) D has विटकपोतस्य (10) K has पु त श्वेतकनक which is incomplete as well as incorrect (11) K reads जायते which is not proper (12) शिरीषकुसुमोद्भवे an incorrect variant in K

भावितं बहुश. चिसमयील्यंयेन[1] वर्णद. ॥ १२६ ॥
ग्रतश: कङ्गुणीतैले ताम्रं हेक्का समं द्रुतम्[2] ।
माचिकेन क्षतायार्थं ग्रतांशेन तु वर्णकृत्[3] ॥ १२७ ॥
कार्पासवीजदरद[4] तुल्यसैन्धवगैरिकै:[5] ।
पवालक्तक[6]मञ्जिष्ठा-रक्तचन्दनविद्रुमै:[7] ॥ १२८ ॥
गुडभल्लातकस्नेह[8] वल्मविठेटकायुते.[9] ।
आवापाज्जायते श्वेतं[10] कनकं रविसन्निभम्[11] ॥ १२९ ॥
रक्ताष्टकं तयो भागौ [12] चयो भागा. समुद्रजम्[13] ।
सितार्कपत्रतोयेन[14] पुटो वर्णप्रदो भवेत्[15] ॥ १३० ॥

---

(1) B reads चिग्रमयेलग्रेन D reads चिसमयीव्यग्रात् K reads चीव ग्रमीव्यग्रात्, which is incorrect. (2) ताम्रहेमासमद्रुत a variant in B ताम्रे हैमा रसे द्रुत, a variant in D, which is not correct (3) D reads the whole hemistich thus माचिकेन ग्रतांग्रेन तुतृष्यवापमद्रवेत्, which is partly incorrect K wants क्षता (4) B and D read कार्पासवीज दरद. (5) D reads तुल्यसैन्धवगैरिक, which is incorrect. (6) D reads पवकल्केन K reads पवालक्षक (7) D and K read मिरिते instead of विद्रुमै. (8) गुड भल्लातकस्नेहं a variant in D (9) वस्रविष्टाष्टकायुतै, a variant in D. वत्सष्टेटकायुते, an incomplete variant in K. (10) B reads देवि D reads खेद (11) B has रवि सभम, D has विद्रुमप्रभम् (12) B has रक्तेष्टक D has काकविट् मग्नविट् चैव K reads सरक्ताष्टकमयो भागा (13) B has सामद्र योनयो हित K has सामुद्र योजयैविय Both the readings are unintelligible (14) सिताकंपत्रतपेन, a variant in D (15) पुटवर्णप्रदापयेत्, an incorrect variant in D

रक्तपीतौ[1] समौ कृत्वा ताभ्यां तुल्यं च[2] माक्षिकम् ।
करञ्जतैलेनालोड्य मूकमूषागतं[3] धमेत् ॥ १३१ ॥
सकृत् पीतं[4] दशांशेन दश पीतशतेन च[5] ।
शतं पीतसहस्रेण[6] कोटिमर्द्धेन विध्यति[7] ॥ १३२ ॥
शतशः किंशुकरसे भावितं[8] लवणं पुनः ।
सटङ्कणपुटेनैव[9] वर्णोत्कर्षप्रदं[10] भवेत् ॥ १३३ ॥
लोहचूर्णं[11] त्रयो भागा गैरिकं द्विगुणं तथा[12] ।
मधुकङ्कुसुदाभीभिः[13] मूषेणापि निषेचयेत्[14] ॥ १३४ ॥
पेषयेत् कोद्रवेणैव[15] गोष्ठमध्ये[16] तु निक्षिपेत् ।

---

(1) D has रक्तपित्तौ (2) D reads तुल्य च which is incorrect (3) B reads चवमूषागते D and K read मूकमूखागत wherein the middle term is incorrect (4) D reads पाद (5) दशात् पीतेन च प्रयत् a variant in D (6) शतपीत च सशेन a variant in D शतपीतसहैना a variant in K, which is incomplete (7) B reads कोटिमध न विध्यति D reads कोटिमूर्धेन तिष्ठति K reads काटिमर्ध न तिष्ठति (8) D reads erroneously भवेत् (9) सटकण तु पुटनात्, a variant in B (10) D and K read वर्णोत्कषप्रद which is not correct (11) D reads लोपचूर्णं (12) गौरिका त्रिगुणस्त च a reading in B गैरिका द्विगुणाय च a reading in D गैरिक द्विगुणस्त च a reading in K All are inaccurate (13) मधुकङ्कुसुन्धाघाभि, a variant in B मधुकुन्देन कुन्दाभो a variant in D मधुकुटेनकुदाशो a variant in K All are partly incorrect (14) B reads च पेषयेत् K reads च पेषयेत् which is incorrect (15) पेषयेत्कदवेनैव a variant in D पेषेद्रवकद्रवेणैव, a variant in K (16) D reads गोष्ठमध्य

अशीत्यंशेन तदिदं[1] वापाद्दर्पप्रदं भवेत् ॥ १३५ ॥
शुल्वातिरिक्तं कनकं[2] पुटयेदन्धमूषया[3] ।
सामुद्रधातुतोयेन निषेकः शस्यते तदा[4] ॥ १३६ ॥
सामुद्रगैरिकालिप्तं[5] द्रावितं[6] मृदुतां व्रजेत् ।
गोशकृद्भस्मलिप्तं तत्[7] समभागं प्रलेपयेत् ॥ १३७ ॥
शुल्वातिरिक्तं कनकं[8] पुटं निर्मलतां व्रजेत् ॥ १३८ ॥
नागास्थिभस्मकल्केन मूषां लिप्त्वा विचक्षणः ।
निक्षिपेदन्धमूषायां[9] नित्यं हेमदलं भवेत् ॥ १३९ ॥
ततस्तन्मृदुभिर्घोटैः[10] सम्प्रसार्य्य विचक्षणः ।
तप्ततप्तं[11] निषेक्तव्यं यावत्तन्मृदुता व्रजेत् ॥ १४० ॥
सामुद्र[12]धातुकल्केन लेपयित्वा विचक्षणः ।
कृत्वा पलाशपत्रे[13] तु तद्दहेन्मृदुवह्निना[14] ॥ १४१ ॥

---

(1) D reads सावित K reads तदेद Both are incorrect (2) शुल्वातिरिक्तकनक a reading in D शुल्वानि मन कनक, an incorrect reading in K (3) पुटे दैयान्धमूखया a variant in D K reads मूखया, which is incorrect (4) D has an incomplete reading—स्वीक शस्यते दा (5) समुद्र गैरिकालिप्त, a variant in D सामुद्र गैरिक लिप्त a variant in K. (6) D reads erroneously द्रावयित्व (7) D reads गोशकृदभस्मलित. K reads लिप्तं च (8) D reads शूकके, which is senseless (9) वापयदन्धमूषायां a variant in B (10) D and K read मृदुभिर्घटकैं सम्यक (11) B reads तप्त तप्त This hemistich and the next one are not found in D (12) K reads सामुद्र (13) D reads पद्मपत्रे K reads पाषाणपत्रे (14) D has तद्देतं दहवह्निना which is incorrect

तावत् पचेत् पचेद्धीमान्[1] यावन्निर्म्मलतां व्रजेत् ।
ततस्तच्छीतले[2] कृत्वा तोये निर्वापयेत्ततः ॥ १४२ ॥
[तावदेव[3] विधिः कार्य्यो यावद्वर्णः समागतः ॥ १४३ ॥
ततस्तत्तापयेद्भूयो गोमयकच्चूर्णसंयुतम् ।
तप्तं तपनतस्तत्र लवणं प्रक्षिपेद्बुधः ॥ १४४ ॥
प्रकृष्टं तु ततो हेम पचेल्लवणगैरिकैः ।
कर्पकेण तु संशोध्य भूयो भूयो विचक्षणः ॥ १४५ ॥
लेपयेत् पुटयेच्चैव वर्णसंजननाय च ।
तारारिष्टं तु देवेशि रक्ततैलेन पाचयेत् ॥ १४६ ॥
निषेचयेच्च शतशो दलं रञ्जति रञ्जितम् ॥ १४७ ॥
रसोपरसवर्गं तु निर्वहेन्नागवङ्गयोः ।
नागवङ्गौ पुनः शुल्वे शुल्वं तारे तु निर्वहेत् ॥ १४८ ॥
तारं निषिक्तं देवेशि रक्ततैले पुनः पुनः ।
जायते हेम कल्याणं सर्व्वदोषविवर्ज्जितम् ॥ १४९ ॥
हेमार्द्धेन समायुक्तं रसोच्छिष्टं प्रशस्यते ।
जायते कनकं दिव्यं मात्रकासममुत्तमम् ॥ १५० ॥
वङ्गाभ्रं सिततार्प्यं वा शैलं वा वापयेत् सिते ।
तच्च तारे दशांशेन वर्णोत्कर्षप्रदं भवेत् ॥ १५१ ॥
षट्नवतिरंशास्तु तारारिष्टस्य पार्व्वति ।

---

(1) तावद्विषयतो विद्यात्, a variant in D तावद्विषये विद्यात् an incomplete variant in K (2) ततस्तच्छीतम्, a reading in K (3) The portion within brackets (143—152) is found only in B

एकैको रसहेमांशः शतवेध इति स्मृतः ॥ १५२ ॥]
अनेन क्रमयोगेण सहस्रांशेन वेधकः[1] ॥ १५३ ॥
मूषां[2] तु गोस्तनीं कृत्वा दलपूर्णां तथा दृढ़ाम्[3] ।
धमेद्दलं निर्मलं तत्[4] घृतमुन्मीलितं यदा ॥ १५४ ॥
क्रामणेन समायुक्तं रसं दत्त्वा तु वेधयेत् ।
दलपत्रं रसालिप्तं ताम्रपात्रान्तरे[5] स्थितम् ॥ १५५ ॥
उपरिष्टान्मृदा लिप्तं दत्त्वा मृद्वग्निमेव च ।
बीजसंयुक्तमावर्त्य स्थापयेन्मतिमान् सदा ॥ १५६ ॥
टङ्कणं तिलचूर्णं च शीतले तु निवापयेत्[6] ।
रससिद्धं तु[7] कनकं घर्षेणं स्थापयेद्भुवि ।
उद्धृत्य पुनरुद्धाद्य[8] विक्रेयं तत् सुरेश्वरि ॥ १५७ ॥
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि रसवेधो[9] यथा भवेत् ॥ १५८ ॥
तिलसर्षपचूर्णस्य द्वे पले च प्रदापयेत्[10] ।
द्वे पले च हरिद्राया एकत्रैव तु मर्दयेत्[11] ॥ १५९ ॥

(1) B has सहस्रांशादिवेधक. D has सहस्रांशेन विधायकः, which is incorrect (2) D and K read मूषां, which is incorrect. (3) दल पूर्णं तथा दृढ, an incorrect variant in D. (4) D and K read च. (5) B reads ताम्र पात्रान्तरे. K reads ताम्रपत्रान्तरे, which is incorrect. (6) D reads शीतलेन तु वेधयेत् K reads शिलवेन निवापयेत्, which is partly incorrect (7) D reads रसे सिद्धे तु, which is incorrect K reads रस सिद्ध तु (8) D reads पुनरुद्यम, which is unintelligible K reads पुन रुद्धाद्य. (9) B reads रसवेधः D and K read रसवेध Both are incorrect. (10) D and K read द्वे पले च हरिद्रया, wherein the last term is incorrect (11) This hemistich is not found in D and K

मर्द्दयेन्मृन्मये पात्रे पलपञ्चक[1]पन्नगम् ।
वापयेत् सिद्धसूतेन[2] शलाका चैव चालयेत्[3] ॥ १६० ॥
पुनश्च वापयेत्तावत्[4] यावत् कठिनतां व्रजेत्[5] ।
सन्नागं जायते दिव्यं जाम्बूनदसमप्रभम्[6] ॥ १६१ ॥
उद्घाट[7] कथयिष्यामि रसविद्ध च पन्नगम्[8] ॥ १६२ ॥
घोषाकृष्टं तु यत् शुल्वं[9] षोडशांशेन[10] योजयेत् ।
एकीकृत्य[11] ससावर्त्यं छागमूत्रे निषेचयेत् ।
सर्व्वदोषविनिर्मुक्तं जायते हेम शोभनम्[12] ॥ १६३ ॥
लोहवेध इति ख्यातो विस्तरेण सुरेश्वरि ॥ १६४ ॥
यथा लोहे तथा देहे कर्त्तव्यः सूतकः सदा ।
समानं कुरुते देवि प्रविशन्[13] देहलोहयोः ॥ १६५ ॥

---

(1) D reads पलं पञ्चक K reads पलं पञ्चक (2) दापयद्रसमूर्च्छितेन, a variant in D K reads वद्दसूतेन (3) D reads शलाकां चलापयेत्, which is incorrect (4) B reads यावत् D reads पवाद्दापयद्रसहित an incomplete variant in D (5) K has the following hemistich after व्रजेत् —सैवापयेद्रसहितं तु यावत् कठिनतां व्रजेत् (6) D reads जम्बूनद समप्रभम् which is not correct (7) उद्घाट is the readings in D (8) D has रसविद्धि च पावकम् K has रसवद्ध च पन्नगं (9) D reads [illegible] which is incorrect, (10) K reads erroneously षोडशांश (11) D and K read एकीकृत्वा which is grammatically incorrect (12) D has सम शोभनम् which is incorrect (13) D read प्रविशन् K reads प्रवसन्

पूर्व्वं लोहे परीक्षेत ततो[1] देहे प्रयोजयेत् ।
तत्समाचक्ष्व देवेशि किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १६६ ॥

इति श्रीपार्व्वतीपरमेश्वरसंवादे[2]
रसार्णवे रससंहितायां
लोहवेधो नाम[3]
सप्तदशः पटलः ॥ १७ ॥

---

(1) D reads erroneously यतो (2) B wants this line (3) D and K have धातुविधानो नाम This is not correct, as we see in the beginning of the next पटल लोहवेध &c and not लोहविधान

अष्टादशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच ।

लोहवेधास्त्वया देव यदर्थमुपवर्णिता[1] ।
तं देहवेधमाचक्ष्व येन स्यात् खेचरी गतिः[2] ॥ १

श्रीभैरव उवाच ।

प्रथमं शोधयेद्देहं पश्चात् कल्पं समाचरेत् ।
अन्यथा न[3] भवेत् सिद्धिः रसे चैव रसायने ॥ २
मासं मासं पिबेदादौ त्रिदिनं घृतसैन्धवम्[4] ।
केतक्याः स्तनजं[5] क्वाथं तदनु[6] त्रिदिनं पिबेत् ॥
विधिना स्वेदनं कृत्वा सयवक्षारशर्करम्[7] ।
त्र्यहं पिबेद्रसक्वाथं[8] सदेवासुरवन्दिते[9] ॥ ४ ॥
क्वाथं[10] कटुकरोहिण्या सम्यक् जाते विरेचने[11]
त्रिदिनं यावकान्नं च[12] भुञ्जीत घृतसंयुतम् ॥ ५ ॥

---

(1) लोहवेधास्त्वया देवि यदर्थमुपवर्णित an incorrect variant in D (2) D reads खेचरा गति which is incorrect (3) D and K read नान्यथा तु (4) D reads घृतसैन्धव which is incorrect (5) B has केतकिस्तनजै D has केतक्यास्तनजं K has केतक्यास्तनज (6) B reads तदानु D reads तद्दिने (7) D reads शर्कराम् which is incorrect. (8) D has पिबेद्रसक D which is incorrect K has वरक्वाथ (9) सदेवासुरवन्दिते a variant in B सुरदेवासुरवन्दित a variant in D (10) K reads क्वाथ (11) B reads विरेचन (12) B has दिन यावकान्न इ

पलाशबीजजन्तुघ्न-गुडमोदकभक्षणात् ।
कीटस्य पातनं कुर्य्यादथ काकोटवारिणा[1] ॥ ६ ॥
वचामरिचसिन्धूत्थ-रजनीकणनागरात्[2] ।
धात्रीगुडविडङ्गाच्च पराम्नं दिवसत्रयम् ॥ ७ ॥
एवं संशोध्य शाल्यन्नं[3] क्षीरमुद्गाम्बुयावकैः[4] ।
ततो जातबलो[5] भूत्वा चरेद्रासायनं विधिम्[6] ॥ ८ ॥
धात्रीरसघृतक्षौद्रैः क्षीरैः सुरतरुद्रवैः[7] ।
तैलं[8] निर्मथ्य देवेशि द्विचतुःषट्पलान्वितम्[9] ॥ ९ ॥
लघुमध्योत्तमैर्मानैः त्रिमासं प्रत्यहं[10] पिबेत् ।
धारोष्णं[11] भक्षयेत् पश्चात् जीर्णे च तदनन्तरम् ॥ १० ॥
स्थिरीकृत्य ततो देहं[12] ततो भक्ष्यं तु वर्द्धयेत्[13] ॥ ११ ॥

---

(1) This śloka is found in B only (2) D has भवच तपनागरं. K has only च नागरात्. (3) K reads शाल्वस, which is incorrect. (4) क्षीरमुद्गापायकै, an incomplete variant in D. (5) जात बलो, a reading in D, which is incorrect K reads यातबलो. (6) चरेन्द्रो सायनविधि, an incorrect variant in D रासद्रासायनं विधि, a partly incorrect reading in K (7) D reads सरद्रवे. K reads सुरतद्रवे, which is incorrect and incomplete. (8) B reads तैल, which is incorrect. (9) द्विपतुष्पलान्वित in B. द्विपट्च पलान्विते in D. Both the readings are incorrect. (10) D reads त्रिमासे प्रत्यह. K reads त्रिमासे प्रत्यभुक्, which is absurd. (11) "सुखोष्णितो रसः सम्यक् धारोष्ण इति कथ्यते ॥"—Vide र स Chap. xi v. 60 (12) D reads देहे (13) B reads वर्द्धयेत् D reads वेधयेत् K reads वह्न तु भक्षयेत्

शोधितं व्योमताप्याभ्यां[1] पातितं तदनन्तरम्[2] ।
तन्दुलीयकभृङ्गाङ्ग[3] पेषितं पाचितं[4] रसम् ।
खारोटमिति सेवेत[5] प्रथमं देहसिद्धये[6] ॥ १२ ॥
अथवा भक्षता ग्रासं[7] पट्सार[8] कल्कयोगतः ।
यावत् संवत्सरं पूर्णं तावदारोटकं भजेत्[9] ॥ १३ ॥
शिलाजतु[10]क्षौद्रविडङ्गसर्पि[11]
र्लोहाभयापारदताप्यभक्षम्[12] ।
आपूर्यते दुर्बलदेहधातून्[13]
त्रिपक्षरात्रेण यथा शशाङ्कः ॥ १४ ॥

---

(1) B has शुल्बितव्योमताप्या an incomplete variant D has शोधितं व्योमतां यातं, which is senseless K has शोधितं व्योम ताप्य वि (2) D reads त तदनन्तरम् an incomplete charaṇa (3) तन्दुलक भृङ्गाङ्ग in D तदुदुलभृगाङ्ग in K Both are incorrect variants (4) शोधितं चालितं an incorrect reading in D K wants चालितं (5) D reads खारोटमिति सव्ते wherein the last term is incorrect K reads सेवते (6) D reads देहसीधये which is grammatically incorrect K reads erroneously देहसिद्धयेत् (7) B has ग्रासं D has ग्रोसं, which is incorrect (8) B reads षट्का (9) K reads भवेत् (10) K reads शिलाजित (11) K has विडङ्गसर्पि D has चोद्रविडङ्ग सोहा K has चौद्रलोहाकर्ष which seems to be partly incorrect (12) लयाभयपारदताप्यभक्ष्म an incorrect variant in D (13) आपूर्यो दुर्बलदेह देहे धातून् an incorrect reading in D आपूर्य दलदेहधातून् also an incorrect reading in K

वकवल्यारसचौद्र[1] हिनिशाविफलागुडैः ।
काल्कीकृतं रस[2] व्योम-कान्त[3]मध्वाज्यसंयुतम् ।
भुक्त्वा गच्छेदमरता वेधीकरणमुत्तमम् ॥ १५ ॥
चूर्णमभ्रकसत्त्वस्य कान्तलोहस्य वा ततः ।
तीक्ष्णस्य वा महादेवि त्रिफलाक्काथभावितम् ॥ १६ ॥
यावदञ्जनसंकाश वस्त्रच्छन्नं विशोध्य तत्[4] ।
भृङ्गामलक[5]सारेण हरिद्राया रसेन च ॥ १७ ॥
पुटितं रससंयुक्तं[6] मधुघृतसमन्वितम्[7] ।
लोहसंपुटमध्यस्थं मास धान्ये प्रतिष्ठितम् ॥ १८ ॥
घृतेन मधुना लिह्यात् वेधीकरणमुत्तमम् ।
एवं वर्षप्रयोगेण[8] सहस्रायुर्भवेन्नरः ॥ १९ ॥
रससिद्धे[9] पुरा हेम गुञ्जामात्रं दिने दिने ।
भक्षयेद्देहसिद्ध्यर्थं रससिद्धिः प्रजायते ॥ २० ॥
कान्ताभ्रसत्त्व सरस मोपलानवजारितम्[10] ।
लिह्यादादौ समध्वाज्य[11] वेधीकरणमुत्तमम् ॥ २१ ॥

(1) D has वकएयारि सचौद्र which is incorrect K has an incomplete charana—कण्यासाचौद्र (2) D reads कल्कित सह्म (3) B reads कांत (4) D reads वस्त्रच्छित्र विशोधत, which is improper. K reads वस्त्रच्छन्नं विशोधत which is partly incorrect (5) त्रिभागामलक is the reading in D (6) B has रसेन युत (7) मधुसमन्वित मत, a variant in B (8) B reads एव वर्षप्रयोगेन (9) K reads रससिद्धे, which is grammatically incorrect (10) D and K have कांताभ्रकमृत मल रसमोपल मयोजितम् Here वर्म is mentioned (11) लिह्यादम समध्वाज्य a variant in D and K Here रस is repeated

सर्पं सर्पार्द्धमथवा पूर्व्वमेवं[1] तु भक्षयेत् ॥ २२ ॥
वज्रजीर्णो रसो[2] देवि ह्युत्तमः[3] परिकीर्त्तितः ।
मध्यमो हेमजीर्णस्तु तारजीर्णोऽधमः[4] प्रिये ॥ २३ ॥
हेमजीर्णे भस्मसूते[5] रुद्रत्वं भक्षिते[6] व्रजेत् ।
विष्णुत्वं तारजीर्णे तु[7] ब्रह्मत्वं भास्करेण तु ॥ २४ ॥
तीक्ष्णजीर्णे धनाध्यक्षः सूर्य्यत्वं चपलालये तु[8] ।
वाजरे तु[9] प्रगाढत्वम् अनलत्वं तु रोहणे[10] ।
सामान्येन तु लोहेन यक्षत्वं प्राप्नुयान्नरः ॥ २५ ॥
एवं यो लोहजीर्णं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम्[11] ।
जलेन जलरूपः स्यात्[12] स्थलेन स्थलतां व्रजेत् ॥ २६ ॥
तेजोऽधिको तथा तेजः वायोरप्यधिको वशी ।
कर्त्ता हर्त्ता स्वयं साक्षात् मायानुग्रहकारकः ॥ २७ ॥

---

(1) B and D read पूर्वमेव. (2) D reads वज्रधारसो which seems to be incorrect (3) K reads उत्तम (4) B reads erroneously तारजीर्णक्षम D reads ताराजीर्णोक्षम. which is also incorrect. (5) हेमजीर्णे भस्मसूते a variant in D हेमजीर्णे भस्मन्त a variant in K. (6) D reads भक्षित K reads भक्षितो Both are incorrect (7) B reads तारजीर्णस्तु D reads विष्णुत्वं तारजीर्णे तु, wherein the first term is incorrect (8) B has सूर्यत्वं तु पटालये D has सूर्यत्वं च प्रलये K has सूर्यत्वं चपलये (9) D reads वोजरे तु which is incorrect (10) This charana is not found in D K has अनलत्वं तु मारोहणे, which seems to be incorrect (11) B reads सूतकैः which seems to be incorrect (12) B has जलरूप च D has जलरूपश्च (जलरूप स)

यत्र[1] मूत्रपुरीषं तु साधकस्तु परित्यजेत्[2] ।
पाषाणो मृन्मय तत्र स्पृष्टं भवति काञ्चनम्[3] ॥ २८ ॥
प्रस्वेदस्तस्य[4] गात्रस्य लोहान्यष्टौ च वेधयेत् ।
तत् सर्व्वं कनकं नित्य[5] भक्षिते द्वादशे[6] पले ।
रुद्रतुल्यो महादेवि अजरामरकारिणि[7] ॥ २९ ॥
भस्मसूतं तथा तारं[8] भक्षयेत् षोडशं पलम्[9] ।
अथवा तारजीर्णं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम् ।
शुल्वञ्च वङ्गघोषं च[10] तत्स्वेदात् तारतां व्रजेत् ॥ ३० ॥
अथवा[11] तीक्ष्णजीर्णं तु भक्षयेद्भस्मसूतकम् ।
मूत्रेण तस्य स्पृष्टं तु वङ्गं व्रजति[12] तारताम् ॥ ३१ ॥
एकैकेन निषेकेण[13] स्तम्भन नागवङ्गयो.[14] ॥ ३२ ॥
गुञ्जामात्र[15] रसं देवि हेमजीर्णं तु भक्षयेत् ।

---

(1) D and K read यस्य which seems to be incorrect. (2) D has साधकस्य प्रयोजयेत् (3) This hemistich is not found in K (4) D reads प्रवेपादाङ्ग (5) D reads मोक्ता (6) भक्षिपेद्द्वादशे a variant in D (7) K reads अजरामरकारण (8) This hemistich is not found in D. (9) B reads षोडशे पले which is grammatically incorrect This hemistich is not found in D (10) This hemistich and the next one are not found in B D reads शुल्वोत्थं वङ्गघोषे K reads शुल्वोत्थ (11) D reads अन्यथा (12) B and D read भवति, which is incorrect [भजति is the correct reading] (13) D reads निषेकैन K reads निषेकेन Both are incorrect (14) B reads एकवङ्गयो D reads स्तम्न (15) B reads गुञ्जातात्र [मात्र]

द्विगुणं तारजीर्णस्य रविजीर्णस्य तत्त्रयम्[1] ॥ ३३ ॥
तीक्ष्णाभ्रकान्तसायैकं[2] गुञ्जैका द्राविका भवेत्[3] ।
वज्रवैक्रान्तजीर्णं तु भक्षयेत् सर्पिषान्वितम्[4] ॥ ३४ ॥
नागं वङ्गं रसं भस्म[5] विषोपविषसंयुतम् ।
मात्रायुक्तं ततश्चैव[6] भक्षयेच्च रसायने[7] ॥ ३५ ॥
हेम तारं तथा कान्तं जायतेऽग्निसमं क्रमात् ।
वदय रसराजोऽयं देहसिद्धिं प्रदापयेत् ॥ ३६ ॥
यथायस्कान्तमाक्षीक वैक्रान्ताभ्रककाञ्चनैः ।
एतैर्जीर्णैर्यथालाभं रस. शस्तो रसायने[8] ॥ ३७ ॥
षड्भिर्वोपरसायैव[9] भक्षणार्थं च वाहयेत्[10] ।
भक्षणात्तीक्ष्णजीर्णस्य[11] पलमेकं तु भक्षयेत्[12] ॥ ३८ ॥
दशवर्षसहस्राणि वज्रकाय. स जीवति[13] ॥ ३९ ॥
एवञ्च द्वादशपलं तीक्ष्णजीर्णं तु भक्षयेत् ।

---

(1) B has [illegible], which destroys the metre (2) D has an incomplete charana—तीक्ष्णाभ्रकान्त K has तीक्ष्णाभ्रकान्तसवि (3) B reads द्रवको D wants this charana K reads द्रावको, which is not gram correct (4) [illegible] a variant in D K reads सर्पि [illegible] (5) D has [illegible] K has [illegible] (6) [illegible] is the reading in D, [illegible] is the reading in K (7) D has [illegible] K wants this charana and the next eleven ones (8) The slokas 36th and 37th are not found in D (9) [illegible], a variant in D, (10) B reads [illegible] D reads [illegible] (11) [illegible] a variant in D (12) [illegible] a variant in D (13) This [illegible] and the next [illegible] are not found in D

एव जीवेन्महाकल्प[1] प्रलयान्ते शिव व्रजेत् ॥ ४० ॥
भस्मन गुल्मजीर्णस्य पलैकै लभमायुष. ।
द्विपले कोटिरायुष्य त्रिपले ब्रह्मणायुषम्[2] ॥ ४१ ॥
चतु पले वैष्णवायु रुद्रायु पञ्चमे पले ।
षष्ठे पले च समासे महाकल्प स जीवति[3] ॥ ४२ ॥
भस्मनो हेमजीर्णस्य पलेन ब्राह्ममायुषम्[4] ।
द्विपले वैष्णवायुष्य रुद्रायुस्त्रिपलेन तु[5] ।
चतु पलेन देवेशि शिवत्व प्राप्नुयान्नर[6] ॥ ४३ ॥
हेमजीर्णे भस्मसूते[7] त्रिपले भक्षिते क्रमात्[8] ।
चष्टाशीति[9]सहस्राणि योगिन्यो बलदर्पिता.[10] ।
तस्य तिष्ठन्ति[11] किं कार्य्य कामरूपी भवेन्नर ॥ ४४ ॥
यद्यद्भावयते रूप तत्तद्रूपधरो[12] भवेत् ।
मिते पलैकादशभि[13] हेमभस्मानि[14] भक्षयेत् ॥ ४५ ॥

---

(1) एव जीव महाकाल a variant in D (2) B reads ब्रह्मणायुत (3) This śloka is not found in D (4) Th s hemistich is not found in D K reads पल ब्रह्मपलायुत which has no sense (5) K reads erroneously त्रोपलन (6) शिवत्व समवाप्नुयात् a variant in D शिवतत्वमवाप्नुयात् a variant in K (7) D reads हेमजीर्णे भस्मभूते which is partly incorrect (8) B reads erroneously त्रिफल त्रिपलेन इति क्रमात् a variant in D (9) चष्टाशीति is the incorrect reading in K (10) D reads बलिदायिने, which is senseless (11) K reads तिष्ठ तिष्ठति wh ch is incorrect (12) D reads तत्तद्भावधरो (13) शीर्षे पलैकान्दशभि a variant in B मिते पलैर्वा दशभि a variant in D (14) D reads हेमभस्मभि K reads हेमभस्मादि

शुष्कैकासाद्यं देवेशि घात्वा चाग्निवर्सं निजम्[1] ।
घृतेन मधुनाच्छाद्य[2] ताम्बूलं कामिनीर्भजेत्[3] ॥ ४६ ॥
एको हि दोषः सूक्ष्मोऽयं भक्षिते भस्मसूतके[4] ।
त्रिसप्ताहं वरारोहे कामान्धो जायते नरः[5] ॥ ४७ ॥
कामिनीनां सहस्रं तु चोभयेद्दिवसान्तरे[6] ।
नारीसङ्गाद्[7]वरारोहे देहे क्राम्यति[8] सूतकः ॥ ४८ ॥
नारीसङ्गे[9] वरारोहे ह्यजीर्णं तस्य जायते ॥ ४९ ॥
मैथुनाद्यनिते शुक्रे[10] विषमाह्वावधि[11] क्रमात् ।
जायते प्राणसन्देह[12]स्तस्मात्तन्मैथुनं त्यजेत्[13] ॥ ५० ॥
युवत्या जल्पनं कार्यं युवत्या चाङ्गमर्द्दनम्[14] ।
यस्या.[15] स्पर्शनमात्रेण रस क्राम्यति[16] विग्रहे ॥ ५१ ॥
यथा कामोऽभ्युदयति[17] सूक्ष्मोऽप्यभिवीक्षणात् ।

---

(1) D has [illegible] which is incorrect (2) D reads [illegible] which is incorrect. (3) D reads [illegible] which is not correct. (4) [illegible] a variant in D (5) D reads [illegible], which is not accurate (6) K reads [illegible] (7) D reads [illegible] which is incorrect. (8) K reads [illegible] (9) D reads [illegible], which is incorrect (10) D reads [illegible] (11) [illegible], an incorrect variant in D K has [illegible] (12) D reads erroneously [illegible] (13) [illegible], a variant in D [illegible] wherein the first term is incorrect. (14) D reads [illegible] K reads [illegible] Both are incorrect. (15) K reads [illegible] (16) K reads [illegible] (17) K has [illegible]

तथा[1] क्राम्यति देवेशि सूतकोऽसौ ततः[2] क्रमात् ॥ ५२ ॥
अश्वत्थपत्रसदृशो[3] भगो यस्याः समः शुभः[4] ।
तादृश्याः सुरतं[5] देवि भाजनं तु रसायने ॥ ५३ ॥
निर्मांसयैव दीर्घया भगः शुष्कशिरास्तथा ।
सदा दारिद्र्यकर्त्तारं वर्ज्जयेत्तं रसायने[6] ॥ ५४ ॥
अर्घ्येण तर्पयेन्नित्यं[7] मत्स्यमांसं निवेदयेत्[8] ।
योगीन्द्रान् योगिनीसंन्वैः[9] पूजयित्वा क्षमापयेत् ।
ककाराष्टकवर्गैस्तु[10] कट्वम्ललवणं त्यजेत् ॥ ५५ ॥
अभ्रजीर्णपलैकेन[11] व्याधिभिर्नाभिभूयते[12] ।
द्वितीये शुक्रवृद्धिः[13] स्यात् तृतीये बलवान् भवेत् ॥ ५६ ॥
चतुर्थे पलितं हन्ति[14] वलीं जयति पञ्चमे[15] ।
षष्ठे श्रुतिधरो वाग्मी सप्तमे नेत्ररोगजित्[16] ॥ ५७ ॥

---

(1) D reads तत्र (2) D reads सूतके सेवत, which is incorrect. (3) मद्गुपद्मा यस्य, an absurd variant in D (4) यस्य भोगसम शुभ, an incorrect variant in D (5) D has तादृशोतारश्चो K has तादृश्यास्तु रश्चो Both are unintelligible. (6) This śloka is not found in D (7) चादित्यास्तपुनि नित्य, a variant in D (8) मध्यमार्ग न वेदयेत्, a variant in D (9) यामीद्राश्योगिनी मम्त, a variant in D. योगींद्रा योगिनो मंत्र, a variant in K. Both the readings appear to be incorrect. (10) D has ककाराष्टकवर्गे तु K has ककाराष्टकवर्गे तु (11) पलमात्रप्रयोगेण, a variant in D (12) व्याधिना नाभिभूयते, a partly correct variant in D (13) K reads शुक्रवृद्धि (14) न भाति पलितवान्, an incomplete variant in K (15) वलित जितपञ्चमे, a variant in D. वलिग्जितपञ्चमे, a variant in K Both are incorrect (16) नेत्ररोगकृत्, a reading in D.

अष्टमे तार्क्ष्यदृष्टिः[1] स्यात् ब्रह्मायुर्ब्रह्मविक्रमः ।
नवपलोपयोगेन[2] सुरमेलापको भवेत् ॥ ५८ ॥
दशपलप्रयोगेण[3] द्वितीयः शङ्करो भवेत् ॥ ५९ ॥
रसवीर्य्यस्य रक्षार्थं बलिं दद्याद्दिने दिने ।
जपेन्मृत्युञ्जयं मन्त्रं रससिद्धिः प्रजायते ॥ ६० ॥
समे तु विमले जीर्णे यो रसं भक्षयेन्नरः[4] ।
दशवर्षसहस्राणि स जीवेत् परमेश्वरि[5] ॥ ६१ ॥
द्विगुणे विमले जीर्णे दशलक्षं स जीवति ।
त्रिगुणे विमले जीर्णे दशकोटिं च जीवति[6] ॥ ६२ ॥
जीर्णे चतुर्गुणे देवि[7] रसः खेचरतां नयेत्[8] ।
ततः पञ्चगुणे जीर्णे स्पर्शवेधी[9] महारसः ॥ ६३ ॥
यादृशं विमले जीर्णे[10] तादृशं हेममाक्षिके[11] ।
तत् फलं लभते देवि तस्य वीर्य्ये स जीवति[12] ॥ ६४ ॥

---

(1) मात्स्यदृष्टिः, a reading in D (2) नवमे पुलोपयोगेन a variant in D नवमे लोपयोगेन a variant in K (3) D reads दशमे पल योग, which is incomplete K reads दशात्मप्रयोगेण which is incorrect. (4) रससंभक्षयेन्नर, a variant in D विमलं भक्षयेन्नरः, a variant in K (5) K reads परमेश्वर (6) This hemistich is not found in D (7) जीर्णे चतुर्गुणे देवि, a variant in D (8) This charaṇa and the next one are not found in D (9) D reads सर्ववेधी (10) B reads जीर्णे, which is incorrect D reads यादृशो K reads यादृशे (11) D and K read हेममाक्षिके (12) This hemistich is not found in D and K

पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वज्रभस्मरसायनम् ॥ ६५ ॥
प्रथमं जारयेत्[1] सूते गन्धकं सुरवन्दिते[2] ।
दापयेत्त्रिगुणं तीक्ष्णं समं हेम च सूतके[3] ॥ ६६ ॥
तेनैव हेमजीर्णेन वज्ररत्नं तु[4] लेपयेत् ।
बालवत्सपुरीषेण तद्वज्रं वेष्टयेत्ततः[5] ॥ ६७ ॥
बद्ध्वा पोटलिकां तेन पुटपाकं तु दापयेत् ।
तत्क्षणाज्जायते भस्म शङ्खकुन्देन्दुसन्निभम् ॥ ६८ ॥
तद्वज्रभस्म[6] सुभगे कारयेत् पिष्टिकासमम्[7] ।
तत्सूतगोलकरजो[8] गतदेह[9] विमर्दयेत् ॥ ६९ ॥
पुनस्तद्गोलकरजो बालवत्सपुरीषकैः ।
मूषालेपं तु तेनैव मर्द्दार्देन[10] तु कारयेत् ॥ ७० ॥
तद्वमेदन्धमूषायां[11] मूर्च्छितं वज्रजारितम्[12] ।
फूत्काराणां सहस्रेण[13] भस्म तज्जायते क्षणात् ॥ ७१ ॥

---

(1) D reads जायते K reads मारयेत् (2) समगन्ध च दीयते, a variant in D K has an incomplete charana—गन्धते (3) D reads सहसे स च सूतकम्, which is incorrect. K reads समश्लेषो च सूतक which is also incorrect. (4) D reads वज्रकं ता तु which is senseless. (5) This hemistich and the next one are not found in D (6) D and K read तद्भस्मवज्र, which is grammatically incorrect (7) D has वर्धयेत् पिष्टिक समम् K has वर्धयेत् पोट्टिकासम (8) तत्सूतगोलक भाग, a variant in B. (9) K reads गतदेहं (10) D reads मर्द्दाहेन, which is incorrect B reads मधोर्ध्वेन (11) B reads धमेत्तदन्धमूषायां D has an incomplete charana—धमयेदेध (12) B reads वज्रजारित D reads वज्राज्जारित Both are incorrect (13) B and D read सहस्रे वै

अर्द्धार्द्धं[1] प्राप्यते भस्म गोचीरसदृश प्रिये ॥ ७२ ॥
स्नेहे घृत[2] च यत्नात्तत् कङ्गुणीतैलसयुतम् ।
त्रिसप्ताहादरारोहे कायशुद्धिस्तु[3] जायते ॥ ७३ ॥
तिलमात्र वज्रभस्म हेमभस्म च तत्समम्[4] ।
धमेद्धत्तूर[5]सलिल वलीपलितनाशनम् ॥ ७४ ॥
शुद्धहेम पलान्यष्टौ मृत[6]सूतसमायुतम् ।
मर्दयेन्मध्यमाम्लेन गोलको भवति क्षणात् ॥ ७५ ॥
अर्द्ध च प्राप्यते भस्म गोचीरसदृश प्रिये[7] ॥ ७६ ॥
मृतवज्रस्य भागैक गोलभागचतुष्टयम्[8] ।
मर्दयेत् तत्खल्लेन भस्मीभवति सूतक ॥ ७७ ॥
सारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसप्तदिनावधि ।
तद्भस्म तु[9] पुन पश्चात् मध्यमाम्लेन मर्दयेत् ॥ ७८ ॥
पुट दद्यात् प्रयत्नेन पञ्चाधिकशतत्रयम् ।
तद्भस्म जायते देवि[10] सिन्दूरारुणसन्निभम् ॥ ७९ ॥
तद्भस्म पलमात्र तु सिद्धाभ्रधान्यसयुतम् ।
सिद्धादेव समयार क्षीराहारी जितेन्द्रिय ॥ ८० ॥

---

(1) D reads अर्द्धाद्धि B reads अर्धोर्ध्वं (2) D reads घृत (3) D reads कार्यसिद्धिश्च (4) तत्समांश समभस्मत्वे an incorrect variant in D (5) B reads धमे धत्तूर (6) D has मृत. K has द्रुत (7) This hemistich is not found in D ; अथ जाय प्रदमतो भस्म गोचीरसदृश, a variant in K (8) गोलाभागचतुष्टये a variant in B गोलभागा is the reading in D (9) D reads तद्भस्मखल्ला तु which is grammatically incorrect (10) तद्भस्म जायते प्रिय, a variant in D and K

द्वितीये सप्तमे चैव[1] भक्षयेच्च पलद्वयम्[2] ।
अनया क्रमवृद्धा तु[3] भक्षयेत् सप्तसप्तकम्[4] ॥ ८१ ॥
तद्वृद्धा[5] जायते सिद्धो[6] दिव्यतेजा भवेन्नरः ।
रुद्रायुष भवेत्तस्य[7] खेचरत्व[8] न संशय ॥ ८२ ॥
तस्य मूत्रपुरीषाभ्या लोहान्यष्टौ च काञ्चनम्[9] ॥ ८३ ॥
तद्भस्मपलमेक तु भ्रामणेन समन्वितम् ।
द्रव्याद्द्वादशसाहस्र पलमाने भुजङ्गमे ।
जायते कनक दिव्य देवाभरणभूषणम् ॥ ८४ ॥
कान्तचूर्णपलान्यष्टौ पलान्यष्टौ रसस्य च ।
एकीकृत्याथ समर्द्य बीजपूराम्लमर्दितम् ।
मर्दयेत्तप्तखल्वेन गोलको भवति क्षणात् ॥ ८५ ॥
मृतवज्रस्य भागैक गोलभागचतुष्टयम् ।
एकीकृत्याथ समर्द्य भस्मीभवति सूतकः ॥ ८६ ॥
मारयेद्भूधरे यन्त्रे सप्तसकलिकाक्रमात् ।
तद्भस्मभागमेकन्तु भागैक गन्धकस्य च ।
अन्धमूषागत ध्मात खोटो भवति तत्क्षणात् ॥ ८७ ॥
द्वात्रिंशन्मृतखोटस्य शुद्धहेमस्य विंशति ।

(1) B reads सप्तके चैव K reads प्रथमेनैव (2) B has भक्षयेत्तत्र यवद्वयम् (3) B reads erroneously चनेन क्रमवृद्धा तु D has an absurd variant प्रवया क्रमवध्वा च (4) K reads सप्तसायक which is incorrect (5) D and K read वर्द्धते (6) K reads सिद्धि (7) B reads भवत्येव . (8) K reads चमत्व (9) The following nineteen hemistichs are not found in D and K

तारं ताम्रं व्योमसत्त्वं कान्तसत्त्वं चतुर्थकम् ।
एकैकं द्वादशांशाः स्युः सर्व्वमेकत्र कारयेत् ॥ ८८ ॥
अन्धमूषागतं ध्मातं खोटो भवति तत्क्षणात् ।
द्राविणम्लिलतः खोटान् सूक्ष्मचूर्णं तु कारयेत् ॥ ८९ ॥
तत् खोटसूक्ष्मचूर्णं तु चारोटरससंयुतम् ।
मर्द्देन्मध्यमाग्नेन गोलको भवति क्षणात् ॥ ९० ॥
गोलकस्य पले द्वे च मृतकान्तस्य तत्समम् ।
एकीकृत्याथ समर्द्य मेघनादरसेन च ।
मुनिपुष्परसेनैव दिनमेकं च मर्द्दयेत् ॥ ९१ ॥
गुटिका[1] कारयेद्देवि पञ्चाधिकशतत्रयम्[2] ॥ ९२ ॥
तत्रैका गुटिका सर्पिस्त्रिफलामधुसंयुताम् ।
भक्षयेद्वर्षमेकं तु ब्रह्मायुर्जायते नरः ॥ ९३ ॥
सर्व्वास्ता भक्षयेत् पयात् रुद्रायु स भवेन्नरः[3] ॥ ९४ ॥
मुखैका धारिता वक्त्रे[4] गुटिकामरसुन्दरि ।
हठाद्रोगाणि सर्व्वाणि[5] पलितानि च नाशयेत् ॥ ९५ ॥
उपचारं प्रवक्ष्यामि वज्रसत्त्वरसायने[6] ॥ ९६ ॥
वज्रवज्रस्तु यो[7] देवि रसोऽयं वज्रतां नयेत् ।

---

(1) B reads चुटिका (2) B reads सहस्रकम् (3) This hemistich is not found in D and K (4) मुखैक धारिते वक्त्र an incorrect variant in B This hemistich is not found in K (5) रोगाणि is grammatically incorrect [रोगान् is the correct term] (6) वज्र वज्ररसायन a variant in B वज्रं तु सत्त्वं रसायने a variant in D. (7) D reads erroneously वज्रवज्रम्वा.

तेन यदास्तु ये देहास्ते देहा वज्ररूपिणः ॥ ८७ ॥
तिलमात्रं रसं[1] देवि ब्रह्मायुर्दश[2] जीवति ।
यवमात्रं रसं देवि विष्णुकोटिं स जीवति[3] ॥ ८८ ॥
गुञ्जामात्रं तु[4] देवेशि महाकल्पायुषो भवेत् ।
माषमात्रं वरारोहे मम तुल्यगुणो भवेत् ॥ ८९ ॥
मन्त्रहीनेन[5] सुभगे न स गम्यो[6] भविष्यति ।
न सिद्धिसाधनं[7] तस्य जन्मकोटिशतैरपि ॥ १०० ॥
मूढचित्तो भ्रमत्येव कुलशासनवर्जितः[8] ॥ १०१ ॥
तस्य विघ्न[9]सहस्राणि कुर्वते[10] देवदानवाः ।
देव्यदाकायशालिन्यो भूचर्यश्च[11] सुरेश्वरि ॥ १०२ ॥
स्वप्ने तं भजयित्वा तु[12] रेतोरक्तं हरन्ति ताः[13] ।

---

(1) B and D read तिलमात्ररसो. [Here भक्षयित्वा is to be understood] (2) D reads दैश, which is incorrect (3) This hemistich is not found in B and D (4) B reads गुञ्जामात्रेण (5) B reads मन्त्रहीने (6) B reads मभिशाम्रा, which is unintelligible K reads गामगाय. (7) D reads न सिद्धि साधन (8) मूढचित्ता भ्रमन्त्येषा, a partly incorrect variant in D. मूढचिंता भ्रमन्त्येषु an incorrect variant in K (9) D and K read विद्या, which is incorrect (10) D and K read कुर्वते, which is inc. (11) D reads भूतजंश्च, which is not correct (12) स्वप्नं ते य भक्षयित्वा, a variant in B स्व भक्षयित्वा तु, an incomplete variant in D. स्वप्ने तोरु भक्षयित्वा तु, a variant in K. (13) B has रक्तोरक्तं हरति ये, an incorrect variant D has रेतारक्तहरि प्रिये, K has रक्तोरक्तहर प्रिये. Both are incorrect.

तेनैव रेतोमार्गेण[1] हरन्ते भक्षितं[2] रसम् ॥ १०३ ॥
भास्कराद्या ग्रहा देवि गर्जन्ति निजरूपत:[3] ।
क्षत्रियस्य तु रूपेण देवा वै गर्जयन्ति च[4] ॥ १०४ ॥
पिशाचा वैश्यरूपेण[5] शूद्ररूपेण[6] राक्षसा: ।
अन्ये मानुषरूपेण भजन्ते स्वपनान्तरे[7] ॥ १०५ ॥
अस्थिमांसानि खादन्ति स्वप्नेषु[8] सुरसुन्दरि ।
स्वप्नान्ते प्राप्यते भ्रांति:[9] प्राय: पश्यति मानव:[10] ।
वज्रभस्म हरन्त्येव[11] स्वप्नान्ते चोभयन्ति च ॥ १०६ ॥
भक्षिते हेमविमले पलायन्ते दिशो दश ।
भूतप्रेतपिशाचाश्च शाकिन्यो गुह्यकादय:[12] ॥ १०७ ।
वज्राणां मारणे ये तु[13] लोहानां वा रसस्य तु[14] ।

---

(1) D reads हेमार्केन, which is absurd (2) B reads रक्षि which is incorrect D and K read रंजित भक्षितो, which is also inco rect (3) गर्जन्तीतीश्चरूपत:, an incorrect variant in K (4) क्ष वैशेन भजन्ति, an absurd reading in D देवि वैश्यंयन्ति च, an incorrect a incomplete charana in K (5) D and K read विद्यरूपेण, which incorrect (6) D reads शुद्ररूपेण K reads शुद्रारूपेण Both are incorre (7) भुज्यन्त स्वप्नान्तरे, an incomplete variant in B D reads भजन्ती, whi is incorrect, K reads भुजन्ते, which is also incorrect. (8) B rea स्वप्ने हि (9) D reads प्राप्यतेन K reads प्राप्य यतेन (10) पश्य मानवै, a variant in D (11, वज्रभक्षोदर तेन, a variant in D and K (12) B reads काकिन्यो K reads किन्नरो (13) B reads मारण ये D reads वज्रिको मारणे तुल्य K reads मरणो तु (14) रसमारणस्य a variant in D, which seems to be incorrect.

वर्ज्जनीयाः प्रयत्नेन[1] प्रयुक्तांस्तान् शृणु[2] प्रिये ॥ १०८ ॥
तेषां युक्तिप्रकारास्तु[3] प्रयुक्ता युक्तिदायके.[4] ।
एवं वदन्ति भूताद्या भीषयन्ति स्म तं नरम्[5] ॥ १०९ ॥
रञ्जको रागकारी[6] स्यात् क्रामणः क्रामणे हितः[7] ।
बन्धका दृढकाराश्च[8] तथा पुष्टिकराः स्मृताः[9] ॥ ११० ॥
शुक्रशोणितविण्मूत्रं विविधेन तु भक्षयेत् ।
कुष्ठव्याधिकर तच्च[10] नागवङ्गकलङ्कितम्[11] ॥ १११ ॥
त्रिफलाजातिकङ्कोलं कर्पूररसमिश्रितम् ।
खदिरं समतोयेन मर्द्दितं भक्षयेद्रसम् ॥ ११२ ॥
पयसा कटुकं दृष्ट्वा[12] पथ्यं[13] क्रामणमुत्तमम् ।

---

(1) वै वर्जनीया यत्नेन, a variant in B. (2) B has प्रयुक्ता श्रवण. D has प्रयुक्तायवणा K has प्रयुक्ता श्रवण (3) तेषां युक्तिकरा ये तु, a variant in B and K (4) प्रयुक्ता युक्तिकादय, a variant in B प्रयुक्त युक्तिकादय, a variant in D (5) This hemistich is not found in D and K (6) B reads रञ्जिको D reads रणकारी Both are incorrect. (7) क्रामणोत्क्रामणोदितम्, a variant in D K reads erroneously क्रामणी क्रामणे (8) वद्धका दृढकायाश्च, a variant in B D reads बन्धको वद्धा दृढकारायैव a variant in K (9) B reads मता. (10) कुष्ठव्याधिकर चैव a variant in D. कुष्ठव्याधिकरी ताश्च, a variant in K. (11) नागवङ्गकलङ्कितौ, a variant in D आगवङ्गकलङ्कितौ, a variant in K. (12) D reads दत्त्वा, which is incorrect (13) D and K read पश्य

स्तम्भेन हेमघृष्टेन न स्थाप्योऽयं[1] सुरेश्वरि ॥ ११३ ॥
अलम्बुषायस्कान्तस्य[2] तालकस्य[3] च भक्षणात् ।
देहे[4] क्रामति सूतेन्द्रो नात्र कार्या विचारणा ॥ ११४ ॥
अवश्यं क्रमते सूतः स्त्रीयोगे क्रामणं परम् ।
ब्रह्मचर्य्येण वा योगी[5] सदा सेवेत[6] सूतकम् ॥ ११५ ॥
समाधि कारणं तस्य[7] क्रामणं परमं मतम् ॥ ११६ ॥
प्रभाते भक्षयेत् सूतं[8] पथ्यं[9] यामद्वयाधिके ।
नो लङ्घयेत् त्रियामं तु मध्याह्ने न तु[10] भोजयेत् ॥ ११७ ॥
अतिपानं चात्यशन[11]-मतिनिद्रातिजागरम् ।
स्त्रीणामतिप्रसङ्गं चात्यध्वानं च विवर्ज्जयेत्[12] ॥ ११८ ॥
अतिकोपं चातिदर्पं मतिलौल्य मतिस्पृहाम्[13] ।
शुष्कवादं जलक्रीडामतिचिन्तां च वर्ज्जयेत्[14] ॥ ११९ ॥
कुष्माण्डं कर्कटीं चैव कालिङ्गं[15] कारवेल्लकम्[16] ।

---

(1) B has न स्थाप्योऽयं, D has स्थाप्योऽयं K has न स्थाप्योऽयं. (2) D reads अलम्बुषायस्कान्त, which is incorrect. (3) D reads तालकस्य, which seems to be incorrect (4) B reads देह (5) D and K read ब्रह्मचर्यं न वा कुर्यात् (6) D and K read पादांशेन (7) D and K read तस्य (8) D and K read सूते which is incorrect (9) D reads पथ, which is incorrect (10) B reads मध्ये न तु, which is incomplete. (11) D reads चात्यशन (12) स्वर्णं चापि वर्जयेत् a variant in D and K (13) B reads मतीर्ष्य D reads मतस्पृह. Both are incorrect. (14) अतिशोषं विवर्जयेत्, a variant in D (15) D reads कलिङ्ग (16) K reads कारवल्लिकां

कुसुम्भकञ्च कर्कोटं[1] कदलीं काकमाचिकाम्[2] ।
ककाराष्टकमेतद्धि वर्ज्जयेद्रसमन्त्रक:[3] ॥ १२० ॥
पातकं च न कर्त्तव्यं पशुसङ्गं विवर्ज्जयेत्[4] ।
लिङ्गच्छाया[5] न लङ्घेत नारीच्छायां तथैव च[6] ॥ १२१ ॥
चतु:पथे न गन्तव्यं[7] विण्मूत्रं न च लङ्घयेत् ।
सुराणां निन्दनं देवि[8] स्त्रीणां निन्दां च वर्ज्जयेत्[9] ॥१२२॥
सत्यं च वचनं ब्रूयादप्रियं न वदेद्वच:[10] ॥ १२३ ॥
कुलत्थमतसीतैल तिलान् माषान् मसूरकान्[11] ।
कापोतकं काञ्जिकाद्यं तक्रभक्तं च वर्ज्जयेत् ॥ १२४ ॥
कङ्कतीदल[12]लवणं पिच्छिलं[13] पित्तलं च यत् ।
तिलतैलं दधि घोरं[14] द्राक्षाकोलपरूषकम्[15] ॥ १२५ ॥
बदरं करविल्वञ्च[16] सहकारं सुवर्चलम् ।

---

(1) कुसुभ काचकर्कोटं, a variant in D K reads कुभीककर्कोटी, which is incomplete (2) B reads काचमारीका, which seems to be incorrect. (3) B reads मधमचक (4) पशुसंग च वर्जयेत्, a variant in K. (5) K reads लिङ्गच्छायां (6) B reads न लङ्घयेत् (7) B reads न कर्त्तव्यं (8) देवतानां न निन्देत्, a variant in D चौराश्च निन्देद्देवि, a variant in K. (9) D reads स्त्रीनिन्दां, which is incorrect K reads स्त्रीनिन्दां चैव वर्जयेत् (10) दुर्वियो न वदेद्बुध, a variant in B, which is partly incorrect. (11) B reads मसूरिका D reads मसूरिका. Both seem to be incorrect (12) B reads निम्ब (13) D and K read पिच्छलं. (14) तिल्लतैले दधिघारे, a variant in B. (15) द्राक्षाक्षो पनस तल, a variant in D and K (16) B reads नारिकेलच

नारङ्गं काञ्चनारञ्च[1] शोभाञ्जनमपि त्यजेत् ॥ १२६ ॥
क्षुधार्त्तो नैव तिष्ठेत चाजीर्णं नैव[2] कारयेत् ।
न वादजल्पनं[3] कुर्य्यात् दिवास्वापं न कारयेत्[4] ॥ १२७ ॥
नैवेद्यं नैव भुञ्जीत कर्पूरं वर्ज्जयेत् सदा ।
कुङ्कुमालेपनं वर्ज्ज्यं वर्ज्जयेदटनं चितौ ॥ १२८ ॥
नाग्निं स्पृशेत्तु[5] पादेन न गा वा[6] ब्राह्मणांश्च च ।
न हन्यात्तु कुमारीं च वातुलानपि[7] वर्ज्जयेत्[8] ॥ १२९ ॥
दिवारात्रं जपेन्मन्त्रं स्नातव्यं च दिने दिने ॥ १३० ॥
स्निग्धञ्च मुद्गा[9] दुग्धान्नं शाल्यन्नं च समाहितम्[10] ।
शाकं पौनर्नवं[11] देवि मेघनादं च वास्तुकम् ।
सैन्धवं नागरं मुस्तां पद्ममूलानि भक्षयेत् ॥ १३१ ॥
उन्नितचूचुका[12] श्यामा सुरूपा सुभगा शुभा ।

---

(1) B reads विनारंश (2) K reads न च (3) B reads वादजल्प, which renders the charaṇa incomplete (4) दिवाचारी न पर्यटेत्, a variant in B (5) D reads स्पृशेत, which is grammatically incorrect (6) B, D and K read न गावो, which is grammatically incorrect (7) B reads वातुलानां D reads वातुलानां, which is incorrect (8) After this śloka we find in B the following hemistich कुर्य्यात्तिष्ठेत चाजीर्णं न च कारयेत्, which we have rejected, the first charaṇa being absurd, and the second being a repitition (9) K wants मुद्गा (10) B, D and K read समाहित, which is not *accurate*, समाहित *here means* विशोधित and qualifies शाल्यन्न (11) D reads पुनर्नवं K reads शाक च पुन, an incomplete charaṇa (12) D reads erroneously उद्गत चूचुका

दिव्यतेज समायुक्ता कामशक्तिविवर्द्धिता[1] ।
सन्निधाने च कर्त्तव्या हृद्देश[2] परिरचिता ॥ १३२ ॥
कृष्णागौरातिहृद्वाङ्गी[3] कुशीला न भजेत् क्वचित् ॥ १३३ ॥
तिलक कुङ्कुम गन्ध[4] कस्तूर्य्या च मनोहरम् ।
सुरभीणि च पुष्पाणि सुखशय्यष्टभोजनम् ॥ १३४ ॥
सुखवासित्वमेवोक्त[5] क्रामण सूतकस्य तु ।
ग्रात्मध्यानकथा पूजा[6] शिवस्य तु विशेषत ॥ १३५ ॥
एतास्तु[7] समयान् भद्रे न लङ्घेद्रसभक्षणे ।
लङ्घनादिविध लक्ष्य लक्षण तस्य[8] कथ्यते ॥ १३६ ॥
रसराजे त्वजीर्णे तु[9] प्रत्ययोऽय भवेत् प्रिये ।
मूर्च्छा शोको भ्रम कम्प. छर्द्दिर्मोहो ज्वरस्तथा[10]॥१३७॥
हिक्काविषयशूलार्त्ति[11] निद्रालस्यमरोचकम्[12] ।
लिङ्गस्तम्भो ह्यतीसार [13] कासश्वासविजृम्भिका [14] ॥१३८॥
कर्णास्यचक्षु कुक्षौ च हृपर्णोदर[15]मूर्द्धनि ।

(1) B reads विवर्जिता (2) भ्रदेश परिरजिता a variant in D K reads हृदय (3) D reads सर्वाङ्गी K reads सर्वाणि, which is incorrect (4) तिलककुङ्कुमगन्ध च a variant in D तिलककुङ्कुमक गन्ध, a variant in K (5) D read मनोज्ञ (6) B D and K read माया (7) D reads एकसन्तु which is incorrect (8) D reads मत्र K reads चाव (9) रसराजे तु जीर्णे तु an incorrect variant in D (10) छर्दिर्मूर्च्छादिहा ज्वर, a variant in B (11) D reads व्याकुल (12) B D and K read मरोचक (13) B reads ह्यतीसार. K reads ग्रतिसार (14) B reads विजृम्भका (15) B reads जठरोदर

मेढ्रे दाहोऽग्निमान्द्यश्च[1] जातः सर्व्वाङ्गसंशय ॥ १३९ ॥
अन्यांश्चैव महाव्याधीन् रसाजीर्णे तु[2] लक्षयेत् ॥ १४० ॥
काञ्जिक[3] सर्जिकाक्षार कारवल्ली[4]रसप्लुतम् ।
गोमूत्रसैन्धवयुतं[5] तस्य संक्रामण[6] पिबेत् ॥ १४१ ॥
मोचकस्य रस देवि राजकोषातकीरसम् ।
सिन्धुक क्षारगोमूत्रं कारवल्लीरसप्लुतम् ।
सौवर्च्चलसमोपेत रसाजीर्णे पिबेन्नर.[7] ॥ १४२ ॥
रसाजीर्णे न जीवेत्तु म्रियते नात्र संशयः ।
रसायने सुजीर्णे तु तेन सर्व्वं विधीयते[8] ॥ १४३ ॥
यदा सुमसदङ्ग च[9] स्त्री स्तनेनैव घर्षयेत् ।
वामेन मर्द्दयेदेवं सूत' क्रामति निर्व्यथः[10] ॥ १४४ ॥
निवाते निर्जने स्थाने भूगृहे निरुपद्रवे ।
शीतातपविनिर्मुक्त[11] पथ्याशी लघुभोजक.[12] ।

(1) मेढ्रदाहोऽग्निवंशच, a variant in B. मेढ्र दाहाग्निमदाश a variant in D मेढदाहोग्निमदश्च a variant in K (2) B reads रसाजीर्णे K reads रसेजीर्णे (3) B reads काञ्जीक (4) B reads कारवेल्लि D reads कारवल्ली (5) This hemistich and the next two are *not found in* D K *has* गोमूत्र सैन्धव युत (6) K reads तस्य स क्रामय (7) B reads पिबेन्नृम which is incorrect (8) B has स भवेत् सर्व बध्यते which has no sense (9) स सुमेमर्दनच, a variant in B. तेऽपि सुमसदङ्गे, a variant in D K has an incomplete hemistich तेऽपि सुमन तेनैव येन् (10) K wants this term (11) D and K read विनिर्मुक्तो, which *is grammatically incorrect* (12) *B reads* लघुभुजन D reads भौमभुक्तर K reads लघुभक्षक All a e incorrect.

यथोक्तदिवसे.[1] सिद्धिं प्राप्नुयान्नात्र संशयः ॥ १४५ ॥
सर्व्वाहारेण[2] दिवसैर्द्विगुणैः सिद्धिमाप्नुयात् ।
सेवनाच्छीतवाताभ्यां[3] त्रिगुणैर्दिवसै. क्रमात् ।
अतिमार्गस्य धर्म्मेण[4] दिवसैस्तु चतुर्गुणैः ॥ १४६ ॥
तत्र वेधं प्रवक्ष्यामि देहसिद्धिकपूर्व्वकम्[5] ।
तव स्नेहेन देवेशि प्रोक्तमेव रसायनम्[6] ॥ १४७ ॥
त्वग्वेधः प्रथमं देवि[7] मांसवेधो[8] द्वितीयक· ।
तृतीयो रक्तवेधस्तु[9] चतुर्थ्यास्थिवेधकः[10] ॥ १४८ ॥
पञ्चमो मज्जवेधः स्मृतस्[11] नाड़ीवेधस्तु षष्ठकः[12] ।
सप्तमो धातुवेधश्च[13] अष्टमः कवचस्य तु ॥ १४९ ॥
त्वचावेधेन देवेशि पवगः कुटिलो भवेत् ।
मांसवेधेन सुभगे कुटिल. काञ्चनं भवेत्[14] ॥ १५० ॥

(1) D reads यथोक्ता दर्शने, which is incorrect (2) D has सिद्धावहारेण. K has सर्व्वहारेण Both are incorrect. (3) B reads सेवनाच्छीतवाताभ्यां D reads से नना चिनि वा विनि K reads सेवनाच्छिती वाताभ्यां. All are incorrect (4) D reads अश्वनि मार्गस्य धर्मे च, which is incorrect K reads अधाम, which is also incorrect (5) This hemistich and the next one are not found in D. (6) K reads मपूर्वत (7) D reads देव, which is incorrect (8) B reads मांसवेधो, which is not correct D reads खवेधो, which is also incorrect. (9) D and K read चौरवेधस्तु (10) चतुर्थथाथिवेधक', an incorrect variant in D (11) D has मज्जवेध K has मज्जवेध Both seem to be incorrect. (12) D has षडम, which is incorrect. (13) B and D read धातुवेध (14) This sloka is not found in D

अस्थिवेधेन देवेशि तीक्ष्णं कनकतां व्रजेत् ।
मज्जवेधो[1] वरारोहे लोहान्यष्टौ च वेधयेत् ॥ १५१ ॥
कवचस्य तु वेधेन मृन्मयं काञ्चनं भवेत् ।
वेधे तु[2] हेमविमले मज्जघ्नो[3] हेम प्रजायते ॥ १५२ ॥
तारे[4] मासं सुरेशानि जीर्णसूतश्च वेधयेत् ।
अलके[5] विमले ताम्रे तीक्ष्णे तारे च[6] भास्करे ॥ १५३ ॥
क्रामणं तु भवेत्तत्र शर्करा माक्षिकं तथा ।
कपिलाक्षणगोतक्रं तत्तु[7] देवि रसायने[8] ॥ १५४ ॥
सात्त्विकं गव्यतक्रं तु राजसं सारसोद्भवम्[9] ।
तामसं माहिष[10] तक्रं हेयं नैव[11] रसायने ॥ १५५ ॥
आर्द्रकस्य रसो देवि तथा पूग[12]फलानि च ।
मर्दनं नवनीतेन रसस्य क्रामणं परम् ॥ १५६ ॥
अधमं शाकमूलोत्थं मध्यमं फलमूलजम् ।
उत्तमं देवदेवेशि रसकं तु रसायने ॥ १५७ ॥

---

(1) B and K read मज्जाविधे (2) B reads वेध तु (3) B reads मज्जनात् D and K read मज्जानो (4) B reads तार (5) D reads अलके K reads अलका. *Both seem to be incorrect* (6) K reads तीक्ष्णतारे च (7) K reads तत्र (8) B reads रसायनं (9) छाग मद्या रसोद्भवम् a variant in B (10) D reads पवित K reads महिषं (11) B has रसो नैव But D and K have हेयं नैव We *have adopted the latter opinion since तक्र is the worst of the kind.*
(12) D reads तथा पूरी

सौवर्णवेधेन नीलाभ [1] ताम्रेणारुणसंप्रभ ।
रजतेनेन्दुसंकाशो[2] हेम्ना काञ्चनसन्निभ.[3] ॥ १५८ ॥
धूमावलोकी वक्त्रस्थो[4] मासात् खेचरतां नयेत्[5] ।
स्पर्शवेधी तु वक्त्रस्थो[6] द्विमासात् सिद्धिदायकः ॥ १५९ ॥
शतकोटिस्त्रिभिर्मासै. चतुर्भिर्दशकोटिक [7] ।
पञ्चभि पञ्चकोटिश्च[8] षड्भि स्यात् कोटिवेधक.[9] ॥१६०॥
एवं क्रमेण कुरुते शरीरमजरामरम् ।
अणिमादिगुणैश्वर्यमाशासिद्धिः प्रजायते[10] ॥ १६१ ॥
सप्तभिर्लक्षवेधी स्यादष्टाभिश्चायुतं पुन.[11] ।
सहस्र नवभिर्मासैर्दशमासै शतं पुन ॥ १६२ ॥
तस्य मूत्रपुरीषैस्तु श्लेष्मणाङ्गमलैस्तथा ।
लेपाद्धेमत्वमायान्ति[12] पाषाणादीनि[13] भूतले ॥ १६३ ॥
चतुःपञ्चशतो वेधो मासैकाद्दशवेधक ।

---

(1) सौवर्णवेधेन नीलाभ, a variant in B, which seems to be incorrect D and K read नीलाभ (2) This charana is not found in D (3) B reads हेम D wants this hemistich (4) धामावलोकी चक्रस्थो, an incorrect variant in D (5) मासं खेचरतां व्रजेत् a variant in D (6) D reads वक्त्रस्थो which is incorrect (7) D reads दशकोटिभि K reads दशकोटय (8) कोटिवेधी पञ्चभिर्मासै, a variant in D (9) B reads दशकोटिकृत् D reads षण्मासे instead of षड्भि स्यात् K reads दशकोटय (10) D and K read मतर्त्यते. (11) D has दृष्टभिश्च पुन् ,पुन (12) लेपयन्धेमत्व, an incorrect variant in D (13) B reads यानि लौहानि

द्वात्रिंशांशकवेधी तु[1] यथोद्दिष्टं तु वेधयेत्[2] ॥ १६४ ॥
कुञ्चिताग्रास्तु यत्केशा या श्यामा[3] पद्मलोचना ।
विस्तीर्णं जघनं यस्याः[4] सङ्कीर्णं हृदयं भवेत् ॥ १६५ ॥
कृष्णपक्षे भवेद्यस्या युवत्याः पुष्पदर्शनम्[5] ।
कामिनी सा समाख्याता उत्तमा च रसायने ॥ १६६ ॥
आलिङ्गने स्पर्शने च[6] मैथुनालापयोरपि[7] ।
सर्व्वरोगविनिर्मुक्तो वलीपलितवर्ज्जितः ॥ १६७ ॥
नासौ छिद्येत शस्त्रेण पावकेन न दह्यते[8] ।
वायुवेगो महातेजा. कामदेव इवापरः ॥ १६८ ॥
इच्छया जायते दृश्यो ह्यदृश्यश्चैव[9] जायते ।
तस्य[10] सस्पर्शमात्रेण सर्व्वलोहानि काञ्चनम् ॥ १६९ ॥
तस्मिन्नेकार्णवे घोरे नष्टस्थावरजङ्गमे[11] ।
देवा यत्र विलीयन्ते[12] सिद्धस्तत्रैव लीयते[13] ॥ १७० ॥

---

(1) द्वात्रिंशत् कोटिवेधी च, a variant in D (2) यथेष्टं हेम वेधयेत्, a variant in D. (3) D reads श्यामा या K wants this hemistich and the next one (4) B reads विस्तीर्णजघनं यस्याः, which is not accurate (5) D reads पुष्पकर्षणि, which is incorrect. (6) आलिङ्गने स्पर्शने, a variant in B आलिङ्गन स्पर्शने च, a variant in K. (7) D reads erroneously मैथुनाद्दे ब्रयोरपि (8) पावकेन च विद्यते, an incorrect variant in D (9) सैद्दश्यश्चैव, a reading in D and K, which is incorrect. (10) D reads erroneously तस्म (11) नष्टे स्थावरजङ्गमे, a variant in D (12) K reads विलियते (13) सिद्धश्चैव जायते, a variant in D

इदं रहस्यं परमं मया प्रोक्तं[1] सुरेश्वरि ॥ १७१ ॥
साधुसज्जनसारघ्ना रसजीर्णक्रियापराः ।
रसवादीति संप्रोक्ता[2] इतरे द्वेषवादिनः[3] ॥ १७२ ॥
पुनरन्यां[4] प्रवक्ष्यामि गुटिकां रसदुर्लभाम् ॥ १७३ ॥
वङ्गसीसकशुल्वाभ्र-हेमतारसमन्वितः[5] ।
वज्रायसादिभिर्युक्तं क्रियते वादिकैः[6] रसः ॥ १७४ ॥
सर्व्वांस्तानेकतः कृत्वा[7] मूषामध्ये स्थितान्[8] धमेत् ।
गुटिका जायते दिव्या नाम्ना वज्राङ्गसुन्दरी ॥ १७५ ॥
मुखस्था सिद्धिदा प्रोक्ता जरामृत्युविनाशिनी ॥ १७६ ॥
संग्रामे विजयी वीरो वज्रदेहो महाबलः ।
सर्व्वलोकप्रियो नित्यं नारीणां सुभगस्तथा ॥ १७७ ॥
वज्रव्योमजसत्त्वकं सकनकं[9] चन्द्रं रविं कान्तकं[10]
नागं वङ्गमयायसं[11] दृढतरं सूतं हतं तत्समम्[12] ।

---

(1) B reads प्रोक्त. This bemistich and the next three are not found in D (2) B reads रसवादी इति प्रोक्त K reads रसवादि इति प्रोक्त (3) B has दूषणवादिन, which is incorrect (4) K reads पुनरन्य, which is not correct (5) D reads समन्विते (6) B reads वादको (7) B reads सर्वांस्तामेकीकृत which is incorrect (8) D reads मूखामध्ये स्थितौ K reads मूखामध्ये स्थिता Both are incorrect. (9) D has वज्राकीकमकं K has वज्रतां सकनक Both are incorrect (10) D reads चांद्र रविसम K reads चांद्र रवि कलक Both are incorrect (11) B reads नाग वगतीक्ष्णायस D reads तीक्ष्ण कान्त तदायस K reads तीक्ष्ण कान्त तदायस (12) मूतक कृत्य तत्सम, an incorrect variant in D

वज्रास्थं रसगोलकं रतिकरं सर्व्वार्थदं तापहं[1]
वर्षैकेन निहन्ति दोषनिचयं कल्पायुषो जायते ॥१७८॥
पूर्व्वसिद्धरसे[2] देवि पादांशं[3] हेम योजयेत् ।
मृतवज्रपलांशेन[4] व्योमसत्त्वं प्रयोजयेत् ॥ १७९ ॥
चीरकञ्चुकितोयेन सुरदालीरसेन च ।
विधिना मर्दयित्वा तु नष्टपिष्टं तु कारयेत्[5] ॥ १८० ॥
कान्तचूर्णत्रुटिं[6] दत्त्वा मूकमूषागतं धमेत् ।
गुटिका[7] जायते दिव्या वज्रस्था सर्व्वसिद्धिदा ॥ १८१ ॥
सुभग माक्षिकं[8] चैव वज्रमभ्रकमेव च ।
हेम शुल्वं तथा तारं[9] समभागानि कारयेत् ।
वज्रबद्धा तु गुटिका वज्रस्था सर्व्वसिद्धिदा[10] ॥ १८२ ॥
भ्रामकं माक्षिकं चैव लोहत्रयसमन्वितम् ।
शक्तिबीजसमायुक्तं बीजत्रयसमन्वितम्[11] ॥ १८३ ॥
विदच्छौसहितं सूतमेकीकृत्य[12] च गोलकम् ।
अन्धमूषागतं ध्मातं समावर्त्तं तु[13] कारयेत् ॥ १८४ ॥

---

(1) B reads सर्वार्थसंतापदं. D reads सर्वार्थसतापद K reads सर्वार्थि संतापदं (2) D and K read पूर्वासिद्धरसो, which is incorrect (3) B reads पादांश (4) B reads कलांशेन (5) D wants this charana and the next one (6) B reads त्रटि which seems to be incorrect (7) B reads घुटिका (8) D has सुवह सुभगां, which is not correct (9) D reads ताप (10) This hemistich and the next one are not found in K (11) D wants this hemistich (12) D and K read समेकीकृत्वा which is *grammatically incorrect*. (13) B reads समावर्त्तन्तु which is not correct

पूजां कृत्वा चिपेद्वह्नौ पक्षमासात् स भवेत् प्रिये ।
अभयः सर्व्वशत्रूणां[1] वज्रकायो महाबलः ॥ १८५ ॥
नन्दिकेश[2]कुमाराद्या भक्ष्यमाणं हरन्ति ये ।
नष्टच्छाया न दृश्यन्ते हस्ते ददति[3] भस्म च ॥ १८६ ॥
क्रियमाणं रसं तेषु[4] मूढबुद्धिर्न पश्यति[5] ।
कथयेत् सर्व्वजन्तूनां न मे सिद्धो[6] रसायने ॥ १८७ ॥
मनसा रससिद्धिस्तु[7] तथा क्लेशो मया कृत.[8] ।
मया कृता द्रव्यहानिर्दुर्धिया[9] मूढचेतसा ॥ १८८ ॥
ईदृशं नैव जानाति[10] विधिहीनं मया कृतम् ।
पापिष्ठो दूषयेच्छास्त्रमात्मकर्म्म न विन्दति ॥ १८९ ॥
विधिहीनो रसो देवि[11] नैव सिध्येत्[12] कदाचन ॥
शास्त्रहीनस्य देवेशि नैव सिद्धिर्वरानने[13] ॥ १९० ॥
अशुभैः कर्म्मभिः सर्व्वैः[14] सम्प्रदायो न सिध्यति[15] ।

---

(1) B reads सर्व्वशस्त्राणां. (2) B and D read नन्दिस्कन्द, which is a repitition. (3) D reads ददाति, which is grammatically incorrect (4) क्रियमाण रसैसेषु, a variant in K, which is incorrect (5) D reads नियच्छति K reads न पश्यति (6) B, D and K read सिद्धि, which is grammatically incorrect. (7) K reads रससिद्धि (8) D and K read मम. D reads कृति instead of कृत (9) D and K read दु धिया, which is incorrect. (10) ईदृश नैव जानामि, an incorrect variant in D (11) D and K read erroneously देवी (12) D reads सिद्धि (13) नैव सिद्धि रसायने, a variant in K, which is partly incorrect (14) D reads पूर्वै K reads सर्व. (15) सम्प्रदायो न सिध्यते, a variant in B सम्प्रदानेन सिध्यति a variant in D

न सिध्येद्रसशास्त्रे तु[1] न सिध्येत्तादृशी गुरु[2] ॥ १८१ ॥
न प्राप्येत्तादृशीमात्रा[3] नैव स्थानं च तादृशम्[4] ।
न प्राप्येत्तादृशीं नारीमेकचित्तां वरानने ॥ १८२ ॥
न प्राप्येद्रसवन्तं च तां च देवीं रसाङ्कुशीम्[5] ।
यस्य तुष्टः शिवः साक्षात्तस्य सिद्धी[6] रसायने ॥ १८३ ॥
पुनरन्यत्[7] प्रवक्ष्यामि गोलबन्धनमुत्तमम् ।
येन भक्षितमात्रेण[8] जायते ह्यजरामरः ॥ १८४ ॥
गन्धाभ्रकान्तसहितं भानुखर्परकाञ्चनम् ।
समं तोल्यं[9] रसेन्द्रस्य बद्धं कृत्वा तु गोलकम् ॥ १८५ ॥
रसेन्द्रं पञ्चपलिकं[10] समभागेन मेलयेत् ।
सप्तजम्बीरतोयेन[11] मर्दयेद्गोलकस्य च[12] ॥ १८६ ॥
छायाविशुष्कं गोलं तु शशिभावं करोति तत् ।

---

(1) न सिध्येत्तादृशी शास्त्रे, a variant in D (2) न सिध्येत्तादृशैर्गुणैः, a variant in D न सिध्येत् वरानने, an incorrect variant in K (3) D reads तादृशीं स्त्रियं (4) स्नानं ध्यानं ह्यस्थानं तादृशं, an incorrect variant in D This hemistich and the next one are not found in K (5) B reads रसाङ्कुशी (6) K reads erroneously सिद्धि (7) B, D and K read पुनरन्य, which is grammatically incorrect (8) येन च स्पर्शमात्रेण, a variant in D येन भक्षणमात्रेण a variant in K (9) D reads सम तोल्ये K reads समौ तोल्ये Both are partly incorrect (10) रसेन्द्र पञ्चपिलक, an incorrect variant in D (11) B reads सप्त जम्बीर K reads सप्तवीज रसो येन (12) यथा तद्गोलकस्य वा, a variant in B गोलकस्य यथाद्यथा an incorrect variant in K.

एतत् सर्व्वं विमर्द्दं तु सूतकं गोलकस्य च[1] ॥ १८७ ॥
तत् करीषाग्निना भूमौ मृदुस्वेदं तु कारयेत् ।
वक्त्रे स्थितमिदं गोलं चामरतामदायकम् ॥ १८८ ॥
सूतगोलकजातस्य फलं वक्तुं न शक्यते[2] ।
रसायने वर्णकरो[3] रससिद्धिप्रदायकः[4] ॥ १८९ ॥
सुगन्धलेपताम्बूल-कस्तूरीकुङ्कुमागुरु ।
श्रीखण्ड मृगनाभिश्च कङ्कोलं जातिकाफलम्[5] ।
अन्यानि च सुगन्धीनि[6] स्नाने याने प्रदापयेत्[7] ॥ २०० ॥
[कुञ्चिताग्रास्तु यत्केशा[8] या श्यामा[9] पद्मलोचना ।
विस्तीर्णं जघनं यस्या, सङ्कीर्णं हृदयं भवेत् ॥ २०१ ॥
कृष्णपक्षे भवेद्यस्या युवत्या, पुष्पदर्शनम्[10] ।
कामिनी सा समाख्याता[11] उत्तमा च रसायने ॥ २०२ ॥
आलिङ्गने स्पर्शने च मैथुनालापयोरपि ।
सर्व्वरोगविनिर्मुक्तो वलीपलितवर्ज्जितः ॥ २०३ ॥][12]

(1) This hemistich and the next two are not found in D (2) This hemistich is not found in B and K (3) D reads वर्त्तकरो K reads वालकरो (4) This hemistich is not found in B (5) D reads जायकाफलम् (6) B and D read सुगन्धानि. (7) स्नाने पानानि यानि तु, a variant in B. (8) आकुञ्चिताग्रा यत्केशा, a variant in D and K (9) D reads श्यामाश्यामा, which is incorrect K reads श्यामा या (10) D reads erroneously पुष्पदर्शने (11) K reads सख्याता (12) The above three slokas within brackets and the following two slokas within brackets seem to be a repetition of the previous slokas—165, 166, 167, 168 and 169 As these were found in all the texts, we have kept them within brackets

शतरोगं विनश्येत्[1] सुखमध्ये घृतेषु च[2] ।
यवतुल्यप्रमाणेषु जीवेद्वर्षशतत्रयम् ॥ २०४ ॥
अथ षोडशवर्षाणि[3] षोडशानि सुरेश्वरि[4] ।
घृतानि सुखमध्ये तु तेषु वक्ष्यामि ये गुणाः ॥ २०५ ॥
[नाशो क्रियेत शस्त्रैश्च पावकेन न[5] दह्यते ।
वायुवेगो महातेजाः कामदेव इवापरः ॥ २०६ ॥
इच्छया जायते ह्रस्वो बृहत्त्वश्चैव जायते ।
तस्य संस्पर्शमात्रेण सर्व्वलोहानि काञ्चनम्[6] ॥ २०७ ॥]
पुनरन्यं प्रवक्ष्यामि वज्रबन्धं सुरार्चिते[7] ॥ २०८ ॥
हीनाङ्गोऽप्यधिकाङ्गश्च[8] सव्याधिः कुब्ज वामनः[9] ।
नताङ्घ्रिः[10] पाणिनि स्तो[11] जरया क्षोभितेन्द्रियः[12] ।
जडगद्गदमूकोऽपि[13] गतिहीनस्तथैव च[14] ।

(1) B reads शतवर्षेषु पश्चात्तमु, which has no sense (2) K reads मुखाग्रमध्ये घृतेषया, wherein the first term is incorrect (3) अथवा षोडशपूर्णानि a variant in D. (4) षडाने सुरसुन्दरि, a variant in D. (5) D reads पावकै नैव (6) This hemistich is not found in D (7) B reads सुरेश्वरि (8) B has हीनाङ्गाप्यधिकाङ्गाय, D has हीनाङ्गाः विहीनाङ्गाय K has हीनाङ्गाप्यधिकाङ्गाय. (9) B reads कुब्जमानत D reads सर्वे व्याधिपराजिता K reads कुमानत which is incomplete (10) B reads नताङ्घ्रि (11) जराजर्जरिताङ्गाय a variant in D. (12) जरयस्तो जितेन्द्रिय, a variant in B कामयन्तो जितेन्द्रिया, a variant in D जरापन्न जितेन्द्रिय a variant in K. (13) जन्दमूकाऽपि an incorrect variant in B जडान्धबधिरहीनोऽपि, a variant in D, which has no sense जडन्दमूकादि, an incorrect variant in K (14) D reads मूको वाक्यविहीनश्च . K reads चन्द्रहीनश्चैव च, which is a repitition

शुक्लत्वचविनिर्मुक्तो[1] जीवितैरेव तिष्ठति[2] ॥ २१० ॥
वहस्यास्य प्रभावेन समावर्त्ती यदा भवेत्[3] ।
कोटिवेधि रसं ग्राह्यं पिण्डषट्केन संयुतम्[4] ॥ २११ ॥
एकैकस्य तु मध्यस्थां गुटिकां कारयेद्बुधः ॥ २१२ ॥
गुटिकाः पञ्चसंख्याता॰ षष्ठी चैव तु पञ्चमी[5] ।
षट्संगुणितपिण्डं स्यात्[6] ताम्रपात्रं सुशोभनम् ।
ऊर्द्ध्व[7] पुरुषमात्रं तु पुरुषार्द्धं च[8] मण्डलम् ।
चतुर्मुखकृतं[9] काष्ठं तस्योपरि निवेदयेत् ॥ २१३ ॥
सघृतं च महातैलं समभागेन लेपयेत्[10] ।
पूजयित्वा कटाहं तु दिक्पालांश्चैव पूजयेत् ॥ २१४ ॥
कुमारीं पूजयेत् पश्चाद्द्याद्दिक्षु बलिं[11] तथा ।
धमनं तत्र कुर्व्वीत चतुर्द्दिक्षु शनैः शनैः ॥ २१५ ॥
सुतप्तं च विधातव्यं[12] निर्धूमं च यदा भवेत्[13] ।

---

(1) D has शुक्ल च विनिर्मुक्तो, which is senseless K has चक्षुत्व च विनिर्मुक्तो, which is also absurd (2) जीवैत्र मरदो मत, a variant in D, which is quite opposite in meaning जीवयोवैरपलिप्तते, a variant in D. (3) D reads सुखमध्ये प्रदापयेत् (4) पिण्डषट्कोपसंस्थित, a variant in D and K (5) B reads षष्ठ चैव च पञ्चमम् D reads षष्टा प्र पञ्चम K reads षष्टं चैव तु पञ्चम (6) B reads पिण्डस्या D reads पिण्डे स्यात. (7) B reads ऊर्ध्वं (8) B has पुरुषार्धेन (9) B reads चतुर्मखे कृत. (10) D reads प्रलेपयेत् (11) D reads दद्यादष्ट K reads धर्मौ (12) मल सत्य विधाम तु a variant in D मूर्त सत्य विधान तु, a variant in K. (13) रक्तवर्णे भवेत्तदा, a variant in D. K reads यथा भवेत्

तदा नत्वा गुरुं देवं[1] चन्द्राकादि[2]ग्रहानपि ।
नक्षत्राणि च संपूज्य[3] आसनं तत्र निक्षिपेत्[4] ॥ २१६ ॥
पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च[5] ।
सुदुर्लभं विजानीयात्[6] सिद्धिरूपं नियोजयेत् ॥ २१७ ॥
कललं च भवेत् सर्व्वं पुरस्तापो विनिक्षिपेत्[7] ।
रक्तवर्णं विजानीयात्तेजस्तेजसि योजयेत्[8] ॥ २१८ ॥
मांसपिण्डं भवेत्तत्र वायु[9] तत्रैव निक्षिपेत् ।
कान्तवर्णं[10] तदा कार्य्यं निक्षिपेत् ख कपालके[11] ॥२१९
धमन्त[12] हेमसकाश चारत्व तन्तु[13] पादयेत्[14] ॥ २२० ।
ज्ञात्वा तत्र महाराव[15] द्वारं सुरपूजितम्[16] ।
उत्तिष्ठति[17] न सन्देहः पुष्टाङ्गो भास्करो यथा ।

(1) D has नत्वा गुरु नवपति K has पवान् (2) K reads द्वार्य which is incomplete (3) B reads ऋषि पूज्य D reads योनिगोल K reads ऋषिपूजां (4) वर्षि तत्र विनिक्षिपेत् a variant in B. (5) D reads वायुराकाशमेव च which is incomplete (6) D reads सदुर्लि B reads सुदुर्लभ विज्ञयेत Both seem to be incorrect (7) D reads पुरस्तात्रिप which is incorrect (8) B reads तेजे तेजं नियोजयेत् which is incorrect (9) D reads यत्र (10) D reads कान्तवर्णं B reads तत्तद्वर्णं (11) B reads तत्र कपोलके D reads खकनिलके K reads खकपालिकौ (12) B reads धमत D reads धमन्त K reads धमने (13) B has प्रातत्व तत्र K reads तत्र (14) B and D read दापयेत् (15) D reads महारावं (16) B reads द्वार D reads द्वाकार सुपूजितम् (17) B reads उत्तिष्ठते which is not correct K reads उत्तिष्ठति which is also incorrect

दिव्यतेजा महाकायो दिव्यदृष्टिर्महाबलः[1] ॥ २२१ ॥
शतयोजनविस्तीर्णं घण्टाराव सुपूजितम्[2] ।
दीप्तहेममय दिव्य रत्नमाणिक्यशोभितम् ॥ २२२ ॥
पुष्पमालापताकाढ्य[3] किङ्किणीजालमण्डितम् ।
विमानोत्तममारूढं शङ्कादहलनि.स्वने. ॥ २२३ ॥
अप्सरोगीतवादित्रैर्नृत्यैरपि मनोहरे ।
दिव्याभरणसपूर्णा दिव्यमाल्योपशोभिता[4] ॥ २२४ ॥
अपाङ्ग[5]रागसम्पन्ना सुरूपा मदविह्वला[6] ।
आगच्छति न सन्देहो देवकन्योदित प्रति[7] ॥ २२५ ॥
गृहीत्वा साधकेन्द्रं च सिद्धलोके वसेत्तत.[8] ॥ २२६ ॥
दिव्यानि स्नानपानानि[9] दिव्यान्याभरणानि स ।
रमते शतसाहस्र[10] सिद्धकन्या स्मरातुरा.[11] ॥ २२७ ॥

---

(1) After this sloka we find in D a portion of a work called वीरामित्र, which being quite unconnected with the present subject, we have rejected (2) K reads अगत्य च शिवपूजित, which has no clear sense (3) K has पुष्पमालायुत काढ्य wherein the last term is incorrect (4) दिव्यमाल्यै सुशोभिता a variant in K (5) B D and K read अपांग (6) B reads दिव्यकामिनी (7) B reads आदित्य दौयतामिति D reads देवकन्योन्वित प्रति (8) B reads सिद्ध—अति ता D reads सिद्धलोका वसन्ति च These two readings are partly incorrect K reads सिद्धलोक वसतत. (9) K reads स्नानि पानानि (10) B has रमत only K has रमते (11) D and K read स्मरातुराम् which is incorrect as there is सिद्धकन्या in plural number

तस्मिन्नेकार्णवे घोरे नष्टस्थावरजङ्गमे ।
देवा यत्र[1] विलीयन्ते सिद्धस्तत्रैव लीयते ॥ २२८ ॥[2]
भूतकालान्तको नाम चण्डोऽयमुपवर्णितः[3] ॥ २२९ ॥
तत्त्वतोऽयं[4] महादेवि यदा कर्त्तुं न शक्यते ।
अनेनैव शरीरेण तदा[5] सिद्धिर्भविष्यति ॥ २३० ॥

इति श्रीपार्वतीपरमेश्वरसंवादे[6]
रसार्णवे रससंहितायां
देहवेधो नाम[7]
अष्टादशः पटलः ।

॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः[8] ॥

---

(1) B reads भुवनानि (2) This sloka is a repitition of the previous sloka No 170 (3) चन्द्रोऽयमुपवर्जितः, an incorrect variant in D (4) तत्त्वतोऽयं a reading in D. तत्त्वतोऽयं a reading in D तत्त्वतोऽयं a reading in K (5) D and K read यदा (6) B and D want this portion (7) D reads देहविधो नाम, which is incorrect (8) B has ॥ इति श्रीरससंहितायां रसार्णवः सम्पूर्णम् ॥

एतद्ग्रन्थसङ्कलनम् ।

काश्मीराद्दचिणावर्त्तात् बिकानीराच्च देशत. ।
मान्द्राजाच्चैव नगरात् बहुवित्तोपघातत. ॥
प्रफुल्लचन्द्ररायेण रसायनविपश्चिता ।
श्रीमता धीमताहृत्य तन्त्राणि बहुयत्नत ॥
तेषान्तु बहुदोषाणामशुद्धानाञ्च सर्वत ।
पाठापाठविवेकाय विशुद्धीकरणाय च ॥
नियुक्तः श्रीहरिश्चन्द्र कविरत्नाभिधो द्विजः ।
रसार्णवमिम ग्रन्थ कलयामास यत्नत ॥
कलिकातापुरे चन्द्रनेत्रपक्षिन्दुसम्मिते ।
शाके ग्रन्थ समाप्तोऽय तपोमासेन्दुजे दिने ॥

INDEX

WITH

GLOSSARY

N B. The reader is requested to consult the Table of Errata and variants before referring to this Index

अ

८७ (Red) ३२४, (Yellow) ३२५, ३८६, ४०६ &c

अरविन्दोत्पल (Red lotus) ७०

अर्क (Calotropis gigantea, Beng ákanda) ७४, १२१, १२२ &c

अर्कक्षार (Alkali of ákanda) ७४

अर्कक्षीर (Milky juice of ákanda) ८७, ११६, ११८ &c

अर्कदुग्ध (See अर्कक्षीर) ८७ १००, ३५७

अर्कपत्री (अर्कपत्रिका) (=ईश्वरमूल Beng isher múl) ६१

अर्कपय: (See अर्कक्षीर) ३४८

अर्जुन (Terminalia arjuna, Bedd , Beng arjun) १६८

अर्जुनक्षार (The text अर्जुन means here अर्जुनक्षार or Alkali of arjuna) ७४

अर्जुनी (=ज्वालामुखी=रक्तचित्रक —रसकामधेनु) ६२, ३८४

अलक (=देवदाली—रसकामधेनु, see देवदाली) ११८

अलक (d r आलक, हरिताल, see ताल) ४२४

अलम्बुषा (A sort of लज्जालुका, a sensitive plant) १६०, ४१८

अलर्क (Calotropis gigantea alba or procera, Beng sveta (white) ákanda) १८५

अश्मदलनी (=अश्मभेदक, Beng patharchúr) १३१

अश्वगन्धा (Withania somnifera, Dunal, Beng asvagandhá) १२२, ३८८

अश्वत्थ (Ficus religiosa, Linn , Beng asvattha) ८६

अश्वमार (=श्वेत करवीर, Beng white karabí) ३५०

अष्टमूलिका (Eight plants used for the purification of mercury) ६३

असन (Terminalia tomentosa, W and A , Beng piásál) ६६

अस्थिशृङ्खल (=अस्थिसंहार Vitis quadrangularis, Wall., Beng hádjoda) ८६

अहि (See नाग) १८८, २०७

अहिमर (See अहिमार) २६८

अहिमार (—विट्खदिर Acacia

once killed, mercury) १५०, १६३, १६५, ३५४, ३८१, ४०१&c.

आर्द्रक (Zingiber officinale Rosc Beng. ádá) ६४, १४४ &c.

आवर्त्तक (=रौप्यमाक्षिक, see माक्षिक) ६८

आवाप ("द्रुते द्रव्यान्तरक्षेपो लौहाद्ये क्रियते हि यः, स आवापः" रस स Throwing other things to the molten metals see वाप and परिवाप) ११६, १२१

आशुगपुङ्ख (See शरपुङ्ख) १८५

आसुरी (See आसुरीलवण) १७०, १८७

आसुरीलवण (=विड़लवण, Ka'lá nimak, Beng. bitlavana)

१५२

आस्फोट (See अर्क , it means also akhrot=Juglans regia) १६०

इ

इङ्गुद (See इङ्गुदी) ३८७

इङ्गुदी (Balanites Roxburghii, Planchon, Beng ingot) ११८ ३८८

इङ्गुदीफल (Fruit of इङ्गुदी) २५८, २६०, २७०

इन्दुरी (=इन्दुरा, सोमराजी, see वाकुची. Vernonia anthelmintica Willd. Beng somaráj) ६१

इन्दुरेखा (=सोमराजी, see वाकुची) ८६

इन्द्रगोप (Coccinella of various kinds) १४४ १७८, ३७४ &c

इन्द्रगोपक (See इन्द्रगोप) १०४, ३५६

इन्द्रवारुणी (Citrullus colocynthis, Schrad, Beng. indrajava) ६०, ८८, २६१, ३४१, ३५० &c

इष्टका, इष्टिका (A brick or brick-dust) १८७,—१५३, १६६, &c.

ई

ईश्वरी (A sort of creeper called वन्ध्याकर्कोटकी, "भूरिक्षीरयरि साता"—रसकामधेनु) ६१ ३५५

usitatissimum, Linn, Flax, Beng. Masiná) ७१

उरग (See नाग) १०२, १०३ &c

उरगा (=नागी—वन्ध्याकर्कोटकी, Beng. Titkánkdi, d r तुरगी=ग्रश्वगन्धा) १५२

उलूखल (A wooden mortar, Beng udukhal) ४२

उषण (=शुण्ठी. Dry ginger, Beng sunth) १५५

उष्णोद (A hot mineral water) २५०

उष्णोदक (See उष्णोद) २४०, २५०

ऊ

ऊर्णा (Wool, felt &c. the hair of sheep, deer, camels &c) १०३, ११४ १३२, १५३ &c

ऊर्ध्वपातन (A sort of apparatus resembling Pitana yantra, see Ray's Hindu Chemistry, Vol I, p 122) १५४

ऊषण (=मरिच Black pepper) १५५

ए

एकपर्णिका (=एकपत्रिका, Beng gandhasati) ५८

एकवीरा (=वन्ध्याकर्कोटी) ५६

एकवीराकन्दरस (Watery juice of the root stock of एकवीरा) ११४

एरण्ड (Ricinus communis, Linn, Beng bheránda) १४२, १६१

एरण्डतैल (Oil of bherándá, castor oil) ६६, ६८, १०६

एरण्डवृक्ष (Plant called एरण्ड, see एरण्ड) ८८

ओ

ओषधि (An annual plant or deciduous herb) ४२

ओषधी (See ओषधि) ५६, १६४

औ

औमदण्ड (Stem of masiná tree or flax stem) ७१

क

कटुकोषातकी (A sort of bitter ghoshálatá, see कोषातकी) ३३२

कटुतुम्ब (See कटुतुम्बी) १७२, १७६

कटुतुम्बी (A wild variety of Lagenaria vulgaris, Sering, Beng titláu) ६०, १३६ २२६

कटुतैल (Mustard oil) १३१, ३६२

कटुत्रय (=त्रिकटुक The aggregate of three spices—ginger, long pepper and black pepper, Beng. shunth, pipul and marich) ११४, १४३ २५८

कण (=पिप्पली Piper longum, Linn, Beng pipul) ४०१

कण्टकारीरस (Juice of कण्टकारी =Solanum xanthocarpum, Schrad) ३०६

कण्डूलसूरण (Itchy सूरण= Amorphophallus campanulatus, Blume, Beng buno ol) ८७

कतक (Strychnos potatorum, Linn, Beng nirmali) १०२

कदम्बक (=माच्चिक See माच्चिक) २६६

कदली (Musa sapientum, Linn, Beng kalá) ६२ ६४, १२१, १४१, १६०, ४१६ &c.

कदलीकन्द (Root stock of the plantain tree Beng kalar ete) ६७, १३०, ३०६ &c.

कदलीकन्दक (Root stock of plantain tree) ७४

कदलीकन्दतोय (See कदलीकन्द निर्यास) १३०

कदलीकन्दनिर्यास (Watery juice of the root-stock of the plantain tree) १६१

कदलीकन्दक्षार (See कदलीकन्द निर्यास) ६७, ११३

कदलीरस (Juice of the plantain) ६६ ६७, ६६

कनक (Gold) १२४, १३०, १७०, १७२, २४५, २६१, २६४, ४१३ &c.

कनक (A sort of dhuturá called kanak dhuturá) ३३२, ३४१, ३५० ३६४ &c

काचकिट्ट (=काचमल. Excretion of mica mixed with saline earth, Beng malamati) ९६

काचकूपी (Glass bottle) १८८

काञ्चन (Gold) (See सुवर्ण) ११५

काञ्चन (Bauhinia acuminata, Linn, Beng. kánchan) १४२

काञ्चनार (Bauhinia variegata, Linn., Beng rakta kánchan) ३०८, ४२०

काञ्चनी (Turmeric. Curcuma longa, Roxb., Beng halud) ५६

काञ्जिक (A sour gruel prepared from the acetous fermentation of powdered paddy and other substances, see धान्याम्ल) ४२, १२१, १५३ &c

काञ्जिकाम्ल (Boiled rice steeped in काञ्जिक, see काञ्जिक) ४१६

काञ्जी (See काञ्जिक) १६५

कान्त, कान्तक (See कान्तपाषाण) (Varieties of) ७६,८६,४०२,४२०

कान्तचूर्ण (Powdered कान्त, see कान्त) ४१३

कान्तचूर्णांशुटि (A smallest portion of कान्तचूर्ण, see कान्तचूर्ण) ४२८

कान्तातीन्द्र (A sort of cast iron called कान्तलोह) २६२

कान्तराग (The best कान्त—सर्व्वतोमुख कान्त, see p. ७७) ७८

कान्तपाषाण (A sort of stone called कान्त—as loadstone) ६८, ८२, ३१०, ३५१ &c

कान्तबन्ध (Binding of कान्त or loadstone) ३२५

कान्तमुख(The best कान्त—सर्व्वतोमुखकान्त, see p. ७७) १६५

कान्तलोह (Cast iron, Beng. kántiloha, d r. कान्तिलोह, काललोह इति रसकामधेनु) ११७, १८२, ४०२

कान्ता (A plant called priyangu or krishnakali, d r. क्रान्ता) ११२

कान्ताकान्त (d. r. कान्तिकान्त, कान्तिलोह, see कान्तलोह) २६८

कान्तसत्त्व (Essence of कान्तपाषाण) १६६, ४१४

कालिका (A sort of impurity (दोष) of mercury or metals or minerals, see पारददोष) १०५, २११, ३८२

कालिङ्ग (Water melon Beng tarmuj) ४१८

काशीस (Ferrous Sulphate, Sulphate of iron of two varieties—dhátukásísa = green vitriol, and pushpakásísa = yellow vitriol, Beng hirákas) ११०, १४१ &c

काशीसशुद्धि (Purification of काशीस) ११२

काश्मीरद्रव (Fluid of कुङ्कुम or crocus sativus, Linn) २२१

काश्मीरिपाषाण (Stone of Kásmir) २२०

कासमर्द (Cassia Sophora, Linn, Beng kálkásundí) ६२, ११२

कासीस (See काशीस) ८६, ९९ &c

किंशुक (Butea frondosa, Roxb, Beng palása having flowers of 4 colours—red, yellow, white and blue; see पलाश) ६६, १२८ &c.

किंशुकद्रव (Fluid of किंशुक) १४२

किंशुकरस (Juice of किंशुक) ३८२

किट्ट (A rust of iron called mandura) ४८

कीट (Worm) ४०१

कीटमारी (=रक्तलज्जालुका red lajjávatí, d r सिंहतुली) ७०२

कीलालरस (Juice of शल्लकी or Boswellia serrata, Roxb) ८३

कुक्कुटी (=शाल्मली Bombax Malabaricum, D C, Beng. simul) ५८

कुक्कुटीकन्द (d r कर्कोटीकन्द, under ground stem of कुक्कुटी, see कुक्कुटी) ३५५

कुङ्कुम (Saffron) ६, ६६, १८४, ४२०, ४२१

कुञ्जर (See नाग) ३०१

कुटिल (=वङ्ग=वङ्ग Tin, Beng ráng) १०२, ११०, १८१, २९४, ४२३

leaves of कोशातकी," see कोशातकी) १४३

कोष्ठ (See कोष्ठिका) ११४

कोष्ठक (See कोष्ठिका) (Description of) ५३, ५४

कोष्ठिका (Koshthí apparatus. See Hindu Chemistry by P.C. Ray, Vol. I. p. 89, Beng. Hápar) ४२, ४८

कौमारी (=कुमारी=घृतकुमारी. Aloe verá, Linn) ६२

कौरण्टक (Belonging to कुरण्टक =मदनवृक्ष=Randia dumetorum, Lamk.) १३८

कौवेरीमूल (Root of उत्तरवारुणी, see उत्तरवारुणी) १६०

कौसुम्भ (Juice of कुसुम्भ see कुसुम्भ) ३८५

क्रान्ता (=बृहती. Solanum Indicum, Linn, Beng. viruti or vyákur) २३०

क्रामण (Penetration or transmission) ११, ५६ १३९, १४७, १५०, १९७, &c

क्रामिकौषधि (Transmitting plants) ६२—६३

क्रोष्टुजिह्वा, (=शृगालजिह्वा, probably Beng. chákuliá) २७७

क्वथितजल (Decocted water) २६८

क्वाथ (Decoction generally prepared by boiling one part of vegetable substances with sixteen parts of water, till the latter is reduced to one-fourth, "पानीयं षोडशगुणं क्षुण्णाद्द्रव्याद्विनिःक्षिपेत । मृत्पात्रे क्वथितं ग्राह्यमष्टमांशावशेषितम् । शृतः क्वाथः कषाय निर्यूहः स निगद्यते ॥" —योगतरङ्गिणी) ८९

क्षत्रियमारण (Killing of वज्र of क्षत्रिय class, *see p. 80*) ८७

क्षमापाली (d. r क्षेमपाली. A sort of ओषधि) ६२

क्षार (Alkali) ४२, ९६, १००, १०३ &c.

क्षारत्रय (*3 sorts of alkali*— सर्जिक्षार, यवक्षार and टङ्कण क्षार, i e natron, saltpetre and borax) ९०, १४३, १५९

ख

खग (=कासीस, Sulphate of iron, see कासीस) ५१, १०८

खड गारी (=खड गिमार, Scirpus maximus, Beng. khadgako shalata) ५८

खड्गसौराष्ट्री (A variety of सौराष्ट्री earth, see सौराष्ट्री) १२०

खदिर (Acacia catechu Beng khayer) ६६, १३६

खदिराग्नि (Fire of खदिर wood, see खदिर) ३३६, ३४१

खदिराङ्गार (Charcoal of खदिर wood) ३३८, ३४६

खरमञ्जरी (=अपामार्ग, see अपामार्ग) १६०

खराग्नि (तीव्रानल, intense fire) ११४

खर्पर (=रसक [खर्परीतुत्थक], a sort of calamine or zinc ore) १०३, ३७८, ४३०

खर्पर (—स्वनाम विशेष Beng khápra) १३८, २२० ३३२

खल्ल ([Generally spelt खल्व in all the MSS] A vessel or mortar for grinding drugs) ४२, (made of different materials) ५४, (varieties of—as तप्तखल्ल) १७४ , (and as स्निग्धखल्ल) ३२८

खल्लपाषाण (See खल्ल) ३६६

खसत्त्व (=अभ्रसत्त्व Essence of mica) १११, ११५ &c.

खादिराङ्गार (Charcoal of खदिर wood) ११३

खुर (Hoof) ३६१

खेचर (=कासीस, Sulphate of iron) ६३

खेचरता (A certain state of mercury , the sky going efficacy of mercury) १८०

खेचरी (A sort of जारणा [see जारणा]) १७२ , (a sort of गुटिका or pill) २६२, २७०, २७१

खोट (One of the seven stages of mercury, Beng जमक, फुट) १८६, (definition of) १६०

गन्धकबन्ध (Binding or fixation of sulphur) ३३५

गन्धकशुद्धि (Purification of sulphur) ११०

गन्धचूर्ण (See गन्धकचूर्ण) २१६

गन्धतैल ("श्रावर्त्तमाने पयसि दत्त्वा गन्धकजं रजः। तज्जातदधिजं सर्पिर्गन्धतैलं वदन्ति हि॥" Sulphurated butter prepared from milk boiled with the addition of sulphur) ८६, ३३१

गन्धनाग (Sulphurated lead, गन्धकजारित सीस) १०१, १८२

गन्धपाषाण (Sulphur) ११०, १३३, १३५ &c

गन्धपिष्टी (Sulphur paste) ३३३

गन्धर्वतैल (एरण्डतैल, castor oil) ६७

गन्धाभ्र (Amalgam of sulphur and mica) ३३०

गन्धाश्म (See गन्धपाषाण) २३६

गर्भद्रुति ("द्रुतिं चरति सूतेन्द्रो यथाण्यं च द्रुताशनः"—रसमार।" Liquefaction of metals or minerals within mercury) १४०, १६५, १८५ &c.

गर्भयन्त्र (An apparatus for calcination of paste) (Description of) ३५, ३४४

गाङ्गेरी (=नागबला, Sida spinosa, Linn) १५३

गार, गारा ("जले चिरं प्रौर्णा मृत्तिका गारम्"—रसकामधेनु। *Earth steeped in water for* several hours, as is prepared for kánchá masonry, which is called tagár by the masons) ३८

गिरि (=शिलाजतु Bitumen) १००

गिरिकर्णिका (Beng Aparájitá) ५८, ३२५

गिरिकर्णी (See गिरिकर्णिका) १५२

गिरिजतु (=शिलाजतु Bitumen) १३३, २६८

गिरिदोष (Impurities obtained in the stony mines of mountains) ११०, १२६, १५३

गिरिमधक (=मोरक, [according

गोधावती (=गोधापदी, Vites pedata, Vahl, Beng godha latá) ३८७

गोधोद्धृता (=नाकुली, a kind of रास्ना, Vanda Roxburghii, Beng Nái—रसकामधेनु) ११८

गोपालकी (=गोरक्ष चाकुलिया, see नागबला) ११७

गोपित्त (=गोरोचना, see गोरोचना) ११२, २२६ २६८

गोपेन्द्रमञ्जरी (An assemblage of cocemella of various kinds, इन्द्रगोपकीटपुञ्ज) १२२

गोभद्र (d r. गोभद्र, A synonym of रसक, see रसक) १०२

गोमय (Cowdung, Beng govar) ४२

गोमयाग्नि (Fire of cowdung) ७४

गोमांस (Beef) ७४ १०६, १११

गोमूत्र (Cow's urine) ६८, १०७ &c

गोरम्भा (A plant probably गोरक्षा or गोरक्षी) १४०

गोरस (Cow's milk, Beng godugdha) १०७

गोरसमा (=गोजिह्वा, see गोजिह्वा) ११०

गोरोचना (Concretions rarely found in the gall bladder of the ox or according to some in the brain of a cow) १२६

गोल (d r गोला=वज्रमूषा—रसकामधेनु, a sort of preparation of मूषा in order to bind or fix रस) ३८५

गोलक (Definition of) ३९९, ३६६

गोशकृत (गोमय, cowdung) १०७

गोशकृद्भस्म (Ashes of cowdung) ३६५

गोशृङ्ग (Cow horn) २०८

गोसन्धी (A sort of plant difficult to be identified) ६०

गोसर्पि. (See गोघृत) ३७७

गोस्तनमूषा (A crucible resembling the shape of the udder of the cow) १८४

गोस्तनी (See गोस्तनमूषा) ३७२

गौरामा (=हरिद्रा, see हरिद्रा) ८८

chholá, Hindi chanaklonı) ६8

चण्ड (A fierce god, who is called भूतजातान्तक or destroyer of elements or existing beings) ३३६

चण्डाली (लिङ्गिनीलता according to राजनिघण्टु but भूम्या मलकी according to रसकामधेनु) ५८

चण्डालीकन्द (=चण्डालकन्द known as chandálsák) ३३३

चन्दन (Santalum Album, Linn) ६

चन्द्र (=तार=Silver) २७० ४२७

चन्द्रतोय (See चन्द्रोदक) २३२

चन्द्रवल्ली (=सोमलता according to राजनिघण्टु, but वाकुची and सोमा according to रस कामधेनु) ३४२

चन्द्रहेम (The amalgam of silver and gold) २०६

चन्द्रार्क (The amalgam of silver and copper. "भागाः षोडश तारस्य ताम्रस्य द्वादशैकधा। व्यावर्त्तितास्तु चन्द्रार्कं वर्णोत्कर्षकरद्वयम् ।"—रसकामधेनु) २७८, ३०८ &c.

चन्द्रार्कपत्र (Plates of silver and copper alloyed together) १३६, २२२

चन्द्रार्कादि (The moon, the sun and the rest) ३३४

चन्द्रोदक (Moon water or rather fullmoon water) (Definition of) २३१. (Effect of) २३३

चपल (One sort of महारस, "(ईश्वरस्य) माक्षिकं कर्णयमलं सौवीराद्यं च नैजसम्। नागा मलं तु चपलं मलं देहस्य टङ्कणम् ।" "नानाविधं विज्ञानीयात् चपलाख्यं महारसम्। नाग सारविषवर्णवङ्गसीसकादिपूर्णकम् ।" "विंशत्पलमितं नागं भातुदुग्धेन मर्दितम्। विमर्द्य पुटयेत्तावत् यावत् कणांवशेषितम्। न भस्म पुटमहस्रेण चय मायाति सर्वथा। चपलोऽयं समाख्यातो वार्त्तिके रागमस्मत: ॥ इत्यपि चपल, कार्यो वज्र

Beng. chukasák) ३८२

चिञ्चारस (Juice or pulp of tamarind fruit) ३६१

चिञ्चास्थि (The kernel of tamarind fruit, Beng tentul bichi) ८४

चित्र (See चित्रक) १४४, २६८

चित्रक (Plumbago Zeylanica, Linn, Beng. chita) ११८, १९१, (of 3 kinds) ९२१ &c.

चित्रकक्षार (Alkaline ash of चित्रक, see चित्रक) ७४

चित्ररस (Milky juice of चित्र, see चित्रक) ३६१

चिरबिल्व (=करञ्ज. see करञ्ज) ४१६

चीर (A rag) ४८

चुम्बक (A sort of कान्त or कान्तपाषाण, see कान्तपाषाण) ७६

चूर्ण (A powder prepared by pounding dry substances in a mortar with a pestle, and passing it through cloth) ७५

चूर्णपारद (A synonym of दरद, see दरद) १०६

चूर्णबन्ध (Binding or fixation of चूर्ण or powders) ३६६

चूलिका(See चूलिकालवण ; चूलिका =नवसार इति रसकामधेनु, see नवसार) १४२

चूलिकालवण (A sort of salt, called by some writers as नवसार or nausadar) ६४, १४२, १४३ (vide Hindu chemistry, Vol. I. p. 96)

चूली (See चूलिकालवण) १४२

छ

छत्री (Disfigured mercury having the shape of an umbrella) ३५२

छागक्षीर (Goat-milk) ११४, ३७७

छागमूत्र (Goat-urine) ३८२, ३६८

छुछुन्दरी (A musk-rat or a shrew mole, Beng. chhuncho) १९९

छेदन (A graver, Beng. chheni) ४२

ज

see विड vide also Hindu chemistry Vol 1. pp 72 and 73) १8१

जीरकद्वय (Two sorts of जीरक or cuminum cyminum, Linn, such as white and yellow जीरक) ३५०

जीव (See जीवक) २७७

जीवक (Pentaptera tomentosa, a plant called jivaka, Beng jiyat shashti) २६१

ज्योतिष्मती (Cardiospermum Halicacobum, Linn, Beng latáphatki) १३६, (definition of) २२३, ३६०

ज्योतिष्मतीतैल (Oil of ज्योतिष्मती creeper, see ज्योतिष्मती) २२३

ज्वालामुखीक्षीर (Milky juice of red चित्रक, see चित्रक) ६०

ज्वालिनी (=मूर्वा Sansevieria zeylanica, willd) ९७, ११६, ३४८, ३५०

ज्वालिनीबीज (Seed or root of ज्वालिनी, see ज्वालिनी) ११०

ट

टङ्क (See टङ्कण) ६७, ११६ १८७, ३२५ &c

टङ्कण (Borax, Beng sohágá) ५१, ६६ ७४ &c

टङ्कणक्षार (Alkali of टङ्कण, Borax) ६४ १६० &c

त

तक्र ("तक्रं पादजलं प्रोक्तम्", buttermilk with a fourth part of water) ४१४

तक्रभक्त (Boiled rice with buttermilk) ४१६

तगर (Tabernæmontana coronaria Br, Beng tagar) ३४४

तन्दुलीयक (=विडङ्ग, Embelia Ribes, Burm) ४०२

तपनीय (Gold) ३८२

ताम्रखल (A sort of खल see खल "दाद्वशांगुलविस्तार, खल्लो भवति वर्तुल,। लौहैर्निर्मितो यस्तु तप्तखल: स उच्यते।"

तारशोधन (Purification of silver) ११६

ताराभ्र (An amalgam of silver and mica) १३०, १३१ १६३ &c

ताराभ्रक (See ताराभ्र) ३६६

तारारिष्ट (Arista or decoction of silver) १८६, १८८ ९८८ &c.

तारार्क (Silver and copper) ३७९

ताल (=हरिताल, Orpiment) ८५ १२४, १३७ &c

तालक (See ताल) ८३ ८४, ८६ १०८, ४१८ &c

तालकबन्ध (Binding or fixation of orpiment) ३३६

तालकशुद्धि (Purification of orpiment) १११

तालमूल (=तालमूली Curculigo orchioides, Gaertn) ३८७

तिक्तशाक (=वरुणवृक्ष, Cratæva religiosa, Forst) १६०

तिन्तिडी (Tamarindus Indica, Linn , Beng tentul or Am lavetasa) ५८

तिनिश (Ougenia dalbergioides, Benth , Beng jarulgáchh) १२२

तिन्तिणी (Tamarind, Beng. tentul) २२८

तिन्तिणीक (See तिन्तिणी) ६४

तिन्दुक (Diospyros Embryopteris, Pers , Beng gáb) ७०, ७२, २७१

तिमिर (=तमाल, Garcinia Xanthochymus, Hook f) १८६, ३०९

तिल (Sesamum Indicum DC) ६४, १११, ११४, १४२, ४१९ &c.

तिलज (Oil of tila see तिल) ६५

तिलतैल (Oil of tila, see tila) १०६ ४१९

तिलपर्णी (तिलोनी नामक शाक विशेष) १६२, ३३१

तिलपिष्ट (Sweet cake made of tila see tila, Beng tilkuta) २४९

तीक्ष्ण (Iron, see तीक्ष्णलोह) ११५, (of 3kinds) ११७, ४०२ ४२४ &c

तीक्ष्ण (d. r तिक्त Spices with

तृणौषधि (Vegetable ओषधि or plant) २०६

तैल (Oil) ११, (varieties of) ६५, १३६ &c.

तोयवल्ली (=अमृतवल्ली, called रुदन्ती in चित्रकूट) ६०

तोल, तोलक (12 máshás, weight of 1 Rupee) १५१

त्रपु (Tin, see वङ्ग, Beng ráng) ११७

त्रिकटु (See कटुत्रय) २०८, ३६७

त्रिकटुक (See त्रिकटु) १२२ १५४

त्रिकर्षमूल (The root of त्रिकर्ष, viz. नागर, अतिविषा and मुस्ता, Beng. sunth, ataich and muthá) ८५

त्रिक्षार (3 alkalis—टङ्कणक्षार, यवक्षार and सर्जिक्षार) ६४, १२२

त्रिदण्डी (A sort of creaper, "सपुष्पालितोपेता रक्तवस्त्र फलान्विता। रसबन्धविधौ प्रोक्ता त्रिदण्डीति शताभिधा॥"—रसकामधेनु) ६१, ४२८

त्रिपर्णी (=शालपर्णी, Desmodium gangeticum, DC, Beng. sálpáni) ५८

त्रिपुष्प (Flowers of 3 colours, i e. white, red and yellow) १११

त्रिफल (See त्रिफला) १००

त्रिफला (Aggregate of 3 myrobalans—आमलकी हरीतकी and बिभीतक, see आमलकी and बिभीतक in their respective places, हरीतकी=chebulic myrobalan) ७६, १२२, १५२, १५५, २५०, ४०३ &c.

त्रिफलाक्वाथ (Decoction of three myrobalans) ४०३

त्रिमधु (Aggregate of 3 sweets—honey, ghee and sugar) ३२२

त्रिलोह (Aggregate of 3 metals —gold, silver and copper) २६३

त्रिशूली (A sort of creaper, "त्रिशूलाकारपत्रा या सम्याकफलवतफला। त्रिशूलिनीति विख्याता" —रसकामधेनु) ६१

त्रुटि (The smallest weight and

दार्व्वी (=दारुहरिद्रा. Berberis asiatica, Roxb.) ७३

दाली (See देवदाली) १२१

दिव्यौषधि (धी) (Plants of divine character, 64 in number, also called कुलौषधि) २०६, २१०, ३४१

दीपयन्त्र (=दीपिकायन्त्र, "तिर्य्यक्-पातनस्थानमेतत"—रसकामधेनु। An apparatus called Dípiká which occupies the place of Tiryakpátana yantra) ३०५

दुर्द्राबी (Mercury not properly fixed) ३५२

दुर्म्मेली (Mercury not properly mixed) ३५२

देवदारु (Cedrus Deodara, Loud) १३६

देवदाली (Andropogon serratus, Retz, Beng. deyátádá) ६०, ६१, ६२, ११४ &c

देवदालीदलद्रव (Liquid extract of the leaf of देवदाली, see देवदाली) १४२

देवदालीफलरजः (The dust or pollen of देवदाली fruit) ११८

देवदालीरस (The milky juice of देवदाली, see देवदाली) ६७, १२० &c

दोला (See दोलायन्त्र) ३५२, ३५५

दोलायन्त्र (A suspention apparatus, see P. C. Ray's Hindu chemistry, Vol. I p. 121) ८३, १६१ १७४ &c.

दोलास्वेद (Persperation or fumigation by Dolá apparatus, see दोलायन्त्र) ५८, ८८ &c.

द्रव्यसंस्कार (Purification of objects—such as gold, silver, lead &c) २६५

द्राक्षा (A grape) ४१६

द्रावक (A sort of कान्तपाषाण, see कान्तपाषाण) ७६

द्रावकपञ्चक (See द्रावणपञ्चक) ७५ ११४

द्रावण (Liquefaction, a sort of संस्कार of mercury) १४७

द्रावणपञ्चक (Five liquefiers or liquefacients, viz. गुञ्जा or Abrus precatorius, टङ्कण or

ध

sus latifolia, Wall, Beng dhoyá) २२८

धातकी (Woodfordia floribunda Salisb Beng dháiphul)१३२

धातु (= गिरिमृत्तिका, Red ochre, Beng girimáti) ११४, ३८५

धातुमाक्षिक (= रौप्यमाक्षिक according to रसकामधेनुः, but स्वर्णमाक्षिक according to राजनिघण्टु, see माक्षिक) ६८

धात्री (= आमलकी, see आमलकी) १६० २६८ ४०१

धात्रीफल (The fruit of आमलक वृक्ष, see आमलकी) ११६

धात्रीरस (Juice of धात्री, see धात्री) ३२६, ४०१

धान्याभ्रक (A preparation of mica with sáli rice) ७०

धान्याम्ल (Sour gruel made of the fermentation of rice water, see काञ्जिक) १००, (d r. सुधाम्ल) १५२, १६०, १६७

धान्याम्लक (See धान्याम्ल) ७२

धुस्तूर (Datura Metal, Linn., Beng dhuturá) ११३

धुस्तूररस (Milky juice of Datura Metal, see धुस्तूर) ३३६

धुस्तूरद्वय (White and black Datura Metal) ११८

धूमज (See धूमोत्थ) १६६

धूमसार (= गृहधूम The soot, Beng jhul) ११४, १५३, १८७

धूमावलोकिन् (Mercury in a certain stage or the best refined stage of mercury, which engenders खेचरता or the sky going eficacy) २८५, २८६

धूमोत्थ (= यवक्षार, most probably carbonate of potash) १८७

धूलि (A stage of mercury) ३८५

न

नक्तमाल (See करञ्ज) ११० ११८

नक्ताण (Oil of नक्त or नक्तमाल, see नक्तमाल, d r तिक्तक = इङ्गुदीफलज) ६५

नभ. (= अभ्र, see अभ्र) १६५

नागशोधन (Purification of lead) ११७

नागाभ्र (An amalgam of lead and mica) १२१, १६३ &c.

नागाभ्रक (A sort of mica) ६८, ६९

नागाभ्रककपालिन् (A process of dying metals or minerals with the aid of lead and mica according to the method adopted by the Kápálikas) ३०७

नागास्थिभस्म (Boneash of an elephant) ३२५

नागिनी (=नागदमनी, "नागिनीत्युच्यते यक्षी नागभोगसमाकृतिः। सर्पादिकविषघ्नी च सा सम्यक् रसबन्धिनी ॥"—रसकामधेनु) ६२

नागिनीकन्द (Under-ground stem) or bulbous root of नागिनी, see नागिनी) २२२

नारङ्ग (=नागरङ्ग, Citrus Aurantium, Linn., Beng. kamalá nebu") ६४, २०१, ३२०

नारङ्गाम्ल (Acid of नारङ्ग, see नारङ्ग) ६७

नारिकेल (Cocoa-nut palm) २०१

नारी (=अश्वबला इति प्रसिद्धा ओषधि, a plant known as aswabalá) १२२

नारीक्षीर (See स्त्रीस्तन्य) २१४

निगल (=निगड, A sort of preparation, which acts as a fetter to bind mercury, and with which the crucible is smeared or plastered) ३३५, ३३६

निचुल (=हिज्जल, Barringtonia acutangula, Gaertn., Beng. hijal) ७१, ७२, ११६ &c.

निचुलक्षार (Alkali of निचुल, see निचुल) १८२, १८६

निम्ब (Melia Azadirachta, Linn., Beng. nim) १४१, ३७२

निम्बपत्र (Leaf of निम्ब, see निम्ब) ८८

निम्बुक (Citrus medica, Linn., Beng. kágji nebu) ११०

नीलोत्पल (Here means sapphire) १७७

नृकेश (Human hair) ३११

नेत्ररोगारि (A synonym of रसक) १०३

प

पक्वबीज (Ripened बीज, i e gold, silver and other metals or minerals, ripened with the help of other metals or minerals) १५४, २६६

पञ्चगव्य (5 objects obtained from a cow, viz. milk, urine, dung, curd and ghee) ११३, ११४

पञ्चद्रावक (See द्रावकपञ्चक or द्रावणपञ्चक) ६७, ३८०

पञ्चपटु (See पञ्चलवण) १५६

पञ्चमाहिष (5 objects obtained from a buffelow, viz. milk, urine, dung, curd and ghee) ११४

पञ्चमृद् (*5 sorts of earth, viz* earth, ant hill, red ochre, chalk and salt or saline earth, "वल्मीकमृत्तिका भूमिः गैरिकं खटिका पटु। इत्येता मृत्तिकाः पञ्च संप्रोक्ता रसकर्म्मणि॥") ३६३

पञ्चरत्न (5 sorts of दिव्यौषधि,—मन्त्रसिद्धासमा, कङ्कालखेचरी, इन्दिरा, चमापाली *or* चमा·पाली and निशाचरी, ६३, ६४। "कनकं हीरकं नीलं पद्मरागश्च मौक्तिकम्"—these 5 sorts of metals or minerals) १६२

पञ्चलवण (5 sorts of salt—viz. काच, सैन्धव, सामुद्र, विड and सौवर्च्चल) ३५५

पञ्चाङ्ग (5 parts of a tree, viz. root, fruit, leaf flower and bark) ७२, ८४, २१६ &c

पञ्चाङ्गुली (=तक्रा, a small plant known by the name of takrá) ३८८

पञ्चाम्ल (An aggregate of 5 acids —such as (1) कुल, दाडिम, तिन्तिडी, चुक्रक, अम्लवेतस,

परिवाल (A sort of iron ; according to some it is हुन्नाल or hunnála) १२५

परिवाप (See धावाप) ११८

परूषक (Grewia Asiatica, Linn., Beng. phalsá) ३१६

पर्पटिका (=सौराष्ट्री, see सौराष्ट्री) १३५

पल (Eight tolás) १५२

पलाश (=किंशुक. Butea frondosa, Roxb.) ८४, १८२ &c

पलाशज (The lac, being produced from the पलाश tree, see पलाश) १२४

पलाशक्षार (Alkali of palása, see पलाश) ११८

पलाशतैल (Oil of पलाश, see पलाश) ३३८

पलाशपुष्पतोय (Water in which palása flowers are steeped or macerated) १०३

पलाशभस्म (Ash of palása tree) १७०

पलाशमूल (Palása root, see पलाश) ३२८

पलाशमूलतोय (Water in which palása roots are steeped or macerated) ३४१

पलाशबीज (Seeds of palása, see पलाश) ३७१, ४०१

पलाशबीजनिर्य्यास (Expressed juice of the seeds of palása, see पलाश) ३४७

पाटली (Stereospermum suaveolens, DC, Beng. párul) १३६

पाठा (Stephania hernandifolia, Walp., Beng. áknádi) ५७, १२२

पातनयन्त्रक (See पातनायन्त्र) १११

पातनायन्त्र (An apparatus called Pátaná Vide P. C. Roy's Hindu Chemistry, Vol. 1, p. 122) ३३४, ३३६

पातालयन्त्र (An apparatus called Pátála, "खिन्धदयभरतं पात्रम् अथश्छिद्राध्यपातकम् । गर्त्ते निधायोपर्य्यग्निः यन्त्रं पातालसंज्ञितम्।"—अत्र अधिरुपलानां,

बदरी (Zizyphus Jujuba Lamk . Beng kul) ८६

बदरीपत्र (Jujube leaf) ८८

बद्ध ([Mercury] Bound or fixed) १५०

बद्धजारणा (Calcination of mercury when fixed) ११, १५० २०४

बन्ध्या (See बन्ध्याकर्कोटी) ६१, ११३ ३३८

बन्ध्याकर्कोटी (=तिक्तकर्कोटकी, Beng titkánkri) ३१३

बला (Sida cordifolia Linn Beng white bedela) ५७, १९२ १६० ३३० &c.

बालजारणा (Calcination of mercury when in the early stage) ११ १५० २०४

बालमोचका (Young शाल्मली or Bombax Malabaricum DC Beng chárá simulgach) ५८

बालवत्सपुरीष (Feces of a calf) ३८४ ३८५ ४११

बाला (Pavonia odorata willd) ८७०

बालुकायन्त्र (An apparatus called Báluká, "निर्वस्त्रिनीनिपीडितस्दस्वरादिपरिलिप्ताम् अति कठिनघटीम् अधस्तन्यङ्गुलि प्रमाणितच्छिद्रायाम् अनुरूप स्थालिकायाम् आरोप्य परितस्ता दिव्याङ्गुलिदयसेन सवर्णेन निरन्तरानीकरणपुर सरं सिकताभिरागल परिपूर्य वर्द्धमानक मारोपणीयम क्रमतश्च त्रिचतु रागि पञ्चवाणि वा वासराणि ज्वलनज्वालया पचनीयम्"—रसेन्द्रचिन्तामणि) ११२ ३३१, ३६७

ब्रह्मचारिणी (See ब्रह्मी) ५६

ब्रह्मदण्ड(=ब्रह्मयष्टि Clerodendron Siphonanthus. R. Br, Beng Bamanháti) ६३

ब्रह्मदण्डी (Lamprachœnium microcephalum) ५७ ६१

ब्रह्मनिर्यास (Expressed juice of ब्रह्मदण्ड or palása tree) १०७

ब्रह्मरीति (=राजरीति, the best brass) २३१

ब्रह्मबीज (=पलाशबीज the seed

भास्करनिर्म्मित (ताम्रनिर्म्मित, made of copper) २०५

भास्करप्रिय (A ruby) २०७

भास्कराभ्रक (An amalgam of copper and mica) १६३

भिण्डिमूल (The root of भिण्डि or भिण्डी, see भिण्डी) ७०

भिण्डी (A shrub called bhendá in Beng) ८६

भुजग (Lead, see नाग) १८२ ३८२, ३८५

भुजङ्ग (Lead see नाग) ३७९

भुजङ्गम (Lead, see नाग) ११५, ३६१, ४१२

भुजङ्गमशोधन (Purification of lead) ११८

भुजङ्गास्थि (Snake-bone) ८३

भू (=स्फटिका=काङ्क्षी=सौराष्ट्र मृत्तिका "चितिगान्धी सुजाता च सौराष्ट्री"—रसकामधेनु, see सौराष्ट्री) ५१

भूचर (A name of mercury properly calcined) १०८

भूचरी (A name of calcination) १०९

भूधर (See भूधरयन्त्र) ११९, २६६, ३०५

भूधरयन्त्र (An apparatus called Bhúdhara, "वालुकागूढसर्व्वाङ्गीं गर्त्ते मूषां रसान्वितां। दीप्तोपलैः सद्गुणयात् यन्त्रं तद्-भूधराह्वयम् ॥") ४५, ६३३, ४१२

भूधात्री (See भूम्यामलक) ७०

भूनाग (=गण्डूपदी, a small species of earthworm in contrast with भूलता a larger species. Beng chhota kencho) ३८५

भूपाटली (d r भूपाटली, Beng tokápáná) ६१

भूम्यामलक (Phyllanthus Niruri, Linn Beng bhuin ámlá) ३१०

भूर्ज (See भूर्जपत्र) १०४

भूर्जपत्र (Betula Bhojpatra, Walld) ३१९

भूलता (The earthworm Beng large kencho) १०३, १९२ &c.

भृङ्ग (See भृङ्गराज) ११०, २६८, ३०१

मधु (Honey) ६६, २६८ &c.

मधुक (=यष्टिमधु Glycyrrhiza glabra, Boiss., or according to रसमञ्जरी,=मधूक Bassia latifolia, Roxb Beng mahuá) २६०, ३६०

मधुकुष्माण्डक (A sort of sweet pumpkin gourd or Benincasa cerifera Savi) १११

मधुधातुक (=स्वर्णमाक्षिक according to रसकामधेनु, but both स्वर्णमाक्षिक and रौप्यमाक्षिक according to राजनिघण्टु) ८८

मधुरत्रय (Ghee, honey and sugar in equal parts) २६४

मधूच्छिष्ट (Bee's wax, Beng mom) ११४, ३०४ .

मध्यमाम्ल (Acid of middle quality, i e neither pungent nor very mild) २८६, ४१२ &c..

मन:शिला (Realgar, Beng man chhal) १३१, १२५ &c.

मन्त्रसिंहासनी (The same as मन्त्रसिंहासना, see मन्त्रसिंहासना) २०६

मन्त्रसिंहासना (A दिव्यौषधि or divine plant, a गुल्मलता or a creaper having bulbous roots, this is one of the five gems i e. पञ्चरत्न or an aggregate of five best divine plants called by the name of jems, applied to calcine and purify mercury) ६२

मयूरग्रीवतुत्थ (This is not the real तुत्थ (calamine) but सस्यक having the play of colours of the throat of a peacock see मयूरतुत्थ) ३६०, २८४

मयूरतुत्थ (A synonym of सस्यक, blue vitriol, having the play of colours of the throat of a peacock, it is different from तुत्थ, which is synonymous with रसक or calamine) १०५

मरकत (An emerald, Beng

or मुण्डितिका, Sphoeranthus Indicus, Linn., Beng. mundiri) १६२

मुद्ग (Phaseolus Mungo, Linn, Beng. mugkalái) ४२०

मुद्गपर्णी (Phaseolus trilobus, Ait., Beng. mugáni, vanamudga) १५४

मुद्गाम्बु (Soup of boiled मुद्ग or of kidney-bean, Phaseolus Mungo. Linn. Beng. muger dál) ४०१

मुनि (=Vaka Sesbania grandiflora, Pers.) १६१

मुनितरु (The tree of red vaka flower) ८२

मुनितोय (Juice of vaka flower, see वक ; d.r. "मुनिते तु" [मुनिते=कुड्मिते qualifying मोमांसि]—रसकामधेनु) ७४

मुनिपुष्प (=Vaka flower) ३८३

मुनिपुष्परस (Juice of मुनिपुष्प, see मुनिपुष्प) ४१४

मुनिरस (Juice of vaka [flower] ७१

मुषल (A pestle) ४२

मुसली (=तालमूली, Curculigo orchioides, Gaertn) १२१, १६०, ३१२

मूकमूषा (See अन्धमूषा) ९३, ९९, १०३, ४२८

मूत्र (Urine, 5 varieties of) ६५, १४२

मूत्रवर्ग (*An aggregate of 5 sorts of urine*) १४३

मूर्च्छित (One of the seven stages of mercury) १८९

मूर्त्तिबन्ध (One of the seven stages of mercury) १८९, १९०

मूलक (Raphanus sativus, Linn, Beng. mulá) ६४, १४४, १५२, २५५, ३०६

मूलकन्दरस (Liquid extract of मूलकन्द=कन्दमूल=मूलक, see मूलक) १६१

मूलिका (See चरमूलिक) ६३

मूषका (See मूषा) ७९

मूषा (A crucible) ४२, (*of* 2 varieties—प्रकाशमूषा and अन्धमूषा) ९६, १०६ &c.

य

nea Linn, Beng lál kánkdásingá, and a sort of creeper—according to रसकामधेनु) ५६

रक्तसिन्धूद्भव (Red सैन्धव, see सैन्धव) १८५

रक्तस्नुही (Red Euphorbia neriifolia, Linn, Beng. lál manasá, and a sort of creeper according to रसकामधेनु) ५६, ६१, ११८

रक्तस्नेह (See रक्ततैल) १९५

रक्ताभ्र, रक्ताभ्रक (Red mica) ६८, ६६

रक्ताष्टक (Eight red-dye-producing objects or plants—such as "दाडिमं किंशुकं लाक्षा बन्धूकश्च निशाद्वयम्। कुसुम्भपुष्पं मञ्जिष्ठा इत्यष्टौ रक्तवर्गकः", but 5 only are mentioned in the text) ३८६

रक्तिका (Red गुञ्जा plant) ५६, (Red गुञ्जा seed) २३६

रजः (A weight of 6 yúkas (यूकः)) १५०

रजक (Powdered dust, small particles) ३१०

(रजत (Silver) ११५, (of 2 varieties) ११६

रजनी (See हरिद्रा) ११८, १५३ &c.

रजनीचूर्ण (हरिद्रा powder, see हरिद्रा) १८२

रजनीद्वय (2 sorts of रजनी—हरिद्रा and दारुहरिद्रा, curcuma longa, Roxb and Berberis Asiatica, Roxb.) १९६, २३६ &c.

रञ्जन (Colouring, dyeing) ११, १३३, १३४ &c.

रत्न (Gems) १२६

रत्नमारण (Calcination of gems) १०६

रत्नद्रावण (Lequefaction of gems) १२२

रत्नद्रावविधि (Process of lequefaction of gems) १२२

रम्भा (See कदली) १६०, ३४०

रम्भाकन्द (See कदलीकन्द) ३५४

रम्भाफल (Fruit of कदली, see कदली) २३१

रसाङ्कुशी (The goddess, worshipped by the experts in alchemy before undertaking the purification of mercury) ७२

रसायन ("देहस्येन्द्रियद्दमानां दृढीकरणमेव च। वलीपलितखालित्यवर्जनेऽपि च या क्रिया। पूर्व्वैवैद्यप्रणीतं हि तद्रसायनमुच्यते॥" Elixir Vitæ—a medicine preventing old age and prolonging life See P C. Ray's Hindu Chemistry, Vol 1. p 80) ६८

रसेन्द्र (See रस) २०७ &c.

रसोद्भव (A synonym of रसक) १०३

रसोन (=लसुन. Allium Sativum, Linn.) २७६, ३४०

राक्षस (A sort of सोम, see त्रिशाचर) १६४

राक्षसी (= A sort of perfume called chora) ५८, ३३८

राग (Dye, hue colour) १९५

रागसंख्या (Number of hues) ११, ११६०

रागिणी (=अश्वगन्ध) १७०

राजकोशातकी(=पीतघोषा, Luffa acutangula, Roxb) ११२, ४२२

राजावर्त (One of the उपरस, a gem considered to be an inferior kind of diamond, also called Lapis lazuli. See उपरस) १०८, ११३ &c.

राजावर्तक (See राजावर्त) ३६२

राजावर्तशुद्धि (Purification of राजावर्त) ११३

राजिका (Brassica juncea, Hf, Beng. rái sarishá) ५६, १५५ &c.

राजी (See राजिका) १६६

रात्री (See हरिद्रा) ६६

रामठ (Asafœtida, Beng hing) ६०, ३१० &c.

रास्ना (Vanda Roxburghii, R. Br.) ५८

रीति (=पित्तल Brass) १८५

रीतिका (See रीति) ३६१, ३०८

रीतिहेतु (A synonym of रसक) १०३

लिचा (A weight of 6 त्रुटिs, see त्रुटि) १५०
लुङ्गाम्ल (Acid of मातुलुङ्ग, see मातुलुङ्ग) ६४, १११ &c.
लेपलेप (See P. C. Ray's Hindu Chemistry, Vol. 1. p. 120) ३०४
लोण (Salt) ८५, ३०१ &c
लोणमृत्तिका (Saline earth) ३८६
लोणमृद् (Saline earth) ३०१
लोह (Generally means all the metals, but specially iron) ११५ १२६ —specially ११० &c.
लोहकिट्ट (Rust of iron or man dura) ३४४
लोहजाल (All the metals, iron and the rest) ६०
लोहजीर्ण ([Mercury] calcined with iron of all varieties) ४०४
लोहत्रय (3 sorts of cast iron— रोहय, वाजर and चपलालय) ४२८
लोहदण्ड (Probably लोहितयष्टि or मष्टिका) ६३
लोहद्रावविधि (Process of lequefaction of iron) १२२
लोहनाली (Iron blow-pipe, एक हस्तदीर्घा कार्या—रसकामधेनु) ८२
लोहनिग्रक (=लोहमारक, killer of iron see रसेन्द्रसारसंग्रह) ११०
लोहपत्र (Iron plate) १२०
लोहमारण (Killing of metals and minerals) १२३, १२४
लोहयष्टि (Iron pestle It is so called probably for its being handled with the fist) ३६८, ३६०
लोहमूषा (Iron crucible) ३४६
लोहयन्त्र (Iron apparatus) ८२
लोहवेध (Infusion of metals) ३६८, ४००
लोहसंकरण (A variety of gold) ११५
लोहावर्त (A state of melted metals, it is called घृष्टावर्त in रस म.) ५३

व

वाराही ("मुसलीकन्दवत्कन्दा सद्लाकारवद्दला। सक्षीरा लोमशा।" Dioscorea. An esculent root, a yam, Beng. chubdi álu) ३४०, ३४८

वारुणी (A plant known as karavirunı in Concan) ३३७, ३५०

वासक (Adhatoda Vasaca, Nees., Beng. vásantiphul) १३८, १५३, ३३४

वासा (See वासक) १३२, १३७

वास्तूक (Chenopodium album, Linn, Beng. vetuá sák) १४२, ४२०

विट् (Feces, of 5 varieties) ६५

विड् ("ऊर्द्धाधश्च विडं दद्यात्"—रसेन्द्रचूड़ामणि. A collection of certain objects required in the calcination of mercury) ११, ४२, (सर्व्वजारण—) १४१, (जारणा—) १४१, (वह्निमुख—) १४२, (ज्वालामुख—) १४२, (प्रवर—) १४३, (हेमजारण—) १४४

विडङ्ग (Embelia Ribes, Burm.) २६६, २६८, ४०१

विद्याधरयन्त्र ("स्थालिकोपरि विन्यस्य स्थालीं सम्यङ्निरुध्य च। ऊर्द्धस्थाल्यां जलं दत्त्वा वह्निं प्रज्वालयेदधः। एतद्विद्याधरं यन्त्रम् हिङ्गुलाकृष्टिहेतवे॥"—रसकामधेनु। See P C. Ray's Hindu Chemistry, Vol 1, pp. 124 and 125) १५३, १६५, २०२

विद्रुम (Coral) ९८६, ९६३

विप्र (वर्ण of the ब्राह्मण class) ८७

विभीत (Terminalia bellerica, Roxb., Beng. vahedá) १३८, १५३

विभीतक (See विभीत) ३३८

विभीतकफल (The fruit of विभीत tree) २७१

विमल (One of the 8 महारस, see महारस; see P. C. Ray's Hindu Chemistry, Vol 1. pp. 84 and 85) ६५, ६६ &c.

विमलशुद्धि (Purification of विमल, see विमल) ६८

ra, Linn, Beng tábá nebu rasa) १५६, ४१३

बीजरञ्जन (Dyeing of बीज, see बीज) १३८

बीजसाधन (Preparation of बीज, see बीज) १२६, १२८

बीजा (=जयपाल, Croton Tiglium, Linn) ८६

बीरा (=वीरवल्ली "रक्तचीरवती विस्वदलोपमदलान्विता", according to रसकामधेनु it is विदारी or bhúmi kumda) ६१, १२२, ३३०

वृक्षक्षार (Vegetable alkali) ६४

वृद्धदारक (Argyreia speciosa, Swt., Beng vijtádak) ६१

वृहती (Solanum Indicum, Linn, Beng vjakud) ५६, ३६८

वृहतीत्रय (3 sorts of वृहती— वार्त्ताकी, क्षुद्रवार्त्ताकी and कण्टकारी) ७५

वृहतीफल (=वृहतीवीज The seed of वृहती) ८६

वृश्चिकापत्निकाबीज (The seed of वृश्चिकाली, see वृश्चिकाली) २१४

वृश्चिकाली (Tragia involucrata, Linn Beng vichati) २१३

वेगाफल (The fruit of वेगा or महाज्योतिष्मतीलता or the large ज्योतिष्मती creaper, see ज्योतिष्मती) ७३

वेणुयन्त्र (Bamboo apparatus) २४०

वेतसाम्ल (See अम्लवेतस) ८४, ६०

वैक्रान्त (A precious stone inferior to diamond, but resembling it in properties) ८३, ६१, २६४ &c

वैक्रान्तक (See वैक्रान्त) ६८, ६१, १६५

वैक्रान्तवीर्य ([Mercury] calcined with vaikránta, see वैक्रान्त) ४०६

वैक्रान्तनागकापाली (A process of dyeing pure silver by the aid of वैक्रान्त and नाग according to the practice of the kápálikas) ३६१

शङ्ख (The conch shell) ६६, ११६, १३५, ३८८
शङ्खचूर्ण (Conch powder) १४१, ३०४, ३०६
शङ्खदुग्ध (The milky exudation of a conch) ८७
शङ्खनाभि (A sort of perfume) १७६ १७७, २७६
शङ्खपुष्पी (d r शरपुङ्खा Canscora decussata, R et Sch Beng dánkuni ?) ५८, ६१, २५०, २५६ ३०५
शङ्खशुक्तिका (The shell of the conch) १४४
शतमूली (Asparagus racemosus, Willd) ५७
शतावरी (See शतमूली) ५७, ६२, १५२, १५४, १६०
शमी (Acacia Suma, Ham, Beng sáin) ५६, ८२
शमीरस (Juice of शमी see शमी) ७०
शम्बरी (See आखुकर्णी) ६०
शरपुङ्ख (See शरपुङ्खा) ८४
शरपुङ्खा (Tephrosia purpurea, Pers) ९०, ३६८
शर्करा (Sugar) ४२४
शल्या (=मेदा according to रस कामधेनु, known as medá or mahameda) ३२४
शशवसा (Marrow of a hare or rabbit) ७०
शशशोणित (Blood of a hare or rabbit) १०४
शशिभाव (Silvery aspect, i e moon white) ४३०
शाक (Tectona grandis, Linn, Beng segun) १३८
शाकपल्लववारि (The juice of the tender leaf of शाक, see शाक) ३८५
शाकपल्लवसार (Essence of the tender leaf of शाक) १०३
शाकवृक्ष (See शाक, Teak tree, Beng segungáchh) २२८
शाखोटक (Streblus asper, Lour, Beng seodá) ५६
शाखोटकी (See शाखोटक) ६१
शाल्यन्न (Boiled rice called sáli, its rural name is áman or

बीज, seed of शिवा, see शिवा) १४४

शुकतुण्डक (A sort of दरद or हिङ्गुल or cinnabar) १०५

शुकतुण्डी (=शुकनसा, शुकशिम्बा, Beng suáthunti) २१६

शुक्ति (Pearl-oyster, Beng jhinuk) ६६, १८८, २६१

शुक्लवर्ग (An aggregate of 5 objects producing white dye) ५०, ६६, १८८

शुक्लाभ्र (White mica) ६८

शुण्ठी (Dry ginger Beng sunth) ३५५ ३७६

शुद्धाभ्रककपालिन् (d r शुभ्राभ्रक कपालिन, here शुद्ध=शुभ्र A process of dyeing metals or minerals with the aid of *white mica according to the* method adopted by the kápálikas) ३२८

शुभ (A weight of ३२ palas) १५१.

शुल्ब (Copper, see ताम्र) १०२, (10,00 hues of) १२७, (पञ्च बीज of) १३६, (colouring of) १३८ &c.

शुल्बक (See शुल्ब) २७८

शुल्बकपालिका (A process of dyeing metals or minerals with the aid of copper according to the method adopted by the kápalikas) ३६३

शुल्बचूर्ण (Copper powder) १४३

शुल्बजीर्ण ([Mercury] calcined with copper) ४०६

शुल्बपत्र (Copper plates) २१६ २२६, ३५६, ३८०

शुल्बाभ्र *(An amalgam of copper* and mica) १६१, ३४४ ४२७

शुल्बाभ्रककपालिन् (A process of dyeing metals or minerals with the aid of copper and mica according to the method adopted by the kápálikas) ३०७

शुष्कक्षार (=धवक्षार Alkali of धव or Anogeissus latifolia, Wall) ११८

शूरणकन्द (The bulbous stock of

शोभाञ्जन (Moringa pterygosperma, Gaertn., Beng. sajiná) ४२०

श्यामा (Panicum frumentaceum, Roxb., Beng. syámághás) ८२

श्रीखण्ड (=हरिचन्दन, yellow variety of sandal wood) ३७५, ४३१

श्वेत (White अर्क, see अर्क) ८६, ३५०

श्वेतकाच (White काच salt, see काच) ३११

श्वेतगुञ्जा (White गुञ्जा, see गुञ्जा) ६१

श्वेता (White गुञ्जा, see गुञ्जा) ८६, ३५०

श्वेताभ्रक (See मुक्ताभ्र) ३०५

श्वेतार्क (White अर्क, see अर्क) ६०, ३८७

ष

षष्टिकाम्ल (Acid of षष्टिक rice, which is so called for its being ripened within 60 days, Beng. shetedhán) ७१

स

संकर (Combining or blending together) २८२, ९८३

संकलिका (Combination or collection) २८२, २८३

संकली (See संकलिका) २८२, २८३

संडशी (see सडशी) १८३

संडशी (A pair of tongs, pincers, Beng. sándási) ४२

संदंशक (d. r. संदंशक, see संडशी) ३७३

संस्कार (Purification of mercury by 8 different modes, see p. 146) १५१, १८८

सक्तुक (One of the 5 virulent poisons or महाविष, Beng. chhátári visha) ६५

सङ्कर (An amalgam of metals or minerals) १३२

सञ्जीवनी (न) जल (Animative water) (Origin of) २४२

सह्यादेवी (See सहदेवी) ५७
सामुद्र (Sun dried sea salt, manufactured in the Madras Presidency, Beng karkach) ६४, १७०, ३०३, ३०४, ३६१
सारण (See सारणा) ११, १४७ (description of) ३७२
सारणा ("सारणा पुनर्जारणानुसारणक्रामणवेधविधिः" । "घृते सतैलयन्त्रस्थे स्वर्णादिक्षेपणं हि यत। वेधाधिक्यकरं लोके सारणा परिकीर्त्तिता ॥" "समबीजजीर्णे सूतेऽधिककरणं सारणा।" —रसकामधेनु) १४४
सारणा (सारण) तैल (Oil used in the process called सारणा) (description of) १४०
सारणायन्त्र (An apparatus used for the process of सारणा) १४६
सारलोह (The best of the metals —gold and silver) ११५
सिंहवल्ली (=सिंहीलता, "सिंहिका नाम विख्याता नेत्रपुष्पा पर्यस्विनी। कुलत्थपत्रसदृपत्रा क्षीरकन्दा लता भवेत् ॥" वामा इति रसकामधेनु) ६३, १८४
सित (=सितवर्ग, see शुक्लवर्ग) १२६
सित (=श्वेतचन्दन) १४३
सितगुञ्जा (See श्वेतगुञ्जा) २३०
सितमुस्ता (Beng white muthá) ६५
सितरामठ (White asafœtida) २७६
सितसर्षप (White mustard, Beng rái sarishá) ११६
सिता (Sugar) २६८
सिताङ्कोल (White अङ्कोल, see अङ्कोल) ६१
सितार्कपत्रतोय (Milky juice of the leaf of white अर्क, see अर्क) ३६३
सितेषुपुङ्खा (=White शरपुङ्खा, see शरपुङ्खा) १६२
सिद्धार्थ (A mustard seed) १८७
सिनाडिका (d r. दिनाडिका—रसकामधेनु, d. r. छिनाटिका=रसपुष्पवेवा, it is not easy to identify this plant) ७६
सिन्दूर (Red oxide of lead, minium) २३६

सूरणकन्दसम्पुट (A sort of casket or hollow cup made of the bulbous stem of सूरण) ६७

सूर्य्यभक्ता (=आदित्यभक्ता Cleome viscosa Linn , Beng hurhuriá) ६०

सूर्य्यावर्त्त (Gynandropsis pentaphylla, DC , Beng hurhurí) ६२ २१६ ३४०

सृष्टित्रय(=लवणत्रय —रसकामधेनु viz विड सैन्धव and सौवर्चल) १६०, ३४४

सृष्टाम्बज (According to some authorities=सैन्धवलवण , according to others=the urine, the menstrual excretion and semen virile of the females —"नारीमूत्रं, रज शुक्रं सृष्टाम्बुजमिति केचित' —रसकामधेनु) १५५

सैन्धव (Rock salt, originally obtained from the country called सिन्धु) ६४, ७४, ११४ &c

सैरिभ (Here means the horn of a सैरिभ or buffalo) ३६०

सोम (=सोमलता, see सोमलता) ३४३

सोमलता (Sarcostemma brevistigma, W A) ५६, ६१

सोमवल्ली (See सोमलता) १६२

सौभाग्य (=टङ्कण see टङ्कण) १०४, ११३, ११४

सौभाञ्जनरस (Juice of शोभाञ्जन, see शोभाञ्जन) १८६

सौराष्ट्री (=तुवरी A sweet scented earth of Surat in the Bombay Presidency) (of 2 sorts चूर्ण and खण्ड) ८६ १०८, ११२, १४३

सौराष्ट्रीशुद्धि (Purification of सौराष्ट्री, see सौराष्ट्री) ११२

सौवर्चल (Sonchal or sochal salt called by up country physicians as kalánimak) ६४, ७३ ७४ &c.

सौवीर (Galena or sulphide of lead, a sort of collyrium , its name is सौवीराञ्जन, being obtained from the mountains of सौवीर a country along the Indus) ६६, १२२ १४१ &c.

—योगतरङ्गिणी) ११८, २०३&c

स्वर्णगैरिक (A sort of ochre, golden ochre, Beng lálgeri máti) ३६२

स्वर्णपत्ररस (Juice of senna or सोनामुखी) ३०८

स्वेदन (Application of heat to the skin or any substance for inducing persperation, "धाराग्नेरौषधैर्वापि दोलायन्त्रे स्थितस्य हि। पाचनं स्वेदनाख्यं स्यात मलशैथिल्यकारकम्॥"—रसकामधेनु, "मलापकर्षणं स्वेद."—रसमार्त्तण्ड) १८६

ह

हंसदार्वी (Probably हंसदाह्वी=अगुरुचन्दन, see अगुरु) ६२

हंसपाक (An apparatus for calcination of mercury, this is identical with the apparatus described in रसरत्नाकर) ८७, १८३, १८८

हंसपाद (d. r हंसपाक A sort of दरद, see दरद) १०५, ३८५

हंसपादी (d r हंसपदी, Beng goálialatá, see गोधावती) ६२, ८६, ११० &c.

हंसपादीरस (Juice of हंसपादी, see हंसपादी) २१५

हंसाह्रि (See हंसाह्वी) २१६

हंसाह्वी (Red Mimosa pudica, Linn, Beng lál lajjálu lata) ६०

हठाग्नि (=प्रबलाग्नि Intense fire) ३५७

हनूमती (=वानरी=शूकशिम्बी, Beng álákushi) ६०, ६१ २०२

हयघ्न (See अश्वमार) ३८७

हयनख (=अश्वखुर, Horse hoof) ३६०

हयलाला (Saliva of a horse) ११८

हरगौरी (Probably Mercury and Mica, see pp 6 and 68) २१८

हरबीज (Mercury) ५, १२३, २३८, २०६, ३३५

हरिदरीरस (Juice of हरिदरी, it is very difficult to identify this plant, if हरि means here a horse, then the plant becomes अश्वमार) २०८

—योगतरङ्गिणी) ११८, २०३&c

स्वर्णगैरिक (A sort of ochre, golden ochre, Beng lálgeri mäti) ३६२

स्वर्णपत्ररस (Juice of senna or सोनामुखी) ३०६

स्वेदन (Application of heat to the skin or any substance for inducing persperation "क्षाराम्लैरौषधैर्वापि दोलायन्त्रे स्थितस्य हि। पाचनं स्वेदनाख्यं स्यात मलशैथिल्यकारकम्॥"—रसकामधेनु, "मलापकर्षणं स्वेद"—रसमानस) १८६

ह

हंसदावी (Probably हंसदाही=अगुरुचन्दन, see अगुरु) ६२

हंसपाक (An apparatus for calcination of mercury, this is identical with the apparatus described in रसरत्नाकर) ४७, १८३, १८८

हंसपाद (d r हंसपाक A sort of दरद, see दरद) १०५, ३८५

हंसपादी (d r हंसपदी Beng goálhalatá, see गोधावती) ६२, ८६, ११७ &c

हंसपादीरस (Juice of हंसपादी, see हंसपादी) २१५

हंसाह्वि (See हंसाह्वी) २१६

हंसाह्वी (Red Mimosa pudica, Linn Beng lál lajjálu lata) ६०

हठाग्नि (=प्रबलाग्नि Intense fire) ३५७

हनुमती (=वानरी=शूकशिम्बी, Beng álákushi) ६०, ६१ २०२

हयघ्न (See अश्वमार) ३८३

हयनख (=अश्वखुर, Horse hoof) ३६०

हयलाला (Saliva of a horse) ११६

हरगौरी (Probably Mercury and Mica, see pp 6 and 67) २१६

हरबीज (Mercury) १, १३३, १८८, २०६ ३३५

हरिंदरीरस (Juice of हरिन्दरी, it is very difficult to identify this plant, if हरि means here a horse then the plant becomes अश्वमार) ३०८